


వేదాంగాలు

నిఘంటువు

అమరకోశము





సదాశివ సమారంభాం



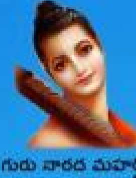
గురు దక్షిణామూర్తి



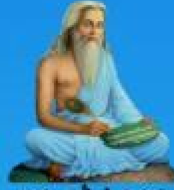
గురు వేదవ్యాస మహర్షి



గురు శుక మహర్షి



గురు నారద మహర్షి



గురు వాల్మీకి మహర్షి

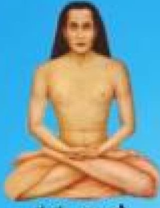


గురు శ్రీకృష్ణ

శంకరాచార్య మధ్యమాం



గురు దత్తాత్రేయ



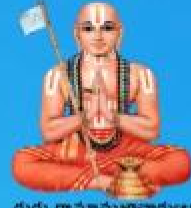
గురు బాబాజీ



గురు గౌతమ బుద్ధ



గురు ఆదిశంకరాచార్య



గురు రామానుజాచార్యులు



గురు జ్ఞానేశ్వర్



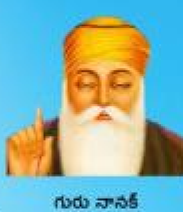
గురు రవిదాస్



గురు కబీర్ దాస్



గురు చైతన్య మహా ప్రభువు



గురు నానక్



గురు రాఘవేంద్ర స్వామి



గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి



యోగి వేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతాం



గురు త్రైలింగ స్వామి



గురు లాహిరి మహాశయ





గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి



గురు వివేకానంద



గురు సాయి బాబా



గురు అరబిందో



గురు రమణ మహర్షి



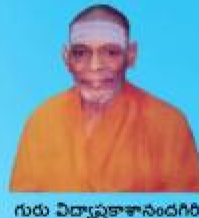
గురు యోగానంద



గురు భక్తివేదాంత ప్రభుపాద



గురు మళయాళస్వామి



గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి



గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య

వందే గురుపరంపరాం..





భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

http://www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India: Inc ×

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home | Vision | Mission | Goals | Benefits | Content Selection | Current Status | People | Funding | Copyright Policy | FAQ | RFP

Books Journals Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title: Ramayanam
Author:
Year: to
Subject: Any Subject
Language: Telugu
Scanning Centre: Any Centre
Clear | Search

Presentations and Report
Statistics Report
Status Report
Feedback | Suggestions | Problems | Missing links or Books

Click here for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

DLI

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

Click Here to know More about DLI New!

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit TTD,Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	INSA	Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	Tamil Heritage Foundation AnnaUniversity NEW!

Title Beginning with.

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Author's Last Name

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Year

1850-1900 | 1901-1910 | 1911-1920 | 1921-1930 | 1931-1940 | 1941-1950 | 1951-

Subject

Astrophysics | Biology | Chemistry | Education | Law | Mathematics | Mythology | Religion | For more subjects...

Language

Sanskrit | English | Bengali | Hindi | Kannada | Marathi | Tamil | Telugu | Urdu

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

"దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం" అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని ఝళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ, సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజా పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!



మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్ఛాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన 'ఇచ్ఛ' (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. "నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది" అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

నామలిఙ్గానుశాసనము

అను నామాన్తరముగల

అమరకోశము - సటీకము.

పణ్డితవర్య శ్రీమదమరసింహ విరచితము.

(రెండవకూర్పు)

తంజనగరం- తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారిచే

పరిశోధింపఁబడి

వేమూరు - తిరువేంగడత్తాన్ సెట్టిచే

కోశాన్తర సాహాయ్యమువలన వ్రాయఁబడిన

ఆంగ్లేయ భాషాన్తరపదములతో



మద్రాస్

ఆనందముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితమై

వేమూరు - వేంకటకృష్ణమసెట్టి అండ్ సన్సుచే

ప్రకటితమైనది.

Price Rs. 1-4-0.] 1908 [COPYRIGHT REGISTERED.

ప్రథమ ప్రకటన ప్రస్తావన.



సుప్రసిద్ధమైనయీగ్రంథము వేలకొలఁదిని బలుమాఱు ముద్రింపఁబడుచుండఁగా నీకూర్పునకు ఆవశ్యకత్వ మున్నదా యనుటకు సమాధానముం గనుఁడు. భాషలలో నుత్తమమైనది సంస్కృతము. సంస్కృతభాషాభ్యాసమునకు ప్రథమసాధనమయినది అమరకోశము. అదేలయన, సంస్కృతము అపరిమితపదసముదాయము గలది. వానిలోఁ గొన్నిటినైనను దెలియకయే కావ్యాదులు చదువుటకు వలనుపడదు. మఱియు నితరభాషాపదములవలెఁగాక సంస్కృతపదములకు లింగములు తఱుచుగాఁ బ్రయోగమునుబట్టియేకాని వస్తునిర్దేశమువలనం దెలియునట్టివి కావు. కాఁబట్టి అట్టిపదసముదాయమునుమాత్రమే కాక ఒక్కొక్కశబ్దముయొక్క లింగమునుగూడ జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుట సంస్కృతభాష నభ్యసింపఁ బ్రథమమున దొరఁకొను బాలురకు మిక్కిలి కష్టముగా నుండును. అట్టికష్టమును మాన్పఁదలంచి అమరసింహుఁ డనుకవీంద్రుఁడు, లోకోపకారార్థము నామలింగానుశాసన మనుగొప్పనిఘంటువును, రూపభేదముచేతను సాహచర్యముచేతను విశేషవిధిచేతను అనాయాసముగా లింగము నెఱుఁగునట్లును, గ్రహించినవిషయమును సులభముగా జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుటకుఁ దగినట్లును, శ్లోకరూపముగాఁ జేసెను. అట్టియుద్గ్రంథము పండితపరిష్కృతమై అచ్చువేయఁబడుచుండువఱకు మంచిదశలో నుండెనుగాని ఇప్పుడు కేవలము అచ్చుగూర్పువారిశరణుఁ జొచ్చిన దగుటచే శబ్దస్వరూపమిట్టిదని తెలిసికొన నలవికానిరీతిని ముద్రింపఁబడుచున్నది. అట్టిప్రతులను బాలురచేతికిచ్చుటకంటె సాహసకార్యము వేఱొండు లేదు. అట్టివానిని పఠించుటచే బాలురకు అతిసులభముగా పట్టువడుదోషములను దిద్దుట కష్టతరముకదా. ఇట్టికష్టముఁ

దొలఁగించునాలోచనతో పండితవరులచే రామాశ్రమీయము మొద లైనప్రామాణికగ్రంథముల సాహాయ్యముఁగొని గ్రంథము పరిశోధింపించి నిర్దోషమైన యీకూర్పును అధికసారములతో ముద్రించినారము. కాబట్టి శబ్దములనిజస్వరూపములను తమబాలు రెఱుంగవలయునని కోరు గురువు లందఱు నీప్రమాణగ్రంథమును చెప్పించుకొని యుపయోగించి ప్రయోజనముఁ బొందఁ బ్రార్థితులు.

౧౮౦౦ సం॥

ద్వితీయప్రకటనప్రస్తావన.

నాలుగేండ్లకు మునుపు ముద్రించిన మొదటికూర్పు వేయిప్రతులయినను వానిని విక్రయించుట కింతకాల మాయెను. తప్పొప్పులు పాటించుట లేక, పేరుమాత్రముచేత కాగితము లనఁబడుపత్రములమీఁద నిష్టము వచ్చినరీతిని ముద్రింపఁబడి, యీగ్రంథము అంగళ్లయం దొక సంవత్సరములో వేలకొలఁదిని అతిస్వల్పమైన వెలకు విక్రయింపఁబడుచుండఁగా, తారతమ్యజ్ఞానముగలిగి, ఇయ్యది ప్రమాణగ్రంథమనియు పండితపరిష్కృతము కాదేని ప్రయోజనకారి గాదనియుఁ దెలిసి, మా ప్రతులు కొనినవారు వేగు రుండినందులకై సంతసించెదము. మఱిమఱి మా ప్రతులే కోరుచుండుటచే అట్టివారు మఱియు ననేకు లున్నారని. నిశ్చయము కలుగుచున్నది. వారియభిలాష నెఱవేర్చునిష్టముతో నీక్రొత్తకూర్పు ప్రారంభింపఁబడెను. ఇందు ముందటికన్న విషయము లెక్కువ చేర్చినకైన చదువరుల కుపయుక్తముగా నుండునని తలఁచి యింగ్లీషుపర్యాయపదములఁ జేర్చి ముద్రించియున్నారము. విద్యార్థుల కిది యింత ఫలకారియని చెప్పుటకు నలవికాదు. ఈవిషయము గ్రంథమును జూచినపిదప విశదమగును.

౧౮౦౪ సం॥

పీఠిక.

ఈ గ్రంథము ప్రతికాండసమాప్తియందును "ఇత్యమరసింహకృతౌ" అని చెప్పియుండుటంజేసి అమరసింహుఁ డను కవివర్యునిచే రచియింపఁబడినట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

శ్లో॥ ధన్వన్తరి క్షపణ కామరసింహ శఙ్కు
వేతాళ భట్ట ఘటకర్పర కాళిదాసాః ।
ఖ్యాతో వరాహమిహిరో నృపతే స్సభాయాం
రత్నాని వై వరరుచి ర్నవ విక్రమస్య ॥

అను చాటుశ్లోకముం జూడ ఈకవిచంద్రుఁడు నవరత్నము లనం జాలిన కవిరత్నములచే నొప్పిన విక్రమార్క సార్వభౌమునిసభ నలంకరించినవారిలో నొక్కఁడై యుండనోపును. అనేకచక్రవర్తులు విక్రమార్కనామమునే వహించియుండుటచే ఈవిక్రమార్కుఁడు ఈకాలమువాఁడని నిశ్చయించుటకుం దగినసామగ్రి లేదు. ఇట్టివిషయములను సిద్ధాంతము చేయుకొందఱు ఈ విక్రమార్కుఁడు క్రీస్తు పుట్టుటకు ౫౭ సంవత్సరములకు ముందు రాజ్యము చేసినవాఁడనియు మఱి కొందఱు క్రైస్తవషష్ఠశతాబ్దము(౬౦౦)నం దుండినవాఁ డనియుం జెప్పుదురు. "నవాధికపఞ్చశతసంఖ్యశాకే వరాహమిహిరాచార్యో దివంగతః" అని యొకజ్యోతిశ్శాస్త్రగ్రంథమునం దుండుట చూడఁగా వరాహమిహిరుఁడు శకకాలములో ౫౦౯-వ సంవత్సరమున అనఁగా ౫౮౭-వ హూణసంవత్సరమందు మృతినొందెనని తెలియుచున్నది. కవినవకములో వరాహమిహిరుఁ డొక్కఁడైనందున అమరసింహుఁడును ఆఱవశతాబ్దమునందున్నవాఁడని యూహింపఁ దగియున్నది. ఏకాదశశతాబ్దమున నున్న మమ్మటభట్టారకుఁడు స్వకృతంబగు కావ్యప్రకాశికయందు "బృన్దారకా దైవతాః పుంసివా" అను నామలింగానుశాసనప్రతీకమును గ్రహించియుండుటచేత అమరసింహుఁడు తత్పూర్వమునందే యున్నవాఁడని నిశ్చయింపవచ్చును. అయినను ఒకానొకకవి కోశపరిగణనావసరమునందు

మేది న్యమరనూలా చ త్రికాణ్డో రత్నమాలికా।
రన్తిదేవ్వో భాగురిశ్చ వ్యాడి శ్శబ్దార్ణవ స్తథా॥
ద్విరూపశ్చ కలిఙ్గశ్చ రభసః పురుషోత్తమః।
దుర్గోఽభిధానమాలాచ సంసారావర్త శాశ్వతౌ॥
విశ్వో బోపాలిత శ్చైవ వాచస్పతి హలాయుధౌ।
హారావలీ సాహసాఙ్కో విక్రమాదిత్య ఏవచ॥
హేమచన్ద్రశ్చ రుద్రశ్చా ప్యమరోఽయం సనాతనః।
ఏతే కోశా స్సమాఖ్యాతాః సఙ్ఖ్యాషడ్వింశతిః స్మృతాః॥

అని వ్రాసియున్నాఁడు. 'అమరోఽయం సనాతనః' అనుటవలన విశ్వ హేమచంద్రులకంటె ప్రాచీనుఁడని యభిప్రాయముగాని, వ్యాడి భాగురి మొదలైనవారికంటె నని కాదు. అమరసింహుఁడు 'సమాహృత్యాన్యతంత్రాణి' యని తనగ్రంథమునందె స్పష్టముగా చెప్పినందున తత్పూర్వమె యనేకనిఘంటువు లుండినట్లు తెలియుచున్నది. వ్యాడి పరమప్రాచీనుఁడని నుడువుటకు పతంజలిమహర్షిప్రణీత మగు మహాభాష్యమే ప్రమాణము.

ఈతఁడు జైనమతావలంబియై యుండవలయును. ఏలయన "అమరానిర్జరా దేవాస్త్రిదశావిబుధాస్సురాః" అని గ్రంథాదిని దేవసామాన్యనామములంజెప్పి దేవవిశేషనామారంభమునందు "సర్వజ్ఞస్సుగతోబుద్ధో ధర్మరాజ స్తథాగతః" ఇత్యాదిబుద్ధనామములను లిఖంచుటచేతను నానార్థవర్గమునందు "ధర్మరాజౌజినయమౌ" అను శ్లోకమునందు జిన శబ్దమునకుఁ బూర్వనిపాతముచేయుటచేతను ఈకవి బౌద్ధుఁడగుట యూహింపఁబడుచున్నది. అట్లు కానియెడల "తాపసపర్వతౌ" మొదలగుచోట్లయందుంబోలె పూజ్యత్వము పూర్వశబ్దమునకు నచ్చునట్లు "ధర్మరాజౌయమజినౌ" అనియే చెప్పియుండును. అమరకోశవ్యాఖ్యాతలగు క్షీరస్వామి మొదలగు ప్రాచీనపండితులు ఈకవివరుని బౌద్ధుఁడనియే తమవ్యాఖ్యలయందు వ్రాసికొనియున్నారు.

సంకేతములు.



పర్యాయపదంబుల యర్థలింగబోధకవాక్యములకును పదములకును నిరుప్రక్కల	( )
అధికపాఠములకు నిరుప్రక్కల ...	[ ]
అజంతశబ్దములకు వెనుక ...	అ—ఆ మొదలైనవి
హలంతశబ్దములకు ...	చ్—జ్—త్—ష్—స్ మొదలైనవి
అవ్యయములకు	॥అవ్య॥
పుంలింగములకు	॥పు॥
స్త్రీలింగములకు	॥సీ॥
నపుంసకలింగములకు	॥న॥
పుంస్త్రీలింగములకు	॥ప్స॥
పున్నపుంసకలింగములకు	॥ప్న॥
స్త్రీనపుంసకలింగములకు	॥స్న॥
త్రిలింగములకు	॥త్రి॥
పాఠాంతరములకు	(పా)
పక్షాంతరములకు	(ప)
ఏకవచనములకు	॥ఏ॥
ద్వివచనములకు	॥ద్వి॥
బహువచనములకు	॥బ॥
ఉదాహరణములకు	॥ఉదా॥
అధికపాఠములకు	॥అ. పా॥

మొదలైనవి.



శ్రీ ర స్తు.

సటీకనామలింగానుశాసనము

ప్రథమకాండము.



అమరసింహుఁ డనుకవిచంద్రుఁడు తాను జేయ నుపక్రమించిన నామలింగానుశాసన మనునుత్తమనిఘంటుగ్రంథము నిర్విఘ్నముగా నెఱవేఱుటకుగాను విశ్వవిద్వజ్జనీననిఖిలదేవతానిబహస్వరూపుఁ డైనపర బ్రహ్మమును తనహృదంతరంబున ధ్యానించి గ్రంథరచనాప్రారంభావ్య వహితపూర్వకాలంబున స్వేష్టదేవతాధ్యానముచేయుట యత్యంతావశ్యక మనునర్థమును దనశిష్యవర్గపరంపరకుఁ దెలుపుటకు గ్రంథాదిని దేవతా ప్రార్థనచేసెను.

మంగళశ్లోకము.

యస్య జ్ఞానదయాసిన్ధో రగాధ స్యానఘా గుణాః।
సేవ్యతా మక్షయో ధీరా స్సశ్రియై చామృతాయ చ॥౧॥

ప్రథమార్థము.

టీక. హేధీరాః = నిర్గుణోపాసకులుగాను సగుణోపాసకులుగాను నుండెడు పండితులారా, జ్ఞానదయాసిన్ధోః-జ్ఞాన=నిఖిలోపనిషత్ప్రతిపాద్య పరమతత్త్వార్థమునకును, దయా=భక్తజనపరిరక్షణమందుఁగల యవ్యాజ కరుణకును, సిన్ధోః=జలమునకు సముద్రునివలె యాధారభూతుఁడునై ; అగాధస్య=అవాఙ్మనసగోచరుఁడును నతిగంభీరుఁడు నైనను; యస్య = నిర్గుణ సగుణస్వరూపుఁ డైన యేపరమాత్మయొక్క, గుణాః=సత్యజ్ఞానానందాదులును కారుణ్యాదినిఖిలకల్యాణగుణములును; అనఘాః=సర్వసిద్ధాంతసమ్మ

తము లగుటవలన అబాధములును [లేక మాయోపాధిరహితములును] హేయగుణాంశలేశము లేనందున నిర్మలములును అయినవృో, అక్షయః= నిత్యుఁడును నాశరహితుఁడునునయిన, సః=నిర్గుణసగుణస్వరూపుఁడయిన యాపరమాత్మ,అమృతాయచ = నిత్యకైవల్యరూపమైన మోక్షముకొఱ కును; శ్రియైచ=ధర్మార్థకామము లను త్రివర్గసంపదకొఱకును, సేవ్యతామ్= నిర్వికల్పకసమాధ్యాదిక్రియలచే స్వావ్యతిరిక్తుఁడుగా నెల్లప్పుడు భావింపఁ బడుఁగాక. వారివారిమతానుసారముగా శంఖచక్రశూలాద్యాయుధ ధరుఁడుగా ధ్యానింపఁబడుఁగాక.

అమరసింహుఁడు నిఖిలజనులకు సకలవిషయములును కరతలా మలకముగాఁ దెలియునట్లుత్తమనిఘంటువును జేయనుపక్రమించి యా నిఘంటువునకు నాదియందు నత్యంతమృదుపాకమున నతిరమణీయముగాఁ దాను రచియించినమంగళశ్లోకము ఆస్తికమతావలంబులైన యద్వైత ద్వైతవిశిష్టాద్వైతు లనంబడు త్రివిధజనులకు నంగీకార్యంబై నిర్గు ణసగుణపరములుగా నర్థం బగునట్లు భగవద్గుణవర్ణనచేసి పండితోత్త ముల సంబోధించి యఖిలజనులకును సేవ్యంబైనయుత్తమవస్తు విట్టిదని నిర్దేశించి తెలిపెను.

నిర్గుణపరముగా నగుతాత్పర్యము.

అద్వైతమతావలంబులైన పండితులారా ! జ్ఞానస్వరూపుఁడై యనిర్వచనీయమహిమగల పరమాత్మ మాయోపాధిరహితుఁ డనియు నిత్యుఁడనియు మోక్షాపేక్షగలవారికి భావింపఁదగినవాఁడనుట.

సగుణపరముగా నగుతాత్పర్యము.

ఓపండితులారా ! నిఖిలభక్తజనపరిరక్షణమునందు నపరిమితకృపా ళువై యఖిలకల్యాణగుణరత్నాకరుండై నభగవంతుఁడు త్రివర్గసంపద నపేక్షించుపురుషులకు సేవింపఁదగినవాఁడనుట.

కవిహృదయపరిజ్ఞానమూలము.

ఇట్లు నిర్గుణసగుణపరముగా నర్థవివేచనచేయుటకు మూలమేమన, నీశ్లోకమునందు నిర్గుణసగుణబోధకమైన 'జ్ఞానదయాసింధోః' అను సమస్త పదమున జ్ఞానసింధోః-దయాసింధోః-అని వేర్వేఱ నర్థమగునట్లు తెలిపి యుభయార్థబోధకములుగా అగాధస్య-యస్య-గుణాః-అనఘాః - అని యు, అక్షయః - సః-అనియుఁ గొన్నిశబ్దములను ప్రయోగించియుండుట వలన నిర్గుణోపాసకులకు మోక్షప్రాప్తియు సగుణోపాసకులకుఁ ద్రివర్గ సంపత్ప్రాప్తియుఁ గలుగుచున్నదను స్వాభిప్రాయమును వెలుపుటకుగాను అమృతాయ అను మోక్షవాచకమయినశబ్దమును, శ్రియై అను త్రివర్గ సంపద్వాచకమైనశబ్దమును ప్రత్యక్షముగా ప్రయోగించియుండుటవల నను నీశ్లోకమును నిర్గుణసగుణపరముగా రచియించెనని తోఁచుచున్నది. శ్రీశబ్దమునకుఁ ద్రివర్గసంపత్పరముగా నర్థము వ్యాడినిఘంటువునఁ జెప్పఁ బడియున్నది, "లక్ష్మీసరస్వతీధాత్రీ త్రివర్గసంపద్విభూతిశోభాసు। ఉపకర ణవేషరచనావసుధాసు శ్రీరితి ప్రథితా ॥" అని

ద్వితీయార్థము.

టీ. హేధీరాః=ఓపండితులారా ! జ్ఞానదయా–జ్ఞాన=పరమార్థ పరి జ్ఞానమును, దయా=ఇచ్చునట్టిమోక్షలక్ష్మితోడను, [ఉపలక్షితస్య=కూడు కొన్నవాఁడును] ; అగాధస్య=అవాఙ్మనసగోచరుఁడైన; యస్యసిన్ధోః=విశ్వ విద్వజ్జనీననిఖిలదేవతానివహస్వరూపుఁడైన యేసముద్రునియొక్క ; గు ణాః = నిఖిలకల్యాణగుణములు ; అనఘాః = నిష్కల్మషములైనవో; అక్షయః=[కాలత్రయావస్థాయియగుటవలన] నాశరహితుఁడైన; సః = ఆ భగవంతుఁడు; శ్రియైచ=త్రివర్గసంపదకొఱకును , అమృతాయచ=మోక్ష ముకొఱకును; సేవ్యతామ్=సేవింపంబడుఁగాక.

తాత్పర్యము. గ్రంథకర్త సర్వమతసిద్ధాంతప్రతిపాద్యుఁడగు భగ వంతుని విశ్వవిద్వజ్జనీననిఖిలదేవతానివహసింధువుగా భావించి యట్టిదేవ

తాసింధువునకును అస్మద్దృగ్గోచరము గా నుండుసింధువునకును గలిగి యుండువిశేషతారతమ్యమును శబ్దశ్లేషచేతను అర్థశ్లేషచేతను దెలియఁ జేసి యట్టినిఖిలదేవతాత్మసింధుస్సార్థసచేయుట యుత్తమమని పండితుల నుద్దేశించి స్వాభిప్రాయమును దెలియఁజేసెను.

శబ్దశ్లేషార్థశ్లేషలచేఁ గలుగు తారతమ్యవివేచనాక్రమము.

అస్మద్దృగ్గోచరుఁ డగుసముద్రుఁడు జ్ఞానము పోఁగొట్టి సంపద నిచ్చులక్ష్మిని కలిగినవాఁడుగాని భగవంతునివలె జ్ఞానప్రద యగుమోక్ష లక్ష్మి కలవాఁడుకాఁడు. మఱియు నిమ్నోన్నతప్రదేశసైకతద్వీపపర్వత నికరసమ్మితుఁ డగుటవలన గాధుఁడుగాని యవాఙ్మనసగోచరుఁ డయిన భగవంతునివలె నగాధుఁడు గాఁడు. ఇదియునుంగాక క్షారోదక వత్త్వపూతిగంధవత్త్వాద్యనేక దుర్గుణనికరభరితుఁడుగాని నిఖిలకల్యాణగు ణగణాకరుం డైనభగవంతునివలె నిర్మలగుణవిశిష్టుఁడు గా నేరఁడు. మఱియు నీసముద్రుఁ డగస్త్యమహర్షిహస్తతలచులికితుఁ డైనందున క్షయవంతుఁడుగాని భగవంతునివలె నిత్యుఁడుగాఁడు. ఇదియునుగాక పూర్వము దేవతలు సముద్రమథనము చేయుటవలన లక్ష్మీదేవిని నమృ తమును బొందిరిగాని భగవద్భజనవలనఁ బొంద శక్యంబైన ధర్మార్థకామ మోక్షములను బొందినవారు కారు. కనుక నిఖిలదేవతానివహస్వరూ పుఁడైన సింధువును సేవించుటచేతఁ బురుషార్థచతుష్టయసిద్ధి గలుగుచు న్నది. కాన భగవత్సేవచేయుట సర్వోత్తమమని తాత్పర్యము. కొందఱు వ్యాఖ్యానకర్తలు ఈశ్లోకమునకు విష్ణుపరముగాను బ్రహ్మపరముగాను శివపరముగాను సముద్రపరముగాను నర్థకల్పన చేసిరి కాని యవియన్ని యు జైనమతావలంబి యగునమరసింహునివివక్షితతాత్పర్యముగా నుం డనేరవని తోఁచుచున్నది. ఈయర్థమునే యమరపదపారిజాత ప్రణేత యగుమల్లినాథసూరియుఁ దెలియఁజేసియున్నాఁడు.

విష్ణుపరముగా నర్థము చేసినక్రమము.

యస్య-అను పదము ఇకార అకారములకు సంధివలన నేర్పడిన శబ్దమనియు, ఇకారమునకు లక్ష్మీదేవియర్థమనియు అకారమునకు విష్ణ్వర్థమనియుఁ జెప్పిరి. కాన యస్య అనఁగా లక్ష్మీనారాయణమూర్తి అని యర్థము. తక్కినది సమానము.

బ్రహ్మపరముగా నర్థముచేసినక్రమము.

అక్షయః – అనుపదమునందుఁ గలఅకారమునకు విష్ణువు వాచ్యుఁడనియు గృహవాచకమైన క్షయశబ్దమునకు నుత్పత్తికారణభూతుఁ డర్థమనియుం జెప్పిరి. కాన విష్ణువే యుత్పత్తికారణభూతుఁడుగాఁ గలవాఁడు, బ్రహ్మదేవుఁడనుట.

శివపరముగా నర్థముచేసినక్రమము.

"అకారో బ్రహ్మ విష్ణ్వీశ కమఠే ష్వగ్నిజే రణే" అను కోశబలము వలన అకారమునకు శివుఁడును వాచ్యుఁడుగాన యస్య అనుపదమునకుఁ బూర్వోక్తప్రకారముగా సర్వైశ్వర్యసమేతుఁ డగుశ్రీమహేశ్వరుఁ డర్థమని కొందఱు సమర్థించిరి.

సముద్రపరముగా నర్థముచేసినక్రమము.

అక్షయః అనుపదమునకు విష్ణువునకు స్థానభూతుఁ డని యర్థము చెప్పిరి. ఇట్లు క్లిష్టకల్పనలవలన బుద్ధిమంతు లనేకార్థముల నూహింపవచ్చునుగాని యవి యన్నియుఁ గవిహృదయము కా వని నమ్మఁదగును.

అవతరణిక. గ్రంథకర్త చదువుకొనువారికి రుచిపుట్టుటకై తనచేతఁ జేయంబడునిఘంటువును సప్రయోజనముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

సమాహృత్యాన్యతన్త్రాణి సంక్షిప్తైః ప్రతిసంస్కృతైః।
సమ్పూర్ణ ముచ్యతే వర్గై ర్నామలిఙ్గానుశాసనమ్॥ ౨॥

టీక॥ అన్యతన్త్రాణి = (ఉత్పలిని త్రికాణ్డి మొదలయిన) ఇతరగ్రంథములను, సమాహృత్య = సంగ్రహించి; సంక్షిప్తైః = సంక్షేపింపఁబడినవియు, ప్రతిసంస్కృతైః = పర్యాయములచేతను లింగనిర్ణయాదులచేతను సంస్కరింపఁబడినవియునైన; వర్గైః = తమలో సంబంధముగల పదసమూహములచేత; సమ్పూర్ణమ్=నిండియున్న; నామలిఙ్గానుశాసనమ్=నామలింగానుశాసన మనునిఘంటువు; ఉచ్యతే = చెప్పఁబడుచున్నది. అన్యనిఘంటువులు కొన్ని పర్యాయహీనములుగాను కొన్ని లింగహీనములుగాను కొన్ని వర్గహీనములుగాను నున్నవి. ఈనిఘంటువునందు నన్నియు నున్నవి. కావున నిది యన్నిటికంటె మిక్కిలి శ్లాఘనీయమని తాత్పర్యము.

అవతరణిక. గ్రంథకర్త ప్రతిశబ్దమునకు లింగమును జెప్పినచో గ్రంథము విస్తరించునని యొక్కొకలింగము గలపదములకు గుఱుతులను దెలుపుచున్నాఁడు. ప్రాయశో రూపభేదేన సాహచర్యాచ్చ కుత్రచిత్ ।

స్త్రీపున్నపుంసకం జ్ఞేయం తద్విశేషవిధేః క్వచిత్ ॥ 3 ॥

టీక॥ స్త్రీపున్నపుంసకమ్ = స్త్రీలింగ పుంలింగ నపుంసకలింగములు, ప్రాయశః=తఱుచుగా; రూపభేదేన = (పదములకు తుదనున్న దీర్ఘ విసర్గబిందువులు మొదలైనవానిచేఁగలుగు) రూపభేదముచేతను ; కుత్రచిత్=ఆరూపభేదముచేత నెఱుంగరానిపట్టున; సాహచర్యాత్ = లింగము నెఱుంగఁ దగిననామముయొక్క సాన్నిధ్యమువలనను, క్వచిత్ = ఆ రెంటివలన లింగము నెఱుంగరానిచోట; తద్విశేషవిధేః = ఆలింగములను నీపద మీలింగ మని విశేషముగా విధించుటవలనను, జ్ఞేయమ్= తెలియఁదగినది. అదియెట్లన 'కౌమోదకీ గదా ఖడ్గో నన్దకః', 'వ్యోమ పుష్కర మమ్బరమ్' ఇట్టి స్థలములయందు రూపభేదములచేతను; 'భానుః కరః', 'వియద్విష్ణుపదమ్' ఇట్టిచోట్లయందు సాహచర్యము వలనను; 'స్త్రియ స్సుమనసః', 'భేరీ స్త్రీ దున్దుభిః పుమాన్' ఇట్టి దిక్కుల విశేషవిధిచేతను లింగములు తెలియవచ్చుననియర్థము.

అవతరణిక. గ్రంథకర్త పూర్వోక్తరూపభేదాదులచేత ద్వంద్వసమాసాదులయందు లింగము నెఱుంగరా దనుశంకను బరిహరించుచున్నాఁడు.

భేదాఖ్యానాయ న ద్వన్ద్వో నైకశేషో న సఙ్కరః ।

కృతోఽత్ర భిన్నలిఙ్గానా మనుక్తానాం క్రమాదృతే ॥ ४ ॥

టీక॥ అత్ర=ఈగ్రంథమునందు, అనుక్తానామ్=(స్థలాంతరమునం దాలింగముతోఁ)జెప్పఁబడని, భిన్నలిఙ్గానామ్=వేఱువేఱులింగములుగలపదములకు; భేదాఖ్యానాయ=లింగభేదమును జెప్పుటకొఱకు,ద్వన్ద్వః=ద్వంద్వసమాసము, నకృతః=చేయఁబడినదికాదు;ఏకశేషః=ఏకశేషము; నకృతః= చేయఁబడినదికాదు; క్రమాత్ ఋతే=ప్రస్తావములేక;సఙ్కరః=సంకరము-లింగభేదము తెలియనికూటమియు; న కృతః=చేయఁబడినదికాదు. అనఁగా సభిన్నలింగములకును స్థలాంతరమునందుఁ జెప్పఁబడిన భిన్నలింగములకును ద్వంద్వైకశేషములు గలవనియు ప్రస్తావమువలన భిన్నలింగములకు సాంకర్యము గలదనియుం దాత్పర్యము. అదియేలాగనిన అభిన్నలింగములకు

'ద్యోదివౌ ద్వే స్త్రియామ్' 'స్వర్గనాకత్రిదివత్రిదశాలయాః' ఇట్టిదిక్కులద్వంద్వంబును, 'నాసత్యావశ్వినౌ', 'జీమూతౌ మేఘపర్వతౌ' ఇట్టిదిక్కులయేకశేషమును జేయంబడినని స్థలాంతరమునందుఁ జెప్పంబడిన భిన్నలింగములకు 'అప్సరోయక్షరక్షోగన్ధర్వకిన్నరాః' ఇట్టిదిక్కుల ద్వంద్వంబును 'శ్వశ్రూశ్వశురౌ శ్వశురౌ' ఇట్టిచోట్ల ఏకశేషమును జేయంబడినది. ప్రస్తావంబువలన భిన్నలింగములకు సాంకర్యమేలాగనిన, స్వర్గపర్యాయాదులయందు ద్యోదివాదిశబ్దంబులును హరిహరాదిప్రస్తావంబులయందు లక్ష్మీగౌర్యాదినామములును జెప్పఁబడినవి

అవతరణిక. ఇపుడు గ్రంథకర్త విశేషముగా లింగమును విధించునపుడు వర్ణలాఘవంబుకొఱకుఁ గొన్ని సంకేతములను జెప్పుచున్నాఁడు.

త్రిలిఙ్గ్యాం త్రిష్వితి పదం మిథునే తు ద్వయోరితి ।
నిషిద్ధలిఙ్గం శేషార్థం త్వాన్తాథాది న పూర్వభాక్ ॥ ౫ ॥

టీక॥ త్రిలిఙ్గ్యామ్ = మూఁడులింగములయందని చెప్పఁదగినచోట; త్రిషు ఇతిపదమ్= త్రిషు అనుపదంబును; మిథునే తు= స్త్రీలింగపుంలింగంబులయందని చెప్పఁదగినచోట, ద్వయోరితి (పదమ్) = ద్వయోః అను పదంబును, ఉచ్యతే= చెప్పఁబడుచున్నది; నిషిద్ధలిఙ్గమ్ = నిషేధింపఁబడిన లింగముగలపదము, శేషార్థమ్ = తక్కినలింగము గలది, త్వాన్తాథాది = తు శబ్దంబు అంతమునందుఁ గల పదంబును, అథ శబ్దంబు ఆదియందుఁ గల పదంబును, పూర్వభాక్=పూర్వపదంబులతోఁ జేరినది; న=కాదు.

అనఁగా 'తటం త్రిషు' ఇచట తటశబ్దము మూఁడులింగంబులయందు వర్తించునని చెప్పక, త్రిషు అని చెప్పఁబడెను 'అశనిర్ద్వయోః' ఇచట అశనిశబ్దము స్త్రీలింగపుంలింగములయందు వర్తించునని చెప్పక 'ద్వయోః' అని చెప్పఁబడెను. 'ద్వీపోఽస్త్రియామన్తరీపమ్' ఇచట ద్వీపశబ్దము అస్త్రియామని స్త్రీలింగనిషేధంబుచేత పుంలింగనపుంసకలింగంబులు గలదియగుచున్నది. 'అవశ్యాయస్తు నీహార', 'పుంసిత్వన్తర్ధిరపవారణమ్', 'శాపేత్వభిషఙ్గః' ఇట్టిచోట్ల త్వాంతంబులైన అవశ్యాయః, పుంసి, శాపే అనుపదంబులును, 'అథహిమానీ హిమసంహతిః', 'అథ పుంభూమ్ని దారాః', 'అథ కేసరే వకుళః' ఇట్టిచోట్ల అథాదులయిన హిమానీ, పుంభూమ్ని, కేసరే, అను పదంబులును పూర్వపదంబులతో సంబంధింపవు.

స్వ(రవ్యయం)స్వర్గనాక మత్రివ త్రిదశాలయాః। సురలోకో ద్యో దివౌ (ద్వే స్త్రియాం క్లీబే) త్రివిష్టపమ్ ॥ ౬ ॥	స్వః॥అవ్య॥ - స్వర్గః - నాకః - త్రిదివః - త్రిదశాలయః - సురలోకః॥పు॥- ద్యౌః॥ ఓ,సీ॥ (ద్యౌః, ద్యావౌ, ద్యావః) - ద్యౌః ॥ వ్,సీ॥ (ద్యౌః, దివౌ, దివః)- త్రివిష్టపమ్॥ న॥ ౯-స్వర్గముపేళ్లు. Heaven, Paradise.
అమరా నిర్జరాదేవా స్త్రిదశా విబుధా స్సురాః। సుపర్వాణ స్సుమనస స్త్రిదివేశా దివౌకసః॥ఆదితేయా దివిషదో లేఖా అదితినన్దనాః॥ఆదిత్యాఋభవో౽స్వప్నా అమర్త్యాఅమృతాన్ధసః॥ బర్హిర్ముఖాః క్రతుభుజో గీర్వాణా దానవారయః। బృన్దారకా దైవతాని (పుంసివా) దేవతాః(స్త్రియామ్) ॥౯॥	అమరాః–నిర్జరాః - దేవాః - త్రిదశాః - విబుధాః-సురాః - సుపర్వాణః॥న్॥ - సుమనసః॥ స్॥- త్రిదివేశాః- దివౌకసః॥స్॥ - ఆదితేయాః - దివిషదః॥ద్॥- లేఖాః - అదితినన్దనాః - ఆదిత్యాః - ఋభవః॥ఉ॥ - అస్వప్నాః - అమర్త్యాః - అమృతాన్ధసః॥స్॥ - బర్హిర్ముఖాః - క్రతుభుజః ॥ జ్॥ - గీర్వాణాః - దానవారయః ॥ఇ॥ - బృన్దారకాః॥ పు॥ దైవతాని॥ప్న॥ - దేవతాః॥ సీ॥_౨౬ - దేవతలపేళ్లు- ఈదేవతావాచకశబ్దములు తఱుచుగా బహువచనమునందే ప్రయోగింపఁబడుటవలన వానిని గ్రంథకర్త ప్రథమాబహువచనాంతములుగా నిర్దేశించెను గాని యివి నిత్యబహువచనాంతములు గావు. Deities, Heavenly Beings.
ఆదిత్య విశ్వవసవ స్తుషితా ఽఽభాస్వరాఽనిలాః। మహారాజిక సాధ్యాశ్చ రుద్రాశ్చ (గణదేవతాః)॥ ౧౦॥	[ఆదిత్యా ద్వాదశ ప్రోక్తా విశ్వేదేవా దశ స్మృతాః। వసవ శ్చాష్టసంఖ్యాతాః షట్త్రింశ త్తుషితా మతాః॥ ఆభాస్వరా శ్చతుష్షష్టి ర్వాతాః పఞ్చాశదూనకాః। మహారాజికనామానో ద్వేశతే వింశతి స్తథా॥ సాధ్యా ద్వాదశవిఖ్యాతా రుద్రా ఏకాదశ స్మృతాః॥] ఆదిత్యాః-౧౨, విశ్వే ॥అ॥-౧౦, వసవః ॥ఉ॥-౮, తుషితాః-౩౬, ఆభాస్వరాః - ౬౪, అనిలాః-౪౯, మహారాజికాః - ౨౨౦, సాధ్యాః ౧౨,రుద్రాః॥పు,బ॥-౧౧, ఈ ౯ గణదేవతాజాతులపేళ్లు. Sets of Divinities.
విద్యాధరో ఽప్సరో	విద్యాధరః॥ పు॥ (జీమూతవాహనుఁడు మొద

యక్షరక్షో గన్ధర్వకిన్నరాః। పిశాచో గుహ్యకస్సిద్ధో భూతో (ఽమీ దేవయోనయః) ॥౧౧॥

లగువారు)-అప్సరాః॥స్, స్త్రీ॥ (దేవాంగనలు) - యక్షః॥పు॥ (కుబేరాదులు)-రక్షః॥స్, న॥ (లంకావాసులగుమాయావులు) - గన్ధర్వాః (తుంబురుప్రభృతులు) -కిన్నరః (అశ్వముఖులు)- పిశాచః (మాంసాశనులు)-గుహ్యకః(నిధిరక్షకులగుమణిభద్రాదులు)-సిద్ధః (విశ్వావసుప్రభృతులు)-భూతః॥ పు॥ (రుద్రానుచరులగుబాలగ్రహాదులు)౧౦-అమీ=వీరు, దేవయోనయః- దేవతలకు జనించినవారు. Demi-Gods and nymphs.

అసురా దైత్య దైతేయ దనుజేన్ద్రారి దానవాః। శుక్రశిష్యా దితిసుతాః పూర్వదేవాస్సురద్విషః॥ ౧౨॥

అసురాః - దైత్యాః- దైతేయాః- దనుజాః- ఇన్ద్రారయః॥ఇ॥-దానవాః - శుక్రశిష్యాః - దితిసుతాః - పూర్వదేవాః - సురద్విషః ॥ష్, పు, బ ౧౦-అసురుల పేళ్లు. Giants or Titans. Demon.

సర్వజ్ఞ స్సుగతో బుద్ధో ధర్మరాజ స్తథాగతః।సమన్తభద్రో భగవా న్మారజి ల్లోకజిజ్జినః॥ షడభిజ్ఞో దశబలో ఽద్వయవాదీ వినాయకః। మునీన్ద్రశ్శ్రీఘనశ్శాస్తా ముని (శ్శాక్యముని స్తు యః) ॥ ౧౪ ॥ స శాక్యసింహ స్సర్వార్థసిద్ధ శ్శౌద్ధోదనిశ్చ(సః)। గౌతమశ్చార్కబన్ధుశ్చ మాయాదేవీసుతశ్చ(సః)॥

సర్వజ్ఞః సుగతః- బుద్ధః-ధర్మరాజః - తథాగతః - సమన్తభద్రః - భగవాన్ ॥ త్॥ - మారజిత్ -లోకజిత్ -జినః- షడభిజ్ఞః - దశబలః - అద్వయవాదీ॥న్॥-వినాయకః - మునీన్ద్రః - శ్రీఘనః శాస్తా॥ఋ॥-మునిః ॥ పు॥ ౧౮ - బుద్ధదేవుని పేళ్లు. Buddha or a Jina.

శాక్యసింహః-సర్వార్థసిద్ధః - శౌద్ధోదనిః-గౌతమః-అర్కబన్ధుః-మాయాదేవీసుతః॥ పు॥౬-యః= ఎవఁడు, శాక్యమునిః = "శాకవృక్షప్రతిచ్ఛన్నం వాసం యస్మాచ్చ చక్రిరే। తస్మాదిక్ష్వాకువంశ్యాస్తే శాక్యా ఇతి భువి స్మృతాః," అని చెప్పఁబడిన శాక్యవంశమునఁ బుట్టిన బుద్ధావాంతర భేదముగల శాక్యముని కలఁడో; సః=ఆ బుద్ధదేవుని పేళ్లు. Buddha, the founder of the religion named from him

బ్రహ్మాఽఽత్మభూ స్సు

బ్రహ్మా॥న ॥- ఆత్మభూః - సురజ్యేష్ఠః - ప

రజ్యేష్ఠః పరమేష్ఠీ పితా
మహః। హిరణ్యగర్భో
౾ కేశః స్వయమ్భూ
(చ)తురాననః॥౧౬॥ ధా
తాఽబ్జయోని ర్ద్రుహి
ణో విరిఞ్చిః కమలా
సనః। స్రష్టా ప్రజాపతి
ర్వేధా విధాతా విశ్వసృ
డ్విధిః॥ [శతానన్ద శ్శత
ధృతి ర్విరిఞ్చో ఽజో
విరిఞ్చనః॥] ౧౭॥

ష్ఠీ॥న్॥ - పితామహః - హిరణ్యగర్భః—లోకేశః - స్వయంభూః - చతురాననః - ధాతా॥ఋ॥ - అబ్జయోనిః - ద్రుహిణః - విరిఞ్చిః - కమలాసనః - స్రష్టా ॥ఋ॥ - ప్రజాపతిః - వేధాః॥స్॥ - విధాతా ॥ఋ॥ విశ్వసృట్॥జ్॥ - విధిః ॥పు॥ ౨౦- బ్రహ్మదేవుని పేళ్లు. [శతానన్దః - శతధృతిః - విరిఞ్చః - అజః-విరిఞ్చనః॥] అధికపాఠము.

బొంబాయి ప్రతియందుండు అధికపాఠము.

[నాభిజన్మాఽణ్డజః పూర్వోఽనిధనః కమలోద్భవః। సదానన్దో రజోమూర్తిః సత్యకో హంసవాహనః॥] Brahma or the Creator.

విష్ణు ర్నారాయణః
ృష్ణో వైకుణ్ఠో విష్టర
్రవాః। దామోదరో
ృషీకేశః కేశవో
ాధవ స్స్వభూః॥౧౮
త్యారిః పుణ్డరీకా
ో గోవిన్దో గరుడధ్వ
జః। పీతామ్బరోఽచ్యు
త శ్శార్ఙ్గీ విష్వక్సేనో జ
నార్దనః॥ ఉపేన్ద్ర ఇన్ద్రా
వరజ శ్చక్రపాణి శ్చతు
ర్భుజః। పద్మనాభో మ
ధురిపు ర్వాసుదేవ స్త్రి
విక్రమః ॥౨౦॥ దేవకీ
నన్దన శ్శౌరి శ్శ్రీపతిః
రుషోత్తమః। వనమా
బలిధ్వంసీ కంసారా
క్షజః॥ విశ్వమ్భ

విష్ణుః-నారాయణః - కృష్ణః - వైకుణ్ఠః - విష్టరశ్రవాః ॥స్॥ - దామోదరః - హృషీకేశః - కేశవః-మాధవః - స్వభూః - దైత్యారిః - పుణ్డరీకాక్షః - గోవిన్దః - గరుడధ్వజః - పీతామ్బరః - అచ్యుతః - శార్ఙ్గీ ॥న్॥ - విష్వక్సేనః - జనార్దనః- ఉపేన్ద్రః- ఇన్ద్రావరజః - చక్రపాణిః- చతుర్భుజః- పద్మనాభః - మధురిపుః - వాసుదేవః - త్రివిక్రమః - దేవకీనన్దనః- శౌరిః - (పా)సారిః - శ్రీపతిః- పురుషోత్తమః - వనమాలీ॥న్॥ - బలిధ్వంసీ॥న్॥- కంసారాతిః- అధోక్షజః - విశ్వమ్భరః - కైటభజిత్ - విధుః - శ్రీవత్సలాఞ్ఛనః॥పు॥౩౯ - విష్ణుదేవుని పేళ్లు. [గదాగ్రజః-ముఞ్జకేశః-దాశార్హః - దశరూపభృత్ ॥] అధికపాఠము.

బొంబాయి ప్రతియందుండు అధికపాఠము.

[పురాణపురుషో యజ్ఞపురుషో నరకాన్తకః। జలశాయీ విశ్వరూపో ముకున్దో మురమర్దనః॥]

టీ॥ పురాణపురుషః - యజ్ఞపురుషః - నరకాన్తకః- జలశాయీ - విశ్వరూపః-ముకున్దః - ముర

రః కైటభజిద్విధుః శ్రీవత్సలాఞ్ఛనః । [గోబ్రాగ్రజో ముష్టికేశో దాశార్హోదశరూపభృత్ ॥]

మర్గస॥] Sri Vishnu, the pervader and preserver.

వసుదేవో(ఽస్యజనకః స్వపవా) ఽనకదున్దుభిః॥ ౨౨॥

వసుదేవః - ఆనకదున్దుభిః ॥ పు ॥ ౨ - అస్య జనకః = శ్రీకృష్ణునితండ్రియగు వసుదేవుని పేళ్లు. Vasudeva, father of Sri Krishna.

బలభద్రః ప్రలమ్బఘ్నో బలదేవో ఽచ్యుతాగ్రజః । రేవతీరమణో రామః కామపాలో హలాయుధః॥ ౨౩॥ నీలామ్బరో రౌహిణేయ స్తాలాఙ్కో ముసలీ హలీ। సంకర్షణ స్సీరపాణిః కాలిన్దీభేదనో బలః॥

బలభద్రః-ప్రలమ్బఘ్నః - బలదేవః - అచ్యుతాగ్రజః-రేవతీరమణః - రామః - కామపాలః-హలాయుధః - నీలామ్బరః - రౌహిణేయః - తాలాఙ్కః-ముసలీ-(పా) ముషలీ - హలీ॥న్॥- సంకర్షణః-సీరపాణిః-కాలిన్దీభేదనః-బలః॥పు॥౧౭- బలరాముని పేళ్లు. Balarama, brother of Sri Krishna.

మదనో మన్మథో మారః ప్రద్యుమ్నో మీనకేతనః । కన్దర్పో దర్పకో ఽనఙ్గః కామః పఞ్చశరః స్మరః ॥ ౨౪॥ శమ్బరారి ర్మనసిజః కుసుమేషు రనన్యజః । పుష్పధన్వా రతిపతి ర్మకరధ్వజ ఆత్మభూః॥ ౨౫

మదనః-మన్మథః-మారః -ప్రద్యుమ్నః-మీనకేతనః- కన్దర్పః-దర్పకః-అనఙ్గః- కామః-పఞ్చశరః-స్మరః-శమ్బరారిః-(పా)సమ్బరారిః-మనసిజః-కుసుమేషుః- అనన్యజః - పుష్పధన్వా॥న్॥-రతిపతిః-మకరధ్వజః-ఆత్మభూః॥పు ॥౧౯-మన్మథుని పేళ్లు. [శృఙ్గారయోనిః శ్రీపుత్రో రుద్రారిః కన్తుకాయజౌ। ఇక్షుచాపో మధుసఖః శూర్పకారాతిహృచ్ఛయౌ॥ టీ॥ శృఙ్గారయోనిః - శ్రీపుత్రః-రుద్రారిః-కన్తుః-కాయజః - ఇక్షుచాపః-మధుసఖః-శూర్పకారాతిః-హృచ్ఛయః]॥అ.పా॥ Cupid, the god of love.

బ్రహ్మసూ ర్విశ్వకేతు (స్స్యా) దనిరుద్ధ ఉషాపతిః [అరవిన్ద మశోకం

బ్రహ్మసూః - విశ్వకేతుః - (పా) ఋశ్యకేతుః అనిరుద్ధః - ఉషాపతిః॥పు॥ ౪ - అనిరుద్ధుని పేళ్లు. Aniruddha, son of Pradyumna.

చ చూతంచ నవమల్లికా । నీలోత్పలంచ పఞ్చైతే పఞ్చ బాణస్య సాయకాః॥]

అరవిన్దమ్,అశోకమ్, చూతమ్॥న॥, నవమల్లికా ॥సీ॥, నీలోత్పలం ॥న॥ ౫ - మన్మథుని బాణములు. [ఉన్మాదన స్తాపనశ్చ శోషణః స్తమ్భన స్తథా।సమ్మోహనశ్చ కామస్య పఞ్చబాణాః ప్రకీర్తితాః॥]

లక్ష్మీః పద్మాలయా పద్మా కమలా శ్రీ ర్హరిప్రియా ॥ [ఇన్దిరా లోకమాతా మా రమా మఙ్గళదేవతా । భార్గవీ లోకజననీ క్షీరసాగరకన్యకా]

లక్ష్మీః - పద్మాలయా - పద్మా - కమలా- శ్రీః - హరిప్రియా ॥సీ॥ ౬-లక్ష్మీదేవిపేళ్లు.

[ఇన్దిరా- లోకమాతా - మా- రమా- మఙ్గళదేవతా - భార్గవీ - లోకజననీ - క్షీరసాగరకన్యకా ॥సీ॥ అధికపాఠము.] Lakshmi, Goddess of prosperity.

(శఙ్ఖో లక్ష్మీపతేః) పాఞ్చజన్య (శ్చక్రం) సుదర్శనమ్। కౌమోదకీ (గదా) (ఖడ్గో) నన్దకః కౌస్తుభో(మణిః)॥ ౨౭॥

పాఞ్చజన్యః॥పు॥విష్ణుదేవునిశఙ్ఖము, his conch. సుదర్శనమ్॥ న॥ (ప) సుదర్శనః ॥ పు॥ విష్ణుదేవుని చక్రము, his discus. కౌమోదకీ ॥సీ॥ విష్ణుదేవుని గద, his mace. నన్దకః ॥ పు॥ విష్ణుదేవుని ఖడ్గము, his sword. కౌస్తుభః॥పు॥ విష్ణువు ధరియించుమణి, his jewel.

[(చాప)శ్శార్ఙ్గం మురారేస్తు శ్రీవత్సో(లాఞ్ఛనం)మతమ్॥ (అశ్వాశ్చ) శైబ్యసుగ్రీవ మేఘపుష్ప వలాహకాః । (సారథి)ర్దారుకో (మన్త్రీ)హ్యుద్ధవ (శ్చానుజో) గదః॥]

[శార్ఙ్గమ్ ॥న॥ విష్ణుదేవుని ధనుస్సు, His bow. శ్రీవత్సః॥పు॥విష్ణుదేవునియురస్థ్సలమునందలిమచ్చ, Mark on his breast. శైబ్యః - సుగ్రీవః - మేఘపుష్పః-వలాహకః॥పు॥ ౪- శ్రీకృష్ణుని తేరిగుఱ్ఱముల పేళ్లు. దారుకః॥పు॥ ౧-సారథిపేరు ఉద్ధవః ॥పు॥౧-మంత్రిపేరు. గదః॥పు॥౧-తోఁబుట్టువుపేరు॥ అ.పా॥]

గరుత్మాన్గరుడ స్తార్క్ష్యో వైనతేయః ఖగేశ్వరః । నాగాన్తకో విష్ణురథ స్సుపర్ణః పన్నగాశనః॥ ౨౮॥

గరుత్మాన్ ॥త్॥ - గరుడః - తార్క్ష్యః- వైనతేయః-ఖగేశ్వరః - నాగాన్తకః - విష్ణురథః - సుపర్ణః- పన్నగాశనః॥ పు॥ ౯ - విష్ణుదేవుని వాహనమగు గరుత్మంతునిపేళ్లు. Vehicle of Vishnu.

శమ్భు రీశః పశుపతి శ్శివ శ్శూలీ మహేశ్వరః। ఈశ్వర శ్శర్వ ఈశాన శ్శఙ్కర శ్చన్ద్ర శేఖరః॥ 30॥ భూతేశః ఖణ్డపరశు ర్గిరీశో గిరిశో మృడః। మృత్యుంజయః కృత్తివాసాః పినాకీ ప్రమథాధిపః॥ 31॥ ఉగ్రః కపర్దీ శ్రీకణ్ఠ శ్శితికణ్ఠః కపాలభృత్। వామదేవో మహాదేవో విరూపాక్ష స్త్రిలోచనః॥ 32॥ కృశానురేతా స్సర్వజ్ఞో ధూర్జటి ర్నీలలోహితః। హరః స్మరహరో భర్గ స్త్ర్యమ్బక స్త్రిపురాన్తకః॥ 33॥ గఙ్గాధరో௨న్ధకరిపుః క్రతుధ్వంసీ వృషధ్వజః। వ్యోమకేశో భవో భీమః స్థాణూ రుద్ర ఉమాపతిః॥ 34॥

శమ్భుః - ఈశః - పశుపతిః - శివః-శూలీ॥ న్॥ - మహేశ్వరః - ఈశ్వరః - శర్వః- (పా) సర్వః-ఈశానః - శఙ్కరః- చన్ద్రశేఖరః- భూతేశః- ఖణ్డపరశుః- గిరీశః గిరిశః - మృడః మృత్యుఞ్జయః - కృత్తివాసాః॥స్॥ - పినాకీ॥న్॥ - ప్రమథాధిపః-ఉగ్రః -కపర్దీ॥న్॥-శ్రీకణ్ఠః-శితికణ్ఠః-కపాలభృత్ - వామదేవః-మహాదేవః-విరూపాక్షః- త్రిలోచనః- కృశానురేతాః॥స్॥ - సర్వజ్ఞః- ధూర్జటిః - నీలలోహితః - హరః - స్మరహరః - భర్గః- త్ర్యమ్బకః - త్రిపురాన్తకః-గఙ్గాధరః-అన్ధకరిపుః - క్రతుధ్వంసీ॥న్॥ - వృషధ్వజః-వ్యోమకేశః - భవః-భీమః-స్థాణుః- రుద్రః-ఉమాపతిః॥పు॥ ౪౮ - శివుని పేళ్లు. Siva, the destroyer.

[శ్లో॥ అష్టమూర్తి రహిర్బుధ్న్యో మహాకాలో మహానటః॥ భస్మాఙ్గరాగో௨స్థిహార ఉగ్రాక్షో నాగకంకణః॥ కణ్ఠేకాలో௨ర్ధనారీశః కాలకూటాశనో௨నఘః। కురఙ్గపాణి ర్దిగ్వాసాః కాలకాలో௨మ్బరామ్బరః॥ పశ్యల్లలాటః ఖట్వాంగధరః పితృవనేచరః। గజాసురారిః కుహనావటుకో వటమూలగః॥ ఆదిభిక్షుర్మహామృత్యుర్భవస్య ర్వృషవాహనః॥ ఖణ్డేన్దుశిబిరో௨నాది ర్జటిలో బ్రహ్మమూర్ధభృత్॥ నారాయణప్రియః పఞ్చవక్త్రో ద్రుహిణసారథిః। నిగమాశ్వో నదీజారో వేదకాలేయకో௨గ్నిదృక్॥ క్రీడాకిరాతః కైలాసమందిరో దక్షసంహారః। క్షోణీరథో హరిశరో మేరుధన్వాంబుధీషుధిః.

కపర్దో௨స్య జటాజూటః పినాకో௨జగవం (ధనుః) ప్రమథాః (స్యుః) పారిషదాః (బ్రాహ్మీత్యాద్యాస్తు) మాతరః॥

కపర్దః॥పు॥౧- అస్యజటాజూటః= ఈశివునిజటాజూటము, Braided hair. పినాకః॥ పు॥-అజగవమ్॥న॥౨ -ఇతనిధనుస్సు, Bow. ప్రమథాః॥ - పారిషదాః॥పు,బ॥౨ - నంది మొదలైన ప్రమథగణముల పేళ్లు, Attendants. మాతరః॥ఋ, స్త్రీ,బ॥౧- బ్రాహ్మీ మొద లయినస ప్తమాతృకలపేళ్లు. [బ్రాహ్మీ మా

The divine mothers or Energies of the gods

[...హేశ్వరీ చైవ కౌమారీ వైష్ణవీ తథా। వారాహీ చైవ చేన్ద్రాణీ చాముణ్డా సప్త మాతరః॥]

విభూతి ర్భూతి రైశ్వర్య (మణిమాదిక మష్టధా)।

విభూతిః-భూతిః॥సీ॥-ఐశ్వర్యమ్॥న॥ 3 - అష్టధా (వర్తమానం) అణిమాదికమ్ = అణిమాద్యష్ట సిద్ధులపేళ్లు. [అణిమా మహిమా చైవ గరిమా లఘిమా తథా। ప్రాప్తిః ప్రాకామ్య మీశిత్వం వశిత్వం చాష్టసిద్ధయః ॥] Superhuman power.

ఉమా కాత్యాయనీ గౌరీ కాళీ హైమవతీశ్వరీ॥ 3౬॥ శివా భవానీ రుద్రాణీ శర్వాణీ సర్వమఙ్గలా। అపర్ణా పార్వతీ దుర్గా మృడానీ చణ్డికాఽమ్బికా ॥ 3౭ ॥ [ఆర్యా దాక్షాయణీ చైవ గిరిజా మేనకాత్మజా]

ఉమా- కాత్యాయనీ- గౌరీ - కాళీ- హైమవతీ-ఈశ్వరీ-శివా - భవానీ - రుద్రాణీ - శర్వాణీ- సర్వమఙ్గలా - అపర్ణా - పార్వతీ - దుర్గా- మృడానీ-చణ్డికా-అమ్బికా ॥ సీ ॥ ౧౭ - శివుని భార్యయగు పార్వతీదేవిపేళ్లు. The wife of Siva, and goddess of destruction.

[ఆర్యా-దాక్షాయణీ - గిరిజా-మేనకాత్మజా ॥సీ॥ అధికపాఠము.]

వినాయకో విఘ్నరాజ ద్వైమాతుర గణాధిపాః। (అ)ప్యేకదన్త హేరమ్బ లమ్బోదర గజాననాః॥ 3౮॥

వినాయకః - విఘ్నరాజః - ద్వైమాతురః- గణాధిపః-ఏకదన్తః-హేరమ్బః - లమ్బోదరః - గజాననః ॥పు॥ ౮-శివునికుమారుఁడైన వినాయకునిపేళ్లు. Ganesa, the obviator of dificulties.

కార్తికేయో మహాసేన శ్శరజన్మా షడాననః। పార్వతీనన్దనః స్కన్ద స్సేనానీ రగ్నిభూ ర్గుహః॥ బాహులేయ స్తారకజి ద్విశాఖ శ్శిఖివాహనః। షాణ్మాతుర శ్శక్తిధరః కుమారః క్రౌఞ్చదారణః॥

కార్తికేయః - మహాసేనః - శరజన్మా॥న్॥- షడాననః - పార్వతీనన్దనః - స్కన్దః - సేనానీః- అగ్నిభూః - గుహః - బాహులేయః - తారకజిత్ - విశాఖః- శిఖివాహనః - షాణ్మాతురః- శక్తిధరః - కుమారః - క్రౌఞ్చదారణః ॥ పు ॥ ౧౭ - శివుని కుమారుఁడగు కుమారస్వామిపేళ్లు. God of war.

[శృఙ్గీ భృఙ్గీ రిటి స్తుణ్డీ నన్దికో నన్దికేశ్వరః ॥ నన్దికేశ్వరునిపేళ్లు. కర్మమోటీతు చాముణ్డా చర్మ

ముణ్డాతు చర్చికా॥ శివపరిచారికలపేళ్లు.]

ఇన్ద్రో మరుత్వాన్మఘవా బిడౌజాః పాకశాసనః। వృద్ధశ్రవా శ్శునాసీరః పురుహూతః పురన్దరః ॥ ४१ ॥ జిష్ణుర్లేఖర్షభ శ్శక్ర శ్శతమన్యుర్దివస్పతిః । సుత్రామా గోత్రభిద్వజ్రీ వాసవో వృత్రహా వృషా॥ వాస్తోష్పతి స్సురపతిర్బలారాతి శ్శచీపతిః। జమ్భభేదీ హరిహయ స్స్వారా ణ్ణముచిసూదనః ॥ సంక్రన్దనో దుశ్చ్యవన స్తురాషా ణ్మేఘవాహనః । ఆఖణ్డల స్సహస్రాక్ష ఋభుక్షాః

ఇన్ద్రః-మరుత్వాన్ ॥ త్ ॥- మఘవా ॥న్॥- బిడౌజాః ॥ స్ ॥ -పాకశాసనః-వృద్ధశ్రవాః ॥స్॥- శునాసీరః - పురుహూతః - పురన్దరః-జిష్ణుః - లేఖర్షభః-శక్రః-శతమన్యుః - దివస్పతిః - సుత్రామా ॥న్॥- గోత్రభిత్ ॥ద్॥- వజ్రీ॥న్॥- వాసవః- వృత్రహా॥ న్॥- వృషా॥న్॥ - వాస్తోష్పతిః- సురపతిః-బలారాతిః- శచీపతిః - జమ్భభేదీ॥ న్ ॥ - హరిహయః - స్వారాట్॥ జ్॥ - నముచిసూదనః- సంక్రన్దనః - దుశ్చ్యవనః - తురాషాట్ ॥ హ్॥- మేఘవాహనః - ఆఖణ్డలః - సహస్రాక్షః- ఋభుక్షాః ॥ న్, పు ॥ ३५ - దేవేంద్రుని పేళ్లు.

[శ్లో॥ ప్రాచీనబర్హిరహిహా పృతనాషాట్పులోమజిత్ ॥ టీక. ప్రాచీనబర్హిః-అహిహా॥న్॥- పృతనాషాట్॥హ్॥-పులోమజిత్ ॥ అధికపాఠము.] India, Regent of the sky.

(తస్యతుప్రియా)॥४४॥ పులోమజా శచీన్ద్రాణీ

పులోమజా-శచీ (పా) సచీ-ఇన్ద్రాణీ ॥సీ॥ ३ - ఇంద్రునిభార్యపేళ్లు. Wife of Indra.

(నగరీ) త్వమరావతీ।

అమరావతీ॥ సీ॥౧ - ఇంద్రునిపట్టణము పేరు.

(హయ) ఉచ్చైశ్శ్రవా(స్సూతో) మాతలి

ఉచ్చైశ్శ్రవాః ॥స్, పు॥ అతనిగుఱ్ఱము పేరు.

మాతలిః॥పు॥ ౧-అతనిసారథిపేరు, his charioteer.

ర్నన్దనం(వనమ్) ॥ (స్యాత్ప్రాసాదో) వైజయన్తో జయన్తః పాకశాసనిః।

నన్దనమ్॥న॥౧-అతనియుపవనము పేరు, his garden

వైజయన్తః॥పు॥౧-అతని మేడపేరు, his palace. జయన్తః-పాకశాసనిః ॥పు॥౨-అతనికుమారుఁడు.

ఐరావతో౽భ్రమాతఙ్గైరావణాభ్రముపల్లభాః॥ ४६॥

ఐరావతః-అభ్రమాతఙ్గః-ఐరావణః-అభ్రముపల్లభః॥ పు ॥ ४-ఇంద్రునియేనుఁగుపేళ్లు. Indra's elephant.

హ్రాదిని వజ్ర (మ స్త్రీస్యా)త్కులిశంభిదు రం పవిః శతకోటి స్స్వ రు శ్శమ్బో దమ్బోలి రశని(ర్ద్వయోః) ॥४८॥

హ్రాదినీ॥సీ॥-వజ్రమ్॥న్ప॥-కులిశమ్ - భిదురమ్ ॥న॥ - పవిః - శతకోటిః - స్వరుః (ప) స్వరుః॥స్॥ - శమ్బః - దమ్భోలిః ॥పు॥- అశనిః॥స్ప॥౧౦- వజ్రాయుధము పేళ్లు. Thunder-bolt.

వ్యోమయానం వి మానో (౽స్త్రీ) (నార దాద్యా) స్సురర్షయః । (స్యా) త్సుధర్మా దేవస భా పీయూష మమృ తం సుధా॥మన్దాకినీ వి యద్గఙ్గా స్వర్ణదీ సురదీ ర్ఘికా । మేరు స్సుమేరు ర్హేమాద్రీ రత్నసాను స్సురాలయః ॥ పఞ్చై తే దేవతరవో మన్దారః పారిజాతకః । సన్తానః కల్పవృక్షశ్చ (పుంసివా) హరిచన్దనమ్॥ ౫౦॥

వ్యోమయానమ్॥న॥-విమానః॥న్ప॥ ౨- దేవ రథము పేళ్లు, Air-chariot. సురర్షయః ॥ ఇ, పు, బ॥౧-నారదుఁడు దేవలుఁడు మొదలుగాఁగల దేవర్షులపేళ్లు, Divine sages. సుధర్మా(పా) సుశర్మా ॥న్॥-దేవసభా॥సీ॥౨-దేవసభ పేళ్లు, The council of the Gods. పీయూషమ్-అమృతమ్॥న॥- సుధా ॥సీ॥ 3- అమృతము పేళ్లు, Nectar or Ambrosia. మన్దాకినీ-వియద్గఙ్గా- స్వర్ణదీ- సురదీర్ఘికా ॥సీ॥४ - ఆకాశగఙ్గపేళ్లు, The Ganges of the sky. మేరుః- సుమేరుః- హేమాద్రిః- రత్నసానుః - సురాలయః ॥పు॥౫- మేరుపర్వతము పేళ్లు, The extremity of the world's axis. మన్దారః-పారిజాతకః-సన్తానః- కల్పవృక్షః ॥ పు ॥ - హరిచన్దనమ్ ॥ న్ప ॥ ౫ - దేవతలవృక్షములపేళ్లు. Celestial trees.

సనత్కుమారో వైధాత్ర స్స్వర్వైద్యా వశ్వినీసుతౌ । నాసత్యా వశ్వినౌ దస్రా వాశ్వినే యౌచ(తావుభౌ)॥౫౧॥

సనత్కుమారః-వైధాత్రః ॥ పు ॥ ౨-బ్రహ్మపుత్త్రుఁడైన సనత్కుమారుని పేళ్లు.స్వర్వైద్యౌ-అశ్వినీసుతౌ-నాసత్యౌ- అశ్వినౌ - దస్రౌ- ఆశ్వినేయౌ ॥ పు, ద్వి॥ ౬ - దేవవైద్యు లయినయశ్వి దేవతల పేళ్లు. Physicians of Heaven.

(స్త్రియాం బహు)ష్వప్సరస స్స్వర్వేశ్యా(ఊర్వశీముఖాః) । [ఊర్వశీ మేనకా రమ్భా ఘృతాచీచతిలోత్తమా॥](హా

అప్సరసః॥స్॥-స్వర్వేశ్యాః॥ సీ,బ॥౨- [ఊర్వశి, మేనక, రంభ, ఘృతాచి, తిలోత్తమ, సుకేశి, మంజుఘోష మొదలుగాఁగల] దేవవేశ్యల పేళ్లు. Celestial courtesans. గన్ధర్వాః॥ (పా) గాన్ధర్వాః॥ పు,బ॥౧- దేవతలలోపల హాహాహూహూవులు తుం

హాహా హూహూ శ్చైవ మాద్యా)గన్ధర్వా (స్త్రి దివౌకసామ్)॥ ౫౨॥

బురు విశ్వావసు చిత్రరథులు మొదలయిన దేవగాయకులపేళ్లు. Celestial musicians. Quiristers of Heaven.

అగ్ని ర్వైశ్వానరో వహ్ని ర్వీతిహోత్రో ధనఞ్జయః। కృపీటయోని ర్జ్వలనో జాతవేదా స్తనూనపాత్ ॥ ౫౩ ॥ బర్హి శ్శుష్మా కృష్ణవర్త్మా శోచిష్కేశ ఉషర్బుధః। ఆశ్రయాశో బృహద్భానుః కృశానుః పావకో ఽనలః॥ రోహితాశ్వో వాయుసఖ శ్శిఖావా నాశుశుక్షణిః। హిరణ్యరేతా హుతభు గ్దహనో హవ్యవాహనః ॥ ౫౪ ॥ సప్తార్చి ర్దమునా శ్శుక్ర శ్చిత్రభాను ర్విభావసుః। శుచి రప్పిత్త

అగ్నిః- వైశ్వానరః- వహ్నిః - వీతిహోత్రః- ధనఞ్జయః - కృపీటయోనిః- జ్వలనః- జాతవేదాః॥స॥ తనూనపాత్ ॥ద్, ప్త॥-బర్హిః॥స॥-శుష్మా॥న్॥-(ప) బర్హిశ్శుష్మా॥న్॥-కృష్ణవర్త్మా॥న్॥-శోచిష్కేశః-ఉషర్బుధః - ఆశ్రయాశః (పా) ఆశయాశః-బృహద్భానుః-కృశానుః-పావకః-అనలః - రోహితాశ్వః (పా)లోహితాశ్వః-వాయుసఖః-శిఖావాన్॥త్॥ - ఆశుశుక్షణిః-హిరణ్యరేతాః॥స॥-హుతభుక్॥జ్॥-దహనః-హవ్యవాహనః- సప్తార్చిః ॥స॥ - దమునాః ॥స॥-శుక్రః- చిత్రభానుః -విభావసుః-శుచిః ॥పు॥-అప్పిత్తమ్ ॥న॥ ౩౪-అగ్నిహోత్రునిపేళ్లు. Fire.

[కాలీ, కరాలీ, మనోజవా, సులోహితా, సుధూమ్రవర్ణా, స్ఫులింగినీ, విశ్వదాసా-అనునవి యేడు వరుసగా అగ్నిజ్వాలలు]

మౌర్వస్తు బాడబో బడబానలః ॥ ౫౫ ॥ (వహ్నే ర్ద్వయో) ర్జ్వాల కీలా వర్చి ర్హేతి శ్శిఖా (స్త్రియామ్)(త్రిషు)స్ఫులిఙ్గోఽగ్నికణ స్సంతాప స్సంజ్వర (స్సమౌ)॥ [ఉల్కాస్యా న్నిర్గతజ్వాలా భూతి ర్భసితభస్మని। క్షార

ఔర్వః-బాడబః - బడబానలః॥ పు ॥ ౩ - బడబాగ్నిపేళ్లు, Submarine fire. జ్వాలః - కీలః॥పు॥-అర్చిః॥స్,స్త॥- హేతిః॥సీ॥- శిఖా॥సీ॥౫- అగ్నిజ్వాలపేళ్లు, Flame. స్ఫులిఙ్గః॥త్రి॥- అగ్నికణః॥పు॥౨- మిణుఁగురులపేళ్లు, Spark. సన్తాపః - సంజ్వరః ॥పు॥౨-వేఁడిమిపేళ్లు, Heat.

[ఉల్కా॥ ౧ - కొఱవిపేరు, A fire-brand. భూతిః॥సీ॥-భసితమ్-భస్మ॥న్, న॥ - క్షారః ॥పు॥-రక్షా॥స॥౫ - బూదిపేళ్లు, Ashes. దావః - దవః

రో రక్షాంచ దావస్తు ద
ళ్వో వనహుతాశనః] ॥
ధర్మరాజః పితృపతి స్స
మవర్తీ పరేతరాట్ ।కృ
తాన్తో యమునాభ్రా
తా శమనో యమరా
డ్యమః ॥ ౫౮ ॥ కాలో
దణ్డధర శ్శ్రాద్ధదేవో
వైవస్వతోఽ న్తకః।
రాక్షసః కోణపః క్ర
వ్యాత్క్రవ్యాదోఽస్ర
ప ఆశరః॥౫౯॥రాత్రిఞ్చ
రో రాత్రిచరః కర్బురో
నికషాత్మజః । యాతు
ధానః పుణ్యజనో నై
ఋతో యాతు రక్షసీ ॥
ప్రచేతా వరుణః పాశీ
యాదసాంపతి రప్పతిః।
శ్వసన స్స్పర్శనో వా
యు ర్మాతరిశ్వా సదాగ
తిః॥ ౬౧ ॥ పృషదశ్వో
గన్ధవహో గన్ధవాహోఽ
నిలాఽశుగాః । సమీ
ర మారుత మరు జ్జగ
త్ప్రాణసమీరణాః ॥ న
భస్వ ద్వాత పవన పవ
మాన ప్రభఞ్జనాః।
ప్రాణోఽపాన సమా

॥పు॥౨- కారుచిచ్చుపేళ్లు,A forest-conflagration. అధిక పాఠము.]

ధర్మరాజః - పితృపతిః - సమవర్తీ॥న్॥ - పరేతరాట్॥జ్॥ - కృతాన్తః- యమునాభ్రాతా॥ ఋ॥ - శమనః - యమరాట్ ॥జ్॥ - యమః- కాలః-దణ్డధరః - శ్రాద్ధదేవః - వైవస్వతః- అన్తకః॥పు॥ ౧౪- యముని పేళ్లు, Yama, the Judge of departed souls.

రాక్షసః - కోణపః (పా) కౌణపః - క్రవ్యాత్ ॥ద్॥ - క్రవ్యాదః - అస్రపః (పా) ఆశ్రపః - ఆశరః (పా) అసురః - రాత్రిఞ్చరః - రాత్రిచరః - కర్బురః (పా) కర్వరః - నికషాత్మజః - యాతుధానః- పుణ్యజనః - నైరృతః ॥పు॥ - యాతు ॥న॥ - రక్షః॥స్,న॥ ౧౫ నిరృతి పేళ్లు, (రాక్షసవాచకములు) A Giant.

ప్రచేతాః ॥స్॥ - వరుణః - పాశీ॥న్॥-యాదసాంపతిః - అప్పతిః॥పు॥౫- వరుణుని పేళ్లు. The Regent of water.

శ్వసనః - స్పర్శనః - వాయుః - మాతరిశ్వా - ॥న్॥ - సదాగతిః - పృషదశ్వః - గన్ధవహః-గన్ధవాహః - అనిలః - ఆశుగః - సమీరః - మారుతః - మరుత్ - జగత్ప్రాణః - సమీరణః - నభస్వాన్ ॥త్॥ - వాతః-పవనః -పవమానః - ప్రభఞ్జనః॥పు॥ ౨౦ - వాయుదేవుని పేళ్లు, Air or Wind.

[ప్రకమ్పనో మహావాతో ఝంఝూవాత స్స వృష్టికః ॥ టీక. ప్రకమ్పనః - మహావాతః - ఝంఝూవాతః - సవృష్టికః] Violent wind.

ప్రాణః - అపానః - సమానః-ఉదానః-వ్యానః॥

స శ్చోదాన వ్యానౌ చ వాయవః॥ ౬౩॥ శరీరస్థా ఇమే

౫ - ఇమే= ఇవి, శరీరస్థాః= శరీరమునందుండు, వాయవః=వాయువుల పేళ్లు, Five vital airs.

[(హృది) ప్రాణో (గుదే) ఽపాన స్సమానో (నాభిసంస్థితః)। ఉదానః (కణ్ఠదేశస్థో) వ్యాన (స్సర్వశరీరగః)॥ నాగశ్చ కూర్మః కృకరో దేవదత్తో ధనఞ్జయః। (వాగ్గ్యారే) నాగ (ఆఖ్యాతః) కూర్మ (ఉన్మీలనే స్మృతః)॥ కృకరా (చ్ఛుతం జ్ఞేయం) దేవదత్తా (ద్విజృమ్భణమ్) । (నజహాతి మృతం వాపి సర్వవ్యాపీ) ధనఞ్జయః॥] అధికపాఠము.

రంహ స్తరసీతు రయ స్స్యదః। జవో ఽథ

రంహః - తరః ॥స్, స॥-రయః-స్యదః-జవః॥పు॥ ౫-వేగముతోఁ గూడినగమనము పేళ్లు, Speed.

శీఘ్రం త్వరితం లఘు క్షిప్ర మరం ద్రుతమ్॥ స త్వరం చపలం తూర్ణ మవిలమ్బిత మాశు చ।

శీఘ్రమ్ - త్వరితమ్ - లఘు - క్షిప్రమ్- అరమ్- ద్రుతమ్ - సత్వరమ్ - చపలమ్- తూర్ణమ్ - అవిలమ్బితమ్-ఆశు ॥న॥ ౧౧- శీఘ్రముగా,(లేక)శీఘ్రమైనది. Quick, or swiftly.

సతతానారతా శ్రాన్త సన్తతావిరతానిశమ్॥ నిత్యానవరతాజస్ర(మ

సతతమ్ - అనారతమ్ - అశ్రాన్తమ్-సన్తతమ్ అవిరతమ్ - అనిశమ్ - నిత్యమ్ - అనవరతమ్- అజస్రమ్॥౯-ఎడతెగక(లేక)ఎడతెగనిది. Continuous, or Continually.

ప్య)థాతిశయో భరః। అతివేల భృశాత్యర్థా తిమాత్రోద్గాఢ నిర్భరమ్॥ ౬౬॥ తీవ్రైకాన్త నితాన్తాని గాఢ బాఢ దృఢానిచ। (క్లీబే శీఘ్రాద్యసత్త్వే స్యాత్ త్రిష్వేషాం భేద్యగామియత్)॥

అతిశయః- భరః - అతివేలమ్-భృశమ్ - అత్యర్థమ్-అతిమాత్రమ్ - ఉద్గాఢమ్ - నిర్భరమ్ - తీవ్రమ్-ఏకాన్తమ్-నితాన్తమ్-గాఢమ్ - బాఢమ్- దృఢమ్॥౧౪-అతిశయము పేళ్లు. Much, or excessive.

శీఘ్రశబ్దము మొదలు దృఢశబ్దమువఱకుఁగల శబ్దములలో అతిశయభరశబ్దములు రెండును నిత్యపుంలింగములు తక్కినశబ్దములు క్రియావిశేషణములైనను గుణవాచకములైనను ॥న॥. ఈశబ్దములలో నేశబ్దమువిశేష్యముతోఁగూడునోయది ॥త్రి॥.

కుబేరస్త్ర్యమ్బకసఖో యక్షరాడ్గుహ్యకేశ్వరః। మనుష్యధర్మా ధనదో రాజరాజో ధనాధిపః॥ కిన్నరేశో వైశ్రవణః పౌలస్త్యో నరవాహనః। యక్షైకపిఙ్గైలబిల శ్రీద పుణ్యజనేశ్వరాః॥

కుబేరః-త్ర్యమ్బకసఖః - యక్షరాట్ ॥జ్॥ - గుహ్యకేశ్వరః-మనుష్యధర్మా॥ న్ ॥ - ధనదః-రాజరాజః - ధనాధిపః - కిన్నరేశః - వైశ్రవణః - పౌలస్త్యః - నరవాహనః - యక్షః - ఏకపిఙ్గః-ఐలబిలః శ్రీదః - పుణ్యజనేశ్వరః ॥పు॥ ౧౭ - కుబేరుని పేళ్లు. Kubera, the god of riches.

(అస్యోద్యానం) చైత్రరథం(పుత్రస్తు) నలకూబరః। కైలాసః (స్థాన)మలకా (పూర్విమానంతు) పుష్పకమ్ ॥౭౦॥ (స్యా)త్కిన్నరః కింపురుష స్తురఙ్గవదనో మయుః। నిధి(ర్నా) శేవధి (ర్భేదాః) పద్మశఙ్ఖాదయో (నిధేః)॥౭౧॥ [మహాపద్మశ్చ పద్మశ్చ శఙ్ఖో మకర కచ్ఛపౌ। ముకున్ద కున్ద నీలాశ్చ ఖర్వశ్చ నిధయో నవ॥]

చైత్రరథమ్ ॥ న ॥ ౧ - కుబేరుని తోఁట పేరు. నలకూబరః ॥పు॥ ౧-అతని కుమారుని పేరు. కైలాసః ॥పు॥ ౧ - అతని యునికిపట్టు పేరు. అలకా ॥స్త్రీ॥ ౧-అతని పట్టణము పేరు. పుష్పకమ్॥పు॥ ౧-అతని విమానము పేరు కిన్నరః - కింపురుషః - తురఙ్గవదనః-మయుః ॥పు॥ ౪-కిన్నరుల పేళ్లు. కొంద ఱీనాలు గును నాలుగుజాతు లందురు. నిధిః- శేవధిః (పా) సేవధిః ॥పు॥ ౨-నిధి పేళ్లు, Treasure పద్మశఙ్ఖాదయః=పద్మము శఙ్ఖము మొదలయినవి, నిధేః=నిధి యొక్క, భేదాః=భేదములు. పద్మము శఙ్ఖము మొదలయినవి తొమ్మిది నిధిభేదము లనుట Auriferous gems. [మహాపద్మః, పద్మః, శఙ్ఖః, మకరః, కచ్ఛపః, ముకున్దః, కున్దః, నీలః, ఖర్వః ॥పు॥] ఇవి నవనిధిభేదములు.

ఇతిస్వర్గవర్గః.

స్వర్గముతోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

ద్యోదివౌ (ద్వే స్త్రియా) మభ్రం వ్యోమ పుష్కర మమ్బరమ్। నభో, ఽన్తరిక్షం గగన మనన్తం సురవర్త్మ ఖమ్॥

ద్యౌః॥ఓ॥-ద్యౌః ॥వ్॥స్త్రీ॥- అభ్రమ్ - వ్యోమ॥న్॥-పుష్కరమ్-అమ్బరమ్-నభః॥స్॥- అన్తరిక్షమ్-గగనమ్-అనన్తమ్ - సురవర్త్మ॥ న్ ॥-ఖమ్ - వియత్ - విష్ణుపదమ్॥న॥ - ఆకాశమ్-విహాయః॥స్॥న॥౧౬- ఆకాశము పేళ్లు. The sky or atmosphere.

వియ ద్విష్ణుపదం(వాతు
పుం) స్యాకాశ విహాయ
సీ। [విహాయసోఽపి నా
కోఽపి ద్యు రపి స్యా
త్తదవ్యయమ్। తారా
పథ శ్శబ్దగుణో మేఘ
ద్వారం మహాబిలమ్॥]

[విహాయసః-నాకః ॥పు॥ - ద్యుః॥అవ్య॥-తారాపథః - శబ్దగుణః ॥పు॥ - మేఘద్వారమ్-మహాబిలమ్ ॥న॥ అధికపాఠము.]

ఇతివ్యోమవర్గః.

ఆకాశముతోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

దిశస్తు కకుభః కాష్ఠా
ఆశాశ్చహరితశ్చ(తాః)॥

దిశః ॥శ్॥- కకుభః॥భ్॥ -కాష్ఠాః- ఆశాః॥ఆ॥-హరితః ॥త్॥స్త్రీ॥బ॥౫ - దిక్సామాన్యనామములు, Quarters of the world. Region. Direction.

ప్రాచ్యవాచీ ప్రతీచ్య
(స్తాః పూర్వ దక్షిణ ప
శ్చిమాః)।

ప్రాచీ - అవాచీ (పా) అపాచీ - ప్రతీచీ॥స్త్రీ॥౩-వరుసగాఁ బూర్వ, East, దక్షిణ, South, పశ్చిమ, West-దిక్కులపేళ్లు.

(ఉత్తరా ది) గుదీచీ

ఉదీచీ॥స్త్రీ॥౧-ఉత్తరదిక్కుపేరు, North.

(స్యా) ద్దిశ్యంతు (త్రిషు
దిగ్భవే) ॥ [(అవాగ్భవ)
మవాచీన ముదీచీన
(ముదగ్భవమ్)। (ప్రత్య
గ్భవం) ప్రతీచీనం ప్రాచీ
నం (ప్రాగ్భవం త్రిషు)॥]

దిశ్యమ్ ॥త్రి॥ ౧ - దిక్కులందుఁబుట్టినవస్తువుపేరు, What is produced in a direction. [అవాచీనమ్ = దక్షిణదిక్కునఁ బుట్టినది, Southern. ఉదీచీనమ్= ఉత్తరదిక్కునఁ బుట్టినది, Northern. ప్రతీచీనమ్=పడమటిదిక్కునఁ బుట్టినది, Western. ప్రాచీనమ్=తూర్పుదిక్కునఁబుట్టినది, Eastern.]

ఇన్ద్రో వహ్నిః పితృప
తి ర్నైరృతో వరుణో
మరుత్।కుబేర ఈశః (ప
తయః పూర్వాదీనాం
దిశాం క్రమాత్)॥౭౫॥

ఇన్ద్రః - వహ్నిః-పితృపతిః-నైరృతః - వరుణః - మరుత్ -కుబేరః - ఈశః ॥పు॥ ౮ - క్రమాత్ = వరుసగా, పూర్వాదీనామ్-తూర్పు మొదలైన, దిశామ్=(ఎనిమిది) దిక్కులకు, పతయః = అధిపతులపేళ్లు, Regents of quarters and points.

ఐరావతః పుణ్డరీకో
వామనః కుముదోఽఞ్జ
నః। పుష్పదన్త స్సార్వ

ఐరావతః-పుణ్డరీకః - వామనః - కుముదః-అఞ్జనః-పుష్పదన్తః - సార్వభౌమః - సుప్రతీకః ॥పు॥ ౮-దిగ్గజాః=(వరుసగా నెనిమిది) దిగ్గజములపేళ్లు.

భౌమ స్సుప్రతీక(శ్చ దిగ్గజాః)॥(కరి)ణ్యోఽభ్రముః కపిలా పిఙ్గలాఽనుపమా(క్రమాత్)। తామ్రపర్ణీ శుభ్రదన్తీ చాఙ్గనా చాఞ్జనావతీ ॥౭౭॥

Elephants belonging to the Eight Regents.

అభ్రముః - కపిలా- పిఙ్గలా- అనుపమా- తామ్రపర్ణీ-(పా) తామ్రకర్ణీ- శుభ్రదన్తీ - అఙ్గనా- అఞ్జనావతీ॥సీ॥౮-క్రమాత్ = వరుసగా, కరిణ్యః= అష్టదిగ్గజముల భార్యలపేళ్లు.

(క్లీబావ్యయ)న్త్వపదిశం (దిశోర్మధ్యే) విదిక్ (స్త్రియామ్)। అభ్యన్తరం త్వన్తరాళం చక్రవాళం తు మణ్డలమ్॥ ౭౮॥

అపదిశమ్॥ న, అవ్య॥- విదిక్ ॥సీ॥౨- దిశోర్మధ్యే = రెండుదిక్కుల నడుమనుండెడు మూలదిక్కుపేళ్లు Intermediate point, అభ్యన్తరమ్-అన్తరాలమ్॥న॥ ౨-మధ్యప్రదేశముపేళ్లు, Included space చక్రవాలమ్-మణ్డలమ్॥న॥౨- మణ్డలాకారమైనవస్తువుపేళ్లు. The sensible horizcn, or any orb and circumference.

అభ్రం మేఘో వారివాహః స్తనయిత్నుర్బలాహకః। ధారాధరో జలధరస్తటిత్వాన్వారిదోఽమ్బుభృత్ ॥ ఘన జీమూత ముదిర జలము గ్ధూమయోనయః।

అభ్రమ్॥న॥- మేఘః- వారివాహః - స్తనయిత్నుః - బలాహకః - ధారాధరః - జలధరః - తటిత్వాన్ ॥త్॥- వారిదః - అమ్బుభృత్-ఘనః - జీమూతః-ముదిరః - జలముక్॥చ్॥- ధూమయోనిః ॥పు॥ ౧౫ - మేఘముపేళ్లు, A cloud.

కాదమ్బినీ మేఘమాలా (త్రిషు మేఘభవే)ఽభ్రియమ్॥ స్తనితం గర్జితం (మేఘనిర్ఘోషే) రసితాదిచ। శమ్పా శతహ్రదా హ్రాదిన్యైరావత్యః క్షణప్రభా॥ తటిత్సౌదామనీ విద్యుచ్చఞ్చలా చపలాఽపిచ। స్ఫూర్జథుర్వ

కాదమ్బినీ- మేఘమాలా ॥సీ॥౨- మేఘపంక్తి, A line of clouds. అభ్రియమ్ ॥ త్రి ॥ ౧ - మేఘభవే = మేఘమునందుఁ బుట్టినజలాదులు స్తనితమ్- గర్జితమ్-రసితమ్ ॥న॥౩- మేఘములధ్వని-అనఁగా నుఱుము,The rattling of thunder ఆదిశబ్దముచేత స్వనితధ్వనితాదులగుపేళ్లునుగలవు. శంపా(పా)సంపా-శతహ్రదా-హ్రాదినీ- ఐరావతీ-క్షణప్రభా-తటిత్ - సౌదామనీ - (పా) సౌదామినీ-విద్యుత్ - చఞ్చలా- చపలా ॥సీ॥ ౧౦- మెఱుము,

...జ్రనిర్ఘోషో మేఘజ్యోతి రిరమ్మదః ||౧౨|| ఇన్ద్రాయుధం శక్రధను (స్తదేవ ఋజు) రోహితమ్| వృష్టి ర్వర్షం (తద్విఘాతే) వగ్రహావగ్రహౌ (సమౌ) ||౧౩|| ధారాసమ్పాత ఆసారః శీకరోఽమ్బుకణాః (స్మృతాః) | వర్షోపల స్తుకరకా (మేఘచ్ఛన్నేఽహ్ని) దుర్దినమ్||౧౪||

Lightning. స్ఫూర్జథుః-వజ్రనిర్ఘోషః (పా) వజ్రనిష్పేషః||పు|| ౨- వజ్రఘట్టనమువలనఁగలిగినమ్రోఁత, A clap of thunder. మేఘజ్యోతిః||స్,న||-ఇరమ్మదః ||పు|| ౨-మేఘమునందున్న తేజస్సు, A flash of lightning ఇన్ద్రాయుధమ్-శక్రధనుః ||ష||న|| ౨-ఇన్ద్రధనుస్సు, Rainbow. రోహితమ్||న|| ౧-ఋజు=చక్కఁగానున్నయాధనుస్సు, Indra's bow unbent. వృష్టిః||సీ||-వర్షమ్ ||న|| ౨-వాన, Rain. వగ్రహః-అవగ్రహః ||పు|| ౨- తద్విఘాతే=ఆవర్షముయొక్కవిఘ్నమునందు వర్తించును. అనఁగా ననావృష్టి, Drought. ధారాసమ్పాతః - ఆసారః ||పు|| ౨ జడివాన, A hard shower. శీకరః-అమ్బుకణః ||పు|| ౨-తుంపురులు, Thin rain. వర్షోపలః ||పు||-కరకా ||సీ|| (వా) కరకః ||పు|| ౨- వడగండ్లు, Hail. దుర్దినమ్ ||న||౧- మేఘచ్ఛన్నే=మేఘముచేతఁగప్పఁబడిన, అహ్ని = దినము, A cloudy day.

అన్తర్ధా వ్యవధా (పుంసి) త్వన్తర్ధి రపవారణమ్| అపిధాన తిరోధాన పిధానాచ్ఛాదనాని చ||

అన్తర్ధా-వ్యవధా||సీ||-అన్తర్ధిః ||పు||- అపవారణమ్ - అపిధానమ్ - తిరోధానమ్ - పిధానమ్- ఆచ్ఛాదనమ్||న|| ౮ - కప్పుట పేళ్లు. Covering, disappearance, or concealment.

హిమాంశు శ్చన్ద్రమా శ్చన్ద్ర ఇన్దుః కుముదబాన్ధవః | విధు స్సుధాంశు శ్శుభ్రాంశు రోషధీశో నిశాపతిః||౧౫|| అబ్జో జైవాతృక స్సోమో గ్లౌ ర్మృగాఙ్కః కలానిధిః | ద్విజరాజ శ్శశధరో నక్షత్రేశః క్ష

హిమాంశుః - చన్ద్రమాః||స్||-చన్ద్రః-ఇన్దుః-కుముదబాన్ధవః- విధుః- సుధాంశుః- శుభ్రాంశుః- ఓషధీశః- నిశాపతిః- అబ్జః- జైవాతృకః- సోమః- గ్లౌః- మృగాఙ్కః - కలానిధిః - ద్విజరాజః - శశధరః - నక్షత్రేశః - క్షపాకరః ||పు|| ౨౦ - చంద్రుని పేళ్లు, The moon.

పాకరః ॥ ౮౮ ॥

కలా తు(షోడశో భాగో) బిమ్బో (ఽస్త్రీ)మణ్డలం (త్రిషు)।

కలా॥సీ॥౧-చంద్రునియొక్క పదియాఱవపాలి పేరు,A digit, a phase of the moon. బిమ్బః॥పు॥-మణ్డలమ్॥త్రి॥-౨-చంద్రసూర్యమండలముల పేళ్లు, The disc of the sun or moon.

భిత్తం శకలఖణ్డే (వా పుం)స్యర్ధో ఽర్ధం (సమే ఽంశకే)॥ చన్ద్రికా కౌముదీ జ్యోత్స్నా ప్రసాద(స్తు) ప్రసన్నతా। కలఙ్కాఙ్కౌ లాఞ్ఛనం చ చిహ్నం లక్ష్మ చ లక్షణమ్॥ ౮౯ ॥ [పాళిః కేతు ర్ధ్వజో లిఙ్గం నిమిత్తం వ్యఞ్జనం పదమ్। ప్రజ్ఞానం చా ప్యభిజ్ఞానం లలామం చ లలామ చ)॥

భిత్తమ్॥న॥-శకలమ్-ఖణ్డమ్॥పు॥-అర్ధః॥ పు॥౪-తునుక పేళ్లు, A part. అర్ధశబ్దము సమాంశమును జెప్పునపుడు॥న॥, Half. చన్ద్రికా - కౌముదీ-జ్యోత్స్నా॥ సీ॥ ౩- వెన్నెలపేళ్లు, Moonlight. ప్రసాదః ॥పు॥- ప్రసన్నతా ॥ సీ ॥ ౨- నిర్మలత్వముపేళ్లు, Purity; clearness, brightness. కలఙ్కః-అఙ్కః॥ పు॥-లాఞ్ఛనమ్- చిహ్నమ్- లక్ష్మ॥న॥- లక్షణమ్॥న॥ ౬-గుఱుతుపేళ్లు,A spot or mark; stigma.[పాళిః ॥సీ॥- కేతుః-ధ్వజః - లిఙ్గమ్-నిమిత్తమ్- వ్యఞ్జనమ్-పదమ్-ప్రజ్ఞానమ్-అభిజ్ఞానమ్-లలామమ్- లలామ॥ న॥ అధికపాఠము.]

సుషమా (పరమా శోభా)శోభా కాన్తి ర్ద్యుతి శ్ఛవిః। అవశ్యాయ స్తు నీహార స్తుషార స్తుహినం హిమమ్॥ ౯౦॥ ప్రాలేయం మిహికా చాథ హిమానీ హిమసంహతిః। శీతం (గుణే తద్వదర్థాః) సుషిమ శ్శిశిరో జడః॥ ౯౧॥ తుషార శ్శీతల శ్శీతో హిమ(స్సప్తాన్యలిఙ్గకాః)।

సుషమా॥సీ॥౧-పరమా=ఎక్కువైన, శోభా=కాంతిపేరు, Exquisite beauty. శోభా - కాన్తిః-ద్యుతిః-ఛవిః॥సీ॥౪-కాంతిపేళ్లు, Splendour. అవశ్యాయః-నీహారః - తుషారః॥పు॥- తుహినమ్- హిమమ్-ప్రాలేయమ్॥న॥-మిహికా (పా) మహికా॥సీ॥ ౭-మంచుపేళ్లు, Frost. హిమానీ - హిమసంహతిః ॥సీ॥-౨-మంచుయొక్కసమూహముపేళ్లు, A mass of snow శీతమ్- ౧ - గుణవాచకమైనపుడు ॥న॥ శైత్యగుణముపేరు, Chillness. సుషిమః (పా) సుశిమః-శిశిరః-జడః-తుషారః- శీతలః-శీతః-హిమః॥పు॥ ౭ - శైత్యగుణముగలదానిపేళ్లు, Frigid. ఇవి విశేష్యలింగములు.

ధ్రువ ఔత్తానపాది

ధ్రువః-ఔత్తానపాదిః ॥ పు ॥

(స్మాన్య)దగస్త్యః కుమ్భ
సమ్భవః॥ మైత్రావరుణి
(రస్యైవ)లోపాముద్రా
(సధర్మిణీ)। నక్షత్ర మృ
క్షం భం తారాతారకా
ప్యుడు(వా స్త్రియామ్)॥
దాక్షాయ (ణ్యోఽశ్వినీ
త్యాదితారా) అశ్వయు
గశ్వినీ। రాధా విశాఖా
పుష్యేతుసిధ్యతిష్యా శ్ర
విష్ఠయా॥౨౪॥ (సమా)
ధనిష్ఠా (స్యుః) ప్రోష్ఠప
దా భాద్రపదాః (స్త్రీ
యః)। మృగశీర్షం మృగ
శిర(స్తస్మిన్నే)వాఽగ్ర
హాయణీ॥ ౨౫॥ ఇల్వలా
(స్తచ్ఛిరోదేశే తారకా
నివసన్తి యాః)।

౨-ధ్రువుని పేళ్లు, The polar star. అగస్త్యః-కుమ్భసమ్భవః-మైత్రావరుణిః॥ పు॥౩ - అగస్త్యుని పేళ్లు, Star Canopus. లోపాముద్రా॥స్త్రీ॥౧ - అగస్త్యునిభార్యపేరు. నక్షత్రమ్-ఋక్షమ్ - భమ్॥న॥-తారా॥స్త్రీ॥-తారకా-ఉడు॥ స్త్రీన॥ ౬ - నక్షత్రము పేళ్లు, A star. అశ్వినీత్యాదితారాః = అశ్వినీనక్షత్రము మొదలయిన యిరువదియేడునక్షత్రములు, దాక్షాయణ్యః॥ఈ,స్త్రీ,బ॥=దాక్షాయణు లనఁబడుచున్నవి, Asterisms. అశ్వయుక్॥జ॥- అశ్వినీ॥ స్త్రీ॥ ౨-అశ్వినీనక్షత్రముపేళ్లు, The head of Aries. రాధా- విశాఖా॥స్త్రీ॥౨ - విశాఖానక్షత్రము పేళ్లు, Stars in the southern scale. పుష్యమ్॥న॥-సిధ్యః-తిష్యః॥పు॥౩ - పుష్యనక్షత్రముపేళ్లు, Stars in Cancer. శ్రవిష్ఠా-ధనిష్ఠా॥స్త్రీ॥౨ - ధనిష్ఠపేళ్లు, The Dolphin. ప్రోష్ఠపదాః॥స్త్రీ॥ ౧-పూర్వాభాద్ర పేరు. భాద్రపదాః॥స్త్రీ॥౧-ఉత్తరాభాద్ర పేరు, The wing of Pegasus. మృగశీర్షమ్-మృగశిరః॥ స్త్రీ॥న॥-ఆగ్రహాయణీ॥స్త్రీ॥౩-మృగశీర్షముపేళ్లు, Orion. ఇల్వలాః॥ ౧ - తచ్ఛిరోదేశే = ఆమృగశీర్షనక్షత్రముమీఁద, యాఃతారకాః నివసన్తి= ఏనక్షత్రము లున్నవో అవి, Stars in the head of Orion.

బృహస్పతి స్సురాచా
ర్యో గీష్పతి ర్ధిషణో గు
రుః॥ జీవ ఆఙ్గిరసో వా
చస్పతి శ్చిత్రశిఖణ్డిజః।
శుక్రో దైత్యగురుః కా
వ్య ఉశనా భార్గవః క
విః॥అఙ్గారకః కుజో భౌ
మో లోహితాఙ్గో మ

బృహస్పతిః-సురాచార్యః- గీష్పతిః - ధిషణః-గురుః-జీవః - ఆఙ్గిరసః - వాచస్పతిః - చిత్రశిఖణ్డిజః॥పు॥౯-బృహస్పతిపేళ్లు, Jupiter. శుక్రః - దైత్యగురుః-కావ్యః- ఉశనా॥స॥- భార్గవః - కవిః॥పు॥౬-శుక్రునిపేళ్లు, Veuus. అఙ్గారకః - కుజః-భౌమః-లోహితాఙ్గః-మహీసుతః॥పు॥౫- అంగారకునిపేళ్లు, Mais. రౌహిణేయః - బుధః-సౌమ్యః ॥ పు ॥ ౩-బుధునిపేళ్లు, Mercury. సౌరిః-శనైశ్చరః॥ పు॥

హీసుతః। రౌహిణేయో బుధ స్సౌమ్య (స్సమౌ) సౌరిశ నైశ్చరౌ॥[శనిమన్దౌ పఙ్గుకాలౌ ఛాయాపుత్త్రోఽసితోఽర్కజః॥] తమస్తు రాహు స్స్వర్భాను స్సైంహికేయో విధుంతుదః । (సప్తర్షయో మరీచ్యత్రిముఖా) శ్చిత్రశిఖణ్డినః॥(రాశీనాముదయో) లగ్నం (తేతు)మేషవృషాదయః సూర సూర్యార్యమాదిత్య ద్వాదశాత్మ దివాకరాః॥౧౦౦॥ భాస్కరాహస్కర బ్రధ్న ప్రభాకర విభాకరాః। భాస్వద్వివస్వ త్సప్తాశ్వ హరిద శ్వోష్ణరశ్మయః ॥ వికర్త నార్కమార్తణ్డమిహి రారుణపూషణః। ద్యుమణి స్తరణి ర్మిత్త్రశ్చిత్రభాను ర్విరోచనః॥ విభావసుర్గ్రహపతి స్త్విషాంపతి రహర్పతిః। భాను ర్హంస స్సహస్రాంశు స్తపన స్సవితా రవిః ॥ [కర్మసాక్షీ జగచ్చక్షు రంశుమాలీ త్రయీతను

-౨-శనిపేళ్లు, Saturn. [శనిః-మన్దః-పఙ్గుః - కాలః-ఛాయాపుత్త్రః-అసితః- అర్కజః] అధికపాఠము. తమః॥స,న॥-రాహుః-స్వర్భానుః-సైంహికేయః-విధుంతుదః॥పు॥౪-రాహువుపేళ్లు, The ascending node.

మరీచ్యత్రిముఖాః= మరీచి,అత్రి, (అంగిరస్సు, పులస్త్యుఁడు,పులహుఁడు,క్రతువు, వసిష్ఠుఁడు) మొదలయిన, సప్తర్షయః=సప్తర్షులు, చిత్రశిఖణ్డినః॥న, పు,బ॥= చిత్రశిఖండు లనఁబడుదురు, Ursa major. లగ్నమ్॥న॥౧-రాసులయుదయము పేరు,Ascension; the rising of the signs. ఆరాసులు:—మేషము, Aries. వృషభము,Taurus. మిథునము, Gemini, కర్కటకము, Cancer. సింహము, Leo. కన్య, Virgo. తుల,Libra. వృశ్చికము, Scorpio. ధనుస్సు, Sagittarius మకరము, Capricorn. కుంభము, Aquarius. మీనము, Pisces. అను పండ్రెండు, Signs of Zodiac.

సూరః (పా) శూరః - సూర్యః - అర్యమా॥న॥-ఆదిత్యః - ద్వాదశాత్మా ॥న॥ - దివాకరః-భాస్కరః - అహస్కరః-బ్రధ్నః - ప్రభాకరః - విభాకరః — భాస్వాన్॥త॥- వివస్వాన్ ॥త॥ - సప్తాశ్వః - హరిదశ్వః ఉష్ణరశ్మిః- వికర్తనః- అర్కః-మార్తణ్డః (పా) మార్తాణ్డః - మిహిరః-అరుణః - పూషా ॥న॥—ద్యుమణిః— తరణిః- మిత్త్రః - చిత్రభానుః - విరోచనః - విభావసుః - గ్రహపతిః - త్విషాంపతిః - అహర్పతిః-భానుః - హంసః - సహస్రాంశుః - తపనః — సవితా॥ఋ॥- రవిః ॥ పు॥౩౭-సూర్యునిపేళ్లు, The Sun. [కర్మసాక్షీ ॥న॥-జగచ్చక్షుః॥ష॥ - అంశుమాలీ॥న॥-త్రయీతనుః-ప్ర

సుః। ప్రద్యోతనో దిన
మణిః ఖద్యోతో లోక
బాన్ధవః ॥ ఇనో భగో
ధామనిధిః పద్మినీవల్ల
భో హరిః॥]

మారరః పిఙ్గలో దణ్డ
(శ్చణ్డాంశోః పారిపార్శ్వ
కాః) । సూరసూతో౽
రుణో౽నూరుః కాశ్యపి
ర్గరుడాగ్రజః ॥ ౧౦౪ ॥
పరివేషస్తు పరిధి రుప
సూర్యకమణ్డలే। కిరణో
స్రమయూఖాంశు గభ
స్తి ఘృణి ధృష్ణయః ॥
భానుః కరో మరీచిః
(స్త్రీపుంసయోః) ర్దీధితిః
(స్త్రియామ్) । (స్యుః)
ప్రభా రుగ్రుచి స్త్వి
డ్భా భా శ్ఛవి ద్యుతి దీ
ప్తయః ॥ ౧౦౫॥ రోచి
శ్శోచి (రుభే క్లీబే) ప్ర
కాశో ద్యోత ఆతపః ।
కోష్ణం కవోష్ణం మన్దో
ష్ణం కదుష్ణం(త్రిషు తద్వ
తి) ॥౧౦౬॥ తిగ్మం తీక్ష్ణం
ఖరం (తద్వ) న్మృగతృ
ష్ణా మరీచికా।

ఇతి దిగ్వర్గః.

ద్యోతనః-దినమణిః-ఖద్యోతః-లోకబాన్ధవః -ఇనః-భగః- ధామనిధిః - పద్మినీవల్లభః-హరిః] అ-పా.

[పద్మాక్షస్తేజసాంరాశి శ్ఛాయానాథ స్తమిస్రహా]

మారరః-పిఙ్గలః-దణ్డః॥పు॥౩-చణ్డాంశోః - సూర్యునియొక్క, పారిపార్శ్వకాః-పార్శ్వమునందుండు నంగదేవతలపేళ్లు, Attendants of the Sun. సూరసూతః-అరుణః-అనూరుః- కాశ్యపిః- గరుడాగ్రజః॥పు॥౫-సూర్యసారథిపేళ్లు, The dawn, the charioteer of the Sun. పరివేషః- (పా) పరివేశః-పరిధిః॥ పు॥-ఉపసూర్యకమ్-మణ్డలమ్॥ న॥ ౪-౭ కానొకప్పుడు సూర్యునిచుట్టును జూడఁబడుకుండలాకారమైన తేజోవిశేషము పేళ్లు, Halo. కిరణః-ఉస్రః- మయూఖః - అంశుః- గభస్తిః- ఘృణిః-ధృష్ణిః-(ప)వృష్ణిః-భానుః-కరః॥పు॥-మరీచిః ॥పు॥- దీధితిః ॥స్త్రీ॥౧౧- సూర్యకిరణము పేళ్లు, A ray. ప్రభా-రుక్॥చ్॥-రుచిః-త్విట్॥ ష్॥-భా- భాః॥స్॥ - ఛవిః-ద్యుతిః-దీప్తిః॥స్త్రీ॥-రోచిః॥స్॥-శోచిః ॥స్,న॥ ౧౧ - సూర్యకాంతిపేళ్లు, Light ప్రకాశః - ద్యోతః-ఆతపః॥పు॥ ౩-ఎండపేళ్లు, Sunshine కోష్ణమ్ - కవోష్ణమ్-మన్దోష్ణమ్-కదుష్ణమ్॥ న॥౪ – ఇంచుక వేఁడిమిపేళ్లు, Warmth. ఇంచుక వేఁడిమిగలవస్తువును జెప్పునపుడు॥త్రి॥. తిగ్మమ్-తీక్ష్ణమ్-ఖరమ్ ॥న॥ ౩ - వేఁడిమిపేళ్లు, Heat. కోష్ణాదిశబ్దములవలె వేఁడిమిగలవస్తువును జెప్పునపుడు ॥ త్రి॥. మృగతృష్ణా-మరీచికా ॥స్త్రీ॥౨ - ఎండమావులపేళ్లు, Mirage.

దిక్కులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

కాలో దిష్టోఽ ప్యనేహాఽపి సమయోఽ(ప్యథ) పక్షతిః॥౧౦౮॥ ప్రతిప(ద్ద్వే ఇమే స్త్రీత్వే)త(దాద్యా)స్తిథయో(ద్వయోః)। ఘస్రో దినాహనీ (వాతు క్లీబే) దివసవాసరౌ ॥ ౧౦౯ ॥ ప్రత్యూషో ఽహర్ముఖం కల్య ముషః ప్రత్యుషసీ అపి ప్రభాతంచ దినాన్తేతు సాయ స్సన్ధ్యా పితృప్రసూః ॥ ౧౧౦ ॥

కాలః-దిష్టః- అనేహా॥స్॥-సమయః॥ పు॥౪-కాలముపేళ్లు, Time. పక్షతిః - ప్రతిపత్॥ద్॥సీ॥ ౨-పాడ్యమి(ప్రథమ)పేళ్లు, First lunar day. తిథయః॥ ప్ర,ఇ,బ॥౧-పాడ్యమి మొదలయినతిథుల పేరు, A lunar day. ఘస్రః॥పు॥-దినమ్ - అహః॥న్॥న॥-దివసః-వాసరః ॥ప్న॥ ౫ - దినము పేళ్లు, A day. ప్రత్యూషః॥పు॥-అహర్ముఖమ్ - కల్యమ్- ఉషః - ప్రత్యుషః ॥స్॥ - ప్రభాతమ్ ॥ న ॥ ౬ - ప్రాతఃకాలము పేళ్లు, The dawn. దినాన్తః-సాయః ॥పు॥ (పా)సాయమ్॥ అవ్య॥ ౨ - సాయంకాలము పేళ్లు, Evening సంధ్యా-పితృప్రసూః ॥ఊ॥సీ॥ ౨ - సంధ్యాకాలము పేళ్లు, Twilight. [వ్యుష్టం విభాతం ద్వే క్లీబే పుంసి గోసర్గ ఇష్యతే॥] అధికపాఠము.

(ప్రా) హ్ణాఽపరాహ్ణ మధ్యాహ్నా) స్త్రిసన్ధ్య

త్రిసన్ధ్యమ్ ॥న॥౧ - ప్రాహ్ణాపరాహ్ణమధ్యాహ్నములనఁబడు దినాద్యన్తమధ్యభాగముల సమూహము పేరు, Forenoon, afternoon and mid-day.

(మథ) శర్వరీ। నిశా నిశీథినీ రాత్రి స్త్రియామా క్షణదా క్షపా॥ ౧౧౧॥ విభావరీ తమస్విన్యౌ రజనీ యామినీ తమీ।తమిస్రా(తామసీ రాత్రి) జ్యోత్స్నీ (చన్ద్రికయాఽన్వితా) ॥౧౧౨॥ (ఆగామివర్తమానాహర్యుక్తాయాంనిశి) పక్షిణీ।

శర్వరీ - నిశా - నిశీథినీ - రాత్రిః- త్రియామా-క్షణదా - క్షపా-విభావరీ - తమస్వినీ- రజనీ(ప)రజనిః-యామినీ - తమీ (పా) తమా॥సీ॥౧౨॥రాత్రి పేళ్లు, Night.

తమిస్రా॥సీ॥౧ - తామసీరాత్రిః = గాఢాంధకారపురాత్రి పేరు, A dark night.

జ్యోత్స్నీ॥సీ॥౧- చన్ద్రికయా= వెన్నెలతోడ,అన్వితా=కూడినరాత్రిపేరు, A moonlight night.

పక్షిణీ॥సీ॥ ౧ - ఆగామివర్తమానాహర్యుక్తాయాం నిశి=వచ్చునట్టిపగటితోనునడచెడుపగటితోనునుగూడిన రాత్రిపేరు. A night and two days.

గణరాత్రం (నిశా బహ్వ్యః) ప్రదోషో రజ

గణరాత్రమ్॥న॥౧ - నిశాః బహ్వ్యః= పెక్కురాత్రుల పేరు, A multitude of nights. ప్రదోషః

నీముఖమ్॥ ౧౧౩॥

॥పు॥-రజనీముఖమ్॥న॥ ౨ - ప్రదోషకాలముపేళ్లు, The beginning of night.

అర్ధరాత్రనిశీథౌ (ద్వౌ)

అర్ధరాత్రః-నిశీథః॥పు॥౨ - అర్ధరాత్రముపేళ్లు, Midnight. [period of three hours.

(ద్వౌ) యామ ప్రహరౌ (సమౌ)। (స) పర్వసన్ధిః (ప్రతిపత్పఞ్చదశ్యో ర్య ద న్తరమ్)॥ ౧౧౪॥

యామః-ప్రహరః॥ పు॥ ౨ - జాముపేళ్లు. A

పర్వసన్ధిః॥ పు॥ (ప) పర్వ॥న్,న॥-సన్ధిః॥ పు॥ ౧-పున్నమకును పాడ్యమికిని అమావాస్యకును పాడ్యమికిని మధ్యనున్నకాలముపేరు, The junction of the fifteenth and first of a lunar fortnight.

పక్షాన్తౌ పఞ్చదశ్యౌ (ద్వే)

పక్షాన్తః ॥పు॥ - పఞ్చదశీ॥ ఈ, స్త్రీ॥ ౨-పున్నమకును అమావాస్యకును పేళ్లు.

పౌర్ణమాసీ తు పూర్ణిమా।(కలాహీనే సా) ఽనుమతిః (పూర్ణే) రాకా (నిశాకరే)॥ ౧౧౫॥

పౌర్ణమాసీ-పూర్ణిమా॥స్త్రీ॥ ౨-పున్నమ పేళ్లు, Day of full moon. నిశాకరే=చంద్రుఁడు,కలాహీనే(సతి) =ఒకకళ చేఁదక్కువైనవాఁడుగానున్నప్పుడు,సా=ఆపున్నమ,అనుమతిః॥స్త్రీ॥౧-అనుమతియనంబడుచున్నది,Moon one digit less than full.పూర్ణే (సతి)=పదాఱుకళలతోఁగూడియున్నప్పుడు,రాకా ॥స్త్రీ॥౧-రాక యనఁబడుచున్నది, Moon quite full.

అమావాస్యా త్వమావస్యా దర్శ స్సూర్యేన్దుసఙ్గమః । (సా దృష్టేన్దు) స్సినీవాలీ (సా నష్టేన్దుకలా) కుహూః॥

అమావాస్యా-అమావస్యా॥స్త్రీ॥- దర్శః - సూర్యేన్దుసఙ్గమః॥పు॥౪ - అమావాస్యపేళ్లు, Day of new moon. సినీవాలీ॥స్త్రీ॥౧-దృష్టేన్దుః సా=చంద్రకళ కనఁబడినయమావాస్యపేరు. కుహూః॥స్త్రీ॥౧-నష్టేన్దుకలా సా = చంద్రకళ కనఁబడని యమావాస్యపేరు. [An eclipse.

ఉపరాగో గ్రహో (రాహుగ్రస్తే త్విన్దౌ చ పూష్ణి చ) । సోపప్లవోపరక్తౌ (ద్వౌ)

ఉపరాగః - గ్రహః॥పు॥౨ - గ్రహణముపేళ్లు,

సోపప్లవః-ఉపరక్తః॥పు॥౨-రాహుగ్రస్తే=రాహువుచేత గ్రసింపఁబడిన, ఇన్దౌ=చంద్రునికిని, పూష్ణి చ=సూర్యునికిని పేళ్లు, Eclipsed sun or moon.

వగ్న్యుత్పాత ఉపా

అగ్న్యుత్పాతః - ఉపాహితః॥పు॥ ౨-ధూమ

హితః॥ ౧౧౭॥	కేతువు పేళ్లు, A meteor or comet.
(ఏకయోక్త్యా) పుష్పవన్తౌ(దివాకరనిశాకరౌ)।	పుష్పవన్తౌ॥ త్ ॥(ప) పుష్పదన్తౌ॥ అ, పు॥ ద్వి॥ ౧ - ఏకయోక్త్యా = ఒకమాటచేత, దివాకర నిశాకరౌ=సూర్యచంద్రులపేరు, Sun & moon.
(అష్టాదశ నిమేషాస్తు) కాష్ఠా	కాష్ఠా॥స్త్రీ॥౧ - అష్టాదశనిమేషాః = పదునెనిమిది రెప్పపాట్లకాలము పేరు, Time measured by 18 twinklings.
(త్రింశత్తు తాః) కలా॥ ౧౧౮॥	కలా॥స్త్రీ॥ ౧ - తాః త్రింశత్ = అట్టికాష్ఠలు ముప్పదిగూడినకాలముపేరు, Eight seconds.
(తాస్తు త్రింశ) త్క్షణ	క్షణః॥పు॥౧ - తాః త్రింశత్ = అట్టికళలు ముప్పదిగూడినకాలముపేరు, Four minutes.
(స్తేతు) ముహూర్తో (ద్వాదశాఽస్త్రియామ్)। (తేతు త్రింశ) దహోరాత్రః	ముహూర్తః॥పు॥ ౧- తే ద్వాదశ=అట్టిక్షణములు పండ్రెండు గూడిన కాలముపేరు, 48 minutes. అహోరాత్రః॥పు॥౧- తే త్రింశత్ =అట్టిముహూర్తములుముప్పదిగూడినకాలముపే,Aday and night.
పక్ష (స్తే దశ పఞ్చ చ॥ ౧౧౯॥	పక్షః॥పు॥౧- తే దశ పఞ్చ చ=అట్టియహోరాత్రములుపదునేనుగూడినకాలముపేరు,A fort-night.
(పక్షౌ పూర్వాపరౌ) శుక్లకృష్ణౌ	శుక్లః ॥ పు॥ ౧- కృష్ణః॥ పు॥ ౧ - వరుసగాఁ బూర్వపక్షము(light fortnight)నకును, అపర పక్షము(dark fortnight)నకును పేళ్లు.
మాసస్తు (తౌవుభౌ)।	మాసః॥పు॥౧ - తౌవుభౌ = ఆశుక్లకృష్ణపక్షములు రెండు గూడినకాలముపేరు, A month.
(ద్వౌద్వౌ మాఘాది మాసౌ స్యా) దృతు	ఋతుః॥పు॥౧ - మాఘమాసము మొదలు రెండేసి నెలలుగూడిన కాలముపేరు, A season.
(స్తై) రయనం (త్రిభిః)॥ ౧౨౦॥	అయనమ్॥న॥ ౧- తైః త్రిభిః= అట్టిఋతువులు మూఁడుగూడిన కాలముపేరు, A half-year.
(అయనే ద్వేగతి రుదగ్దక్షిణాఽర్కస్య) వత్సరః।	వత్సరః ॥పు॥౧ - సూర్యునియుత్తరపుదిక్కున సంచారముగాను దక్షిణపుదిక్కున సంచారముగాను నుండుదక్షిణోత్తరాయణములు రెండును సంవ

త్సర మనఁబడును. ఇదియె యొకయేఁడు, A year. మాఘాదిశ్రావణపర్యంతము సూర్యునియుత్తరగతి, యుత్తరాయణము, Sun's progress to the north of the equator. శ్రావణాదిమాఘపర్యంతము దక్షిణగతి, దక్షిణాయనము, Sun's progress to the south of the equator. అట్టి అయనములు రెండుగూడినకాలము సంవత్సరమనుట, A year.

(సమరాత్రిన్దివే కాలే) విషువ ద్విషువం (చ తత్)॥ ౧౨౧॥

విషువత్-విషువమ్॥న॥ ౨-సమమైన రేయుంబగలుగలకాలము-అనఁగా రాత్రియునుబగలును సమమైనకాలము పేళ్లు, Equinox.

(పుష్యయుక్తా పౌర్ణమాసీ) పౌషీ

పౌషీ॥సీ॥ ౧-పుష్యయుక్తా = పుష్యనక్షత్రముతోఁగూడిన, పౌర్ణమాసీ=పున్నమపేరు.

(మాసేతు యత్ర సా। నామ్నా స) పౌషో (మాఘాద్యాశ్చైవ మేకాదశాఽపరే)॥ ౧౨౨॥

పౌషః॥పు॥౧-ఏమాసమున నాపున్నమవచ్చునో, ఆమాసము పౌష మనంబడును. తక్కిన మాఘమాసము మొదలగుపదునొకండును నిట్లు తెలియఁదగినవి.

మార్గశీర్షే సహామార్గ ఆగ్రహాయణిక (శ్చసః)

మార్గశీర్షః-సహాః॥స్॥- మార్గః - ఆగ్రహాయణికః॥పు॥౪ - మార్గశీర్షము పేళ్లు, December-January.

పౌషే తైష సహస్యౌ (ద్వౌ)

పౌషః-తైషః-సహస్యః॥పు॥ 3 - పుష్యమాసము పేళ్లు, January- February.

తపా మా (ఘేఽథ) ఫాల్గునే॥

తపాః॥స్॥-మాఘః॥పు॥౨ - మాఘమాసము పేళ్లు, February-March.

(స్యా)త్తపస్యః ఫాల్గునిక

ఫాల్గునః-తపస్యః - ఫాల్గునికః ॥పు॥ 3-ఫాల్గునమాసము పేళ్లు, March-April.

(స్స్యా)చ్చైత్రే చైత్రికో మధుః।

చైత్రః - చైత్రికః - మధుః ॥పు॥ 3- చైత్రమాసము పేళ్లు, April-May.

వైశాఖే మాధవో రాధో

వైశాఖః-మాధవః-రాధః ॥పు॥ 3 - వైశాఖమాసము పేళ్లు, May-June.

జ్యేష్ఠే శుక్ర

జ్యేష్ఠః-శుక్రః॥పు॥ ౨ - జ్యేష్ఠమాసముపేళ్లు, June-July.

శ్శుచి (స్త్వయమ్) ॥ ౧౨౪॥ ఆషాఢే

శుచిః-ఆషాఢః (పా) ఆశాఢః॥పు॥౨- ఆషాఢ మాసముపేళ్లు, July - August.

శ్రావణే (తుస్యా) న్న భా శ్శ్రావణిక (శ్చసః)॥

శ్రావణః - నభాః ॥స॥ - శ్రావణికః ॥పు॥ 3- శ్రావణమాసము పేళ్లు. August-September.

(స్యు) ర్నభస్యః ప్రౌష్ఠపద భాద్ర భాద్రపదా(స్సమాః)॥ ౧౨౫॥

నభస్యః - ప్రౌష్ఠపదః - భాద్రః - భాద్రపదః ॥ పు॥ ౫ - భాద్రపదమాసముపేళ్లు, Sixth lunar month. September-October.

(స్యా)దాశ్వీన ఇషోఽప్యాశ్వయుజోఽపి

ఆశ్వినః-ఇషః- ఆశ్వయుజః ॥పు॥ 3- ఆశ్వయుజ మాసముపేళ్లు, October - November.

(స్యాత్తు) కార్తికే బాహులోర్జః కార్తికికో

కార్తికః-బాహులః- ఊర్జః - కార్తికికః॥ పు॥ ౪-కార్తికమాసముపేళ్లు, November-December.

హేమన్త

హేమన్తః॥పు॥౧- హేమంతఋతువుపేరు, Winter.

శ్శిశిరో(ఽస్త్రియామ్)॥

శిశిరః ॥ష్న॥ ౧- శిశిరఋతువు, Cold season.

వసన్తే పుష్పసమయ స్సురభి

వసన్తః - పుష్పసమయః - సురభిః ॥ పు ॥ 3- వసంతఋతువుపేళ్లు, Spring.

గ్రీష్మ ఊష్మకః। నిదాఘ ఉష్ణోపగమ ఉష్ణ ఊష్మాగమ స్తపః॥ ౧౨౬ ॥

గ్రీష్మః - ఊష్మకః -నిదాఘః - ఉష్ణోపగమః- ఉష్ణః - ఊష్మాగమః - తపః ॥పు॥ ౭-గ్రీష్మఋతువుపేళ్లు, Hot Season.

(స్త్రియాం) ప్రావృట్ (స్త్రియాంభూమ్ని)వర్షా (అథ)శరత్ స్త్రియామ్।

ప్రావృట్ ॥ష,సీ॥-వర్షాః॥ఆ,సీ,బ॥౨-వర్ష ఋతువుపేళ్లు,Rainy Season.[Autumn or sultry season. శరత్ ॥ద॥(ప)శరదా ॥సీ॥౧- శరదృతువుపేరు,

(షడమీ) ఋతవః పుంసి మార్గాదీనాం యుగైః క్రమాత్ ॥ ౧౨౭॥

ఋతుః ॥పు॥ ౧- షడమీ=ఈయాఱుఋతువులు,మార్గాదీనాంయుగైఃక్రమాత్ = మార్గశీర్షము మొదలైన పండ్రెండునెలలలో నరుసగా రెండేసినెలలచేత నేర్పడుచున్నవి, Seasons.

సంవత్సరో వత్సరోఽబ్దో హాయనోఽ(స్త్రీ)

సంవత్సరః-వత్సరః-అబ్దః ॥పు॥- హాయనః॥ష్న॥- శరత్ ॥ద॥- సమాః ॥ఆ,బ॥ (ప) సమా ॥సీ॥౬-

శరత్సమాః ।

సంవత్సరము పేళ్లు, A year.

(మాసేన స్యా దహోరాత్రః పైత్రో వర్షేణ దైవతః)॥ ౧౨౯॥ [దివ్యై ర్వర్ష సహస్రై ర్ద్వాదశభి ర్దైవతం యుగమ్॥]

మనుష్యుల యొకమాసముచేత పితృదేవతల కు నొకయహోరాత్రము, A patriarchal day. అందు శుక్లపక్షము పగలు, కృష్ణపక్షము రాత్రి. మనుష్యుల యొకసంవత్సరము దేవతలకు నొక యహోరాత్రము. అందు నుత్తరాయణము పగలు, దక్షిణాయనము రాత్రి. అట్టిమున్నూటఱు వది యహోరాత్రములు దేవతల కొకసంవత్స రము. అట్టిపండ్రెండువేలసంవత్సరములు దేవత లకు నొకయుగము, దేవసంబంధమైన రెండువేల యుగములు బ్రహ్మకు నొకయహోరాత్రము.

దైవే యుగసహస్రే ద్వే బ్రాహ్మః కల్పౌతు (తౌ నృణామ్)॥

తౌ= ఆయహోరాత్రములు, నృణామ్= మనుష్యులకు, కల్పౌ= రెండుకల్పములు. అందుఁ బగలుదయకల్పము, రాత్రి క్షయకల్పము.

మన్వన్తరం (తు దివ్యానాం యుగానామేకసప్తతిః)॥ ౧౩౦॥

మన్వన్తరమ్ ॥న॥౧- దివ్యానాంయుగానామ్= దేవయుగములయొక్క, ఏకసప్తతిః = డెబ్బదియొకటి గూడినకాలము పేరు.

సంవర్తః ప్రలయః కల్పః క్షయః కల్పాన్త (ఇత్యపి)।

సంవర్తః - ప్రలయః - కల్పః-క్షయః- కల్పాన్తః॥పు॥౫ - ప్రళయకాలము పేళ్లు, Destruction of the world.

(అస్త్రీ)పఙ్కం (పుమాన్) పాప్మా పాప కిల్బిష కల్మషమ్॥౧౩౧॥ కలుషం వృజినై నోఽఘ మంహో దురిత దుష్కృతమ్ ।

పఙ్కమ్ ॥పున॥-పాప్మా ॥న్, పు॥- పాపమ్-కిల్బిషమ్-కల్మషమ్ - కలుషమ్ - వృజినమ్-ఏనః ॥స్॥- అఘమ్-అంహః ॥స్॥- దురితమ్- దుష్కృతమ్॥న॥ ౧౨-పాపము పేళ్లు, Sin.

(స్యా)ద్ధర్మ (మస్త్రియాం)పుణ్యశ్రేయసీ సుకృతం వృషః ॥

ధర్మమ్॥పున॥-పుణ్యమ్-శ్రేయః॥స్॥- సుకృతమ్॥న॥- వృషః ॥పు॥ ౫- పుణ్యము పేళ్లు, Virtue or moral merit.

ముత్ప్రీతిః ప్రమదో హర్షః ప్రమోదామో

ముత్ ॥ద్॥- ప్రీతిః ॥సీ॥ - ప్రమదః - హర్షః - ప్రమోదః-ఆమోదః-సమ్మదః- ఆనన్దథుః - ఆనన్దః॥

ద సమ్ముదాః । (స్యా) దానన్దథు రానన్ద శ్శర్మ్మ శాత సుఖానిచ॥ ౧౩౩॥

పు॥-శర్మ॥న్॥-శాతమ్ (పా) సాతమ్ - సుఖమ్॥న॥ ౧౨-సంతోషముపేళ్లు, Joy, or pleasure.

శ్వశ్శ్రేయసం శివం భద్రం కల్యాణం మఙ్గళం శుభమ్ । భావుకం భవికం భవ్యం కుశలం క్షేమ (మస్త్రియామ్) ॥ ౧౩౪॥ శస్తం చా

శ్వశ్శ్రేయసమ్- శివమ్- భద్రమ్- కల్యాణమ్- మఙ్గళమ్- శుభమ్- భావుకమ్ - భవికమ్-భవ్యమ్- కుశలమ్॥న॥- క్షేమన్ ...॥- శస్తమ్ ॥న॥ ౧౨- శుభముపేళ్లు, Happiness, happy or right.

ఈశబ్దములలో పాపపుణ్యశబ్దములు రెండును సుఖశబ్దము మొదలయినపదుమూఁడుశబ్దములును ద్రవ్యవాచకములైనపుడు మూఁడులింగములయందు వర్తించును.

(థ త్రిషు ద్రవ్యే పాప పుణ్య సుఖాదిచ)।

మతల్లికా మచర్చికా ప్రకాణ్డ ముద్ఘ తల్లజౌ॥ (ప్రశస్తవాచకా న్యమూ)న్యయ (శ్శుభావహోవిధిః)। దైవం దిష్టం భాగధేయం భాగ్యం (స్త్రీ)నియతి ర్విధిః॥

మతల్లికా - మచర్చికా॥సీ॥-ప్రకాణ్డమ్ ॥న॥- ఉద్ఘః - తల్లజః ॥ పు ॥ ౫ - శ్రేష్ఠవాచకములు, Excellent ones. అయః॥ పు॥ ౧-శుభమును జేయు సత్కర్మముపేరు, Good fortune.

దైవమ్- దిష్టమ్- భాగధేయమ్- భాగ్యమ్ ॥న॥ నియతిః॥సీ॥- విధిః ॥పు॥౬- పూర్వకృతమైనశుభాశుభకర్మముపేళ్లు, Destiny, or luck.

హేతు(ర్నా) కారణం బీజం నిదానం త్వాదికారణమ్ । క్షేత్రజ్ఞ ఆత్మా పురుషః ప్రధానం ప్రకృతిః (స్త్రియామ్)॥ ౧౩౫॥

హేతుః॥పు॥- కారణమ్- బీజమ్ ॥న॥ ౩-కారణముపేళ్లు, A cause. నిదానమ్- ఆదికారణమ్ ॥న॥ ౨ - మొదటికారణముపేళ్లు, A primary cause. క్షేత్రజ్ఞః- ఆత్మా॥న్॥- పురుషః ॥పు॥ ౩- జీవునిపేళ్లు, The Soul. ప్రధానమ్ ॥న॥- ప్రకృతిః ॥సీ॥ ౨-ప్రకృతిపేళ్లు, The cause of the material world.

(విశేషఃకాలి) కోఽవస్థా(గుణా) స్సత్త్వం రజస్తమః। జను ర్జనన జన్మాని జని రుత్పత్తి రుద్భవః॥ ౧౩౬॥

అవస్థా ॥ సీ ॥ ౧-కాలముచేతఁ జేయఁబడినయౌవనాదిరూపమైన విశేషముపేరు, State or condition. సత్త్వమ్-రజః-తమః॥స్॥ న॥ ౩-ప్రకృతిగుణములు, Attributes and essential qualities of matter. జనుః॥స్॥-జననమ్-జన్మ॥న్॥ న॥- జనిః

ప్రాణీ తు చేతనో జన్మీ జన్తు జన్యు శరీరిణః। జాతి ర్జాతంచ సామాన్యం వ్యక్తి స్తు (పృథగాత్మికా)॥ ౧౩౯॥ చిత్తన్తు చేతో హృదయం స్వాన్తం హృన్మానసం మనః॥

॥సీ॥ (ప) ॥పు॥- ఉత్పత్తిః॥ సీ॥- ఉద్భవః॥పు॥ ౬- పుట్టుకపేళ్లు, Birth or production.

ప్రాణీ॥న్॥-చేతనః-జన్మీ॥న్॥- జన్తుః-జన్యుః-శరీరి॥న్॥పు॥౬- మనుష్యులు మొదలుగాఁగలప్రాణుల పేళ్లు, An animal or sentient being. జాతిః॥ సీ॥- జాతమ్-సామాన్యమ్॥ న॥ 3-ఘటత్వాదిజాతిపేళ్లు, Kind or sort. వ్యక్తిః॥సీ॥౧-పృథగాత్మికా=జాతికి నాశ్రయమైన ఘటాదివ్యక్తిపేరు, Individuality. చిత్తమ్-చేతః॥స్॥ - హృదయమ్-స్వాన్తమ్-హృత్॥ద్॥ - మానసమ్-మనః ॥స్॥ న॥ ౭-మనస్సుపేళ్లు, The mind; or faculty of reason.

ఇతి కాలవర్గః.

కాలముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

బుద్ధి ర్మనీషా ధిషణా ధీః ప్రజ్ఞా శేముషీ మతిః॥ ప్రేక్షోపలబ్ధి శ్చిత్సంవి త్ప్రతిప ద్జ్ఞప్తి చేతనాః। ధీ (ర్ధారణావతీ మేధా) సంకల్పః (కర్మ మానసమ్)॥ ౧౪౧॥

బుద్ధిః-మనీషా-ధిషణా-ధీః- ప్రజ్ఞా - శేముషీ-మతిః-ప్రేక్షా-ఉపలబ్ధిః-చిత్-సంవిత్ -ప్రతిపత్॥ద్॥-జ్ఞప్తిః- చేతనా॥సీ॥ ౧౪- బుద్ధిపేళ్లు, Understanding or intellect. మేధా॥సీ॥౧-ధారణావతీ=ధారణాశక్తిగల,ధీః=బుద్ధి, Retentive intellect; A comprehensive mind. సంకల్పః॥పు॥-మానసంకర్మ=మనోవ్యాపారము, A resolve.[అవధానం,సమాధానం,ప్రణిధానం,(తథైవచ)-సమాధానము పేళ్లు

చిత్తాభోగో మనస్కార శ్చర్చా సఙ్ఖ్యా విచారణా। అధ్యాహార స్తర్క ఊహో విచికిత్సా తు సంశయః॥ ౧౪౨॥ సన్దేహ ద్వాపరౌ చాథ

చిత్తాభోగః - మనస్కారః॥పు॥ ౨-మనస్సునిండుకొనియుండుటపేళ్లు, Attention of the mind to its own dealings. చర్చా- సంఖ్యా-విచారణా॥సీ॥3-ప్రమాణముచేత నర్థము పరీక్షించుట పేళ్లు, Consideration ; exercise of judgment. అధ్యాహారః-తర్కః-ఊహః॥పు॥ 3-తక్కువను పూరించుటకై యెక్కువపదమును దెచ్చుకొనుటకు పేళ్లు, Supplying an ellipsis; అపూర్వముగాను త్ప్రేక్షించుట పేళ్లనికొందఱు, Inferring.

విచికిత్సా॥స్త్రీ॥ - సంశయః-సందేహః - ద్వాపరః॥పు॥ ౪- సందేహము పేళ్లు, Doubt or uncertainty.

[విమర్శో భావనా చైవ వాసనా చ నిగద్యతే]

(సమౌ) నిర్ణయనిశ్చయౌ । మిథ్యాదృష్టి ర్నాస్తికతా

నిర్ణయః - నిశ్చయః ॥పు॥ ౨-నిశ్చయము పేళ్లు, Certainty, or ascertainment. మిథ్యాదృష్టిః-నాస్తికతా ॥స్త్రీ॥ ౨ - పరలోకము లేదనుబుద్ధి పేళ్లు, Heresy, or heterodox.

వ్యాపాదో ద్రోహచిన్తనమ్॥౧౪౩॥

వ్యాపాదః॥పు॥- ద్రోహచిన్తనమ్॥న॥ ౨-ద్రోహముతలంచుట పేళ్లు, An injurious design

(సమౌ) సిద్ధాన్తరాద్ధాన్తౌ

సిద్ధాన్తః - రాద్ధాన్తః॥ పు॥ ౨-సిద్ధాంతము పేళ్లు, A demonstrated truth.

భ్రాన్తి ర్మిథ్యామతి ర్భ్రమః॥

భ్రాన్తిః-మిథ్యామతిః ॥స్త్రీ॥-భ్రమః ॥ పు॥ ౩-భ్రాంతి పేళ్లు, Error or mistake. Illusion.

సంవి దాగూః ప్రతిజ్ఞానం నియ మాశ్రవ సంశ్రవాః ॥౧౪౪॥ అఙ్గీకా రాభ్యుపగమ ప్రతిశ్రవ సమాధయః।

సంవిత్ ॥ద్॥-ఆగూః॥ఊ॥(ప)ఆగూః॥ర్,స్త్రీ॥- ప్రతిజ్ఞానమ్॥న॥- నియమః- ఆశ్రవః- సంశ్రవః- అఙ్గీకారః- అభ్యుపగమః- ప్రతిశ్రవః - సమాధిః॥పు॥ ౧౦- అంగీకారము పేళ్లు, An agreement. Promise. Assent.

(మోక్షేధీః) జ్ఞాన

జ్ఞానమ్ ॥ న ॥ ౧-మోక్షమునందలిబుద్ధి పేరు, Knowledge which tends to the emancipation of the souls. True knowledge.

(మన్యత్ర) విజ్ఞానం శిల్పశాస్త్రయోః॥౧౪౫॥

విజ్ఞానమ్ ॥న॥౧- మోక్షముకంటె వేఱైనశిల్పచిత్రాది శాస్త్రమునందున్న బుద్ధిపేరు, Knowledge of arts.

ముక్తిః కైవల్య నిర్వాణ శ్రేయో నిశ్శ్రేయ సామృతమ్ । మోక్షోఽపవర్గోఽ

ముక్తిః॥స్త్రీ - కైవల్యమ్- నిర్వాణమ్- శ్రేయః॥స్॥-నిశ్శ్రేయసమ్- అమృతమ్ ॥న॥-మోక్షః- అపవర్గః॥ పు॥౮-మోక్షము పేళ్లు, Beatitude. Absolution or that which tends to exempt the souls from further transmigration.

థాఽజ్ఞాన మవిద్యాహంమతిః స్త్రియామ్॥

అజ్ఞానమ్॥న॥-అవిద్యా - అహంమతిః ॥స్త్రీ॥ ౩-అజ్ఞానము పేళ్లు, Spiritual ignorance.

రూపం శబ్దో గన్ధ రస

విషయాః - గోచరాః- ఇన్ద్రియార్థాః॥పు,బ॥౩-

స్పర్శాశ్చ) విషయా (అమీ) । గోచరా ఇన్ద్రియార్థాశ్చ హృషీకం విషయీన్ద్రియమ్॥ కర్మేన్ద్రియం తు(పాయ్వాది) (మనోనేత్రాది) ధీన్ద్రియమ్॥

రూపము శబ్దము గంధము రసము స్పర్శము నను [illegible] విషయములు లపేర్లు, Five objects of sense. హృషీకమ్-విషయి॥ న్॥ ఇన్ద్రియమ్॥న॥ 3-ఇంద్రియము పేర్లు, An organ of sense. కర్మేన్ద్రియమ్॥న॥౧-పాయ్వాది = పాయూపస్థవాక్పాణిపాదములపేర్లు, An organ of action ధీన్ద్రియమ్॥ ౧ - మనోనేత్రాది=మనోనేత్రజిహ్వాఘ్రాణత్వక్ శ్రోత్రముల పేరు, An intellectual organ

తువరస్తు కషాయో (ఽస్త్రీ) మధురో లవణః కటుః॥౧౮౫॥ తిక్తో ఽమ్లశ్చ (రసాః పుంసి) (తద్వత్సు షడమీ త్రిషు)।

తువరః (పు)తూవరః- కషాయః॥పు॥ ౨-ఒగరుపేర్లు, Astringency. మధురః॥ ౧-తియ్యదనము పేరు, Sweetness లవణః॥పు॥౧-ఉప్పనపేరు, Salt taste. కటుః॥పు॥౧-కారము, Pungency. తిక్తః॥పు॥ ౧-చేదుపేరు, Bitterness అమ్లః(పు)అంబ్లః॥పు॥౧-పుల్లనపేరు, Sourness ఈయాఱుశబ్దములును రస వాచకములైనపుడు పుల్లింగములు. ఆరసముతోఁ గూడినవస్తువులను జెప్పునపుడు త్రిలింగకములు.

(విమర్దోత్థే) పరిమలో (గన్ధే జనమనోహరే) ॥౧౮౬॥ ఆమోద (స్సోఽతినిర్హారీ)

పరిమలః ॥పు॥౧ - నానాద్రవ్యములను మెదుపుటవలనఁ బుట్టినదై జనులకు మనోహరమైయుండు గంధము పేరు, A pleasing scent. ఆమోదః॥పు॥ ౧-మిక్కిలిదూరముగా వ్యాపించునట్టి యాపరిమళము పేరు, A delightful and strong smell.

(వాచ్యలిఙ్గత్వ మాగుణాత్)।

ఇదిమొదలు 'గుణేశుక్లాదయః' అనుచోటఁగల శుక్లశుభ్రాది శబ్దములవఱకుఁగలశబ్దములు విశేష్యముయొక్క లింగమును బొందునవి.

సమాకర్షీ తు నిర్హారీ సురభి ర్ఘ్రాణతర్పణః ॥ ఇష్టగన్ధ స్సుగన్ధి స్స్యా దామోదీ ముఖవాసనః॥ పూతిగన్ధిస్తు దుర్గన్ధో

సమాకర్షి॥న్॥-నిర్హారీ॥న్॥౨-దూరముగా వ్యాపించు గంధముగల వస్తువుపేరు, A scent spreading far. సురభిః-ఘ్రాణతర్పణః-ఇష్టగన్ధః - సుగన్ధిః॥ ౪- మంచిగంధముగల వస్తువుపేళ్లు, A fragrant substance ఆమోదీ॥న్॥ - ముఖవాసనః॥

విస్రం స్యా దామగన్ధి (యత్)॥ ౧౫౧॥

౨-కస్తూరికపు మొదలయిన ముఖవాసనద్రవ్యముపేళ్లు, A perfume for the mouth. పూతిగన్ధిః - దుర్గన్ధిః॥ ౨ - దుర్గంధముగల వస్తువుపేళ్లు, An ill-smelling substance. విస్రమ్- ఆమగన్ధి॥న్॥ ౨- అపక్వమైనమాంసాదులవంటిగంధముగలవస్తువుపేళ్లు, Smell of raw meat.

శుక్ల శుభ్ర శుచి శ్వేత విశద శ్యేతపాణ్డరాః। అవదాత స్సితో గౌరో వలక్షో ధవలో ఽర్జునః॥

శుక్లః-శుభ్రః- శుచిః- శ్వేతః- విశదః- శ్యేతః- పాణ్డరః- అవదాతః- సితః- గౌరః- వలక్షః (పా)అవలక్షః-ధవలః-అర్జునః ॥ ౧౩- తెలుపువర్ణము పేళ్లు, White

హరిణః పాణ్డురః పాణ్డు

హరిణః-పాణ్డురః-పాణ్డుః॥౩- తెలుపు పచ్చన కలిసినవర్ణముపేళ్లు, Yellowish white. [పేరు, Grey.

(రీషత్పాణ్డుస్తు)ధూసరః

ధూసరః॥౧-ఈషత్పాణ్డుః=ఇంచుక తెలుపువన్నె

కృష్ణే నీలాసిత శ్యామ కాల శ్యామల మేచకాః॥ ౧౫౩॥

కృష్ణః- నీలః- అసితః- శ్యామః-కాలః- శ్యామలః మేచకః॥౭- నలుపువర్ణముపేళ్లు, Black, or dark blue

పీతో గౌరో హరిద్రాభః పాలాశో హరితో హరిత్।

పీతః-గౌరః-హరిద్రాభః ॥౩- పసుపువన్నెపేళ్లు, Yellow. పాలాశః (పా) పలాశః-హరితః- హరిత్ ॥ ౩-ఆకుపచ్చవర్ణముపేళ్లు, Green.

లోహితో రోహితో రక్త శ్శోణః (కోకనదచ్ఛవిః) ॥ ౧౫౪॥

లోహితః-రోహితః-రక్తః॥ ౩- ఎఱుపువన్నెపేళ్లు, Red. శోణః॥౧- కోకనదచ్ఛవిః – ఎఱ్ఱకలువవంటికాంతిగలయెఱుపువర్ణముపేరు, Crimson.

(అవ్యక్తరాగ) స్త్వరుణః

అరుణః॥౧-అవ్యక్తముగానియెఱుపుపేరు, Dark red.

(శ్వేతరక్తస్తు)పాటలః॥[తామ్రో విపీతరక్తస్తు పిఞ్జరః సరకీర్తితః॥] శ్యావ(స్స్యా) త్కపిశో

పాటలః॥ ౧ - తెలుపునెఱుపుఁగూడిన వర్ణముపేరు, Pale red. [తామ్రః-విపీతరక్తః-పిఞ్జరః ॥ ౩- పసుపు నెఱుపుకలిసినవర్ణముపేళ్లు.] శ్యావః - కపిశః॥౨-మర్కటవర్ణమువంటివర్ణముపేళ్లు, Brown.

ధూమ్ర ధూమలౌ కృష్ణలోహితే॥ ౧౫౫॥

ధూమ్రః- ధూమలః- కృష్ణలోహితః ॥౩-నలుపును నెఱుపును గలిసిన వర్ణము పేళ్లు, Purple.

కడారః కపిలః పిఙ్గపి
శఙ్గౌ కద్రు పిఙ్గలౌ।

కడారః-కపిలః-పిఙ్గః-పిశఙ్గః-కద్రుః- పిఙ్గలః॥ ౬- గోరోచనవర్ణమువంటివర్ణముపేళ్లు, Tawny.

చిత్రం కిర్మీర కల్మాష
శబలైతాశ్చ కర్బురే॥
(గుణే శుక్లాదయః
పుంసి)
(గుణిలిఙ్గాస్తు తద్వతి)।

చిత్రః- కిర్మీరః- కల్మాషః- శబలః- ఏతః- కర్బురః॥ ౬- నానావర్ణములపేళ్లు, Variegated.

శుక్లశబ్దము మొదలుకొని కర్బురశబ్దమువఱకుఁ గల- ౨౮- శబ్దములును వర్ణవాచకములైనప్పుడు పుల్లింగములు వర్ణము గలవస్తువును జెప్పునపుడు విశేష్యముయొక్కలింగముగలవి.

ఇతి ధీవర్గః.

బుద్ధితోఁజేరినపదసమూహము ముగిసెను.

బ్రాహ్మీతు భారతీ భా
షా గీ ర్వాగ్వాణీ సర
స్వతీ॥ ౧౫౭ ॥ వ్యాహా
ర ఉక్తి ర్లపితం భాషి
తం వచనం వచః ।

బ్రాహ్మీ-భారతీ - భాషా-గీః ॥ర్॥-వాక్॥ చ్॥-వాణీ-సరస్వతీ॥సీ॥- వ్యాహారః॥ పు॥- ఉక్తిః॥సీ॥-లపితమ్-భాషితమ్-వచనమ్-వచః॥ స్॥ న॥ ౧౩-వాక్కుపేళ్లు. ఇందులో మొదటియేడు సరస్వతీదేవికిని పేళ్లు, Speech ; Goddess of speech.

అపభ్రంశోఽపశబ్ద
(స్స్యాత్)

అపభ్రంశః-అపశబ్దః॥పు॥ ౨- అపశబ్దముపేళ్లు, Ugrammatical word or language.

(శాస్త్రే) శబ్దస్తు
(వాచకః) ॥ ౧౫౮ ॥

శబ్దః॥పు॥౧- వ్యాకరణాదిశాస్త్రములం దర్థవాచకముగా వ్యవహరింపఁబడునుశబ్దముపేరు, A word.

(తిఙ్సుబన్తచయో)
వాక్యం (క్రియావా
కారకాన్వితా)

వాక్యమ్॥న॥౧-తిఙన్తమనఁగాఁ గ్రియ,సుబన్తమనఁగా శబ్దము,కాన నివి సంబంధించినయర్థముగల పదసమూహము వాక్యమనంబడును, Sentence. ద్వితీయాదికారకములతోఁ గూడియున్న క్రియయైనను వాక్యమనంబడును॥ ఉదా॥ ఘటమానయ.

శ్రుతిః(స్త్రీ) వేద ఆ
మ్నాయ స్త్రయీ ధర్మ
స్తు (తద్విధిః) ॥ ౧౫౯ ॥

శ్రుతిః॥సీ॥-వేదః-ఆమ్నాయః॥ పు॥౩- వేదముపేళ్లు, Holy writ. త్రయీధర్మః॥పు॥౧- తద్విధిః= ఆవేదమునందుఁ జెప్పఁబడియున్న యజ్ఞాదివిధులపేరు, Duty enjoined by *Vedas*.

(స్త్రియా)మృక్సామ
యజుషీ (ఇతి వేదా

ఋక్॥చ్,సీ॥-సామ॥న్॥-యజుః॥ స్॥న॥౩- వరుసగా ఋక్సామయజుర్వేదములపేళ్లు.

(త్రయ) స్త్రయీ। (శిక్షేత్యాదిశ్రుతే)రఙ్గ

త్రయీ॥సీ॥ ౧-మూఁడువేదములసమూహము. [శిక్షా వ్యాకరణం ఛన్దో నిరుక్తం జ్యోతిషం తథా। కల్పశ్చేతి షడఙ్గాని వేద స్యాహు ర్మనీషిణః॥] శిక్షా, Pronunciation. వ్యాకరణమ్, Grammar. ఛన్దః॥ స్,స॥, Prosody. నిరుక్తమ్, Explanation of obscure terms. జ్యోతిషమ్, Astronomy. కల్పః, Religious rites. ఈయాఱును వేదాంగములు.

మోఙ్కార ప్రణవౌ (సమౌ)॥ ౧౬౦॥

ఓంకారః- ప్రణవః॥పు॥-౨- ప్రణవము పేళ్లు.

ఇతిహాసఃపురావృత్త

ఇతిహాసః॥పు॥-పురావృత్తమ్॥న॥-౨-భారతము మొదలయినయితిహాసములపేళ్లు, Heroic history.

(ముదాత్తాద్యా స్త్రయ) స్స్వరాః।

స్వరాః॥పు, బ॥ ౧-ఉదాత్తాద్యాః=ఉదాత్తాఽనుదాత్తస్వరితములపేరు, Acute, grave or circumflex accents.

ఆన్వీక్షికీ దణ్డనీతి(స్తర్కవిద్యార్థశాస్త్రయోః) ౧౬౧॥

అన్వీక్షికీ॥సీ॥౧-గౌతమాదిప్రణీతమైనతర్కశాస్త్రమునకును(Logic), దణ్డనీతిః॥ సీ॥ ౧-చాణక్యాదిప్రణీతమైననీతిశాస్త్రమునకును (Politics) పేరు.

ఆఖ్యాయి కోపలబ్ధార్థా

ఆఖ్యాయికా-ఉపలబ్ధార్థా॥ సీ॥-౨-ఎఱుఁగఁబడినయర్థముఅనఁగాసత్యమైన విషయముగలిగినపూర్వచరితమువంటికృతి పేళ్లు, A true or probable story.

పురాణం పఞ్చలక్షణమ్॥[సర్గశ్చ ప్రతిసర్గశ్చ వంశో మన్వన్తరాణిచ। వంశానుచరితంచేతి లక్షణానాంతు పఞ్చకమ్]

పురాణమ్- పఞ్చలక్షణమ్॥ న॥ -౨- సర్గము, ప్రతిసర్గము, వంశము, మన్వంతరము, వంశానుచరితము అనెడి పంచలక్షణములతోఁ గూడిన మాత్స్యాదిపురాణముల పేళ్లు, Theogony under five heads the creation, the destruction and renovation of worlds, genealogy of gods and heroes, the reigns of *Manus*, and the transactions of their descendants.

ప్రబన్ధకల్పనా కథా

ప్రబన్ధకల్పనా - కథా॥ సీ॥ -౨- ఇంచుకసత్యమైనయర్థముగల కాదంబర్యాదిరచనలపేళ్లు, A feigned story.

ప్రవహ్లికా ప్రహే

ప్రవహ్లికా - ప్రహేలికా॥ సీ॥ -౨- గూఢార్థ

లికా॥ ౧౬_౭॥

ముగల ప్రబన్ధముపేళ్లు, A riddle

స్మృతిస్తు ధర్మసంహితా

స్మృతిః-ధర్మసంహితా॥ సీ॥ ౨-మానవాదిధర్మశాస్త్రములపేళ్లు, A code of laws

సమాహృతిస్తు సఙ్గ్రహః।

సమాహృతిః॥ సీ॥ -సంగ్రహః॥ పు॥ ౨-అనేకస్థలములయందుండు నర్థములనొకటిగాఁ గూర్చిన గ్రంథము, A compilation and abridgment.

సమస్యా తు సమాసార్థా

సమస్యా-సమాసార్థా॥ సీ॥ ౨-కవిశక్తిపరిజ్ఞానార్థమై యియ్యంబడుపద్యాంశము పేళ్లు, A part of a stanza.

కింవదన్తీ జనశ్రుతిః॥

కింవదన్తీ-జనశ్రుతిః ॥సీ॥ ౨- లోకప్రవాదము [పేళ్లు, A rumour.

వార్తాప్రవృత్తిర్వృత్తాన్త ఉదన్తస్స్యాదథాహ్వయః । ఆఖ్యాఽఽహ్వే అభిధానంచ నామధేయంచ నామచ॥

వార్తా-ప్రవృత్తిః॥ సీ॥- వృత్తాన్తః- ఉదన్తః॥ పు॥ ౪-వృత్తాంతముపేళ్లు, Tidings. News

ఆహ్వయః॥ పు॥ -ఆఖ్యా- ఆహ్వే॥ సీ॥ -అభిధానమ్-నామధేయమ్-నామ॥ న్ ॥న॥ ౬-నామధేయముపేళ్లు, A name or appellation.

హూతి రాకారణాఽఽహ్వానం

హూతిః-ఆకారణా॥ సీ॥ -ఆహ్వానమ్ ॥ న॥ ౩-పిలుచుటపేళ్లు, A call or summons

సంహూతి (ర్బహుభిః కృతా)

సంహూతిః॥సీ॥౧-బహుభిఃకృతా=పెక్కండ్రు చేరి పిలుచుటపేరు, Clamour; or Citation by many at once.

వివాదో వ్యవహార (స్స్యాత్)

వివాదః- వ్యవహారః॥ పు॥ ౨- తగవుపేళ్లు, A contest or law suit

దుపన్యాసస్తు వాఙ్ముఖమ్॥ ౧౬_౮॥

ఉపన్యాసః॥పు॥ -వాఙ్ముఖమ్॥ న॥ ౨-వాక్యారంభముపేళ్లు, The exordium.

ఉపోద్ఘాత ఉదాహారః

ఉపోద్ఘాతః- ఉదాహారః॥ పు॥ (౫) ఉదాహరణమ్ ॥ ౨- ఉదాహరించుట పేళ్లు, An example; Introduction; Preface.

శపనంశపథఃపుమాన్।

శపనమ్॥న॥-శపథః॥ పు॥ ౨-ఒట్టుపెట్టుకొనుట, [An oath.

ప్రశ్నోఽనుయోగః

ప్రశ్నః-అనుయోగః॥ పు ॥ -పృచ్ఛా ॥ సీ॥ ౩-

పృచ్ఛా చ

అడుగుటపేళ్లు, A question.

ప్రతివాక్యోత్తరే (సమే) ॥ ౧౬౬॥

ప్రతివాక్యమ్-ఉత్తరమ్॥ న ॥౨ - ఉత్తరమిచ్చుటపేళ్లు, An answer.

మిథ్యాభియోగో౽భ్యాఖ్యాన

మిథ్యాభియోగః॥పు॥-అభ్యాఖ్యానమ్॥ న॥ ౨-లేనిదానినాక్షేపించుట, A groundless demand.

(మథ) మిథ్యాభిశంసనమ్ । అభిశాపః

మిథ్యాభిశంసనమ్॥న॥-అభిశాపః॥ పు॥ ౨-లేనిదోషము నుపైఁబెట్టుటపేళ్లు, A false accusation.

ప్రణాదస్తు(శబ్దస్స్యా దనురాగజః) ॥ ౧౬౭॥

ప్రణాదః॥ పు ॥ ౧ - అనురాగజః = అనురాగమువలనఁబుట్టిన, శబ్దః = శబ్దముపేరు, A sound indicating affection.

యశః కీర్తి స్సమజ్ఞా చ

యశః॥స్,న॥-కీర్తిః- సమజ్ఞా (పా) సమాఖ్యా ॥సీ॥౩- కీర్తిపేళ్లు, Fame, reputation.

స్తవః స్తోత్రం స్తుతి ర్నుతిః।

స్తవః॥ పు॥- స్తోత్రమ్॥ న॥- స్తుతిః-నుతిః॥సీ॥ ౪-స్తోత్రముపేళ్లు, Praise

ఆమ్రేడితం (ద్విస్త్రిరుక్తం)

ఆమ్రేడితమ్॥న॥౧-ద్విః త్రిః ఉక్తమ్=(హర్షాదులచేత) రెండుమూఁడుమాఱులు పలుకఁబడిన శబ్దము పేరు, Repetition.

ముచ్చైర్ఘుష్టంతు ఘోషణా॥ ౧౬౮॥

ఉచ్చైర్ఘుష్టమ్॥న॥-ఘోషణా॥ సీ॥ ౨- గట్టిగాఁబలుకుట పేళ్లు, Making a loud noise.

కాకుః (స్త్రియాం వికారో యశ్శోకభీత్యాదిభి ర్ధ్వనేః)।

కాకుః॥ సీ॥౧-శోకభీత్యాదిభిః ధ్వనేః వికారః= శోకభయాదులచేత నయినధ్వనియొక్క వికారముపేరు, Change of voice in grief, fear &c.

అవర్ణాక్షేప నిర్వాద పరీవా దాపవాద(వత్) ॥౧౬౯॥ఉపక్రోశో జుగుప్సా చ కుత్సా నిన్దా చ గర్హణే।

అవర్ణః - ఆక్షేపః - నిర్వాదః - పరీవాదః-(పా) పరివాదః- అపవాదః- ఉపక్రోశః॥ పు॥- జుగుప్సా-కుత్సా-నిన్దా॥ సీ॥-గర్హణమ్॥ న ॥ ౧౦ - నిందపేళ్లు, Censure, blame, or contempt.

పారుష్య మతివాద(స్స్యాత్)

పారుష్యమ్ ॥న॥-అతివాదః ॥పు॥ ౨- అప్రియముగాఁబలుకుట పేళ్లు, Opprobrious speech.

భర్త్సనం (త్వపకారగీః)॥ ౧౭౦॥

భర్త్సనమ్ ॥న॥౧-అపకారగీః=పరునికి భయమును బుట్టించు నపకారవాక్యము పేరు, Menace

(యస్సనిన్ద ఉపాలమ్భ స్తత్ర స్యా) త్పరిభాషణమ్।

పరిభాషణమ్॥న॥౧-నిందతోఁ గూడిన యుపాలంభము పేరు. ఉపాలంభమనఁగా ఎత్తిపొడుచుట, మర్మ ముదూఱనాడుట, Reproof attended with insult or disparagement.

(తత్ర)త్వా క్షారణా (యస్స్యా న్నాక్రోశో మైథునం ప్రతి)॥ ౧౭౧॥

ఆక్షారణా॥ స్త్రీ॥ (ప) ఆక్షారణమ్॥న॥౧- మైథునం ప్రతి యః ఆక్రోశః తత్ర స్యాత్ =పరస్త్రీపురుషసంయోగనిమిత్తమువలనఁ గలుగునింద పేరు, A calumnious accusation of adultery.

(స్యా) దాభాషణ మాలాపః

ఆభాషణమ్॥న॥ - ఆలాపః॥పు॥ ౨ - గమనాగమనాది సమయమునందలి మంచిమాటపేళ్లు, Speaking of; addressing.

ప్రలాపోఽనర్థకంవచః।

ప్రలాపః॥పు॥౧ - అనర్థకంవచః = అప్రయోజకమైనమాటపేరు, Incoherent speech.

అనులాపో (ముహుర్భాషా)

అనులాపః ॥పు॥౧ - ముహుర్భాషా=పలుమాఱుసలుకుటపేరు, Repetition, tautology.

విలాపః పరిదేవనమ్॥ ౧౭౨॥

విలాపః ॥పు॥ - పరిదేవనమ్ ॥న॥ ౨-దుఃఖముతోడిమాటపేళ్లు, Lamentation

విప్రలాపో (విరోధోక్తిః)

విప్రలాపః॥పు॥ ౧-విరోధముగఁబలుకుటపేరు. Quarrel, or mutual contradiction.

స్సంలాపో (భాషణం మిథః)।

సంలాపః (పా) సల్లాపః॥పు॥౧ - ప్రీతిచేతఁబరస్పరము సంభాషించుట పేరు, Conversation.

సుప్రలాప స్సువచన

సుప్రలాపః॥పు॥ - సువచనమ్॥ న॥౨- పరిశుద్ధమైనమాటపేరు, Elegant discourse.

మపలాపస్తు నిహ్నవః॥

అపలాపః-నిహ్నవః॥పు॥౨- మోసపుచ్చుమాట, Denial, or concealment of knowledge.

సందేశవా గ్వాచికం స్యాత్

సందేశవాక్ ॥చ్,స్త్రీ॥- వాచికమ్ ॥న॥ ౨-చెప్పిపంపుమాట పేళ్లు, A verbal message.

(వాగ్భేదా స్తు త్రిషూత్తరే)।

రుశతీశబ్దము మొదలు సమ్యక్ఛబ్దమువఱకు వాగ్విశేషములు॥ త్రి॥

రుశతీ (వాగకల్యాణీ స్యా) త్కల్యా తు (శుభాత్మికా)॥ ౧౭౮॥ (అత్యర్థమధురం) సాన్త్వం సంగతం హృదయంగమమ్। నిష్ఠురం పరుషం గ్రామ్య మశ్లీలం సూనృతం (ప్రియే॥ ౧౭౯॥ సత్యేఽథ) సఙ్కుల క్లిష్టే (పరస్పరపరాహతే)। (లుప్తవర్ణపదం) గ్రస్తం నిరస్తం (త్వరితోదితమ్) ॥ ౧౮౦॥

రుశతీ-(ఫా) ఉశతీ॥సీ॥ ౧- అకల్యాణీ=అశుభమైనవాక్కు, Unauspicious discourse. కల్యా॥ ౧- శుభాత్మికా=శుభమైనవాక్కు, Auspicious discourse సాన్త్వమ్॥ ౧ అత్యర్థమధురమ్=మిక్కిలి ప్రియమైన వాక్యము, Sweet& conciliating. సంగతమ్-హృదయంగమమ్॥న॥ ౨-మనస్సునకు సరిపోయిన వాక్యము, Apposite & proper. నిష్ఠురమ్-పరుషమ్॥న॥ ౨-కఠినమైనమాట, Harsh. గ్రామ్యమ్-అశ్లీలమ్॥ ౨ - పామరజనవాక్యము, Vulgar,coarse.సూనృతమ్॥౧-ప్రియే సత్యే=ప్రియమును సత్యమునైన వాక్యము, Pleasing & true. సఙ్కులమ్-క్లిష్టమ్॥ ౨ - పరస్పరపరాహతే=పూర్వోత్తరవిరుద్ధ మైనవాక్యము, Inconsistent. గ్రస్తమ్॥ ౧-లుప్తవర్ణపదమ్ = అశక్త్యాదులచేత వర్ణముగాని పదముగాని లోపించినవాక్యము, Imperfectly pronounced. నిరస్తమ్॥౧-త్వరితోదితమ్=త్వరచేతఁ బుట్టినవాక్కు, spoken fast.

అమ్బూకృతం (సనిష్ఠీవ)మబద్ధం స్యా దనర్థకమ్। అనక్షర మవాచ్యం స్యా దాహతంతు మృషార్థకమ్॥ ౧౮౧॥ (అథ)మ్లిష్ట మవిస్పష్టంవితథం(త్వనృతం వచః)। [సోల్లుణ్ఠనంతు సోత్ప్రాసం మణితం రతికూజితమ్।] సత్యం తథ్యమృతం సమ్యగ (మూని త్రిషు తద్వతి) ॥౧౮౨॥

అమ్బూకృతమ్॥౧-సనిష్ఠీవమ్=తుంపురులతోఁ గూడినవాక్యము, Sputtered. అబద్ధమ్- అనర్థకమ్॥ ౨-పొసగనిమాట, Unmeaning discourse,. అనక్షరమ్ - అవాచ్యమ్॥ ౨ - ఉచ్చరింపరానిదిట్టు, unfit to be uttered. ఆహతమ్-మృషార్థకమ్॥ ౨-మిక్కిలియు నసంభావితమైనయర్థముగల మాట, An assertion of impossibil ty మ్లిష్టమ్-అవిస్పష్టమ్॥ ౨-అర్థము తెలియరానిమాట, An indistinct speech. వితథమ్॥ ౧-అనృతమ్వచః=అసత్యవాక్కు, Falsehood సత్యమ్ - తథ్యమ్-ఋతమ్-సమ్యక్ ॥ చ్ ॥ ౪-సత్యవాక్కు, Truth ఈ సత్యాది శబ్దములు నాలుగును సత్యవాక్కు

గల వస్తువును జెప్పునపుడు॥ త్రి॥

ఇతి వాగ్వర్గః.

వాక్కుతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

శబ్దే నినాద నినద ధ్వని ధ్వాన రవ స్వనాః। స్వాన నిర్ఘోష నిర్హ్రాద నాద నిస్వాన నిస్వనాః॥ ఆరవారావ సంరావ విరావా

శబ్దః - నినాదః - నినదః - ధ్వనిః - ధ్వానః - రవః - స్వనః - స్వానః - నిర్ఘోషః - నిర్హ్రాదః - నాదః - నిస్వానః - నిస్వనః - ఆరవః - ఆరావః - సంరావః - విరావః॥ పు॥ ౧౭-మ్రోఁత పేళ్లు, Sound

(అథ) మర్మరః (స్వనితే వస్త్రపర్ణానాం) (భూషణానాంతు) శిఞ్జితమ్॥

మర్మరః ॥పు॥ ౧ - వస్త్రపర్ణానామ్ స్వనితే= కోకలు ఆకులు వీని మ్రోఁత, Rustling శిఞ్జితమ్ ॥న॥ (పా) శింజా ॥స్త్రీ॥ ౧-భూషణములధ్వని, The tinkling of ornaments

నిక్వాణో నిక్వణః క్వాణః క్వణః క్వణన (మిత్యపి)।

నిక్వాణః- నిక్వణః - క్వాణః - క్వణః॥పు॥-క్వణనమ్॥ న ॥ ౫ - వీణాదిసకలవాద్యధ్వనులపేళ్లు, A tone, or musical sound.

వీణాయాః క్వణితే ప్రాదేః ప్రక్వాణప్రక్వణాదయః॥ ౧౮౧॥ The sound of a lute.

ప్రాదేః క్వణితేః (నిష్పన్నాః) = ప్రఅనునది మొదలయిన యుపసర్గలకుం బరమైన క్వణధాతువువలనఁ బుట్టిన, ప్రక్వాణ ప్రక్వణాదయః= ప్రక్వాణ ప్రక్వణాది శబ్దములు, వీణాయాః = వీణయొక్క, స్వనితే = ధ్వనియందు వర్తించును.

కోలాహలః కలకల

కోలాహలః - కలకలః ॥పు॥ ౨ - గుంపులోఁ బుట్టిన గొప్పరొదపేళ్లు, A confused sound.

(స్తిరశ్చాం) వాశితం రుతమ్।

వాశితమ్-రుతమ్ ॥న॥ ౨-తిరశ్చామ్=మృగపక్ష్యాదులయొక్క ధ్వనిపేళ్లు, The cry of birds &c.

(స్త్రీ) ప్రతిశ్రుత్ప్రతిధ్వానే

ప్రతిశ్రుత్ ॥స్త్రీ॥- ప్రతిధ్వానః ॥పు॥ ౨- ప్రతిధ్వనిపేళ్లు, An echo.

గీతం గాన (మిమే సమే)॥ ౧౮౨॥

గీతమ్-గానమ్ ॥న॥ ౨-పాటపేళ్లు, Singing. ఇమే=ఈ రెండును, సమే=సమార్థకములు.

ఇతి శబ్దాదివర్గః.

మ్రోఁత మొదలైన పదసమూహము ముగిసెను.

నిషాదర్షభ గాన్ధార షడ్జమధ్యమ ధైవతాః। పఞ్చమ (శ్చే త్యమీ సప్త తన్త్రీకణ్ఠోత్థితా స్స్వరాః)॥ ౧౮-౩॥

The seven musical notes

నిషాదః - ఋషభః - గాన్ధారః - షడ్జః - మధ్యమః - ధైవతః-పఞ్చమః ॥పు॥ ౭-అమీసప్త= ఈయేడును, తన్త్రీకణ్ఠోత్థితాః = వీణయందును కంఠమునందును బుట్టు, స్వరాః=స్వరములపేళ్లు.

[షడ్జం మయూరో వదతి గావ స్త్వృషభ భాషిణః। అజావికంతు గాన్ధారం క్రౌఞ్చః క్వణతి మధ్యమమ్॥ పుష్పసాధారణే కాలే పికః కూజతి పఞ్చమమ్। ధైవతం హేషతే వాజీ నిషాదం బృంహతే గజః॥ మయూరాదయ ఏతే హి మత్తా గాయన్తి పఞ్చమమ్।] అధికపాఠము.

కాకలీ(తు కలే సూక్ష్మే)

కాకలీ॥స్త్రీ॥ ౧ - సూక్ష్మేకలే=సూక్ష్మమైన కల ధ్వనిపేరు, Minute tone.

(ధ్వనౌతు మధురాస్ఫుటే) ।కలో మన్ద్రస్తు(గమ్భీరే) తారో౽(త్యుచ్చైః) స్త్రయ స్త్రిషు॥ ౧౮-౪॥

కలః॥ ౧-మధురాస్ఫుటే ధ్వనౌ = శ్రోత్రసుఖమును అస్పష్టవర్ణమునైనధ్వనిపేరు, An inarticulate but sweet tone. మన్ద్రః॥౧-గమ్భీరే=గంభీరధ్వనిపేరు, A low tone. తారః॥ ౧-అత్యుచ్చైః= మిక్కిలియు నధికమైన ధ్వని పేరు, A high tone. ఈమూడుశబ్దములును త్రిలింగకములు.

[నృణామురసిమధ్యస్థో ద్వావింశతివిధో ధ్వనిః। సమన్ద్రః కణ్ఠమధ్యస్థ స్తార శ్శిరసి గీయతే॥]

సమన్వితలయ స్త్వేకతాలో

సమన్వితలయః - ఏకతాలః ॥ పు ॥ ౨ - నృత్తగీతవాద్యములను సరిగా మూగించుట పేళ్లు, Harmony

వీణా తు వల్లకీ।విపఞ్చీ (సాతు తన్త్రీభి స్సప్తభిః) పరివాదినీ॥౧౮-౫॥

వీణా-వల్లకీ-విపఞ్చీ॥స్త్రీ॥ ౩-వీణపేళ్లు, A lute.

పరివాదినీ॥స్త్రీ॥ ౧- సప్తభిఃతన్త్రీభిఃయుక్తాసా= ఏడుతంతులతోఁ గూడినయావీణ పేరు, A lute with seven strings.

తతం (వీణాదికం వాద్య)మానద్ధం (మురజాదికమ్) । (వంశాదికంతు)

తతమ్ ॥న॥ ౧ - వీణమొదలైన తంత్రీవాద్యము, Any stringed instrument. ఆనద్ధమ్॥న॥౧- మద్దెలమొదలయిన చర్మవాద్యము, A drum or

సుషిరం (కాంస్య తాలాదికం) ఘనమ్॥ ౧౦౬ (చతుర్విధ మిదం) వాద్యం వాదిత్రాతోద్య నామకమ్।

tympan. సుషిరమ్ ॥న॥ ౧-పిల్లనగ్రోవి మొదలైన ముఖవాద్యము, A wind instrument ఘనమ్॥న॥ ౧- తాళము మొదలయిన కంచువాద్యముల పేరు, A cymbal, bell &c. వాద్యమ్-వాదిత్రమ్-ఆతోద్యమ్ ॥ న ॥ ౩-పూర్వోక్త చతుర్విధవాద్యముల పేళ్లు, A musical instrument.

మృదఙ్గా మురజా

మృదఙ్గాః-మురజాః ॥పు॥ ౨ - మద్దెల పేళ్లు. Drums and tabours.

(భేదా) స్త్వఙ్క్యాలిఙ్గ్యోర్ధ్వకా (స్త్రయః)॥

అఙ్క్యః-ఆలిఙ్గ్యః - ఊర్ధ్వకః (పా) ఊర్ధకః ॥పు॥ ౩-మద్దెలయొక్క భేదములు, Three sorts of drums

(స్యా) ద్యశః పటహో ఢక్కా భేరీ (స్త్రీ) దున్దుభిః (పుమాన్)। ఆనకః పటహో (౽స్త్రీ) స్యా

యశః-పటహః ॥పు॥- ఢక్కా॥స్త్రీ॥ ౩ - డవిణ పేళ్లు, A double drum భేరీ॥స్త్రీ॥-దున్దుభిః॥పు॥ ౨-భేరి పేళ్లు, A kettle-drum ఆనకః-పటహః ॥పు॥ ౨-తమ్మట పేళ్లు, A large kettle-drum.

త్కోణో (వీణాదివాదనమ్)॥ ౧౦౭॥

కోణః॥పు॥ ౧ - వీణాదివాదనమ్ = వీణ మొదలయినవానిని వాయించుకోడపు పేరు, Bow.

(వీణాదణ్డః) ప్రవాల (స్స్యాత్)

ప్రవాలః॥పు॥ ౧ – వీణయొక్క దొమ్మెవు పేరు. The neck of a lute.

కకుభ స్తు ప్రసేవకః।

కకుభః-ప్రసేవకః॥పు॥ ౨-వీణయొక్క కరిప పేళ్లు, The belly below the neck of a lute

కోలమ్బక (స్తు కాయో౽స్యా) ఉపనాహో నిబన్ధనమ్॥ ౧౦౮॥

కోలమ్బకః॥పు॥ ౧-వీణతంత్రి ఒళగు మొదలయిన శరీరము పేరు, The body of the lute. ఉపనాహః॥పు॥-నిబన్ధనమ్॥న॥ ౨-వీణతంత్రి కట్టుచోటికిని బిరడలకును పేళ్లు, The tie.

(వాద్యప్రభేదా) డమరు మడ్డు డిణ్డిమ ఝర్ఝరాః। మర్దలః పణవో౽(న్యే చ)

డమరుః- మడ్డుః - డిణ్డిమః-ఝర్ఝరః-మర్దలః-పణవః ॥పు॥ ౬-వరుసగా డమరుగము-గుమ్మెట-రాయగిడిగిల్లు - కైమళ్లు - మద్దెల - ఉడుక అనువాద్యభేదముల పేళ్లు. అన్యేచ అనుటచే గోముఖాది వాద్యభేదములుం గలవని భావము.

నర్తకీ లాసికే(సమే)॥ ౧౯౦॥

నర్తకీ - లాసికా॥ సీ॥ ౨ - ఆడునట్టిస్త్రీ పేళ్లు, A female dancer.

(విలమ్బితం ద్రుతంమధ్యం) తత్త్వ మోఘో ఘనం (క్రమాత్)

తత్త్వం॥న॥-ఓఘః॥పు॥-ఘనమ్॥న॥ ఈ 3 నునరుసగా నృత్తగీతవాద్యములయొక్క విలంబద్రుతమధ్యమానముల పేళ్లు, slow, quick and mean time.

తాలః (కాలక్రియామానమ్)

తాలః ॥ పు ॥ ౧-కాలమునకును హస్తకుంచన ప్రసారణాదిక్రియకును గలిగినప్రమాణము, Beating time.

లయ (స్సామ్య) (మథా స్త్రియామ్)॥ ౧౯౧॥

లయః ॥ పు ॥ ౧-సామ్యమ్= నృత్తగీతవాద్యములు సమముగానుండుటపేరు, Equal time in music and dance.

తాణ్డవం నటనం నాట్యం లాస్యం నృత్యం చ నర్తనమ్।

తాణ్డవమ్ ॥ ప్న॥ - నటనమ్-నాట్యమ్ - లాస్యమ్-నృత్యమ్ (పా) నృత్తమ్-నర్తనమ్ ॥న॥ ౬-ఆటపేళ్లు, Dancing.

తౌర్యత్రికం (నృత్యగీతవాద్యం) నాట్య (మిదంత్రయమ్) ॥౧౯౨॥

తౌర్యత్రికమ్॥- నాట్యమ్॥న॥ ౨-నృత్యగీతవాద్యములు మూడును కూడుటపేళ్లు, Symphony or union of song, dance and instrumental music.

భ్రకుంసశ్చ భ్రుకుంసశ్చ భ్రూకుంస(శ్చేతినర్తకః । స్త్రీవేషధారీ పురుషో)

భ్రకుంసః-భ్రుకుంసః - భ్రూకుంసః ॥పు॥ 3-స్త్రీవేషధారీ=స్త్రీవేషధారియైన, నర్తకః=నృత్యముచేయు, పురుషః=పురుషునిపేళ్లు, A male dancer in woman's apparel

(నాట్యోక్తౌ)

నాట్యోక్తౌ=నాట్యపరిభాషయందు - అనఁగా అర్జుకాశబ్దము- మొదలు "ఆజ్జక సాత్త్వికే" అనుపలుకు ముందు చెప్పంబడు పేళ్లు నాట్యపరిభాషయందు వర్తించునవుట. Theatrical language.

గణికాఽర్జుకా॥ ౧౯౩॥ (భగినీపతి)రావుత్తో భావో (విద్వాన) థావుకః। (జనకో యువరా

అర్జుకా (పా) అజ్జుకా ॥ సీ ॥ ౧ - వేశ్య, A courtesan ఆవుత్తః ॥ పు ॥ ౧-తోఁడఁబుట్టినదానిమగఁడు. భావః ॥ పు॥ ౧-విద్వాంసుఁడు. ఆవుకః ॥పు॥ ౧-తండ్రి. కుమారః - భర్తృదారకః॥

జస్తు) కుమారో భర్తృ
దారకః॥౧౫౨ (రాజా)
భట్టారకో దేవ (స్తత్సు
తా) భర్తృదారికా। దే
వీ (కృతాభిషేకాయా)
(మితారాసు తు)భట్టినీ॥
౧౫౩ ॥ అబ్రహ్మణ్య (మ
వధ్యోక్తౌ (రాజ్ఞ) స్స్యా
లస్తు) రాష్ట్రియః। అ
మ్బా (మాతాఽథ బా
లాస్స్యా) ద్వాసూ (రా
ర్యస్తు)మారిషః॥ ౧౫౪
అత్తికా (భగినీ జ్యేష్ఠా)
నిష్ఠా నిర్వహణే (సమే)।
హణ్డే హఞ్జే హలాఽ
(హ్వానే నీచాం చేటీం
సఖీం ప్రతి) ॥ అఙ్గహా
రోఽఙ్గవిక్షేపో వ్యఞ్జకా
భినయౌ(సమౌ)।(నిర్వృ
త్తేత్వఙ్గసత్త్వాభ్యాం ద్వే
త్రి)ష్వాఙ్గికసాత్త్వికే॥
శృఙ్గారవీరకరుణాద్భు
త హాస్య భయానకాః।
బీభత్సరౌద్రే (చరసాః)

పు ॥ ౨- యువరాజు. భట్టారకః-దేవః ॥ పు ॥ ౨ - రాజు. భర్తృదారికా ॥ స్త్రీ ॥ ౧ - ఆరాజు కూఁతుపేరు. దేవీ॥స్త్రీ॥ ౧-పట్టాభిషిక్తురాలైనరాణి పేరు, Queen. భట్టినీ॥స్త్రీ॥ ౧- తక్కినరాజుభార్యల పేరు అబ్రహ్మణ్యమ్॥ న॥ ౧-చంపఁదగనివాఁడను మాట, Alas! woe. రాష్ట్రియః॥పు॥౧-రాజుయొక్క బావమఱఁదిపేరు. అమ్బా॥స్త్రీ॥౧-తల్లిపేరు. వాసూః స్త్రీ॥౧-చిన్నపడుచుపేరు, మారిషః॥పు॥౧-పూజ్యుని పేరు. అత్తికా(పా)అన్తికా॥స్త్రీ॥౧-అక్కపేరు. నిష్ఠా॥ స్త్రీ॥- నిర్వహణమ్॥న॥ ౨- నాటకకథనుముగించుట, The Catastrophe or conclusion. హణ్డే-హఞ్జే-హలా॥ అవ్య॥ ఈ3ను వరుసగా నీచురాలిని దాసిని చెలికత్తెను గూర్చిపిలుచుట. అఙ్గహారః-అఙ్గవిక్షేపః॥ పు॥ ౨ ఆడునప్పుడుశరీరమునుకదలించుట, Gesture. వ్యఞ్జకః-అభినయః॥పు॥ ౨-హస్తవిన్యాసాదులచేత భావార్థమును తెలుపుట, Indication of a passion. ఆఙ్గికమ్-సాత్త్వికమ్॥ త్రి॥ ౨-కనుబొమలు మొదలయిన యంగములచేతను (assumed bodily posture) మనోవృత్తిరూపమయిన సత్త్వము చేతను (sincere emotion) పుట్టింపఁబడిన క్రియలకును స్వేదరోమాంచాదులకును పేళ్లు, Tokens.

శృఙ్గారః-వీరః-కరుణః-అద్భుతః- హాస్యః-భయానకః॥పు॥- బీభత్సమ్-రౌద్రమ్॥న॥ ౮ - రసముల పేళ్లు, Tastes or sentiments. శాన్తః, Devotion and resignation. వాత్సల్యః, Parental affection.

శృఙ్గార శ్శుచి రుజ్జ్వలః॥ ౧౫౫॥

శృఙ్గారః - శుచిః - ఉజ్జ్వలః ॥పు॥ 3 - శృంగార రసము పేళ్లు, Love.

ఉత్సాహవర్ధనో వీరః

ఉత్సాహవర్ధనః-వీరః॥పు॥ ౨-వీరరసము పేళ్లు, Heroism.

కారుణ్యం కరుణాఘృణా । కృపా దయాఽనుకమ్పా స్యా దనుక్రోశో	కారుణ్యమ్ ॥న॥- కరుణా-ఘృణా-కృపా - దయా-అనుకమ్పా ॥స్త్రీ॥-అనుక్రోశః ॥పు॥౭-కరుణారసముపేళ్లు, Tenderness.
(ఽప్యథో) హసః॥ హాసో హాస్యంచ	హసః-హాసః ॥పు॥-హాస్యమ్॥ న॥ 3 - హాస్యరసము పేళ్లు, Laughter.
బీభత్సం వికృతం (త్రిష్విదం ద్వయమ్)।	[Disgust. బీభత్సమ్-వికృతమ్ ॥ ౨- బీభత్సరసముపేళ్లు, ఈ రెండు శబ్దములును బీభత్సరస హేతువులయిన మాంసాదులను జెప్పునపుడు॥త్రి॥
విస్మయోఽద్భుతమాశ్చర్యం చిత్ర మప్యథ భైరవమ్॥౨౦౧॥ దారుణం భీషణం భీష్మం ఘోరం భీమం భయానకమ్। భయంకరం ప్రతిభయం రౌద్రం తూగ్ర (మమీ త్రిషు॥ చతుర్దశ)	విస్మయః॥పు॥- అద్భుతమ్-ఆశ్చర్యమ్-చిత్రమ్॥ ౪-అద్భుతరసముపేళ్లు, Surprise భైరవమ్- దారుణమ్-భీషణమ్-భీష్మమ్-ఘోరమ్ - భీమమ్ - భయానకమ్ - భయంకరమ్ - ప్రతిభయమ్॥ ౯-భయానకరసము పేళ్లు, Horror. రౌద్రమ్-ఉగ్రమ్॥ ౨ - రౌద్రరసముపేళ్లు, Anger. అద్భుతశబ్దము మొదలు పదునాలుగుశబ్దములును రసహేతువస్తువాచకములైనపుడు॥ త్రి॥
దర త్రాసౌ భీతి ర్భీ స్సాధ్వసం భయమ్।	దరః-త్రాసః॥పు॥-భీతిః-భీః॥స్త్రీ॥-సాధ్వసమ్ - భయమ్ ॥న॥ (పా) భియా॥ ౬-భయముపేళ్లు,Fear or terror
(వికారో మానసో) భావోఽ	భావః॥పు॥ ౧ - రసములఁబుట్టించెడు స్థాయిభావవ్యభిచారిభావసాత్త్వికభావము లనుమనోవికారము పేళ్లు, Sentiment or passion.
నుభావో (భావబోధకః)॥ ౨౦౩॥	అనుభావః॥పు॥ ౧-భావబోధకః = ఆభావము నెఱిఁగించెడి ముఖవికాసాదులపేరు, Indication of sentiment.
గర్వోఽభిమానోఽహఙ్కారో	గర్వః-అభిమానః-అహఙ్కారః॥ పు॥ 3-అహంకారము పేళ్లు, Pride. [దర్పోఽవలేపోఽవష్టమ్భ శ్చిత్తోద్రేకః స్మయో మదః]
మాన (శ్చిత్తసమున్న	మానః ॥పు॥ ౧- చిత్తసమున్నతిః= నేనుత్కృ

తిః।
అనాదరః పరిభవః ప
రీభావ స్తిరస్క్రియా॥
౨౦౮॥ రీఢాఽవమాన
నాఽవజ్ఞా ఽవహేలన
మసూర్క్షణమ్। [నికార
శ్చాప్యభిభావస్తూ న్యక్కా
రశ్చ పరాభవః॥]
మన్దాక్షం హ్రీ స్త్రపా
వ్రీడా లజ్జా
(సా)ఽపత్రపాఽ(న్య
తః)॥ ౨౦౯॥
క్షాన్తి స్తితిక్షాఽ
భిధ్యాతు (పరస్వవిష
యే స్పృహా)।
అక్షాన్తి రీర్ష్యా
ఽసూయాతు (దోషా
రోపో గుణేష్వపి)॥
వైరం విరోధో విద్వే
షో
మన్యుశోకౌతు శుక్
(స్త్రియామ్)।
పశ్చాత్తాపోఽనుతాప
శ్చవిప్రతీసార (ఇత్యపి)॥
కోప క్రోధామర్ష రో
ష ప్రతిఘా రుట్క్రుధౌ
(స్త్రియౌ)।

ష్టుండ పనుచిత్తౌన్నత్యముపేరు, Arrogance.

అనాదరః-పరిభవః - పరీభావః॥పు॥-తిరస్క్రియా - రీఢా - అవమాననా-అవజ్ఞా॥స్త్రీ॥-అవహేలనమ్ (పా) వహేలనమ్-అసూర్క్షణమ్(పా) అసుర్క్షణమ్-అసూర్తక్షణమ్ - అనుక్షణమ్॥న॥౯ - తిరస్కారము పేళ్లు, Disrespect

[నికారః - అభిభావః - న్యక్కారః - పరాభవః ॥పు॥] అధికపాఠము

మన్దాక్షమ్ ॥న॥-హ్రీః-త్రపా - వ్రీడా-లజ్జా॥ స్త్రీ॥౫-సిగ్గుపేళ్లు వ్రీడాశబ్దము పుల్లింగమునుగలదు Modesty or shame.

అపత్రపా॥స్త్రీ॥౧ - అన్యతః=పరులవలనవచ్చిన, సా=ఆసిగ్గుపేరు. Bashfulness.

క్షాన్తిః-తితిక్షా॥స్త్రీ॥ ౨-ఓర్పుపేళ్లు, Forbearance.

అభిధ్యా॥స్త్రీ॥౧ - (పరధనాపహారణవిషయమైన) యభిలాషపేరు, Coveting another's property.

అక్షాన్తిః - ఈర్ష్యా॥స్త్రీ॥౨-పరునియొక్కయుత్కర్షము నకు నోర్వకుండుట పేళ్లు, Envy.

అసూయా॥స్త్రీ॥౧-మంచిగుణములు గలిగియున్నను దోషమునారోపించుటపేరు, Detraction.

వైరమ్॥న॥-విరోధః - విద్వేషః॥పు॥ 3 - వైరముపేళ్లు, Enmity.

మన్యుః-శోకః॥పు॥ - శుక్॥ చ్,స్త్రీ॥3 - శోకము పేళ్లు, Grief or sorrow.

పశ్చాత్తాపః-అనుతాపః-విప్రతీసారః॥ పు॥ 3 - పశ్చాత్తాపముపేళ్లు, Repentance.

కోపః-క్రోధః-అమర్షః-రోషః - ప్రతిఘః॥పు॥-రుట్॥ష్,స్త్రీ॥-క్రుత్ ॥ధ్, స్త్రీ॥౭-కోపముపేళ్లు,Rage.

(శుచౌతు చరితే)శీల
మున్మాదశ్చిత్తవిభ్ర
మః॥ ౨౦౮॥
ప్రేమా(నా) ప్రియ
తా హార్దం ప్రేమ స్నే
హో౽థ
దోహదమ్(ఇచ్ఛా) కా
ఙ్క్షా స్పృహేహా తృడ్వా
ఞ్ఛా లిప్సా మనోరథః॥
౨౦౯॥ కామో౽భిలా
ష స్తర్షశ్చ
(స మహాన్) లాలసా
(ద్వయోః)। ఉపాధి
(ర్నా) ధర్మచిన్తా
(పుం)స్యా ధి (ర్మానసీ
వ్యథా)॥ ౨౧౦॥
(స్యా) చ్చిన్తా స్మృతి
రాధ్యాన
ముత్కణ్ఠోత్కలికే
(సమే)।
ఉత్సాహో వ్యవ
సాయ (స్స్యాత్)
(స) వీర్య (మతిశక్తి
భాక్)॥ ౨౧౧॥
కపటో(౽స్త్రీ)వ్యాజ
దమ్భోపధయ శ్ఛద్మ
కైతవే।

శీలమ్॥న॥౧-పవిత్రచరితముపేరు, Good conduct.

ఉన్మాదః-చిత్తవిభ్రమః॥పు॥౨-భూతావేశాదులచేతఁగలిగినచిత్తచాంచల్యము, infatuation.

ప్రేమా॥న్,పు॥- ప్రియతా॥స్త్రీ॥ - హార్దమ్- ప్రేమ॥న్,న॥- స్నేహః॥పు॥౫- స్నేహము పేళ్లు, Affection or kindness.

దోహదమ్॥న॥- ఇచ్ఛా - కాఙ్క్షా - స్పృహా - ఈహా-తృట్॥ష॥- వాఞ్ఛా - లిప్సా॥స్త్రీ॥ - మనోరథః- కామః- అభిలాషః- తర్షః॥పు॥ ౧౨ - కోరికపేళ్లు, Desire or longing.

లాలసా ॥ స్త్రీ ॥ ౧ - అధికమైన కోరికపేరు, [Ardent desire.

ఉపాధిః॥పు॥-ధర్మచిన్తా॥స్త్రీ॥ ౨- ధర్మచింతపేళ్లు, Virtuous reflection.

ఆధిః॥పు॥౧- మానసీవ్యథా=మనస్సంబంధమయినవ్యథపేరు, Mental pain, affliction.

చిన్తా-స్మృతిః॥స్త్రీ॥-ఆధ్యానమ్॥న॥౩ - చింతించుటపేళ్లు, Recollection.

ఉత్కణ్ఠా-ఉత్కలికా॥స్త్రీ॥౨ - ఇష్టవస్తుప్రాప్తియందలి కాలవిళంబమునోర్వంజాలక తహతహపడుటపేళ్లు, Anxiety; uneasiness.

ఉత్సాహః-వ్యవసాయః (పా) అధ్యవసాయః॥పు॥౨- మహాకార్యవిషయకమయిన యుద్యోగము పేళ్లు, Perseverance, ardour.

వీర్యమ్॥న॥౧-అతిశక్తిభాక్ = మిక్కిలిదృఢమయిన, సః=ఆయుత్సాహముపేరు, Fortitude.

కపటః॥పున॥ - వ్యాజః- దమ్భః - ఉపధిః ॥పు॥- ఛద్మ॥న్॥-కైతవమ్॥ న ॥-కుసృతిః-నికృతిః॥స్త్రీ॥- శాఠ్యమ్॥న॥ ౯- కపటముపేళ్లు. కపటమునఁ బరద్రో

కుసృతిర్నికృతి శ్శాఠ్యం	హఠము మొకటిను స్మరించినట్లు తెలిపి యొకటిసేయుట, Deceit, or fraud.
ప్రమాదో౽నవధానతా॥ ౨౨౨॥	ప్రమాదః॥పు॥-అనవధానతా॥సీ॥_౨- ఎచ్చరిక తప్పుటపేళ్లు, Inadvertency, carelessness.
కౌతూహలం కౌతుకంచ కుతుకంచ కుతూహలమ్। (స్త్రీణాం)విలాసబిబ్బోక విభ్రమా లలితం తథా॥ ౨౨౩॥ హేలా లీలే (త్యమీహావాః క్రియా శ్శృఙ్గార భావజాః।)	కౌతూహలమ్-కౌతుకమ్-కుతుకమ్- కుతూహలమ్॥న॥ ౪-అపూర్వవస్తువునుగోరుట, Eagerness. విలాసః-బిబ్బోకః - విభ్రమః॥పు॥-లలితమ్॥న॥-హేలా-లీలా॥సీ॥, ఇతి=ఇవిమొదలైన, అమీ=ఈ, హావాః=అనుభావములు, స్త్రీణామ్=స్త్రీలయొక్క-శృఙ్గారభావజాః = శృంగారభావమువలనఁబుట్టిన, క్రియాః=చేష్టలు. ఇతిఅన్నందున విచ్ఛిత్తి కిలికించితాదులుంగలవు, Dalliance or blandishment.
ద్రవ కేళి పరీహాసాః క్రీడా లీలాచ నర్మచ॥ ౨౨౪॥	ద్రవః - కేళిః-పరీహాసః॥పు॥-క్రీడా-లీలా॥సీ॥-నర్మ॥న్, న॥ ౭- స్త్రీపురుషులపరిహాసముపేళ్లు, Sport or amusement.
వ్యాజో౽పదేశో లక్ష్యంచ	వ్యాజః-అపదేశః॥పు॥-లక్ష్యమ్(పా) లక్షమ్॥న॥ ౩-వ్యాజముపేళ్లు. వ్యాజమనఁగా స్వార్థమొకటి యుద్దేశించినట్లు తెలిపి యొకటిసేయుట, Pretext.
క్రీడా ఖేలాచ కుర్దనమ్।	క్రీడా-ఖేలా॥సీ॥ - కుర్దనమ్(పా) కూర్దనమ్॥న॥ ౩-కందుకాదిక్రీడ, A play or game
ఘర్మో నిదాఘ స్స్వేద	ఘర్మః-నిదాఘః-స్వేదః॥ పు॥ ౩-చెమటపేళ్లు, Perspiration, sweat.
(స్స్యా)త్ప్రళయో (నష్టచేష్టతా) ॥ ౨౨౫ ॥	ప్రళయః ॥పు॥౧-హర్షాదులచేత దేహచేష్టలు మానియుండుట పేరు. ఇది సొమ్మసిలుట, Fainting.
అవహిత్థా(౽౽కారగుప్తిః)	అవహిత్థా॥సీ॥(ప) అవహిత్థమ్॥న॥౧-అనురాగాదులచేతఁబుట్టురోమాంచాది శరీరవికారముల ను లజ్జాదులచేతఁ గప్పుటపేరు, Dissimulation.
(సమౌ) సంవేగ సంభ్రమౌ।	సంవేగః - సంభ్రమః॥పు॥_౨ - హర్షాదులచేత కర్మములయందుత్వర, Hurry, haste.
(స్యా) దాచ్ఛురితకం	ఆచ్ఛురితకమ్॥ న ॥ ౧ - సోత్ప్రాసః హాసః

(హాస స్సోత్ప్రాస)
(స్మమనాక్)స్మితమ్॥
(మధ్యమ స్స్యా) ద్వి హసితం
రోమాఞ్చో రోమ హర్షణమ్।
క్రన్దితం రుదితం క్రుష్టం
జృమ్భస్తు(త్రిషు) జృమ్భణమ్॥ ౨౧౭॥
విప్రలమ్భో విసంవాదో
రిఙ్ఖణం స్ఖలనం(సమే)।
(స్యా)న్నిద్రా శయనం స్వాపస్స్వప్న స్సంవేశ (ఇత్యపి) ॥ ౨౧౮॥
తన్ద్రీ ప్రమీలా
భ్రుకుటి ర్భ్రుకుటి ర్భ్రూకుటిః(స్త్రియామ్)
అదృష్టి (స్స్యా దసౌమ్యేఽక్ష్ణి)
సంసిద్ధి ప్రకృతీ (సమే)
॥ ౨౧౯ ॥ స్వరూపంచ స్వభావశ్చ నిసర్గశ్చా
థ వేపథుః। కమ్పోఽథ క్షణ ఉద్ధర్షో మహ

స్యాత్ - ఎత్తిపొడుచుటతోఁగూడిన నవ్వుపేరు, A horse-laugh.

స్మితమ్॥ న॥ ౧-ఇంచుకంతనవ్వుపేరు, A smile.

విహసితమ్॥ న॥ ౧- ఇంచుకంతనవ్వునకును గొప్పనవ్వునకును మధ్యమమైన పరిపాటినవ్వుపేరు, A laugh.

రోమాఞ్చః॥ పు॥-రోమహర్షణమ్॥ న॥-౨-రోమములు గగురుపొడుచుట పేళ్లు, Horripilation.

క్రన్దితమ్-రుదితమ్-క్రుష్టమ్॥ న॥ ౩-రోదనము పేళ్లు, Weeping.

జృమ్భః॥ త్రి॥- జృమ్భణమ్॥ న॥ ౨ - ఆవలించుట పేళ్లు, Gaping, yawning.

విప్రలమ్భః-విసంవాదః॥ పు॥ ౨-విపరీతముగాఁ బలుకుట పేళ్లు, Deceiving by a false affirmation.

రిఙ్ఖణమ్ (పా) రిఙ్గణమ్-స్ఖలనమ్॥ న॥ -౨-జారుటకుఁగాని స్వధర్మము విడుచుటకుఁగాని పేళ్లు, Tumbling; deviating from duty.

నిద్రా॥ స్త్రీ॥-శయనమ్॥ న॥ - స్వాపః- స్వప్నః - సంవేశః॥ పు॥ ౫-నిద్రపేళ్లు, Sleep.

[పేళ్లు, Lassitude.

తన్ద్రీ(పా)తన్ద్రా-ప్రమీలా॥ స్త్రీ॥ -౨-కునికిపాటు

భ్రకుటిః -భ్రుకుటిః - భ్రూకుటిః॥ స్త్రీ ॥ ౩ - బొమముడిపేళ్లు, A frown.

అదృష్టిః॥ స్త్రీ॥ ౧-అసౌమ్యే= (రోషముచేత)సౌమ్యముగాని, అక్ష్ణి=దృష్టిపేరు, A look of displeasure

సంసిద్ధిః - ప్రకృతిః ॥ స్త్రీ ॥ - స్వరూపమ్ ॥ న॥- స్వభావః – నిసర్గః ॥ పు ॥ ౫ – స్వభావము పేళ్లు, The natural state; disposition.

వేపథుః-కమ్పః॥ పు॥ ౨-వడఁకుపేళ్లు, A tremour.

క్షణః - ఉద్ధర్షః-మహః - ఉద్ధవః - ఉత్సవః॥ పు॥

ఉద్ధవఉత్సవః॥ ౨౨౦॥	౫-ఉత్సవముపేళ్లు, A festival; celebration.
ఇతి నాట్యవర్గః.	నాట్యముతోఁజేరినపదసమూహము ముగిసెను.
అధోభువన పాతాల బలిసద్మ రసాతలమ్। నాగలోకోఽ	అధోభువనమ్-పాతాలమ్- బలిసద్మ॥ న॥ రసాతలమ్॥ న॥-నాగలోకః॥ పు॥౫- పాతాళము పేళ్లు, The infernal region, the nether world.
థ కుహరం సుషిరం వివరం బిలమ్॥ ఛిద్రం నిర్వ్యథనం గోకం రన్ధ్రం శ్వభ్రం వపా సుషిః।	కుహరమ్-సుషిరమ్-వివరమ్ - బిలమ్- ఛిద్రమ్- నిర్వ్యథనమ్ - గోకమ్ - రన్ధ్రమ్ - శ్వభ్రమ్॥న॥- వపా-సుషిః ॥ స్త్రీ ॥ ౧౧ - రంధ్రముపేళ్లు, A hole, or vacuity, a ravine.
గర్తావటౌ (భువి శ్వభ్రే)	గర్తః (వ) గర్తా॥ స్త్రీ ॥ - అవటః ॥ పు॥ ౨ - భువి= భూమియందుండు, శ్వభ్రే = బొక్క-పేళ్లు, A hole in the ground.
(సరన్ధ్రే) సుషిరం (త్రిషు)॥ ౨౨౨॥	సుషిరమ్ ॥ ౧ - రంధ్రముతోఁ గూడిన వస్తువాచకమయినపుడు త్రిలింగము, Having holes.
అన్ధకారోఽ (స్త్రియాం) ధ్వాన్తం తమిస్రం తిమిరం తమః।	అన్ధకారః॥ పు॥-ధ్వాన్తమ్ -తమిస్రమ్ - తిమిరమ్-తమః ॥ స్॥ న ॥ ౫- చీఁకటిపేళ్లు, Darkness ; gloom.
(ధ్వాన్తేగాఢే) ఽన్ధతమసం	అన్ధతమసమ్॥ న॥ ౧ - గాఢేధ్వాన్తే = గాఢాంధకారము పేరు, Intense darkness.
(క్షీణే)ఽవతమసం	అవతమసమ్॥ న॥౧- (క్షీణేధ్వాన్తే) = క్షీణమయిన చీఁకటిపేరు, Imperfect darkness.
(తమః॥ ౨౨౩॥ విష్వ)క్సన్తమసమ్	సంతమసమ్॥ న॥ ౧-విష్వక్ ధ్వాన్తే=అంతటవ్యాపించిన, తమః=చీఁకటిపేరు, Universal darkness.
ఇతి పాతాలవర్గః.	పాతాలముతోఁజేరినపదసమూహము ముగిసెను.
నాగాః కాద్రవేయా	నాగాః- కాద్రవేయాః॥ పు, బ॥ ౨- పడగలును తోఁకలునుగలిగి మనుష్యాకారములైనకద్రూపుత్త్రులయిన నాగుఁబాములపేళ్లు.
(స్తదీశ్వరః)। శేషోఽ	శేషః- అనన్తః॥ పు॥ ౨-తదీశ్వరః = ఆనాగుఁ

నన్తో	బాములకురాజయిన యాది శేషుని పేళ్లు.
వాసుకి స్తుసర్పరాజోఽథ	వాసుకిః - సర్పరాజః॥ పు॥ ౨ - వాసుకిపేళ్లు.
గోనసః॥తిలిత్సి(స్సమౌ)	గోనసః- తిలిత్సః॥ పు॥ ౨-కొండచిలువ పేళ్లు
దజగరే శయు ర్వాహస (ఇత్యుభౌ)।	అజగరః- శయుః - వాహసః ॥పు॥ ౩ - పెనుఁబాముపేళ్లు, Boa Constrictor.
అలగర్దో జలవ్యాల	అలగర్దః (పా)అళిగర్దః, అజగర్దః- జలవ్యాలః॥ పు॥ ౨-నీరుకట్టుపాముపేళ్లు, A water-snake
(స్సమౌ)రాజిలడుణ్డుభౌ ॥౨౨॥	రాజిలః-డుణ్డుభః॥ పు॥ ౨- ఇరుదలశిఖుండిపేళ్లు, Amphisbæna
మాలుధానో మాతులాహి	మాలుధానః-మాతులాహిః॥ పు॥ ౨-ఉమ్మెత్తలలోనిముఱ్ఱుఁబాముపేళ్లు. అది ఖట్వాంగాకారమై దీర్ఘదేహాలాంగూలమై చతుష్పాత్తునై యుండును.
ర్నిర్ముక్తో ముక్తకఞ్చుకః।	నిర్ముక్తః-ముక్తకఞ్చుకః॥పు॥ ౨-కుబుసము విడిచినపాము, A snake that has cast his slough.
సర్పః పృదాకు ర్భుజగో భుజఙ్గోఽహి ర్భుజఙ్గమః ॥ ఆశీవిషో విషధరశ్చక్రీ వ్యాలస్సరీసృపః। కుణ్డలీ గూఢపా చ్చక్షుశ్శ్రవాః కాకోదరః ఫణీ॥ దర్వీకరో దీర్ఘపృష్ఠో దన్దశూకో బిలేశయః । ఉరగః పన్నగో భోగీ జిహ్మగః పవనాశనః॥	సర్పః - పృదాకుః - భుజగః - భుజఙ్గః-అహిః - భుజఙ్గమః-ఆశీవిషః- విషధరః- చక్రీ॥న్॥- వ్యాలః- సరీసృపః- కుణ్డలీ॥న్॥- గూఢపాత్ ॥ద్॥- చక్షుశ్శ్రవాః॥స్॥-కాకోదరః-ఫణీ॥న్॥- దర్వీకరః - దీర్ఘపృష్ఠః - దన్దశూకః - బిలేశయః - ఉరగః - పన్నగః - భోగీ॥న్॥-జిహ్మగః- పవనాశనః॥ పు॥ ౨౫- సామాన్యముగా పాములపేళ్లు, A snake or serpent.
[లేలిహానో ద్విరసనో వ్యాళః కుమ్భీనసో హరిః॥]	(లేలిహానః - ద్విరసనః - వ్యాళః - కుమ్భీనసః- హరిః॥పు॥] అధికపాఠము.
(త్రిష్వా) హేయం (విషాస్థ్యాది)	ఆహేయమ్ ॥ త్రి ॥ ౧ - పాముయొక్క విషము అస్థి చర్మము మొదలయినవాని పేరు, Belonging to a snake
స్ఫటాయాంతు ఫణా	స్ఫటా ॥ స్త్రీ ॥ - ఫణా ॥ స్త్రీ ॥ ౨ - పడగపేళ్లు,

(ద్వయోః)।	The expanded hood of a serpent. [Slough.
(సమౌ)కఞ్చుకో నిర్మోకః క్ష్వేడస్తు గరలం విషమ్॥ ౨౯॥ (పుంసి క్లీబే చ) కాకోల కాలకూట హాలాహలాః। సౌరాష్ట్రికశ్శౌల్కికేయో బ్రహ్మపుత్రః ప్రదీపనః॥ దారదో వత్సనాభ(శ్చ) విషభేదా అమీ నవ)।	కఞ్చుకః - నిర్మోకః ॥ పు॥ ౨ - కుబుసము పేళ్లు. క్ష్వేడః॥ పు॥ - గరలమ్॥న॥ - విషమ్॥ న ॥ ౩- సామాన్యముగా విషము పేళ్లు, Venom. కాకోలః - కాలకూటః - హాలాహలః (ప) హాలాహలః, హాలహాలః, హలహలః- సౌరాష్ట్రికః- శౌల్కికేయః- బ్రహ్మపుత్రః- ప్రదీపనః- దారదః- వత్సనాభః॥ పు॥ అమీనవ= ఈతొమ్మిది,విషభేదాః= విషభేదముల పేళ్లు, Nine sorts of fixed poison.
విషవైద్యో జాఙ్గులికో	విషవైద్యః-జాఙ్గులికః ॥ పు ॥ ౨ - విషమును దించు వైద్యుని పేళ్లు, Conjurer using charms against poison.
వ్యాలగ్రాహ్యహితుణ్డికః॥ ౩౦॥	వ్యాలగ్రాహీ॥న్॥ (పా) వ్యాళగ్రాహః - అహితుణ్డికః॥పు॥౨-పాములవాఁడు, A snake-catcher.
ఇతి భోగివర్గః.	సర్పములతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

(స్యా) న్నారకస్తు నరకో నిరయో దుర్గతిః (స్త్రియామ్)।	నారకః - నరకః - నిరయః॥పు॥ -దుర్గతిః ॥ స్త్రీ ॥ ౪ - సామాన్యముగా నరకము పేళ్లు, Hell; the infernal regions.
(తద్భేదా) స్తపనావీచి మహారౌరవ రౌరవాః॥ సఙ్ఘాతః కాలసూత్రం (చే త్యాద్యాః)	తపనః- అవీచిః - మహారౌరవః - రౌరవః - సఙ్ఘాతః (పా) సంహారః॥పు॥-కాలసూత్రమ్॥ న ॥౬- ఇత్యాద్యాః=ఇవి మొదలయినవి, తద్భేదాః= ఆనరక భేదముల పేళ్లు, Various hells.
(స్సత్త్వాస్తు)నారకాః। ప్రేతా	నారకాః - ప్రేతాః (పా) పరేతాః ॥ పు॥ బ ॥ ౨ - సత్త్వాః = నరకమునందుండు ప్రాణుల పేళ్లు, Departed souls in hell.
వైతరణీ (సిన్ధుః)	వైతరణీ॥స్త్రీ॥౧- సిన్ధుః= నరకమునందలినది పేరు, The river of hell. [Misfortune, or misery.
స్యా దలక్ష్మీస్తునిరృతిః॥	అలక్ష్మీః - నిరృతిః॥ స్త్రీ॥ ౨ - అభాగ్యము పేరు,

విష్టి రాజూః	విష్టిః-అజూః॥ స్త్రీ॥ ౨-వెట్టిపేళ్లు. నరకమునందుఃఁ దోఁయుటపేళ్లని కొందఱందురు.
కారణా(తు)యాతనా తీవ్రవేదనా।	కారణా-యాతనా-తీవ్రవేదనా॥స్త్రీ॥ 3 - అతిశయమయిన వేదనపేళ్లు, Agony, excessive pain.
పీడా బాధా వ్యథా దుఃఖ మామనస్యం ప్రసూతిజమ్॥(స్యా)త్కష్టం కృచ్ఛ్రమాభీలం (త్రిష్వేషాం భేద్యగామియత్)।	పీడా-బాధా - వ్యథా ॥స్త్రీ॥ -దుఃఖమ్ - ఆమనస్యమ్(పా) అమానస్యమ్-ప్రసూతిజమ్ - కష్టమ్-కృచ్ఛ్రమ్-అభీలమ్ ॥న॥౯ - సామాన్యముగా దుఃఖముపేళ్లు. ఈశబ్దములలో ఏది విశేష్యనిఘ్నమవుచున్నదో యది త్రిలింగములు గలది, Pain.
ఇతి నరకవర్గః.	నరకముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.
సముద్రోఽబ్ధిరకూపారః పారావార స్సరిత్పతిః॥ ఉదన్వా నుదధి స్సిన్ధు స్సరస్వాన్ సాగరోఽర్ణవః। రత్నాకరో జలనిధి ర్యాదఃపతి రపాంపతిః॥ ౨3౬॥	సముద్రః - అబ్ధిః - అకూపారః- పారావారః- సరిత్పతిః - ఉదన్వాన్॥ త్॥- ఉదధిః - సిన్ధుః - సరస్వాన్॥త్॥- సాగరః - అర్ణవః-రత్నాకరః - జలనిధిః-యాదఃపతిః-అపాంపతిః॥ పు॥ ౧౫- సముద్రుని పేళ్లు, The sea or ocean.
(తస్య ప్రభేదాః) క్షీరోదో లవణోద(స్తథా పరే)।	క్షీరోదః - లవణోదః॥తథా = అట్లే, పరే=ఇతరమయిన, దధ్యుదః - ఘృతోదః - ఇక్షూదః- సురోదః-స్వాదూదః॥ ఈపదును. తస్య = ఆసముద్రముయొక్క, ప్రభేదాః= భేదములు.
ఆపః (స్త్రీ భూమ్ని) వా ర్వారి సలిలం కమలం జలమ్॥ పయః కీలాల మమృతం జీవనం భువనం వనమ్। కబన్ధ ముదకం పాథః పుష్కరం సర్వతోముఖమ్॥ అమ్భో	ఆపః॥ప్,స్త్రీ,బ॥- వాః॥ర్॥- వారి-సలిలమ్-కమలమ్-జలమ్-పయః॥ స్॥ - కీలాలమ్ - అమృతమ్-జీవనమ్ - భువనమ్-వనమ్ - కబన్ధమ్ - ఉదకమ్ - పాథః॥స్॥-పుష్కరమ్- సర్వతోముఖమ్ - అమ్భః॥స్॥-అర్ణః॥ స్॥-తోయమ్ - పానీయమ్ - నీరమ్-క్షీరమ్-అమ్బు-శమ్బరమ్ (పా) సంవరమ్ - మేఘపుష్పమ్॥న॥- ఘనరసమ్॥ప్న॥ ౨౭-ఉదకము పేళ్లు.

ర్ణ స్తోయం పానీయం నీర

[illegible]రాస్యుశమ్బరమ్[కృ పీటుం కాణ్డ(మస్త్రీస్యా) జ్జీవనీయంకుశంవిషమ్]। మేఘపుష్పం ఘనరసం

[కృపీటమ్॥ న॥ - కాణ్డమ్॥ష్ప॥- జీవనీయమ్ - కుశమ్ - విషమ్ ॥న॥] అధికపాఠము, Watei.

(త్రిషుద్వే) ఆప్యమమ్మయమ్॥ ౨౭॥

ఆప్యమ్-అమ్మయమ్॥ త్రి ॥ ౨- జలవికారము పేళ్లు, Watciy oi consisting of water.

భఙ్గస్తరఙ్గ ఊర్మి(ర్వా స్త్రియాం) వీచి

భఙ్గః- తరఙ్గః॥ పు॥-ఊర్మిః॥ష్ప॥- వీచిః॥ ష్ప॥ ౪- కరుళ్లపేళ్లు, A wave.

(రథోర్మిషు । మహత్సు) ల్లోలకల్లోలౌ

ఉల్లోలః- కల్లోలః॥పు॥౨- మహత్సుఊర్మిషు- గొప్పకెరుళ్లపేళ్లు, A surge or billow.

(స్యా)దావర్తో(ఽమ్భసాం భ్రమః)॥ ౨౮॥

ఆవర్తః॥పు॥ ౧- అమ్భసామ్ = ఉదకములరొక్క, భ్రమః=సుడిపేరు, A whirl-pool

పృషన్తి బిన్దుపృషతాః (పుమాంసో) విప్రుషః (స్త్రియః) । చక్రాణి పుటభేదాః (స్యు)

పృషన్తి॥త్,న,బ॥-బిన్దుః-పృషతః॥పు॥-విప్రుష్,సీ,బ॥౪-జలబిందువులపేళ్లు, A drop of wate.

చక్రాణి(పా)నక్రాణి॥ న ॥-పుటభేదాః॥ పు ॥ ౨ - నదీవక్రముపేళ్లు. నీళ్లూరివచ్చు బుగ్గపేరును, A winding course; or a reach of the river

ర్భ్రమాశ్చ జలనిర్గమాః॥ ౨౯॥

భ్రమాః-జలనిర్గమాః॥పు॥౨- నీళ్లుపాఱుటకుం గట్టినతూము మొదలయినవానిపేళ్లు. చక్రాదులు నాలుగును జలమార్గముపేళ్లని కొందఱందురు, A drain or pipe.

కూలం రోధశ్చతీరంచ ప్రతీరంచ తటం(త్రిషు)।

కూలమ్-రోధః॥ స్॥ - తీరమ్-ప్రతీరమ్॥ న॥ - తటమ్॥ త్రి॥౫-దరిపేళ్లు, A shore oi bank.

పారావారే (పరార్వాచీ తీరే)

పారమ్ - అవారమ్ ॥ న ॥ ౨ - పరార్వాచీ తీరే = వరుసగా నీవలి యావలి దరులపేళ్లు, The opposite, and the near bank.

పాత్రం(తదన్తరమ్)॥

పాత్రమ్॥ న ॥ ౧ - ఆరెండుదరులనడుముపేరు, The channel; basin.

ద్వీపో(ఽస్త్రియా)మన్తరీపం (యదన్తర్వారిణస్తటమ్)।

ద్వీపః॥ష్ప॥- అన్తరీపమ్॥న॥౨-అన్తర్వారిణః = నీళ్లనడుమ, యత్తటమ్ = ఏదిబ్బకలదోదానిపేళ్లు, An island.

(తోయోత్థితం త)త్పులి
నం
సైకతం సికతామ
యమ్॥ ౨౮౩॥ నిషద్వ
ర స్తు జమ్బాలః పఙ్కో-
(ఽ స్త్రీ) శాదకర్దమౌ॥
జలోచ్ఛ్వాసాః పరీ
వాహాః
కూపకా(స్తు) విదార
కాః॥ ౨౮౪॥
నావ్యం (త్రిలిఙ్గం నౌ
తార్యే)
(స్త్రియాం) నౌ స్తరణి
స్తరిః।
ఉడుపం తు ప్లవః కోలః
స్రోతో (ఽమ్బుసర
ణం స్వతః)॥ ౨౮౫॥
ఆతర స్తరపణ్యం(స్యా
త్)
ద్రోణీ కాష్ఠామ్బువా
హినీ।
సాంయాత్రికః పోతవ
ణిక్
కర్ణధార(స్తు)నావికః॥
౨౮౬॥
నియామకాః పోత
వాహాః
కూపకో గుణవృక్ష

పులినమ్॥ న॥ ౧-నీళ్లలోంచి కనిపించు తిన్నె పే॰ An islet formed by alluvium

సైకతమ్ - సికతామయమ్ ॥ న ॥ ౨-ఇసుక దిన్నెలపేళ్లు, A sand-bank.

నిషద్వరః-జమ్బాలః॥పు॥-పఙ్కః ॥ పున॥ - శాదః-కర్దమః॥పు॥౪-అడుసుపేళ్లు, Mud or mire.

జలోచ్ఛ్వాసాః-పరీవాహాః ॥పు,బ॥ ౨-అలుఁగులపేళ్లు, Inundation; channel for carrying off an excess of water.

కూపకాః-విదారకాః॥ పు॥-౨-చెలమలు, పల్లనూతులు మొదలైనవి, A temporary well.

నావ్యమ్ ॥ త్రి॥ ౧-నౌతార్యే=ఓడచేత దాఁటఁదగినన ద్యాదులపేరు, Navigable.

నౌః॥ఔ॥-తరణిః-తరిః(పా)తరీ॥ స్త్రీ॥ ౩-ఓడపేళ్లు, A boat.

ఉడుపమ్ ॥న॥ -ప్లవః-కోలః ॥పు॥౩-తెప్పపేళ్లు, [A raft or float.

స్రోతః ॥ స, న ॥ ౧ - స్వతః= తనంతట పాఱుచున్న, అమ్బుసరణమ్ = జలప్రవాహము పేరు, A natural stream.

ఆతరః ॥ పు ॥-తరపణ్యమ్॥న॥-౨-ఓడనడపువానికిచ్చు కూలిపేళ్లు, Fare, or freight.

ద్రోణీ-కాష్ఠామ్బువాహినీ॥స్త్రీ॥ ౨-దోనెపేళ్లు, An oval basin.

సాంయాత్రికః-పోతవణిక్॥ జ॥ పు॥ ౨ - ఓడబేరగానిపేళ్లు, A voyaging merchant.

కర్ణధారః - నావికః ॥పు ॥ ౨-ఓడనడపువాని పేళ్లు, The pilot or helmsman.

నియామకాః - పోతవాహాః ॥పు,బ॥ ౨-ఓడస్తంభముపై నుండి యుపాయము చెప్పువారి పేళ్లు, The steersman.

కూపకః - గుణవృక్షకః॥ పు॥ ౨ - ఓడమీఁద

కః।

చొక్కెము గట్టు స్తంభము పేళ్లు, The mast.

నౌకాదణ్డః క్షేపణీ (స్యా) దరిత్రం కేనిపాతకః॥ ౨౪౮॥

నౌకాదణ్డః॥ పు॥-క్షేపణీ॥స్త్రీ॥ ౨-ఓడనడపుగ పేళ్లు, The oar. అరిత్రమ్॥ న॥-కేనిపాతకః॥ పు॥ ౨- ఓడనడపు తెడ్డు పేళ్లు, The rudder, helm.

అభ్రిః (స్త్రీ) కాష్ఠకుద్దాలః

అభ్రిః॥స్త్రీ॥-కాష్ఠకుద్దాలః॥పు॥ ౨- లవణాదులు త్రవ్వు మ్రానిగుద్దలి పేళ్లు, A scraper or shovel.

సేకపాత్రం తు సేచనమ్।

సేకపాత్రమ్-సేచనమ్ ॥న॥ ౨-ఓడలోఁజొచ్చిన నీళ్లను వెడలఁజల్లు పాత్రము పేళ్లు, A bucket.

యానపాత్రం తు పోతో

యానపాత్రమ్ ॥న॥- పోతః ॥పు॥ ౨-ఓడ పేళ్లు. A ship.

(ఽబ్ధిభవే త్రిషు) సముద్రియమ్॥ ౨౪౯॥

సముద్రియమ్ ॥ త్రి॥౧-అబ్ధిభవే=సముద్రమునందుఁ బుట్టినవస్తువు పేరు, Marine.

(క్లీబే)ఽర్ధనావం (నావోఽర్ధే)

అర్ధనావమ్॥న॥ ౧-నావః=ఓడయొక్క, అర్ధే=సగము పేరు, A boat's half.

(ఽతీతనౌకే) ఽతిను (త్రిషు)।

అతిను ॥ త్రి॥ ౧ - ఓడను దాఁటినవస్తువు పేరు. Landed from a boat. [నన్నియు త్రిలింగకములు

(త్రిష్వాగాధాత్) ప్రసన్నోఽచ్ఛః

ప్రసన్నశబ్దము మొదలు అగాధశబ్దపర్యంతమ ప్రసన్నః - అచ్ఛః॥ ౨ - నిర్మలవస్తువు పేళ్ల Transparent, clear. [Turbid,muddy

కలుషోఽనచ్ఛ ఆవిలః॥

కలుషః-అనచ్ఛః-ఆవిలః॥ ౩-కలఁగినదాని పేళ్ల

నిమ్నం గభీరం గమ్భీర

నిమ్నమ్-గభీరమ్-గమ్భీరమ్॥౩-లోఁతైనదా పేళ్లు, Deep. [Shallo

ముత్తానం తద్విపర్యయే। అగాధ మతలస్పర్శే

ఉత్తానమ్ ॥ ౧ - లోఁతుకానిదాని పే అగాధమ్-అతలస్పర్శః॥ ౨-మిక్కిలి లోఁతై దాని పేళ్లు, Very deep, unfathomable.

కైవర్తే దాశధీవరౌ॥ ౨౫౦॥

కైవర్తః-దాశః(పా) దాసః-ధీవరః ॥పు॥ ౩ త్స్యములం బట్టుజాలరివాని పేళ్లు, A fisherm

ఆనాయః(పుంసి) జాలం (స్యాత్) శణసూత్రం

ఆనాయః॥పు॥-జాలమ్॥న॥ ౨-వల పేళ్లు, A n శణసూత్రమ్-(పా) సణసూత్రమ్-పవిత్రకః

విత్రకమ్।	న॥ ౧-వలత్రాటిపేళ్లు, The rope of a net.
మత్స్యాధానీ కువేణీ (స్యాత్)	మత్స్యాధానీ-కువేణీ॥స్త్రీ॥౧-చేపలబుట్టపేళ్లు, A fish-basket.
బడిశం మత్స్యబన్ధనమ్॥ ౧౫౧॥ పృథురోమా ఝషో మత్స్యో మీనో వైసారిణోఽణ్డజః। విసార శ్శకులీ	బడిశమ్ - మత్స్యబన్ధనమ్ (పా) మత్స్యవేధనమ్॥న॥౧-గాలముపేళ్లు, A fish hook. పృథురోమా॥న్॥-ఝషః - మత్స్యః-మీనః-వైసారిణః - అణ్డజః - విసారః - శకులీ ॥న్॥పు॥ ౮-సామాన్యముగా మత్స్యములపేళ్లు, A fish
(చాథ) గణ్డక శ్శకులార్భకః॥ ౧౫౨॥	గణ్డకః - శకులార్భకః॥పు॥ ౨-చేపపిల్లలపేళ్లు, జెల్లపేళ్లని కొందఱు, Sparus emarginatus.
సహస్రదంష్ట్రిః పాఠీన	సహస్రదంష్ట్రః-పాఠీనః ॥పు॥ ౨- వేయికోఱల మీను, కొఱ్ఱ, A sheat fish; Silurus Pelorius.
ఉలూపీ శిశుక (స్సమౌ)।	ఉలూపీ ॥న్॥ - శిశుకః ॥పు॥౨- శిశువువలె చపలమయినయులసమీను పేళ్లు, A porpoise
నడమీన శ్చిలిచిమః	నడమీనః - చిలిచిమః ॥పు॥ ౨-కాల్వలుగనువు లోఁ దిరుగు మీనుపేళ్లు, A sort of sprat.
ప్రోష్ఠీతు శఫరీ (ద్వయోః)॥ ౧౫౩॥	ప్రోష్ఠీ ॥స్త్రీ॥-శఫరీ॥స్త్రీ॥౨-మొట్ట, ఎగిరిపడుమీను, A sort of carp, Cyprinus Chrysoparcius.
క్షుద్రాణ్డమత్స్యసఙ్ఘాతః పోతాధాన (మథోఝషాః)। రోహితో మద్గుర శ్శాలో రాజీవ శ్శకుల స్తిమిః॥ ౧౫౪॥ తిమిఙ్గిలాదయ (శ్చాథ)	క్షుద్రాణ్డమత్స్యసఙ్ఘాతః ॥పు॥-పోతాధానమ్॥న॥౨-మీనుపిల్లలగుంపుపేళ్లు, Small fry. రోహితః = ఎఱ్ఱమీను, మద్గురః = బొమ్మమీను, శాలః=ఉరుజమీను, రాజీవః = చొఱమీను, శకులః = బేడిసమీను, తిమిః = నూఱుయోజనములమీను, తిమింగిలః = తిమినిమ్రింగునట్టి మీను ॥పు॥ ౭ ను ఆదిశబ్దముచేత తిమింగిలగిలనంద్యావర్తాదులును మత్స్యవిశేషములు.
యాదాంసి జలజన్తవః।	యాదాంసి॥స్॥, న ॥ - జలజన్తవః॥ ఉ, పు॥ బ॥ ౨- జలజంతువులపేళ్లు, Aquatic animals.

(తద్భేదా) శ్శిశుమారోద్ర శఙ్కవో మకరాదయః॥ ౨౫౫॥

శిశుమారః = మొసలి, porpoise, ఉద్రః = నీరుపిల్లి, Otter, శఙ్కుః = నీరుపంది, Scate, మకరః = నాఁజుమీను, Seal. ౪ - ఇవియు ఆదిశబ్దముచేత జలహస్త్యాదులును జలజంతువిశేషములు.

(స్యా)త్కులీరః కర్కటకః

కులీరః-కర్కటకః (పా) కర్కటః ॥ పు ॥ ౨ - ఎండ్రకాయపేళ్లు, A crab.

కూర్మే కమఠ కచ్ఛపౌ।

కూర్మః-కమఠః-కచ్ఛపః॥ పు॥ 3-తాఁబేటిపేళ్లు, A turtle or tortoise.

గ్రాహో ఽవహారో

గ్రాహః-అవహారః॥ పు॥ ౨-ప్రాణిహింసఁజేయు మహామత్స్యముపేళ్లు, A shark.

నక్రస్తు కుమ్భీరో ఽథ

నక్రః-కుమ్భీరః॥పు॥౨-ఏనుఁగునుబట్టియీడ్చు జలచరముపేళ్లు, A crocodile.

మహీలతా॥ ౨౫౬॥

గణ్డూపదః కిఞ్చులకో

మహీలతా॥స్త్రీ॥-గణ్డూపదః- కిఞ్చులకః॥ పు॥ 3-ఎఱ్ఱపేళ్లు, A worm. [The Gangetic alligator.

నిహాకా గోధికా(సమే)।

నిహాకా-గోధికా ॥ స్త్రీ ॥ ౨ - నీరుడుముపేళ్లు,

రక్తపా తు జలూకాయాం (స్త్రియాం భూమ్ని) జలౌకసః ॥ ౨౫౭॥

రక్తపా-జలూకా-జలౌకసః ॥ [illegible] స్త్రీ, బ ॥ 3 - జలగపేళ్లు. రక్తపాశబ్దమునకు సోమపాశబ్దమువలెను రూపముగలదు, A leech.

ముక్తాస్ఫోటః (స్త్రియాం) శుక్తిః

ముక్తాస్ఫోటః॥పు॥- శుక్తిః॥స్త్రీ॥ ౨-ముత్తెపుచిప్పపేళ్లు, A pearl oyster.

శఙ్ఖ (స్స్యా)త్కమ్బు (రస్త్రియామ్)।

శఙ్ఖః ॥పు॥-కమ్బుః॥ ష్ణ॥ ౨ - శంఖముపేళ్లు, A conch

క్షుద్రశఙ్ఖా శ్శఙ్ఖనఖా శ్శమ్బూకా జలశుక్తయః॥ ౨౫౮॥

క్షుద్రశఙ్ఖాః-శఙ్ఖనఖాః॥ పు, బ ॥ ౨ - గుల్లలపేళ్లు, small shell.

శమ్బూకాః॥ష్ణ॥-జలశుక్తయః॥ ఇ,స్త్రీ,బ ॥ ౨-కప్పచిప్పలపేళ్లు, bivalve shell.

భేకే మణ్డూక వర్షాభూ శాలూర ప్లవ దర్దురాః।

భేకః-మణ్డూకః-వర్షాభూః- శాలూరః- (పా)సాలూరః-ప్లవః-దర్దురః॥పు॥ ౬ - కప్పపేళ్లు, A frog.

శిలీ గణ్డూపదీ

శిలీ - గణ్డూపదీ ॥ స్త్రీ ॥ ౨ - ఆఁడుఎఱ్ఱపేళ్లు, A female worm.

భేకీ వర్షాభ్వీ	భేకీ - వర్షాభ్వీ ॥ స్త్రీ ॥ ౧ - ఆఁడుకప్ప పేళ్లు, A female frog. [A female turtle.
కమఠీ డులిః॥ ౨౪౯॥	కమఠీ-డులిః ॥ స్త్రీ ॥ ౨ - ఆఁడుతాఁబేటి పేళ్లు,
(మద్గురస్యప్రియా)శృఙ్గీ	శృఙ్గీ॥ స్త్రీ॥ ౧ - మద్గురమను మీనుభార్యపేరు, Siluius Pungentisimus. [పేళ్లు, A cockle
దుర్నామా-దీర్ఘకోశికా।	దుర్నామా-దీర్ఘకోశికా॥ స్త్రీ॥ ౨-ఏనుఁగుజలగ
జలాశయో జలాధార	జలాశయః-జలాధారః ॥పు॥ ౨-నీళ్లుండుతావు పేళ్లు, A reservoir; a pond.
(స్తత్రాగాధజలే) హ్రదః॥ ౨౫౦॥	హ్రదః ॥పు॥ ౧-అగాధజలే=అగాధమైన జలము గల, తత్ర=ఆస్థలముపేరు, A deep lake.
ఆహావస్తు నిపానం (స్యాదుపకూప జలాశయే)।	ఆహావః॥పు॥-నిపానమ్॥ న॥ ౨ - నూతియొద్ద పశువులు నీళ్లుత్రాగుటకుఁ గట్టియున్న తొట్టిపేళ్లు, A trough near a well for watering cattle.
(పుంస్యేవా) న్ధుః ప్రహిః కూప ఉదపానం తు(పుంసివా) ॥ ౨౫౧॥	అన్ధుః-ప్రహిః-కూపః ॥పు॥ - ఉదపానమ్॥ పు ॥ ౪-నూతిపేళ్లు, A well.
నేమి స్త్రికా (ఽస్య)	నేమిః - త్రికా॥ స్త్రీ॥ ౨-నూతియందునీళ్లెత్తుటకై యేర్పఱచిన రాట్నము మొదలైన దారుయంత్రముపేళ్లు, A contrivance for raising water.
వీనాహో (ముఖ న్ధన మస్యయత్)।	వీనాహః ॥ పు ॥ ౧ - నూతిపంచపాది మొదలయిన వాయికట్టుపేరు, The cover of a well.
పుష్కరిణ్యాంతు ఖా ం (స్యా)	పుష్కరిణీ॥స్త్రీ॥-ఖాతమ్ ॥న॥ ౨ - నలుచదరముగాఁ ద్రవ్వఁబడిన గుంటపేళ్లు, A square pond.
దఖాతం దేవఖాత మ్॥ ౨౫౨॥	అఖాతమ్-దేవఖాతకమ్ ॥న॥ ౨ - దేవతలచేత ద్రవ్వఁబడిన తీర్థములపేళ్లు, A natural pond
పద్మాకర స్తటాకో (స్త్రీ) కాసార స్సరసీ రః।	పద్మాకరః॥ పు॥-తటాకః (పా) తడాగః॥పు॥౨- తామరలు గల చెఱువుపేళ్లు, A lake. కాసారః॥ పు॥-సరసీ॥ స్త్రీ ॥ - సరః ॥ స్,న॥ ౩ - కొలనిపేళ్లు, A pond or pool. పద్మాకరాదులైదు నేకార్థకములని కొందఱు అందురు.

వేశన్తః పల్వలం చాల్పసరో	వేశన్తః॥పు॥ - పల్వలమ్ - అల్పసరః॥స్॥న॥ పడియపేళ్లు, A basin.
వాపీతుదీర్ఘికా॥ ౨౬౩॥	వాపీ - దీర్ఘికా ॥ సీ ॥ ౨ - నడబావిపే A well with steps. [A ditc
ఖేయంతు పరిఖా	ఖేయమ్॥న॥ - పరిఖా ॥ సీ ॥ ౨- అగడ్తపే
ఆధారః (స్త్వమ్భసాం యత్ర ధారణమ్)।	ఆధారః॥పు॥ ౧-యత్ర=ఏస్థలమునందు, అమ్భసామ్=(కట్టగట్టి)నీళ్లకు, ధారణమ్=నిల్పుటకలః యట్టిమునుఁగుపేరు, A dike.
(స్యా)దాలవాల మావాల మావాపోఽథ	ఆలవాలమ్-ఆవాలమ్॥న॥ - ఆవాపః॥ పు॥ ౩- ట్లపాదులపేళ్లు, A basin round the foot of a tre
నదీ సరిత్॥ ౨౬౪॥ తరఙ్గిణీ శైవలినీ తటినీ హ్రాదినీ ధునీ। స్రోతస్వినీ ద్వీపవతీ స్రవన్తీ నిమ్నగా ఽఽపగా॥ ౨౬౫॥	నదీ - సరిత్ - తరఙ్గిణీ - శైవలినీ - తటినీ- హ్రాదినీ-ధునీ-స్రోతస్వినీ - ద్వీపవతీ - స్రవన్తీ - నిమ్నగా-ఆపగా॥సీ॥౧౨-నదిపేళ్లు, A river.
[కూలఙ్కషా నిర్ఝరిణీ రోధోవక్రా సరస్వతీ]	[కూలఙ్కషా - నిర్ఝరిణీ - రోధోవక్రా -సరస్వతీ॥సీ॥] అధికపాఠము.
గఙ్గా విష్ణుపదీ జహ్నుతనయా సురనిమ్నగా। భాగీరథీ త్రిపథగా త్రిస్రోతా భీష్మసూరపి॥	గఙ్గా - విష్ణుపదీ - జహ్నుతనయా - సురనిమ్నగా-భాగీరథీ-త్రిపథగా - త్రిస్రోతాః ॥స్॥ - భీష్మసూః॥ సీ॥ ౮-గఙ్గానదిపేళ్లు, The Ganges.
కాలిన్దీ సూర్యతనయా యమునాశమనస్వసా।	కాలిన్దీ - సూర్యతనయా - యమునా - శమనస్వసా॥ఋ॥సీ॥ ౪-యమునానదిపేళ్లు.
రేవాతు నర్మదా సోమోద్భవా మేఖలకన్యకా ॥ ౨౬౬ ॥	రేవా-నర్మదా - సోమోద్భవా - మేఖలకన్యకా॥సీ॥౪-నర్మదానదిపేళ్లు.
కరతోయా సదానీరా	కరతోయా - సదానీరా॥ సీ॥ ౨-గౌరీవివాహమున నీశ్వరునిహస్తోదకమువలనఁబుట్టిన నదిపేళ్లు
బాహుదా సైతవాహినీ।	బాహుదా-సైతవాహినీ॥ సీ॥ ౨ - బాహు నదిపేళ్లు.

శతద్రుస్తు శుతుద్రి (స్స్యాత్)	శతద్రుః-శుతుద్రిః॥ సీ ॥ ౨- వసిష్ఠునికి వెఱచి నూఱుపాయలై ప్రవహించిననది పేళ్లు.
విపాశా తు విపాట్ (స్త్రియామ్)॥ ౨౬౮॥	విపాశా-విపాట్॥శ్॥ సీ॥ ౨- వసిష్ఠునిపాశములను విడిపించిననదిపేళ్లు.
శోణో హిరణ్యవాహ	శోణః-హిరణ్యవాహః॥పు॥౨-శోణనదము పేళ్లు.
౮ (స్స్యా)త్కుల్యా (ఽల్పా కృత్రిమా సరిత్)	కుల్యా॥సీ॥౧-అల్పా= కొంచెమై, కృత్రిమా= త్రవ్వఁబడిన, సరిత్ = కాలువపేరు, A canal.
శరావతీ వేత్రవతీ చ(న్ద్ర)భాగా సరస్వతీ॥	శరావతీ - వేత్రవతీ - చన్ద్రభాగా - సరస్వతీ-కావేరీ ॥ సీ॥ ౫ - అన్యాశ్చ = కృష్ణవేణీగోదావరీ సరయూ ప్రముఖములు, సరితః= నదీవిశేషములు.
([గోదావరీ భీమరథీ కృష్ణవేణీచ గౌతమీ] కావేరీ (సరితోఽన్యాశ్చ)	[గోదావరీ - భీమరథీ - కృష్ణవేణీ - గౌతమీ॥ ౪,సీ॥] అధికపాఠము.
సంభేద (స్సిన్ధుసంగమః)।	సంభేదః॥పు॥౧-నదులయొక్క కూటమిపేరు,The mouth of a river; confluence of two rivers.
(ద్వయోః) ప్రణాళీ (పయసః పదవ్యాం)	ప్రణాలీ॥స్త్రీ॥౧- పయసఃపదవ్యామ్ = గోముఖసూత్రము మొదలగుజలమార్గముపేరు, A drain.
త్రిషుతూత్తరౌ)॥	ముందఱ చెప్పఁబడు దావిక సారవశబ్దములు॥ త్రి॥
(దేవికాయాం సరయ్వాంచ భవే) దావికసారవౌ।	దావికః-సారవః॥ ౨ -వరుసగా దేవికానదియందును సరయూనదియందును బుట్టినవస్తువుల పేళ్లు.
సౌగన్ధికం తు కహ్లారం	సౌగన్ధికమ్ - కహ్లారమ్ (పా) కల్హారమ్ ॥న॥ ౨ - ఇంచుక యెఱుపును మిక్కిలి పరిమళమును గల కలువపేళ్లు, The fragrant water-lily.
హల్లకం రక్తసన్ధ్యకమ్॥ ౨౭౦॥	హల్లకమ్-రక్తసన్ధ్యకమ్॥ న॥ ౨- చెంగలువ పేళ్లు, The red water-lily.
(స్యా) దుత్పలం కువలయమ్	ఉత్పలమ్-కువలయమ్॥ న॥ ౨- సామాన్యముగాఁ గలువపేళ్లు, Any water-lily.
(అథ) నీలామ్బుజన్మ చ। ఇన్దీవరం(చ నీలేఽస్మిన్)	నీలామ్బుజన్మ॥న్॥-ఇన్దీవరమ్॥న॥౨- నల్లగలువ పేళ్లు, The blue water-lily.

(సితే) కుముదకైరవే॥

కుముదమ్-కైరవమ్॥ న॥ ౨ - తెల్లకలువపేళ్లు The esculent white water-lily.

శాలూక (మేషాం కన్ద స్స్యాత్)

శాలూకమ్॥న॥ ౧-ఏషామ్ = ఈసౌగన్ధికాదులయొక్క, కన్దఃస్యాత్ = దుంపపేరు. The root of a water-lily [Pistra stratiotes.

వారిపర్ణీ తుకుమ్భికా।

వారిపర్ణీ - కుమ్భికా ॥ స్త్రీ ॥ ౨ - నాచుపేళ్లు.

జలనీలీ తు శైవాలం శైవలోఽథ

జలనీలీ॥ స్త్రీ॥ - శైవాలమ్॥ న ॥ - శైవలః (పా) శేవలః॥ పు॥ 3-పాచిపేళ్లు, Moss.

కుముద్వతీ॥ ౨౩॥ కుముదిన్యాం నలిన్యాం తు బిసినీ పద్మినీముఖాః।

కుముద్వతీ కుముదినీ॥స్త్రీ॥ ౨ - తెల్లకలువతీగెపేళ్లు, నలినీ-బిసినీ-పద్మినీ॥స్త్రీ॥ ఈ 3 - ను, ముఖవన్నందునలన, అబ్జినీ- కమలినీ - సరోజినీ - మొదలైనవియుం దామరతీగెపేళ్లు, The stalk of a lotus; or a collection of lotuses.

(వాపుంసి)పద్మం నలిన మరవిన్దం మహోత్పలమ్॥ సహస్రపత్త్రం కమలం శతపత్త్రం కుశేశయమ్। పఙ్కేరుహం తామరసం సారసం సరసీరుహమ్ ॥ ౨౭॥ బిసప్రసూనరాజీన పుష్కరామ్భోరుహాణిచ ।

పద్మమ్॥ ప్న ॥ - నలినమ్-అరవిన్దమ్ - మహోత్పలమ్ - సహస్రపత్త్రమ్ - కమలమ్ - శతపత్త్రమ్-కుశేశయమ్ - పఙ్కేరుహమ్ - తామరసమ్ సారసమ్ - సరసీరుహమ్ - బిసప్రసూనమ్ - రాజీవమ్-పుష్కరమ్-అమ్భోరుహమ్॥న॥ ౧౬-తామరపువ్వుపేళ్లు, A lotus. Nelumblum speciosum.

పుణ్డరీకం సితామ్భోజ (మథ)

పుణ్డరీకమ్-సితామ్భోజమ్॥ న॥ ౨ - తెల్లతామరపువ్వుపేళ్లు, A white lotus.

రక్తసరోరుహమ్ ॥ రక్తోత్పలం కోకనదం

రక్తసరోరుహమ్ - రక్తోత్పలమ్ - కోకనదమ్ న ॥ 3-ఎఱ్ఱతామరపువ్వు పేళ్లు, A red lotus.

నాలో నాల

నాలః॥పు॥ (పా)నాళా॥స్త్రీ॥ - నాలమ్॥న॥౨-తామరకలువ మొదలైనవానికాడపేళ్లు, The stalk

(మథాస్త్రియామ్)।మృణాలం బిస

మృణాలమ్॥ ప్న॥ - బిసమ్ ॥న॥ ౨ - తామరతూండ్లపేళ్లు, A lotus-fibre.

(మజ్జాదికదమ్బే) షణ్డ మస్త్రియామ్)॥ ౨౭౭॥	షణ్డమ్ (పా) శణ్డమ్॥ న్న॥౧-తామరపువ్వులు మొదలైనవాని సమూహముపేరు, An assemblage of water-lilies
కరహాట శ్శిఫా కన్దః	కరహాటః ॥ పు ॥ - శిఫా॥ స్త్రీ॥- కన్దః॥పు॥ ౩-తామరదుంపపేళ్లు. శిఫాకన్దః-అని యేకపదమును, The root of a lotus.
కిఞ్జల్కః కేసరో (౽స్త్రియామ్)।	కిఞ్జల్కః ॥పు॥ - కేసరః॥ న్న ॥ ౨ - అకరువు పేళ్లు, A filament.
సంవర్తికా నవదలం	సంవర్తికా॥స్త్రీ॥-నవదలమ్॥ న॥-౨-లేఁతరేకుల పేళ్లు, Tender leaves.
బీజకోశో వరాటకః॥ [౨౭౮॥	బీజకోశః - వరాటకః॥పు॥ ౨- తామరపువ్వులోని దుద్దుపేళ్లు,The seed vessel of the lotus.
ఇతి వారివర్గః.	ఉదకముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

ఉక్తం స్వర్వ్యోమ దిక్కాల ధీ వాక్ఛబ్దాది నాట్యకమ్ ।
పాతాల భోగి నరకం వారి చైషాంచ సఙ్గతమ్॥ ౨౭౯॥

టీ. స్వర్వ్యోమదిక్కాలధీవాక్ఛబ్దాదినాట్యకమ్-స్వః=స్వర్గమును, వ్యోమ=ఆకాశమును, దిక్=దిక్కును, కాల=కాలమును, ధీ=బుద్ధియు, వాక్=వాక్కును, శబ్దాది=శబ్దములు మొదలైనవియు, నాట్యకమ్=నాట్యమును, పాతాలభోగినరకంవారిచ-పాతాల= పాతాలమును, భోగి=సర్పమును, నరకం=నరకమును, వారిచ = జలమును, ఏషామ్ = ఈస్వర్గాదులయొక్క, సంగతంచ=(వానివానితో) సంబంధించినదియు-సంబంధించినవస్తువులనుట, ఉక్తమ్=చెప్పఁబడెను.

ఈకాండమునందు స్వర్గవర్గ మొదలుగా పండ్రెండువర్గలును ఆవర్గలయందు స్వర్గము మొదలయిన యాయావస్తువులును ఆయాస్వర్గాదివస్తువులతోఁ జేరినదేవతాదివస్తువులును జెప్పఁబడియున్నవనుట.

ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిఙ్గానుశాసనే ।
స్వర్గాదికాణ్డః ప్రథమ స్సాఙ్గఏవ సమర్థితః॥ ౨౮౦॥

టీక. అమరసింహకృతౌ=అమరసింహుని కృతిగానుండు, నామలిఙ్గానుశాసనే=నామలింగానుశాసన మనునిఘంటువునందు, ఇతి = ఈపూర్వోక్తప్రకారమున, ప్రథమః = మొదటిదైన, స్వర్గాదికాణ్డః=స్వర్గము మొదలయినవానిని దెలియంజెప్పుభాగము, సాఙ్గఏవ = సమగ్రముగానే, సమర్థితః = నెఱవేర్పంబడెను.

నామలింగానుశాసనము - ప్రథమకాండము.

స ం పూ ర్ణ ము.



అమరకోశము - ప్రథమకాండము

పర్యాయపదశేషము.

శ్లో.

36\. విభూతిః, Superhuman power consisting in preternatural faculties of Eight sorts as below:—

అణిమా, the power of assuming an imperceptible form. మహిమా, the power of increasing one's size at will. గరిమా, the faculty by which one can make himself heavy or great. లఘిమా, the supernatural power of assuming excessive lightness at will. ప్రాప్తిః, the power of obtaining anything. ప్రాకామ్యం, the attribute of irresistible will. ఈశిత్వం, the power of commanding వశిత్వం, the power of subjugating.

75\. ఇన్ద్రః, Regent of East; వహ్నిః,-of South-east; పితృపతిః,-of South ; నైరృతః,-of South-west; వరుణః,-of West; మరుత్,-of North-west; కుబేరః,- of North ; ఈశః, - of North-east.

82\. స్ఫూర్జథుః, The noise attending a stroke of lightning.

115\. పక్షాంతౌ, The two last days of the half-month.

116\. సినీవాలీ=The day on which the moon rises with a scarcely visible crescent.

116\. కుహూః=The last day of a lunar month when the moon is invisible.

123\. మార్గశీర్షః, month in which the moon is full, nearly in the longitude of Orion's head. తపాః, near the lion's heart. ఫాల్గునః, near the lion's tail. చైత్రః, near the virgin's spike. వైశాఖః, near the southern scale. జ్యేష్ఠః, near the scorpion.

ధను౩ః, near the bow of Sagittarius. శ్రావణః, nearly in the longitude of the eagle. వభస్యః, nearly in the longitude of the wing of pegasus. అశ్వినః, near the head of Aries. కార్తికః, near the Pleiades.

138. సత్త్వం, The principle of existence which enlightens, constitutes knowledge and is the cause of truth.

137. రజః, The principle of foulness or passion, which occasions coveting and is the cause of pain.
తమః=The principle of darkness which overspreads, and is the cause of error and illusion.

147. రూపం, Colour, figure.
శబ్దః, Sound. గంధః, Smell, odour. రసః, Taste, flavour. స్పర్శః, Touch, contact.

148. పాయుః, The organ of excretion. ఉపస్థం, The organ of generation. వాక్, The voice. పాణిః, The hand. పాదః, The foot. మనః, The mind. నేత్రం, The eye. జిహ్వ The tongue. ఘ్రాణం, The nose. త్వక్, The skin. శ్రోత్రం, The ear.

166. Preface, prologue.

178. సోల్లుంఠనం, Ironical, taunting, sarcastic.
మణితం, An inarticulate murmuring sound uttered at cohabitation.

213. విలాసః, Change of place, posture, gait or look on the approach of the lover.
విబ్బోకః, Affection of indifference. విభ్రమః, Wantonness of youth : caprice. లలితం, Languid gestures and signs. హేలా, Lasciviousness. లీలా, Imitation of the lover's manner to beguile the time in his absence.

224. నాగాః, Demi-goods in human shape with a serpent's tail and dilated neck.

234. విష్టిః, Compulsory and unrewarded labour; or the person executing such labour, casting into hell.

శ్రీ ర స్తు.

సటీక నామలింగానుశాసనము.

ద్వితీయ కాండము.



గ్రంథకర్త చదువువారికి ముందు విషయపరిజ్ఞానము గలుగఁ జేయఁదలంచి ద్వితీయకాండమునఁ జెప్పువర్గలయనుక్రమమును సంగ్రహముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

వర్గాః పృథ్వీ పుర క్ష్మాభృ ద్వనౌషధి మృగాదిభిః ।
నృబ్రహ్మ క్షత్త్ర వి ట్ఛూద్రై స్సాఙ్గోపాఙ్గై రి హోదితాః॥ ౧॥

టీక. ఇహ=ఈభూమికాండమను రెండవకాండమునందు, సాఙ్గోపాఙ్గైః=అంగప్రత్యంగములతోఁ గూడుకొనియున్న, పృథ్వీపురక్ష్మాభృద్వనౌషధిమృగాదిభిః=భూపుర శైలవనౌషధి సింహాదులతోడను, నృబ్రహ్మక్షత్త్రవిట్ఛూద్రైః=మనుష్యబ్రహ్మ క్షత్త్రియ వైశ్య శూద్రులతోడను, (ఉపలక్షితాః=కూడుకొనియున్న,) వర్గాః=వర్గలు, ఉదితాః=చెప్పఁబడియున్నవి.

తాత్పర్యము. ఈకాండమునందు భూవర్గ పురవర్గ శైలవర్గ వనౌషధివర్గ సింహాదివర్గ మనుష్యవర్గ బ్రహ్మవర్గ క్షత్త్రియవర్గ వైశ్యవర్గ శూద్రవర్గలని పదివర్గలు నాయావర్గలయందు నాయాభూమ్యాదిపదార్థములకు నంగములైన మృత్తికాదిపదార్థములును నుపాంగములయిన అధ్వాదిపదార్థములును జెప్పంబడి యున్నవనుట.

భూర్భూమిరచలాఽ
నన్తా రసా విశ్వమ్భరా
స్థిరా।ధరాధరిత్రీ ధరణిః
క్షోణి ర్జ్యా కాశ్యపీ క్షి
తిః ॥ ౨॥ సర్వంసహావసు
మతీ వసు ధోర్వీ వసున్ధ

భూః॥సీ॥-(ప) భూర్ ॥అవ్య॥-భూమిః- అచలా-అనన్తా - రసా - విశ్వమ్భరా - స్థిరా-ధరా - ధరిత్రీ-ధరణిః (పా) ధరణీ - క్షోణిః (పా) క్షోణీ - జ్యా-కాశ్యపీ - క్షితిః - సర్వంసహా - వసుమతీ - వసుధా-ఉర్వీ-వసున్ధరా - గోత్రా - కుః -పృథివీ (ప) పృథవీ - పృథ్వీ - క్ష్మా - అవనిః - మేదినీ-

రా। గోత్రా కుః పృథివీ పృథ్వీ క్ష్మాఽవనిర్మేదినీ మహీః ॥౩॥ [విపులా గహ్వరీ ధాత్రీ గా రిలా కుమ్భినీ క్షమా । జగతీ రత్నగర్భాచ భూతధాత్ర్యబ్ధిమేఖలా॥]	మహీః (పా) మహీ ॥ సీ ॥ ౨౭ - భూమిపేళ్లు, Earth. [విపులా - గహ్వరీ - ధాత్రీ-గౌః ॥ఓ॥-ఇలా-కుమ్భిని - క్షమా - జగతీ - రత్నగర్భా - భూతధాత్రీ-అబ్ధిమేఖలా ॥సీ॥ అధికపాఠము]
మృన్మృత్తికా	మృత్ ॥ద్॥-మృత్తికా॥సీ॥౨-మన్ను పేళ్లు,Soil.
(ప్రశస్తాతు)మృత్స్నా మృత్సాచ(మృత్తికా।)	మృత్స్నా-మృత్సా ॥సీ॥౨-ప్రశస్తా=ప్రశస్తమైన, మృత్తికా=మన్ను, An excellent soil.
ఉర్వరా (సర్వసస్యాఢ్యా)	ఉర్వరా ॥ సీ ॥ ౧ - సర్వసస్యాఢ్యా = సకలమయిన సస్యములతోఁ గూడియున్న భూమిపేరు, Fertile with crop.
(స్యా) దూషః క్షారమృత్తికా॥ ౪॥	ఊషః ॥పు॥-క్షారమృత్తికా ॥సీ॥ ౨-చౌటిమన్ను పేళ్లు, Saline soil.
ఊషవా నూషరో	ఊషవాన్ ॥త్॥-ఊషరః॥౨-చవుటినేలపేళ్లు, Barren ground with saline soil.
(ద్వావప్యన్యలిఙ్గౌ)	ద్వావపి = ఈ రెండుశబ్దములును, అన్యలిఙ్గౌ=విశేష్యముయొక్క లింగములు గలవి.
స్థలం స్థలీ ।	స్థలమ్॥న॥-స్థలీ ॥సీ॥ ౨ - తనంతట చదరమైయుండు నేలపేళ్లు, A place.
(సమానౌ) మరు ధన్వానౌ	మరుః-ధన్వా॥న్॥పు॥ ౨-నీళ్లులేనిభూమిపేళ్లు, A region devoid of water.
(ద్వే) ఖిలాప్రహతే (సమే ॥ ౫ ॥	ఖిలమ్-అప్రహతమ్ ॥త్రి॥౨-దున్ననినేలపేళ్లు, Untilled or waste land.
త్రి(ష్వథో) జగతీ లోకో విష్టపం భువనం జగత్।	జగతీ॥ సీ॥ - లోకః॥ పు॥ - విష్టపమ్-భువనమ్ - జగత్ ॥న॥౫ - జగత్తుపేళ్లు, A world.
(లోకోఽయం) భారతం వర్షం	భారతం వర్షమ్॥న॥ ౧-అయం లోకః=హిమవత్పర్వతమునకు దక్షిణమును దక్షిణసముద్రమునకు నుత్తరమునైన యీ దేశముపేరు, India.

(శరావత్యాస్తు యో
ఽవధేః ॥౬॥ దేశః ప్రా
గ్దక్షిణః) ప్రాచ్య

ప్రాచ్యః॥పు॥౧ - అవధేః=ఎల్లయయిన, శరావత్యాః = శరావతి యనియెడునదికి, ప్రాగ్దక్షిణః యః దేశః=తూర్పుతోఁగూడినదక్షిణదేశము పేరు. శరావతీనది యీశాన్యపుదిక్కునుండి నైరృతి మూల పడమటిసముద్రమునఁ గలిసియున్నదియని తెలియవలయును. The south-eastern region.

ఉదీచ్యః (పశ్చిమో
త్తరః)।

ఉదీచ్యః॥పు॥౧-ఆనది యేయెల్లగాఁగల,పశ్చిమోత్తరః=పడమరతోఁగూడిన యుత్తరదేశము పేరు, The north-western region.

(ప్రత్యన్తో) మ్లేచ్ఛ
దేశ (స్స్యాత్)

మ్లేచ్ఛదేశః॥పు॥౧-ప్రత్యన్తః=భారతవర్షమునకు తుదనుండు కామరూపాది ప్రత్యంతదేశము పేరు, A country of barbarians.

(మధ్యదేశస్తు)మధ్య
మః॥ ౭॥

మధ్యమః ॥పు॥ ౧-మధ్యదేశః = వినశనతీర్థమునకుఁ దూర్పును ప్రయాగకుఁ బడమరయున్నై సహిమవద్వింధ్యపర్వతముల మధ్యదేశము పేరు. కురుక్షేత్రము, The middle region.

ఆర్యావర్తఃపుణ్యభూ
మి (ర్మధ్యం విన్ధ్యహి
మాగయోః)।

ఆర్యావర్తః॥పు॥-పుణ్యభూమిః॥స్త్రీ॥ ౨-తూర్పు పడమర సముద్రములెల్లగాఁగల, విన్ధ్యహిమాగయోః=వింధ్యహిమవత్పర్వతములయొక్క, మధ్యమ్=మధ్యదేశము పేళ్లు, The region of sanctity.

నీవృజ్జనపదో దేశ
విషయౌ తూపవర్త
నమ్॥ ౮॥

నీవృత్-జనపదః ॥పు॥ ౨ - వాసయోగ్యమైన దేశము పేళ్లు, An inhabited country. దేశః - విషయః॥పు॥-ఉపవర్తనమ్॥న॥౩-గ్రామసమూహము పేళ్లు, A country.

(త్రిష్వాగోష్ఠాత్)

ఆగోష్ఠాత్ త్రిషు=ఇది మొదలు గోష్ఠశబ్దము వఱకు నడుమనుండు నామపదములలో విశేష విధిలేనివి॥ త్రి॥

(న్నడప్రాయే) నడ్వా
న్నడ్వల (ఇత్యపి)।

నడ్వాన్॥త్రి॥-నడ్వలః॥ ౨-నడప్రాయే=కిక్కసకసవు తఱుచుగాఁగలదేశము పేళ్లు, A country abounding in reeds.

కుముద్వాన్ (కుముద ప్రాయే)

కుముద్వాన్ ॥ త్ ॥ ౧ - కుముదప్రాయే = తెల్లకలువలు తఱుచుగాఁగల దేశముపేరు, A country abounding in water lilies

వేతస్వాన్ (బహువేతసే)॥ ౯॥

వేతస్వాన్॥త్॥౧ = బహువేతసే=ప్రబ్బలిచెట్లు తఱుచుగాఁగలదేశముపేరు, A country abounding in ratans.

శాద్వల(శ్శాదహరితే)

శాద్వలః ॥ ౧ - శాదహరితే = లేఁతకసవుచేతఁ బచ్చగానుండు దేశముపేరు, A country abounding in green grass

(సజమ్బాలేతు)పఙ్కిలః।

పఙ్కిలః॥౧ సజమ్బాలే= అడుసుతోఁ గూడిన దేశముపేరు, A clayey and marshy region.

(జలప్రాయ) మనూపం (స్యాత్)

అనూపమ్॥౧-జలప్రాయమ్ = నీళ్లుతఱుచుగాఁగలదేశముపేరు, A watery or wet country.

(పుంసి) కచ్ఛ (స్తథావిధః)॥ ౧౦॥

కచ్ఛః॥పు॥౧-తథావిధః=అట్లు నీళ్లుతఱుచుగాఁగల నదీసరస్సుల సమీపదేశములపేరు, Contiguous to water.

(స్త్రీ) శర్కరాశర్కరిలశ్శార్కరశ్శర్కరావతి।

శర్కరా॥స్త్రీ॥-శర్కరిలః - శార్కరః - శర్కరావాన్॥త్॥ ౪ - మొరముగలదానిపేళ్లు, Full of stony nodules.

(దేశ ఏ వాదిమా)

ఆదిమా = మొదటనున్న, శర్కరాశర్కరిలశబ్దములు, దేశేఏవ= మొరముగలదేశమునకేపేళ్లు.

(ఏవ మున్నేయా స్సికతావతి)॥ ౧౧॥

ఏవం= ఇటువలెనే, సికతావతి = ఇసుకగలదేశమునందు, సికతా-సికతిలః, అనియు, ఇసుకగలదానియందు, సైకతః-సికతావాన్, అనియు, ఉన్నేయాః=ఊహింపఁదగినవి. Sandy.

(దేశో నద్యమ్బు వృష్ట్యమ్బు సంపన్నవ్రీహిపాలితః । స్యా) న్నదీమాతృకో దేవమాతృకశ్చ (యథాక్రమమ్)॥

నదీమాతృకః= watered from a river, దేవమాతృకః = watered by rain. ఈ రెండును, వరుసగా నదీజలముచేతను వర్షజలముచేతను పండునట్టి వరి పైరుగలదేశముపేళ్లు.

(సురాజ్ఞి దేశే) రాజ

రాజన్వాన్॥త్॥౧-సురాజ్ఞి = మంచిరాజుగల,

న్వాన్ (స్యాత్తతోఽన్యత్ర) రాజవాన్ ।	దేశే = దేశముపేరు, Ruled by a just king. రాజవాన్ ॥త్॥ ౧ - తతః = ఆదేశముకంటె, అన్యత్ర = వేఱైనసామాన్యరాజుగలదేశము పేరు, Governed by a king.
గోష్ఠం గోస్థానకం	గోష్ఠమ్-గోస్థానకమ్ ॥న॥ ౨-ఆవు లుండుమంద పేళ్లు, A fold for kine.
(తత్తు) గౌష్ఠీనం (భూతపూర్వకమ్)॥ ౧౩॥	గౌష్ఠీనమ్॥న॥౧-భూతపూర్వకంతత్ =పురాతన మైనయామందపేరు, The site of a former fold.
(పర్యన్తభూః) పరిసరః	పరిసరః ॥ పు ॥ ౧ - పర్యన్తభూః=గ్రామనగరాదులయొక్క సమీపభూమిపేరు, Skirts; ground contiguous to a town &c.
సేతురాలౌ (స్త్రియాం పుమాన్)।	సేతుః ॥ పు ॥ - ఆలిః ॥ స్త్రీ ॥ ౨ - కట్టపేళ్లు. A dam or mound, a bridge.
వామలూరుశ్చ నాకుశ్చ వల్మీకం (పున్నపుంసకమ్)॥ ౧౪॥	వామలూరుః (పా) వామలూరః - నాకుః ॥పు॥ వల్మీకమ్ (పా) వల్మికమ్ ॥ ష్ఠ ॥ ౩ - పుట్టపేళ్లు, An ant-hill or a mole hill.
అయనం వర్త్మమార్గాధ్వపన్థానః పదవీ సృతిః। సరణిః పద్ధతిః పద్యా వర్త్మన్యేకపదీతి చ॥ ౧౫॥	అయనమ్-వర్త్మ ॥న్ ॥న॥ - మార్గః - అధ్వా॥న్ ॥ పన్థాః॥న్ ॥పు॥ - పదవీ - సృతిః - సరణిః - పద్ధతిః-పద్యా-వర్తనీ - ఏకపదీ ॥ స్త్రీ ॥ ౧౨ - త్రోవపేళ్లు, A road, path, or way.
అతిపన్థాస్సుపన్థాశ్చ సత్పథ(శ్చార్చితేఽధ్వని)।	అతిపన్థాః॥న్ ॥ - సుపన్థాః ॥న్ ॥ - సత్పథః॥పు॥ ౩-మంచిత్రోవపేళ్లు, A good road.
వ్యధ్వో దురధ్వో విపథః కదధ్వా కాపథ (స్సమాః)॥ ౧౬॥	వ్యధ్వః - దురధ్వః-విపథః - కదధ్వా ॥ న్ ॥ - కాపథః ॥ పు ॥ ౫ - చెడ్డత్రోవపేళ్లు. విపథకాపథశబ్దములు నపుంసకములును, A bad road.
అపన్థా స్త్వపథం	అపన్థాః ॥న్, పు॥ - అపథమ్॥న॥౨-తప్పుత్రోవపేళ్లు, A wrong road or the want of a road.
(తుల్యే) శృఙ్గాటకచతుష్పథే।	శృఙ్గాటకమ్-చతుష్పథమ్ ॥న॥౨-నాలుగుత్రోవలుగూడినచోటుపేళ్లు, Crossing of roads.

ప్రాన్తరం (దూరశూ న్యోఽధ్వా)	ప్రాన్తరమ్ ॥ న ॥ ౧ - దూరశూన్యః అధ్వా= ఎడారియై నడచుట లేని త్రోవపేరు, A long and lonesome way without trees, water &c.
కాన్తారం (వర్త్మ దుర్గమమ్)॥ ౧౭॥	కాన్తారమ్ ॥ న ॥ ౧ - దుర్గమం వర్త్మ=చోర కంటకాదులచేత నడువ శక్యముగాని త్రోవపేరు, A difficult or a dangerous road, wilderness.
గవ్యూతిః (స్త్రీ క్రోశ యుగం) A league.	గవ్యూతిః॥స్త్రీ॥౧-క్రోశయుగమ్=రెండుక్రోశముల త్రోవపేరు. ౨౪అంగుళములొకహస్తము. ౮౦౦౦ హస్తము లొక క్రోశము. క్రోశమనఁగా కోసు.
నల్వః (కిష్కు-చతుశ్శతమ్)। A furlong.	నల్వః ॥పు॥ ౧ - కిష్కుచతుశ్శతమ్=నన్నూఱు హస్తముల ప్రమాణముగల త్రోవపేరు.
ఘణ్టాపథ స్సంసరణం	ఘణ్టాపథః॥పు॥-సంసరణమ్॥న॥-౨-పదివిండ్లపట్టు గలరాజమార్గముపేరు, Chief road in a village.
(తత్పుర) స్యోపనిష్కరమ్॥ ౧౮॥	ఉపనిష్కరమ్ (పా) ఉపనిష్కరమ్ ॥ న ॥ ౧- పురస్యతత్ = దుర్గముగానుండు పురముయొక్క రాజమార్గముపేరు. A highway.
[ద్యావాపృథివ్యౌ రోదస్యౌ ద్యావాభూమీ చరోదసీ।దివస్పృథివ్యౌ	ద్యావాపృథివీ-రోదసీ-ద్యావాభూమిః॥స్త్రీ॥-రోదః ॥స్,న॥దివస్పృథివీ॥స్త్రీ॥౫-భూమ్యాకాశముల పేళ్లు. The earth and the sky.
గుంజా తు రుమా (స్యా)ల్లవణాకరః]	గుంజా-రుమా॥స్త్రీ॥-లవణాకరః॥పు॥3-చవిటిపఱ్ఱ, ఉప్పళము, A salt marsh, the salt-producing soil.
ఇతిభూమివర్గః.	భూమితోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.
పూః (స్త్రీ) పురీ నగర్యౌ (వా)పత్తనం పుటభేదనమ్।స్థానీయం నిగమో	పూః॥ర్,స్త్రీ॥-పురీ-నగరీ ॥స్త్రీ॥ - పత్తనమ్ (పా) పట్టనమ్-పుటభేదనమ్-స్థానీయమ్ ॥ న ॥ - నిగమః॥పు॥౭-పట్టణము పేళ్లని యొకపక్షము. వీనిలో మొదటిమూఁడు ౮౦౦ గ్రామముల వ్యవహారమునకు, స్థానమైయుండు ప్రధానపురమునకును, కడమ రెండు కోటలయగడ్తలచేత దుర్గమములైన పట్టణములకును పేళ్లనియొక పక్షము. A town or city.

(ఉన్యత్తు యన్మూలనగ రా త్పురమ్॥ ౧౯॥ త) చ్ఛాఖానగరం

శాఖానగరమ్॥న॥ ౧ - మూలనగరాత్ = రాజధానికంటె, అన్యత్ = దానిసమీపమునందుఁ గట్టఁబడియన్యమైన,పురమ్=పట్టణము, A suburb.

వేశో (వేశ్యాజనస మాశ్రయః)।

వేశః॥పు॥౧ - వేశ్యాజనసమాశ్రయః = వేశ్యాసమూహావుస్థానము పేరు, The abode of harlots.

ఆపణస్తునిషద్యాయాం

ఆపణః॥పు॥ - నిషద్యా ॥ స్త్రీ ॥ ౨-మళిగపేళ్లు, A shop.

విపణిః పణ్యవీధికా॥

విపణిః-పణ్యవీధికా ॥స్త్రీ॥ ౨-అంగడివీధిపేళ్లు, A market street.

౨౦ ॥ రథ్యా ప్రతోలి ర్విశిఖా

రథ్యా-ప్రతోలిః(పా)ప్రతోలీ-విశిఖా॥స్త్రీ॥౩-గ్రామమున ప్రధానమైనరచ్చమిట్ట, A high street.

(స్యా) చ్చయో వప్ర (మస్త్రియామ్)।

చయః॥పు॥ - వప్రమ్॥న్న॥౨ - కోటయడుగునం బెట్టినకొఱడు మట్టిదిన్నె మొదలగువాని పేళ్లు, A rampart.

ప్రాకారో వరణస్సాలః

ప్రాకారః-వరణః - సాలః ॥ పు ॥ ౩-కోటపేళ్లు, A surrounding wall.

ప్రాచీనం (ప్రాన్తతో వృతిః)॥ ౨౧॥

ప్రాచీనమ్(పా)ప్రాచీరమ్॥న॥౧-ప్రాన్తతఃవృతిః= ఊరిచుట్టువేయు వెలుగు, A bound hedge.

భిత్తిః (స్త్రీ) కుడ్య

భిత్తిః॥స్త్రీ॥-కుడ్యమ్॥న॥-౨-గోడపేళ్లు, A wall.

మేడూకం (తదన్త ర్న్యస్తకీకసమ్)।

ఏడూకమ్ (పా) ఏడుకమ్॥న॥ ౧-నడుమ నెముకలు కొయ్యలు మొదలైనవివేసి గట్టిగాఁగట్టినగోడ, Wall strengthened by bones and other hard substances within, బౌద్ధాదులు పూజార్థమెముకలుంచి కట్టుగోడ మొదలైనవాని పేరు, A tomb. A sanctuary filled with relics

గృహం గేహోదవసి తం వేశ్మ సద్మ నికేత నమ్॥ ౨౨॥ నిశాన్తవ స్త్యసదన భవనాగార మన్దిరమ్। గృహాః (పుంసిచ భూమ్న్యేవ) నికాయ్యా నిలయాలయాః॥

గృహమ్ - గేహమ్ - ఉదవసితమ్-వేశ్మ ॥ న ॥ - సద్మ ॥ న ॥-నికేతనమ్-నిశాన్తమ్ - వస్త్యమ్ (పా) పస్త్యమ్-సదనమ్-భవనమ్-అగారమ్ - మన్దిరమ్ ॥న॥-గృహాః॥పు, బ॥-నికాయ్యః - నిలయః-ఆలయః-వాసః ॥పు॥-కుటీ ॥స్త్రీ॥-శాలా॥స్త్రీ॥-సభా॥ స్త్రీ॥ ౨౦-ఇంటిపేళ్లు, A house; a hall. గృహాశబ్దము పుల్లింగమైనపుడు నిత్యబహువచనము.

[ధిష్ణ్యమోకో నివసనం స్థానావసథ వాస్తుచ। సంస్త్యాయముటజం ధామ నివేశశ్శరణం త్రియః] వాసః కుటీ (ద్వయో) శ్శాలా సభా

[ధిష్ణ్యమ్ - ఓకః ॥ న ॥ - నివసనమ్-స్థానమ్-ఆవసథమ్-వాస్తు ॥ ఉ ॥ - సంస్త్యాయమ్ - ఉటజమ్-ధామ॥ న॥ న॥ - నివేశః ॥పు॥ - శరణమ్॥న॥-త్రియః ॥పు॥] అధికపాఠము.

సంజవనం (త్విదమ్)। చతుశ్శాలం

సంజవనమ్-చతుశ్శాలమ్॥న॥_౨-నలుదిక్కులనభిముఖముగా నడుమ నెడమువిడిచికట్టిన యింటిపేళ్లు, A quadrangle.

(మునీనాంత)త్పర్ణశాలోటజో(౽స్త్రియామ్)॥

పర్ణశాలా॥స్త్రీ॥-ఉటజః॥పు॥_౨-మునీనాంతత్ = మునులయొక్క యింటిపేళ్లు, A hermitage; a hut.

చైత్య మాయతనం (తుల్యే)

చైత్యమ్-ఆయతనమ్ ॥న॥ _౨-యజ్ఞశాలపేళ్లు, బౌద్ధాలయమనియు రచ్చచెట్లనియుం గొందఱు. An altar; a monument; a sacred tree.

వాజిశాలా తు మన్దురా।

వాజిశాలా - మన్దురా ॥ స్త్రీ॥ _౨-గుఱ్ఱపుశాలపేళ్లు, A stable.

ఆవేశనం శిల్పిశాలా

ఆవేశనమ్॥న॥-శిల్పిశాలా॥స్త్రీ॥ _౨ - కంసాలకొట్టము, A workshop.

ప్రపా పానీయశాలికా॥

ప్రపా-పానీయశాలికా ॥స్త్రీ॥_౨-చలిపందిరి పేళ్లు, A place of refreshment.

మఠ (శ్ఛాత్త్రాది నిలయో)

మఠః॥ పు॥ ౧ - ఛాత్త్రాదినిలయః = శిష్యులు సన్న్యాసులు మొదలగువారిగృహము పేరు, A convent of ascetics. A school of students.

గఞ్జా తు మదిరాగృహమ్।

గఞ్జా॥స్త్రీ॥-మదిరాగృహమ్ ॥ న॥ _౨-మద్యము చేయునింటిపేరు, A tavern.

గర్భాగారంవాసగృహ

గర్భాగారమ్-వాసగృహమ్॥ న॥_౨-పడుకటిల్లు మొదలైన యింటిలోపలిభాగము పేళ్లు, An inner and private room. ఇందు మొదటిది దేవునిగర్భగృహమని కొందఱు.

మరిష్టం సూతికాగృహమ్॥_౨౬॥ [కుట్టిమో౽స్త్రీ నిబద్ధా భూశ్చన్ద్రి

అరిష్టమ్ - సూతికాగృహమ్ ॥ న ॥ _౨ - పురిటింటిపేళ్లు, The lying-in-chamber.

[కుట్టిమః॥పు॥౧-ఱాతికట్టినపు నేలపేరు. చన్ద్రి

శాలా శిరోగృహమ్]। — శాలా॥ సీ॥ - శిరోగృహమ్॥ న॥ ౨-పై మేడపేళ్లు,] An apartment on the house top. [A window.

వాతాయనం గవాక్షః — వాతాయనమ్॥న॥-గవాక్షః॥పు॥౨-కిటికీలపేళ్లు,

(స్యా)న్మణ్డపో (౽స్త్రీ) జనాశ్రయః। — మణ్డపః॥ ష్ప॥-జనాశ్రయః॥పు॥ ౨-ఆస్థానము మొదలయినమండపము పేళ్లు, A temporary hall, a sanctuary.

హర్మ్యాది (ధనినాం వాసః) — హర్మ్యమ్॥న॥౧-ధనినామ్ = ధనికులయొక్క, వాసః = గృహముపేరు, ఆదిశబ్దముచేత అట్టాలకాది నామములును గలవు The abode of the wealthy. A grand edifice.

ప్రాసాదో (దేవ భూభుజామ్)॥ ౨౭॥ — ప్రాసాదః॥పు॥౧- దేవభూభుజామ్= దేవగృహమునకును రాజగృహమునకును పేరు,A temple or palace.

సౌధో(౽స్త్రీ)రాజసదనముపకార్యోపకారికా — సౌధః॥ష్ప॥-రాజసదనమ్॥ న॥-ఉపకార్యా-ఉపకారికా ॥ సీ ॥ ౪ - రాజగృహముపేళ్లు, A royal residence. ఉపకార్యోపకారికాశబ్దములు గుడారముపేళ్లనికొందఱు, A tent.

స్వస్తిక స్సర్వతోభద్రో నన్ద్యావర్తాదయో (౽పిచ)॥౨౮॥(విచ్ఛన్దకః ప్రభేదా హి భవన్తీశ్వరసద్మనామ్)। — స్వస్తికః-సర్వతోభద్రః-నన్ద్యావర్తః-విచ్ఛన్దకః ॥ పు ॥ ౪ - ఆదిశబ్దముచేత రుచకవర్ధమానములు మొదలైనవియు, ఈశ్వరసద్మనామ్=రాజదేవగృహములయొక్క, ప్రభేదాః=ద్వారభేదాదిభేదములచేతఁబుట్టినరచనావిశేషములు,భవన్తి=అగుచున్నవి.

(స్త్ర్యగారంభూభుజా)మన్తఃపురం (స్యా) దవరోధనమ్॥౨౯॥ శుద్ధాన్త శ్చావరోధశ్చ — అన్తఃపురమ్- అవరోధనమ్॥న॥-శుద్ధాన్తః-అవరోధః॥పు॥౪-భూభుజామ్=రాజులయొక్క,స్త్ర్యగారమ్=స్త్రీలున్న యింటిపేరు, Seraglio; harem

(స్యా) దట్టః క్షౌమ (మస్త్రియామ్)। A fortified place in front of a building; The back of an edifice. — అట్టః॥పు॥-క్షౌమమ్- (పు) క్షౌమమ్॥ ష్ప॥౨- యుద్ధముచేయుటకయి వాకిట మణ్డపముమీఁదఁగాని కొత్తళముమీఁదఁగాని కట్టినయిండ్లపేళ్లని కొందఱందురు. మేడలకు వెనుకదిక్కునఁ గట్టియుండు గృహముపేళ్లని కొందఱందురు.

ప్రఘాణప్రఘణాలిన్దా బహిర్ద్వార ప్రకోష్ఠకే॥	ప్రఘాణః- ప్రఘణః-అలిన్దః (పా)ఆలిన్దః ॥ పు ॥ 3 - తలవాకిటిముందఱ నుండుప్రకోష్ఠము పేళ్లు, A terrace before the house door, portico.
గృహావగ్రహణీ దేహ	గృహావగ్రహణీ- దేహలీ॥సీ॥ 2-కడపపేళ్లు, The threshold. [ముంగిలిపేళ్లు, A court or yard.
ల్యఙ్గణంచత్వరాజిరే।	అఙ్గణమ్(పా)అఙ్గనమ్- చత్వరమ్-అజిరమ్॥న॥3-
(అధస్తా ద్దారుణి)శిలా	శిలా॥సీ॥1-అధస్తాద్దారుణి=కడపక్రిందిత్రొక్కుడుమ్రాను, ఱొడ్డకమ్మి, The lower timber of a gate.
నాసా (దారూపరి స్థితమ్)॥ 31॥	నాసా॥సీ॥1-ఉపరిస్థితమ్దారు =కడపకుపైనుండుమ్రాను, లక్ష్మీకమ్మి, The upper timber.
ప్రచ్ఛన్న మన్తర్ద్వారం(స్యాత్)	ప్రచ్ఛన్నమ్-అన్తర్ద్వారమ్॥ న॥ 2-లోపలివాకిటిపేళ్లు, A private door. [A back door.
పక్షద్వారంతుపక్షకః।	పక్షద్వారమ్॥న॥-పక్షకః॥పు॥ 2-దిడ్డివాకిలిపేళ్లు,
వలీక నీధ్రే పటలప్రాన్తే(ఽథ)	వలీకమ్ - నీధ్రమ్ -,పటలప్రాన్తమ్ ॥ న ॥ 3-చూరుకొణిగపేళ్లు, The edge of the thatch.
పటలం ఛదిః ॥ 32॥	పటలమ్-ఛదిః ॥ న్, సీ॥ 2-కప్పుపేళ్లు, Roof
గోపానసీ (తు వలభీచ్ఛాదనేవక్రదారుణి)।	గోపానసీ ॥ సీ ॥ 1 - వలభీచ్ఛాదనే = కొణిగకాధారమైనపట్టెను గప్పుచున్న, వక్రదారుణి = వంకరమ్రానిపేరు. కొందఱు గోపానసీవలభీశబ్దములు రెండును గృహమునకు కప్పైన వక్రదారువుపేళ్లందురు, The wood of a thatch.
కపోతపాలికాయాం తు విటఙ్కం (పుంనపుంసకమ్)॥ 33॥	కపోతపాలికా॥ సీ॥-విటఙ్కమ్ ॥ పు ॥ 2 - హర్మ్యవిహారస్థానాదులయందుం జతురమైన పక్షులుండు మ్రాకుపేళ్లు, Aviary or dovecot.
(స్త్రీ)ద్వార్ద్వారం ప్రతీహారః	ద్వాః॥ ర్,సీ॥-ద్వారమ్॥ న॥- ప్రతీహారః ॥ పు ॥ 3-వాకిటిపేళ్లు, A gate; entrance. [seat.
(స్యా)ద్వితర్దిస్తువేదికా।	వితర్దిః-వేదికా॥సీ॥ 2-అరుగుపేళ్లు, A raised
తోరణో (ఽస్త్రీ) బహిర్ద్వారమ్	తోరణః॥ పు॥- బహిర్ద్వారమ్॥ న ॥ 2-పుష్పమాలికాదులు గట్టుటకొఱకు గృహమువెలుపల

	స్తంభద్వయముచేఁ గట్టఁబడిన ద్వారము పేళ్లు, The outer gate, an ornamental arch
(పురద్వారంతు) గోపురమ్॥ 38॥	గోపురమ్ ॥ న ॥ ౧ - పురద్వారమ్=పట్టణపు వాకిలిపేరు, A city gate or temple gate
(కూటం పూర్ద్వారి యత్) స్థహస్తినఖ (స్తస్మి)	హస్తినఖః॥ పు॥ ౧-పట్టణపువాకిట శత్రువులు గొబ్బునరాకుండ నిమ్నోన్నతముగా వేసినమంటి దిన్నెపేరు, A turret protecting the approach to the gate of a city or fort.
(న్నథత్రిషు) । కవాట మరరం (తుల్యే)	కవాటమ్ (పా) కపాటమ్-అరరమ్॥ త్రి ॥ ౨- తలుపుపేళ్లు, A door.
(తద్విష్కమ్భే) ఉర్గలం (ననా)॥ 35॥	అర్గలమ్॥ న్న॥ ౧ - తద్విష్కమ్భే = ఆతలుపు యొక్క గడియనున్నానిపేరు, Door-bolt or bar.
ఆరోహణం (స్యాత్) సోపానం	ఆరోహణమ్-సోపానమ్॥ న ॥ ౨-సోపానముల పేళ్లు, Stairs, steps of a staircase.
నిశ్రేణి స్త్వధిరోహణీ।	నిశ్రేణిః - అధిరోహణీ॥ స్త్రీ ॥ ౨ - నిచ్చెనపేళ్లు, A ladder. [A broom.
సమ్మార్జనీ శోధనీ (స్యాత్)	సమ్మార్జనీ-శోధనీ॥ స్త్రీ ॥ ౨ - చీపురుకట్టపేళ్లు,
త్సంకరోఽవకర (స్తు యో॥ 36॥ క్షిప్తే)	సంకరః-అవకరః ॥పు॥ ౨-తయో = అచీపురు కట్టచే, క్షిప్తే = తుడువఁబడిన ధూళి మొదలైన దానిపేళ్లు, Dust or sweepings.
ముఖం నిస్సరణమ్	ముఖమ్-నిస్సరణమ్॥ న ॥ ౨- ఇంటివాకిటనుండు ప్రదేశముపేళ్లు, The entrance of a house.
సన్నివేశో నికర్షణమ్।	సన్నివేశః॥ పు॥- నికర్షణమ్॥ న॥ ౨-పట్టణము చుట్టువాఱినబయలుపేళ్లు, An open space in a town or village.
(సమౌ) సంవసథ గ్రామౌ	సంవసథః-గ్రామః ॥పు॥ ౨ - గ్రామముపేళ్లు, A village.
వేశ్మభూ ర్వాస్తు (ర స్త్రియామ్)॥ 37॥	వేశ్మభూః॥స్త్రీ॥-వాస్తుః ॥న్న॥ ౨-ఇల్లుగట్టుటకు యోగ్యమయినభూమిపేళ్లు, Building-ground. The site of a habitation.
గ్రామాన్త ముపశల్య	గ్రామాన్తమ్ - ఉపశల్యమ్ ॥ న॥ ౨-గ్రామ

ల్యాం (స్యాత్) — సమీపప్రదేశముల పేళ్లు, Space near a village.

సీమసీమే (స్త్రియా ముభే)। — సీమా॥ న్॥-సీమా॥ ఆ, స్త్రీ॥ ౨- పొలిమేరగుఱుతు పేళ్లు, The boundary or limit.

ఘోష ఆభీరపల్లీ (స్యాత్) — ఘోషః॥ పు॥-ఆభీరపల్లీ॥ స్త్రీ॥ ౨-గొల్లపల్లె పేళ్లు, A station of cow-herds

త్పక్కణశ్శబరాలయః॥ — పక్కణః-శబరాలయః॥ పు॥ ౨-బోయపల్లె పేళ్లు, The abode of the lowest men.

ఇతి పురవర్గః — పట్టణాదులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

మహీధ్రశ్శిఖరిక్ష్మాభృదహార్య ధర పర్వతాః। అద్రి గోత్ర గిరి గ్రావాచల శైల శిలోచ్చయాః॥ ౩౯॥ — మహీధ్రః-శిఖరీ॥ న్॥- క్ష్మాభృత్ - అహార్యః- ధరః- పర్వతః- అద్రిః - గోత్రః- గిరిః- గ్రావా॥ న్॥ అచలః- శైలః-శిలోచ్చయః॥ పు॥ ౧౩- కొండ పేళ్లు, A mountain or hill.

లోకాలోకశ్చక్రవాల — లోకాలోకః-చక్రవాలః॥ పు॥ ౨- భూమికిఁ గోటవలెఁ జుట్టుకొనియుండు పర్వతము పేళ్లు, A range surrounding the earth.

స్త్రికూట స్త్రికకు (త్సమౌ)। — త్రికూటః- త్రికకుత్॥ ద్॥ పు॥ ౨-త్రికూట పర్వతము పేళ్లు, A hill with three peaks.

అస్తస్తుచరమక్ష్మాభృ — అస్తః-చరమక్ష్మాభృత్॥ పు॥ ౨ - అస్తపర్వతము పేళ్లు, The western mountain.

దుదయః పూర్వపర్వతః ॥ ౪౦ ॥ — ఉదయః - పూర్వపర్వతః ॥పు॥ ౨ - ఉదయ పర్వతము పేళ్లు, The eastern mountain.

[హిమవాలయోఽద్రిరాజ స్స్యా న్మలయ శ్చన్దనాలయః॥] — హిమాలయః-అద్రిరాజః॥ పు॥ ౨ - హిమ త్పర్వతము పేళ్లు. మలయః - చన్దనాలయః ౨-మలయపర్వతము పేళ్లు.

హిమవాన్నిషధో విన్ధ్యో మాల్యవాన్ పారియాత్రికః। గన్ధమాదన మన్యేచ హేమకూటాదయో నగాః॥ ౪౧ ॥ — హిమవాన్॥ త్॥- నిషధః - విన్ధ్యః - మాల్యవాన్ ॥ త్ ॥-పారియాత్రికః॥ పు ॥-గన్ధమాదనమ్ ॥న॥ ౬ - మఱియు హేమకూటము మొదలైనవి ప్రత్యేకపర్వతములు.

పాషాణ ప్రస్తర గ్రావోపలాశ్మాన శ్శిలా దృషత్।	పాషాణః - ప్రస్తరః - గ్రావా ॥ న్॥- ఉపలః - అశ్మా॥ న్॥ పు॥ - శిలా - దృషత్ -[పా] దృశత్ ॥ ద్॥ స్త్రీ॥ ౭- రాతిపేళ్లు, A stone or rock.
కూటో (౽స్త్రీ) శిఖరం శృఙ్గం	కూటః॥ పుం॥- శిఖరమ్॥ పుం॥ - శృఙ్గమ్ ॥ న॥౩- పర్వతశిఖరము పేళ్లు, A peak or summit.
ప్రపాతస్తు తటో భృగుః॥ ౪౨॥	ప్రపాతః- తటః-భృగుః॥పు॥౩- కొండచఱిపేళ్లు, A precipice; a slope.
కటకో (౽స్త్రీ నితమ్బో౽ద్రేః)	కటకః॥పుం॥౧-అద్రేః నితమ్బః = కొండనడుము పేరు, The side or ridge of a mountain.
స్నుః ప్రస్థస్సాను (రస్త్రియామ్)।	స్నుః-ప్రస్థః॥పు॥-సానుః॥ పుం॥ ౩ - పర్వతము యొక్క సమమయిన భూమిపేళ్లు, Table land.
ఉత్సః ప్రస్రవణం	ఉత్సః॥పు॥-ప్రస్రవణమ్॥ న॥౨- కొండయూట పేళ్లు, A fountain or spring.
వారిప్రవాహో నిర్ఝరో ఝరః॥ ౪౩॥	వారిప్రవాహః - నిర్ఝరః-ఝరః ॥పు॥ - [పా] ఝరీ॥స్త్రీ॥ ౩-కొండయందుఁ బుట్టిన జలప్రవాహము పేళ్లు, A cascade, waterfall.
దరీతు కన్దరో(వా స్త్రీ) (దేవఖాతబిలే)గుహా। గహ్వరం	[An artificial cave. దరీ॥ స్త్రీ॥- కన్దరః॥ పుం॥ ౨- పర్వతబిలము పేళ్లు, గుహా॥ స్త్రీ॥ - గహ్వరమ్ ॥ న ॥ ౨- దేవఖాత బిలే = దేవతలచేతఁ ద్రవ్వంబడిన బిలము పేళ్లు, A natural cave; a den.
గణ్డశైలా(స్తుచ్యుతాః స్థూలోపలాగిరేః) ॥౪౪॥	గణ్డశైలాః ॥ పు ॥ ౧-గిరేః= పర్వతమునుండి, చ్యుతాః=జాఱిన, స్థూలోపలాః=గొప్పరాళ్ల పేళ్లు, Huge rocks fallen from a mountain.
ఖనిః (స్త్రియా) మాకరః (స్యాత్)	ఖనిః [పా] ఖానిః॥ స్త్రీ॥- ఆకరః॥ పు॥ ౨-లోహ రత్నాదులు పుట్టుగని పేళ్లు, A mine.
పాదాః ప్రత్యన్తపర్వతాః।	పాదాః-ప్రత్యన్తపర్వతాః॥ పు॥ ౨- పెద్దకొండసమీపమునందుఁ జుట్టుకొనియున్న తిప్పల పేళ్లు, Hillocks near a mountain.
ఉపత్యకా (౽ద్రేరా	ఉపత్యకా॥స్త్రీ॥౧-అద్రేః=పర్వతముయొక్క, ఆ

సన్నా భూమి)	సన్నాభూమిః = సమీపమైన క్రిందటి భూమిపేరు, Land near the foot of a mountain.
(యూర్ధ్వ) మధిత్యకా॥ ౮౫॥	అధిత్యకా॥ స్త్రీ ॥ ౧ - ఊర్ధ్వమ్=పర్వతముయొక్క మీఁది భూమిపేరు, Land on a mountain.
ధాతు (ర్మనశ్శిలా ద్యద్రేః)	ధాతుః॥ పు॥ ౧- అద్రేః= పర్వతముయొక్క, మనశ్శిలా = హరినాళము, ఆది = మొదలయిన శిలావికారముల కన్నిటికిని సామాన్యనామము, A mineral or fossil. [Red chalk.
గైరికం(తు విశేషతః)।	గైరికమ్ ॥ న ॥ ౧ - వాని విశేషనామము,
నికుఞ్జకుఞ్జౌ (వా క్లీబే లతాదిపిహితోదరే) ॥ ౮౬॥	నికుఞ్జః-కుఞ్జః॥ ప్న॥ ౨- లతాదిపిహితోదరే = తీఁగెలు మొదలయిన వానిచేతఁ గప్పంబడి గృహమువలెనున్న పొదలపేళ్లు, A bower; a place overgrown with creepers, &c.
ఇతి శైలవర్గః.	పర్వతములతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.
అట వ్యరణ్యం విపినం గహనం కాననం వనమ్। A grove.	అటవీ॥ స్త్రీ॥- అరణ్యమ్- విపినమ్- గహనమ్- కాననమ్-వనమ్॥ న ॥ ౬- అడవిపేళ్లు. కాననవనశబ్దములు తోఁటకును పేళ్లని కొందఱందురు, A forest.
మహారణ్య మరణ్యానీ	మహారణ్యమ్॥న॥-అరణ్యానీ॥ స్త్రీ ॥ ౨ - దొడ్డయడవిపేళ్లు, A large forest.
గృహారామ స్తు నిష్కుటః॥ ౮౭॥	గృహారామః-నిష్కుటః॥ పు॥ ౨- ఇంటిచేరువనున్న తోఁటపేళ్లు, A grove near a house.
ఆరామ (స్స్యా)దుపవనం (కృత్రిమం వనమేవ తత్)।	ఆరామః॥ పు॥-ఉపవనమ్॥ న॥ ౨-కృత్రిమమ్= మనుష్యులు పెట్టిన, తద్వనమ్ = ఆవనము పేళ్లు, A garden.
(అమాత్య గణికా గేహోపవనే) వృక్షవాటికా॥ ౮౮॥	వృక్షవాటికా ॥ స్త్రీ ॥ ౧ - అమాత్యగణికాగేహోపవనే = ప్రధానులయొక్కయు వేశ్యలయొక్కయు యిండ్లలోపలి తోఁటపేరు.
(పుమా) నాక్రీడ ఉద్యానం (రాజ్ఞస్సాధా	ఆక్రీడః॥పు॥-ఉద్యానమ్॥ న॥ ౨-సాధారణమ్= సకలజనులకు సాధారణమయిన, రాజ్ఞః = రాజు

రణం వనమ్)।	యొక్క, వనమ్=ఉపవనము పేళ్లు, A public park.
(స్యాదేతదేవ) ప్రమదావన (మన్తఃపురోచితమ్) ॥ ౪౯॥	ప్రమదావనం [పా] ప్రమదవనమ్ ॥ న ॥ ౧-అన్తఃపురోచితమ్ = అంతఃపురమునకు మాత్ర ముచితమైన, ఏతదేవ = ఈరాజుతోఁట పేరు, A royal pleasure garden.
వీథ్యాలి రావలిః పఙ్క్తి శ్శ్రేణీ	వీథిః-ఆలిః - ఆవలిః - పఙ్క్తిః-శ్రేణీ ॥ సీ ॥ ౫-పఙ్క్తిమాత్రము పేళ్లు, A row or range.
రేఖా స్తు రాజయః।	రేఖా (పా) లేఖా-రాజిః ॥ సీ ॥ ౨- ఎడతెగక దట్టమైన పఙ్క్తి పేళ్లు, A continuous line.
వన్యా (వనసమూహే స్యా)	వన్యా ॥ సీ ॥ ౧ - వనసమూహము పేరు, A multitude of groves.
దఙ్కురో ఽభినవోద్భిది॥ ౫౦॥	అఙ్కురః[ప]అఙ్గూరః-అభినవోద్భిత్ ॥ ద్ ॥ పు॥ ౨-క్రొత్తమొలక పేళ్లు, A germin or sprout.
వృక్షో మహీరుహశ్శాఖీ విటపీ పాదప స్తరుః। అనోకహః కుటస్సాలః పలాశీ ద్రుద్రుమాఽగమాః॥	వృక్షః-మహీరుహః-శాఖీ॥ న్ ॥ - విటపీ ॥న్॥-పాదపః-తరుః - అనోకహః-కుటః - సాలః - పలాశీ-న్॥-ద్రుః-ద్రుమః-అగమః ॥ పు ॥ ౧౩-వృక్షము పేళ్లు, A tree.
వానస్పత్యః (ఫలైః పుష్పాత్)	వానస్పత్యః॥ పు॥ ౧-పుష్పాత్ =పుష్పమువలనంబుట్టిన, ఫలైః=ఫలములతోఁగూడిన మామిడి మొదలయిన వృక్షముల పేరు, A tree fructifying form blossoms: as the mango &c.
(తై రపుష్పా) ద్వనస్పతిః।	వనస్పతిః॥ పు॥ ౧-అపుష్పాత్ = పువ్వులులేక కలిగిన ఫలములతోఁగూడిన పనస మొదలయిన వృక్షముల పేరు, A tree fructifying without apparent blossoms: as the bread-fruit &c.
ఓషధ్యః(ఫలపాకాన్తాః)	ఓషధ్యః॥సీ॥౧-ఫలపాకాన్తాః=పండుచు నేనశించు అరఁటి వరి మొదలైన వాని పేరు, An annual plant.
(స్యా) దవన్ధ్యః ఫలేగ్రహిః॥ ౫౨॥	అవన్ధ్యః-ఫలేగ్రహిః॥ ౨ - గొడ్డుపోక ఫలించు మ్రాఁకు పేళ్లు, Fruitful.

వన్ధ్యో ఽఫలో ఽవ కేశీ చ	వన్ధ్యః-అఫలః-అవకేశీ॥ స॥ ౩-గొడ్డుమ్రానిపేళ్లు, Barren; fruitless.
ఫలవాన్ ఫలినః ఫలీ।	ఫలవాన్॥త్॥-ఫలినః-ఫలీ॥ న॥ ౩-తత్కాలమునం బండియున్న మ్రానిపేళ్లు, Bearing fruit.
ప్రఫుల్లోత్ఫుల్ల సంఫుల్ల వ్యాకోశ వికచ స్ఫుటాః ॥ ౫౩ ॥ ఫుల్ల (శ్చైతే) వికసితే	ప్రఫుల్లః - ఉత్ఫుల్లః - సంఫుల్లః - వ్యాకోశః- [పా] వ్యాకోషః-వికచః-స్ఫుటః-ఫుల్లః - వికసితః॥ ౮-వికసించినదానిపేళ్లు, Blown as a flower.
(స్యురవన్ధ్యాదయ స్త్రిషు)।	అవంధ్య శబ్దము మొదలు వికసితశబ్దము వఱకు నన్నిశబ్దములును త్రిలింగములు.
స్థాణు (ర స్త్రీ) ధ్రువ శ్శఙ్కుః	స్థాణుః॥ పు॥-ధ్రువః-శఙ్కుః॥ పు॥ ౩-మోటుపేళ్లు, The trunk of a lopped tree.
(హ్రస్వశాఖాశిఫః) క్షుపః॥ ౫౪॥	క్షుపః॥ పు॥ ౧-కురుచకొమ్మలును ఊడలును గలిగియున్న గుజ్జుమ్రానుకు పేరు, A small tree with short branches.
(అప్రకాణ్డే) స్తమ్బ గుల్మౌ	స్తమ్బః-గుల్మః॥పు॥ ౨-ప్రకాండము లేక ఆకులుతఱుచుగాఁగలదానిపేళ్లు. ప్రకాండమన వేళ్లకును కొమ్మలకునునడుమనుండుభాగము, A shrub.
వల్లీతు వ్రతతిర్లతా।	వల్లీ[వ]వల్లిః-వ్రతతిః-లతా॥ సీ॥ ౩-తీఁగపేళ్లు, A creeper.
(లతా ప్రతానినీ) వీరు ద్గుల్మి న్యులప ఇత్యపి ॥ ౫౫॥	వీరుత్॥ధ్॥-గుల్మినీ ॥సీ॥-ఉలపః॥పు॥ ౩-తీఁగలగుంపుగల పొదపేళ్లు. ఆకులసమూహము గల తీఁగపేళ్లని కొందఱు, A spreading creeper.
(నగాద్యారోహ) ఉచ్ఛ్రాయ ఉత్సేధ శ్చోచ్ఛ్రయశ్చ (సః)।	ఉచ్ఛ్రాయః-ఉత్సేధః-ఉచ్ఛ్రయః ॥ పు ॥ ౩-నగాద్యారోహః = పర్వతాదుల పొడవు పేళ్లు, The height of a tree, hill, &c.
(అస్త్రీ) ప్రకాణ్డస్స్కన్ధ(స్స్యాన్మూలా చ్ఛాఖావధే స్తరోః) ॥౫౬॥	ప్రకాణ్డః॥పు॥-స్కన్ధః॥పు॥ ౨-మూలాత్ = వేరు మొదలు, శాఖావధేః=కొమ్మలవఱకుఁగల, తరోః= చెట్టుయొక్క మధ్యభాగము పేళ్లు, The trunk.
(సమే) శాఖా లతే	శాఖా-లతా॥సీ॥ ౨-కొమ్మపేళ్లు, A branch.

స్కన్ధశ్శాఖా శాలే	స్కన్ధశ్శాఖా-శాలా ॥స్త్రీ॥ ౨-మ్రాకు మొదటి కొమ్మపేళ్లు, A principal branch.
శిఫా జటే।	శిఫా-జటా॥స్త్రీ॥ ౨-చెట్టుమొదటియూడలపేళ్లు, A fibrous root.
(శాఖా శిఫా)ఽవరోహ (స్స్యాన్మూలా చ్చాగ్రంగతా లతా)॥ ౫౭॥	అవరోహః॥పు॥ ౧-శాఖాశిఫా = చెట్టుకొమ్మలయందలి యూడలకును, మూలాత్ = చెట్టు మొదటనుండి, అగ్రమ్=కొనవఱకు, గతా = పోయిన, లతా=తీఁగెకును పేరు, A scandent fibre.
శిరోఽగ్రం శిఖరం (వానా)	శిరః॥స్॥-అగ్రమ్ ॥న॥ -శిఖరమ్॥ ప్న॥ ౩-చెట్టుకొనపేళ్లు, The top or crown of a tree.
మూలం బుధ్నోఽఙ్ఘ్రినామకః।	మూలమ్॥న॥ - బుధ్నః [పా] బ్రధ్నః - అఙ్ఘ్రినామకః॥పు॥౩-చెట్టుమొదటిపేళ్లు, The root.
సారో మజ్జా (సమౌ) *	సారః-మజ్జా॥స్,పు॥ [ప] మజ్జా ॥స్త్రీ॥ ౨-చెట్టులోనుండు చేవపేళ్లు, The pith.
త్వక్ (స్త్రీ) వల్కం వల్కల (మస్త్రియామ్॥)	త్వక్॥ చ్, స్త్రీ॥-వల్కమ్-వల్కలమ్॥ ప్న॥ ౩-నారపేళ్లు, The bark.
కాష్ఠం దా	కాష్ఠమ్-దారు॥న॥ ౨-కొయ్యపేళ్లు, Wood.
ర్విన్ధనం త్వేధ ఇధ్మ మేధస్సమిత్ (స్త్రియామ్)।	ఇన్ధనమ్ - ఏధః॥ స్ ॥న॥ - ఇధ్మమ్ ॥న॥ - ఏధః॥పు॥-సమిత్ ॥ ధ్, స్త్రీ॥ ౫-సమిధలపేళ్లు, Fuel.
నిష్కుహః కోటరం (వా నా)	నిష్కుహః॥పు॥-కోటరమ్॥ ప్న ॥౨-మ్రానితొఱ్ఱపేళ్లు, The hollow of a tree.
వల్లరీ మఞ్జరీ (స్త్రియా)॥ ౫౮॥	వల్లరీ-మఞ్జరీ॥స్త్రీ॥ ౨-పువ్వులగుత్తికిఁగాని పూచిన కొమ్మకుఁగాని పేళ్లు. ఇవి ఇకారాంతములును, A flower-stalk; a compound pedicel.
పత్త్రం పలాశం ఛదనం దలం పర్ణం ఛదః (పుమాన్)।	పత్త్రమ్-పలాశమ్ - ఛదనమ్-దలమ్- పర్ణమ్॥న॥-ఛదః॥పు॥ ౬-ఆకులపేళ్లు, A leaf; foliage.
పల్లవో (ఽస్త్రీ) కిసలయం	పల్లవః॥ప్న॥ - కిసలయమ్ ॥న॥౨-చిగురుపేళ్లు. ఆకులతోఁగూడిన గంటుపేళ్లని కొందఱందురు. A sprout or shoot. A twig full of young leaves
విస్తారో విటపో (ఽస్త్రీ	విస్తారః ॥పు॥ - విటపః ॥ ప్న ॥ ౨ - కొమ్మలు

యామ్)॥ ౬౦॥	చిగుళ్లు మొదలయిన వాని సమూహము పేళ్లు. The branch & its shoot.
(వృక్షాదీనాం ఫలం) సస్యం	సస్యమ్ [పా]శస్యమ్॥న॥౧-వృక్షములు మొదలయినవానిఫలము పేరు, Fruit; crops; harvest.
వృన్తం ప్రసవబన్ధనమ్।	వృన్తమ్- ప్రసవబన్ధనమ్ ॥న॥ ౨-తొడిమపేళ్లు, The foot stalk of a leaf or fruit; the peduncle.
(ఆమే ఫలే) శలాటుః	శలాటుః॥ త్రి॥౧-పండనికాయ, Unripe fruit.
(స్యాచ్ఛుష్కే) వానమ్(ఉభే త్రిషు)॥ ౬౧॥	వానమ్ ॥ త్రి ॥ ౧ - ఎండుకాయపేరు, Dried fruit.
క్షారకో జాలకం (క్లీబే)	క్షారకః॥ పు॥ - జాలకమ్॥ న॥ ౨ - కొందఱు పసరుమొగ్గలకును, కొందఱు పసరుకాయలకును, కొందఱు మొగ్గలగుమికిని పేళ్లని చెప్పిరి. A bud or germ.
కలికా కోరకో(ఉ స్త్రియామ్)।	కలికా॥స్త్రీ॥-కోరకః ॥ పు ॥ ౨-ఇంచుకంతవృద్ధి నొందిన మొగ్గలపేళ్లు, An unblown flower.
(స్యా) ద్గుచ్ఛక స్తబకః	గుచ్ఛకః- స్తబకః ॥పు॥ ౨ - గన్నేరుమొదలైన వానియందు నొకకొమ్మయందుఁ గానంబడు ననేక పుష్పములగుత్తిపేళ్లు, A cluster of blossoms.
కుట్మలో ముకులో (ఉ స్త్రియామ్)॥ ౬౨॥	కుట్మలః॥పు॥ - ముకులః॥పు॥ ౨-అపుడువికసింపఁ గలమొగ్గలపేళ్లు, An opening bud
(స్త్రియః) సుమనసః పుష్పం ప్రసూనం కుసుమం సుమమ్।	సుమనసః॥స్, స్త్రీ, బ॥ - పుష్పమ్-ప్రసూనమ్-కుసుమమ్-సుమమ్॥ న॥ ౫ - పువ్వులపేళ్లు, సుమనశ్శబ్దము ఏకవచనమునుగలదు, A flower.
మకరన్దః పుష్పరసః	మకరన్దః-పుష్పరసః ॥పు॥ ౨ - పూఁదేనెపేళ్లు, The honey of flowers.
పరాగ స్సుమనోరజః॥ ౬౩॥	పరాగః॥పు॥ - సుమనోరజః॥ స్,న॥ ౨-పుప్పొడిపేళ్లు, The pollen of a flower ; farina.
(ద్విహీనం ప్రసవే సర్వం)	సర్వమ్= (రాఁగలవృక్షలతాదులు)అన్నియు, ప్రసవే=పుష్పఫలవాచకమైనపుడు, ద్విహీనమ్ = స్త్రీలింగపుల్లింగములులేనిది. నపుంసకమేయనుట.

(హరీతక్యాదయః స్త్రియామ్)।	హరీతక్యాదయః=హరీతకి కోశాతకి మొదలైనవి, ప్రసవే = పుష్పఫలవాచకమైనపుడు, స్త్రియామ్=స్త్రీలింగమునందు వర్తించును.
ఆశ్వత్థ వైణవ ప్లాక్ష నైయగ్రోధైఙ్గుదం (ఫలే)॥ ౬౮॥ బార్హతంచ	ఆశ్వత్థమ్ - వైణవమ్ - ప్లాక్షమ్ - నైయగ్రోధమ్-ఐఙ్గుదమ్-బార్హతమ్ ॥ న ॥ ౬-వరుసగా అశ్వత్థాది వృక్షముల ఫలముపేళ్లు.
(ఫలేజమ్బ్వా)జమ్బ్వాః (స్త్రీ)జమ్బుజామ్బవమ్।	జమ్బ్వాః॥సీ॥-జమ్బు-జామ్బవమ్॥౩ - జమ్బ్వాః ఫలే=నేరేడిపండుపేళ్లు. The rose-apple fruit.
(పుష్పేజాతీ ప్రభృతయ స్స్వలిఙ్గా)	జాతీప్రభృతయః= జాతీ మల్లికా శేఫాలికాది శబ్దములు, పుష్పే = పుష్పవాచకములైనపుడు, స్వలిఙ్గాః = తమలింగములుగలవి, స్త్రీలింగములే యనుట.
(వ్రీహాయః ఫలే) ॥ ౬౯॥	వ్రీహయః = వ్రీహిమాషముద్గయవాదిశబ్దములు, ఫలే=ఫలవాచకమయినపుడు, స్వలిఙ్గాః=తమలింగములుగలవి. పుల్లింగములే యనుట.
(విదార్యాద్యా స్తు మూలేఽపి)	విదార్యాద్యాః=విదారీ గమ్భారీ మొదలైన శబ్దములు, మూలేఽపి= పుష్పమునకేకాక మూలమునకు వాచకములయినపుడును, స్వలిఙ్గాః= తమలింగములుగలవి. స్త్రీలింగములేయనుట.
(పుష్పేక్లీబేఽపి పాటలా)।	పాటలా=పాటలాశబ్దము,పుష్పే=పుష్పవాచకమయినపుడు, క్లీబేఽపి=నపుంసకలింగమునందును, అపిశబ్దమువలన స్త్రీలింగమునందును వర్తించును.
బోధిద్రుమశ్చలదలః పిప్పలః కుఞ్జరాశనః॥ అశ్వత్థే	బోధిద్రుమః-చలదలః-పిప్పలః - కుఞ్జరాశనః - అశ్వత్థః॥పు॥ ౫-రావిచెట్టుపేళ్లు, The holy fig-tree; Ficus religiosa.
౭౦కపిత్థే (స్యు)ర్దధిత్థగ్రాహిమన్మథాః॥(తస్మిన్) దధిఫలః పుష్పఫలదన్తశఠావపి ॥	కపిత్థః - దధిత్థః-గ్రాహీ ॥న్॥ - మన్మథః-దధిఫలః-పుష్పఫలః -దన్తశఠః॥ పు॥ ౭- వెలగచెట్టు, The wood-apple tree. Feronia elephantium.
ఉదుమ్బరో జన్తుఫలో	ఉదుమ్బరః - జన్తుఫలః - యజ్ఞాఙ్గః- హేమదు

(తస్మింస్తుగిరిసమ్భవే)॥ అక్షోట కర్దరాలౌ (ద్వౌ)

అక్షోటః-కన్దరాలః (పా) కర్పరాలః ॥ పు ॥ ౨-గిరిసమ్భవే తస్మిన్=కొండగోఁగుపేళ్లు, Juglans regia.

నజ్కోల్లేతు నికోచకః।

అఙ్కోలః-నికోచకః॥ పు॥ ౨ - ఊడుగుచెట్టు పేళ్లు, Alangium.

పలాశే కింశుకః పర్ణో వాతపోథో

పలాశః-కింశుకః-పర్ణః-వాతపోథః ॥ పు ॥ ౪ - మోదుగుచెట్టుపేళ్లు, Butea frondosa.

(ఽథ)వేతసే॥౭౫॥రథాభ్రపుష్ప విదుల శీతవానీర వఞ్జులాః।

వేతసః-రథః-అభ్రపుష్పః-విదులః (పా) విదురః-శీతః-వానీరః-వఞ్జులః ॥ పు ॥ ౭- ప్రబ్బలిచెట్టుపేళ్లు, The rattan plant.

(ద్వౌ)పరివ్యాధ విదులౌ నాదేయీ చామ్బువేతసే॥ ౭౬॥

పరివ్యాధః-విదులః-నాదేయీ ॥ సీ ॥ - అమ్బువేతసః॥పు॥౪-నీరుప్రబ్బలిచెట్టుపేళ్లు.

శోభాఞ్జనే శిగ్రు తీక్ష్ణగన్ధకాక్షీబమోచకాః। (రక్తోఽసౌ)

శోభాఞ్జనః - శిగ్రుః - తీక్ష్ణగన్ధకః - అక్షీబః - (ప) అక్షిబః-మోచకః॥పు॥ ౫- మునగచెట్టుపేళ్లు, Hyperanthera Morunga.

మధుశిగ్రుస్స్యా

మధుశిగ్రుః॥ పు ॥ ౧-ఎఱ్ఱపువ్వులమునగపేరు.

దరిష్టః ఫేనిల స్సమౌ॥

అరిష్టః-ఫేనిలః॥ పు॥ ౨- కుంకుడుచెట్టు పేళ్లు, Soapnut tree.

బిల్వే శాణ్డిల్య శైలూషౌ మాలూర శ్రీఫలా వపి।

బిల్వః-శాణ్డిల్యః-శైలూషః-మాలూరః-శ్రీఫలః ॥పు॥ ౫ - మారేడుచెట్టుపేళ్లు,Aegle Marmelos.

ప్లక్షో జటీ పర్కటీ (స్యాత్)

ప్లక్షః-జటీ॥ న్॥-పర్కటీ ॥ న్॥ పు॥ (ప) జటీ-పర్కటీ॥ సీ॥ ౩- జువ్విచెట్టుపేళ్లు, Ficus venosa.

న్యగ్రోధో బహుపాద్వటః॥ ౭౭॥

న్యగ్రోధః - బహుపాత్ ॥ ద్॥-వటః ॥ పు॥ ౩- మఱ్ఱిచెట్టుపేళ్లు, Banyan, or the Indian fig tree.

గాలవ శ్శాబరో లోధ్ర స్తిరీట స్తిల్వమార్జనౌ।

గాలవః - శాబరః (పా) సాబరః - లోధ్రః-తిరీటః-తిల్వః-మార్జనః॥ పు ॥ ౬- లొద్దుగుచెట్టుపేళ్లు, Symplocos racemosa.

ఆమ్ర శ్చూతో రసాలో

ఆమ్రః- చూతః- రసాలః॥ పు॥ ౩ - మామిడిచెట్టుపేళ్లు, Mango tree.

(ఉ-చా) సహకారో (ఽతిసౌరభః)॥ ౭౯॥	సహకారః॥పు॥౧-ఽతిసౌరభః అసౌ=మిక్కిలిపరిమళముగల మామిడి, A very fragrant of mango.
కుమ్భోలూఖలకే (క్లీబే) కౌశికో గుగ్గులుః పురః।	కుమ్భమ్ - ఉలూఖలకమ్ ॥ న ॥- కౌశికః - గుగ్గులుః - పురః ॥ పు ॥ ౫ - గుగ్గిలపుచెట్టుపేళ్లు, The baubul tree Bdellium. కుమ్భోలూఖలకమ్-అని యేకనామముగాఁగొందఱందురు.
శేలుః శ్లేష్మాతకశ్శీతఉద్దాలో బహువారకః॥	శేలుః-శ్లేష్మాతకః శీతః - ఉద్దాలః-బహువారకః॥ పు॥౫-విరిగిచెట్టుపేళ్లు, Cordia myxa
రాజాదనం ప్రియాలశ్చ సన్నకద్రు ర్ధనుఃపటః।	రాజాదనమ్॥ న॥- ప్రియాలః (పా) పియాలః- సన్నకద్రుః-ధనుఃపటః (ప) ధనుపటః॥ పు ॥ ౪- మోరటిచెట్టుపేళ్లు, Chironjia Sapida
గమ్భారీ సర్వతోభద్రా కాశ్మరీ మధుపర్ణికా॥ ౮౧॥ శ్రీపర్ణీ భద్రపర్ణీ చ కాశ్మర్యశ్చ	గమ్భారీ- సర్వతోభద్రా- కాశ్మరీ - మధుపర్ణికా- శ్రీపర్ణీ-భద్రపర్ణీ-॥స్త్రీ॥-కాశ్మర్యః ॥ పు॥ ౭- గుమ్ముడుచెట్టుపేళ్లు, Gmelina arborea.
(ప్యథ ద్వయోః)। కర్కన్ధూ ర్బదరీ కోలీ ఘోణ్టా	కర్కన్ధూః॥ప్స॥-బదరీ-కోలీ- ఘోణ్టా॥ స్త్రీ ॥ ౪- రేఁగుచెట్టుపేళ్లు. మొదటి 3 ను గంగరేఁగునకును ఘోణ్టాశబ్దము రేఁగుపండునకును పేళ్లందురు.
కువల ఫేనిలే॥ ౮౨॥ సౌవీరం బదరం కోల	కువలమ్- ఫేనిలమ్- సౌవీరమ్- బదరమ్- కోలమ్ ॥న॥ ౫ - రేఁగుపండుపేళ్లు, Zizyphus jujuba.
(మథ స్యా)త్స్వాదుకణ్టకః। వికఙ్కతస్స్రువావృక్షో గ్రన్థిలో వ్యాఘ్రపాదపి॥ ౮౩॥	స్వాదుకణ్టకః - వికఙ్కతః - స్రువావృక్షః - గ్రన్థిలః-వ్యాఘ్రపాత్ ॥ ద్ ॥పు॥ ౫- పుల్లవెలఁగపేళ్లు, Flacourtia Sapida.
ఐరావతో నాగరఙ్గో నాదేయీ భూమిజమ్బుకా।	ఐరావతః- నాగరఙ్గః॥ పు॥ ౨- నారదపుచెట్టు [పేళ్లు, Orange. నాదేయీ-భూమిజమ్బుకా॥స్త్రీ॥౨- కాకినేరేడుపేళ్లు. ఈ ౪-ను నారదముపేళ్లందురు.
తిన్దుకః స్ఫూర్జకః కాలస్కన్ధశ్చ శితిసారకే.॥	తిన్దుకః- స్ఫూర్జకః - కాలస్కన్ధః- శితిసారకః॥ పు॥౪-తుమికిచెట్టుపేళ్లు, Diospyros glutionsa.

కాకేన్దుః కులకః కాకపీలుకః కాకతిన్దుకే।
గోలీఢో ఝాటలో ఘణ్టాపాటలి ర్మోక్షముష్కకౌ॥
తిలకః క్షురకశ్శ్రీమాన్
(సమౌ) పిచులఝాబుకౌ। శ్రీపర్ణికాకుముదికాకుమ్భీకైడర్యకట్ఫలౌ॥
క్రముకః పట్టికాఖ్య(స్స్యా)త్పట్టీ లాక్షా ప్రసాదనః।
తూదస్తు యూపకః క్రముకో బ్రహ్మణ్యో బ్రహ్మదారు చ॥ తూలంచ
నీపప్రియక కదమ్బాస్తు హలిప్రియే।
వీరవృక్షో ఽరుష్కరో ఽగ్నిముఖీభల్లాతకీ(త్రిషు)
గర్దభాణ్డే కన్దరాల కపీతన సుపార్శ్వకాః ప్లక్షశ్చ తిన్త్రిడీ చిఞ్చాఽఽమ్లికాఽ
(థో) పీతసారకే॥
సర్జకాఽసన బన్ధూకపుష్పప్రియక జీవకాః।
సాలేతుసర్జకార్శ్యాశ్వకర్ణకాస్సస్యసంవరః॥

కాకేన్దుః-కులకః - కాకపీలుకః - కాకతిన్దుకః॥ పు॥ ౪-నల్లతుమికి పేళ్లు, Diospyros tomentosa.

గోలీఢః (పా) గోలీహః-ఝాటలః॥ పు॥-ఘణ్టాపాటలి. (పా) పాటలా॥ స్త్రీ॥-మోక్షః- ముష్కకః (పా) ముష్కరః॥పు॥౬- మొక్కపుచెట్టుపేళ్లు.

తిలకః- క్షురకః- శ్రీమాన్ ॥ న్ ॥ పు॥ 3-తిలకపుచెట్టు. [The tamarix tree

పిచులః-ఝాబుకః॥ పు ॥ ౨-పక్కిచెట్టుపేళ్లు, శ్రీపర్ణికా-కుముదికా-కుమ్భీ ॥ స్త్రీ॥-కైడర్యః-కట్ఫలః॥పు॥౫- ఓఁకుచెట్టుపేళ్లు, Teak.

క్రముకః - పట్టికాఖ్యః - పట్టీ॥న్॥-లాక్షాప్రసాదనః॥పు॥౪-ఎఱ్ఱలొద్దుగుపేళ్లు.

తూదః - యూపః (పా) పూగః - క్రముకః - బ్రహ్మణ్యః॥ పు॥- బ్రహ్మదారు-తూలమ్॥ న ॥ ౬-గంగరావిపేళ్లు, Hibiscus populneus.

నీపః-ప్రియకః - కదమ్బః - హలిప్రియః॥ పు॥ ౪-కడపచెట్టుపేళ్లు, Nauclea orientalis

వీరవృక్షః- అరుష్కరః॥ పు॥- అగ్నిముఖీ ॥ స్త్రీ॥-భల్లాతకీ॥ త్రి ॥౪-జీడిచెట్టుపేళ్లు, Marking nut.

గర్దభాణ్డః - కన్దరాలః-కపీతనః - సుపార్శ్వకః-ప్లక్షః॥పు॥౫-కలుజువ్విపేళ్లు, Ficus tuberculata.

తిన్త్రిడీ (పా) తిన్త్రిణీ -చిఞ్చా - అమ్లికా ॥ స్త్రీ॥ 3-చింతచెట్టుపేళ్లు, Tamarind tree.

పీతసారకః-సర్జకః-అసనః (ప) అసనః - బన్ధూకపుష్పః - ప్రియకః - జీవకః॥ పు ॥ ౬ - వేగిచెట్టుపేళ్లు, Terminalia Alata tomentosa.

సాలః- సర్జః- కార్ష్యః (పా) కార్శ్యః - అశ్వకర్ణకః - సస్యసంవరః ॥ పు ॥ ౫ - మద్దిచెట్టుపేళ్లు,

Pentaptera Arjuna.

నదీసర్జో వీరతరు రిన్ద్రద్రుః కకుభో౽ర్జునః।

నదీసర్జః - వీరతరుః - ఇన్ద్రద్రుః - కకుభః- అర్జునః॥పు॥ ౫-ఏఱుమద్దిచెట్టుపేళ్లు.

రాజాదన ఫలాధ్యక్షే క్షీరికాయా (మథద్వయోః)॥ ౯౧॥

రాజాదనమ్ - ఫలాధ్యక్షమ్ ॥న॥-క్షీరికా॥ స్త్రీ॥ ౩-పాలచెట్టుపేళ్లు.

ఇఙ్గుదీ తాపసతరు

ఇఙ్గుదీ॥స్త్రీ॥-తాపసతరుః ॥ పు ॥ ౨-గారచెట్టుపేళ్లు- పుల్లింగమునందు ఇఙ్గుదః, Bramble.

ర్భూర్జే చర్మి మృదుత్వచౌ ।

భూర్జః - చర్మీ ॥ న్ ॥-మృదుత్వక్॥ చ్॥పు॥ ౩-భుజపత్త్రిపుచెట్టుపేళ్లు, The birch tree.

పిచ్ఛిలా పూరణీ మోచా చిరాయు శ్శాల్మలి (ర్ద్వయోః) ॥ ౯౨॥

పిచ్ఛిలా - పూరణీ - మోచా॥ స్త్రీ॥-చిరాయుః (పా) స్థిరాయుః ॥ స్, న ॥- శాల్మలిః (పా) శల్మలిః॥స్త్రీ॥౫- బూరుగుచెట్టుపేళ్లు, Silk-cotton tree.

పిచ్ఛా తు శాల్మలీవేష్టే

పిచ్ఛా॥ స్త్రీ॥-శాల్మలీవేష్టః॥ పు ॥ ౨-బూరుగుబంకపేళ్లు, its gum.

రోచనః కూటశాల్మలిః।

రోచనః॥ పు॥-కూటశాల్మలిః॥ పు॥ ౨ - కొండ [బూరుగుపేళ్లు.

చిరిబిల్వో నక్తమాలః కరజశ్చ కరఞ్జకే॥ ౯౩॥

చిరిబిల్వః - నక్తమాలః (పా) నక్తమారః - కరజః-కరఞ్జకః॥ పు ॥ ౪-కానుగుపేళ్లు, Galedupa Arborea.

ప్రకీర్యః పూతికరజః పూతికః కలిమారకః ।

ప్రకీర్యః (పా) ప్రకీరః-పూతికరజః - పూతికః- కలిమారకః (పా) కలికారకః ॥ పు ॥ ౪ - నెమిలియడుగుచెట్టుపేళ్లు, Gray Bonduc.

(కరఞ్జభేదా) షడ్గ్రన్థో మర్కట్యఙ్గారవల్లరీ॥ ౯౪॥

షడ్గ్రన్థః॥పు॥-మర్కటీ-అఙ్గారవల్లరీ ॥ స్త్రీ ॥ ఈ ౩ను వరుసగా ఆఱుగంట్లుగలకానుగునకును, తీఁగెకానుగునకును, నిప్పువన్నెగుత్తులుగల కానుగునకును పేళ్లు.

రోహీ రోహితకః ప్లీహశత్రు ర్దాడిమపుష్పకః ।

రోహీ ॥ న్ ॥- రోహితకః- ప్లీహశత్రుః-దాడిమపుష్పకః॥పు॥౪-ములుమోదుగుపేళ్లు.

గాయత్త్రీ బాలతనయః ఖదిరో దన్తధావనః ॥

గాయత్త్రీ॥స్త్రీ॥ (ప)గాయత్త్రీ॥న్॥-బాలతనయః. ఖదిరః- దన్తధావనః ॥ పు ॥ ౪ -చెండ్రచెట్టుపేళ్లు, Mimosa Catechu.

అరిమేదో విట్ఖదిరే

అరిమేదః-విట్ఖదిరః॥ పు॥ ౨ - దుర్గంధముగల చంద్రపేళ్లు. వెలితుమ్మపేళ్లని కొందఱందురు. A fetid mimosa. [A white mimosa.

కదరః (ఖదిరేసితే) । సోమవల్కోఽ

కదరః-సోమవల్కః ॥పు॥ ౨-వెలిచంద్రపేళ్లు.

(వ్యథ) వ్యాఘ్రపుచ్ఛగన్ధర్వహస్తకౌ॥ ౯౮ ॥ ఏరణ్డ ఉరుబూకశ్చరుచకశ్చిత్రకశ్చ(సః)। చఞ్చుః పఞ్చాఙ్గులో మణ్డ వర్ధమానవ్యడమ్బకాః ॥

వ్యాఘ్రపుచ్ఛః-గన్ధర్వహస్తకః - ఏరణ్డః- ఉరుబూకః-రుచకః (పా) రుబుకః- చిత్రకః - చఞ్చుః- పఞ్చాఙ్గులః- మణ్డః- వర్ధమానః-వ్యడమ్బకః ॥ పు ॥ ౧౧-ఆముదపుచెట్టుపేళ్లు, Palma christi, Ricinus communis.

(అల్పాశమీ) శమీర (స్స్యాత్)

శమీరః॥ పు॥ ౧-అల్పాశమీ = పిన్నజమ్మిచెట్టుపేరు. [Mimosa albida.

శమీసక్తుఫలాశివా। పిణ్డీతకో మరువకశ్శ్వసనః కరహాటకః॥ ౯౯॥ శల్యశ్చ మదనే

శమీ-సక్తుఫలా-శివా॥ సీ॥౩ - జమ్మిచెట్టుపేళ్లు, పిణ్డీతకః - మరువకః - శ్వసనః- కరహాటకః - శల్యః - మదనః ॥ పు ॥ ౬ - మంగచెట్టుపేళ్లు, Vangueria spinosa or Gardenia dumetorum.

శక్రపాదపః పారిభద్రకః।భద్రదారు ద్రుకిలిమం పీతదారుచ దారుచ॥ పూతికాష్ఠంచ(సప్తస్యుర్దేవదారు) (ణ్యథద్వయోః)।

శక్రపాదపః-పారిభద్రకః॥ పు॥ - భద్రదారు-ద్రుకిలిమమ్-పీతదారు- దారు॥న॥-పూతికాష్ఠమ్॥న॥ ౭-దేవదారువృక్షముపేళ్లు దేవదారుశబ్దము॥ ప్న॥ Uvaria longifolia: commonly called *deodar*.

పాటలిః పాటలాఽమోఘా కాచస్థాలీఫలేరుహా॥ ౧౦౦॥ కృష్ణవృన్తా కుబేరాక్షీ

పాటలిః॥స్త్రీ॥- పాటలా - అమోఘా (ప) మోఘా-కాచస్థాలీ (పా) కాలస్థాలీ-ఫలేరుహా - కృష్ణవృన్తా-కుబేరాక్షీ ॥ సీ ॥ ౭- కలిగొట్టుచెట్టుపేళ్లు, The trumpet flower. Bignonia suave-olens.

శ్యామాతు మహిలాహ్వయా। లతాగోవన్దినీగున్ద్రాప్రియఙ్గుః ఫలినీ

శ్యామా-మహిలాహ్వయా - లతా-గోవన్దినీ-గున్ద్రా - ప్రియఙ్గుః-ఫలినీ - ఫలీ - విష్వక్సేనా - గన్ధఫలీ-కారమ్భా॥ సీ॥- ప్రియకః॥ పు॥ ౧౨- ప్రేం

ఫలీ ॥ ౧౦౧ ॥ విష్వక్సే నా గన్ధఫలీ కారమ్భా ప్రియక శ్చ (పా)।

కణపుచెట్టుపేళ్లు, Nauclea cadamba, A fragrant seed so named.

మణ్డూకపర్ణ పత్రోర్ణ నట కట్వఙ్గ టుణ్టుకాః॥ శ్యోనాక శుకనా సర్క్ష దీర్ఘవృన్తకుటన్నటాః । శోణక శ్చారలా

మణ్డూకపర్ణః- పత్రోర్ణః- నటః - కట్వఙ్గః - టుణ్టుకః- శ్యోనాకః - శుకనాసః- ఋక్షః - దీర్ఘవృన్తః- కుటన్నటః- శోణకః (పా) శోనకః - అరలుః (పా) అరటుః॥పు॥ ౧౨-దుండిగపుచెట్టుపేళ్లు. పెద్ద మాని పేళ్లని కొందఱందురు. Bignonia Indica.

తిష్యఫలాత్వామలకీ (త్రిషు) ॥ ౧౦౩॥ అమృ తాచ వయస్థాచ

తిష్యఫలా॥సీ॥ - ఆమలకీ॥త్రి॥-అమృతా-వయస్థా॥సీ॥౪-ఉసిరికచెట్టుపేళ్లు, Emblic myrobalan. Terminilia belerica.

(త్రిలిఙ్గస్తు) విభీతక ॥ అక్ష స్తుషః కర్షఫలో భూ తావాసః కలిద్రుమః ॥

విభీతకః ॥ త్రి ॥ - అక్షః - తుషః- కర్షఫలః- భూతావాసః- కలిద్రుమః ॥ పు ॥ ౬ - తాండ్ర చెట్టు, Beleric myrobalan

అభయా త్వవ్యథా ప థ్యా వయస్థా పూతనా ఽమృతా। హారీతకీ హై మవతీ చేతకీ శ్రేయసీ శివా॥౧౦౫॥ పీతద్రుస్స రలః పూతికాష్ఠం (చా థ) ద్రుమోత్పలః । క ర్ణికారః పరివ్యాధో

అభయా - అవ్యథా- పథ్యా - వయస్థా (పా) కాయస్థా-పూతనా- అమృతా - హారీతకీ - హైమవతీ - రేచకీ (పా) చేతకీ - శ్రేయసీ - శివా ॥ సీ ॥ ౧౧ - కరకచెట్టుపేళ్లు, Yellow myrobalan. Terminalia citrina. [సరళపుచెట్టుపేళ్లు.

పీతద్రుః-సరలః॥పు॥- పూతికాష్ఠమ్॥ న ॥ ౩-

ద్రుమోత్పలః-కర్ణికారః-పరివ్యాధః ॥ పు ॥ ౩-కొండగోగుపేళ్లు, Pentapetes acerifolia.

లకుచో లికుచో డ హుః॥ ౧౦౬॥

లకుచః - లికుచః- డహుః॥ పు॥ ౩-కమ్మరేగు పేళ్లు. గజనిమ్మపేళ్లు, Artocarpus Lucucha.

పనసః కణ్టకిఫలో Bread fruit.

పనసః(పా)పణసః-కణ్టకిఫలః॥పు॥౨- పనసచెట్టు పేళ్లు, The Jaka tree. Artocarpus integrifolia.

నిచులో ఽమ్బుజ ఇజ్జ లః ।

నిచులః-అమ్బుజః-ఇజ్జలః (పా) హిజ్జలః ॥ పు॥ ౩-గన్నేరుచెట్టుపేళ్లు, Eugenia acutangula.

కాకోదుమ్బరికా ఫల్గు

కాకోదుమ్బరికా-ఫల్గుః-మలపూః (పా) మల

ర్కలప్లా ర్జఘనేఫలా ॥
అరిష్టస్సర్వతోభద్ర
హిఙ్గునిర్యాసమాలకాః
పిచుమన్దశ్చ నిమ్బ్
(ఉభౌ) పిచ్ఛిలాఽగురు
శింశపా॥ ౧౦౯॥
కపిలా భస్మగర్భా (సా)
శిరీషస్తు కపీతనః । భ
ణ్డిలో (ఽప్యథ)
చామ్పేయశ్చమ్పకో
హేమపుష్పకః ॥౧౧౦॥
(ఏతస్యకలికా) గన్ధఫ
లీ (స్యా
దథ) కేసరే । వకులో
వఞ్జులోఽశోకే
(సమౌ) కరక దాడిమౌ॥
చామ్పేయః కేసరో నా
గకేసరః కాఞ్చనాహ్వ
యః । జయాజయన్తీత
ర్కారీనాదేయీ వైజ
యన్తికా॥ శ్రీపర్ణమగ్ని
మన్థ (స్స్యాత్) కణికా
గణికారికా।జయోఽ
థ కుటజశ్శక్రో వత్సకో
గిరిమల్లికా॥౧౧౧॥
(ఏతస్యైవ) కలిఙ్గేన్ద్ర
యవభద్రయవం(ఫలే)।

యూః - జఘనేఫలా॥ సీ ॥ ౪ - కుక్కమేడి పేళ్లు, Opposite leaved fig-tree
అరిష్టః - సర్వతోభద్రః - హిఙ్గునిర్యాసః - మాలకః-పిచుమన్దః(సా)పిచుమర్దః - నిమ్బః॥పు॥౬- వేపచెట్టుపేళ్లు, Margosa tree Melia Azadirachta.
పిచ్ఛిలా॥ సీ॥-అగురు॥న॥- శింశపా (సా) శింశపా॥ సీ ॥ 3 - ఇరుగుడుచెట్టుపేళ్లు కపిలా- భస్మగర్భా॥సీ॥ ౨ - కంపుగలయిరుగుడుపేళ్లు. ౫ను ఇరుగుడు పేళ్లని కొందఱందురు Dalbergis Sissoo.
శిరీషః-కపీతనః- భణ్డిలః (సా) భణ్డిరః ॥ పు॥ 3- దిరిసెనపుచెట్టుపేళ్లు, Mimosa Sirisha.
చామ్పేయః-చమ్పకః-హేమపుష్పకః॥పు॥ 3- సంపెఁగచెట్టుపేళ్లు, Michelia Champaca.
గన్ధఫలీ॥సీ॥౧-ఏతస్య = ఈసంపెఁగయొక్క, కలికా = మొగ్గపేరు. [musops Elengi.
కేసరః-వకులః॥ పు॥ -౨-పొగడచెట్టుపేళ్లు. Mi-
వఞ్జులః-అశోకః॥పు॥ -౨-అశోకముపేళ్లు.
కరకః॥-దాడిమః॥ పు॥ -౨- దానిమ్మచెట్టుపేళ్లు, Pomegranate.
చామ్పేయః - కేసరః - నాగకేసరః- కాఞ్చనాహ్వయః॥పు॥౪- నాగకేసరముపేళ్లు, Mesualferrea.
జయా-జయన్తీ-తర్కారీ-నాదేయీ - వైజయన్తికా॥సీ॥౫-తక్కిలిచెట్టు, Æschynomene Sesban.
శ్రీపర్ణమ్॥ న॥-అగ్నిమన్థః ॥పు॥ -కణికా-గణికారికా - జయః॥ పు॥ ౫- నెల్లిచెట్టు, Premna spinosa, and longifolia.
కుటజః - శక్రః - వత్సకః॥ పు ॥-గిరిమల్లికా॥ సీ॥ ౪.కొడిసెచెట్టుపేళ్లు, Nerium antidysentericum.
కలిఙ్గమ్॥ న॥ (ప) కలిఙ్గా-కాలిఙ్గీ॥ సీ॥- ఇన్ద్రయవమ్-భద్రయవమ్॥న॥3-ఏతస్యైవఫలే= ఈకొడిసె

చెట్టుయొక్క ఫలము పేళ్లు.

కృష్ణపాకఫ లావిగ్న సుషేణాః కరమర్దకే ॥ ౧౧౩॥

కృష్ణపాకఫలః-అవిగ్నః-సుషేణః - కరమర్దకః॥ పు॥౪ - కలివెచెట్టుపేళ్లు. కృష్ణపాకఫలశబ్దమునకు కృష్ణపాకః - పాకకృష్ణః - అనునివిమొదలగు నానా రూపములునుగలవు, Carissa Carandas.

కాలస్కన్ధ స్తమాల (స్స్యా)త్తాపిఞ్ఛో(ఽప్య థ)సిన్దుకః। సిన్దువారే(స్త్రి) సురసౌ నిర్గుణ్డీన్ద్రాణికే (త్యపి)॥ ౧౧౪॥

కాలస్కన్ధః-తమాలః- తాపిఞ్ఛః॥పు॥౩-సముద్రతీరమునందగినట్లు నిమూకులుగల చీకటిచెట్టుపేళ్లు.

సిన్దుకః-సిన్దువారః-ఇన్ద్రసురసః॥పు॥- నిర్గుణ్డీ - ఇన్ద్రాణికా॥ సీ॥ ౫ - వావిలిచెట్టుపేళ్లు, Vitex trifolia and Nigundo.

వేణీగరాగరీ దేవ తాలో జీమూత (ఇత్యపి)।

వేణీ-గరాగరీ(పా)ఖరాగరీ॥సీ॥- దేవతాలః(పా) దేవతాడః-జీమూతః॥ పు॥ ౪-దేవతాళవృక్షము.

శ్రీహస్తినీతు భూరుణ్డీ

శ్రీహస్తినీ-భూరుణ్డీ॥ సీ॥౨- గురుగుచెట్టుపేళ్లు.

తృణశూల్యం తు మల్లికా॥౧౧౫॥ భూపదీ శీతభీరుశ్చ

తృణశూల్యమ్(పా) తృణశూన్యమ్॥న॥ (వ) తృణశూల్యా-తృణశూన్యా-మల్లికా- భూపదీ - శీతభీరుః॥సీ॥౪-మల్లెచెట్టుపేళ్లు, Jasmin.

(సైవా)ఽఽస్ఫోటా (వనోద్భవా)।

ఆస్ఫోటా (పా) ఆస్ఫోతా॥సీ॥౧- వనోద్భవా = అడవియందుఁబుట్టిన, సైవ=ఆమల్లెపేరు.

శేఫాలికాతు సువహా (నిర్గుణ్డీ నీలికాచ సా)॥

శేఫాలికా-సువహా॥ సీ॥౨- నీలికా సా నిర్గుణ్డీ= నల్లవావిలిచెట్టుపేళ్లు, Justicia Ganderusa.

(సితాఽసా) శ్వేతసురసా భూతవే (శ్య థ)మాగధీ। గణికా యూథికాఽమ్బష్ఠా (సాపీతా) హేమపుష్పికా ॥౧౧౬॥

శ్వేతసురసా-భూతవేశీ॥ సీ॥ ౨- సితా అసా= తెల్లపువ్వులుగల వావిలిచెట్టుపేళ్లు.

మాగధీ - గణికా - యూథికా - అమ్బష్ఠా ॥సీ॥౪-అడవిమొల్ల, Jasminum Auriculatum.

హేమపుష్పికా॥ సీ॥౧-పచ్చపువ్వులమొల్ల పేరు.

అతిముక్తః పుణ్డ్రక (స్స్యా) ద్వాసన్తీ మాధవీ లతా।

అతిముక్తః-పుణ్డ్రకః॥ పు॥- వాసన్తీ- మాధవీ - లతా॥ సీ॥ ౫ - పువ్వులగురువెందపేళ్లు, Gærtnera racemosa. [Jasminum Grandiflorum.

సుమనా మాలతీ జాతి

సుమనాః॥సీ॥- మాలతీ-జాతిః॥ సీ॥ ౩-జాజిపేళ్లు,

స్న స్తలాసవమాలికా॥ ౧౧౮॥
మాఘ్యం కుస్దం

రక్తకస్తు బన్ధూకో బన్ధుజీవకః।
సహా కుమారీ తరణి రమ్లాన స్తుమహాసహా॥ ౧౧౯॥
(తత్ర శోణే) కురవక (స్తత్ర పీతే) కురణ్టకః।
నీలీ ఝిణ్టీ (ద్వయో) ర్బాణాదాసీ చార్తగల శ్చసా॥౧౨౦॥ సైరేయక స్తు ఝిణ్టీ (స్యా) (త్తస్మిన్) కురవకో(ఽరుణే)। (పీతా) కురణ్టకో (ఝిణ్టీతిస్మిన్) సహాచరీ (ద్వయోః॥) ఓడుపుష్పం జపా

వజ్రపుష్పం (పుష్పం తిలస్యయత్)।
ప్రతిహాస శతప్రాస చణ్డాత హయమారకాః॥ ౧౨౧॥ కరవీరే

కరీరేతు క్రకర గ్రన్థిలా (వుభౌ)।
ఉన్మత్తఃకితవో ధూర్తో ధత్తూరః కనకాహ్వ

స్త్రలా-నవమాలికా ॥ స్త్రీ ॥ ౨-విరజాజిపేళ్లు, Double Jasmin.
మాఘ్యమ్ - కున్దమ్ ॥ న ॥ ౨ - మొల్లపేళ్లు, Jasminum multiflorum.
రక్తకః-బన్ధూకః-బన్ధుజీవకః ॥ పు ॥ 3 మంకెన పేళ్లు, Pentapetes phœnica. [పేళ్లు, Aloe.
సహా-కుమారీ - తరణిః ॥ స్త్రీ ॥ 3 - పిన్నగోరంట
అమ్లానః॥పు॥-మహాసహా॥ స్త్రీ॥ ౨-పెద్దగోరంట పేళ్లు, Globe amaranth.
కురవకః॥పు॥౧ - ఎఱ్ఱపువ్వులగోరంట పేరు.
కురణ్టకః॥పు॥౧ - పచ్చపువ్వుల గోరంటపేరు.
నీలీ-ఝిణ్టీ॥స్త్రీ॥ - బాణా ॥ స్త్ర॥ - దాసీ॥స్త్రీ॥-ఆర్తగలః॥పు॥౫-నల్లపువ్వులగోరంటపేళ్లు.
సైరేయకః॥పు॥-ఝిణ్టీ ॥ స్త్రీ ॥ ౨-ములుగోరంట పేళ్లు, Barleria cristata.
కురవకః॥ పు॥ ౧-ఎఱ్ఱపువ్వులములుగోరంటపేరు.
కురణ్టకః॥పు॥-సహాచరీ ॥ స్త్ర ॥ ౨-పీతాఝిణ్టీ=పచ్చపువ్వులములుగోరంటపేళ్లు.
ఓడుపుష్పమ్ (పా) ఓఢ్రపుష్పమ్॥న॥-జపా॥ స్త్రీ॥ ౨ - దాసనపుచెట్టుపేళ్లు, China rose.
వజ్రపుష్పమ్॥న॥౧-తిలస్యయత్పుష్పమ్=నువ్వుపువ్వులపేరు, The blossom of sesamum.
ప్రతిహాసః-శతప్రాసః-చణ్డాతః-హయమారకః - కరవీరః॥ పు॥ ౫ - గన్నేరుపేళ్లు. కొందఱు మొదటి రెండుశబ్దములు తెల్లగన్నేరునకును తక్కినమూడు నెఱ్ఱగన్నేరునకును పేళ్లందురు, Oleandar.
కరీరః-క్రకరః-గ్రన్థిలః॥పు॥ 3 - వెణుతురుచెట్టు పేళ్లు.
ఉన్మత్తః - కితవః - ధూర్తః-ధత్తూరః - కనకాహ్వయః-మాతులః-మదనః ॥ పు ॥ ౭-ఉమ్మెత్తపేళ్లు,

యః॥ మాతులో మదన
(శ్చాస్య ఫలే) మాతు
లపుత్రకః ।
ఫలపూరో బీజపూరో
రుచకో మాతులుఙ్గకే॥
సమీరణో మరువకః
ప్రస్థపుష్పః ఫణిజ్ఝకః । జ
మ్బీరో(ఽప్య
థ) పర్ణాసే కఠిఞ్జరకుఠేర
కౌ॥ (సితే)ఽర్జకో(ఽత్ర
పాఠీతు చిత్రకో వహ్ని
సంజ్ఞకః॥ ౧-౨౫॥
అర్కాహ్వవసుకా ఽఽ
స్ఫోటగణరూపవికీరణాః
మన్దార శ్చార్కపర్ణే
(ఽత్ర శుక్లే) ఽలర్క
ప్రతాపసౌ ।
శివమల్లీ పాశుపత ఏ
కాష్ఠీలో బకో వసుః ॥
వన్దా వృక్షాదనీవృక్ష
రుహా జీవన్తి (కేత్యపి)।
వత్సాదనీ ఛిన్నరుహా
గుడూచీ తన్త్రికాఽమృ
తా॥ జీవన్తికాసోమవల్లీ
విశల్యా మధుపర్ణ్యపి ।
మూర్వా దేవీ మధుర
సా మోరటా తేజనీస్ర
వా॥ మధూలికా మధు
శ్రేణీగోకర్ణీ పీలుపర్ణ్యపి।

Thorn apple. (Datura fastuosa.)

మాతులపుత్రకః॥ పు॥ ౧- అస్యఫలే=దీనిఫలము పేరు.

ఫలపూరః-బీజపూరః-రుచకః - మాతులుఙ్గకః॥ పు॥౪-మాదీఫలపుచెట్టుపేళ్లు, Citron.

సమీరణః - మరువకః-ప్రస్థపుష్పః - ఫణిజ్ఝకః-(పా)ఫణిజ్జకః-జమ్బీరః ॥ పు॥ ౫ - మరువము పేళ్లు, Sweet marjoram.

పర్ణాసః॥-కఠిఞ్జరః - కుఠేరకః॥ పు॥ ౩-నల్లగగ్గెర.
అర్జకః॥పు॥౧-తెల్లగగ్గెరపేళ్లు.
పాఠీ॥న్॥-చిత్రకః-వహ్నిసంజ్ఞకః ॥పు॥ ౩-చిత్రమూలము పేళ్లు, Ceylon Lead-wort.

అర్కాహ్వః - వసుకః - ఆస్ఫోటః (పా) ఆస్ఫోతః-గణరూపః - వికీరణః - మన్దారః - అర్కపర్ణః॥ పు॥ ౭-జిల్లేడుచెట్టుపేళ్లు, Swallow wort.

అలర్కః-ప్రతాపసః ॥పు॥ ౨-అత్రశుక్లే= తెల్లజిల్లేడుపేళ్లు, The white swallow wort.

శివమల్లీ ॥సీ॥ పాశుపతః - ఏకాష్ఠీలః - బకః-(పా) బుకః-వసుః॥పు॥ ౫-బకపుష్పము పేళ్లు.

వన్దా-వృక్షాదనీ - వృక్షరుహా - జీవన్తికా॥ సీ॥ ౪-బదనికపేళ్లు, A parasite plant.

వత్సాదనీ-ఛిన్నరుహా - గుడూచీ-తన్త్రికా - అమృతా-జీవన్తికా - సోమవల్లీ - విశల్యా-మధుపర్ణీ॥ సీ॥౯-తిప్పతీఁగెపేళ్లు, Menispermum glabrum.

మూర్వా-దేవీ - మధురసా - మోరటా- తేజనీ-స్రవా (పా) స్రువా-మధూలికా-మధుశ్రేణీ(పా) ధనుః శ్రేణీ-గోకర్ణీ-పీలుపర్ణీ॥ సీ ॥ ౧౦-చాగచెట్టుపేళ్లు, Dracona nervosa.

పాఠాఽమ్బష్ఠా విద్ధకర్ణీ స్థాపనీ శ్రేయసీ రసా ॥ ఏకాష్ఠీలా పాపచేలీ ప్రాచీనా వనతిక్తికా।	పాఠా-అమ్బష్ఠా-విద్ధకర్ణీ - స్థాపని - శ్రేయసీ-రసా - ఏకాష్ఠీలా-పాపచేలీ-ప్రాచీనా- వనతిక్తికా॥ సీ॥౧౦-అగరుసొంటిపేళ్లు, Cissampelos hexandra.
కటుః కటుమ్భరాఽశోకా రోహిణీ కటురోహిణీ॥ మత్స్యపిత్తా కృష్ణభేదీ చక్రాఙ్గీ శకులాదనీ ।	కటుః-కటుమ్భరా (పా) కటమ్భరా- అశోకా-రోహిణీ-కటురోహిణీ- మత్స్యపిత్తా - కృష్ణభేదీ - చక్రాఙ్గీ-శకులాదని॥ సీ॥౯-కటుకరోహిణిపేళ్లు, అశోకరోహిణీ యనియుంగలదు, Black hellebore.
ఆత్మగుప్తాఽజహాఽవ్యణ్డా కణ్డూరా ప్రావృషాయణీ॥౧౩౨॥ ఋష్యప్రోక్తా శూకశిమ్బిః కపికచ్ఛూశ్చ మర్కటీ ।	ఆత్మగుప్తా- అజహా - అవ్యణ్డా-కణ్డూరా - ప్రావృషాయణీ - ఋష్యప్రోక్తా - శూకశిమ్బిః - కపికచ్ఛూః-మర్కటీ॥ సీ॥ ౯- దురదగొండిచెట్టుపేళ్లు, Dohichos pruriens.
చిత్రోపచిత్రా న్యగ్రోధీ ద్రవన్తీ శమ్బరీ వృషా ॥ ౧౩౩ ॥ ప్రత్యక్శ్రేణీ సుతశ్రేణీ రణ్డా మూషికపర్ణ్యపి ।	చిత్రా-ఉపచిత్రా-న్యగ్రోధీ-ద్రవన్తీ - శమ్బరీ (పా) సమ్బరీ-వృషా- ప్రత్యక్శ్రేణీ- సుతశ్రేణీ - రణ్డా-మూషికపర్ణీ॥ సీ॥ ౧౦ - ఎలుకచెవిచెట్టుపేళ్లు, Ahthericum tuberosum.
అపామార్గ శ్శైఖరికో ధామార్గవ మయూరకౌ॥ ప్రత్యక్పర్ణీ కీశవల్లీ కిణిహీ ఖరమఞ్జరీ ।	అపామార్గః-శైఖరికః- ధామార్గవః- మయూరకః॥పు॥- ప్రత్యక్పర్ణీ (పా) ప్రత్యక్పుష్పీ - కీశవల్లీ (పా) కీశపర్ణీ-కిణిహీ-ఖరమఞ్జరీ॥ సీ॥ ౮- ఉత్తరేణిపేళ్లు, Achyranthes aspera.
హఞ్జికా బ్రాహ్మణీ పద్మా భార్గీ బ్రాహ్మణయష్టికా॥౧౩౪॥ అఙ్గారవల్లీ బాలేయశాక బర్బర వర్ధకాః ।	హఞ్జికా(పా)భఞ్జికా- బ్రాహ్మణీ- పద్మా- భార్గీ-బ్రాహ్మణయష్టికా-అఙ్గారవల్లీ॥ సీ॥-బాలేయశాకః-బర్బరః-వర్ధకః॥ పు ॥ ౯- బారంగిపేళ్లు, చిరుతేకుపేళ్లని కొందఱందురు, Ovieda verticellata.
మఞ్జిష్ఠా వికసా జిఙ్గీ సమఙ్గా కాలమేషికా ॥	మఞ్జిష్ఠా- వికసా-జిఙ్గీ- సమఙ్గా- కాలమేషికా-మణ్డూకపర్ణీ-మణ్డీరీ-భణ్డీ- యోజనవల్లీ ॥ సీ ॥ ౯-

మఞ్జూకపర్ణీ మఞ్జిష్ఠా భణ్డీ యోజనవల్ల్యపి।

మంజిష్ఠపేళ్లు, Madder

యాసో యవాసో దుఃస్పర్శో ధన్వయాసః కునాశకః॥ ౧౩౮ ॥ రోదనీ కచ్ఛురానన్తా సముద్రాన్తా దురాలభా।

యాసః- యవాసః- దుఃస్పర్శః - ధన్వయాసః- కునాశకః॥పు॥- రోదనీ - కచ్ఛురా- అనన్తా- సముద్రాన్తా-దురాలభా॥ సీ ॥ ౧౦ - తీటకసిందపేళ్లు, Prickly scopolia.

పృశ్నిపర్ణీ పృథక్పర్ణీ చిత్రపర్ణ్యఙ్ఘ్రిపర్ణికా ॥

పృశ్నిపర్ణీ- పృథక్పర్ణీ- చిత్రపర్ణీ - అఙ్ఘ్రిపర్ణికా॥సీ॥౪-కోలపొన్నపేళ్లు, Hoemonites cordifolia.

క్రోష్టువిన్నా సింహపుచ్ఛీ కలశీ ధావనీ గుహా।

క్రోష్టువిన్నా-సింహపుచ్ఛీ-కలశీ- (పా) కలశిః-ధావనీ(పా) ధావనిః-గుహా ॥ సీ॥ ౫ - నక్కతోకకసవుపేళ్లు. నక్కతోకపొన్నపేళ్లనియు.

నిదిగ్ధికా స్పృశీ వ్యాఘ్రీ బృహతీ కణ్టకారికా॥ ౧౩౯ ॥ ప్రచోదనీ కులీ క్షుద్రా దుఃస్పర్శా రాష్ట్రికేత్యపి।

నిదిగ్ధికా-స్పృశీ- వ్యాఘ్రీ- బృహతీ- కణ్టకారికా- ప్రచోదనీ-కులీ-క్షుద్రా- దుఃస్పర్శా - రాష్ట్రికా॥ సీ॥ ౧౦ - వాకుడుపేళ్లు, A sort of prickly nightshade (solanum jacquini.)

నీలీ కాలా క్లీతకికా గ్రామీణా మధుపర్ణికా॥రఞ్జనీ శ్రీఫలీ తుత్థా ద్రోణీ దోలా చ నీలినీ।

నీలీ- కాలా - క్లీతకికా - గ్రామీణా - మధుపర్ణికా-రఞ్జనీ-శ్రీఫలీ - తుత్థా -ద్రోణీ-దోలా [పా] దోలా-నీలినీ॥సీ॥ ౧౧॥-నీలిచెట్టుపేళ్లు, Indigo.

అవల్గుజ స్సోమరాజీ సువల్లి స్సోమవల్లికా॥ కాలమేషీ కృష్ణఫలా వాగుజీ పూతిఫల్యపి ।

అవల్గుజః॥పు॥-సోమరాజీ - సువల్లిః - సోమవల్లికా-కాలమేషీ-కృష్ణఫలా-వాగుజీ [పా] వాకూచీ - పూతిఫలీ॥సీ॥ ౮-కారుగచ్చపేళ్లు, Conyza anthelmintica.

కృష్ణోపకుల్యా వైదేహీ మాగధీ చపలా కణా॥ ౧౪౦॥ ఊషణా పిప్పలీ శౌణ్డీ కోలా(౨

కృష్ణా-ఉపకుల్యా - వైదేహీ - మాగధీ- చపలా-కణా-ఊషణా - పిప్పలీ - శౌణ్డీ-కోలా॥ సీ॥ ౧౦-పిప్పలిచెట్టుపేళ్లు, Long pepper.

ధ)కరిపిప్పలీ । కపివల్లీ కోలవల్లీ శ్రేయసీ వసిరః (పుమాన్)॥ చవ్యం తు చవికా

కరిపిప్పలీ - కపివల్లీ - కోలవల్లీ - శ్రేయసీ॥సీ ॥-వసిరః॥ పు॥ ౫- గజపిప్పలిపేళ్లు, Pothos officinalis.

చవ్యమ్॥న॥-చవికా॥సీ॥[పా] చవికమ్॥ న॥-౨-చవ్యము, The wood of the long peppeı plant.

కాకచిఞ్చీ గుఞ్జా తు కృష్ణలా।

కాకచిఞ్చీ [పా] కాకచిఞ్చా-గుఞ్జా - కృష్ణలా ॥సీ ॥౩-పూసలగురివెంద, Abrııs pıecatoıiııs.

పలఙ్కషాత్విక్షుగన్ధా శ్వదంష్ట్రాస్వాదుకణ్టకః॥ గోకణ్టకో గోక్షురకో వనశృఙ్గాట (ఇత్యపి)।

పలఙ్కషా-ఇక్షుగన్ధా-శ్వదంష్ట్రా॥ సీ॥- స్వాదుకణ్టకః-గోకణ్టకః-గోక్షురకః-వనశృఙ్గాటః ॥ పు॥ ౭-పల్లేరుపేళ్లు, Pedalıum murex.

విశ్వావిషా ప్రతివిషాఽతివి షోపవిషాఽరుణా॥ శృఙ్గీ మహౌషధం (చాథ)క్షీరావీదుగ్ధికే(సమే)।

విశ్వా- విషా - ప్రతివిషా- అతివిషా- ఉపవిషా [పా] అపవిషా-అరుణా-శృఙ్గీ॥సీ॥మహౌషధమ్॥ న॥ ౮-అతివసపేళ్లు, Atıs or betula. [pias 1osea.

క్షీరావీ-దుగ్ధికా॥సీ॥-౨- చిఱుపాలచెట్టు, Ascle-

శతమూలీ బహుసుతాఽభీరు రిన్దీవరీ వరీ ॥ ఋశ్యప్రోక్తాఽభీరుపత్రీ నారాయణ్యశ్శతావరీ । అహేరు

శతమూలీ- బహుసుతా - అభీరుః (ప) భీరుః - ఇన్దీవరీ- వరీ - ఋశ్యప్రోక్తా (పా) ఋష్యప్రోక్తా- అభీరుపత్రీ-నారాయణీ-శతావరీ - అహేరుః (పా) ఆహేరుః॥ సీ॥ ౧౦ - పిల్లపిచ్చరపేళ్లు. చల్లగడ్డ, Asparagus racemosus.

రథ పీతద్రు కాలేయక హరిద్రవః ॥ ౧౪౭ ॥ దార్వీపచంపచా దారు హరిద్రా పర్జ నీత్యపి ।

పీతద్రుః-కాలేయకః- హరిద్రుః॥ పు ॥-దార్వీ-పచంపచా-దారుహరిద్రా-పర్జనీ॥సీ॥ ౭-మ్రానిపసుపుపేళ్లు, Amomum Zanthorhızon.

వచోగ్రగన్ధాషడ్గ్రన్థా గోలోమీశతపర్వికా॥

వచా- ఉగ్రగన్ధా - షడ్గ్రన్థా- గోలోమీ- శతపర్వికా॥సీ॥ ౫-వసపేళ్లు, Orris root.

(శుక్లా) హైమవతీ

హైమవతీ॥సీ॥ ౧- తెల్లనివస, Acorus calamus.

వైద్య మాతృ సింహ్యాతు వాశికా । వృషోఽటరూష స్సింహా

వైద్యమాతా॥ ఋ॥ - సింహీ - వాశికా (పా) వాసికా-॥ సీ॥- వృషః- అటరూషః (పా) అటరుషః- సింహాస్యః-వాశకః (పా) వాసకః - వాజిదన్తకః॥పు॥

స్యావాశకోవాజిదన్తకః॥
ఆస్ఫోటా గిరికర్ణి (స్యా)
ద్విష్ణుక్రాన్తా ఽ పరాజి
తా ।
ఇక్షుగన్ధా తు కాణ్డే
క్షు కోకిలాక్షేక్షుర క్షు
రాః॥ శాలేయస్స్యాచ్ఛి
తశివా ఛత్త్రా మధురికా
మిసిః । మిశ్రేయా (స్య
ధ) సీహుణ్డో వజ్రద్రుః
స్నుక్స్నుహీ గుడాః ॥
౧౫౧॥ సమన్తదుగ్ధాఽ
థో వేల్ల మమోఘా
చిత్రతణ్డులా।తణ్డుల శ్చ
క్రిమిఘ్నశ్చ విడఙ్గం (పు
న్నపుంసకమ్)॥ ౧౫౨॥
బలా వాట్యాలకో
ఘణ్టారవా తు శణపు
ష్పికా ।
మృద్వీకా గోస్తనీ ద్రా
క్షా స్వాద్వీ మధురసే
తి చ ॥ ౧౫౩॥
సర్వానుభూతిస్సరలా
త్రిపుటా త్రివృతా త్రి
వృత్ । త్రిభణ్డీ రేచనీ
శ్యామా పాలిన్ద్యాతు
సుషేణికా॥ ౧౫౪॥ కా
లా మసూరవిదలాఽర్ధ
చన్ద్రా కాలమేషికా ।

౮-అడ్డసరపుచెట్టు, Justicia adhatoda.

ఆస్ఫోటా(స్ఫా) ఆస్ఫోతా- గిరికర్ణీ- విష్ణుక్రాన్తా - అపరాజితా ॥ సీ ॥ ౪ - విష్ణుక్రాంతము పేళ్లు, Clitoria ternatea.

ఇక్షుగన్ధా ॥ సీ ॥- కాణ్డేక్షుః - కోకిలాక్షః - ఇక్షురకః-క్షురః॥పు॥౫-గొలిమిడి, Barleria Longifolia.

శాలేయః॥పు॥ - శీతశివా॥సీ॥(పా) శీతశివః॥ పు॥- ఛత్త్రా-మధురికా-మిసిః-మిశ్రేయా ॥సీ॥ ౬-సదాప పేళ్లు, Anethum Sowa.

సీహుణ్డః - వజ్రద్రుః॥ పు॥ - స్నుక్॥ హ్, సీ॥- స్నుహీ-గుడా - సమన్తదుగ్ధా॥సీ॥ ౬ - జెముడు పేళ్లు, Euphorbia Tirucalli.

వేల్లమ్॥ న॥ - అమోఘా - చిత్రతణ్డులా॥ సీ॥ - తణ్డులః- క్రిమిఘ్నః॥ పు॥-విడఙ్గమ్॥ ప్న॥ ౬ - వాయువిళంగము పేళ్లు.

బలా॥ సీ॥ - వాట్యాలకః॥ పు॥ ౨-చిట్టాముదపు [చెట్టు పేళ్లు, Ricinus christi.

ఘణ్టారవా - శణపుష్పికా॥ సీ ॥౨- గిలకచెట్టు పేళ్లు, Crotalaria retusa.

మృద్వీకా-గోస్తనీ -ద్రాక్షా - స్వాద్వీ - మధురసా॥సీ॥ ౫-ద్రాక్ష పేళ్లు, Grape.

సర్వానుభూతిః - సరలా -త్రిపుటా -త్రివృతా - త్రివృత్ - త్రిభణ్డీ-రేచనీ [పా] రోచనీ॥ సీ॥ ౭-తెల్లతెగడ పేళ్లు, Convolvulus Turpethum.

శ్యామా - పాలిన్దీ - సుషేణికా - కాలా - మసూరవిదలా - అర్ధచన్ద్రా - కాలమేషికా॥సీ॥౭- నల్లతెగడ పేళ్లు.

మధుకం క్లీతకం యష్టి మధుకం మధుయష్టికా	మధుకమ్-క్లీతకమ్-యష్టిమధుకమ్॥న॥ - మధుయష్టికా॥సీ॥౪-అతిమధురము, Liquorice.
విదారీ క్షీరశుక్లే క్షుగన్ధా క్రోష్టీ తు(యాసితా)।	విదారీ-క్షీరశుక్లా - ఇక్షుగన్ధా-క్రోష్టీ॥ సీ॥ ౪-తెల్లనేలగుమ్ముడుపేళ్లు, Convolvulus paniculatus.
(అన్యా) క్షీర విదారీస్యా న్మహా శ్వేతర్క్ష గన్ధికా॥ ౧౫౬॥	క్షీరవిదారీ-మహాశ్వేతా - ఋక్షగన్ధికా॥ సీ ॥ 3-అన్యా = నల్లనేలగుమ్ముడుపేళ్లు.
లాఙ్గలీశారదీ తోయ పిప్పలీ శకులాదనీ।	లాఙ్గలీ - శారదీ-తోయపిప్పలీ - శకులాదనీ॥సీ॥ ౪-నీరుపిప్పలిపేళ్లు, Jussieua repens
ఖరాశ్వా కారవీ దీప్యో మయూరో లోచ మస్తకః॥ ౧౫౭॥	ఖరాశ్వా-కారవీ॥సీ॥ - దీప్యః-మయూరః - లోచమస్తకః॥పు॥ ౫-ఓమముపేళ్లు, (Celosia cristata) The seed of bishop's-weed.
గోపీశ్యామా శారిబా స్యా చ్చన్దనోత్పలశారిబా। యోగ్య మృద్ధి స్సిద్ధి లక్ష్మ్యౌ (వృద్ధేర ప్యాహ్వయా ఇమే)॥	గోపీ-శ్యామా-శారిబా-చన్దనా [పా] అనన్తా-ఉత్పలశారిబా॥ సీ॥ ౫ - సుగంధిపాలపేళ్లు, Periploca indica. యోగ్యమ్॥ న॥. ఋద్ధిః-సిద్ధిః-లక్ష్మీః॥ సీ ॥ ౪ - ఋద్ధియను గ్రంథ్యముపేళ్లు. వృద్ధియను గ్రంథ్యమునకును పేళ్లు.
కదలీ వారణబుసా రమ్భా మోచాంశుమత్ఫలా। కాష్ఠీలా	కదలీ-వారణబుసా-రమ్భా - మోచా - అంశుమత్ఫలా - కాష్ఠీలా ॥ సీ ॥ ౬-అరఁటిపేళ్లు, The banana or plantain tree.
ముద్గపర్ణీ తు కాకముద్గా సహేత్యపి॥ ౧౫౮॥	ముద్గపర్ణీ-కాకముద్గా - సహా॥ సీ॥ 3-పిల్లపెసరపేళ్లు, Asparagus racemosus.
వార్తాకీ హిఙ్గులీ సింహీ భణ్టాకీ దుష్ప్రధర్షిణీ।	వార్తాకీ-హిఙ్గులీ- సింహీ - భణ్టాకీ - దుష్ప్రధర్షిణీ॥సీ॥ ౫-ములకచెట్టుపేళ్లు, Egg plant.
నాకులీ సురసా నాగసుగన్ధా గన్ధనాకులీ॥ నకులేష్టా భుజఙ్గాక్షీ ఛత్త్రాకీ సువహా (చసా।)	నాకులీ - సురసా - నాగసుగన్ధా - గన్ధనాకులీ- నకులేష్టా-భుజఙ్గాక్షీ-ఛత్త్రాకీ - సువహా॥సీ॥ ౮-సర్పాక్షిచెట్టుపేళ్లు. కొందఱు నాగసుగన్ధా అనుచోట రాస్నా-సుగన్ధా, అనియుం జెప్పుదురు.
విదారిగన్ధాంశుమతీ	విదారిగన్ధా-అంశుమతీ- సాలపర్ణీ [పా] శాలప

సాలపర్ణీ స్థిరా ధ్రువా॥ ౧౬౧॥

ర్ణీ స్థిరా-ధ్రువా॥ స్త్రీ॥ ౫ - ముయ్యాకుపొన్న పేళ్లు, Hedysarum Gaujeticum.

తుణ్డికేరీ సముద్రాన్తా కార్పాసీబదరేతి చ। భారద్వాజీ (తు సావన్యా) శృఙ్గీతువృషభో వృషః॥ ౧౬౨॥

తుణ్డికేరీ-సముద్రాన్తా- కార్పాసీ [పా] కర్పాసీ బదరా॥ స్త్రీ॥ ౪-ప్రత్తిచెట్టు, Cotton tree.
భారద్వాజీ॥స్త్రీ॥౧-అడవిప్రత్తి, Wild cotton.
శృఙ్గీ॥స్త్రీ॥-వృషభః ॥పా॥ ఋషభః- వృషః॥ పు॥ 3-వృషభమను నౌషధము పేళ్లు

గాఙ్గేరుకీ నాగబలా ఝషా హ్రస్వగవేధుకా।

గాఙ్గేరుకీ- నాగబలా-ఝషా - హ్రస్వగవేధుకా ॥స్త్రీ॥ ౪-బీరచెట్టుపేళ్లు

ధామార్గవో ఘోషక(స్స్యాత్) మహాజాలీ (సపీతకః)॥

ధామార్గవః - ఘోషకః॥ పు॥ ౨- ఆవడచెట్టు పేళ్లు [గల యావడచెట్టు పేరు.
మహాజాలీ॥స్త్రీ॥౧ - పీతకః సః= పచ్చనిపువ్వులు

జ్యోత్స్నీ పటోలికా జాలీ

జ్యోత్స్నీ-పటోలికా - జాలీ॥ స్త్రీ॥ 3- పొట్లచెట్టు పేళ్లు, The snake-gourd plant.

నాదేయీ భూమిజమ్బుకా।

నాదేయీ- భూమిజమ్బుకా॥ స్త్రీ॥ ౨ - నేలనేరేడు పేళ్లు, Premna herbacea.

స్యాల్లాఙ్గలిక్యగ్నిశిఖా కాకాఙ్గీ కాకనాసికా॥ ౧౬౪॥

లాఙ్గలికీ-అగ్నిశిఖా॥ స్త్రీ॥ ౨-తరిగొట్టుచెట్టుపేళ్లు.
కాకాఙ్గీ - కాకనాసికా॥స్త్రీ ॥ ౨-కాకిదొండపేళ్లు, Wild cherry. [ళ్లు, Cissus pedata.

గోధాపదీతు సువహా ముసలీతాలమూలికా।

గోధాపదీ - సువహా॥ స్త్రీ॥ ౨-చెప్పుతట్టచెట్టుపేళ్లు, [Odina wodier.
ముసలీ - తాలమూలికా॥ స్త్రీ ॥ ౨-నేలతాటిపేళ్లు, Curculigo orchioides.

అజశృఙ్గీవిషాణీ (స్యా) ద్గోజిహ్వా దార్వికే(సమే)॥ ౧౬౫॥

అజశృఙ్గీ - విషాణీ॥ స్త్రీ ॥ ౨-దుష్టుపుచెట్టుపేళ్లు,
గోజిహ్వా - దార్వికా॥ స్త్రీ॥ ౨-ఎద్దునాలుకచెట్టు పేళ్లు బెండచెట్టును, Phlomis esculenta.

తామ్బూలవల్లీ తామ్బూలీ నాగవల్ల్యప్యథ ద్విజా। హరేణూ రేణుకా కౌన్తీ కపిలా

తామ్బూలవల్లీ -తామ్బూలీ - నాగవల్లీ॥ స్త్రీ॥ 3- తమలపాకుతీఁగె పేళ్లు, Betel.
ద్విజా-హరేణుః - రేణుకా - కౌన్తీ-కపిలా-భస్మగన్ధినీ॥ స్త్రీ ॥ ౬ - రేణుక అను గ్రంథ్యము పేళ్లు.

భస్మగన్ధినీ॥ ౧౨౬॥	తక్కోలము.
ఏలావాలుక మైలే	ఏలావాలుకమ్ [పా]ఏలవాలుకమ్- ఐలేయమ్
యం సుగన్ధి హరివాలు	॥న॥-సుగన్ధి ॥న్॥ హరివాలుకమ్-వాలుకమ్॥ న ॥
కమ్। నాలుకం చా	౫ - కూఁతురుబుడుమపేళ్లు. నూఁగుదోసచెట్టు,
	Bryonia Scabra
థ పాలఙ్క్యాముకున్దః	పాలఙ్క్యా॥సీ॥-ముకున్దః-కున్దః [పా] కున్దుః-కు
కున్దకున్దురూ॥ ౧౨౭॥	న్దురుః॥పు॥౪-కుందురుష్కమను గంధద్రవ్యము.
బాలంహ్రీబేర బర్హిష్ఠో	బాలమ్-హ్రీబేరమ్-బర్హిష్ఠమ్ - ఉదీచ్యమ్ -
దీచ్యం కేశామ్బు నామ	కేశామ్బునామ॥న॥౫-కురువేరుపేళ్లు, Andropogon
	muricatum.
చ। కాలానుసార్య వృ	కాలానుసార్యమ్ - వృద్ధమ్ - అశ్మపుష్పమ్ -
ద్ధాఽశ్మపుష్పశీతశివాని	శీతశివమ్-శైలేయమ్॥ న ॥ ౫- రాతిపువ్వుపేళ్లు,
తు॥ ౧౨౮॥ శైలేయం	Benzoin; stone flower.
తాలపర్ణీతు దైత్యా	తాలపర్ణీ-దైత్యా-గన్ధకుటీ-మురా - గన్ధినీ॥సీ॥
గన్ధకుటీ మురా। గన్ధినీ	౫-మురయను గ్రంధ్యముపేళ్లు.
గజభక్ష్యాతు సువహా	గజభక్ష్యా-సువహా - సురభిః-రసా - మహేర
సురభీరసా॥ మహేరణా	ణా-కున్దురుకీ [పా]కున్దరుకీ-సల్లకీ-హ్లాదినీ॥ సీ ॥ ౮-
కున్దురుకీ సల్లకీ హ్లాదినీ	అందుగుచెట్టు, Boswellia serrata.
తిచ। అగ్నిజ్వాలాసుభి	అగ్నిజ్వాలా-సుభిక్షా-ధాతకీ - ధాతృపుష్పికా
క్షాతు ధాతకీ ధాతృపు	॥సీ॥౪-ధాతకీకుసుమ మను గ్రంధ్యముపేళ్లు. ఆరె
ష్పికా॥ ౧౩౦॥	పువ్వు, Lythium fruticosum.
పృథ్వీకా చన్ద్రబాలై	పృథ్వీకా- చన్ద్రబాలా- ఏలా - నిష్కుటిః- బ
లా నిష్కుటి ర్బహులా	హులా॥సీ॥౫- పెద్దయేలకులు, Large cardamoms.
(ఉథ సా।సూక్ష్మో) ప	ఉపకుఞ్చికా- తుత్థా [పా] తుచ్ఛా- కోరఙ్గీ- త్రి
కుఞ్చికా తుత్థా కోరఙ్గీ	పుటా- త్రుటిః॥ సీ॥ ౫-సన్న యేలకులపేళ్లు, Small
త్రిపుటా త్రుటిః॥ ౧౩౧॥	cardamoms.
వ్యాధిః కుష్ఠం పారిభా	వ్యాధిః॥పు॥-కుష్ఠమ్- పారిభావ్యమ్- వాప్యమ్-
వ్యం వాప్యం పాకలము	పాకలమ్- ఉత్పలమ్॥ న॥ ౬ - చెంగల్వకోష్టుపేళ్లు,
త్పలమ్॥	Costus.
శఙ్ఖినీ చోరపుష్పీస్యా	శఙ్ఖినీ-చోరపుష్పీ- కేశినీ॥సీ॥ 3 - కడిలపుచెట్టు

త్కేశిన్య	పేళ్లు, Andropogon aciculetum.
ధ) వితున్నకః॥౧౭౩॥ ఝుటా ఽ మలా ఽజ్ఝటా తాళీశివా తామలకీ	వితున్నకః॥పు॥-ఝుటా-అమలా- అజ్ఝటా- తాలీ-శివా-తామలకీ॥స్త్రీ॥౭-నేలయుసిరిక పేళ్లు.
తి చ। ప్రపౌణ్డరీకం పౌణ్డర్య	ప్రపౌణ్డరీకమ్- పౌణ్డర్యమ్ [పా] పుణ్డర్యమ్॥ న॥ ౨-పుండరీ మను గంధ్యము పేళ్లు.
(మథ)తున్న: కుబేరకః॥ కుణి: కచ్ఛ: కాన్తలకో నన్దివృక్షో౽	తున్నః- కుబేరకః- కుణిః- కచ్ఛః- కాన్తలకః- నన్దివృక్షః॥ పు ॥౬ - నందివృక్షము పేళ్లు, Cedrela Toona.
థరాక్షసీ । చణ్డా ధనహారీ క్షేమ దుష్పత్ర గణహాసకాః॥ ౧౭౪॥	రాక్షసీ-చణ్డా-ధనహారీ ॥ స్త్రీ ॥- క్షేమః- దుష్పత్రః- గణహాసకః ॥ పు॥ ౬ - నల్లకచోరము పేళ్లు. లరక్కసిపేళ్లని కొందఱందురు, Zedoary.
వ్యాలాయుధం వ్యాఘ్రనఖం కరజం చక్రకారకమ్।	వ్యాలాయుధమ్ [పా] వ్యాడాయుధమ్ - వ్యాఘ్రనఖమ్-కరజమ్[పా] కరఞ్జమ్ - చక్రకారకమ్॥ న॥౪ - వ్యాఘ్రనఖ మనుగంధద్రవ్యము పేళ్లు. పులిగోరుచెట్టు, A perfume.
సుషిరా విద్రుమలతా కపోతాఙ్ఘ్రి ర్నటీ నలీ॥ ధమ న్యఞ్జన కేశీచ	సుషిరా [పా] శుషిరా-విద్రుమలతా-కపోతాఙ్ఘ్రిః-నటీ-నలీ-ధమనీ - అఞ్జనకేశీ ॥ స్త్రీ॥౭-నళియను గంధద్రవ్యము పేళ్లు. గువ్వగుత్తిక.
హను ర్హట్టవిలాసినీ । శుక్తి శ్శఙ్ఖః ఖురః కోలదలం నఖ	హనుః-హట్టవిలాసినీ-శుక్తిః॥స్త్రీ॥-శఙ్ఖః-ఖురః॥ పు॥ కోలదలమ్-నఖమ్ ॥న॥౭- నఖమనుగంధద్రవ్యము పేళ్లు. కొందఱుసుషిరాదులు ౫-నళికిని, ధమని మొదలు ౪-బెత్తమునకును,శుక్తి మొదలు ౫- నఖమునకును పేళ్లందురు.
మథాఢకీ॥ కాక్షీ మృత్స్నా తువరికా మృత్తాలక సురాష్ట్రజే।	ఆఢకీ-కాక్షీ-మృత్స్నా - తువరికా॥స్త్రీ॥ - మృత్తాలకమ్ [ప] మృత్ ॥ద్వి॥ - తాలకమ్ - సురాష్ట్రజమ్॥న॥౬-తొవరిమన్ను, A fragrant earth.
కుటన్నటం దాశపురం వానేయంపరిపేలవమ్॥	కుటన్నటమ్-దాశపురమ్ - వానేయమ్- పరిపేలవమ్- ప్లవమ్ - గోపురమ్- గోనర్దమ్- కైవర్తీము

ప్లవ గోపుర గోనర్ద కైవర్తీ ముస్తకాని చ ।

స్తకమ్॥ న॥ ౮ తుంగముస్తలపేళ్లు, Cyperus rotundus.

గ్రన్థిపర్ణం శుకం బర్హం పుష్పం స్థౌణేయ కుక్కురే॥ ౧౨౮॥

గ్రన్థిపర్ణమ్- శుకమ్ - బర్హమ్-పుష్పమ్ (ప) బర్హపుష్పమ్ [పా] బర్హిపుష్పమ్-స్థౌణేయమ్-కుక్కురమ్॥ న॥౬ - స్థౌణేయక మనుగంధద్రవ్యము. పచ్చాకును మాచిపత్రియు, A perfume.

మరున్మాలా తు పిశునా స్పృక్కా దేవీ లతాలఘుః। సముద్రాన్తా వధూఃకోటివర్షాలఙ్కోపి కేత్యపి॥ ౧౨౯॥

మరున్మాలా (ప) మరుత్ - మాలా - పిశునా - స్పృక్కా [పా] పృక్కా - దేవీ - లతా-లఘుః-సముద్రాన్తా-వధూః- కోటివర్షా-లఙ్కోపికా [పా] లఙ్కాసికా॥ సీ॥౧౦-స్పృక్క యనుగంధద్రవ్యము పేళ్లు, Medicago esculenta.

తపస్వినీ జటామాంసీ జటిలా లోమశా మిశీ।

తపస్వినీ- జటామాంసీ- జటిలా- లోమశా- మిశీ॥ సీ॥౬- జటామాంసిపేళ్లు, Indian Spikenard.

త్వక్పత్త్ర ముత్కటం భృఙ్గం త్వచం చోదం వరాఙ్గకమ్॥ ౧౩౦॥

త్వక్॥చ్,సీ॥-పత్త్రమ్- ఉత్కటమ్- భృఙ్గమ్ - త్వచమ్-చోడమ్[పా] చోచమ్-వరాఙ్గకమ్॥ న॥ ౭- లవంగచెక్క పేళ్లు, Cassia liguea.

కర్చూరకో ద్రావిడకః కాల్పకో వేధముఖ్యకః।

కర్చూరకః- ద్రావిడకః- కాల్పకః- వేధముఖ్యకః॥పు॥౪-గంధకచోలము, Curcuma Zerumbet.

ఓషధ్యో (జాతిమాత్రేస్యుః)

ఓషధ్యః(ప) ఓషధయః॥ సీ,బ॥ ౧ - ఆకారభేదములచే వేర్వేఱుగాఁ దెలియఁబడు లతాదిజాతులయందు వర్తించును, A herb, or deciduous plant.

(రజాతౌ సర్వ) మౌషధమ్॥ ౧౩౧॥

ఔషధమ్॥న॥౧- జాతివ్యతిరిక్తములై రోగహరములైనవానికన్నిటికిని పేరు, A drug.

శాకా (ఖ్యంపత్త్రపుష్పాది)

శాకమ్॥ న॥౧-భోజనార్హములైనయాకులు పువ్వులు మొదలైనవానిపేరు, An esculent plant.

తణ్డులీయోఽల్పమారిషః।

తణ్డులీయః - అల్పమారిషః॥పు॥ ౨ - చిట్టికూరపేళ్లు, Amaranthus polygamus.

విశల్యాఽగ్నిశిఖాఽనన్తా ఫలినీ శక్రపుష్పి

విశల్యా-అగ్నిశిఖా - అనన్తా-ఫలినీ [పా] హాలినీ-శక్రపుష్పికా॥ సీ॥ ౫ - నాగేటిచాలుకూరపేళ్లు.

కా॥ ౧౮౩॥

వెన్న వెదురుకూర.

స్యా ద్వృశ్చికగన్ధా ఛగ
లాఙ్ఞ్యావేగీ వృద్ధదార
కః । జుఙ్గో

వృశ్చికగన్ధా - ఛగలాఙ్ఞీ [పా] ఛగలాన్త్రీ- ఆవేగీ ॥సీ॥-వృద్ధదారకః-జుఙ్గః ॥ పు॥ ౫ - బొద్దికూరపేళ్లు కొందఱు ఆవేగిశబ్దము త్తరపదసాహచర్యముచేత సకారాంతపుల్లింగమనిరి.

బ్రాహ్మీతు మత్స్యా
క్షీ వయస్థా సోమవల్లరీ॥

బ్రాహ్మీ(పా) బ్రహ్మీ-మత్స్యాక్షీ-వయస్థా-సోమవల్లరీ॥ సీ॥౪-పొన్నగంటికూర, Illecebrum Sessile.

పటుపర్ణీ హైమవతీ ।
స్వర్ణక్షీరీ హిమావతీ ।

పటుపర్ణీ - హైమవతీ-స్వర్ణక్షీరీ - హిమావతీ॥ సీ॥౪-కంకోష్టుపేళ్లు.

హయపుచ్ఛీ తు కా
మ్బోజీ మాషపర్ణీ మ
హాసహా॥ ౧౮౪॥

హయపుచ్ఛీ - కామ్బోజీ - మాషపర్ణీ-మహాసహా॥సీ॥౪-కారుమినుముపేళ్లు.

తుణ్డికేరీ రక్తఫలా బి
మ్బికా పీలుపర్ణ్యపి ।

తుణ్డికేరీ - రక్తఫలా - బిమ్బికా-పీలుపర్ణీ॥ సీ॥ ౧-దొండచెట్టుపేళ్లు, Bryonia grandis.

బర్బరా కబరీ తుఙ్గీ
ఖరపుష్పాఽజగన్ధికా॥

బర్బరా - కబరీ - తుఙ్గీ - ఖరపుష్పా-అజగన్ధికా॥ సీ॥ ౫-వాయింటచెట్టు, Ocymum gratissimum.

ఏలాపర్ణీ తు సువహా
రాస్నా యుక్తరసా (చ
పా) । చాఙ్గేరీ చుక్రికా
దన్తశఠాఽమ్బష్ఠాఽ
మ్లలోణికా॥ ౧౮౫॥

ఏలాపర్ణీ - సువహా - రాస్నా-యుక్తరసా॥ సీ॥ ౪-సన్నరాస్నముపేళ్లు, Mimosa octandra.

చాఙ్గేరీ-చుక్రికా - దన్తశఠా-అమ్బష్ఠా -అమ్లలోణికా॥సీ॥పులిచింతపేళ్లు, Oxalis monadelpha.

సహస్రవేధీ చుక్రోఽ
మ్లవేతస శ్శతవేధ్యపి ।

సహస్రవేధీ॥ న్॥ - చుక్రః - అమ్లవేతసః-శతవేధీ॥న్,పు॥ ౪-పుల్లప్రబ్బలిపేళ్లు, Sorrel.

నమస్కారీ గణ్డకాలీస
మఙ్గాఖదిరేత్యపి॥౧౮౬॥

నమస్కారీ-గణ్డకాలీ-సమఙ్గా-ఖదిరా ॥సీ॥౪-ముడుగుదామరపేళ్లు, Lycopodium imbricatum.

జీవన్తీ జీవనీ జీవా జీ
వనీయా మధుః స్రవా।

జీవన్తీ-జీవనీ-జీవా-జీవనీయా-మధుః-స్రవా[ప]। మధుస్రవా॥సీ॥ ౫-పాలకూర, Minusops Kauki.

కూర్చశీర్షో మధురకః
శృఙ్గహ్రస్వాఙ్గజీవకాః ॥

కూర్చశీర్షః-మధురకః-శృఙ్గః -హ్రస్వాఙ్గః-జీవకః॥ పు॥ ౫-జీవకమను నౌషధముపేళ్లు.

కిరాతతిక్తో భూనిమ్బో
ఽనార్యతిక్తోఽ

కిరాతతిక్తః-భూనిమ్బః - అనార్యతిక్తః॥ పు॥ 3-నేలవేముపేళ్లు, Gentiana cherayta.

థ సప్తలా। విమలా సాతలా భూరిఫేనా చర్మకషేత్యపి॥ ౧౮౯॥

సప్తలా-విమలా - సాతలా-భూరిఫేనా - చర్మకషా॥ సీ॥ ౫-సంబరేణిపేళ్లు.

వాయసోలీ స్వాదురసా వయస్థాఽ

వాయసోలీ - స్వాదురసా - వయస్థా [పా] కాయస్థా॥సీ॥3-కాకోలిపేళ్లు. కాగగోలిమి.

థ మకూలకః। నికుమ్భో దన్తికా ప్రత్యక్శ్రేణ్యుదుమ్బరపర్ణ్యపి॥

మకూలకః [పా] ముకూలకః - నికుమ్భః॥పు॥ దన్తికా - ప్రత్యక్శ్రేణీ - ఉదుమ్బరపర్ణీ॥ సీ॥ ౫-దంతిచెట్టుపేళ్లు.

అజమోదాతూగ్రగన్ధా బ్రహ్మదర్భా యవానికా।

అజమోదా-ఉగ్రగన్ధా-బ్రహ్మదర్భా - యవానికా॥సీ॥౪-ఒకదినుసు ఓమముపేళ్లు, Carum carui.

(మూలే) పుష్కరకాశ్మీర పద్మపత్త్రాణి (పౌష్కరే)॥ ౧౯౦॥

పుష్కరమ్-కాశ్మీరమ్ - పద్మపత్త్రమ్॥ న॥ 3-పౌష్కరేమూలే = పుష్కరమూలము. కాశ్మీరదేశపుమెట్టతామరదుంప, Costus speciosus.

అవ్యథాతిచరా పద్మా చారటీ పద్మచారిణీ।

అవ్యథా-అతిచరా-పద్మా-చారటీ-పద్మచారిణీ॥ సీ॥౫-కాశ్మీరదేశపుతామర, Hibiscus mutabilis.

కామ్పిల్యః కర్కశశ్చన్ద్రో రక్తాఙ్గో రోచనీత్యపి॥ ౧౯౨॥

కామ్పిల్యః-కర్కశః-చన్ద్రః - రక్తాఙ్గః॥ పు॥ - రోచనీ॥ సీ॥ ౫ - కంపిలముపేళ్లు- రోచని యను నౌషధము.

ప్రపున్నాడస్త్వేడగజో దద్రుఘ్నశ్చక్రమర్దకః। పద్మాటఉరణాఖ్యశ్చ

ప్రపున్నాడః - ఏడగజః-దద్రుఘ్నః - చక్రమర్దకః-పద్మాటః - ఉరణాఖః [పా] ఉరణాఖ్యః॥ పు॥ ౬-తగిరిసచెట్టుపేళ్లు, Cassia Alata.

పలాణ్డుస్తు సుకన్దకః॥ ౧౯౩॥

పలాణ్డుః-సుకన్దకః॥ పు॥ ౨ - నీరుల్లిపేళ్లు. ఎఱ్ఱయుల్లి, Onion. Allium cepa.

లతార్కః దుద్రుమో (తత్ర హరితే)

లతార్కః-దుద్రుమః॥ పు॥ ౨ - హరితేతత్ర= పచ్చనీరుల్లి పేళ్లు, A green onion.

(ఽథ)మహౌషధమ్।

మహౌషధమ్-లశునమ్॥న॥-గృఞ్జనః - అరిష్టః-

లశునం గృఞ్జనారిష్ట మహాకన్ద రసోనకాః॥

మహాకన్దః-రసోనకః ॥ పు॥ ౬-వెల్లుల్లిపేళ్లు. తెల్లయుల్లి, Garlick.

పునర్నవాతు శోథఘ్నీ

పునర్నవా - శోథఘ్నీ ॥ సీ ॥ ౨-గలిజేరుపేళ్లు, Hogweed.

వితున్నం సునిషణ్ణకమ్।

వితున్నమ్ - సునిషణ్ణకమ్॥ న॥ ౨-నీరుచెంచలిపేళ్లు, Marsilea dentata.

(స్యా)ద్వాతకశ్శీతలోఽపరాజితా శణపర్ణ్యపి॥ ౧౯౫॥

వాతికః॥పు॥ [పా] వాతకః॥సీ॥-శీతలః॥ పు॥ [పా] శీతలా-అపరాజితా - శణపర్ణీ [పా] అసనపర్ణీ॥ సీ॥ ౪-నోమిదపుచెట్టుపేళ్లు, Pentaptera tomentosa.

పారావతాఙ్ఘ్రిః కటభీ పణ్యా జ్యోతిష్మతీ లతా।

పారావతాఙ్ఘ్రిః॥సీ॥ - కటభీ-పణ్యా - జ్యోతిష్మతీ-లతా॥సీ॥౫-ఎక్కుడుతీఁగపేళ్లు. మానేరుతీఁగ-మెఱపుతీఁగ. Heart-pea.

వార్షికం త్రాయమాణా(స్యా)త్త్రాయన్తీ బలభద్రికా॥ ౧౯౬॥

వార్షికమ్॥ న॥- త్రాయమాణా- త్రాయన్తీ- బలభద్రికా॥సీ॥౪-కలుగానుగుపేళ్లు.

విష్వక్సేనప్రియాఘృష్టిర్వారాహీ బదరేత్యపి।

విష్వక్సేనప్రియా- ఘృష్టిః [పా] గృష్టిః-వారాహీ-బదరా॥సీ॥౪-పాఁచితీఁగపేళ్లు, Dioscorea

మార్కవో భృఙ్గరాజ (స్సమౌ)

మార్కవః-భృఙ్గరాజః ॥ పు ॥ ౨ - గుంటగలిజేరుపేళ్లు. Trailing Eclipta.

కాకమాచీతు వాయసీ॥ ౧౯౭॥

కాకమాచీ-వాయసీ॥సీ॥ ౨- కాఁచిచెట్టుపేళ్లు, Solanum trilobatum.

శతపుష్పాసితచ్ఛత్రాఽతిచ్ఛత్రామధురామిసిః। అవాక్పుష్పీ కారవీ చ

శతపుష్పా - సితచ్ఛత్రా - అతిచ్ఛత్రా - మధురా-మిసిః [పా] మసిః- అవాక్పుష్పీ - కారవీ॥ సీ॥ ౭-పెద్దసదాపపేళ్లు అడవిసదాప. Anise.

సారణీ తు ప్రసారణీ॥ (తస్యాం) కటమ్భరారాజబలా భద్రబలేతి చ।

సారణీ [పా] సారణా - ప్రసారణీ - కటమ్భరా-రాజబలా - భద్రబలా-॥ సీ ॥ ౫ - గొంతెమగోరుచెట్టుపేళ్లు, Pæderia fœtida.

జనీ జతూకా జనసీ జతుకృచ్చక్రవర్తినీ॥ ౧౯౮॥ సంస్పర్శాఽ

జనీ- జతూకా [పా] జనూకా- జననీ [పా] రజనీ-జతుకృత్ [పా] జన్తుకృత్-చక్రవర్తినీ- సంస్పర్శా॥సీ॥౬-కోరిందచెట్టుపేళ్లు.

థ శటీ గన్ధమూలీ షడ్గ్రన్థి(కేత్యపి)। కర్చూరోఽపి పలాశోఽథ

శటీ-గన్ధమూలీ- షడ్గ్రన్థికా ॥ సీ ॥- కర్చూరః [పా] కర్బురః- పలాశః॥ పు॥ ౫ - గంట్లకచోరము పేళ్లు, A species of Curcuma.

థ కారవేల్లః కటిల్లకః॥ ౨౦౦॥ సుషవీ(చా

కారవేల్లః-కటిల్లకః[పా] కఠిల్లకః॥పు॥- సుషవీ [పా]సుశవీ॥ సీ॥౩- కాకరచెట్టుపేళ్లు, Momordica charantia.

థ) కులకం పటోల స్తిక్తకః పటుః।

కులకమ్॥న॥-పటోలః-తిక్తకః-పటుః ॥ పు ॥ ౪- చేదుపొట్లపేళ్లు, Trichosanthes diocca.

కూశ్మాణ్డక స్తు కర్కారు

కూశ్మాణ్డకః [పా] కూష్మాణ్డకః-కర్కారుః॥ పు॥ ౨-గుమ్మడుచెట్టుపేళ్లు, A pumpkin gourd.

రుర్వారుః కర్కటీ (స్త్రియౌ) ॥౨౦౧॥

ఉర్వారుః-కర్కటీ ॥ సీ॥ ౨ - దోసచెట్టుపేళ్లు, Cucumber.

ఇక్ష్వాకుః కటుతుమ్బీ (స్యాత్)

ఇక్ష్వాకుః-కటుతుమ్బీ ॥సీ ॥ ౨- వదరుచెట్టుపేళ్లు, చేదుసొర, A bitter gourd.

తుమ్బ్యలాబూ (రుభే సమే)।

తుమ్బీ-అలాబూః[పా]అలాబుః (ప) అలాబుః ॥సీ॥అనుగపుచెట్టుపేళ్లు, సొర,Cucurbita legeneris.

చిత్రా గవాక్షీ గోడుమ్బా

చిత్రా-గవాక్షీ-గోడుమ్బా॥ సీ॥ ౩- పిల్లపాపరచెట్టుపేళ్లు. బుడమపేళ్లును.

విశాలాత్విన్ద్రవారుణీ॥ ౨౦౨॥

విశాలా-ఇన్ద్రవారుణీ॥ సీ॥ ౨-పెద్దపాపరపేళ్లు, Coloquintida. Cucumis Colocynthis.

అర్శోఘ్నః సూరణః కన్దో

అర్శోఘ్నః-సూరణః-కన్దః॥ పు॥ ౩-కందపేళ్లు, Arum campanulatum.

గణ్డీరస్తు సమష్ఠిలా।

గణ్డీరః॥పు॥ -సమష్ఠిలా॥ సీ॥ ౨-ఏఱువంగపేళ్లు.

కలమ్బ్యుపోదకా (ఽస్త్రీతు) మూలకం హిలమోచికా॥౨౦౩॥వాస్తుకం (శాకభేదాఃస్యుః)

కలమ్బీ ॥సీ ॥- ఉపోదకా [ప] ఉపోదకీ॥ సీ ॥- మూలకమ్॥ న॥-హిలమోచికా ॥ సీ॥-వాస్తుకమ్ (ప) వాస్తూకమ్॥ న ॥- ఈ ౫ ను వరుసగా తీఁగెబచ్చలి (Convolvulus repenes), దుంప బచ్చలి (Basella rubra), ముల్లంగి (Radish), చిలుకకూర (Hingtsha repens), చక్రవర్తికూర (Chenopodi-

um album) అనునైదు శాకభేదములపేళ్లు.

దూర్వా తు శతపర్వికా। సహస్రవీర్యా భార్గవ్యౌ రుహాఽనన్తాఽ(థ సాసితా)॥ ౨౦౮॥

దూర్వా - శతపర్వికా - సహస్రవీర్యా - భార్గవీ - రుహా - అనన్తా ॥స్త్రీ॥ ౬ - గఱికపేళ్లు, Bent grass. (Agrotis linearis)

గోలోమీ శతవీర్యా చ గణ్డాలీ శకులాక్షకః।

గోలోమీ - శతవీర్యా॥ స్త్రీ॥ ౨ - సితా సా = తెల్ల గఱికపేళ్లు గణ్డాలీ॥స్త్రీ॥ - శకులాక్షకః॥ పు॥ ౨ - తీఁగె గఱికపేళ్లు ఈరెను తెల్లగఱికపేళ్లని కొందఱు

కురువిన్దో మేఘనామా ముస్తా ముస్తక(మస్త్రియామ్)॥ ౨౦౯॥

కురువిన్దః - మేఘనామా ॥న్॥ పు॥ - ముస్తా॥స్త్రీ॥ - ముస్తకమ్ ॥ న్ప ॥ ౪ - నిడుపుతుంగముస్తలపేళ్లు, Cyperus rotundus.

(స్యా)ద్భద్రముస్తకో గున్ద్రా

భద్రముస్తకః॥పు॥ - గున్ద్రా॥ స్త్రీ॥ ౨ - రాగముస్తలపేళ్లు. భద్రముస్తలు, Cyperus pertinuis.

చూడాలా చక్రలోచ్చటా।

చూడాలా - చక్రలా - ఉచ్చటా॥ స్త్రీ॥ ౩ - వట్రువముస్తలపేళ్లు.

వంశే త్వక్సారకర్మార త్వచిసార తృణధ్వజాః॥ శతపర్వా యవఫలో వేణు మస్కర తేజనాః।

వంశః - త్వక్సారః - కర్మారః - త్వచిసారః - తృణధ్వజః - శతపర్వా॥ న్॥ - యవఫలః - వేణుః - మస్కరః - తేజనః ॥ పు॥ ౧౦ - వెదురుపేళ్లు, A bamboo.

(వేణవః) కీచకా (స్తే స్యు ర్యే స్వన న్త్యనిలోద్ధతాః)॥ ౨౧౦॥

కీచకాః॥పు, బ॥ ౧ - వాయువుచేతఁ గొట్టఁబడి శబ్దించుచున్న వెదుళ్ల పేరు, The whistling bamboos.

గ్రన్థి(ర్నా)పర్వపరుషీ

గ్రన్థిః॥పు॥ - పర్వ ॥న్॥ - పరుః ॥స్॥న॥ ౩ - వెదురుగణుపులపేళ్లు పరుశబ్దము కారాంత పుల్లింగము నుంగలదని కొందఱందురు. A knot or joint.

గున్ద్రా స్తేజనక శ్శరః।

గున్ద్రః - తేజనకః - శరః॥ పు॥ ౩ - కాకివెదురుపేళ్లు, Saccharum Sara.

నడ స్తు ధమనః పోటగలోఽ

నడః - ధమనః - పోటగలః॥ పు॥ ౩ - కిక్కసకసవుపేళ్లు. గనుపదంటు, A reed.

థో కాశ(మస్త్రియామ్)

కాశమ్॥న్ప॥ - ఇక్షుగన్ధా॥స్త్రీ॥ - పోటగలః ॥పు॥ ౩-

౨౦౮ ॥ ఇక్షుగన్ధా పోటగలః (పుంభూమనితు) బల్బజాః ।

తెల్లుకసవుపేళ్లు. బల్బజాః॥పు, బ॥ ౧-మోదయపుకసవుపేరు, ఈరను తెల్లుకసవుపేళ్లని కొందఱందురు. Saccharum Spontaneum.

రసాల ఇక్షు

రసాలః-ఇక్షుః॥పు॥ ౨-చెఱకుపేళ్లు, Sugarcane.

(స్తద్భేదాః) పుణ్డ్రకాన్తారకాదయః॥ ౨౦౯॥

పుణ్డ్రః-కాన్తారకః-ఆదిపదముచే, కోశకారః॥పు॥ మొదలైనవి, తద్భేదాః=చెఱకువిశేషములు.

స్యాద్వీరణం వీరతరం

వీరణమ్-వీరతరమ్॥ న ॥ ౨-అవురుకసవుపేళ్లు, Andropogon muricatum.

(మూలేఽస్యో) శీర(మస్త్రియామ్)। అభయంనలదంసేవ్య మమృణాలం జలాశయమ్॥ ౨౧౦ ॥ లామజ్జకం లఘులయ మవదాహేష్టకాపథే ।

ఉశీరమ్॥ప్న॥-అభయమ్ - నలదమ్ - సేవ్యమ్-అమృణాలమ్-జలాశయమ్-లామజ్జకమ్ - లఘులయమ్-(ప) లఘు-లయమ్- అవదాహమ్ - ఇష్టకాపథమ్॥ న॥ ౧౦- అస్య=ఈయవురుకసవుయొక్క, మూలే=వేరుపేళ్లు. అవేవట్టివేళ్లు, Cas-cus.

(నడాదయ) స్తృణం (గర్ముచ్ఛ్యామాక ప్రముఖా అపి)॥ ౨౧౧॥

నడాదయః=నడశబ్దము మొదలిదివఱకునైన శబ్దములచేతఁ జెప్పఁబడినవియు; గర్ముచ్ఛ్యామాక ప్రముఖా అపి,గర్ముత్ =ఊడలు,శ్యామాకః=చామలు, ప్రముఖాఅపి=ఇవి మొదలైన తృణధాన్యవాచకశబ్దములచేతఁజెప్పఁబడఁగలవియు,తృణమ్॥ న॥ తృణమని చెప్పఁబడును, A gramineous plant.

(అస్త్రీ) కుశం కుథో దర్భః పవిత్రం

కుశమ్॥ప్న॥-కుథః - దర్భః॥పు॥ - పవిత్రమ్॥న॥ ౪-దర్భలపేళ్లు, Sacrificial grass

(మథ) కత్తృణమ్।పౌర సౌగన్ధిక ధ్యామ దేవజగ్ధక రౌహిషమ్॥

కత్తృణమ్-పౌరమ్- సౌగన్ధికమ్ - ధ్యామమ్-[పా]ధ్యామయమ్-దేవజగ్ధకమ్-రౌహిషమ్॥ న॥ ౬ - కామంచికసవుపేళ్లు, A fragrant grass.

ఛత్త్రాతిచ్ఛత్త్ర పాలఘ్నా మాలాతృణక భూస్తృణే।

ఛత్త్రా॥సీ॥-అతిచ్ఛత్త్రః [ప] ఛత్త్రాతిచ్ఛత్త్రః - పాలఘ్నః॥పు॥ ౩ - ఛత్త్రాకారమైనకసవుపేళ్లు, A mushroom, మాలాతృణకమ్-భూస్తృణమ్॥ న ॥ ౨-చిప్పకసవు, Andropogon schœnanthus.

శష్పం బాలతృణం | శష్పమ్ [పా] శస్యమ్-బాలతృణమ్ ॥ న ॥ ౨- లేఁతకసవుపేళ్లు, Young grass.

ఘాసో యవసం | ఘాసః-యవసం(ప)యావసః॥ పు॥ ౨-పశువులు మొగలై నవిలినఁగగినకసవుపేళ్లు, Meadow grass

తృణ మర్జునమ్॥ ౧౧౫॥ | తృణమ్-అర్జునమ్॥ న ॥ ౨ - సామాన్యముగా కసవుపేళ్లు, Grass.

(తృణానాం సంహతి) స్తృణ్యా | తృణ్యా॥స్త్రీ॥ ౧-తృణానామ్=కసవుయొక్క, సంహతిః=సమూహము పేరు, Abundance of grass.

నడ్యాతు (నడసంహతిః)। | నడ్యా॥స్త్రీ॥ ౧-నడసంహతిః = గనుపకసవుగుంపు పేరు. కిక్కసకసవుగుంపు Abundance of reeds.

తృణరాజా (హ్వయ) స్తాలో | తృణరాజః-తాలః॥ పు ॥ ౨ - తాటిచెట్టుపేళ్లు, Palmyra.

నాలికేర స్తు లాఙ్గలీ॥ ౧౧౬॥ | నాలికేరః[పా] నారికేలః॥పు॥-లాఙ్గలిన్,పు-ఈ, స్త్రీ॥ ౨-టెంకాయచెట్టుపేళ్లు, Cocoanut.

ఘోణ్టాతుపూగః క్రముకో గువాకః ఖపురో | ఘోణ్టా॥ స్త్రీ॥ పూగః - క్రముకః - గువాకః- (ప) గూవాకః-ఖపురః॥పు॥ ౫ - పోకచెట్టు, Areca Faufel. [canut.

(౽స్యతు। ఫల)ము ద్వేగ | ఉద్వేగమ్॥ న॥౧ - ఈపోకచెట్టుఫలము, Are-

(మేతేచ హిన్తాలసహ తాస్త్రయః ॥ ౧౧౭ ॥ | హిన్తాలసహితాః=గిఱకతాటి (Marshy date) తోఁగూడుకొనియున్న, ఏతేత్రయశ్చ=ఈ చెప్పఁ

ఖర్జూరః కేతకీ తాలీ ఖర్జూరీ చ)తృణద్రుమాః॥ | బడిన తాలనారికేల క్రముకములు మూఁడును, ఖర్జూరః=ఖర్జూరవృక్షము (Date,), కేతకీ= మొగలిచెట్టు (Pandanus odoratissimus), తాలీ=శ్రీతాళివృక్షము (Corypha Talliera),ఖర్జూరీ=ఈఁతచెట్టు (Wild date) ఈరను కూడి యెనిమిదియు తృణవృక్షము లనంబడును, A palm.

ఇతి వనౌషధివర్గః. | అరణ్యముతోను ఓషధులతోను జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

సింహో మృగేన్ద్రః | సింహః-మృగేన్ద్రః - పఞ్చాస్యః - హర్యక్షః-

పఞ్చాస్యోహర్యక్షః కేసరీ హరిః॥ ౨౧౬॥	కేసరీ॥న్॥-హరిః॥పు॥౬-సింహముపేళ్లు, A lion.
[కణ్ఠీరవోగజరిపుః పిఙ్గదృష్టిర్మృగాధిపః॥]	[కణ్ఠీరవః-గజరిపుః-పిఙ్గదృష్టిః-మృగాధిపః॥పు॥౪] అధికపాఠము.
శార్దూలద్వీపినౌవ్యాఘ్రే	శార్దూలః - ద్వీపీ॥న్॥-వ్యాఘ్రః॥పు॥ 3 - పెద్దపులిపేళ్లు, A tiger.
తరక్షుస్తుమృగాదనః।	తరక్షుః-మృగాదనః ॥ పు॥౨ - సివంగిపేళ్లు, A hyena.
వరాహస్సూకరో ఘృష్టిః కోలః పోత్రీ కిరిః కిటిః॥ ౨౧౭॥ దంష్ట్రీ ఘోణీ స్తబ్ధరోమా క్రోడో భూదార(ఇత్యపి।)	వరాహః-సూకరః[పా]శూకరః - ఘృష్టిః[పా] గృష్టిః-కోలః-పోత్రీ॥న్॥-కిరిః - కిటిః - దంష్ట్రీ॥న్॥-ఘోణీ॥న్॥- స్తబ్ధరోమా॥ న్॥-క్రోడః - భూదారః॥పు॥౧౨-అడవిపందిపేళ్లు, A hog.
కపి ప్లవఙ్గ ప్లవగ శాఖామృగ వలీముఖాః ॥ మర్కటోవానరః కీశో వనౌకా	కపిః-ప్లవఙ్గః-ప్లవగః-శాఖామృగః - వలీముఖః-మర్కటః-వానరః-కీశః-వనౌకాః॥స్॥ పు॥౯-కోతిపేళ్లు, A monkey or ape.
(అథ)భల్లుకే। ఋక్షాచ్ఛభల్ల భాలూకా	భల్లుకః (ప) భల్లూకః ఋక్షః - అచ్ఛభల్లః-(ప) అచ్ఛః-భల్లః-భాలూకః-॥పు॥౪- ఎలుఁగుగొడ్డుపేళ్లు, A bear.
గణ్డకే ఖడ్గ ఖడ్గినౌ॥	గణ్డకః-ఖడ్గ-ఖడ్గీ॥న్, పు॥౩,ఖడ్గమృగము పేళ్లు,A rhinoceros.
లులాయో మహిషోవాహద్విషత్కాసరసైరిభాః।	లులాయః-మహిషః-వాహద్విషన్ ॥ త్॥-కాసరః-సైరిభః॥పు॥౫-కారెనుపోతుపేళ్లు, A buffalo.
(స్త్రియాం)శివా భూరిమాయు గోమాయు మృగధూర్తకాః॥ సృగాల వఞ్చక క్రోష్టు ఫేరు ఫేరవ జమ్బుకాః।	శివా॥ స్త్రీ॥-భూరిమాయుః [పా] భూరిమాయః-గోమాయుః-మృగధూర్తకః-సృగాలః- [పా]శృగాలః-వఞ్చకః-క్రోష్టుః- ఫేరుః- ఫేరవః - జమ్బుకః॥ పు॥౧౦-నక్కపేళ్లు క్రోష్టుశబ్దమునకు ఋకారాంతమునకునరూపము, A jackal.
ఓతుర్బిడాలో మార్జారో వృషదంశక ఆఖు	ఓతుః-బిడాలః- మార్జారః[పా]మార్జాలః-వృషదంశకః [పా] పృషదంశకః - ఆఖుభుక్ ॥ జ్॥ పు॥

భుక్॥ ౧౧౦॥
(త్రయో) గౌధేర గౌ
ధారగౌధేయా (గోధికా
త్మజే) ।
శ్వావిత్తు శల్య
(స్తల్లోమ్ని) శలలీ శ
లలం శలమ్॥ ౧౧౧॥
వాతప్రమీ ర్వాత
మృగః
కోక స్త్వీహామృగో
వృకః ।
మృగేకురఙ్గ వాతాయు
హరిణాజినయోనయః ॥
ఐణేయ (మేణ్యాశ్చర్మా
ద్యమేణ)మైణ (ముభే
త్రిషు) ।
కదలీ కన్దలీ చీన శ్చ
మూరు ప్రియకావపి ॥
౧౧౨॥ సమూరు (శ్చే
తిహారిణా అమీ అజిన
యోనయః) ।

౫-పిల్లి పేళ్లు, A cat

గౌధేరః-గౌధారః-గౌధేయః ॥పు॥ ౩-ఉడుము పిల్ల పేళ్లు, An iguana.

శ్వావిత్ ॥ధ॥-శల్యః ॥పు॥ ౧- ఏదుపంది పేళ్లు, [A porcupine.
శలలీ॥స్త్రీ॥-శలలమ్-శలమ్॥న॥ ౩-తల్లోమ్ని = ఆ యేదుపందిముండ్ల పేళ్లు, Porcupine quills.

వాతప్రమీః-వాతమృగః ॥పు॥ ౧-గాలికి నెదురు నడచునిఱ్ఱివంటి మృగము, పొడయిఱ్ఱి. వాతప్రమీశబ్దము స్త్రీలింగమును, A swift antelope.

కోకః- ఈహామృగః-వృకః ॥పు॥ ౩- తోఁడేలు పేళ్లు, A wolf.

మృగః-కురఙ్గః - వాతాయుః- హరిణః - అజినయోనిః॥పు॥౫-ఇఱ్ఱి పేళ్లు, A deer or antelope.

ఏణ్యాః=ఆఁడు లేడియొక్కయు, ఏణస్య = మగదుప్పియొక్కయు, చర్మాద్యమ్=చర్మము మొదలైనవి, వరుసగా- ఐణేయమనియు (Belonging to a doe), ఐణమనియు (Belonging to a buck), చెప్పఁబడును ॥త్రి॥

కదలీ॥స్త్రీ॥ (ప) కదలిన్ - పు॥ బొల్లిచాయ మెడచారలుగలిగి బిలములోనుండు మృగము. కన్దలీ॥స్త్రీ॥ (ప) కన్దలీ ॥న్, పు॥ దొడ్డకడుపును నల్లనిముందరికాళ్లునుగలమృగము. చీనః ॥పు॥ గువ్వవన్నెగలిగి ౩౦ అంగుళముల పొడవుగల మృగము. చమూరుః॥ పు॥ తోఁక లేనిమృగము ప్రియకః॥ పు॥ దట్టమై యెఱ్ఱని నల్లనిరోమములుగల మృగము, సమూరుః॥ పు॥ తెల్లనికోన వెంట్రుకలతోఁగూడిన దొడ్డమెడగలమృగము. ఇత్యమీ = ఈయాఱును, అజినయోనయః=ఆస్తరణాదులకు నుపయోగించు

చర్మములకుఁగారణములయిన, హారిణాః = ఇఱ్ఱిజాతులలో విశేషములు.

కృష్ణసారరురున్యఙ్కురఙ్కుశమ్బరరౌహిషాః ॥ ౨౫ ॥
గోకర్ణపృషతైణర్శ్యరోహితాశ్చమరో (మృగాః) ।

కృష్ణసారః [పా] కృష్ణశారః=నల్లయిఱ్ఱి, The spotted antelope రురుః=నల్లచారలదుప్పి, The stag. న్యఙ్కుః = తలవంచుకొనిపోవు జింకపోతు రఙ్కుః=తెల్లరోమములుగల యిఱ్ఱి, The spotted axis. శమ్బరః=ఎఱ్ఱవన్నెగల సన్నపుజంక. రౌహిషః=కొండగొఱ్ఱె. గోకర్ణః=కణితి. పృషతః=దుప్పి, The poicine deer. ఏణః=పెద్దకండ్లుగలనల్లయిఱ్ఱి. ఋష్యః [పా] ఋశ్యః=మనుఁబోతు, White-footed antelope. రోహితః=కేసరియనుమృగము. చమరః=సవరపుమృగము, Bos grunniens. ఈ ౧౨ను ॥పు॥- మృగాః=తమతమపేళ్లచేతఁ బ్రసిద్ధములైన మృగభేదములు.

గన్ధర్వశ్శరభో రామస్సృమరో గవయశ్శశః ॥ ౨౬ ॥

గన్ధర్వః = దొడ్డకడుపును వట్రువతోఁకయును గలమృగము శరభః = ఎనిమిదికాళ్లుగలిగి సింహమును చంపెడిమృగము. రామః=పెద్దదుప్పి. సృమరః-=పెద్దసవరపు మృగము. గవయః=గురుపోతు, Bos Gavœus. శశః=కుందేలు, A hare.

ఇత్యాదయో మృగేన్ద్రాద్యా గవాద్యాః పశుజాతయః ।

A beast.

ఇత్యాదయః = గన్ధర్వశబ్దము మొదలయినవియును, మృగేన్ద్రాద్యాః = సింహశబ్దము మొదలు చమరశబ్దపర్యంతము లయినవియు, గవాద్యాః =వైశ్యవర్గయందుఁజెప్పఁబడు గోవులు మొదలైనవియు, పశుజాతయః=పశువులనిచెప్పఁబడును

[అధోగంతా తు ఖనకో వృకః పుంధ్వజ ఉందురః] ఉన్దురుర్మూషికోఽప్యాఖుర్గిరికా బాలమూషికా ॥

[అధోగంతా - ఖనకః - వృకః - పుంధ్వజః- ఉందురః] ఎలుకపేళ్లు. అధికపాఠము.

ఉన్దురుః-మూషికః [పా] మూషకః - ఆఖుః॥పు॥3-ఎలుకపేళ్లు, A rat. [A small rat.

గిరికా - బాలమూషికా॥స్త్రీ॥౨-చిట్టెలుకపేళ్లు,

[చుచున్దరీ గన్ధమూషీ దీర్ఘదేహీ తు మూషికా।]
సరటః కృకలాస (స్స్యా)
న్ముసలీ గృహగోధికా ॥
లూతా (స్త్రీ) తన్తువాయోర్ణనాభ మర్కటకా (స్సమాః)।
నీలఙ్గు స్తు క్రిమిః
కర్ణజలూకా శతప (ద్యుభే)॥ ౨౯॥
వృశ్చిక శ్శూకకీట (స్స్యా)
దలి ద్రోణౌ తు వృశ్చికే।
పారావతః కలరవః కపోతోఽథ
శశాదనః పత్త్రి శ్శ్యేన
ఉలూక స్తు వాయసారాతి పేచకౌ। [దివాన్ధః కౌశికో ఘూకో దివాభీతో నిశాటనః]
వ్యాఘ్రాట స్తు భరద్వాజః
ఖఞ్జరీట స్తు ఖఞ్జనః ॥ ౨౩౦ ॥

[చుచున్దరీ - గన్ధమూషీ ॥స్త్రీ॥ ౨-చుంచుపేళ్లు, A mouse. దీర్ఘదేహీ - మూషికా॥స్త్రీ॥ ౨ - పంది కొక్కు పేళ్లు, The Bandicoot.]

సరటః-కృకలాసః॥పు॥ ౨-తొండపేళ్లు, Cameleon.

ముసలీ-గృహగోధికా॥స్త్రీ॥ ౨-బల్లి, A lizard.

లూతా॥స్త్రీ॥- తన్తువాయః-ఊర్ణనాభః-మర్కటకః॥పు॥ ౪- సాలెపురుగుపేళ్లు, A spider.

నీలఙ్గుః-క్రిమిః॥పు॥ ౨-పురుగులపేళ్లు మాని మీఁదినల్లనిపురుగులనికొందఱందురు, An insect

కర్ణజలూకా(పా)కర్ణజలౌకా- శతపదీ॥స్త్రీ॥ ౨- జెఱ్ఱిపేళ్లు చెవిదూఱుపామును. రోఁకటిబండయు, A centipede.

వృశ్చికః-శూకకీటః॥ పు॥ ౨ - నల్ల తేలుపేళ్లు. కణుఁదురు పేరును. A caterpillar.

అలీ॥ న్॥ [పా] ఆలీ॥ న్॥-ద్రోణః [పా] ద్రూణః-వృశ్చికః॥ పు ॥ ౩- ఎఱ్ఱతేలు పేళ్లు సామాన్యముగా తేలుపేళ్లనికొందఱందురు A scorpion.

పారావతః- కలరవః - కపోతః॥ పు॥ ౩- పావురముపేళ్లు, A dove or pigeon.

శశాదనః-పత్త్రీ॥న్॥ - శ్యేనః॥పు॥ ౩-డేగపేళ్లు, A hawk or falcon.

ఉలూకః - వాయసారాతిః - పేచకః॥ పు॥౩- గూబపేళ్లు, An owl.

[దివాన్ధః- కౌశికః-ఘూకః- దివాభీతః - నిశాటనః॥] అధికపాఠము.

వ్యాఘ్రాటః - భరద్వాజః॥పు॥ ౨ - ఏట్రింత పేళ్లు. భారద్వాజపక్షి, A sky-lark.

ఖఞ్జరీటః-ఖఞ్జనః ॥పు॥ ౨ - మందపిచ్చికపేళ్లు. కాటుకపిట్ట. రువ్వుపులుఁగు. కాజు, A wagtail.

లోహపృష్ఠ స్తు క
ఙ్కః (స్స్యాత్)

లోహపృష్ఠః-కఙ్కః ॥పు॥ ౨- రాపులుఁగుపేళ్లు
మల్లెజేగుఁయును, A heron

(దధ) చాషః కికీదివిః।

చాషః-కికీదివిః॥పు॥ ౨-పాలపక్షి, A blue jay.

కలిఙ్గ భృఙ్గ ధూమ్యా
టాః

కలిఙ్గః-భృఙ్గః-ధూమ్యాటః ॥ పు॥ ౩- కూఁకటి
మూఁగియను పక్షిపేళ్లు, A fork-tailed shrike.

(అథస్యా) చ్ఛతపత్త్ర
కః ॥ దార్వాఘాటో౽

శతపత్త్రకః - దార్వాఘాటః॥ ౨-మానుగో
యిలపులుఁగు. బెగ్గురుపులుఁగును, A wood-pecker.

థసారఙ్గః స్తోకక శ్చా
తక (స్సమాః)।

సారఙ్గః [సా] శారఙ్గః - స్తోకకః - చాతకః ॥
పు॥ ౩-వానకోయిలపేళ్లు. చాతకపక్షి.

కృకవాకుస్తామ్రచూ
డః కుక్కుట శ్చరణా
యుధః॥ ౨౩॥

కృకవాకుః-తామ్రచూడః- కుక్కుటః - చర
ణాయుధః ॥ పు ॥ ౪-కోడిపేళ్లు, A gallinaceous
fowl [sparrow.

చటకః కలవిఙ్కః (స్స్యా
త్తస్య స్త్రీ) చటకా
(తయోః। పుమపత్యే)
చాటకైరః (స్త్ర్యపత్యే)
చటకై (వసా)॥ ౨౪॥

చటకః-కలవిఙ్కః ॥ పు॥ ౨-పిచ్చికపేళ్లు, A
చటకా॥స్త్రీ॥౧-ఆఁడుపిచ్చిక, A female sparrow.
చాటకైరః॥పు॥-చటకా॥ స్త్రీ॥-౨ను- వరుసగా,
తయోః=ఆపిచ్చుకలయొక్క, పుమపత్యే=మగపిల్ల
యందును, స్త్ర్యపత్యే-ఆఁడుపిల్లయందును వర్తిం
చును. [పేళ్లు, Numidian crane.

కర్కరేటుః కరేటుస్స్యా
త్కృకణ క్రకరౌ (సమౌ)।

కర్కరేటుః- కరేటుః॥ పు॥ ౨- పెద్దకొక్కెర
కృకణః-క్రకరః॥ పు॥ ౨-కొక్కెరపేళ్లు.

వనప్రియః పరభృతః
కోకిలః పిక (ఇత్యపి) ॥

వనప్రియః-పరభృతః-కోకిలః- పికః ॥ పు ॥ ౪-
కోకిలపేళ్లు, The black cuckoo.

కాకేతు కరటారిష్టబలి
పుష్ట సకృత్ప్రజాః। ధ్వా
ఙ్క్షాత్మఘోష పరభృద్బ
లిభు గ్వాయసా అపి ॥
౨౫॥ [చిరజీవీ చైకదృ
ష్టి ర్మౌకులిః పికవర్ధనః।]

కాకః- కరటః - అరిష్టః- బలిపుష్టః- సకృత్ప్ర
జాః-ధ్వాఙ్క్షః-ఆత్మఘోషః-పరభృత్ ॥ త్ ॥- బలి
భుక్ ॥ జ్ ॥-వాయసః-చిరజీవీ॥ న్ ॥- ఏకదృష్టిః-మౌ
కులిః-పికవర్ధనః॥ పు॥ ౧౪- కాకిపేళ్లు. చిరజీవి మొ
దలునాలుగు నధికనామములు, A crow.
[పేళ్లు, A raven.

ద్రోణకాక స్తుకాకోలో

ద్రోణకాకః-కాకోలః ॥ పు॥ ౨ - మాలకాకి

దాత్యూహః కాలకణ్ఠకః॥ ౨౩౭॥

దాత్యూహః- కాలకణ్ఠకః॥ పు॥ ౨- కూఁకురు గుడ్డంగి పిట్టపేళ్లు. భరతపక్షి, A gallinule.

ఆతాయి చిల్లౌ

ఆతాయీ॥న్॥(పా)ఆతాపీ॥న్॥-చిల్లః॥ పు॥౨- పిన్నగద్దపేళ్లు. జెముడుకాకియు,చీరపిట్టయు,A kite.

దాక్షాయ్య గృధ్రౌ

దాక్షాయ్యః-గృధ్రః॥ పు॥౨- గద్దపేళ్లు. బోరువయును, A vulture.

కీర శుకౌ (సమౌ)।

కీరః-శుకః॥ పు॥ ౨ - చిలుకపేళ్లు, A parrot

క్రుఙ్ క్రౌఞ్చో౽థ

క్రుఙ్॥చ్॥-క్రౌఞ్చః॥పు॥౨-కొంగ, A curlew.

బకః కహ్వః

బకః-కహ్వః॥ పు॥౨-వక్కుకొంగ, A crane.

పుష్కరాహ్వస్తు సారసః॥ ౨౩౮॥

పుష్కరాహ్వః- సారసః॥ పు॥ ౨-బెగ్గురుపేళ్లు, The Indian crane.

కోక శ్చక్ర శ్చక్రవాకో రథాఙ్గా (హ్వయనామకః)।

కోకః - చక్రః-చక్రవాకః-రథాఙ్గః ॥ పు ॥౪- జక్కవపిట్టపేళ్లు, The ruddy goose.

కాదమ్బః కలహంస (స్స్యాత్)

కాదమ్బః-కలహంసః॥ పు॥౨-ధూమ్రవర్ణములయిన ఱెక్కలు కాళ్లుగల హంసలపేళ్లు, A drake.

ఉత్క్రోశ కురరౌ (సమౌ)॥ ౨౩౯॥

ఉత్క్రోశః-కురరః ॥ పు॥౨- పెన్నడపులుఁగుపేళ్లు, An osprey.

హంసాస్తు శ్వేతగరుత శ్చక్రాఙ్గా మానసౌకసః।

హంసః- శ్వేతగరుత్ ॥ త్ ॥- చక్రాఙ్గః- మానసౌకాః॥స్॥ పు॥ ౪-హంసపేళ్లు, A swan

రాజహంసా (స్తు తే చఞ్చుచరణై ర్లోహితైః సితాః) ॥ ౨౪౦॥

రాజహంసః ॥ పు ॥ ౧ - లోహితైః చఞ్చుచరణైః=ఎఱ్ఱనిముక్కు కాళ్లతోఁగూడి, సితాః=తెల్లనై యుండు ఆహంసలపేళ్లు

(మలినై) ర్మల్లికాక్షా (స్తే)

మల్లికః (పా) మల్లికాక్షః ॥ పు ॥ ౧ - మలినైః=కొంచెముధూమ్రవర్ణముగలముక్కు కాళ్లతోఁగూడి తెల్లనై యుండు హంసలపేరు.

ధార్తరాష్ట్రాః (సితేతరైః)।

ధార్తరాష్ట్రః॥పు॥౧- సితేతరైః=నల్లనిముక్కు కాళ్లతోఁగూడి తెల్లనై యుండు హంసలపేరు.

శరారి రాటి రాడిశ్చ

శరారిః-ఆటిః-ఆడిః॥స్త్రీ॥౩- ఆఁడేలుఅనుపక్షిపేళ్లు.

బలాకా బిసకణ్ఠికా ॥ ౨౮౧॥	బలాకా-బిసకణ్ఠికా ॥ స్త్రీ ॥ ౨- తెల్లకొక్కెర పేళ్లు, A small crane.
(హంసస్య యోషి) ద్వరటా	వరటా॥స్త్రీ॥౧- హంసస్య= హంసయొక్క, యోషిత్ =స్త్రీ పేరు, A duck or goose.
(సారసస్యతు) లక్ష్మణా।	లక్ష్మణా(పా)లక్షణా॥ స్త్రీ॥౧-సారసస్య= బెగ్గురు పక్షియొక్క స్త్రీ పేళ్లు.
జతుకా ఽజినపత్త్రా (స్యా)త్పరోష్ణీ తైలపాయికా॥ ౨౮౨॥	జతుకా(పా) జతూకా-అజినపత్త్రా ॥ స్త్రీ ॥ ౨- గబ్బిలాయి పేళ్లు, A bat. పరోష్ణీ - తైలపాయికా ॥స్త్రీ॥౨- బరిణెపురుగు పేళ్లు, A cock-roach.
వర్వణా మక్షికా నీలీ	వర్వణా-మక్షికా-నీలీ॥స్త్రీ॥ ౩-నల్లనియీఁగపేళ్లు, A blue fly
సరఘా మధుమక్షికా।	సరఘా-మధుమక్షికా॥ స్త్రీ ॥ ౨-జుంటియీఁగ పేళ్లు, తేనెటీఁగ, A bee.
పతఙ్గికాపుత్తికా స్యా	పతఙ్గికా-పుత్తికా॥ స్త్రీ ॥ ౨ తెరయీఁగపేళ్లు, A small bee.
ద్దంశస్తు వనమక్షికా॥	దంశః ॥ పు॥- వనమక్షికా॥స్త్రీ॥౨-అడవియీఁగ [పేళ్లు, A gadfly
దంశీ (తజ్జాతి రల్పా స్యా)	దంశీ॥స్త్రీ॥౧-అల్పా=అల్పమైన, తజ్జాతిః స్యాత్ = ఆయడవియీఁగలజాతి పేరు. అడవిదోమ.
గ్గణ్డోలీ వరటా (ద్వయోః)।	గణ్డోలీ[పా]గన్ధోలీ-వరటా॥ ప్ర ॥ ౨- ఎఱ్ఱతుమ్మెదపేళ్లు. కణుఁదురీఁగ, A wasp.
భృఙ్గారీ చీరుకా చీరీ ఝిల్లికా చ (సమా ఇమాః)॥ ౨౮౮॥	భృఙ్గారీ-చీరుకా [పా] ఝురుకా- చీరికా- చీరీ- ఝిల్లికా ॥ స్త్రీ ॥ ౪ - చిమటపేళ్లు. ఈలపురుగును, A cricket.
(సమౌ) పతఙ్గశలభౌ	పతఙ్గః-శలభః॥ పు॥౨-మిడతపేళ్లు, A grass-[hopper.
ఖద్యోతో జ్యోతిరిఙ్గణః।	ఖద్యోతః-జ్యోతిరిఙ్గణః॥ పు॥ ౨- మిణుఁగురు బూచిపేళ్లు, A firefly.
మధువ్రతో మధుకరో మధులిణ్మధుపాలినః॥ ౨౮౫॥ ద్విరేఫపు	మధువ్రతః-మధుకరః-మధులిట్॥ హ్॥- మధుపః-అలీ॥ న్॥- ద్విరేఫః- పుష్పలిట్॥ హ్॥-భృఙ్గః-షట్పదః-భ్రమరః-అలిః- [ఇన్దిన్దిరః - చఞ్చరీకః-రో

ష్పలిణ్ భృఙ్గ షట్పద భ్ర మరాలయః। [ఇన్దిన్దిర శ్చఞ్చరీకో రోలమ్బో బ మ్భరశ్చసః]॥ ౨౮౬॥

లమ్బః-బమ్భరః]॥ పు॥ ౧౫ - తుమ్మెదపేళ్లు. ఇన్దిన్దిర శబ్దము మొదలు ౪ అధికనామములు, A large black bee.

మయూరో బర్హిణో బర్హీ నీలకణ్ఠో భుజఙ్గ భుక్। శిఖావలశ్శిఖీ కేకీ మే ఘనాదానులాస్యపి॥ కే కా (వాణీమయూరస్య) (సమౌ) చన్ద్రిక మేచకౌ। శిఖా చూడా

మయూరః-బర్హిణః-బర్హీ॥ న్॥-నీలకణ్ఠః-భుజఙ్గ భుక్॥జ్॥-శిఖావలః-శిఖీ ॥న్ ॥ - కేకీ ॥ న్ - మేఘ నాదానులాసీ॥న్॥ పు॥౯ - నెమిలిపేళ్లు, A peacock.

[పేళ్లు, His cry

కేకా॥సీ॥౧- మయూరస్యవాణీ= నెమిలికూఁత

చన్ద్రికః-మేచకః॥ పు ॥ ౨- నెమిలిపురికన్ను.

శిఖా-చూడా॥ సీ॥ ౨- నెమిలికూఁకటి, Crest.

శిఖణ్డస్తు పిఞ్ఛ బర్హే (నపుంసకే)॥ ౨౮౭॥

శిఖణ్డః॥పు॥-పిఞ్ఛమ్-బర్హమ్॥న॥ 3- నెమలిపురి పేళ్లు, Peacock's tail

ఖగే విహఙ్గ విహగ వి హఙ్గమవిహాయసః। శకు న్తి పక్షి శకుని శకున్త శకున ద్విజాః॥ ౨౮౮॥ పతత్రి పత్రి పతగ ప తత్పత్త్రరథాణ్డజాః। నగౌకో వాజి వికిర వి వి ష్కిర పతత్రయః॥ నీ డోద్భవా గరుత్మన్తః పిత్సన్తో నభసఙ్గమాః।

ఖగః-విహఙ్గః- విహగః- విహఙ్గమః - విహాయాః ॥స్॥- శకున్తిః-పక్షీ॥న్॥- శకునిః-శకున్తః-శకునః- ద్విజః-పతత్రీ॥న్॥-పత్రీ॥న్॥ - పతగః-పతన్॥త్॥- పత్త్రరథః- అణ్డజః- నగౌకాః ॥ స్॥- వాజీ॥న్॥- వికి రః-విః- విష్కిరః- పతత్రిః- నీడోద్భవః- గరుత్మాన్ ॥త్॥-పిత్సన్॥త్॥-నభసఙ్గమః ॥ పు॥ ౨౭- సామా న్యముగాఁ బక్షులపేళ్లు, A bird.

(తేషాం విశేషా) హా రీతో మద్గుః కారణ్డవః ప్లవః॥ ౨౮౧॥ తిత్తిరిః కుక్కుభోలావో జీవం జీవ శ్చకోరకః। కోయష్టి క ష్టిట్టిభకో వర్తకో వ

హారీతః ॥పు॥=పచ్చనిపిట్ట, The green pigeon. మద్గుః॥పు॥=నీరుకాకి,The shag. కారణ్డవః॥పు॥=క న్నెలేడు. ప్లవః॥పు॥=నీరుకోడి.తిత్తిరిః॥పు॥=తీతువు. The francoline partridge. కుక్కుభః॥పు॥=బెళగు వ్వ, A wild cock. లావః॥పు॥=లావుక, A quail. జీవంజీవః॥పు॥= నన్నెపులుఁగు, A pheasant. చ

ర్తికాదయః॥ ౨౫౨॥	కోరకః॥పు॥= వెన్నెల పులుఁగు, Perdix rufa. కోయష్టికః॥ పు॥=చీఁకుకొక్కెర, గుడ్డికొంగ. టిట్టిభకః॥పు॥=లకుముకిపిట్ట, Jacana వర్తకః॥పు॥= వెలిచెపిట్ట, దొట్లపులుఁగు వర్తికా॥స్త్రీ॥= మీాలవల్లంకి॥- ఈ ౧౩ - శబ్దములును, తేషాంవిశేషాః= ఆపక్షులలో భేదములు ఇచటఁ గొందఱు జీవంజీవచకోరకశబ్దములు పర్యాయములనియు వర్తకశబ్దమును స్త్రీలింగముగా పఠించి వర్తకావర్తికా శబ్దములు పర్యాయములనియుం జెప్పిరి.
గరుత్పక్షచ్ఛదాః పత్త్రం పతత్త్రంచ తనూరుహమ్।	గరుత్-పక్షః-ఛదః॥ పు॥- పత్త్రమ్-పతత్త్రమ్-తనూరుహమ్॥ న॥ ౬-ఱెక్కలపేళ్లు, A wing.
(స్త్రీ) పక్షతిః పక్షమూలం	పక్షతిః॥స్త్రీ॥-పక్షమూలమ్॥ న॥_౨- ఱెక్కలమొదటిపేళ్లు, The root of a wing.
చఞ్చుః త్రోటిః (రుభే స్త్రియౌ)॥ ౨౫౩॥	చఞ్చుః - త్రోటిః॥ స్త్రీ ॥ ౨- పక్షిముక్కుపేళ్లు, The beak.
ప్రడీనోడ్డీన సణ్డీనా (న్యేతాః ఖగగతిక్రియాః)।	ప్రడీనమ్॥న॥=ఎగయుట, Taking flight. ఉడ్డీనమ్॥న॥=పాఱుట, Soaring. సణ్డీనమ్॥ న॥ =వ్రాలుట, Perching 3 - ను, ఏతాః = ఇవి, ఖగగతిక్రియాః=పక్షులగతి భేదములు.
పేశీ కోశో (ద్విహీనే) ఽణ్డం	పేశీ॥స్త్రీ॥-కోశః॥పున॥-అణ్డమ్॥ న॥ 3-గ్రుడ్డుపేళ్లు. పేశీకోశః-ఒకపదమనికొందఱు An egg.
కులాయో నీడ (మ స్త్రియామ్)॥ ౨౫౪॥	కులాయః॥పు॥-నీడమ్॥పున॥_౨-పక్షిగూఁటిపేళ్లు, A nest.
పోతః పాకోఽర్భకో డిమ్భః పృథుకః శ్శాబకః శ్శిశుః ।	పోతః-పాకః-అర్భకః-డిమ్భః- పృథుకః- శాబకః- శిశుః ॥ పు ॥ ౭ - సామాన్యముగా శిశువు పేళ్లు, Young of any animal.
స్త్రీపుంసౌ మిథునం ద్వన్ద్వం	స్త్రీపుంసౌ- మిథునమ్- ద్వన్ద్వమ్ ॥ న॥ 3- స్త్రీపురుషులజంటపేళ్లు, A couple, male and female.

యుగ్మంతు యుగలం యుగమ్॥ ౨౪౪॥	యుగ్మమ్-యుగలమ్-యుగమ్॥న॥3 - జంట పేళ్లు, A pair or brace.
సమూహనివహవ్యూహ సన్దోహ విసర వ్రజాః। స్తోమౌఘ నికర వ్రాత వార సఙ్ఘాత సఞ్చయాః॥ ౨౪౫॥సముదాయ స్సముదయ స్సమవాయశ్చయోగణః। (స్త్రియాంతు) సంహతి ర్బృన్దం నికురమ్బం కదమ్బకమ్॥ ౨౪౬॥	సమూహః- నివహః- వ్యూహః- సన్దోహః- విసరః- వ్రజః-స్తోమః- ఓఘః- నికరః- వ్రాతః- వారః-సఙ్ఘాతః- సఞ్చయః- సముదాయః- సముదయః-సమవాయః-చయః - గణః॥పు॥ - సంహతిః॥స్త్రీ॥ - బృన్దమ్- నికురమ్బమ్- కదమ్బకమ్॥ న॥ ౨౨- గుంపు పేళ్లు, A flock or multitude.
(బృన్దభేదాః) (స్సమైః) వ్వర్గః	బృన్దభేదాః=ఇకఁ జెప్పఁబడునవి సమూహవిశేషముల పేళ్లు. వర్గః॥పు॥ ౧-సమైః = ఒకతీరువస్తువులగుంపు పేరు, A multitude of similar things.
సఙ్ఘ స్సార్థౌతు (జన్తుభిః)।	సఙ్ఘః- సార్థః॥పు॥౨- జన్తుభిః=ప్రాణిసమూహము పేరు, An assembly of animals.
(సజాతీయైః) కులం	కులమ్॥న॥ ౧-సజాతీయైః = సజాతీయములైన ప్రాణిసమూహము పేరు. A multitude of homogeneous animals.
యూథం (తిరశ్చాం పున్నపుంసకం)॥	యూథమ్॥ పున॥ ౧-తిరశ్చామ్=తిర్యగ్జంతు సమూహము, A flock of birds or beasts.
(పశూనాం)సమజో	సమజః॥పు॥౧- పశూనామ్ = పశువులగుంపు పేరు, A herd of beasts.
(న్యేషాం)సమాజో	సమాజః॥పు॥ ౧- అన్యేషామ్= పశువులకంటె నన్యమయిన నరపక్ష్యాదిసమూహము పేరు, An assembly of men &c.
(థ సధర్మిణామ్)।(స్యా) న్నికాయః	నికాయః॥పు॥ ౧ - సధర్మిణామ్ = ఒకవిధమయిన నడకగలవారియొక్క గుంపు పేరు, An association of persons performing like duties.

పుఞ్జరాశీ తూత్కరః కూట (మస్త్రియామ్)॥

పుఞ్జః-రాశిః - ఉత్కరః॥పు॥-కూటమ్॥ప్న॥ ర-ధాన్యాదిసమూహముపేళ్లు, A heap of grain.

కాపోత శౌక మాయూర తైత్తిరాదీని(తద్గణే)।

కాపోతమ్॥న॥= పావురములగుంపు, A flock of doves. శౌకమ్॥న॥= చిలుకలగుంపు,–of parrots. మాయూరమ్॥న॥ = నెమిళ్లగుంపు,–of peacocks. తైత్తిరమ్॥న॥తీతువులగుంపు,–of francoline partridges. ఆదిపదముచేత మఱియు, తద్గణే = ఆయాగుంపునకీలాగు తెలియునది.

(గృహాసక్తాః పక్షిమృగాః) ఛేకాః(స్యు) గృహ్యకా (శ్చ తే)॥౨౬౦॥

ఛేకాః [పా] సేకాః-గృహ్యకాః॥పు॥ ౨-గృహాసక్తాః=పెంపఁబడి యిల్లుమరగిన, పక్షిమృగాః=పక్షులకును మృగములకును పేళ్లు, Domesticated birds or beasts.

ఇతి సింహాదివర్గః.

సింహము మొదలైనవానితోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

మనుష్యా మానుషా మర్త్యా మనుజా మానవా నరాః।(స్యుః)పుమాంసః పఞ్చజనాః పురుషాః పూరుషా నరః॥ ౨౬౧॥

మనుష్యః-మానుషః- మర్త్యః-మనుజః- మానవః-నరః-పుమాన్॥ న్ ॥ - పఞ్చజనః - పురుషః-పూరుషః-నా॥ ఋ॥ పు ॥ ౧౧ - మనుష్యులపేళ్లు, Man ; mankind.

స్త్రీ యోషిదబలా యోషా నారీ సీమన్తినీ వధూః। ప్రతీపదర్శినీ వామా వనితా మహిలా (తథా)॥ ౨౬౨॥

స్త్రీ-యోషిత్ ॥త్,సీ॥ (ప) యోషితా॥ఆ॥-అబలా-యోషా (పా) జోషా-నారీ-సీమన్తినీ-వధూః-ప్రతీపదర్శినీ-వామా-వనితా-మహిలా- ॥సీ॥ ౧౧-సామాన్యముగా స్త్రీ పేళ్లు, A woman or female.

(విశేషా) స్త్వఙ్గనా భీరుః కామినీ వామలోచనా। ప్రమదా భావినీ కాన్తా లలనా చ నితమ్బినీ॥ ౨౬౩ ॥సున్దరీ

అఙ్గనా = మంచి అవయవములుగలది, well-shaped. భీరుః= భయముగలది, timid. కామినీ-మిగులఁ గామముగలది, loving. వామలోచనా= మంచికన్నులుగలది, having fine eyes. ప్రమదా = మిక్కిలిమదముగలది. భావినీ = శృంగార

రమణీ రామా	చేష్టగలది (పా) మానిని = ప్రణయకోపముగలది. కాన్తా=మిక్కిలిచక్కనిది లలనా = వేడుకగలది. నితమ్బినీ = గొప్పపిఱుఁదులుగలది. సున్దరీ = రూప లావణ్యముగలది, handsome. రమణీ = నాయకుని రమింపఁచేయునది, రామా=గీతకళాదులు నేర్చి రమించునది॥ సీ॥ ౧౨ - స్త్రీవిశేషములపేళ్లు.
కోపనా(సైవ) భామినీ।	కోపనా-భామినీ॥ సీ ॥ ౨-కోపముగలస్త్రీపేళ్లు, A passionate woman.
వరారోహామత్తకాశి న్యుత్తమా వరవర్ణినీ॥	వరారోహా - మత్తకాశినీ (పా) మత్తకాసినీ-ఉత్తమా-వరవర్ణినీ ॥సీ॥ ౪ - ఉత్తమస్త్రీపేళ్లు, A handsome, healthy and affectionate woman.
(కృతాభిషేకా) మహిషీ	మహిషీ॥సీ॥ ౧-కృతాభిషేకా = రాజుపట్టపు దేవిపేరు, A queen.
భోగిన్యో (౽న్యాన్నృపస్త్రియః)।	భోగిన్యః॥సీ॥ ౧-అన్యాః నృపస్త్రియః = పట్టపు దేవికంటెఁ దక్కిన రాజస్త్రీలపేరు, Other wives of a king.
పత్నీ పాణిగృహీతీ చ ద్వితీయా సహధర్మిణీ॥ ౨౬౫ ॥ భార్యా జాయా (౽థపుంభూమ్ని) దారాః	పత్నీ - పాణిగృహీతీ - ద్వితీయా- సహధర్మిణీ- భార్యా-జాయా॥సీ॥ - దారాః ॥ పు, బ॥ ౭-అగ్ని సాక్షికముగా వివాహముచేసికొన్న దానిపేళ్లు. మొదటి ౪ను యజ్ఞాధికారముగల పెండ్లామున కును, తక్కిన 3-ను సామాన్యమయిన పెండ్లాము నకును పేళ్లనికొందఱందురు, A wife.
(స్యాత్తు) కుటుమ్బినీ। పురన్ధ్రీ	కుటుమ్బినీ-పురన్ధ్రీ॥సీ॥ ౨ - పుత్రభృత్యాది కుటుంబముగల స్త్రీపేళ్లు, A matron.
సుచరిత్రాతు సతీ సాధ్వీ పతివ్రతా। ౨౬౬॥	సుచరిత్రా - సతీ - సాధ్వీ-పతివ్రతా॥ సీ ॥ ౪-పతివ్రతపేళ్లు, A virtuous and faithful wife.
కృతసాపత్నికా ౽ధ్యూఢా౽ధివిన్నా౽	కృతసాపత్నికా - అధ్యూఢా - అధివిన్నా ॥ సీ ॥ 3-పెద్దపెండ్లాముపేళ్లు, The first wife.
థ స్వయంవరా। పతింవ	స్వయంవరా- పతింవరా- వర్యా ॥సీ॥ 3-తనంత

వరాచ వర్యా౽	టనేమగనివరించుస్త్రీపేళ్లు, A bride choosing her husband.
థ కులస్త్రీ కులపాలికా॥ ౨౬౭॥	కులస్త్రీ-కులపాలికా ॥ సీ॥ ౨ - వ్యభిచారము లేమిచేత కులమును కాపాడుకొను స్త్రీపేళ్లు, A chaste womon.
కన్యా కుమారీ	కన్యా(ప)కన్యకా-కుమారీ ॥సీ॥ ౨ - మొదటి వయసునున్న పెండ్లికానిపడుచుపేళ్లు, A virgin.
గౌరీ తు నగ్నికా౽నాగతార్తవా।	గౌరీ-నగ్నికా-అనాగతార్తవా॥ సీ॥ ౩-సమర్తాడని పడుచు, A girl who has not menstruated.
(స్యా)న్మధ్యమా దృష్టరజా	మధ్యమా-దృష్టరజాః॥ స్, సీ॥ ౨-క్రొత్తగా సమర్తాడిన పడుచుపేళ్లు, A girl arrived at puberty.
స్తరుణీ యువతి (స్స మే)॥ ౨౬౮॥	తరుణీ (పా) తలునీ-యువతిః॥సీ॥ ౨-జవ్వని. ౩౦ ఏండ్లకులోఁబడినవయస్సుగలది, A young woman.
(సమా)స్స్నుషా జనీ వధ్వ	స్నుషా-జనీ-వధూః॥ సీ ॥ ౩ - కోడలిపేళ్లు, A daughter-in-law.
శ్చిరణ్టీతు సువాసినీ।	చిరణ్టీ-సువాసినీ (పా) స్వవాసినీ॥ సీ॥ ౨- పేరంటాలిపేళ్లు. స్వవాసినీ యనుపాఠమునందుఁ బుట్టినింటనున్న స్త్రీపేళ్లు, A married woman staying in her father's house.
ఇచ్ఛావతీ కాముకా (స్యా)	ఇచ్ఛావతీ-కాముకా॥ సీ॥ ౨ - ధనాదులయందు ఆశగల స్త్రీపేళ్లు, A woman covetous of wealth, eager for food, etc.
ద్వృషస్యన్తీ తు కాముకీ॥ ౨౬౯॥	వృషస్యన్తీ-కాముకీ ॥సీ॥ ౨ - రతియందాసక్తిగల స్త్రీపేళ్లు, A lustful woman.
(కాన్తార్థినీ తు యా యాతి సఙ్కేతంసా) ౽భిసారికా।	అభిసారికా॥సీ॥౧- కాన్తార్థినీ= పురుషునిఁ గోరినదై, సంకేతమ్= సంకేతస్థలమును గూర్చి, యాయాతి సా=పోవుచున్నస్త్రీపేరు, A woman going to an assignation.
పుంశ్చలీ ధర్షణీ బన్ధక్యసతీ కులటేత్వరీ॥ స్వైరిణీ పాంసులా౽	పుంశ్చలీ - ధర్షణీ (పా) చర్షణీ- బన్ధకీ- అసతీ - కులటా-ఇత్వరీ-స్వైరిణీ-పాంసులా॥ సీ॥౮ - ఱంకులాఁడిపేళ్లు, An unchaste woman.

(థస్యా) దశిశ్వీ (శిశు నా వినా)।	అశిశ్వీ॥సీ॥ ౧- శిశునావినా= బిడ్డలేనిస్త్రీపేరు, A childless woman.
అవీరా (నిష్పతిసుతా)	అవీరా॥ సీ॥ ౧- నిష్పతిసుతా= మగఁడునుబిడ్డలును లేనిస్త్రీపేరు, A woman having neither husband nor children [A widow.
విశ్వస్తావిధవే(సమే) ॥	విశ్వస్తా-విధవా॥ సీ॥ ౨- పెనిమిటిలేనిస్త్రీపేళ్లు,
ఆలిస్సఖీ వయస్యా చ	ఆలిః - సఖీ- వయస్యా॥ సీ॥ ౩- చెలికత్తెపేళ్లు, A woman's female friend.
పతివత్నీ సభర్తృకా।	పతివత్నీ-సభర్తృకా॥ సీ॥ ౩- మగనాలిపేళ్లు, A woman whose husband is living.
వృద్ధా పలిక్నీ	వృద్ధా-పలిక్నీ॥ సీ॥ ౨- ముదిసినస్త్రీపేళ్లు, An old or grey-haired woman.
ప్రాజ్ఞీతు ప్రజ్ఞా	ప్రాజ్ఞీ- ప్రజ్ఞా॥సీ॥ ౨-లౌకికవ్యవహారమునందు మిక్కిలియెఱుకగలస్త్రీ, An intelligent woman.
ప్రాజ్ఞాతు ధీమతీ॥ ౨౨౨॥	ప్రాజ్ఞా - ధీమతీ॥ సీ॥ ౨ - ఎక్కువ బుద్ధిగల స్త్రీపేళ్లు, A wise woman.
శూద్రీ (శూద్రస్య భార్యాస్యా)	శూద్రీ॥సీ॥౧-శూద్రస్యభార్యా = శూద్రజాతి కానిదైనను శూద్రునిపెండ్లాముపేరు, The wife of a *sudra*.
శూద్రా (తజ్జాతి రజ్జనా)।	శూద్రా॥సీ॥౧-తజ్జాతిః అజ్జనా = శూద్రజాతి యందుఁ బుట్టిన స్త్రీపేరు, A woman of the *Sudra* tribe.
ఆభీరీతు మహాశూద్రీ (జాతిపుంయోగయో స్సమే)॥ ౨౨౩॥	ఆభీరీ - మహాశూద్రీ॥ సీ॥ ౨- జాతిపుంయోగయోఃసమే = గొల్లజాతిస్త్రీకిని గొల్లనిపెండ్లామునకును పేళ్లు, A milk-woman or milkman's wife.
అర్యాణీ (స్వయ) మర్యా (స్యాత్)	అర్యాణీ- అర్యా॥సీ॥ ౨- వైశ్యజాతియందుఁ బుట్టినస్త్రీపేరు, A *Vaisya* woman.
క్షత్త్రియాక్షత్త్రియాణ్యపి	క్షత్త్రియా-క్షత్త్రియాణీ॥సీ॥౨-క్షత్త్రియజాతి యందుఁబుట్టి క్షత్త్రియునికిఁగాని మఱియొకనికిఁ గాని పెండ్లామయిన స్త్రీ, A *Kshatriya* woman.
ఉపాధ్యాయా ప్యుపా	ఉపాధ్యాయా-ఉపాధ్యాయీ॥ సీ॥ ౨-తనంత

ధ్యాయీ — టనే చదువుచెప్పెడి స్త్రీ, A female teacher.

స్యాదాచార్యాఽ (పి చ స్వతః)॥ ౨౭౪॥ — ఆచార్యా॥ సీ ॥ ౧-తనంతటనేమంత్రవ్యాఖ్యానముచేసెడి స్త్రీ, A spiritual instructress.

ఆచార్యానీ (తుపుంయోగే) — ఆచార్యాణీ ॥ సీ ॥ ౧-తానుమూఢురాలైనను, పుంయోగే=ఆచార్యునిపెండ్లామైన స్త్రీ, The wife of a spiritual preceptor.

(స్యా) దర్యీ — అర్యీ ॥సీ॥ ౧-తానుశూద్రదియయినను వైశ్యునిపెండ్లాముపేరు, Wife of a *Vaisya.*

క్షత్త్రియీ (తథా)। — క్షత్త్రియీ ॥ సీ ॥ ౧-తానువైశ్యురాలయినను క్షత్త్రియునిపెండ్లాముపేరు. Wife of a *Kshatria.*

ఉపాధ్యాయా న్యుపాధ్యాయీ — ఉపాధ్యాయానీ-ఉపాధ్యాయీ ॥సీ॥ ౨-ఉపాధ్యాయుని పెండ్లాముపేళ్లు, Wife of a tutor.

పోటా (స్త్రీపుంసలక్షణా) ॥ ౨౭౫॥ — పోటా॥సీ॥ ౧-స్త్రీపుంసలక్షణా = స్త్రీపురుషలక్షణములుగల స్త్రీపేరు, A masculine woman.

వీరపత్నీ వీరభార్యా — వీరపత్నీ-వీరభార్యా ॥ సీ ॥ ౨-వీరునిపెండ్లాముపేళ్లు, A hero's wife.

వీరమాతాతువీరసూః। — వీరామాతా ॥ఋ॥-వీరసూః॥సీ॥ ౨-వీరునితల్లిపేళ్లు, A hero's mother.

జాతాపత్యా ప్రజాతాచ ప్రసూతాచ ప్రసూతికా॥ ౨౭౬॥ — జాతాపత్యా - ప్రజాతా-ప్రసూతా - ప్రసూతికా (ప) ప్రసూతకా ॥ సీ ॥ ౪-బాలింతరాలిపేళ్లు, A woman recently delivered.

(స్త్రీ) నగ్నికా కోటవీ (స్యా) — నగ్నికా (పా) లగ్నికా-కోటవీ ॥సీ॥ ౨-దిసమొలతోనుండు స్త్రీపేళ్లు, A naked woman.

ద్దూతీసంచారికే (సమే)। — దూతీ-సంచారికా॥సీ॥ ౨-దూతికిపేళ్లు, A female messenger or go-between.

కాత్యాయ (న్యర్ధవృద్ధా యా కాషాయవసనాఽధవా)॥ ౨౭౭॥ — కాత్యాయనీ ॥సీ॥ ౧ - యా అర్ధవృద్ధా = సగముముదిసి, కాషాయవసనా = కావిచీరకట్టి, అధవా=విధవయైయున్న స్త్రీపేరు.

సైరన్ధ్రీ (పరవేశ్మస్థా స్వవశా శిల్పకారికా) । — సైరన్ధ్రీ॥సీ॥౧-స్వవశా = స్వతంత్రురాలై, పరవేశ్మస్థా=పరగృహమునయుండి, శిల్పకారికా=గంధ

	లేపనతిలకనిర్మాణాదులగుపనులుచేయు స్త్రీపేరు.
అసిక్నీ (స్యా దవృద్ధా యా ప్రేష్యా న్తఃపుర చారిణీ) ॥ ౨౭౮॥	అసిక్నీ॥సీ॥ ౧-అవృద్ధా=ముదుసలిగాక, ప్రేష్యా = రాజస్త్రీలుచెప్పినపనిచేయుచు, అన్తఃపుర చారిణీ = అంతఃపురముననుండు స్త్రీపేరు.
వారస్త్రీ గణికా వేశ్యా రూపాజీవాః	వారస్త్రీ-గణికా-వేశ్యా-రూపాజీవా ॥సీ॥ ౪-లంజెపేళ్లు, A courtesan or harlot.
(థసాజనైః। సత్కృతా) వారముఖ్యా (స్యా)	వారముఖ్యా ॥సీ॥ ౧ - జనైః = జనులచేత, సత్కృతా = సత్కరింపఁబడిన, సా =ఆ లంజెపేరు.
త్కుట్టనీ శమ్భలీ (సమే) ౨౭౯॥	కుట్టనీ-శమ్భలీ (పా) సమ్భలీ॥సీ॥ ౨-కుంటెనకత్తెపేళ్లు.లంజెనువిటునికిఁదార్చునది,A procuress.
విప్రశ్నికాత్వీక్షణికా దైవజ్ఞాః	విప్రశ్నికా - ఈక్షణికా-దైవజ్ఞా॥ సీ॥ 3-వేల్పుసానిపేళ్లు శుభాశుభములను దెలిసినది. A fortune-teller.
థ రజస్వలా। స్త్రీధర్మిణ్యవి రాత్రేయీ మలినీ పుష్పవత్యపి ॥ ఋతుమ త్యప్యుదక్యాపి	రజస్వలా- స్త్రీధర్మిణీ-అవిః - ఆత్రేయీ-మలినీ-పుష్పవతీ - ఋతుమతీ - ఉదక్యా ॥సీ॥౮-ముట్టయిన స్త్రీపేళ్లు, A woman in her courses.
(స్యా) ద్రజః పుష్ప మా ర్తవమ్।	రజః॥న॥-పుష్పమ్-ఆర్తవమ్ ॥న॥ 3-ముట్టునెత్తురుపేళ్లు, The courses.
శ్రద్ధాలు ర్దోహదవతీ	శ్రద్ధాలుః-దోహదవతీ॥సీ॥౨ - గర్భవశమున మంచివస్తువులను గోరు స్త్రీపేళ్లు. వేవిళ్లుగలది, A pregnant woman longing for anything.
నిష్కలా విగతార్తవా॥ ౨౮౧	నిష్కలా (ప) నిష్కలీ-విగతార్తవా॥సీ॥౨-ముట్టుడిగినస్త్రీపేళ్లు,A woman past child-bearing.
ఆపన్నసత్త్వా (స్యా) ద్గుర్విణ్యన్తర్వత్నీ చ గర్భిణీ॥	ఆపన్నసత్త్వా-గుర్విణీ-అన్తర్వత్నీ-గర్భిణీ॥సీ॥౪-గర్భిణీస్త్రీపేళ్లు, A pregnant woman.
(గణికాదేస్తు) గాణిక్యం గార్భిణం యౌవతం (గణే)॥ ౨౮౨॥	గాణిక్యమ్ - గార్భిణమ్ - యౌవతమ్ ॥ న ॥ 3-గణికాదేః గణే = వరుసగా గణికాసమూహమునకును (An assemblage of harlots); గర్భిణీ

సమూహమునకును,- of pregnant women; యువతీసమూహమునకును, —of young women.

పునర్భూర్దిధిషూ(రూఢా ద్వి)

పునర్భూః-దిధిషూః॥స్త్రీ॥ ౨-ద్విః=రెండుమాఱులు, ఊఢా=పెండ్లాడిన స్త్రీ పేళ్లు, A virgin widow re-married

(స్తస్యా)దిధిషుః(పతిః)।

దిధిషుః ॥ పు॥ ౧ - తస్యాః పతిః= దాని రెండవ మగనిపేరు, Her second husband.

(సతు ద్విజో) ఽగ్రేదిధిషుః (సైవయస్య కుటుమ్బినీ)॥ ౨౮౩॥

అగ్రేదిధిషుః॥ పు॥ ౧-ఆమాఱుమనువు దానియందు బిడ్డలఁగన్న ద్విజునిపేరు, One to whom she has borne children.

కానీనః(కన్యకాజాతస్సుతో)

కానీనః॥ ౧-కన్యకాజాతః సుతః= పెండ్లికాని పడుచుకొడుకు, Son of an unmarried woman.

(ఽథ) సుభగాసుతః। సౌభాగినేయః

సుభగాసుతః-సౌభాగినేయః॥ పు॥ ౨- భాగ్యవంతురాలికొడుకు,Son of an auspicious mother.

(స్యా) త్పారస్త్రైణేయ (స్తుపరస్త్రియాః)॥

పారస్త్రైణేయః॥పు॥౧- పరస్త్రియాః=పరస్త్రీకిఁ బుట్టిన కొడుకుపేరు, Son by another's wife.

పైతృష్వసేయః (స్యాత్) పైతృష్వస్రీయశ్చ (పితృష్వసుః)।

పైతృష్వసేయః-పైతృష్వస్రీయః ॥ పు॥ ౨ - పితృష్వసుః = తండ్రితోఁబుట్టినదాని కొడుకుపేళ్లు. మేనత్తకొడుకు, Paternal aunt's son.

(సుతో మాతృష్వసు శ్చైవం)

మాతృష్వసుః సుతశ్చైవమ్= తల్లితోఁబుట్టినదానికొడుకును ఇట్లే, మాతృష్వసేయః - మాతృష్వస్రీయః, అనఁబడును, Maternal aunt's son.

వైమాత్రేయో విమాతృజః॥ ౨౮౫॥

వైమాత్రేయః-విమాతృజః॥ పు॥ ౨ - సవతితల్లికొడుకుపేళ్లు, Step-mother's son.

(అథ)బాన్ధకినేయస్స్యాద్బన్ధుల శ్చాసతీసుతః। కౌలటేయః కౌలటేరో

బాన్ధకినేయః - బన్ధులః - అసతీసుతః - కౌలటేయః-కౌలటేరః॥ పు॥ ౫- అంకులాఁడికొడుకుపేళ్లు, A bastard. Son of a disloyal wife.

(భిక్షుకీతు సతీ యది॥ తదా) కౌలటినేయో

కౌలటినేయః-కౌలటేయః॥పు॥౨-పతివ్రతమై, భిక్షార్థముగా గృహములనుగూర్చి సంచారము

(ఉ-స్యాత్) కౌలటేయో (ఉపిచాత్మజః)।	చేయు స్త్రీయొక్క కొడుకునకును పేళ్లు, A son of a female beggar.
ఆత్మజ స్తనయస్సూను స్సుతః పుత్త్రః	ఆత్మజః-తనయః-సూనుః-సుతః - పుత్త్రః॥ పు॥ ౫-కొడుకుపేళ్లు, A son.
(స్త్రియాం త్వమీ॥ ౨౭ ॥ ఆహుర్దుహితరం సర్వే)	అమీ సర్వే = ఈ ౫-ను, స్త్రియామ్=స్త్రీలింగమందును వర్తించి, దుహితరమాహుః = కూఁతుపేళ్లగును. అపుడు, ఆత్మజా-తనయా-సూనుః - సుతా-పుత్త్రీ-పుత్త్రికా - దుహితా॥ఋ॥ అని రూపంబులు, A daughter.
ఉపత్యం తోకం (తయో స్సమే)।	అపత్యమ్ - తోకమ్॥ న॥ ౨ - కొడుకునకును కూఁతునకును సమానమైనపేళ్లు, Offspring.
(స్వజాతే) త్వౌరసౌరస్యౌ	ఔరసః - ఔరస్యః॥ పు॥ ౨-స్వజాతే=సవర్ణవివాహస్త్రీయందుఁ దనవలనఁబుట్టిన కొడుకుపేళ్లు, A legitimate son. [Father.
తాత స్తుజనకః పితా ॥	తాతః-జనకః-పితా॥ ఋ॥ పు॥ ౩-తండ్రి పేళ్లు,
జనయిత్రీ ప్రసూ ర్మాతా జననీ	జనయిత్రీ- ప్రసూః-మాతా॥ ఋ॥ - జననీ॥ స్త్రీ॥ ౪-తల్లి పేళ్లు, Mother. [ళ్లు, Sister.
భగినీ స్వసా।	భగినీ-స్వసా॥ ఋ॥ స్త్రీ॥ ౨-తోఁబుట్టినదానిపే
ననన్దాతు (స్వసా పత్యుః)	ననన్దా[పా] ననాన్దా॥ ఋ॥ స్త్రీ॥ ౧-మగనికితోఁబుట్టినదానిపేరు. ఆఁడుబిడ్డ, Husband's sister.
నప్త్రీ పౌత్రీ (సుతాత్మజా)॥ ౨౯॥	నప్త్రీ[పా]నప్తా॥ఋ॥ - పౌత్రీ॥ స్త్రీ॥ ౨-సుతాత్మజా = కొడుకుకూఁతునకును, కూఁతుకూఁతునకును పేళ్లు. మనుమరాలు, Grand-daughter.
(భార్యాస్తుభ్రాతృవర్గస్య) యాతరః (స్యుః పరస్పరమ్)।	యాతరః॥ఋ, స్త్రీ, బ॥ ౧-భ్రాతృవర్గస్య=తోడఁబుట్టినవారియొక్క, భార్యాస్తు=పెండ్లాలు, పరస్పరమ్=తమలోఁదమకుపేరు. తోడికోడండ్రు.
ప్రజావతీ భ్రాతృజాయా (brother's wife)	ప్రజావతీ-భ్రాతృజాయా॥ స్త్రీ ॥౧-తోడఁబుట్టినవాని పెండ్లాముపేళ్లు. అన్నపెండ్లామని కొందఱు.
మాతులానీ తు మాతులీ॥ ౩౦॥	మాతులానీ-మాతులీ॥ స్త్రీ॥ ౨-మేనమామ పెండ్లాముపేళ్లు, Maternal uncle's wife.

(పతిపత్న్యోః ప్రసూః) శ్వశ్రూః	శ్వశ్రూః॥ స్త్రీ॥ ౧-పతిపత్న్యోః ప్రసూః = మగని తల్లికిని పెండ్లాముతల్లికిని పేరు. అత్త, Mother-in-law.
శ్వశుర (స్తుపితా తయోః) ।	శ్వశురః॥ పు॥ తయోఃపితా = మగనితండ్రికిని పెండ్లాముతండ్రికిని పేరు. మామ, Father-in-law.
(పితు ర్భ్రాతా) పితృవ్య(స్స్యాత్)	పితృవ్యః॥ పు॥ ౧ - పితుర్భ్రాతా = తండ్రితోఁ బుట్టినవాని పేరు, Paternal uncle.
(మాతుర్భ్రాతా తు) మాతులః॥ ౨౯౧॥	మాతులః॥ పు॥ ౧ - మాతుర్భ్రాతా=తల్లితోఁ బుట్టినవాని పేరు. మేనమామ, Maternal uncle.
స్యాలా (స్స్యుర్భ్రాతరః పత్న్యాః)	స్యాలాః [పా] శ్యాలాః॥ పు, బ॥ ౧-పత్న్యాః భ్రాతరః=పెండ్లాముతోఁ బుట్టినవారి పేరు. బావమఱఁదులు, Wife's brothers.
(స్వామినో) దేవృదేవరౌ ।	దేవా॥ ఋ॥- దేవరః॥ పు॥ ౨-స్వామినః=పెనిమిటితోఁబుట్టినవారి పేళ్లు, Husband's brother.
స్వస్రీయో భాగినేయ (స్స్యాత్)	స్వస్రీయః-భాగినేయః॥ పు॥ ౨ - తోఁడఁబుట్టినదానికొడుకు పేళ్లు. మేనల్లుఁడు, Sister's son.
జామాతా(దుహితుః పతిః)॥ ౨౯౨॥	జామాతా॥ పు, ఋ॥ ౧ - దుహితుః పతిః = కూఁతుమగని పేరు. అల్లుఁడు, Son-in-law.
పితామహః పితృపితా	పితామహః॥ పు॥ - పితృపితా॥ ఋ॥ ౨-తండ్రి తండ్రి పేళ్లు. తాత, Paternal grand-father.
(తత్పితా) ప్రపితామహః ।	ప్రపితామహః॥ పు॥ ౧-తత్పితా=తాతతండ్రి. ముత్తాత, Paternal great grand-father.
(మాతు)ర్మాతామహా (ద్యేవం)	ఏవమ్ = ఇట్లే, మాతామహః = తల్లితండ్రి, Maternal grand-father; ప్రమాతామహః తల్లితాత, Maternal great grand-father, అనఁబడుదురు. ఇవి॥ పు॥
సపిణ్డా (స్తు) సనాభయః॥ ౨౯౩॥	సపిణ్డాః-సనాభయః॥ పు॥ ౨ - ఏడుతరములకు లోఁబడినజ్ఞాతుల పేళ్లు, Kinsmen.
సమానోదర్య సోదర్య సగర్భ్య సహజా	సమానోదర్యః- సోదర్యః - సగర్భ్యః-సహజః॥ పు॥ ౪ - ఒకతల్లికొడుకుల పేళ్లు, A brother of the

(స్నమాః) ।

సగోత్రబాన్ధవజ్ఞాతిబన్ధు స్వస్వజనా (స్సమాః)॥

whole blood.

సగోత్రః-బాన్ధవః-జ్ఞాతిః-బన్ధుః - స్వః-స్వజనః- పు॥ ౬-ఒక గోత్రముగలజ్ఞాతులపేళ్లు, A distant kinsmen.

జ్ఞాతేయం బన్ధుతా (తేషాం క్రమా ద్భావ సమూహయోః) ।

జ్ఞాతేయమ్॥ న॥౧-బన్ధుతా॥ స్త్రీ॥ ౧-ఈరెండును క్రమాత్ =వరుసగా, తేషాంభావసమూహయోః = జ్ఞాతిభావమునకును (Relationship), బంధుస మూహమునకును (Aggregate of kinsmen). జ్ఞాతి భావమనఁగా దాయాదత్వము. [పేళ్లు, Husband.

ధవః ప్రియః పతిర్భర్తా జార స్తూపపతి (స్స మౌ)॥ ౩౫॥

ధవః-ప్రియః - పతిః - భర్తా॥ ఋ॥ పు॥ మగని జారః - ఉపపతిః॥ పు ॥ ౨-అంకుమగనిపేళ్లు, Paramour.

(అమృతే జారజః) కుణ్డో An adulterine.

కుణ్డః॥ పు॥ ౧-అమృతే = మగఁడుజీవించియుం డఁగా, జారజః = అంకుమగనికిఁ బుట్టినకొడుకు.

(మృతేభర్తరి)గోలకః। A widow's bastard.

గోలకః॥ పు॥ ౧-భర్తరిమృతే = మగఁడు చని పోయిన వెనుక అంకుమగనికిఁ బుట్టిన కొడుకు.

భ్రాత్రీయో భ్రాతృజో

భ్రాత్రీయః(పా)భ్రాతృవ్యః-భ్రాతృజః॥ పు॥ ౨- తోడఁబుట్టినవానికొడుకుపేళ్లు, A brother's son.

(భ్రాతృ భగిన్యౌ) భ్రాతరా(పుభా॥) ౩౬

భ్రాతరౌ॥ ఋ, పు, ద్వి॥ ౧- భ్రాతృభగిన్యౌఉ భా = తోడఁబుట్టిన యన్నచెల్లెండ్రకుఁ గాని, త మ్ముఁడు అక్కలకుఁగానిపేరు, Brother & sister.

మాతాపితరౌ పితరౌ మాతరపితరౌ ప్రసూ జనయితారౌ ।

మాతాపితరౌ॥ ఋ॥-పితరౌ॥ ఋ॥-మాతరపిత రౌ॥అ॥[ప]ఋ॥-ప్రసూజనయితారౌ॥ఋ, పు, ద్వి॥ ౪-తల్లిదండ్రులపేళ్లు, Father and mother.

శ్వశ్రూశ్వశురౌ శ్వ శురౌ

శ్వశ్రూశ్వశురౌ-శ్వశురౌ॥పు,ద్వి॥౨-అత్తమామ లకు పేళ్లు, Husband's or wife's father & mother.

పుత్రౌ (పుత్రశ్చ దు హితాచ)॥ ౩౭॥

పుత్రౌ॥ పు,ద్వి॥ ౧-పుత్రశ్చదుహితాచ=కొడు కునకును కూతునకును పేళ్లు, Son and daughter.

నంధయీ॥ ౩౦౧ | infant.

బాల (స్తుస్యా) న్మాణ వకో

బాలః-మాణవకః॥౨-పదియాఱేండ్ల కులోఁబడి నవయస్సుగలవాని పేళ్లు, A child.

వయస్థ స్తరుణో యువా।

వయస్థః-తరుణః-యువా॥న్॥ 3- ప్రాయపువాని పేళ్లు, A young man.

ప్రవయాః స్థవిరో వృద్ధో జీనో జీర్ణో జరన్నపి॥

ప్రవయాః॥స్॥-స్థవిరః - వృద్ధః - జీనః - జీర్ణః- జరన్॥త్॥౬-ముదిసినవాని పేళ్లు, An old man.

వర్షీయాన్ దశమీ జ్యాయాన్

వర్షీయాన్॥స్॥-దశమీ॥న్॥-జ్యాయాన్ ॥ స్ ॥ 3-మిక్కిలిముదిసినవాని పేళ్లు, One very aged.

పూర్వజ స్త్వగ్రియో ఽగ్రజః।

పూర్వజః-అగ్రియః [పా] అగ్రిమః- అగ్రజః ॥ 3-అన్న పేళ్లు, Elder brother; first born. అగ్ర్యః- అగ్రీయః, అనియు రూపములు.

జఘన్యజే (స్యుః) కనిష్ఠ యవీయో ఽవరజా నుజాః॥ ౩౦౩॥

జఘన్యజః- కనిష్ఠః - యవీయాన్ ॥ స్॥ - అవరజః-అనుజః॥౫-తమ్ముని పేళ్లు, Younger brother. కనీయాన్-కన్యసః-యవిష్ఠః, అనియు రూపములు

అమాంసో దుర్బల శ్ఛాతో

అమాంసః-దుర్బలః-ఛాతః [పా] శాతః ॥ 3 బక్కవాని పేళ్లు, చిక్కినవాఁడు. Feeble; thin.

బలవాన్ మాంసలో ఽంసలః।

బలవాన్॥త్॥-మాంసలః-అంసలః ॥ 3 - బలిసినవాని పేళ్లు, Strong; lusty.

తున్దిల స్తున్దిభ స్తున్దీ బృహత్కుక్షిః పిచణ్డిలః॥ ౩౦౪॥

తున్దిలః-తున్దిభః [పా] తున్దికః-తున్దీ॥న్॥-బృహత్కుక్షిః-పిచణ్డిలః [పా] పిచిణ్డిలః॥౫-పెద్దకడుపుగల వాని పేళ్లు, Corpulent; pot-bellied.

అవటీటో ఽవనాట శ్చావభ్రటో నతనాసికే।

అవటీటః-అవనాటః-అవభ్రటః- నతనాసికః॥౪ చప్పిడి ముక్కుగలవాని పేళ్లు, Flat-nosed.

కేశవః కేశికః కేశీ

కేశవః- కేశికః- కేశీ॥న్॥ 3 - మంచివెండ్రుకల గలవాని పేళ్లు, Having much or fine hair.

వలినో వలిభ (స్స్యా)॥ ౩౦౫॥

వలినః-వలిభః॥ ౨-ముదిమిచేత ముడతలుపడి చర్మముగలవాని పేళ్లు, Flaccid.

వికలాఙ్గ స్తు పోగణ్డః

వికలాఙ్గః-పోగణ్డః [పా] అపోగణ్డః॥ ౨ - అం

హీనునిపేళ్లు, Deformed.

ఖర్వో హ్రస్వశ్చ వామనః ।

ఖర్వః-హ్రస్వః-వామనః ॥ 3- పొట్టివానిపేళ్లు, A dwarf.

ఖరణాస్స్యాత్ ఖరణసో

ఖరణాః॥స్॥-ఖరణసః॥ ౨ - వాఁడిముక్కుగల వానిపేళ్లు, Sharp-nosed.

విగ్ర (స్తు) గతనాసికః॥ 30౬॥

విగ్రః [పా] విఖ్యః-గతనాసికః॥ ౨ - ముక్కుపోయినవానిపేళ్లు, Noseless.

ఖురణా (స్స్యా) త్ఖురణసః

ఖురణాః॥స్॥-ఖురణసః॥ ౨ - బుఱ్ఱముక్కుగల వానిపేళ్లు, Potato-nosed

ప్రజ్ఞః ప్రగతజానుకః।

ప్రజ్ఞః [పా] ప్రజ్ఞః-ప్రగతజానుకః॥ ౨- ఒకటికొకటి యెడముగల మోఁకాళ్లుగల వానిపేళ్లు, Bandy-legged.

ఊర్ధ్వజ్ఞు రూర్ధ్వజానుః (స్యాత్)

ఊర్ధ్వజ్ఞుః [పా] ఊర్ధ్వజ్ఞః-ఊర్ధ్వజానుః॥ ౨- పొడుగుమోఁకాళ్లుగలవానిపేరు, Long-shanked.

సంజ్ఞు స్సంహతజానుకః॥ 30౭॥

సంజ్ఞుః [పా] సంజ్ఞః-సంహతజానుకః॥ ౨ - ముట్టిమోఁకాళ్లుగలవానిపేళ్లు, Knock-kneed.

స్యా దేడే బధిరః

ఏడః-బధిరః॥ ౨- చెవిటివానిపేళ్లు, Deaf.

కుబ్జే గడులః

కుబ్జః - గడులః ॥ ౨- ఱొమ్మునఁగాని వీఁపునఁగాని కణితిగలపొట్టివాఁడు, Hump-backed.

కుకరే కుణిః।

కుకరః-కుణిః (ప) కూణిః॥ ౨ - ఈచుఁబోయిన చేతులుగలవానిపేళ్లు, Having a withered arm.

పృశ్ని రల్పతనౌ

పృశ్నిః - అల్పతనుః॥ ౨ - అల్పదేహముగల వానిపేళ్లు. కుఱుమట్టపు అలిపిరివాఁడు, Small, Short or thin.

శ్రోణః పఙ్గుః

[cripple.

శ్రోణః-పఙ్గుః ॥౨- పిచ్చుకుంటువానిపేళ్లు, A

ముణ్డస్తు ముణ్డితే॥

ముణ్డః-ముణ్డితః॥ ౨ - బోడివానిపేళ్లు, Bald; close-shaved.

వలిరః కేకరే

[eyed.

వలిరః-కేకరః ॥ ౨-మెల్లకంటివాఁడు, Squint-

ఖోడే ఖఞ్జః

ఖోడః-ఖఞ్జః॥ ౨- కాలుకుంటివానిపేళ్లు, Lame.

(త్రిషు జరావరాః) ।

జరావరాః త్రిషు=జరా శబ్దమునకు వెనుకఁజెప్పిన శబ్దములన్నియు ఖఞ్జశబ్దమువఱకు॥ త్రి ॥

జటులః కాలకః పిప్లు స్తిలక స్తిలకాలకః ॥ ౩౦౯॥	జటులః [పా] జడులః-కాలకః-పిప్లుః-తిలకః- తిలకాలకః॥పు॥౫ - తిలకాకారములయిన నల్లమచ్చల పేళ్లు. పుట్టుమచ్చలు, A freckle or mole.
అనామయం(స్యా)దారోగ్యం	అనామయమ్-ఆరోగ్యమ్ ॥న॥ ౨-రోగము లేక యుండుట పేళ్లు, Health.
చికిత్సా (రుక్ప్రతిక్రియా)।	చికిత్సా-రుక్ప్రతిక్రియా॥స్త్రీ॥౨ - రోగమునకుం బ్రతిక్రియ చేయుట పేరు, Medical treatment.
భేషజౌషధ భైషజ్యా న్యగదో జాయు(రిత్యపి)॥	భేషజమ్-ఔషధమ్-భైషజ్యమ్॥న॥ - అగదః-జాయుః॥పు॥౫-మందు పేళ్లు, Medicament.
(స్త్రీ) రుగ్రుజా చోపతాప రోగ వ్యాధి గదా ఽ మయాః॥	రుక్॥జ్॥-రుజా॥స్త్రీ॥-ఉపతాపః-రోగః - వ్యాధిః-గదః-ఆమయః॥పు॥౭-రోగము పేళ్లు, A disease.
(పుమాన్)యక్ష్మా క్షయ శ్శోషః	యక్ష్మా॥న్॥-క్షయః-శోషః॥పు॥౩-క్షయరోగము పేళ్లు, Pulmonary consumption.
ప్రతిశ్యాయ స్తు పీనసః॥ ౩౧౦॥	ప్రతిశ్యాయః-పీనసః॥పు॥ ౨ - పీనసపడిసెము పేళ్లు, Catarrh.
(స్త్రీ) క్షుత్క్షుతం క్షవః (పుంసి)	క్షుత్॥ధ్,స్త్రీ॥-క్షుతమ్॥న॥-క్షవః॥పు॥౩ - తుమ్ము పేళ్లు, Sneezing
కాస స్తు క్షవథుః (పుమాన్)।	కాసః [పా] కాశః-క్షవథుః॥పు॥౨ - దగ్గు పేళ్లు, Cough
శోఫ స్తు శ్వయథుశ్శోథః	శోఫః-శ్వయథుః-శోథః [పా] శోషః॥ పు ॥ ౩-వాపు పేళ్లు, Intumescence.
పాదస్ఫోటో విపాదికా॥ ౩౧౧॥	పాదస్ఫోటః॥పు॥-విపాదికా॥స్త్రీ॥౨- కాళ్లు పగులు కుష్ఠభేదము పేళ్లు, Kibe.
కిలాసం సిధ్మ	కిలాసమ్-సిధ్మ॥న్॥[పా]సిధ్మమ్॥న॥౨-సిబ్బెము, Blotch. సిధ్మమ్ అనుచో కిలాససిధ్మే యనిపాఠము.
కచ్ఛ్వాం(తు) పామ పామే విచర్చికా ।	కచ్ఛూః-పామా॥న్॥-పామా॥ఆ॥- విచర్చికా॥స్త్రీ॥౪-గజ్జి పేళ్లు, Scab.
కణ్డూః ఖర్జూశ్చ, క	కణ్డూః-ఖర్జూః-కణ్డూయా॥స్త్రీ॥౩-తీఁట పేళ్లు, Itch.

ణ్డూయా

విస్ఫోటః పిటక (స్త్రి షు)॥ ౩౦౩॥

విస్ఫోటః॥ పు॥-పిటకః॥ త్రి॥ ౨-పొక్కులపేళ్లు, బొబ్బలు, Boil.

వ్రణో (ఽస్త్రియా) మీర్మమరుః (క్లీబే)

వ్రణః॥ పు॥ - ఈర్మమ్-అరుః॥ స॥న॥ ౩-పుంటిపేళ్లు, Sore or wound.

నాడీవ్రణః(పుమాన్)।

నాడీవ్రణః॥పు॥౧-సెలవేసినపుంటిపేరు, Ulcer.

కోఠో మణ్డలకం

కోఠః॥పు॥ - మణ్డలకమ్॥న॥ ౨-మండలాకారమయినకుష్ఠుపేళ్లు ఎఱ్ఱపులుము, Leprosy with round spots. [పులుము, Leprosy.

కుష్ఠ శ్విత్రే

కుష్ఠమ్-శ్విత్రమ్॥ న॥ ౨-తెల్లకుష్ఠుపేళ్లు తెల్ల

దుర్నామకాఽర్శసీ॥ ౩౦౪॥

దుర్నామకమ్-అర్శః॥ స॥న॥ ౨-మూలవ్యాధిపేళ్లు, Hemorrhoids.

ఆనాహ (స్తు) విబన్ధ (స్స్యాత్) Epistasis.

ఆనాహః-విబన్ధః [పా] నిబన్ధః॥ పు॥ ౨-ఇరువాయిగట్టురోగము పేళ్లు, మలమూత్రములు గట్టుట.

గ్రహణీరు క్ప్రవాహికా।

గ్రహణీరుక్॥జ్॥-ప్రవాహికా॥ స్త్రీ॥ ౨-గ్రహణిపేళ్లు, Diarrhœa.

ప్రచ్ఛర్దికా వమి (శ్చ స్త్రీ పుమాంస్తు) వమథు (స్సమాః)॥ ౩౦౫॥

ప్రచ్ఛర్దికా-వమిః[పా] వమీ॥స్త్రీ॥-వమథుః॥పు॥ ౩-వాంతిపేళ్లు. కక్కువ్యాధి, Vomiting.

(వ్యాధిభేదా) విద్రధిః (స్త్రీ) జ్వర మేహ భగన్దరాః।

విద్రధిః॥స్త్రీ॥కడుపులోఁబుట్టుబల్లగడ్డ, An internal abscess. జ్వరః॥పు॥ జ్వరము, Fever. మేహః॥పు॥ ప్రమేహము, Gonorrhœa భగన్దరః॥పు॥ చూడరానితావునఁ బుట్టు భగందరమను వ్రణము, Fistula in ano, ఈ ౪ ను, వ్యాధిభేదములు.

అశ్మరీ మూత్రకృచ్ఛ్రం (స్యాత్)

అశ్మరీ ॥స్త్రీ॥=Stone. మూత్రకృచ్ఛ్రమ్॥ న॥ = Strangury, ౨ - మూత్రకృచ్ఛ్రము పేళ్లు. నీరువిడువఁగూడని తెవులు.

(పూర్వే శుక్రావధే స్త్రిషు)॥ ౩౦౬॥

ఇది మొదలుకొని శుక్రావధేః=‘శుక్రం తేజో రేతసీచ’ అనుశుక్రశబ్దమువఱకు, పూర్వే = ముం

దుఁజెప్పఁగల శబ్దములన్నియు॥ త్రి॥

రోగహార్యగదఙ్కారో భిషగ్వైద్యౌచికిత్సకే ।

రోగహారీ॥న్॥-అగదఙ్కారః - భిషక్॥జ్॥ - వైద్యః-చికిత్సకః॥ ౪-వైద్యునిపేళ్లు, Physician.

వార్తో నిరామయఃకల్య ఉల్లాఘో (నిర్గతో గదాత్)॥ 3౧౭॥

వార్తః-నిరామయః - కల్యః॥౩-రోగములేనివానిపేళ్లు, Healthy. ఉల్లాఘః॥౧-గదాత్ నిర్గతః=రోగముతీఱినవానిపేళ్లు, Recovered from sickness.

గ్లాన గ్లాస్నూ ఆమయావీ వికృతో వ్యాధితో౽పటుః । ఆతురో౽భ్యమితో౽భ్యాన్తః (సమౌ)పామన కచ్ఛురౌ॥ 3౧౮॥

గ్లానః - గ్లాస్నుః ॥ ౨ - చిక్కినవానిపేళ్లు, Emaciated or weak. ఆమయావీ ॥ న్ ॥ - వికృతః-వ్యాధితః - అపటుః - ఆతురః - అభ్యమితః-అభ్యాన్తః॥ పు॥ ౭-తెవులుగలవానిపేళ్లు, Diseased.

పామనః - కచ్ఛురః॥ ౨ - గజ్జిగలవానిపేళ్లు, Scabby.

దద్రుణో దద్రురోగీ (స్యాత్)

దద్రుణః-దద్రురోగీ॥ న్॥ ౨-దద్రువనుకుష్ఠభేదముగలవానిపేళ్లు, Afflicted with herpes.

అర్శోరోగయుతో౽ర్శసః ।

అర్శోరోగయుతః-అర్శసః ॥ ౨ - మూలరోగముగలవానిపేళ్లు.—with hemorrhoids.

వాతకీ వాతరోగీ (స్యాత్)

వాతకీ॥న్॥ - వాతరోగీ॥ న్॥ ౨-వాతరోగముగలవానిపేళ్లు.—with gout or rheumatism.

సాతిసారో౽తిసారకీ॥ 3౧౯॥

సాతిసారః - అతిసారకీ ॥న్॥ ౨-అతిసారరోగముగలవానిపేళ్లు.—with dysentery.

(స్యుః) క్లిన్నాక్షే చుల్ల చిల్ల పిల్లాః (క్లిన్నే౽క్ష్ణి చాప్యమీ) ।

క్లిన్నాక్షః - చుల్లః - చిల్లః - పిల్లః॥ ౪-తడిసినకన్నులుగలవానిపేళ్లు, Blear-eyed. అమీ=ఈ ౪ శబ్దములు, క్లిన్నే అక్ష్ణి = తడిసిన కంటియందును వర్తించును, Diseased eye.

ఉన్మత్త ఉన్మాదవతి

ఉన్మత్తః-ఉన్మాదవాన్ ॥ త్॥ ౨-వెఱ్ఱియెత్తిన [వానిపేళ్లు, Insane.

శ్లేష్మలః శ్లేష్మణః కఫీ॥ 3౨౦॥

శ్లేష్మలః-శ్లేష్మణః - కఫీ॥ న్॥ ౩-శ్లేష్మవ్యాధిగలవానిపేళ్లు. తెమడతెవులు, Phlegmatic.

న్యుబ్జో (భుగ్నే రుజా)

న్యుబ్జః॥ ౧॥ రుజా=రోగముచేత, భుగ్నే=వక్రమయినవానిపేరు, Gibbous from disease.

వృద్ధనాభౌ తుణ్డిల తుణ్డిభౌ।	వృద్ధనాభిః- తుణ్డిలః- తుణ్డిభః ॥ 3- పొడవైన బొడ్డుగలవాని పేళ్లు, Having an elevated navel.
కిలాసీ సిధ్మలో	కిలాసీ॥ న్॥- సిధ్మలః॥ ౨- సిబ్బెముగలవాని పేళ్లు, Having blotches.
ఽన్ధోఽదృ	అన్ధః-అదృక్॥ శ్॥ ౨- గుడ్డివాని పేళ్లు, Blind.
ఙ్మూర్ఛాలే మూర్త మూర్ఛితౌ॥ 3_౨౧॥	మూర్ఛాలః-మూర్తః- మూర్ఛితః॥ 3- మూర్ఛరోగముగలవాని పేళ్లు, Fainting.
శుక్రం తేజో రేతసీ చ బీజ వీర్యేన్ద్రియాణి చ।	శుక్రమ్[పా]శుక్లమ్- తేజః॥ స్॥- రేతః॥స్॥- బీజమ్-వీర్యమ్-ఇన్ద్రియమ్॥ న॥ ౬- రేతస్సు పేళ్లు, Seed.
మాయుః పిత్తం	మాయుః॥పు॥-పిత్తమ్॥ న॥_౨-పైత్తము, Bile.
కఫః శ్లేష్మా	కఫః- శ్లేష్మా॥ న్॥పు॥_౨-కఫము పేళ్లు, Phlegm.
(స్త్రియాం తు) త్వగసృగ్వరా॥ 3_౨_౨॥	త్వక్॥చ్॥- అసృగ్వరా [పా] అసృగ్ధరా॥ స్త్రీ॥_౨- చర్మము పేళ్లు, The skin.
పిశితం తరసం మాంసం పలలం క్రవ్య మామిషమ్।	పిశితమ్- తరసమ్ - మాంసమ్ - పలలమ్- క్రవ్యమ్-ఆమిషమ్॥ న॥౬- మాంసము పేళ్లు, Flesh. మాంసామిషశబ్దములు_౨-ను॥ పు॥ అనికొందఱు.
ఉత్తప్తంశుష్కమాంసం (స్యాత్త) ద్వల్లూరం (త్రిలిఙ్గకమ్)॥ 3_౨3॥	ఉత్తప్తమ్- శుష్కమాంసమ్॥ న॥ -వల్లూరమ్॥ త్రి॥ 3- ఎండినమాంసము పేళ్లు, Dry flesh.
రుధిరే ఽసృ గ్లోహితా స్రరక్త క్షతజ శోణితమ్।	రుధిరమ్- అసృక్॥జ్॥- లోహితమ్-అస్రమ్- రక్తమ్-క్షతజమ్- శోణితమ్॥ న॥ ౭-నెత్తురు పేళ్లు, Blood.
వృక్కాగ్రమాంసం	వృక్కా [పా] బుక్కా॥ స్త్రీ॥- అగ్రమాంసమ్॥ న ॥ ౨ - శ్రోత్రమునందు వృక్యమని ప్రసిద్ధమైన మంచిమాంసము పేళ్లు, The thorax.
హృదయం హృన్	హృదయమ్-హృత్॥ ద్, న॥ ౨- గుండెకాయ పేళ్లు, హృదయకమలము, The heart. వృక్కాదులు ర ను గుండెకాయ పేళ్లని కొందఱందురు.
మేదస్తు వపా వసా॥ 3_౨౪॥	మేదః॥ స్, న॥ ౧- హృదయమున నస్థులయందుండెడు మెదడు, The marrow of bones. వపా॥

	సీ॥ ౧- బొడ్డుక్రింద కోకవలెనుండు పొరమాంసము, The skin of the intestines. వసా॥సీ॥౧-అన్ని మాంసములలో మేలైనక్రొవ్వు, The serum of flesh. ఈ ౩ ను పర్యాయములని కొందఱందురు.
పశ్చాద్గ్రీవాసిరా మన్యా	మన్యా॥సీ॥౧-పశ్చాద్గ్రీవాసిరా=పెడతలనుండు బోలు నరము, Muscle at the nape of the neck.
నాడీతు ధమని స్సిరా।	నాడీ-ధమనిః[పా]ధమనీ-సిరా [పా] శిరా॥ సీ॥ ౩- సామాన్యముగాబోలునరముల పేళ్లు, A nerve.
తిలకం క్లోమ	తిలకమ్-క్లోమ॥ న్॥[ప]క్లోమమ్॥న॥ ౨- కడుపులో నొకప్రక్క నెఱ్ఱనైయుండు మాంసవిశేషము పేళ్లు నీరుతిత్తియనికొందఱు, The bladder.
మస్తిష్కం గోర్దం	మస్తిష్కమ్-గోర్దమ్॥ న॥౨-మెదడు, The brain.
కిట్టం మలో (౽స్త్రియామ్)॥ ౩౨౫॥	కిట్టమ్॥ న॥- మలః॥ ప్న॥ ౨- క్రొవ్వు, రేతస్సు, నెత్తురు, మెదడు, మూత్రము, విష్ఠ, గులిమి, చీమిడి, తెమడ, కన్నీరు, కంటిపుసి, చెమట, అను పండ్రెండు మలములపేళ్లు, An excretion.
అన్త్రం పురీతత్	అన్త్రమ్[పా]ఆన్త్రమ్- పురీతత్॥ న॥ ౨-పేగులపేళ్లు. పురీతచ్ఛబ్దము పుంలింగమును, Entrails.
గుల్మస్తు ప్లీహా (పుంస్యథ)	గుల్మః- ప్లీహా॥ న్॥ పు॥ ౨- కడుపున నెడమదిక్కున పచ్చనై యుండు మాంసవిశేషము, Spleen.
వస్నసా । స్నాయుః (స్త్రియాం)	వస్నసా[ప]స్నసా- స్నాయుః॥ సీ॥ ౨- సన్నపు నరములపేళ్లు, A tendon or muscle.
కాలఖణ్డ యకృతీ (తు సమే ఇమే)॥ ౩౨౬॥	కాలఖణ్డమ్- యకృత్॥ న॥ ౨- కడుపున కుడిప్రక్కనున్న నల్లని మాంసవిశేషము, The liver.
సృణికాస్యన్దినీ లాలా	సృణికా [పా] సృణీకా- స్యన్దినీ- లాలా॥ సీ॥ ౩- నోటిజొల్లుపేళ్లు, Saliva.
దూషికా (నేత్రయోర్మలమ్)।	దూషికా[పా] దూషీకా॥ సీ॥ ౧- నేత్రయోః మలమ్=కంటిపుసిపేరు, The rheum of the eyes.
[నాసామలంతు సిం	సింఘాణమ్॥న॥౧-చీమిడి, the mucus of the nose.

ఘ్రాణం పింజూషం కర్ణ
యో ర్మలమ్]
మూత్రం ప్రస్రావ
ఉచ్చారావస్కరౌ శ
మలం శకృత్ ॥ పురీష
గూథే వర్చస్క(మస్త్రీ)
విష్ఠా విషౌ (స్త్రియా)।
(స్యా) త్కర్పరః కపా
లో(ఽస్త్రీ)
కీకసం కుల్య మస్థిచ॥
(స్యా చ్ఛరీరాస్థ్ని) క
ఙ్కాలః
(పృష్ఠాస్థ్ని తు) కశే
రుకా।
(శిరోస్థ్ని తు) కరోటిః
(స్త్రీ)
(పార్శ్వాస్థని తు) పర్శు
కా॥ 3౯॥
అఙ్గం ప్రతీకో ఽవయ
వో ఽపఘనో ఽ
థ కలేబరమ్। గాత్రం
వపుస్సంహననం శరీరం
వర్ష్మ విగ్రహః ॥ కాయో
దేహః (క్లీబ పుంసోః స్త్రి
యాం) మూర్తి స్తను స్త
నూః। పాదాగ్రం ప్రపదం
పాదః పదఙ్ఘ్రి శ్చర

పింజూషమ్॥న॥౧-గుమిలి, Ear-wax.

[పేళ్లు, Urine.

మూత్రమ్॥న॥-ప్రస్రావః॥పు॥_౨-మూత్రము

ఉచ్చారః-అవస్కరః॥పు॥-శమలమ్ - శకృత్ - పురీషమ్-గూథమ్॥ప్న॥-వర్చస్కమ్॥ప్న॥ - విష్ఠా-విట్॥మ॥[ప] విట్॥శ్॥ సీ॥ ౯ - అమేధ్యముపేళ్లు, Fæces.

కర్పరః॥పు॥-కపాలః॥ప్న॥_౨-తలయెముకతునుక పేళ్లు, The skull-bone.

కీకసమ్-కుల్యమ్-అస్థి॥న॥ 3 - ఎముక, Bone.

కఙ్కాలః॥పు॥౧ - (చర్మమాంసరహితమై ఒకటితోనొకటికూడుకొనియున్న) శరీరాస్థి = ఒడలియెముకలసమూహముపేరు, The skeleton.

కశేరుకా॥ సీ॥ ౧-పృష్ఠాస్థి = వెన్నెముకపేరు, The back-bone.

కరోటిః ॥ సీ ॥ ౧ - శిరోస్థి = తలపుఱ్ఱెపేరు, The skull; cranium.

పర్శుకా॥సీ॥౧- పార్శ్వాస్థని= ప్రక్కయెముకపేరు, A rib.

అఙ్గమ్॥న॥-ప్రతీకః-అవయవః-అపఘనః॥పు॥౪-కరచరణాద్యవయవములపేరు, A limb.

కలేబరమ్-గాత్రమ్-వపుః ॥ స్ ॥-సంహననమ్-శరీరమ్-వర్ష్మ॥న్॥న॥-విగ్రహః-కాయః॥పు॥ -దేహః॥ప్న॥-మూర్తిః-తనుః-తనూః॥సీ॥౧౨ - ఒడలిపేళ్లు. తనుశబ్దము సాంతనపుంసకమును కలదు, The body.

పాదాగ్రమ్-ప్రపదమ్॥న॥_౨-పాదముయొక్క కొనపేళ్లు. మీఁగాళ్లు, Point of the foot.

పాదః-పత్॥ద్॥-అఙ్ఘ్రిః॥పు॥-చరణః॥ప్న॥౪-పా

ణో(ఽస్త్రియామ్)॥
(తద్గ్రన్థీ) ఘుటికే గు
ల్ఫౌ
(పుమా) న్పార్ష్ణి (స్త
యో రధః) ।
జఙ్ఘాతు ప్రసృతా
జా నూరుపర్వాష్ఠీవ
(దస్త్రియామ్)॥ 33౨॥
సక్థి(క్లీబేపుమా)నూరు
(స్తత్సన్ధిః పుంసి) వ
ఙ్క్షణః ।
గుదంత్వపానం పాయు
(ర్నా)
వస్తి(ర్నాభే రధో ద్వ
యోః)॥ 333॥
కటో(నా)శ్రోణిఫలకం
కటిః శ్రోణిః కకుద్మ
తీ ।
(పశ్చా) న్నితమ్బః
(స్త్రీకట్యాః)
(క్లీబేతు) జఘనం (పు
రః)॥ 33౪॥
(కూపకౌతునితమ్బస్థౌ
ద్వయహీనే) కుకున్దరే ।
(స్త్రియాం) స్ఫిచౌ క
టిప్రోథౌ
వుపస్థో (వక్ష్యమాణ

దము పేళ్లు, A foot.
ఘుటికా॥ స్త్రీ॥-గుల్ఫః॥ పు॥ ౨-పాదముయొక్క-పార్శ్వ
ములయందుండు బుడిపి చీలమండ, The ancles.
పార్ష్ణిః॥ పు॥ [ప]పార్ష్ణీ॥ స్త్రీ॥ ౧-తయోరధః=ఆచీల
మండక్రింది ప్రదేశముపేరు, మడమ, A heel.
జఙ్ఘా-ప్రసృతా॥ స్త్రీ॥-౨-పిక్క-పేళ్లు, The shank.
జాను॥ న॥ [ప] జానుః॥ పు॥-ఊరుపర్వ॥ న్॥ న॥
అష్ఠీవత్॥ ప్న॥ 3-మోఁకాలిపేళ్లు, A knee.
సక్థి॥ న॥-ఊరుః॥ పు॥ ౨-తొడపేళ్లు, A thigh.
వఙ్క్షణః॥ పు॥ ౧-తత్సన్ధిః = ఆతొడలకును పిఱుఁ
దులకును సంధిపేరు, గజ్జలనుట, The groin.
గుదమ్ - అపానమ్॥ న॥-పాయుః॥ పు॥ 3 - గుద
స్థానము, The anus.
వస్తిః॥ ప్స॥ ౧-నాభేరధః = బొడ్డుక్రిందిపొత్తి
కడుపుపేరు, The abdomen [The hip.
కటః॥ పు॥ - శ్రోణిఫలకమ్॥ న॥ ౨-మొలపేళ్లు,
కటిః[పా]కటీ-శ్రోణిః [పా] శ్రోణీ - కకుద్మతీ॥ స్త్రీ॥
౨ - పిఱుఁదులపేళ్లు, Loins. ఈ ౫ మొలపేళ్లును.
నితమ్బః ॥ పు ॥ ౧-స్త్రీకట్యాః = స్త్రీలయొక్క-
మొలకు, పశ్చాత్ = వెనుకదిక్కున నున్నప్రదేశ
మునకుపేరు. పిఱుఁదు, A woman's buttocks.
జఘనమ్॥ న॥ ౧ - పురః=స్త్రీలమొలముందరిప్ర
దేశముపేరు, మడికట్టు, Mons veneris.
కుకున్దరమ్॥ న॥ ౧-నితమ్బస్థౌ = ఆఁడుదానిపిఱుఁ
దులమీఁదనుండు, కూపకౌ = గుంతలపేళ్లు, Cavities of the loins.
స్ఫిక్॥-చ్, స్త్రీ॥-కటిప్రోథః॥ పు॥ ౨-పిఱుఁదులపైని
యున్నతప్రదేశముల పేళ్లు, The buttocks.
ఉపస్థః॥ పు[ప] న॥ - వక్ష్యమాణయోః = ముం

యోః)॥ 33౫॥	దుఁజెప్పఁగల యోనిశిశ్నముల పేరు, Organs of generation of either sex.
భగంయోని(ర్ద్వయోః)	భగః॥న॥-యోనిః॥ప్న॥ ౨-యోనిపేళ్లు, Vulva.
శిశ్నో మేఢ్రో మేహ న శేఫసీ ।	శిశ్నః-మేఢ్రః॥పు॥[ప]మేఢ్రమ్॥స॥-మేహనమ్-శేఫః॥స॥[ప] శేఫమ్॥స॥ర-శిశ్నముపేళ్లు, Penis
ముష్కో ఽ ణ్డకోశో వృషణః	ముష్కః-అణ్డకోశః [ప] అణ్డః-కోశః - వృషణః ॥పు॥3-వృషణములపేళ్లు, The scrotum and the testicles.
(పృష్ఠవంశాధరే) త్రికమ్॥ 33౬॥	త్రికమ్॥న॥౧-పృష్ఠవంశాధరే = వెన్నెముకకు దిగువనున్న ప్రదేశముపేరు, The end of the spine.
పిచణ్డ కుక్షీ జఠరోద రం తుణ్దం	పిచణ్డః[పా]పిచిణ్డః-కుక్షిః॥ పు॥ -జఠరమ్॥ ప్న ॥ ఉదరమ్-తుణ్దమ్॥న॥౫-కడుపుపేళ్లు, The belly.
స్తనౌ కుచౌ।	స్తనః-కుచః॥పు॥౨-చన్నులపేళ్లు, The paps.
చూచుకంతు కుచా గ్రం (స్యాత్)॥	చూచుకమ్॥ప్న॥-కుచాగ్రమ్॥న॥౨ - చనుమొనపేళ్లు, A nipple
(ననా) క్రోడం భుజా న్తరమ్ ॥ 33౭ ॥	క్రోడమ్॥స్న॥-భుజాన్తరమ్॥న॥౨-చేతులనడుము. [The bosom.
ఉరో వత్సం చ వక్షశ్చ	ఉరః॥స్॥-వత్సమ్-వక్షః ॥స్॥న॥ 3-ఱొమ్ముపేళ్లు,
పృష్ఠం (తు చరమం తనోః)।	పృష్ఠమ్॥న॥౧-తనోః = శరీరముయొక్క, చరమమ్=వెనుకటిపార్శ్వముపేరు, The back.
స్కన్ధో భుజశిరోఽంసో (ఽస్త్రీ)	స్కన్ధః॥పు॥-భుజశిరః॥స్, న॥ -అంసః॥ప్న॥ 3 - మూఁపుపేళ్లు, The shoulder; Scapula.
(సన్ధీతస్యైవ) జత్రుణీ॥ 33౮॥	జత్రు॥న॥౧-తస్యైవ=ఆమూఁపుయొక్క, సన్ధీ=సంధులపేరు, The collar bones.
బాహుమూలే(ఉభౌ) కక్షౌ	బాహుమూలమ్॥న॥-కక్షః॥పు॥౨- చంకపేళ్లు, The arm-pit.
పార్శ్వ (మస్త్రీ తయోరధః)।	పార్శ్వమ్॥ప్న॥౧-తయోరధః = ఆచంకలకు దిగువనున్న ప్రదేశముపేరు, ప్రక్క, A side.
మధ్యమంచావలగ్నం చ మధ్యో (ఽస్త్రీ)	మధ్యమమ్-అవలగ్నమ్-మధ్యః॥ప్న॥ 3-నడుముపేళ్లు, The waist.

(ద్వాపరాద్వయోః)॥ ౩౩౯॥

పరౌద్వౌ=ముందుఁజెప్పఁబడు భుజబాహుశబ్దములు ౨-ను, ద్వయోః=పుం స్త్రీలింగములు.

భుజబాహూ ప్రవేష్టో దోః

భుజః-బాహుః- ప్రవేష్టః - దోః॥స॥ పు॥ [ప] దోః॥స ,న॥[ప]దోషా॥స్త్రీ॥-౪-చేతులపేళ్లు,The arm.

(స్యా) త్కఫోణి (స్తు) కూర్పరః।

కఫోణిః॥పు(ప) స్త్రీ॥-కూర్పరః[పా]కర్పరః॥పు॥-౨-మోఁచేతిపేళ్లు, The elbow

(అస్యోపరి) ప్రగణ్డ (స్స్యాత్)

ప్రగణ్డః॥పు॥౧-అస్యోపరి = చంకవఱకునున్న మోఁచేతి మీఁదిచేతిపేరు, Humerus

ప్రకోష్ఠ (స్తస్య చాప్యధః)॥ ౩౪౦॥

ప్రకోష్ఠః॥పు॥౧-తస్యఅధః= మణికట్టువఱకునున్న మోఁచేతిక్రిందటి ముంజేతిపేరు, A fore-arm.

(మణిబన్ధా దాకనిష్ఠం కరస్య)కరభో(బహిః)।

కరభః॥పు॥౧- మణిబన్ధాత్ =మణికట్టు మొదలు, ఆకనిష్ఠమ్=చిటికెన వ్రేలివఱకు, కరస్య = చేతియొక్క, బహిః=వెలుపలిభాగము, Metacarpus

పఞ్చశాఖశ్శయఃపాణి

పఞ్చశాఖః-శయః [పా] శమః-పాణిః॥పు॥౩- మణికట్టునుండి వ్రేళ్లతోఁగూడినచేయి, A hand.

(స్తర్జనీస్యాత్ప్ర)దేశినీ॥

తర్జనీ-ప్రదేశినీ[పా]ప్రదేశనీ॥స్త్రీ॥-౨-జుట్టనవ్రేలిపేళ్లు, A foie-fingei.

అఙ్గుల్యః కరశాఖా (స్స్యుః)।

అఙ్గులీ[ప]అఙ్గులిః-కరశాఖా॥స్త్రీ॥-౨ - సామాన్యముగా వ్రేళ్లపేళ్లు, Fingers.

(పుంస్య)ఙ్గుష్ఠః ప్రదేశినీ।మధ్యమా ఽనామికా(చాపి) కనిష్ఠా (చేతితాః క్రమాత్) ౩౪౧॥

అఙ్గుష్ఠః॥పు॥ పెనువ్రేలు, The thumb. ప్రదేశినీ॥స్త్రీ॥జుట్టనవ్రేలు, Fore finger. మధ్యమా॥స్త్రీ॥నడిమివ్రేలు,Middle finger. అనామికా॥స్త్రీ॥ దర్భవ్రేలు,Ring finger. కనిష్ఠా॥స్త్రీ॥[పా] కనిష్ఠికా,కన్యసా, కనీనీ, కనీనికా=చిటికెనవ్రేలు, Little finger.

పునర్భవః కరరుహో నఖో (ఽస్త్రీ) నఖరో (ఽస్త్రియామ్)।

పునర్భవః [పా] పునర్నవః-కరరుహః॥పు॥-నఖః॥ప్న॥-నఖరః॥ప్న॥[ప]త్రి॥౪-గోరుపేళ్లు, A nail.

ప్రాదేశ తాల గోకర్ణా (స్తర్జన్యాదియుతేతతే। ౩౪౨॥ అఙ్గుష్ఠే)

ప్రాదేశః॥పు॥=లోడిజేడు, Spithama. తాలః॥పు॥,గోకర్ణః॥పు॥=జుత్తెలి,ఈ౩-ను.తర్జన్యాదియుతే= వరుసగా, జుట్టనవ్రేలు, నడిమివ్రేలు, దర్భవ్రేళ్ల

తోఁగూడి, తతే=పఱుపఁబడిన,అఙ్గుష్ఠే=పెనువ్రేలి చేతఁగొలిచిన, 3-కొలతలకు పేళ్లు, A short span.

(సకనిష్ఠే స్యా)ద్వితస్తి ర్ద్వాదశాఙ్గులః।
A long span.

వితస్తిః॥పు[ప]సీ॥-ద్వాదశాఙ్గులః॥ పు ॥ ౨-సకనిష్ఠే.స్యాత్ = చిటికెనవ్రేలితోఁగూడపఱుపఁబడిన పెనువ్రేలిచేఁ గొలిచిన కొలతపేళ్లు. జానెఁడు.

(పాణౌ) చపేటప్రతల ప్రహస్తౌ (విస్తృతాఙ్గులౌ)॥ 3౭౪॥

చపేటః-ప్రతలః-ప్రహస్తః॥ పు॥ 3- విస్తృతాఙ్గులౌ= చాఁచినవ్రేళ్లుగల యఱచేతి పేళ్లు, The palm with extended fingers

(ద్వౌసంహతౌ) సంహతలః (ప్రతలౌ వామదక్షిణౌ)।

సంహతలః[పా]సింహతలః॥పు॥౧-సంహతౌ=చాఁచిన వ్రేళ్లుగలిగి కూడియున్న, ద్వౌవామ దక్షిణౌ ప్రతలౌ= ఎడమ కుడిచేతులు రెంటికిని పేరు. అనఁగా మొక్కెడుచేతులు,Both such palms joined.

(పాణి ర్నికుబ్జః) ప్రసృతిః

ప్రసృతిః ॥సీ[ప] పు॥౧-నికుబ్జః = వంపఁబడిన, పాణిః = అఱచేతిపేరు, చేర, పుడిసిలియు, The palm bent as if to hold a liquid.

(తౌయుతౌ) వఞ్జలిః (పుమాన్) ॥ 3౭౫॥

అఞ్జలిః॥పు॥౧-యుతౌ= వంచికూర్పఁబడిన, తౌ= ఆరెండుచేతులు,దోసిలి, Both such palms joined.

(ప్రకోష్ఠే విస్తృతకరే) హస్తో

హస్తః॥పు॥౧-విస్తృతకరే=చాఁపఁబడినయఱచేయిగల, ప్రకోష్ఠే=ముంజేయి, మూర, A cubit.

(ముష్ట్యాతుబద్ధయా। స) రత్ని (స్స్యా)

రత్నిః॥పు [ప] సీ॥ ౧- ముడువఁబడినయఱచేతితోఁగూడినమూరపేరు, పిడిమూర, A short cubit.

దరత్ని(స్తు నిష్కనిష్ఠేన ముష్టినా)॥ 3౭౬॥

అరత్నిః॥పు [ప] సీ॥౧-నిష్కనిష్ఠేన= చాఁచిన చిటికెనవ్రేలుగల, ముష్టినా = పిడికిలితోఁగూడిన యామూరపేరు, A cubit from the elbow to the tip of the little finger.

వ్యామో (బాహ్వో స్సకరయో స్తతయో స్తిర్యగన్తరమ్)।

వ్యామః॥ పు॥౧- సకరయోః= అఱచేతులతోఁగూడుకొని, తిర్యక్=అడ్డముగా, తతయోః= చాఁపఁబడిన, బాహ్వోః = భుజములయొక్క, అన్తరమ్=నడుముపేరు, బార, A fathom. Orgya.

(ఊర్ధ్వవిస్తృతదోః

పౌరుషమ్॥త్రి॥ ౧- ఊర్ధ్వవిస్తృతదోఃపాణిన

పాశిన్యమానే) పౌరు షం త్రిషు॥ ౩౮౭॥	మానే= మీఁదికెఁజాఁపఁబడిన బాహువులతోఁగూడిన యఱచేతులుగలపురుషుని ప్రమాణమునకు పేరు, మానిసిచేయెత్తుపొడవు, The measure of a man's reach
కణ్ఠో గలో (ఽథ)	కణ్ఠ-గలః॥పు॥ ౨ - కుత్తుక పేళ్లు, The throat.
గ్రీవాయాం శిరోధిః కన్ధరే (త్యపి) ।	గ్రీవా-శిరోధిః॥స్త్రీ॥- కన్ధరా॥ స్త్రీ॥ ౩- మెడపేళ్లు, The neck.
కమ్బుగ్రీవా (త్రిరేఖాసా)	కమ్బుగ్రీవా॥స్త్రీ॥ ౧- త్రిరేఖాసా= మూఁడు రేఖలుగిల యీమెడపేరు, A conch-shaped neck.
ఽవటు ర్ఘాటా కృకాటికా॥ ౩౮౮॥	అవటుః॥పు॥- ఘాటా- కృకాటికా॥స్త్రీ॥ ౩- పెడతల పేళ్లు, Back of the neck.
వక్త్రాస్యే వదనం తుణ్డ మాననం లపనం ముఖమ్। (క్లీబే)	వక్త్రమ్- ఆస్యమ్ - వదనమ్ - తుణ్డమ్ - ఆననమ్-లపనమ్- ముఖమ్॥న॥౭- నోటిపేళ్లు, మోము, The mouth ; the face.
ఘ్రాణంగన్ధవహా ఘోణా నాసాచ నాసికా॥	ఘ్రాణమ్॥న॥-గన్ధవహా- ఘోణా-నాసా [పా] నస్యా-నాసికా॥స్త్రీ॥౫-ముక్కు పేళ్లు, The nose.
ఓష్ఠాధరౌ (తు) రదనచ్ఛదౌ దశనవాససీ ।	ఓష్ఠః- అధరః- రదనచ్ఛదః॥ పు॥- దశనవాసః॥ స్,న॥౪-పెదవిపేళ్లు, The lips.
(అధస్తా) చ్చిబుకం	చిబుకమ్॥న॥౧- అధస్తాత్ = పెదవిదిగువనున్న గడ్డముపేరు, The chin.
గణ్డౌ కపోలౌ	గణ్డః- కపోలః॥పు॥ ౨-చెక్కిళ్లు, The cheeks.
(తత్పరా) హనుః॥ ౧౫౦॥	హనుః॥ స్త్రీ(ప) పు ॥ ౧- తత్పరా - ఆచెక్కిళ్ల మీఁదిభాగమునకుఁగాని వెనుకటిభాగమునకుఁగాని పేరు, వెలిదవుడలును, The jaw.
రదనా దశనా దన్తా రదా	రదనాః- దశనాః- దన్తాః- రదాః ॥ పు, బ॥ ౪- పండ్లపేళ్లు, Teeth.
స్తాలు తు కాకుదమ్।	తాలు॥ న్ ॥- కాకుదమ్॥న॥ ౨- దవుడలపేళ్లు, తాలువులు, The palate.
రసజ్ఞా రసనా జిహ్వా	రసజ్ఞా-రసనా-జిహ్వా॥ స్త్రీ॥౩- నాలుకపేళ్లు, The [tongue.

(ప్రాన్తావోష్ఠస్య) సృక్వణీ॥ ౩౫౧॥

సృక్వ॥ న్॥ [పా]సృక్విణీ॥న॥౧-ఓష్ఠస్య=పెదవియొక్క,-ప్రాన్తౌ=కడపటిభాగములపేరు. సెలవులు, The corners of the mouth.

లలాట మలికం గోధి

లలాటమ్-అలికమ్ (ప) అలీకమ్॥న॥-గోధిః॥పు॥ ౩-నుదురుపేళ్లు, The forehead.

(రూర్ధ్వే దృగ్భ్యాం) భ్రువౌ (స్త్రియామ్) ।

భ్రూః॥స్త్రీ॥ ౧-దృగ్భ్యామూర్ధ్వే = కంటిమీఁది భాగములపేరు, కనుబొమలు, The eye-brows

కూర్చ (మస్త్రీ భ్రువో ర్మధ్యం)

కూర్చమ్॥ ప్న॥౧-భ్రువోర్మధ్యమ్=కనుబొమల నడుముపేరు, The space between the eye-brows.

తారకా(ఽక్ష్ణః) కనీనికా॥ ౩౫౨॥

తారకా-కనీనికా॥ స్త్రీ॥ ౨-కంటినల్లగ్రుడ్డుపేళ్లు, Pupil of the eye

లోచనం నయనం నేత్ర మీక్షణం చక్షు రక్షిణీ । దృ గ్దృష్టీ

లోచనమ్-నయనమ్ - నేత్రమ్ - ఈక్షణమ్ - చక్షుః॥స॥ - అక్షి॥న॥-దృక్॥శ॥-దృష్టిః॥ స్త్రీ॥ ౮-కన్నులపేళ్లు, An eye.

చాశ్రు నేత్రామ్బు రోదనం చాస్ర మస్రు చ॥

అశ్రు- నేత్రామ్బు-రోదనమ్-అస్రమ్ (ప)అశ్రమ్-అస్రు॥౫-కన్నీళ్లపేళ్లు, A tear.

అపాఙ్గౌ (నేత్రయో రన్తౌ)

అపాఙ్గః॥పు॥౧- నేత్రయోః= నేత్రములయొక్క, అన్తౌ=కడలపేరు, కడగన్ను, The outer corner of the eye.

కటాక్షోఽపాఙ్గదర్శనే।

కటాక్షః॥పు॥ ౧ - అపాఙ్గదర్శనే=కడగంటిచూ[పుపేరు, A glance or side-look.

కర్ణ శబ్దగ్రహౌ శ్రోత్రం శ్రుతిః (స్త్రీ) శ్రవణం శ్రవః॥ ౩౫౩॥

కర్ణః-శబ్దగ్రహః॥పు॥-శ్రోత్రమ్॥న॥-శ్రుతిః॥స్త్రీ॥- శ్రవణమ్- శ్రవః॥ స॥న॥ ౬-చెవులపేళ్లు, The ear.

ఉత్తమాఙ్గం శిర శ్శీర్షం మూర్ధా(నా)మస్తకో(ఽస్త్రియామ్) ।

ఉత్తమాఙ్గమ్-శిరః॥స॥ - శీర్షమ్॥న॥- మూర్ధా॥న్,పు॥-మస్తకః॥ ప్న॥ (ప) మస్తః॥౫ - తలపేళ్లు. శిరః-అని అకారాంతపుల్లింగమును, The head.

చికురః కున్తలో వాలః కచః కేశ శ్శిరోరుహః॥

చికురః-కున్తలః - వాలః - కచః- కేశః-శిరోరుహః॥పు॥౬-తలవెండ్రుకలపేళ్లు, The hair.

(తద్బృన్దే) కైశికం

కైశికమ్ - కైశ్యమ్ ॥ న॥ ౨-తద్బృన్దే=ఆవె

కైశ్య

ండ్రుకలయొక్క సమూహము పేళ్లు, The head of hair.

మలకా శ్చూర్ణకుస్తలాః ।

అలకాః॥పు॥(ప)న॥-చూర్ణకుస్తలాః॥పు॥ ౨-కురులపేళ్లు, ముంగురులు, Curls.

(తే లలాటే) భ్రమరకాః

భ్రమరకాః॥పు॥ ౧-లలాటే=నొసటిమీఁద వ్రాలెడి, తే=ఆముంగురులపేరు, నెఱికురులు, Curls on the forehead.

కాకపక్ష శ్శిఖణ్డకః॥ ౩౫౬॥

కాకపక్షః - శిఖణ్డకః॥ పు॥ ౨ - కూఁకటిపేళ్లు, చిప్పకూఁకటినెఱులు, Locks of hair left at the tonsure. [A braid or tress.

కబరీ కేశవేశో౽థ ధమ్మిల్ల (స్సంయతాః కచాః) ।

కబరీ॥సీ॥-కేశవేశః॥పు॥ ౨-తుఱుము పేళ్లు, కొప్పు, ధమ్మిల్లః॥పు॥ ౧-సంయతాః=(మౌక్తికదామాదులచే) కట్టఁబడిన, కచాః = వెండ్రుకలపేరు, కీలుగంటు, Braided and ornamented hair,

శిఖా చూడా కేశపాశీ

శిఖా-చూడా-కేశపాశీ॥సీ॥౩-సిగపేళ్లు, A lock on the crown of the head.

(వ్రతినాం తు) జటా సటా॥ ౩౫౭॥

జటా-సటా॥సీ॥ ౨- వ్రతినామ్= వ్రతులయొక్క జడపేళ్లు, An ascetic's clotted hair.

వేణీ ప్రవేణీ

వేణీ[పా]వేణిః-ప్రవేణీ [పా] ప్రవేణిః॥ సీ॥ ౨ - అల్లినజడపేళ్లు, Braided and unornamented hair.

శీర్షణ్య శిరస్యౌ (విశదే కచే) ।

శీర్షణ్యః-శిరస్యః॥పు॥ ౨-విశదే = ఒకటినొకటి గలియని, కచే= వెండ్రుకలపేళ్లు, unentangled hair.

పాశః పక్షశ్చ హస్తశ్చ (కలాపార్థాః కచాత్పరే)॥ ౩౫౮॥

పాశః-పక్షః-హస్తః॥పు॥ ఈ౩ ను, కచాత్పరే= కేశపర్యాయములపైఁ బ్రయోగింపఁబడి, కలాపార్థాః= కేశసమూహవాచకములౌను ॥ ఉ॥ కచపాశః, కేశపక్షః, కుస్తలహస్తః, Much hair.

తనూరుహం రోమ లోమ

తనూరుహమ్-రోమ॥ న్॥-లోమ॥న్॥న॥౩-శరీరమునందుఁబుట్టిన వెండ్రుకలపేళ్లు, Hair of the body.

(తద్వృద్ధౌ) శ్మశ్రు (పుమ్ముఖే) ।

శ్మశ్రు॥న॥ ౨ - పుమ్ముఖే=పురుషునిముఖమందు, తద్వృద్ధౌ=ఆవెండ్రుకలవృద్ధియందు వర్తించును, అనఁగా గడ్డమును మీసమును, The beard.

ఆకల్పవేషౌ నేపథ్యం ప్రతికర్మప్రసాధనమ్ ॥ ౩౫౯॥

ఆకల్పః- వేషః (ప) వేశః॥ పు॥ - నేపథ్యమ్ - ప్రతికర్మ॥న్॥- ప్రసాధనమ్॥న॥ ౫ - సువర్ణవస్త్రమాల్యాదులచేతనయిన యొప్పిదముపేళ్లు ప్రతికర్మప్రసాధనశబ్దములు తిలకపత్త్రరచనాదులకు పేళ్లని కొందఱందురు, Dress or embellishment.

(దక్షే తేత్రి)ష్వలంకర్తాఽలంకరిష్ణుశ్చ మణ్డితః। ప్రసాధితోఽలంకృతశ్చ భూషితశ్చ పరిష్కృతః॥ ౩౬౦॥ విభ్రాడ్భ్రాజిష్ణు రోచిష్ణూ

అలంకర్తా ॥ ఋ॥- అలంకరిష్ణుః॥ -౨-అలంకరించువాఁడు, Skilled in adorning మణ్డితః- ప్రసాధితః-అలంకృతః-భూషితః-పరిష్కృతః॥౫- అలంకరింపఁబడినవానిపేళ్లు, Adorned. విభ్రాట్॥జ్॥- భ్రాజిష్ణుః- రోచిష్ణుః-౩- భూషణాదులచేతఁ బ్రకాశించుచున్నవానిపేళ్లు, Resplendent. ఈ ౧౦ యు॥ త్రి॥

భూషణం(స్యా)దలంక్రియా।

భూషణమ్॥న॥ [పా] భూషా- అలంక్రియా॥స్త్రీ॥ ౨-అలంకరించుట పేళ్లు, Act of adorning.

అలంకారస్త్వాభరణం పరిష్కారో విభూషణమ్॥ మణ్డనం(చాథ)

అలంకారః॥ పు॥- ఆభరణమ్॥న॥- పరిష్కారః॥ పు॥-విభూషణమ్-మణ్డనమ్॥ న॥ ౫ - సొమ్ములపేళ్లు, Ornaments; jewels.

మకుటం కిరీటం (పున్నపుంసకమ్)।

మకుటమ్ [పా] ముకుటమ్॥న॥-కిరీటమ్ ॥ పు ॥ ౨-కిరీటముపేళ్లు, A crest, or crown.

చూడామణిశ్శిరోరత్నం

చూడామణిః ॥పు॥- శిరోరత్నమ్॥న॥ ౨- తలమానికముపేళ్లు, A gem on the crest.

తరలో (హారమధ్యగః) ॥ ౩౬౧॥

తరలః॥పు॥౧-హారముయొక్కనడిమినాయకముపేరు, The central gem of a necklace.

బాలపాశ్యా పారితథ్యా

బాలపాశ్యా-పారితథ్యా॥ స్త్రీ॥ ౨- కొప్పునలంకారార్థమై పెట్టుసువర్ణాదిరచితవలయము పేళ్లు.

పత్త్రపాశ్యా లలాటికా।

పత్త్రపాశ్యా- లలాటికా॥ స్త్రీ॥౨- నొసటఁగట్టు బాసికముపేళ్లు, పాపటబొట్టును.

కర్ణికా తాలపత్త్రం (స్యాత్)

కర్ణికా॥స్త్రీ॥- తాలపత్త్రమ్॥ న॥౨- చెవులకమ్మలపేళ్లు, An ear-ring worn by women.

కుణ్డలం కర్ణవేష్టనమ్॥

కుణ్డలమ్-కర్ణవేష్టనమ్ ॥ న॥ ౨- పోఁగులపేళ్లు,

౩౬౩॥	An ear-ring worn by men.
గ్రైవేయకం కణ్ఠభూషా (A short necklace)	గ్రైవేయకమ్ [పా] గ్రైవేయమ్, గ్రైవం॥న॥- కణ్ఠభూషా॥స్త్రీ॥ ౨-మెడనంటుకొన్నసొమ్ముల పేళ్లు.
లమ్బనం (స్యా) ల్లలన్తికా।	లమ్బనమ్॥న॥-లలన్తికా॥ స్త్రీ॥ ౨-మెడయందు వ్రేలుచున్నపేరులపేళ్లు, A loose necklace.
(స్వర్ణైః) ప్రాలమ్బికా౽	ప్రాలమ్బికా॥ స్త్రీ॥ ౧ - స్వర్ణైః = బంగారుచేతఁ జేయఁబడిన పేరులపేరు, A golden necklace.
థోరసూత్రికా (మౌక్తికైః కృతా)॥ ౩౬౪॥	ఉరసూత్రికా॥స్త్రీ॥ ౧-మౌక్తికైః కృతా=ముత్యములచేత చేయఁబడినపేరులపేరు, A necklace of pearls [A garland of pearls.
హారో ముక్తావలీ	హారః॥పు॥-ముక్తావలీ॥స్త్రీ॥౨- ముత్యములదండ,
దేవచ్ఛన్దో౽ (సౌ శతయష్టికః)।	దేవచ్ఛన్దః॥ పు॥౧- శతయష్టికః = నూఁఱుసరములుగల, అసౌ = ఈముత్యములదండపేరు, A garland composed of 100 strings.
(హారభేదా యష్టిభేదా) ద్గుత్సగుత్సార్ధ గోస్తనాః॥ ౩౬౫॥ అర్ధహారో మాణవక	గుత్సః-గుత్సార్ధః- గోస్తనః-అర్ధహారః- మాణవకః॥పు॥-ఈ౫ను, యష్టిభేదాత్ = సరములభేదమువలన, హారభేదాః=వేర్వేఱుహారములపేళ్లు. అవి వరుసగా ౩౨,౨౪,౪,౧౨, ౨౦ సరములుగలవి.
ఏకావ (ల్యేకయష్టికా)।	ఏకావలీ॥స్త్రీ॥౧-ఒంటిసరముగలహారముపేరు.
(సైవ) నక్షత్రమాలా (స్యా త్సప్తవింశతిమౌక్తికా)॥ ౩౬౬॥	నక్షత్రమాలా॥ స్త్రీ॥౧-సప్తవింశతిమౌక్తికా = ౨౭ ముత్యములుగల, సైవ = ఆహారముపేరు, A garland containing 27 pearls.
ఆవాపకః పారిహార్యః	ఆవాపకః-పారిహార్యః॥పు॥ ౨-సూడిగముపేళ్లు.
కటకో వలయో౽ (స్త్రియామ్)।	కటకః॥ప్న॥వలయః ॥ప్న॥ ౨- కడియముపేళ్లు. ౪-కడియముపేళ్లని కొందఱందురు, A bracelet.
కేయూరమఙ్గదం (తుల్యే)	కేయూరమ్-అఙ్గదమ్॥న॥ ౨- బాహుపురిపేళ్లు, Ornament of the arm.
అఙ్గులీయక మూర్మికా॥ ౩౬౭॥	అఙ్గులీయకమ్॥న (ప) పు॥- ఊర్మికా ॥ స్త్రీ॥ ౨- ఉంగరము పేళ్లు, A finger-ring.

(సాక్షరా) అఙ్గులిముద్రా (సా)

అఙ్గులిముద్రా॥ సీ॥ ౧-సాక్షరా = అక్షరములతోఁగూడిన, సా = ఆయుంగరముపేరు, ముద్దుటుంగరము, A seal-ring

కఙ్కణం కరభూషణమ్ ।

కఙ్కణమ్॥ పు॥ -కరభూషణమ్॥న॥_౨-మాణిక్యాదులతోఁగూడినకడియము, A wrist ornament.

(స్త్రీకట్యాం) మేఖలా కాఞ్చీ సప్తకీ రశనా తథా॥౧౦౮॥ (క్లీబే) సారసనం (చాథ)

మేఖలా-కాఞ్చీ [సా] కాఞ్చిః-సప్తకీ - రశనా [సా] రసనా॥సీ॥-సారసనమ్॥ న॥ ఇవి, స్త్రీకట్యామ్= స్త్రీలయొక్క ౫ విధములయిన మొలనూళ్లపేళ్లు. వానికి వరుసగా, ౮, ౧, ౭, ౧౬, ౩-సరములుండును, A woman's girdle.

(పుంస్కట్యాం) శృఙ్ఖలం (త్రిషు) ।

శృఙ్ఖలమ్॥ త్రి॥ ౧=పుంస్కట్యామ్ = పురుషుని మొలనూలుపేరు, A man's belt.

పాదాఙ్గదం తులాకోటి ర్మఞ్జీరో నూపురోఽ (స్త్రియామ్) ॥ ౧౦౯॥ హంసకః పాదకటకః Ornament of the feet.

పాదాఙ్గదమ్॥ న॥ - తులాకోటిః॥ సీ॥-మఞ్జీరః॥ పు॥- నూపురః॥పు॥-హంసకః - పాదకటకః॥ పు॥ ౬-అందెపేళ్లు ఇచట కొందఱు పాదాంగదతులాకోటిశబ్దములు పెండెరముపేళ్లనియు, హంసక పాదకటక శబ్దములు కాలిసొమ్ముపేళ్లనియు పలికిరి.

కిఙ్కిణీ క్షుద్రఘణ్టికా।

కిఙ్కిణీ-క్షుద్రఘణ్టికా॥సీ॥ ౨ - చిఱుగంటల పేళ్లు, గజ్జెలును, Bells or tinkling ornaments.

(త్వక్ఫల క్రిమి రోమాణి) వస్త్రయోని

త్వక్=నార, ఫలమ్=కాయ, క్రిమిః=పురుగు, రోమ॥న్॥=వెండ్రుకలు. ఈ రను, వస్త్రయోనిః= వస్త్రమునకుఁ గారణములు, Materials of cloth.

(ర్దశ త్రిషు) ॥ ౧౧౦ ॥ వాల్కం క్షౌమాది

ముందుఁజెప్పఁగలవాల్కాదిశబ్దములు౧౦॥ త్రి॥ వాల్కమ్-క్షౌమమ్॥_౨-నారచీర, Made of bark.

ఫాలంతు కార్పాసం బాదరం (చతత్) ।

ఫాలమ్-కార్పాసమ్ - బాదరమ్॥ ౩-నూలుచీర పేళ్లు, Made of cotton.

కౌశేయం (క్రిమికోశోత్థం)

కౌశేయమ్॥ ౧-క్రిమికోశోత్థమ్ = పురుగులచేతనైన బుజ్జలనూలుచేతఁ జేయఁబడినపట్టుచీర మొదలగువానిపేరు, Silken.

రాఙ్కవం (మృగరో మజమ్)॥౩౨౧॥ Wollen.	రాఙ్కవమ్॥౧-మృగరోమజమ్=మృగరోమము లచే జేయఁబడిన శాలూలు మొదలగువాని పేరు.
అనాహతం నిష్ప్రవా ణి తన్త్రకం (చ నవా మ్బరే)।	అనాహతమ్-నిష్ప్రవాణి - తన్త్రకమ్॥ ౩-నవా మ్బరే=క్రొత్తచీరపేళ్లు, New and unbleached cloth.
(తత్స్యా) దుద్గమనీ యం (యద్ధౌతయోర్వ స్త్రయో ర్యుగమ్)॥	ఉద్గమనీయమ్॥న॥౧-ధౌతయోః = ఉదుకఁబడి న, వస్త్రయోః=వస్త్రములయొక్క, యుగంతత్ = జంటపేరు, A pair of bleached cloths
పత్త్రోర్ణం ధౌతకౌశే యం	పత్త్రోర్ణమ్॥ న॥ ౧-ధౌతకౌశేయమ్ = కడిగిన పట్టుచీర మొదలయినవాని పేరు, Bleached silk.
(బహుమూల్యం) మ హాధనమ్)।	మహాధనమ్॥న॥ ౧-బహుమూల్యమ్ = గొప్ప వెలగలచీరపేరు, దొడ్డవెలగల వస్తువులకన్నిటికిని పేళ్లనికొందఱందురు, Any thing precious.
క్షౌమందుకూలం(స్యా)	క్షౌమమ్ [పా] క్షోమమ్ - దుకూలమ్॥న॥ ౨- వెలిపట్టుచీరపేళ్లు, తెల్లనివలువయును, Wove silk.
(ద్వేతు) నివీతం ప్రా వృతం (త్రిషు)॥ ౩౨౩॥	నివీతమ్-ప్రావృతమ్॥ త్రి॥ ౨ - కప్పుకొనుకోక పేళ్లు, A veil or mantle.
(స్త్రియాం బహుత్వే వస్త్రస్య) దశా స్స్యు ర్వస్తయో(ర్ద్వయోః)।	దశాః॥ స్త్రీ, బ॥ - వస్తిః॥ స్త్రీ॥ ౨-వస్త్రస్య= వస్త్రముయొక్క కొనపేళ్లు, బద్దె Ends of a cloth.
దైర్ఘ్య మాయామ ఆరోహః	దైర్ఘ్యమ్॥న॥-ఆయామః-ఆరోహః [పా]ఆనా హః॥పు॥౩-నిడుపుపేళ్లు, Length
పరిణాహో విశాల తా॥ ౩౨౪॥	పరిణాహః॥పు॥ - విశాలతా॥ స్త్రీ॥ ౨-వెడల్పు పేళ్లు, Width.
పటచ్చరం జీర్ణవస్త్రం (సమౌ)నక్తకకర్పటౌ।	పటచ్చరమ్-జీర్ణవస్త్రమ్॥ న॥ ౨ - పాతవస్త్రముపేళ్లు, Old cloth. నక్తకః-కర్పటః॥పు॥౨-చినిఁగినవస్త్రముపేళ్లు, మాసినకోకయనియు, Dirty or tattered cloth.
వస్త్ర మాచ్ఛాదనం వాస శ్చేలం వసన మం	వస్త్రమ్, ఆచ్ఛాదనమ్ - వాసః॥ స॥-చేలమ్- వసనమ్-అంశుకమ్॥ న॥ ౬ - కోకపేళ్లు, నక్తకశబ్ద

శుకమ్॥ ౩౭౫॥	ముమొదలు ౮ యు కోకపేళ్లని కొందఱు, Cloth.
సుచేలకః పటోఽ (స్త్రీ స్యాత్)	సుచేలకః॥పు॥-పటః॥ ప్న॥_౨- మంచికోకపేళ్లు, Fine cloth.
వరాశిః స్థూలశాటకః।	వరాశిః [పా] వరాసిః-స్థూలశాటకః॥ పు॥_౨- ముదుగుకోకపేళ్లు, Coarse cloth.
నిచోలః ప్రచ్ఛదపట	నిచోలః- ప్రచ్ఛదపటః॥ పు॥_౨- పఱుపుపైఁబఱుచుకోకపేళ్లు, A cover oi wrapper.
(స్సమౌ)రల్లకకమ్బలౌ॥	రల్లకః-కమ్బలః॥పు॥_౨-కంబళిపేళ్లు,A blanket.
అన్తరీయోపసంవ్యాన పరిధానాన్యధోంశుకే।	అన్తరీయమ్-ఉపసంవ్యానమ్ - పరిధానమ్- అధోంశుకమ్॥న॥౪-కట్టువస్త్రము, Lower garment.
(ద్వౌ) ప్రావారోత్తరాసఙ్గౌ(సమౌ) బృహతికా(తథా)॥ ౩౭౬॥ సంవ్యానముత్తరీయంచ	ప్రావారః-ఉత్తరాసఙ్గః॥ పు॥- బృహతికా॥ స్త్రీ॥- సంవ్యానమ్- ఉత్తరీయమ్॥ న॥ ౫- ఉత్తరీయము పేళ్లు, పైనివేసికొను వంగవస్త్రము, Upper garment
చోలః కూర్పాసకోఽ (స్త్రియామ్)।	చోలః॥పు॥- కూర్పాసకః॥ ప్న॥_౨- స్త్రీపురుషుల కుబుసము పేళ్లు.ఆవికపేళ్లనికొందఱు,A bodice.
నీశార(స్స్యాత్ప్రావరణే హిమానిలనివారణే)॥ ౩౭౭॥	నీశారః॥పు॥౧- హిమానిలనివారణే = మంచును గాలినిపోఁగొట్టు, ప్రావరణే = పచ్ఛడముపేరు, A warm cloak.
(అర్ధోరుకం వరస్త్రీణాం స్యా) చ్చణ్డాతక (మంశుకమ్)।	చణ్డాతకమ్॥ప్న॥౧-వరస్త్రీణామ్=వారస్త్రీలయొక్క,అర్ధోరుకమ్=తొడలనుసగముకప్పుచున్న, అంశుకమ్=వస్త్రముపేరు,చల్లాడము, A petticoat.
(స్యాత్త్రి) ష్వాప్రపదీనం (తత్ప్రాప్నోత్యాప్రపదంహియత్॥)॥ ౩౭౮॥	ఆప్రపదీనమ్॥ త్రి॥౧-యత్ =ఏవస్త్రము, ఆప్రపదమ్ = మీఁగాలువఱకు, ప్రాప్నోతి= వ్యాపించునో, తత్ = ఆవస్త్రముపేరు. అంగీ పావడ మొదలైనది, A dress reaching to the feet.
(అస్త్రీ) వితాన ముల్లోచో	వితానమ్॥ప్న॥- ఉల్లోచః [పా] ఉల్లాభః ॥పు॥ _౨- మేల్కట్టుపేళ్లు, చందువ, An awning.
దూష్యాద్యం వస్త్ర	దూష్యమ్-వస్త్రవేశ్మ॥ న్॥ న॥ఈ_౨ ను ఆద్య

వేశ్మని।

పదముచే బటకుటీరాదిశబ్దములును గుడారము పేళ్లు, A tent.

ప్రతిసీరా యవనికా స్యాత్తిరస్కరిణీ(చసా)

ప్రతిసీరా- యవనికా [పా] జవనికా- తిరస్కరిణీ॥సీ॥3- తెరబట్టపేళ్లు, A screen.

పరికర్మాఙ్గసంస్కారః

Personal decoration.

పరికర్మ॥న్,న॥-అఙ్గసంస్కారః॥పు॥౨- చందన కుంకుమాదులచే దేహము నలంకరించుకొనుట.

(స్యా) న్మార్ష్టి ర్మార్జనా మృజా।

మార్ష్టిః-మార్జనా- మృజా॥సీ॥3- దేహమునం దలిమురికిపోఁగొట్టుటపేళ్లు, Cleaning the body

ఉద్వర్తనోత్సాదనే (ద్వే సమే)

ఉద్వర్తనమ్- ఉత్సాదనమ్॥ న ॥ ౨- నలుఁగు పేళ్లు, Cleaning with perfumes.

ఆప్లావఆప్లవః॥ 3౮౧॥ స్నానం

ఆప్లావః-ఆప్లవః॥ పు॥- స్నానమ్॥ న॥3- స్నానముపేళ్లు, Bathing.

చర్చా తుచార్చిక్యం స్థాసకో౽

చర్చా॥సీ॥- చార్చిక్యమ్॥ న॥- స్థాసకః॥ పు॥3- కుంకుమము మొదలైనవానిపూఁతపేళ్లు, Smearing the body with fragrant unguents.

థ ప్రబోధనమ్। అనుబోధః

Reviving the scent of a perfume.

ప్రబోధనమ్॥న॥- అనుబోధః॥పు॥౨- సుగంధ ద్రవ్యములయందు నణఁగియున్న పరిమళమును తైలాదులచే ప్రకాశింపఁజేయుట.

పత్త్రలేఖాపత్త్రాఙ్గులి (రిమేసమే)॥ 3౮౨॥

పత్త్రలేఖా [పా] పత్త్రరేఖా-పత్త్రాఙ్గులిః॥ సీ॥ ౨- స్త్రీల స్తనాదులయందు కస్తూరికాదులచే వ్రాయఁబడు మకరికాపత్త్రాదులపేళ్లు, Delineations with saffron &c on the breast, cheeks, &c.

తమాలపత్త్ర తిలకచిత్రకాణి విశేషకమ్। (ద్వితీయం చ తురీయం చ నస్త్రియామ్)

తమాలపత్త్రమ్॥న॥-తిలకమ్॥ ప్న॥- చిత్రకమ్॥న॥- విశేషకమ్॥ ప్న॥ ర – నొసటిబొట్టుపేళ్లు, A beauty-spot on the forehead.

(మథ) కుఙ్కుమమ్॥ 3౮3॥ కాశ్మీరజన్మాగ్నిశిఖం వరం బాహ్లీకపీత

కుఙ్కుమమ్-కాశ్మీరజన్మ॥ న్ ॥- అగ్నిశిఖమ్- వరమ్- బాహ్లీకమ్- పీతనమ్- రక్తమ్- సంకోచపిశునమ్[ప]సంకోచమ్-పిశునమ్- ధీరమ్- [పా] వీర

నే। ర క్తసంకోచపిశునం ధీరలోహిత చన్దనమ్॥	రమ్-లోహితమ్-చన్దనమ్[ప]లోహిత చన్దనమ్॥ స॥ ౧౧-కుంకుమపువ్వుపేళ్లు, Saffron.
లాక్షా రాక్షా జతు (క్లీబే) యావో ఽలక్తో ద్రుమామయః।	లాక్షా-రాక్షా [పా] రక్షా॥ స్త్రీ॥-జతు॥న॥-యావః-అలక్తః-ద్రుమామయః॥ పు॥ ౬ - లక్కపేళ్లు, Lac.
లవఙ్గం దేవకుసుమం శ్రీసంజ్ఞ	లవఙ్గమ్- దేవకుసుమమ్- శ్రీసంజ్ఞమ్॥న॥ ౩-కరాపుపేళ్లు, లవంగము, Cloves.
(మథ) జాపకమ్॥౩౮౫॥ కాలీయకం చ కాలానుసార్యం చా	జాపకమ్ [పా] జాయకమ్-కాలీయకమ్- కాలానుసార్యమ్॥న॥౩-పచ్చవంటిగంధముపేళ్లు, నల్లని గంధద్రవ్యమని కొందఱు.
(థసమార్థకమ్)। వంశకాగురు రాజార్హ లోహ క్రిమిజ జోఙ్గకమ్॥	వంశకమ్(పా)వంశికమ్-అగురు - రాజార్హమ్-లోహమ్-క్రిమిజమ్-జోఙ్గకమ్॥న॥ ౬ - అగురుపేళ్లు, A gallochum.
కాలాగు ర్వగురుః	కాలాగురు॥న॥-అగురుః॥ పు॥ ౨- కృష్ణాగురువు, Black gallochum.
(స్యాత్త) న్మఙ్గల్యా (మల్లి గన్ధియత్)।	మఙ్గల్యా॥న॥౧- మల్లెపువ్వులవాసనగల కృష్ణాగురుపేరు, A fragiant sort.
యక్షధూప స్సర్జరసో ఽరాల స్సర్వరసావపి॥ ౩౮౬॥ బహురూపో ఽ	యక్షధూపః-సర్జరసః-అరాలః [ప] రాలః-సర్వరసః-బహురూపః॥పు॥౫-సజ్జరసముపేళ్లు, Resin.
(ప్యథ) వృకధూపకృత్రిమధూపకౌ।	వృకధూపః-కృత్రిమధూపకః॥ పు ॥ ౨-అనేక పరిమళవస్తువులచేఁ జేయఁబడిన ధూపముపేళ్లు, Compounded perfume.
తురుష్కః పిణ్డక స్సిహ్లో యావనో ఽ(ప్యథ)	తురుష్కః-పిణ్డకః-సిహ్లః-యావనః॥ పు॥ ౪ -తురుష్కదేశమునందుఁ బుట్టు అందుగుబంకపేళ్లు, Incense.
పాయసః॥౩౮౭॥ శ్రీవాసో వృకధూపో ఽపి శ్రీవేష్ట సరలద్రవౌ।	పాయసః-శ్రీవాసః - వృకధూపః- శ్రీవేష్టః-సరలద్రవః ॥ పు ॥ ౫ - సరళదేవదారువులకంకపేళ్లు, Terpentine.
మృగనాభి ర్మృగమ	మృగనాభిః॥పు॥-మృగమదః॥ పు ॥ -కస్తూరీ॥స్త్రీ

దః కస్తూరీ (చాథ)
కోలకమ్॥ ౩౯౦॥ త
క్కోలకం కోశఫల

౩-కస్తూరి పేళ్లు, Musk.

కోలకమ్-తక్కోలకమ్ [పా] కంకోలకమ్ [పా] కక్కోలకమ్-కోశఫలమ్॥ న॥ ౩ - తక్కోలపుచెట్టు పేళ్లు, దానియొక్క ఫలమని కొందఱు. Bdellium.

(మథ)కర్పూర(మస్త్రి యామ్)। ఘనసారశ్చన్ద్రః (సంజ్ఞ) స్సితాభ్రో హిమవాలుకా ॥ గన్ధసారో మలయజో భద్రశ్రీశ్చన్దనో౽ (స్త్రియామ్)।

కర్పూరమ్॥ప్న॥-ఘనసారః-చన్ద్రః - సితాభ్రః (పా)సితాభః॥పు॥-హిమవాలుకా॥స్త్రీ ॥ ౫- కర్పూరము పేళ్లు, Camphor.

గన్ధసారః-మలయజః-భద్రశ్రీః॥ పు ॥ -చన్దనః॥ ప్న॥౪-చందనము పేళ్లు, Sandal wood.

తైలపర్ణిక గోశీర్షే హరిచన్దన(మస్త్రియామ్)॥ ౩౯౧॥

తైలపర్ణికమ్॥న॥౧- మిక్కిలిచల్లనైన తెల్లచందనము, white & cool sort. గోశీర్షమ్॥న॥౧-మిక్కిలి వాసనగలచందనము, very fragrant sort హరిచన్దనమ్॥ప్న॥ ౧ -మామిడిపండువాసనగల పసుపువన్నె చందనము,yellow sort smelling like a ripe mango ఈ ౩ ను పసుపువన్నెచందనము పేళ్లని కొందఱు.

తిలపర్ణీ తు పత్త్రాఙ్గం రఞ్జనం రక్తచన్దనమ్ । కుచన్దనం

తిలపర్ణీ॥స్త్రీ॥ [ప] తిలపర్ణి॥న్,పు॥-పత్త్రాఙ్గమ్-రఞ్జనమ్-రక్తచన్దనమ్-కుచన్దనమ్॥ న ॥ ౫-ఎఱ్ఱనిచందనము పేళ్లు, Red sanders.

(చాథ) జాతికోశ జాతిఫలే (సమే)॥ ౩౯౨॥

జాతికోశమ్-జాతిఫలమ్॥ న॥ ౨ - జాజికాయ పేళ్లు, Mace

(కర్పూరాగరుకస్తూరీ తక్కోలై)ర్యక్షకర్దమః।

యక్షకర్దమః॥పు॥౧-కర్పూరాగరు కస్తూరీతక్కోలములతోఁగూడిన గంధముపేరు, Perfumed paste.

గాత్రానులేపనీ వర్తిర్వర్ణకం (స్యా) ద్విలేపనమ్॥ ౩౯౩॥

గాత్రానులేపనీ-వర్తిః॥స్త్రీ॥౨- సుగంధద్రవ్యములను జేర్చి మెదిపినముద్దపేళ్లు. వర్ణకమ్-విలేపనమ్॥న॥ ౨-మైపూఁతకై మెదిపినగంధాదులు, ఈ ౪ మైపూఁతయని కొందఱు. Perfume for the person.

చూర్ణాని వాసయో

చూర్ణమ్॥న॥-వాసయోగః॥పు॥౨ - గందపొడి

గా (స్సృ ౭)
ర్భావితం వాసితం (త్రి
షు) । (సంస్కారో గన్ధ
మాల్యాద్యైర్యస్స్యా
త్త) దధివాసనమ్॥
౩౯౪॥

మాల్యం మాలాస్ర
జౌ (మూర్ధ్ని)
(కేశమధ్యేతు) గర్భ
కః।

ప్రభ్రష్టకం (శిఖాల
మ్బి)
(పురోన్యస్తం) లలా
మకమ్॥

ప్రాలమ్బ (మృజులమ్బి
స్యాత్కణ్ఠాత్)

వైకక్షకం (తుతత్ ।
య త్తిర్యక్ క్షిప్తము
రసి)
(శిఖాస్వా) పీడ శేఖ
రౌ॥ ౩౯౬॥

రచనాస్యాత్పరిస్పన్ద
Decoration of hair.
ఆభోగః పరిపూర్ణ
తా । Completion.
ఉపధానం తూపబర్హః

పేళ్లు, Perfumed powder. [వృపేళ్లు, Perfumed.
భావితమ్-వాసితమ్-॥ త్రి॥ ౨-వాసనగట్టినవస్తు
అధివాసనమ్॥ న॥ ౧-గన్ధమాల్యాద్యైః=గంధమాల్యాదులచే వస్త్రాదులకు, యః సంస్కారః స్యాత్=ఏసంస్కారముగలదో, తత్=దానిపేరు, Adjusting with perfumes.

మాల్యమ్॥న॥-మాలా - స్రక్॥ జ్॥స్త్రీ॥౩- మూర్ధ్ని=శిరస్సునందలి పువ్వులదండపేళ్లు, A chaplet.

గర్భకః॥ పు॥ ౧ - కేశమధ్యే = వెండ్రుకలలో బయటికి తెలియనట్లు ముడిచిన పూదండ పేరు, A chaplet worn in the hair

ప్రభ్రష్టకమ్॥న॥౧-శిఖాలమ్బి = సిగనువ్రేలెడి పూదండపేరు,Suspended from the middle lock.

లలామకమ్ ॥ న ॥ ౧-పురోన్యస్తమ్= నొసటిమీఁదఁ బడునట్లు ముందుగట్టిన పూదండపేరు, Falling over the forehead

ప్రాలమ్బమ్॥న॥ ౧-కణ్ఠాత్ =మెడనుండి, ఋజులమ్బి = చక్కఁగాఁజొమ్మునవ్రేలుపూదండ పేరు, Hung round the neck

వైకక్షకమ్[పా]వైకక్ష్యకమ్॥ న॥ ౧- ఉరసి=ఱొమ్మున,తిర్యక్=జందెమువలెనడ్డముగా,క్షిప్తం=వైచికొన్న,తత్=ఆపూదండపేరు,Worn as a scarf

ఆపీడః- శేఖరః॥పు॥౨ - శిఖాసు = శిఖమీఁదఁ జుట్టఁబడిన పూదండపేరు, Tied on the crest.

రచనా॥స్త్రీ॥-పరిస్పన్దః॥పు॥౨ - మాల్యాదులచేనైన శృంగారవిశేషమును బుట్టించుట పేళ్లు,

ఆభోగః॥పు॥-పరిపూర్ణతా॥స్త్రీ॥౨-(వస్తువులయొక్కగాని గుణాదులయొక్కగాని) నిండియుండుట పేరు.

ఉపధానమ్॥న॥-ఉపబర్హః॥పు ॥ ౨ - తలగడ, A pillow.

శయ్యాయాం శయనీ యవత్ ॥౩౯౭॥ శయనం	శయ్యా॥ సీ॥-శయనీయమ్-శయనమ్ ॥ న॥ ౩-పఱుపు పేళ్లు, పానుపు, A bed.
మఞ్చ పర్యఙ్క పల్యఙ్కాఃఖట్వయా(సమాః)॥	మఞ్చః-పర్యఙ్కః-పల్యఙ్కః॥పు॥ - ఖట్వా॥సీ॥ ౪-మంచము పేళ్లు, A bedstead. [to play with
గేన్దుకః కన్దుకో	గేన్దుకః-కన్దుకః॥పు॥ ౨-చెండు పేళ్లు,బంతి, A ball.
దీపః ప్రదీపః	దీపః- ప్రదీపః॥పు॥ ౨-దీపము పేళ్లు, A lamp
పీఠమాసనమ్॥ ౩౯౮॥	పీఠమ్-ఆసనమ్॥ న॥ ౨-పీట పేళ్లు, A stool.
సముద్గకః సంపుటకః	సముద్గకః - సంపుటకః॥ పు॥ ౨ - కరాటము పేళ్లు, సంపుటము, A casket
ప్రతిగ్రాహః పతద్గ్రహః।	ప్రతిగ్రాహః-పతద్గ్రహః॥ పు॥౨-తమ్మపడిగము పేళ్లు, A spitting pot. [A comb.
ప్రసాధనీ కఙ్కతికా	ప్రసాధనీ-కఙ్కతికా॥ సీ॥ ౨ - దువ్వెన పేళ్లు,
పిష్టాతః పటవాసకః ॥ ౩౯౯॥	పిష్టాతః-పటవాసకః॥ పు॥ ౨ - చీరలు వాసన కట్టు ద్రవ్యము పేళ్లు, Perfumed powder.
దర్పణేముకురాదర్శౌ	దర్పణః-ముకురః [పా] మకురః - ఆదర్శః॥పు॥ ౩-అద్దము పేళ్లు, A mirror [పేళ్లు, A fan,
వ్యజనం తాలవృన్తకం।	వ్యజనమ్- తాలవృన్తకమ్॥న॥ ౨- విసనకఱ్ఱ,
ఇతి మనుష్యవర్గః.	మనుష్యులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.
సన్తతిర్గోత్రజనన కులాన్యభిజనాన్వయౌ ॥ ౪౦౦ ॥ వంశో ఽన్వవాయ స్సన్తానో	సన్తతిః॥సీ॥-గోత్రమ్-జననమ్-కులమ్॥ న॥-అభిజనః-అన్వయః-వంశః-అన్వవాయః- సంతానః॥ పు॥ ౯-వంశము పేళ్లు, Race or lineage.
వర్ణాః స్యుర్బ్రాహ్మణాదయః। [విప్రక్షత్త్రియ విట్ఛూద్రాశ్చాతుర్వర్ణ్యమితి స్మృతం] ।	వర్ణః॥పు॥౧-జాతి పేరు, Tribe or class. బ్రాహ్మణ క్షత్త్రియ వైశ్యశూద్ర వర్ణములుగూడి చాతుర్వర్ణ్యమనఁబడును.
రాజబీజీ రాజవంశ్యో	రాజబీజీ॥న్ ॥-రాజవంశ్యః॥ పు॥ ౨ - రాజవంశమునఁబుట్టినవాఁడు,Sprung from a royal family.

బీజ్య స్తుకులసమ్భవః॥ ౪౦౧॥

బైజ్యః-కులసమ్భవః॥ పు॥ ౨-ఏదైననొక వంశమునందుఁబుట్టినవాఁడు, Sprung from any family.

మహాకుల కులీ నార్య సభ్య సజ్జన సాధవః।

మహాకులః - కులీనః - ఆర్యః-సభ్యః - సజ్జనః-సాధుః॥ పు॥ ౬ - మంచికులమునఁబుట్టినవాని పేళ్లు, of honorable parentage.

బ్రహ్మచారీ గృహీ వానప్రస్థో భిక్షు

బ్రహ్మచారీ॥ న్॥ - గృహీ॥ న్॥ - వానప్రస్థః॥- భిక్షుః॥ పు॥ ఈ౪ ను వరుసగా బ్రహ్మచారికిని(the unmarried religious student), గృహస్థునకును (the married householder), తపస్వికిని (the hermit), సన్న్యాసికిని (the ascetic) పేళ్లు

(శ్చతుష్టయే)॥ ౪౦౨॥ ఆశ్రమోఽ(స్త్రీ)

ఆశ్రమః॥ ప్న॥ ౧-ఇది, చతుష్టయే=బ్రహ్మచర్యము మొదలగు నాల్గింటికిని పేరు, Religious state.

ద్విజాత్యగ్రజన్మ భూదేవ బాడబాః। విప్రశ్చ బ్రాహ్మణోఽ

ద్విజాతిః-అగ్రజన్మా॥న్॥ - భూదేవః-బాడబః॥- విప్రః-బ్రాహ్మణః॥ పు॥ ౬-బ్రాహ్మణుని పేళ్లు, A man of the sacerdotal class ద్విజః-ద్విజన్మా,అనియును.

(సౌ) షట్కర్మా (యాగాదిభి ర్యుతః)॥ ౪౦౩॥

షట్కర్మా॥ న్, పు॥ ౧-యాగాదిభిః = యజన (Sacrifice), యాజన (assisting to sacrifice), అధ్యయన (study), అధ్యాపన (teaching), దాన (benefaction), ప్రతిగ్రహ(accepting alms) ములతో, యుతః=కూడిన, అసౌ=బ్రాహ్మణుని పేరు.

విద్వాన్విపశ్చిద్దోషజ్ఞ స్సన్ సుధీః కోవిదో బుధః। ధీరోమనీషీ జ్ఞః ప్రాజ్ఞ స్సఙ్ఖ్యావా న్పణ్డితః కవిః ॥ ౪౦౪ ॥ ధీమాన్ సూరిః కృతీ కృష్టి ర్లబ్ధవర్ణో విచక్షణః। దూరదర్శీ దీర్ఘదర్శీ

విద్వాన్॥ స్॥-విపశ్చిత్॥త్॥ - దోషజ్ఞః-సన్॥త్॥-సుధీః-కోవిదః-బుధః-ధీరః - మనీషీ॥న్॥-జ్ఞః - ప్రాజ్ఞః-సఙ్ఖ్యావాన్॥త్॥-పణ్డితః - కవిః-ధీమాన్॥త్॥-సూరిః [ప] సూరీ ॥న్॥ - కృతీ॥ న్॥-కృష్టిః-లబ్ధవర్ణః - విచక్షణః॥ పు॥ ౨౦-విద్వాంసుని పేళ్లు, Wise or learned man. దూరదర్శీ॥న్॥ - దీర్ఘదర్శీ॥ న్॥ పు ॥ ౨ - దూరపు ఆలోచనగలవాని పేళ్లు, Provident ఈ ౨౨ను విద్వాంసుని పేళ్లనియు.

శ్రోత్రియ శ్ఛాన్దసౌ

శ్రోత్రియః-ఛాన్దసః॥ పు॥ ౨-వేదముఁజదివిన

(సమా॥) ౭౦౫॥
ఉపాధ్యాయో౽ధ్యాపకో౽
(థస్యాన్నిషేకాదికృ) ద్గురుః।
(మన్త్రవ్యాఖ్యాకృ) దాచార్య An instructor in holy writ
ఆదేష్టా (త్వధ్వరే) వ్రతీ॥ ౭౦౬॥ యష్టాచ యజమానశ్చ
(ససోమవతి) దీక్షితః।
ఇజ్యాశీలో యాయజూకో
యజ్వా (తు విధి నేష్టవాన్)॥ ౭౦౭॥
(స గీష్పతీష్ట్యా) స్థపతిః
సోమపీథీతు సోమపాః।
సర్వవేదా (స్స యేనేష్టో యాగ స్సర్వస్వదక్షిణః)॥ ౭౦౮॥
అనూచానః (ప్రవచనే సాఙ్గే౽ధీతీ గురో

వానిపేళ్లు, A priest conversant with scripture.

ఉపాధ్యాయః - అధ్యాపకః॥ పు॥ ౨-వేదముఁ జదివించువానిపేళ్లు, A teacher.

గురుః॥ పు॥ ౧-నిషేకాదికృత్=గర్భాధానము పుంసవనను మొదలయిన కర్మములను చేయించు తండ్రిపేరు, A spiritual parent

ఆచార్యః॥ పు॥ ౧ - మన్త్రవ్యాఖ్యాకృత్ = కల్పసూత్రసహితముగా వేదముఁ జదివించి దాని యర్థమును దెలియఁజెప్పువానిపేరు

ఆదేష్టా॥ ఋ,పు॥౧-అధ్వరే=యజ్ఞవిషయమయిన యుపదేశముఁజేయువానిపేరు. వ్రతీ॥న్॥ - యష్టా॥ ఋ॥-యజమానః॥ పు॥ ౩-యజ్ఞముఁ జేయువాని పేళ్లు. ఈ ర శబ్దములును యజ్ఞకర్తపేళ్లనికొందఱు.

దీక్షితః॥ పు॥ ౧-సోమవతి=సోమముగల యజ్ఞమునందుకర్తయైన, సః=వానిపేరు.

ఇజ్యాశీలః - యాయజూకః॥ పు॥ ౨-పలుమారు యజ్ఞముఁజేయుస్వభావముగలవానిపేరు.

యజ్వా॥ న్, పు॥ ౧-విధినా=యథాశాస్త్రముగా, ఇష్టవాన్=యజ్ఞముచేసినవానిపేరు.

స్థపతిః॥పు॥ ౧-గీష్పతీష్ట్యా = బృహస్పతిపేరుగల ఇష్టిచేత యజ్ఞముచేసినవానిపేరు.

సోమపీథీ॥న్॥[పా]సోమపీతీ॥న్॥-సోమపాః॥ పు॥ ౨ - యజ్ఞముచేసి సోమపానముం జేసినవానిపేళ్లు.

సర్వవేదాః॥ స్, పు॥ ౨ - సర్వస్వదక్షిణః=తన సొమ్మంతయు దక్షిణగాఁగల విశ్వజిత్తు మొదలయిన, యాగః=జన్నము, యేన=ఎవనిచేత, ఇష్టః=చేయఁబడినదో వానిపేరు.

అనూచానః॥పు॥ ౧-గురోః = ఒకగురువువలన, సాఙ్గే ప్రవచనే = షడంగములతోఁగూడిన వేదము

స్తు యః)।	నుజెప్పఁగా, అధీతే యః=చదివినవాని పేరు
(లబ్ధానుజ్ఞ) స్సమావృత్తః	సమావృత్తః॥ పు॥ ౧-లబ్ధానుజ్ఞః = వేదాధ్యయనముచేసిన వెనక గురువుచేత గృహస్థాశ్రమముకొఱకు ననుమతిఁబొందిన వాని పేరు.
సుత్వా (త్వభిషవే కృతే)॥ ౪౯॥	సుత్వా॥ న్, పు॥ ౧-అభిషవేకృతే = జన్నము సందలి సోమలతనుకొట్టి పిడిచినవాని పేరు
ఛాత్రాన్తేవాసినౌ శిష్యే	ఛాత్రః-అన్తేవాసీ॥ న్॥ - శిష్యః॥ పు॥ ౩ - శిష్యుని పేళ్లు, A pupil.
శైక్షాః ప్రాథమకల్పికాః।	శైక్షః-ప్రాథమకల్పికః॥ పు॥ ౨-అపుడుచదువ నారంభించిన శిష్యుని పేళ్లు, A novice in Vedas.
(ఏకబ్రహ్మవ్రతాచారా మిథః) స్సబ్రహ్మచారిణః॥ ౪౧౦॥	సబ్రహ్మచారీ॥ న్,పు॥ ౧-ఒకగురువునొద్ద నొక వేదము చదువ నొక వ్రతమునే యాచరించువారికి తమలోఁ దమకు పేరు, Fellow students.
సతీర్థ్యా స్త్వేకగురవః Spiritual brethren.	సతీర్థ్యః-ఏకగురుః॥పు॥ ౨-ఒకగురువునొద్దవేదముగాని మఱియొక విద్యగాని చదువువారిపేళ్లు.
(చితవా నగ్ని) మగ్నిచిత్।	అగ్నిచిత్॥ పు॥ ౧ - అగ్నిం చితవాన్ = అగ్నిచయనముచేసినవానిపేరు, ఆహితాగ్ని, One who has consecrated the sacrificial fire.
(పారంపర్యోపదేశే స్యా) దైతిహ్యమితిహా(వ్యయమ్) ౪౧౧॥	ఐతిహ్యమ్॥ న॥-ఇతిహ॥అవ్య॥-౨ - పారంపర్యోపదేశే = పారంపర్యముచేత వచ్చిన యుపదేశము పేళ్లు, Traditional instruction.
ఉపజ్ఞా(జ్ఞానమాద్యం స్యాత్)	ఉపజ్ఞా॥ స్త్రీ॥ ౧ - ఆద్యంజ్ఞానమ్=ఉపదేశము లేక తనంతటనే మొదటఁ బుట్టినజ్ఞానము పేరు, Untaught knowledge.
(జ్ఞాత్వాఽరమ్భ) ఉపక్రమః।	ఉపక్రమః॥పు॥ ౧ -జ్ఞాత్వా= ఇదియాలాగున సిద్ధించునని యుపాయము దెలిసి, ఆరమ్భః = ఆరంభించుటకు పేరు, Deliberate commencement.
యజ్ఞ స్సవోఽధ్వరో యాగ స్సప్తతన్తు ర్మ	యజ్ఞ- సవః- అధ్వరః- యాగః - సప్తతన్తుః- మఘః [పా] మఖః- క్రతుః॥ పు॥ ౭ - యజ్ఞము

ఘః క్రతుః॥ ౪౧౨ ॥ పేళ్లు, A sacrifice.

(పాఠో హోమ శ్చా తిథీనాం సపర్యా తర్ప ణం బలిః । ఏ తేపఞ్చ)మ హాయజ్ఞా బ్రహ్మయజ్ఞా దినామకాః॥ ౪౧౩॥

పారః = వేదపారము, study of scripture, హోమః = వైశ్వదేవాదిహోమము, presenting of oblations to the gods ; అతిథీనాం సపర్యా=అతిథిపూజ,hospitable reception of guests, తర్పణమ్=పితృతర్పణము, libation of water to the manes of ancestors, బలిః=భూతబలి,casting of food on the ground for gods or mundane beings, ఏతే = ఈనునివి, పఞ్చమహాయజ్ఞాః = పంచమహాయజ్ఞము లనఁబడును (Five daily sacrifices)ఇవేవరుసగా, బ్రహ్మయజ్ఞాదినామకాః= బ్రహ్మయజ్ఞము దేవయజ్ఞము మనుష్యయజ్ఞము పితృయజ్ఞము భూతయజ్ఞమని పేళ్లుగలవి.

సముజ్యా పరిష ద్గోష్ఠీ సభా సమితిసంసదః । ఆ స్థానీ (క్లీబ) మాస్థానం (స్త్రీనపుంసకయో) స్స దః॥ ౪౧౪॥

సముజ్యా - పరిషత్ ॥ద్॥ - గోష్ఠీ-సభా - సమితిః-సంసత్ ॥ద్॥-ఆస్థానీ॥సీ॥ - ఆస్థానమ్ ॥న॥-సదః॥స్, స్త్రీ॥ ౭ - సామాన్యముగా సభపేళ్లు, ఆస్థానీ శబ్దము మొదలు 3 ను దొరలున్న సభపేళ్లని కొం దఱందురు, An assembly or meeting.

ప్రాగ్వంశః (ప్రాగ్హవి ర్గేహాత్)

A room in front of the offerings.

ప్రాగ్వంశః ॥ పు ॥ ౧ - హవిర్గేహాత్ = హవిస్సులనుబెట్టియున్న గృహముకంటె, ప్రాక్ = పూర్వభాగమునందు యజమానుఁడు మొదలయిన వారుండుటకొఱకు నిర్మింపఁబడిన గృహము పేరు.

సదస్యా విధిదర్శినః ।

సదస్యాః-విధిదర్శీ ॥న్, పు॥ ౨ - యజ్ఞమునందు హెచ్చుతక్కువలు రాకుండ కనిపెట్టియున్న ఋత్విక్కులపేళ్లు, By-standers whose business it is to notice and correct mistakes.

సభాసద స్సభాస్తారా స్సభ్యా స్సామాజికా (శ్చ తే)॥ ౪౧౫॥

సభాసత్ ॥ద్॥- సభాస్తారః - సభ్యః - సామాజికః ॥పు॥ ౪-సభయందుండువానిపేళ్లు, A member of the assembly.

అధ్వర్యూద్గాతృహోతారో (యజుస్సామర్గ్విదః క్రమాత్) ।

అధ్వర్యుః - ఉద్గాతా॥ ఋ॥- హోతా॥ ఋ, పు॥ ఈ 3 ను, క్రమాత్ = వరుసగా, యజుస్సామర్గ్విదః= యజుర్వేదమును సామవేదమును ఋగ్వేదమును నెఱిఁగినఋత్విక్కులపేళ్లు, Reciters of the prayers.

ఆగ్నీ ధ్రాద్యా ధనైర్వార్యా) ఋత్విజో యాజకాశ్చ తే॥ ౪౧౬॥

ఋత్విక్॥జ్॥- యాజకః॥ పు॥_౨ - ధనైః=యజ్ఞకర్తధనముచేత, వార్యాః= వరింపఁదగిన, ఆగ్నీధ్రాద్యాః = ఆగ్నీధ్రుఁడు మొదలయిన పదునార్వురకును పేళ్లు, Officiating priest.

వేదిః పరిష్కృతా భూమిః The altar.

వేదిః[పా]వేదీ॥సీ॥౧ - పరిష్కృతా= యజ్ఞముకొఱకు పరిష్కరింపఁబడిన, భూమిః= భూమిపేళ్లు.

(సమే)స్థణ్డిలచత్వరే।

స్థణ్డిలమ్ - చత్వరమ్॥న॥ _౨ - అగ్నిహోత్రమునుంచుకొఱకు సంస్కారముచేయఁబడిన స్థానముపేళ్లు, Sacrificial ground.

చషాలో యూపకటకః

చషాలః-యూపకటకః॥ పు॥_౨ - యూపస్తంభమునందలి కొయ్యతోఁజేసిన కడియము పేళ్లు, A wooden ring on the sacrificial post

కుమ్బా (సుగహనావృతిః)॥ ౪౧౭॥

కుమ్బా॥సీ॥౧ - యజ్ఞశాలచుట్టును బెట్టినమిక్కిలి గహనమయిన వెలుగుపేరు, An enclosure round the place of sacrifice.[Top of the post.

యూపాగ్రం తర్మ

యూపాగ్రం-తర్మ॥న్॥న॥౧- యూపముకొన,

(నిర్మన్థ్యదారుణి) త్వరణి(ర్ద్వయోః)।

అరణిః॥ ప్స॥ ౧- నిర్మన్థ్యదారుణి = అగ్నినిబుట్టించుటకై మథింపఁదగినమ్రానిపేరు, Wood for producing fire by attrition.

దక్షిణాగ్ని ర్గార్హపత్యాఽహవనీయా (త్రయోఽగ్నయః॥ ౪౧౮॥

దక్షిణాగ్నిః- గార్హపత్యః - ఆహవనీయః ॥ పు॥ ఈ 3 ను ప్రత్యేకముగాఁదమతమపేళ్లచేతఁబ్రసిద్ధములయిన మూఁడగ్నులపేళ్లు.

(అగ్నిత్రయమిదం) త్రేతా

త్రేతా॥సీ॥ ౧-ఒకమాటచేతమూఁడగ్నులపేరు, The three sacred fires collectively.

ప్రణీత (స్సంస్కృ

ప్రణీతః॥పు॥౧- మంత్రముచేత సంస్కరింపఁ

తోఽనలః) ।	బడినఅగ్ని పేరు, Fire consecrated by prayers.
సమూహ్యః పరిచాయ్యోపచాయ్యా (వగ్నౌ ప్రయోగిణః ॥	సమూహ్యః-పరిచాయ్యః- ఉపచాయ్యః॥ పు॥ ౩-యజ్ఞాగ్ని పేళ్లు, Sacrificial fire.
(యో గార్హపత్యాదానీయ దక్షిణాగ్నిః ప్రణీయతే। తస్మి)న్నానాయ్యోఽ	ఆనాయ్యః॥ పు॥౧- గార్హపత్యాత్ = గార్హపత్యాగ్నినుండి, ఆనీయ = తెచ్చి, యః = ఏ, దక్షిణాగ్నిః=దక్షిణాగ్ని, ప్రణీయతే= ప్రణయింపఁబడునో, తస్మిన్ = దానిపేరు.
ధాగ్నాయీ స్వాహా చ హుతభుక్ప్రియా ॥	అగ్నాయీ - స్వాహా - హుతభుక్ప్రియా॥ స్త్రీ॥ ౪-అగ్నిహోత్రుని పెండ్లాము పేళ్లు.
(ఋక్) సామిధేనీ ధాయ్యా (చ యా స్యాదగ్నిసమిన్ధనీ) ॥ ౪౨౧॥	సామిధేనీ-ధాయ్యా॥ స్త్రీ॥ ౨ - అగ్నిసమిన్ధనీ= అగ్నిని మొదట ప్రజ్వలింపఁజేయు, ఋక్ = వేద ఋక్కు, Prayer uttered to excite fire
(గాయత్రీప్రముఖం) ఛన్దో	ఛన్దః॥ స్,న॥ ౧- గాయత్రి మొదలయిన యిరువదియేఁడు ఛందస్సుల పేరు, Metre.
(హవ్యపాకే) చరుః (పుమాన్)॥ ౪౨౨॥	చరుః॥పు॥ ౧-హవ్యపాకే = అగ్నియందు వేల్వఁదగిన పక్వాన్నము పేరు, A prepared oblation.
ఆమిక్షా (సా శృతోష్ణే యా క్షీరే స్యాద్దధియోగతః)।	ఆమిక్షా॥స్త్రీ॥౧- శృతోష్ణే = కాచఁబడి వేఁడియైన, క్షీరే=పాలయందు, దధియోగతః= పెరుఁగుకూర్చుటవలననైన వికారము పేరు, A mixture of boiled and coagulated milk.
ధవిత్రం (వ్యజనం తద్యద్రచితం మృగచర్మణా)॥ ౪౨౩॥	ధవిత్రమ్ [పా] ధువిత్రమ్॥న॥ ౧- యజ్ఞమునం దగ్ని ప్రజ్వలనమునకైనదగు, మృగచర్మణా=ఇఱ్ఱితోలుచేత, రచితమ్ = చేయఁబడిన, వ్యజనమ్ = విసనకఱ్ఱ పేరు, A fan made of antelope's hide.
పృషదాజ్యం (సదధ్యాజ్యే)	పృషదాజ్యమ్॥న॥౧-సదధ్యాజ్యే=పెరుఁగుతోఁ గూడిన నేతి పేరు, Oblation of butter and curds.
పరమాన్నం తు పాయసమ్।	పరమాన్నమ్॥ న॥- పాయసమ్॥ న॥ (ప) ॥పు॥ ౨-పాలుపోసివండిన యన్నము పేళ్లు.

హవ్యకవ్యే (దైవపైత్రే అన్నే)

హవ్యమ్- కవ్యమ్॥ న॥ ౨- వరుసగా దేవతలకును పితృదేవతలకును యోగ్యమయిన అన్నము పేళ్లు, Food of the gods and manes.

పాత్రం (స్రువాదికమ్)॥ ౪౨౪॥

పాత్రమ్॥న॥౧- స్రువాదికమ్=స్రువము చమసము మొదలైనయజ్ఞపాత్రలకన్నిటికిని పేరు, A vessel

ధ్రువోపభృజ్జుహూః (ర్నాతు) స్రువౌ (భేదాః స్రుచః స్త్రియః)।

ధ్రువా-ఉపభృత్-జుహూః॥ సీ॥- స్రుచః॥ పు॥ ౪- స్రుచః భేదాః=స్రుక్కుభేదముల పేళ్లు

ఉపాకృతః (పశురసౌ యోఽభిమన్త్ర్య క్రతౌ హతః)॥ ౪౨౫॥

ఉపాకృతః ॥ ౧ - క్రతౌ = యజ్ఞమునందు, యః=ఏపశువు, అభిమన్త్ర్య= అభిమంత్రించి, హతః = చంపఁబడినదో, అసౌపశుః = ఈపశువు పేరు, A victim of sacrifice.

పరమ్పరాకం శసనం ప్రోక్షణం (చ వధార్థకమ్)।

పరమ్పరాకమ్- శసనమ్[పా] శమనమ్-ప్రోక్షణమ్॥ న॥౩- వధార్థకమ్ = యజ్ఞమునందలిపశువధ పేళ్లు, Immolation.

(వాచ్యలిఙ్గాః) ప్రమీతోపసమ్పన్నప్రోక్షితా (హతే)॥ ౪౨౬॥

ప్రమీతః-ఉపసమ్పన్నః-ప్రోక్షితః॥ త్రి॥౩- హతే = యజ్ఞమున హింసింపఁబడిన పశువు మొదలైనదానిపేళ్లు, Slain or immolated

సాన్నాయ్యం హవి The thing to be offered.

సాన్నాయ్యమ్-హవిః॥ స, న॥౨- అగ్నియందు వేల్వఁదగినహవిస్సుపేళ్లు. సాన్నాయ్యశబ్దము దధి పయోరూపమైన హవిస్సుపేళ్లని కొందఱు.

(రగ్నౌతు హుతం త్రిషు) వషట్కృతమ్।

వషట్కృతమ్॥ త్రి॥ ౧ - అగ్నౌ=అగ్నియందు, హుతమ్=వేల్వఁబడినహవిస్సు, Sacrificed in fire.

దీక్షాన్తో ఽవభృథో (యజ్ఞే)

దీక్షాన్తః-అవభృథః॥ పు॥ ౨-యజ్ఞే=యజ్ఞాంతమునందలి న్యూనాతిరిక్తదోషపరిహారముకొఱకుఁ జేయునిష్టి, Supplemental sacrifice performed to atone for any defect in the principal one.

(తత్కార్హంతు) యజ్ఞియమ్। (త్రిష్వ)

యజ్ఞియమ్॥ త్రి॥౧-తత్కార్హమ్=ఆయజ్ఞకర్మునకుఁదగినవస్తువుపేరు, Suitable to a sacrifice.

(ధ క్రతుక) శ్రేష్టం	ఇష్టమ్॥ న ॥ ౧- క్రతుకర్మ = క్రతువునందలి హోమదానాదిక్రియపేరు, Sacrificial presents.
పూర్తం (ఖాతాది కర్మయత్)॥	పూర్తమ్॥ న॥- ఖాతాదికర్మయత్ = గుంటలు గుళ్లు తోఁటలు మొదలైనవాని నిర్మించుటపేరు, An act of pious liberality
అమృతం విఘసో (యజ్ఞ శేషభోజన శేష యోః)॥ ౪-౨౧॥	అమృతమ్॥న॥- విఘసః॥పు॥ ఈ-౨- వరుసగా, యజ్ఞ శేష భోజన శేషయోః= జన్నమును జేయఁగా మిగిలినయాజ్యాదులకును దేవబ్రాహ్మణులు భుజింపఁగా మిగిలిన యన్నాదులకును పేళ్లు, Remains of a sacrifice or oblation.
త్యాగోవిహాపితం దాన ముత్సర్జన విసర్జనే। విశ్రాణనం వితరణం స్పర్శనం ప్రతిపాదనమ్॥ ప్రాదేశనం నిర్వపన మపవర్జన మంహతిః।	త్యాగః॥ పు॥- విహాపితమ్ [పా] విహాయితమ్- దానమ్ - ఉత్సర్జనమ్ - విసర్జనమ్ - విశ్రాణనమ్- వితరణమ్- స్పర్శనమ్- ప్రతిపాదనమ్ - ప్రాదేశనమ్- నిర్వపనమ్- అపవర్జనమ్॥ న॥- అంహతిః॥ స్త్రీ॥ ౧౩- ఈపేళ్లు, Gift or donation.
(మృతార్థంతదహర్దానం త్రిషుస్యా) దౌర్ధ్వదైహికమ్॥ ౪౩౦॥	ఔర్ధ్వదైహికమ్ [పా] ఔర్ధ్వదేహికమ్॥ త్రి॥ ౧-మృతార్థమ్= మృతులయినవారినిగుఱించి, తదహర్దానమ్ = ఆమృతదినములయందుఁ జేయఁబడు దానము పేరు, నెలమాసికములకును పేరు, Obsequies of a deceased person
పితృదానం నివాప (స్స్యాత్)	పితృదానమ్॥న॥-నివాపః॥ పు॥ -౨- పితరలనుద్దేశించి చేయంబడు జలాంజల్యాది దానము పేరు, Gifts in honor of the deceased.
శ్రాద్ధం (తత్కర్మశాస్త్రతః)। An obsequial oblation.	శ్రాద్ధమ్॥న॥౧- శాస్త్రతః= శాస్త్రోక్త మయిన దేశకాలపాత్రాది నియమముచేత, తత్కర్మ = ఆ పితృదేవతలను గూర్చి చేయంబడు బ్రాహ్మణ భోజనము మొదలయినదాని పేరు, తద్దినము.
అన్వాహార్యం మాసికే	అన్వాహార్యమ్-మాసికమ్॥ న॥-౨- నెలనెలకుం జేయంబడు పిండపితృయజ్ఞము పేరు, అమావాస్య

శ్రాద్ధము, Monthly obsequies.

(కుతపో)ఽష్టమోఽహ్నః కుతపః (ఉ, స్త్రియామ్)॥౪౩౧॥

కుతపః [పుం]॥ స్త్ర॥౧-అహ్నః= పగటియొక్క, అష్టమః కశః=ఎనిమిదవపాలు. అనఁగా పగలు ౧౫ పాళ్లలో ౭ పాళ్లుపోఁగా వచ్చెడువపాలనుట, Towards midday (the eighth *muhurta* of the day).

పర్యేషణా పరీష్టి శ్చాన్వేషణా చ గవేషణా।

పర్యేషణా-పరీష్టిః॥ స్త్రీ॥ ౨- శ్రాద్ధాదులయందు ద్విజభక్తిశుశ్రూష, Homage. అన్వేషణా-గవేషణా॥ స్త్రీ॥ ౨- శిక్షమునరయుట, Investigation ఈ ౪-సామాన్యముగా వెదకుటపేళ్లనియును, Search.

సని స్త్వధ్యేషణా

సనిః-అధ్యేషణా॥ స్త్రీ ॥ ౨- పూజ్యుల నొకప్రయోజనమునందు సత్కార పూర్వకముగా నియోగించుటపేళ్లు, Request or solicitation.

యాచ్ఞాఽభిశస్తిర్యాచనాఽర్థనా ॥ ౪౩౨ ॥

యాచ్ఞా - అభిశస్తిః - యాచనా - అర్థనా॥స్త్రీ॥ ౪-అడుగుటపేళ్లు, Asking or begging.

(షట్తు త్రి)

ముందు చెప్పఁగల అర్ఘశబ్దము మొదలు ఆగంతుశబ్దమువఱకు నాలుశబ్దములను॥ త్రి ॥

షట్సర్ఘ్యే (మూర్ఘార్థే)

అర్ఘ్యమ్॥ త్రి॥-అర్ఘార్థే=పూజకొఱకైన జలాదులు. అర్ఘ్యోదకము, A respectful oblation of water

పాద్యం (పాదాయవారిణి)।

పాద్యమ్॥ త్రి॥ ౧-పాదాయ = పాదముకొఱకైన, వారిణి= ఉదకముపేరు, పాదోదకము, Water for ablution of the feet.

(క్రమా) దాతిథ్యాతిథేయే (అతిథ్యర్థేఽత్ర సాధుని)॥ ౪౩౩॥

ఆతిథ్యమ్-ఆతిథేయమ్॥ త్రి॥ ౨- క్రమాత్ = వరుసగా, అతిథ్యర్థే = అతిథులకొఱకైన యన్నాదులకును, అత్ర సాధుని = అతిథులయందుమంచిదైన భక్ష్యాదులకును పేళ్లు, Hospitality.

స్యాదావేశిక ఆగన్తురతిథిర్నా (గృహాగతే)।

ఆవేశికః- ఆగన్తుః॥ త్రి॥- అతిథిః॥ పు॥- గృహాగతః॥ ౪-ఇంటికివచ్చిన యతిథిపేళ్లు, A guest.

పూజా నమస్యాఽపచితి స్సపర్యాఽర్చాఽర్హణా(స్సమాః)॥౪౩౪॥

పూజా- నమస్యా- అపచితిః- సపర్యా-అర్చా-అర్హణా ॥ స్త్రీ ॥ ౬- పూజించుటపేళ్లు, Worship, reverence.

పరివస్యాశుశ్రూషా పరిచర్యాప్యుపాసనమ్।	పరివస్యా-శుశ్రూషా- పరిచర్యా॥ స్త్రీ॥- ఉపాసనమ్॥న॥[ప] ఉపాసనా-ఉపాస్తిః॥స్త్రీ॥౪-శుశ్రూష పేళ్లు, Service, propitiation
వ్రజ్యాటాట్యా పర్యటనం	వ్రజ్యా-అటా- అట్యా॥ స్త్రీ॥- పర్యటనమ్॥ న॥ ౪ - భిక్షార్థమై పలుమారును దిరుగుట పేళ్లు, Wandering for alms
చర్యా (త్వీర్యాపథస్థితిః)॥ ౪౩౬॥	చర్యా॥ స్త్రీ॥ ౧-ఈర్యాపథస్థితిః=ధ్యానమౌనాది వ్రతముల యందుస్థిరమైయుండుట, Perseverance in austerities.
ఉపస్పర్శస్త్వాచమనం	ఉపస్పర్శః॥పు॥- ఆచమనమ్॥ న॥౨- శుద్ధాచమనము పేళ్లు, Rinsing the mouth.
(మథ) మౌన మభాషణమ్।	మౌనమ్- అభాషణమ్॥ న॥ ౨- మాట్లాడకుండుటపేరు, Silence, taciturnity.
ఆనుపూర్వీ(స్త్రియాం వా) ఉవృత్పరిపాటీఅనుక్రమః॥ పర్యాయ శ్చాతిపాత (స్తుస్యా) త్పర్యయ ఉపాత్యయః।	ఆనుపూర్వీ॥ స్త్ర॥ - ఆవృత్ - పరిపాటిః॥ [ప] పరిపాటీ॥స్త్రీ॥-అనుక్రమః-పర్యాయః॥ పు॥ ౫- స్వాధ్యాయక్రమము పేళ్లు, Order, method అతిపాతః-పర్యయః - ఉపాత్యయః ॥ పు ॥ ౩- క్రమముదప్పుట, Violation of the order
నియమో వ్రత (మస్త్రీ తచ్చోపవాసాది) పుణ్యకమ్॥ ౪౩౭॥	నియమః-వ్రతమ్॥ ప్న॥ ౨ - శాస్త్రోక్తనియమము పేరు, A vow పుణ్యకమ్॥న॥౧- ఉపవాసాదిరూపమైన ఆవ్రతముపేరు, A penance.
ఉపవస్తం తూపవాసో	ఉపవస్తమ్[పా] ఔపవస్తమ్॥న॥- ఉపవాసః॥[ప] ఉపోషణమ్॥పు॥ ౨-ఉపవాసము పేళ్లు, A fast.
వివేకః (పృథగాత్మతా)।	వివేకః॥పు॥-పృథగాత్మతా॥స్త్రీ॥౨- ప్రకృతిపురుషులు వేఱని యెఱుంగుట పేరు, Discriminating between matter & spirit. True knowledge.
(స్యా) ద్బ్రహ్మవర్చసం వృత్తాధ్యయనర్ధి	బ్రహ్మవర్చసమ్॥న॥-వృత్తాధ్యయనర్ధిః॥ స్త్రీ॥ ౨- మంచినడత వేదపారములయు సమృద్ధి, Holiness.
(రథాఞ్జలిః॥ ౪౩౮॥	బ్రహ్మాఞ్జలిః॥పు॥ ౧- వేదపారసమయమునందు

పారే) బ్రహ్మాఞ్జలిః (పారే విప్రుషో) బ్రహ్మబిన్దవః।

ప్రణవోచ్చారణపూర్వకమైన యంజలిపేరు.

బ్రహ్మబిన్దవః॥ పు॥ ౧-పారే = వేదపారాయణమందలి, విప్రుషః॥= నోటవెడలుతుంపరలపేళ్లు, Sanctified saliva.

(ధ్యానయోగాసనే) బ్రహ్మాసనం

A holy posture

బ్రహ్మాసనమ్॥ న॥ ౧-ధ్యానయోగాసనే = ధ్యానము చేయుటకొఱకు యోగమునందలి స్వస్తికము పద్మకము మొదలైనయాసనముపేరు.

కల్పో విధి క్రమౌ ॥ ౪౩౯॥

కల్పః-విధిః-క్రమః॥ పు॥ ౩- ఇది యిటుచేయవలెనని వేదోక్తమయినవిధానముపేళ్లు, A sacred precept or rite prescribed by religion.

ముఖ్య (స్స్యాత్ప్రథమః కల్పో)ఽనుకల్ప (స్తతోఽధమః)।

ముఖ్యః॥ పు॥ ౧-ప్రథమః = మొదటిచేయు, కల్పః=వేదవిధానముపేరు, A chief injunction.

అనుకల్పః॥ పు॥ ౧-తతః=దానికంటె,అధమః= వెనుకఁజెప్పఁబడు వేదవిధానముపేరు, A secondary or succedaneous injunction.

(సంస్కారపూర్వం గ్రహణం స్యా) దుపాకరణం (శ్రుతేః)॥ ౪౪౦॥

obeisance.

ఉపాకరణమ్॥ న॥ ౧ - సంస్కారపూర్వమ్ = ఉపనయనసంస్కారము మొదలుగా, శ్రుతేః గ్రహణమ్ = వేదమును చదువ దొరఁకొనుట పేరు, Holy study of the *Vedas* after initiation.

(సమేతు) పాదగ్రహణమభివాదన (మిత్యుభే)।

పాదగ్రహణమ్ - అభివాదనమ్॥ న॥ ౨-గోత్రనామములు చెప్పి మ్రొక్కుటపేళ్లు, A bow or prostration to a person addressed by name.

భిక్షుః పరివ్రాట్కర్మన్దీ పారాశర్యపి మస్కరీ॥౪౪౧॥తపస్వీ తాపసః పారికాఙ్క్షీ వాచంయమో మునిః।

భిక్షుః-పరివ్రాట్॥జ్॥ - కర్మన్దీ॥న్॥ - పారాశరీ॥న్॥ - మస్కరీ॥ న్॥ పు॥ ౫ - సన్న్యాసిపేళ్లు, A mendicant. తపస్వీ॥న్॥-తాపసః - పారికాఙ్క్షీ॥ న్॥ పు॥ ౩ - తపస్సుగలవానిపేళ్లు, An ascetic. వాచంయమః - మునిః॥ పు॥ ౨-మౌనవ్రతిపేళ్లు, A holy sage practising rigid taciturnity. ఈ ౧౦ సన్న్యాసిపేళ్లనికొందఱు.

(తపః క్లేశసహో)

దాన్తః॥పు॥ ౧ - తపః క్లేశసహః=తపస్సువలనఁ

దాన్తో — గలుగుశ్రమనోర్చువాఁడు, Patient of austerity.

వర్ణినో బ్రహ్మచారి — వర్ణీ॥ న్॥ - బ్రహ్మచారీ॥ న్॥ పు॥ ౨ - బ్రహ్మ [illegible]

[illegible]

[illegible] — [illegible] పు॥-౨-ఋ[illegible]

స్నాతక స్త్వాప్లుతో (వ్రతీ) — స్నాతకః-ఆప్లుతః॥పు॥_౨-వ్రతీ=వేదమును చదివినమీఁద నాశ్రమాంతరమును బొందక వ్రతముగలవాఁడై తీర్థస్నానశీలుఁడై యున్న బ్రహ్మచారిపేళ్లు

(యే నిర్జి తే న్ద్రి య గ్రామా) యతినో యతయ (శ్చ తే)॥ ౭౭౩॥ — యతీ॥ న్॥ - యతిః॥పు॥ ౨-నిర్జితేన్ద్రియగ్రామాః = జయింపఁబడిన యింద్రియ సమూహము గలవానిపేళ్లు, A man with subdued senses.

(యః స్థణ్డిలే వ్రతవశాచ్ఛేతే) స్థణ్డిలశాయ్య (సౌ)। స్థాణ్డిల (శ్చ — స్థణ్డిలశాయీ॥న్॥-స్థాణ్డిలః॥పు॥ ౨-వ్రతవశాత్ =వ్రతాధీనత్వమువలన,స్థణ్డిలే=నేలను, యః=ఎవఁడు, శేతే=శయనించునోవాఁడు, One who sleeps on the bare ground by way of mortification.

థ) విరజ స్తమస(స్స్య) ర్ద్వయాతిగాః॥ ౭౭౭॥ — విరజస్తమాః॥స్॥ - ద్వయాతిగః॥పు॥_౨-రజస్తమోగుణములను విడిచియున్న సాత్త్వికులపేళ్లు, Men perfectly virtuous.

పవిత్రః ప్రయతః పూతః — పవిత్రః - ప్రయతః-పూతః॥ పు॥ ౩-పవిత్రుఁడయినవానిపేళ్లు, Holy, pious, or sacred person.

పాషణ్డా స్సర్వలిఙ్గినః। Heretices. — పాషణ్డః[పా]పాఖణ్డః-సర్వలిఙ్గీ॥ న్॥పు॥ ౨-వేదబాహ్యులైన బౌద్ధకాపాలికక్షపణకాదులపేళ్లు

(పాలాశో దణ్డ) ఆషాఢో (వ్రతే) — ఆషాఢః॥ పు॥ ౧-పాలాశః దణ్డః = వ్రతమునందుఁ బట్టుమోదుగుకోలపేరు, A student's staff.

రామ్భ(స్తు వైణవః)॥ — రామ్భః॥ పు॥ ౧ - వైణవః=వెదురుకోలపేరు.

(అస్త్రీ)కమణ్డలుః కుణ్డీ — కమణ్డలుః॥ ష్న॥-కుణ్డీ॥ స్త్రీ॥ ౨ - కమండలువుపేళ్లు, A wooden water-pot of an ascetic.

(వ్రతినా మాసనం) బృసీ। — బృసీ [ప] బృషీ॥ స్త్రీ॥ ౧ - వ్రతినామ్=వ్రతస్థులయొక్క, ఆసనమ్ = దర్భాదులచేతఁ జేయఁబడిన యాసనముపేళ్లు.

అజినం చర్మకృత్తిః స్త్రీ

అజినమ్-చర్మ॥న్,న॥-కృత్తిః॥స్త్రీ॥3 = చర్మము పేళ్లు, Deer skin.

భైక్షం భిక్షాకదమ్బకమ్॥ ౨౨౬ ॥

భైక్షమ్-భిక్షాకదమ్బకమ్॥న॥౨-బిచ్చమెత్తిన ... గొక్కగుంపు, Aggregate of alms

స్వాధ్యాయస్స్యాజ్జపః Reading inaudibly, or muttering prayers.

స్వాధ్యాయః-జపః [పా] జాపః॥పు॥౨ - తమ వేదమునుజదువుటపేళ్లు, అవృత్తిచేత వేదమును జదువుటయని కొందఱందురు.

సుత్యాఽభిషవ స్సవనం (చ సా)।

సుత్యా॥స్త్రీ॥-అభిషవః॥పు॥-సవనమ్॥న॥ 3- స్నానమునకును సోమలతను దంచుటకును పేళ్లు

(సర్వైనసా మపధ్వంసి జప్యం త్రిష్వ) ఘమర్షణమ్॥ ౨౨౭॥

అఘమర్షణమ్॥ త్రి॥౧-సర్వైనసామ్= సమస్త పాపములను, అపధ్వంసి=పోఁగొట్టు, జప్యమ్= మంత్రముపేరు, An expiatory prayer.

దర్శశ్చ పౌర్ణమాసశ్చ (యాగౌ పక్షాన్తయోః పృథక్)।

దర్శః-పౌర్ణమాసః [పా] పూర్ణమాసః ॥ పు॥ ఈ౨, పక్షాన్తయోః=అమావాస్యాపౌర్ణమాసులయందుఁజేయంబడు, పృథక్ యాగౌ=వేర్వేఱుయాగములపేళ్లు, Half-monthly sacrifice.

(శరీరసాధనాపేక్షం నిత్యం యత్కర్మ త) ద్యమః॥ ౨౨౮॥

యమః॥పు॥౧-శరీరసాధనాపేక్షమ్= శరీరమును మాత్రము సాధనముగా నపేక్షించునదై, నిత్యం యత్కర్మ=నిత్యముగాఁజేయఁదగిన సత్యాహింసాదికర్మములపేరు, A perpetual duty.

నియమ(స్తు సయత్కర్మానిత్య మాగన్తుసాధనమ్)।

A voluntary duty.

నియమః॥పు॥౧-ఆగన్తుసాధనమ్= శరీరముకంటె బాహ్యములయిన మృజ్జలాదులను సాధనముగాఁ గలిగినదై, అనిత్యంయత్కర్మ సః = సమయవిశేషములయందు కామనాదులచేత చేయఁదగిన అనిత్యమైన స్నానోపవాసజపాది కర్మములపేరు.

క్షౌరంతు భద్రాకరణం ముణ్డనం వపనం తథా॥

క్షౌరమ్-భద్రాకరణమ్-ముణ్డనమ్-వపనమ్ ॥ న॥ ౪- క్షౌరముపేళ్లు, Shaving.

ఉపవీతం యజ్ఞసూత్రం (ప్రోద్ధృతే దక్షిణే

ఉపవీతమ్॥న॥౧-దక్షిణేకరే=కుడిభుజము,ప్రోద్ధృతేసతి = తొడుగఁబడుచుండఁగా, యజ్ఞసూత్రమ్=

కరే)।

ఎడమ భుజముమీఁది జందెము పేరు, The seered thread passed over the left shoulder

ప్రాచీనావీత (మన్యస్మిన్)

ప్రాచీనావీతమ్॥న॥౧-అన్యస్మిన్ = ఎడమభుజము, ప్రోద్ధృతే సతి=త్రొడుగఁబడుచుండఁగా, యజ్ఞసూత్రమ్=కుడిభుజముమీఁది జందెము పేరు.

నివీతం (కణ్ఠలమ్బితమ్)॥ ౪౫౦॥

నివీతమ్॥న॥౧-కణ్ఠలమ్బితమ్ = మెడను హారము వలెవ్రేలాడు, యజ్ఞసూత్రమ్=జందెము పేరు

అఙ్గుల్యగ్రే తీర్థం దైవం స్వల్పాఙ్గుల్యోర్మూలే కాయమ్। మధ్యేఽఙ్గుష్ఠాఙ్గుల్యోః పైత్రం మూలే త్వఙ్గుష్ఠస్య బ్రాహ్మమ్॥ ౪౫౧॥

దైవంతీర్థమ్ = దేవసంబంధమైన తీర్థము, అఙ్గుల్యగ్రే=వ్రేళ్లతుదయందును, కాయమ్=ఋషిసంబంధమైనతీర్థము, స్వల్పాఙ్గుల్యోః=చిటికెనవ్రేలు దర్భవ్రేళ్లయొక్క, మూలే=మొదటను, పైత్రమ్=పితృసంబంధమయినతీర్థము, అఙ్గుష్ఠాఙ్గుల్యోః=పెనువ్రేలు జుట్టనవ్రేళ్లయొక్క, మధ్యే=నడుమను, బ్రాహ్మమ్=బ్రహ్మసంబంధమయిన తీర్థము, అఙ్గుష్ఠస్య = పెనువ్రేలియొక్క, మూలే=మొదటనునుండును, అనఁగా నాయాప్రదేశములయందు వారివారికిఁ దర్పణములు చేయవలయుననుట.

(స్యా)ద్బ్రహ్మభూయం బ్రహ్మత్వం బ్రహ్మసాయుజ్య(మిత్యపి)।

బ్రహ్మభూయమ్-బ్రహ్మత్వమ్-బ్రహ్మసాయుజ్యమ్॥న॥౩-బ్రహ్మస్వరూప మగుట పేళ్లు, Identification with Brahma, Godhead

దేవభూయాదికం (తద్వత్)

Becoming identified with a god.

దేవభూయాదికమ్=దేవభూయశబ్దము మొదలయినశబ్దజాతము అనఁగా దేవభూయమ్, దేవత్వమ్, దేవసాయుజ్యమ్, అనుశబ్దములు, తద్వత్ = అట్లే దేవస్వరూపమగుట. ఈ 3 ను-॥న॥.

కృచ్ఛ్రం (సాన్తపనాదికమ్)॥ ౪౫౨॥

కృచ్ఛ్రమ్॥న॥౧-సాన్తపనాదికమ్ = సాంతపన చాంద్రాయణాదివ్రతముల పేరు, A penance.

(సన్న్యాసవత్యనశనే పుమాన్) ప్రాయో

ప్రాయః॥పు॥౧-సన్న్యాసవతి = సర్వసంగపరిత్యాగముతోఁ గూడుకొని, అనశనే=ప్రాణపరిత్యాగపర్యంత మాహారము లేక యుండుట పేరు. Fasting to die.

౨థ వీరహా । నష్టాగ్నిః

వీరహా॥ న్॥-నష్టాగ్నిః॥ పు॥ ౨- ఉత్సర్గేష్టిఁజేసి గార్హపత్యాగ్నిని విడిచినవానిపేళ్లు

కుహనా (లోభాన్మిథ్యేర్యాపథకల్పనా) ॥ ౪౫౩॥

కుహనా॥ స్త్రీ॥ ౧-లోభాత్ = ఆశవలన, మిథ్యేర్యాపథకల్పనా = అసత్యభిక్షు ధర్మమార్గమును కల్పించుకొని తిరుగుటపేరు, Hypocrisy. Practice of religious austerities through avarice

వ్రాత్య (స్సంస్కారహీన స్స్యాత్)

వ్రాత్యః॥ పు॥౧-సంస్కారహీనః = ఉపనయనాది సంస్కారములు లేనివానిపేరు, An uninitiated person

దస్వాధ్యాయో నిరాకృతిః ।

అస్వాధ్యాయః-నిరాకృతిః॥ పు॥ ౨- వేదముఁ జదువనివాఁడు, One who has not duly read the *Vedas*.

ధర్మధ్వజీ లిఙ్గవృత్తి
An imposter.

ధర్మధ్వజీ॥ న్॥- లిఙ్గవృత్తిః॥ పు॥ ౨- రిత్తవేషమునఁ బ్రదుకువానిపేళ్లు, A hypocrite.

రవకీర్ణ (క్షతవ్రతః)॥ ౪౫౪॥

అవకీర్ణీ॥ న్॥- క్షతవ్రతః॥పు॥౨- పరస్త్రీగమనాదులచేత నష్టమయిన వ్రతముగలవాని పేరు, A violator of his vow through incontinence

(సుప్తే యస్మిన్నస్తమేతి సుప్తే యస్మిన్నుదేతి చ । అంశుమా) నభినిర్ముక్తాభ్యుదితౌ (తౌ యథాక్రమమ్) ॥ ౪౫౫॥

యస్మిన్ = ఏద్విజుఁడు, సుప్తేసతి = నిద్రపోవుచుండెఁగా, అంశుమాన్ = సూర్యుఁడు, అస్తమ్ = అస్తమయమును, ఏతి = పొందుచున్నాఁడో, యస్మిన్ = ఏద్విజుఁడు, సుప్తేసతి = నిద్రపోవుచుండెఁగా, ఉదేతి చ = ఉదయించుచున్నాఁడో, తౌ = ఆద్విజులిద్దఱును, యథాక్రమమ్ = వరుసగా, అభినిర్ముక్తాభ్యుదితౌ = అభినిర్ముక్తుఁడనియును, One who is asleep at sun-set. అభ్యుదితుఁడనియును,—at sun-rise.

పరివేత్తా౽ (నుజో౽నూఢే జ్యేష్ఠే దారపరిగ్రహాత్)।

జ్యేష్ఠే = అన్న, అనూఢే సతి = పెండ్లియాడక యుండెఁగా, అనుజః = తమ్ముఁడు, దారపరిగ్రహాత్ = తాను పెండ్లియాడుటవలన, పరివేత్తా = పరివేత్తయనఁబడును పరివేత్తా॥ ఋ, పు॥

పరివిత్తి (స్తుతజ్జ్యాయాన్)

పరివిత్తిః॥పు॥౧-తజ్జ్యాయాన్ = ఆపరివేత్తయొక్క యన్నపేరు, An unmarried elder broth

వివాహోపయమౌ (సమౌ॥ తథా) పరిణయోద్వాహోపయామాః పాణిపీడనమ్ ।	వివాహః - ఉపయమః - పరిణయః - ఉద్వాహః - ఉపయామః॥ పు॥ - పాణిపీడనమ్॥ న॥ ౬ - పెండ్లి పేళ్లు, Marriage
వ్యవాయో గ్రామ్యధర్మో మైథునం నిధువనం రతమ్॥ ౨౫౭॥	వ్యవాయః - గ్రామ్యధర్మః॥ పు॥ - మైథునమ్ - నిధువనమ్ - రతమ్ [ప] సురతమ్॥ న॥ ౫ - స్త్రీసంగమము పేళ్లు, Copulation, sexual intercourse.
త్రివర్గో(ధర్మకామార్థైః)	త్రివర్గః॥ పు॥ ౧ - ధర్మకామార్థైః= ధర్మకామార్థములు మూఁటికి నొక పేరు, The aggregate of the three ends of human life· viz. duty, love and wealth.
శ్చతుర్వర్గ (స్సమోక్షకైః) ।	చతుర్వర్గః॥ పు॥ ౧ - సమోక్షకైః=మోక్షము తోఁగూడుకొనియున్న ధర్మకామార్థములు నాల్గును, The above three with final beatitude.
(సబలైస్తై) శ్చతుర్భద్రమ్	చతుర్భద్రమ్॥ న॥ ౧ - సబలైః=బలవంతులైన, తైః=ఆ నాల్గింటికి నొక పేరు, The four ends of human life equally potent.
జన్యాః (స్నిగ్ధా వరస్య యే)॥ ౨౫౮॥	జన్యాః॥ పు॥ ౧ - వరస్య=పెండ్లికొడుకుయొక్క, స్నిగ్ధాః=చెలికాండ్రు, The bridegroom's friends.
ఇతి బ్రహ్మవర్గః.	బ్రాహ్మణులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.
మూర్ధాభిషిక్తో రాజన్యో బాహుజః క్షత్రియో విరాట్ ।	మూర్ధాభిషిక్తః - రాజన్యః - బాహుజః - క్షత్రియః [ప] క్షత్త్రః - విరాట్॥ జ్॥ పు॥ ౬ - పట్టబద్ధుఁడైయున్న క్షత్రియునికిని ఆవంశమునఁ బుట్టిన వారికిని పేళ్లు, A man of the military tribe.
రాజ్ఞి రాట్పార్థివ క్ష్మాభృన్నృప భూప మహీక్షితః॥ ౨౫౯॥	రాజా॥ న్॥ - రాట్॥ జ్॥ - పార్థివః - క్ష్మాభృత్॥ త్॥ - నృపః - భూపః - మహీక్షిత్॥ త్॥ పు॥ ౭ - ప్రజలను పాలించు క్షత్రియునికిని ఆకార్యమును చేయు మఱియొకనికి పేళ్లు, A king, a prince.
(రాజాతు ప్రణతాశే	అధీశ్వరః॥ పు॥ ౧ - ప్రణతాశేషసామన్తః=తనకు

వసామన్త స్స్యా) దధీశ్వరః ।

ప్రమ్రొక్కుచున్న సకలసామంతులుగల, రాజా= రాజుపేరు. సామంతు లనఁగా తనదేశముచుట్టు నుండు రాజులు, An emperor paramount over all the neighbouring princes.

చక్రవర్తీ సార్వభౌమో

చక్రవర్తీ॥న్॥-సార్వభౌమః॥ పు॥ ౨-సమస్త భూమినేలు రాజుపేళ్లు, A universal monarch.

(నృపో౽న్యో) మణ్డలేశ్వరః॥ ౨౬౦॥

మణ్డలేశ్వరః ॥ పు॥ ౧ - సార్వభౌమునికంటె, అన్యః = వేఱె కొంతభూమినేలు, నృపః = రాజు పేరు, A tributary prince.

(యే నేష్టం రాజసూయేన మణ్డల స్యేశ్వర శ్చ యః । శాస్తి య శ్చాజ్ఞయా రాజ్ఞ స్స) సమ్రా

యేన=ఎవనిచేత, రాజసూయేన = రాజసూయమను యాగముచేత, ఇష్టమ్=యజింపఁబడెనో, యః=ఎవ్వఁడు, మణ్డలస్య=హిమవత్సేతుమధ్యభూమికి, ఈశ్వరః=ప్రభువై యున్నాఁడో, యః=ఎవఁడు, ఆజ్ఞయా=తనయాజ్ఞచేత, రాజ్ఞః=సకలరాజులను, శాస్తి=శిక్షించుచున్నాఁడో, సః=వారుముగ్గురును సమ్రాట్టులనఁబడుదురు. ఈమూఁడువిధములుగల యొకఁడే సమ్రాట్టనికొందఱు. సమ్రాట్॥ జ్,పు॥ A paramount sovereign who has performed a *Rajasuya* sacrifice.

(పథ) రాజకమ్॥౨౬౧॥ రాజన్యకం (చ నృపతి క్షత్త్రియాణాం గణే క్రమాత్) ।

రాజకమ్ - రాజన్యకమ్॥ న॥ ౨-క్రమాత్ = వరుసగా, నృపతిగణే=ప్రజలనేలు రాజుల సమూహమునకును, An assemblage of princes, క్షత్త్రియాణాంగణే = క్షత్త్రియజాతివారి సమూహమునకును పేళ్లు, An assemblage of warriors.

మన్త్రీ ధీసచివో౽మాత్యో౽

మన్త్రీ॥న్॥-ధీసచివః॥-అమాత్యః॥ పు॥ ౩-ఆలోచనఁజెప్పుమంత్రి పేళ్లు, A minister, a counsellor.

(న్యే) కర్మసచివా (స్తతః)॥ ౨౬౨॥

కర్మసచివః॥పు॥౧-తతః=ఆమంత్రికంటె,అన్యే= వేఱైన చిల్లరపనులవారిపేరు, Other ministers.

మహామాత్రాః ప్రధానాని

మహామాత్రః॥పు॥-ప్రధానమ్॥ న॥ [ప] ॥పు॥ ౨ - అధికులును హీనులును గాక నడిమిరకమైన

సేనాపతి మొదలయినవారిపేళ్లు, The king's companions. [తులు, The priest or chaplain.

పురోధాస్తుపురోహితః।

పురోధాః॥ స॥-పురోహితః॥ పు॥ ౨-పురోహి

(ద్రష్టరి వ్యవహారాణాం) ప్రాడ్వివాకాక్షదర్శకౌ॥ ౭౬౩॥

ప్రాడ్వివాకః - అక్షదర్శకః॥ పు॥ ౨-వ్యవహారాణాం ద్రష్టరి = వ్యవహారములను విచారించు ధర్మాధికారిపేళ్లు, The judge.

ప్రతీహారే ద్వారపాలద్వాఃస్థ ద్వాఃస్థిత దర్శకాః।

ప్రతీహారః [ప] ప్రతిహారః- ద్వారపాలః-ద్వాఃస్థః-ద్వాఃస్థితః-దర్శకః॥ పు ॥ ౫ - వాకిటికావలివాని పేళ్లు. 'ద్వాఃస్థితదర్శకః' అని యొకపేరుగాఁ గొందఱందురు, Door-keeper, porter.

రక్షివర్గస్త్వనీకస్థో

రక్షివర్గః - అనీకస్థః॥ పు॥ ౨ - అంగరక్షకుల సమూహాముపేళ్లు, The royal body-guard.

ధ్యక్షాధికృతౌ (సమౌ)॥ ౭౬౪॥

అధ్యక్షః-అధికృతః॥ పు॥ ౨-ఎందునేని యొక దానియందు నధికారముగలవానిపేళ్లు, Officer.

స్థాయుకో (ధికృతో గ్రామే)

స్థాయుకః॥పు॥౧-గ్రామే=ఒక గ్రామమునందు, అధికృతః = అధికారముగలవానిపేరు, An overseer of a village.

గోపో (గ్రామేషు భూరిషు)।

గోపః॥పు॥౧-భూరిషు గ్రామేషు= అనేక గ్రామములయం దధికారము గలవానిపేరు, The superintendent of a district.

భౌరికః (కనకాధ్యక్షో)

భౌరికః॥ పు॥ ౧-కనకాధ్యక్షః= బంగారమునందలి యధికారముగలవానిపేరు, The treasurer.

రూప్యాధ్యక్షస్తు నైష్కికః॥ ౭౬౫॥

రూప్యాధ్యక్షః-నైష్కికః॥ పు॥ ౨-టంకసాల యధికారిపేళ్లు, The master of the mint.

(అన్తఃపురే త్వధికృతస్స్యా) దన్తర్వంశికో (జనః)

అన్తర్వంశికః॥ పు॥ ౧-అన్తఃపురే=అంతఃపురమునందు,అధికృతః=అధికారియైన, జనః=జనుఁడు, The chamberlain.

సౌవిదల్లాః కఞ్చుకినః స్థాపత్యాస్సౌవిదా (శ్చ తే)॥ ౭౬౬॥

సౌవిదల్లః - కంచుకీ॥ న॥-స్థాపత్యః - సౌవిదః॥ పు ॥ ౪ - అంతఃపురమునందలి కావలివానిపేళ్లు, Attendants guarding the king's harem.

శణ్ఢో వర్ష వర(స్తుల్యాః)

శణ్ఢః [పా] షణ్ఢః-వర్షవరః॥ పు॥ ౨ - వృషణహీనులుగాని యన్యులుగాని స్త్రీస్వభావముగలవారిపేళ్లు, నపుంసకులు, A eunuch.

సేవకార్థ్యనుజీవినః ।

సేవకః-అర్థీ॥న్॥ - అనుజీవీ॥ న్॥పు॥ 3-సేవకుని పేళ్లు, కొలువుగాఁడు, A servant

(విషయానన్తరో రాజా)శత్రుర్మిత్ర(మతః పరమ్)॥ ౪౬౭॥ ఉదాసీనః (పరతరః)

విషయానన్తరః=తనదేశమునకంటెచేరిన యావలిదేశమునందుండు, రాజా=రాజు, శత్రుః॥ పు॥=శత్రువు, అతః పరం=ఆశత్రుదేశమునకు నావలదేశమునందుండెడిరాజు, మిత్రమ్॥న॥=మిత్రుఁడు, పరతరః॥పు॥=అమిత్రుని దేశమునకు నావలదేశమునందుండురాజు,ఉదాసీనః=ఉదాసీనుఁడు, Neutral.

పార్ష్ణిగ్రాహ (స్తుపృష్ఠతః) ।

పార్ష్ణిగ్రాహః॥పు॥౧-ఒకదిక్కును గెలువఁబోవు రాజునకు, పృష్ఠతః=వెనుక నుండు శత్రువుపేరు, An enemy in the rear.

రిపౌ వైరి సపత్నారి ద్విష ద్ద్వేషణ దుర్హృదః॥ ద్విడ్విపక్షాహితామిత్ర దస్యు శాత్రవ శత్రవః । అభియాతిపరారాతి ప్రత్యర్థి పరిపన్థినః॥

రిపుః-వైరీ॥న్॥-సపత్నః - అరిః - ద్విషత్ ॥ద్॥-ద్వేషణః - దుర్హృత్ ॥ ద్॥-ద్విట్॥ ష్॥-విపక్షః-అహితః - అమిత్రః - దస్యుః - శాత్రవః - శత్రుః-అభియాతిః [పా] అభిఘాతిః [ప] అభిఘాతీ॥ న్ ॥ - పరః-అరాతిః- ప్రత్యర్థీ॥న్॥-పరిపన్థీ॥న్॥పు॥౧౯-శత్రువుపేళ్లు, An enemy, a hostile party.

స్నిగ్ధో వయస్యః సవయాః

స్నిగ్ధః-వయస్యః-సవయాః॥ స్॥పు॥3 - సమానవయస్సుగలచెలికానిపేళ్లు, A companion.

(అథ) మిత్రం సఖా సుహృత్ ।

మిత్రమ్॥న॥-సఖా॥ఇ,పు॥ - సుహృత్ ॥ద్,పు॥3-స్నేహితునిపేళ్లు, A friend, an ally.

సఖ్యం సాప్తపదీనం (స్యా) దనురోధోఽనువర్తనమ్॥ ౪౭౦॥

సఖ్యమ్-సాప్తపదీనమ్॥ న॥ ౨-చెలిమిపేళ్లు, Friendship. అనురోధః॥ పు॥ - అనువర్తనమ్॥న॥ ౨ - అనుకూలించుట పేళ్లు, Compliance. Serving.

యథార్హవర్ణః ప్రణిధి రపసర్ప శ్చరః స్ప

యథార్హవర్ణః - ప్రణిధిః - అపసర్పః - చరః - స్పశః-చారః - గూఢపురుషః॥ పు॥ ౭ - వేగులవాని

శః। చారశ్చ గూఢపురుష

పేళ్లు, A spy, A secret agent in a disguise ఇంగులో మొదటి ౨ను - కృషీవలభిక్షుకాది రూపముచేతనుండు వేగులవానిపేళ్లని కొందఱు ।

శ్చాప్తః ప్రత్యయితః (స్త్రిషు)॥ ౪౭౧॥

ఆప్తః - ప్రత్యయితః॥ త్రి॥ ౨ - ఆప్తునిపేళ్లు, Trusted, confidential.

సాంవత్సరో జ్యౌతిషికో దైవజ్ఞ గణకా (వపి। స్యు) ర్మౌహూర్తిక మౌహూర్త జ్ఞాని కార్తాన్తికా (అపి)॥ ౪౭౨॥

సాంవత్సరః-జ్యౌతిషికః - దైవజ్ఞః - గణకః - మౌహూర్తికః-మౌహూర్తః - జ్ఞానీ॥న్॥ - కార్తాన్తికః॥ పు॥ ౮-జ్యోస్యునిపేళ్లు, An astrologer or an astronomer.

తాన్త్రికో జ్ఞాతసిద్ధాన్త

తాన్త్రికః - జ్ఞాతసిద్ధాన్తః॥పు॥ ౨-ఏదైననొక శాస్త్రముయొక్క తత్త్వము దెలిసినవానిపేళ్లు, A man versed in any science.

స్సత్త్రీ గృహపతి (స్సమౌ) ।

సత్త్రీ॥న్॥-గృహపతిః॥ పు॥ ౨ - సదాదానము చేయువానిపేళ్లు, A generous house-holder.

లిపికారోఽక్షరచణో ఽక్షరచుఞ్చుశ్చ లేఖకే॥

లిపికారః [పా] లిపింకరః-అక్షరచణః-అక్షరచుఞ్చుః- లేఖకః॥పు॥ ౪-లేఖకునిపేళ్లు, లేకరి, A scribe.

లిఖితాక్షరసంస్థానే లిపిర్లిబి(రుభే స్త్రియామ్)। A writing.

లిఖితమ్ - అక్షరసంస్థానమ్ - లిపిః [పా] లిపీ- లిబిః[పా] లిబీ॥స్త్రీ॥ ౨-వ్రాయఁబడిన యక్షరముల యాకారముపేళ్లు. 'అక్షరవిన్యాసే' అనెడి పారమునందు, లిఖితా - లిపిః-లిబిః॥ స్త్రీ॥ ౩-వ్రాఁతపేళ్లు.

(స్యా) త్సందేశహరో దూతో

సందేశహరః - దూతః॥ పు॥ ౨ - దూత పేళ్లు, A messenger, envoy.

దూత్యం (తద్భావకర్మణీ)॥ ౪౭౪॥

దూత్యమ్ [ప] దౌత్యమ్॥న॥ ౧ - తద్భావకర్మణీ = ఆదూతయొక్క భావకర్మములకు పేరు, An embasy or message.

అధ్వనీనోఽధ్వగో ఽధ్వన్యః పాన్థః పథిక (ఇత్యపి) ।

అధ్వనీనః-అధ్వగః - అధ్వన్యః - పాన్థః-పథికః॥ పు॥ ౫ - తెరువరిపేళ్లు, త్రోవనడచువాఁడు, A traveller.

(స్వా మ్యమాత్య సు

స్వామీ॥న్॥ = రాజు, అమాత్యః=మంత్రి, సు

హృత్కోశరాష్ట్ర దుర్గ బలానిచ)॥ ౨౭౫॥ రాజ్యాఙ్గాని (ప్రకృతయః పౌరాణాం శ్రేణయోఽపిచ) ।

The requisites of regal administration.

హృత్ ॥ద॥=చెలికాఁడు, కోశః=భండారము, రను ॥పు॥, రాష్ట్రమ్=పట్టణముతోఁగూడిన దేశము, దుర్గమ్ = పర్వతాదులచేత పోశక్యముగానిపట్టణము, బలమ్=సేన, ౩ ను॥న॥ ఈ ౭ను, రాజ్యాఙ్గాని=రాజ్యాంగములు. ప్రకృతయః ॥సీ॥=ఇవి ప్రకృతులని చెప్పంబడును పౌరాణాంశ్రేణయోఽపిచ= ఒకఁడు ముఖ్యుఁడుగాఁ గలవారును సజాతీయులును నైన పురజనుల సమూహములు ప్రకృతులనఁబడును.

సన్ధి(ర్నా) విగ్రహో యాన మాసనం ద్వైధ మాశ్రయః॥ ౨౭౬॥ షడ్గుణా

Six expedients in foreign politics

సన్ధిః॥పు॥ = శత్రువుతోసంధిపొసఁగుట, peace, విగ్రహః॥ పు॥=కలహించుట, war; యానమ్॥ న॥ దండెత్తుట, invading. ఆసనమ్॥న॥= యుద్ధమునకు సమయముఁజూచుట, maintaining a post; ద్వైధమ్॥న॥=భేదముపుట్టించుట, a stratagem, ఆశ్రయః॥పు॥=బలవంతునిఁజేపట్టుట, recourse to help, ఈ ౬ ను, షడ్గుణాః=షడ్గుణము లనంబడును

శ్శక్తయ (స్తిస్రః ప్రభావోత్సాహ మన్త్రజాః) ।

ప్రభావః= కోశదండమువలనఁబుట్టిన తేజస్సు, majesty, ఉత్సాహః = ఎక్కువైనపరాక్రమచేష్ట, perseverance, మన్త్రః = సంధివిగ్రహాదులను తగినట్లు ప్రయోగించెడునెఱుక, counsel, (వీనివలన) జాః=పుట్టిన, తిస్రః = మూఁడుబలములును, శక్తయః=శక్తులనఁబడును అవి ప్రభుశక్తి, ఉత్సాహశక్తి,మంత్రశక్తి అనిచెప్పఁబడును.శక్తిః॥సీ॥, Power.

(క్షయః స్థానంచ వృద్ధిశ్చ) త్రివర్గో (నీతివేదినామ్)॥ ౨౭౭॥

The three states.

క్షయః॥ పు॥ = శత్రువుకంటె తానుతక్కువై యుండుట, loss, స్థానమ్॥న॥= శత్రువును తానును సమముగానుండుట, equality, వృద్ధిః॥సీ॥= శత్రువుకంటె తానెక్కువై యుండుట, success, ఈ ౩ను, త్రివర్గః॥పు॥=నీతివేదులకు త్రివర్గములనంబడును

(స) ప్రతాపః ప్రభావ (శ్చ యత్తేజః కోశద

ప్రతాపః-ప్రభావః ॥పు॥ ౨-కోశదణ్డజమ్ = భండారమువలనను దండువలనను పుట్టిన, యత్తే

ణ్డజమ్) ।

జః= తేజస్సు పేళ్లు, The dignity arising from treasure and forces; Majesty.

(సామ దానే భేదదణ్డా
వి) త్యుపాయ (చతుష్ట
యమ్)॥ ౨౭॥

సామ॥న్, న॥ = ప్రియముఁ జెప్పుట, దానమ్॥ న॥=దానమిచ్చుట, bribery. భేదః॥పు॥ = కూడియున్న వారిని వేఱుపఱుచుట, దణ్డః॥ పు॥ = పీడించుట, ఇతి ఉపాయ చతుష్టయమ్=ఈ ౪ను ఉపాయములనఁబడును. ఉపాయః॥పు॥, Means of success.

సాహసం తు దమో
దణ్డ

సాహసమ్॥న॥-దమః - దణ్డః॥ పు॥ ౩-దండోపాయము పేళ్లు, Subduing, punishment.

స్సామసాన్త్వ(మథో

సామ॥న్॥ - సాన్త్వమ్॥న॥ ౨-సామోపాయము పేళ్లు, Conciliation, negotiation.

సమౌ)। భేదోపజాపా

భేదః-ఉపజాపః॥పు॥ ౨ - భేదోపాయము పేళ్లు, Disunion, sowing of dissention.

వుపధా (ధర్మాద్యై
ర్యత్పరీక్షణమ్)॥ ౨౮॥

ఉపధా॥ స్త్రీ॥ ౧-ధర్మాద్యైః = ధర్మార్థకామముల చేత మంత్రులు మొదలైనవారిని, యత్ పరీక్షణమ్=పరీక్షించుటపేరు, Trial or test of honesty.

(పఞ్చ త్రి)

పఞ్చ= ఈముందు చెప్పఁబడు 'అపడక్షీణ వివిక్త విజన చ్ఛన్న నిశ్శలాక' శబ్దములైదును ॥త్రి॥

ష్వపడక్షీణో(యస్తృ
తీయాద్యగోచరః) ।

అపడక్షీణః॥ త్రి॥ ౧ - తృతీయాద్యగోచరః = మూఁడవవాఁడు మొదలైనవారికి తెలియనట్టుగా నిద్దరాడుకొను, యః = ఏకాంతమేదిగలదో దాని పేరు, Secret unknown to a third person.

వివిక్త విజన చ్ఛన్న ని
శ్శలాకా స్తథారహః॥ ర
హశ్చోపాంశు (చాలిఙ్గే)

వివిక్తః-విజనః-ఛన్నః-నిశ్శలాకః ॥త్రి॥ - రహః ॥స్, న॥- రహస్-ఉపాంశు॥ అవ్య॥ ౭ - ఏకాంతము నకుఁదగిన స్థలము పేళ్లు, Solitude.

రహస్యం (తద్భవేత్రి
షు) ।

రహస్యమ్॥ త్రి॥ ౧ - తద్భవే = ఆయేకాంతస్థలమునందుఁబుట్టినదానిపేరు, Occurring in private.

(సమౌ) విస్రమ్భవి
శ్వాసౌ

విస్రమ్భః [పా] విశ్రమ్భః - విశ్వాసః॥ పు॥ ౨-విశ్వాసముపేళ్లు, నమ్మిక, Trust, confidence.

భ్రేషో (భ్రంశో య

భ్రేషః॥పు॥ ౧ - యథోచితాత్ =తనకుచితమైన

ధోచితాత్)॥ ౪౮౧॥ | ధర్మమువలన, భ్రంశః =చలించుటపేరు, Falling from rectitude, betraying.

అభ్రేష న్యాయ కల్పాస్తు దేశరూపం సమఞ్జసమ్। | అభ్రేషః - న్యాయః-కల్పః॥పు॥ - దేశరూపమ్-సమఞ్జసమ్॥న॥ ౫ - తనకుచితమైన ధర్మమువలనఁ జలింపకయుండుటపేళ్లు, Propriety, fitness.

యుక్త మౌపయికం లభ్యం భజమా నాభినీత (వత్)॥౪౮౨॥ న్యాయ్యం(చ త్రిషు షట్) | యుక్తమ్-ఔపయికమ్ - లభ్యమ్ - భజమానమ్-అభినీతమ్ - న్యాయ్యమ్॥త్రి॥ ౬-న్యాయముతోఁగూడినదానిపేళ్లు, Right, fit or proper.

సంప్రధారణా తు సమర్థనమ్। | సంప్రధారణా॥స్త్రీ॥ - సమర్థనమ్॥న॥౨-యుక్తాయుక్తములయందు నిదియుక్తమని సమర్థించుటపేరు,Deliberation on the propriety or impropriety of any thing· a determination thereon.

అవవాద స్తు నిర్దేశో నిదేశ శ్శాసనం(చ సః)॥౪౮౩॥ శిష్టి శ్చాజ్ఞా చ | అవవాదః-నిర్దేశః-నిదేశః॥ పు॥ - శాసనమ్॥న॥-శిష్టిః-ఆజ్ఞా॥స్త్రీ॥౬-ఆజ్ఞ, An order or command.

సంస్థాతు మర్యాదా ధారణా స్థితిః। | సంస్థా-మర్యాదా-ధారణా-స్థితిః॥స్త్రీ॥౪-మర్యాదపేళ్లు, మేరదప్పకయుండుట, Continuance in the right path.

ఆగోఽపరాధో మన్తుశ్చ | ఆగః॥స్,న॥-అపరాధః - మన్తుః॥పు॥ ౩-అపరాధముపేళ్లు, Offence, fault, transgression.

(సమేతూ)ద్దాన బన్ధనే॥ | ఉద్దానమ్-బన్ధనమ్॥న॥౨-కట్టివైచుట, Binding.

ద్విపాద్యో (ద్విగుణో దణ్డో) | ద్విపాద్యః॥పు॥ ౧-ద్విగుణః= రెట్టింపగు, దణ్డః = దండుగగొనుటపేరు, Double penalty.

భాగధేయః కరో బలిః। | భాగధేయః కరః - బలిః॥పు॥ ౩-రాజునకు నీఁదగిన యప్పనముపేళ్లు, Rents, tax, tribute

(ఘట్టాదిదేయం) శుల్కో(ఽస్త్రీ) | శుల్కః॥ ప్న॥ ౧-ఘట్టాదిదేయమ్=సుంకపుచావిడిమొదలైనచోట్ల రాజునకీఁదగినద్రవ్యము, Toll

ప్రాభృతం తు ప్రదేశనమ్॥ ౪౮౫॥ | ప్రాభృతమ్-ప్రదేశనమ్॥ న॥౨-దేవతలకును, మిత్రులు మొదలగువారికినియ్యఁబడుకానుకపేరు

ఉపాయన ముపగ్రా హ్య ముపహార (స్త థో) పదా।

An oblation, or a present.
ఉపాయనమ్-ఉపగ్రాహ్యమ్॥న॥-ఉపహారః॥పు॥-ఉపదా ॥స్త్రీ॥ ౬ - రాజదర్శనార్థమై తెచ్చు కానుక పేళ్లు, An humble offering to a king.

యౌతకా (దితు య ద్దేయం) సుదాయో హ రణం(చ తత్)॥౨౮౬॥

యౌతకమ్॥న॥-సుదాయః॥పు॥- హరణమ్॥ న॥ ౩-యత్ =ఏది, దేయమ్= వివాహమునం దల్లునికిని ఆఁడుబిడ్డకును నీఁదగినదో ఆ వస్తువు పేళ్లు, A nuptial present. A special present.

తత్కాల (స్తు) తదా త్వం (స్యా)

తత్కాలః॥పు॥-తదాత్వమ్॥ న॥ ౨- వర్తమాన కాలము పేళ్లు, Present time.

(దుత్తరః కాల) ఆ యతిః।

ఆయతిః॥స్త్రీ॥ ౧- ఉత్తరః కాలః = రాఁగలకాలము పేరు, Future time.

సాందృష్టికం (ఫలం సద్య)

సాందృష్టికమ్॥న॥౧-సద్యః ఫలమ్=తత్కాలము నందుఁగలుగు ఫలము, Immediate consequence.

ఉదర్కః (ఫలము త్తరమ్)॥ ౨౮౭॥

ఉదర్కః॥ పు॥ ౧-ఉత్తరం ఫలమ్ = ముందు రాఁగల ఫలము పేరు, Future consequence.

అదృష్టం (వహ్నితో యాది)

అదృష్టమ్॥ న॥ ౧- వహ్నితోయాది=అగ్ని జలము మొదలైనవానివలనఁబుట్టిన భయము పేరు, Casual and unseen danger.

దృష్టం (స్వపరచక్ర జమ్)।
Obvious danger.

దృష్టమ్॥న॥ ౧- స్వపరచక్రజమ్= తనవారివలనను పగవారివలనను బుట్టిన భయము పేరు. "దృష్టంత్వపరచక్రజమ్" అనియుపాఠముగలదు.

(మహీభుజా) మహీభ యం (స్వపక్ష ప్రభవం భయమ్)॥ ౨౮౮॥

అహిభయమ్॥న॥౧- మహీభుజామ్= రాజులకు, స్వపక్ష ప్రభవమ్=మూలబలము మొదలుగా నేడు విధములైన స్వపక్షములవలనఁబుట్టిన, భయమ్ = భయము, Latent danger from one's own party.

ప్రక్రియా త్వధికార

ప్రక్రియా॥స్త్రీ॥-అధికారః॥ పు॥ ౨- అధికారము పేళ్లు, Bearing of royal insignia.

(స్స్యా) చ్చామరంతు ప్రకీర్ణకమ్ ।

చామరమ్-ప్రకీర్ణకమ్॥న॥ ౨-వింజామర, The bushy tail of the Bos grunniens used as a fan.

నృపాసనం (తు యత్) భద్రాసనం	నృపాసనమ్ - భద్రాసనమ్॥ న॥ ౨-రాజులు కూర్చుండు నాసనముపేళ్లు, A throne.
సింహాసనం(తుతత్)॥ ౪౯॥ (హైమం)	సింహాసనమ్॥ న॥ ౧-హైమమ్= బంగారుతోఁ జేయఁబడిన, తత్ = ఆరాజు కూర్చుండు నాసనము పేరు, A throne made of gold.
ఛత్త్రం త్వాతపత్త్రం (రాజ్ఞస్తు) నృపలక్ష్మ (తత్)।	ఛత్త్రమ్-ఆతపత్త్రమ్॥ న॥ ౨-గొడుగుపేళ్లు, [A parasol. నృపలక్ష్మ॥ న్, న॥ ౧-రాజ్ఞః=రాజునకుపట్టెడు, తత్=ఆగొడుగుపేరు, A royal parasol.
భద్రకుమ్భః పూర్ణకుమ్భో	భద్రకుమ్భః - పూర్ణకుమ్భః॥పు॥ ౨-రాజద్వారాదులయందుఁ బెట్టఁబడిన పూర్ణకలశముపేరు, A golden jar filled with holy water.
భృఙ్గారః కనకాలుకా॥ ౫౦॥	భృఙ్గారః॥ పు॥ - కనకాలుకా॥ స్త్రీ॥ ౨-బంగారుగిండిపేళ్లు, A golden vase.
నివేశ శ్శిబిరం (శణ్డే)	నివేశః॥పు॥ - శిబిరమ్॥ న॥ ౨-దండుదిగియున్నతావు, దండువిడిసినపాళెము, A camp.
సజ్జనం తూపరక్షణమ్। A sentry, an out-post	సజ్జనమ్ - ఉపరక్షణమ్॥ న॥ ౨ - దండుకావలికొఱకు చుట్టుఁ బెట్టిన వెలుగు మొదలైనదానిపేళ్లు.
(హస్త్యశ్వ రథ పాదాతం) సేనాఙ్గం (స్యా చ్చతుష్టయమ్)॥ ౫౧॥	సేనాఙ్గమ్॥న॥ ౧ - హస్త్యశ్వరథపాదాతమ్= ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు రథములు కాలుబలము ననెడి, చతుష్టయమ్=ఈ ౪ ను, సేనాంగము లనఁబడును, A component part of an army.
దన్తీ దన్తావలో హస్తీ ద్విరదో ఽనేకపో ద్విపః। మతఙ్గజో గజో నాగః కుఞ్జరో వారణః కరీ ॥ ఇభః స్తమ్బేరమః పద్మీ	దన్తీ॥న్॥ - దన్తావలః-హస్తీ॥న్॥-ద్విరదః - అనేకపః - ద్విపః - మతఙ్గజః - గజః - నాగః-కుఞ్జరః-వారణః-కరీ॥న్॥ - ఇభః- స్తమ్బేరమః-పద్మీ॥ న్॥పు॥ ౧౫-ఏనుఁగుపేళ్లు, An elephant.
యూథనాథ(స్తు)యూథపః।	యూథనాథః-యూథపః॥ పు॥ ౨ - ఏనుఁగుల గుంపులో ముఖ్యమయిన యేనుఁగుపేళ్లు, The leader of a herd of wild elephants.
మదోత్కటో మదకల	మదోత్కటః-మదకలః॥ పు॥ ౨-మదముపట్టిన

లః	యేనుఁగుపేళ్లు, A rutting elephant
కలభః కరిశావకః॥	కలభః - కరిశాబకః [పా] కరిపోతకః॥పు॥ ౨
౪౯౩॥	ఏనుఁగుపిల్ల పేళ్లు, A young elephant
ప్రభిన్నో గర్జితో మ	ప్రభిన్నః-గర్జితః-మత్తః॥పు॥ ౩-మదముగాఱు
త్తః	నేనుఁగుపేళ్లు, A furious elephant in rut
(సమా) వుద్వాన్త ని	ఉద్వాన్తః - నిర్మదః॥పు॥ ౨ - మదమువిడిచిన
ర్మదౌ ।	యేనుఁగుపేళ్లు, An elephant out of rut
హాస్తికం గజతా బృన్దే	హాస్తికమ్॥న॥-గజతా॥స్త్రీ॥ ౨ - బృన్దే = ఏనుఁ
	గులగుంపుపేళ్లు, A herd of elephants.
కరిణీ ధేనుకా వశా॥	కరిణీ-ధేనుకా-వశా॥ స్త్రీ॥ ౩-ఆఁడుఏనుఁగుపేళ్లు,
	A she-elephant. [elephant's temple
గణ్డః కటో	గణ్డః-కటః॥పు॥ ౨ - ఏనుఁగుచెక్కిలిపేళ్లు, An
మదో దానం	మదః॥పు॥-దానమ్॥న॥ ౨ - మదముపేళ్లు, Rut.
వమథుః కరశీకరః ।	వమథుః-కరశీకరః॥ పు॥ ౨ - తొండమువలనఁ
	బుట్టిన తుంపరపేరు, Water emitted from the
	elephant's trunk.
కుమ్భౌ (తు) శిరసః పి	కుమ్భః॥పు॥ ౧ - శిరసఃపిణ్డౌ=ఏనుఁగుశిరస్సుమీఁ
ణ్డౌ	దనుండు మాంసఖండములు, కుంభస్థలము, The
	frontal globes on the forehead of an elephant.
(తయోర్మధ్యే) విదుః	విదుః॥ పు॥ ౧ - తయోః=ఆకుంభస్థలములయొ
(పుమాన్) ॥ ౪౯౪ ॥	క్క,మధ్యే=నడుము, The hollow between them.
అవగ్రహో (లలా	అవగ్రహః॥పు॥౧-లలాటమ్ = ఏనుఁగునొసటి
టం స్యాత్)	పేరు, Elephant's forehead.
ఈషికా (త్వక్షికూట	ఈషికా [పా] ఇషీకా॥ స్త్రీ॥ ౧-అక్షికూటకమ్=
కమ్) ।	ఏనుఁగుకనుగ్రుడ్డుపేరు, Elephant's eyeball.
(అపాఙ్గదేశో)నిర్యాణం	నిర్యాణమ్॥ న॥ ౧-అపాఙ్గదేశః = ఏనుఁగుకడ
	కన్ను పేరు, Corner of his eye.
(కర్ణమూలంతు)చూ	చూలికా॥ స్త్రీ॥ ౧-కర్ణమూలమ్ = ఏనుఁగుచెవి
లికా॥ ౪౯౫॥	మొదటిపేరు, Root of his ear.
(అధః కుమ్భస్య) వా	వాహిత్థమ్॥ న॥ ౧ - కుమ్భస్య = ఏనుఁగుకుంభ

హిత్థం

స్థలమునకు, అధః = దిగువనున్న ప్రదేశము పేరు, Part below the frontal globes.

ప్రతిమాన (మధోఽస్య యత్) ।

ప్రతిమానమ్॥ న॥౧-అస్య = ఈవాహిత్థమునకు, అధః=దిగువనున్న, యత్ = ప్రదేశము పేరు, Part between the tusks.

ఆసనం (స్కన్ధదేశస్స్యాత్)

ఆసనమ్॥ న॥౧-స్కన్ధదేశః = ఏనుఁగుయొక్క మూఁపుపేరు, Elephant's witheis.

పద్మకం (బిన్దుజాలకమ్)॥ ౪౯ ౭॥

పద్మకమ్॥ న॥౧- బిన్దుజాలకమ్ = ఏనుఁగునకు యౌవనమున దేహములోఁ బుట్టినబొట్లపేరు, ఏనుఁగుసిబ్బెము, Marks on his body.

పక్షభాగః (పార్శ్వభాగో)

పక్షభాగః॥ పు॥ ౧ - పార్శ్వభాగః = ఏనుఁగుయొక్క యుభయపార్శ్వముల పేరు, His flank.

దన్తభాగ (స్తు యోఽగ్రతః)।

దన్తభాగః॥ పు॥౧-అగ్రతఃయః = ఏనుఁగుయొక్క ముందుభాగము పేరు, His front.

(ద్వౌపూర్వపశ్చాజ్జఙ్ఘాదిదేశౌ) గాత్రావరే (క్రమాత్)॥ ౪౯ ౮॥

పూర్వపశ్చాజ్జఙ్ఘాదిదేశౌ = ముందఱను వెనుకనున్న మోఁకాళ్లక్రింది ప్రదేశములు రెండును, క్రమాత్ =వరుసగా, గాత్రావరే=గాత్రమ్(Shouldei) అవరమ్[పా]అపరమ్ (Thigh) అని చెప్పఁబడును.

తోత్త్రం వైణుక

తోత్త్రమ్-వైణుకమ్ [పా] వేణుకమ్॥ న॥ ౨- ఏనుఁగును శిక్షించు కోలపేళ్లు, అంకుశము, A pike to diive an elephant.

మాలానం బన్ధస్తమ్భే (ఽథ)

ఆలానమ్॥న॥-బన్ధస్తమ్భః॥ పు॥ ౨- ఏనుఁగును కట్టు స్తంభము, Post to which he is tied

శృఙ్ఖలే । అన్దుకో నిగలో (ఽస్త్రీస్స్యాత్)

శృఙ్ఖలమ్॥ త్రి॥-అన్దుకః॥ పు॥-నిగలః [పా] నిగడః॥ప్న॥౩-ఏనుఁగును గట్టుగొలుసు పేళ్లు, Chains.

అఙ్కుశో(ఽస్త్రీ) సృణిః (స్త్రియామ్)॥

అఙ్కుశః॥ప్న॥-సృణిః॥స్త్రీ॥ ౨- అంకుశము పేళ్లు, The goad of an elephant.

దూష్యా కక్ష్యా వరత్రా Leathern girt.

దూష్యా[పా] చూషా-కక్ష్యా [పా] కక్షా-వరత్రా॥ స్త్రీ॥ ౩ - ఏనుఁగునడుమునఁగట్టుతోలుమోకు.

(స్యా) త్కల్పనా సజ్జ

కల్పనా-సజ్జనా॥ స్త్రీ॥ ౨ - ఏనుఁగును [illegible]

నా (సమే) ।
ప్రవేణ్యాస్తరణం వ
ర్ణః పరిస్తోమః కుథో
(ద్వయోః) ॥ ౫౦౦॥
వీతం (త్వసారం హ
స్త్యశ్వం)

వారీతు గజబన్ధనీ ।
An elephant-stable.

ఘోటకే వీతి తురగ
తురఙ్గాశ్వ తురఙ్గమాః॥
వాజి వాహార్వ గన్ధర్వ
హయసైన్ధవ సప్తయః ।
ఆజానేయాః కులీనా

(స్స్యు) ర్వినీతా (స్సా
ధువాహినః)॥ ౫౦౨॥
వనాయుజాః పారసీ
కాః కామ్బోజా బాహ్లి
కా (హయాః)।

యయు (రశ్వోఽశ్వ
మేధీయో)

జవన (స్తుజవాధికః॥)
౫౦౩॥
పృష్ఠ్యః స్థౌరీ

(సితః) కర్కో

రించుటపేళ్లు, Equipping an elephant.

ప్రవేణీ॥సీ॥-ఆస్తరణమ్॥ న॥-వర్ణః- పరిస్తోమః॥ పు॥-కుథః॥ప్స॥ [ప] ॥త్రి॥౫ - ఏనుఁగుమీఁదఁబఱచురత్నకంబళిపేళ్లు, His trappings.

వీతమ్॥ న॥ ౧-అసారమ్=బలములేని, హస్త్యశ్వమ్= ఏనుఁగునకును గుఱ్ఱమునకును పేరు An elephant or horse unfit for riding.

వారీ॥సీ॥-గజబన్ధనీ॥ ౨ - ఏనుఁగును పట్టుటకొఱకుఁ జేయఁబడిన యోదము(లేక)గజశాల, A hole or trap for catching elephants.

ఘోటకః[ప] ఘోటః-వీతిః[పా] వీతిః[ప] వీతీ॥న్॥-తురగః-తురఙ్గః- అశ్వః- తురఙ్గమః- వాజీ॥న్॥-వాహః-అర్వా॥న్॥[ప] అర్వన్॥త్॥- గన్ధర్వః- హయః-సైన్ధవః-సప్తిః॥ పు॥ ౧౩- గుఱ్ఱముపేళ్లు, A horse.

అజానేయః॥ పు॥౧- కులీనాః= మంచిజాతిగుఱ్ఱములపేరు, Horses of a good breed.

వినీతాః॥పు॥౧-సాధువాహినః=లెస్సగమోయనేర్చినగుఱ్ఱములు, Horses trained for the manege.

వనాయుజః [ప] వానాయుజః- పారసీకః- కామ్బోజః-బాహ్లికః॥పు॥ఈరను వరుసగా వానాయుజము, పారసీకము, కాంబోజము, బాహ్లికము-అను నాల్గుదేశములలోఁబుట్టిన, హయాః = గుఱ్ఱములు

యయుః॥పు॥౧- అశ్వమేధీయః= అశ్వమేధయాగమునకుఁదగిన, అశ్వః=గుఱ్ఱమునకుపేరు, A horse fit for sacrifice.

జవనః॥ పు॥ ౧ - జవాధికః = వేగముచేతనధికమైనగుఱ్ఱముపేరు, A fleet horse; a courser.

పృష్ఠ్యః-స్థౌరీ॥న్॥[పా]స్థోరీ॥ న్॥ పు॥ ౨- మోఁపుమోయుగుఱ్ఱముపేళ్లు, A pack horse.

కర్కః॥పు॥౧-సితః= తెల్లనిగుఱ్ఱము, A white horse.

రథ్యో (వోఢారథస్య యః) ।	రథ్యః॥ పు॥౧-రథస్యవోఢా యః = రథమును వహించు గుఱ్ఱముపేరు, A chariot-horse.
(బాలః) కిశోరో	కిశోరః॥పు॥ ౧-బాలః=గుఱ్ఱపుపిల్ల పేరు, A colt.
వామ్యశ్వా బడబా	వామీ - అశ్వా-బడబా॥ స్త్రీ॥ ౩- గోడిగ పేళ్లు, ఆఁడుగుఱ్ఱము, A mare.
బాడబం(గణే)॥ ౫౦౮॥	బాడబమ్॥న॥ ౧-గణే=గోడిగలగుంపు, A stud
(త్రిష్వా) శ్వీనం (యదశ్వేన దినేనైకేన గమ్యతే)।	అశ్వేన=గుఱ్ఱముచేత,ఏకేనదినేన = ఒకదినము చేత, యత్ =ఏత్రోవ, గమ్యతే=పొందఁబడుచున్నదో, తత్ = ఆత్రోవ, ఆశ్వీనమ్॥ త్రి॥=ఆశ్వీనమనంబడును, A day's journey for a horse.
కశ్యం (తు మధ్యమశ్వానాం)	కశ్యమ్॥ న॥ ౧- అశ్వానామ్ = గుఱ్ఱములయొక్క,మధ్యమ్=నడుముపేరు, A horse's flank.
హేషా హ్రేషా (చ నిస్వనః)॥ ౫౦౫॥	హేషా-హ్రేషా॥ స్త్రీ॥ ౨- నిస్వనః=గుఱ్ఱములు సగిలించుటపేళ్లు, గుఱ్ఱముల ధ్వని, Neighing.
నిగాలస్తు(గలోద్దేశే)	నిగాలః॥పు॥౧-గలోద్దేశే = గుఱ్ఱపుమెడదగ్గఱిచోటు, అచట దేవమణి యుండును, His throat.
(బృన్దే) త్వశ్వీయ మాశ్వ (వత్)।	అశ్వీయమ్-ఆశ్వమ్॥ న॥ ౨-బృన్దే= గుఱ్ఱముల గుంపుపేళ్లు, A multitude of horses
ఆస్కన్దితం ధౌరితకం రేచితం వల్గితం ప్లుతమ్॥ ౫౦౬॥ (గతయోఽమూః పఞ్చధారాః)	ఆస్కన్దితమ్॥ న॥= సమమైననడపు, walk. ధౌరితకమ్॥ న ॥ = అధికమైచతురమైననడపు, trot. రేచితమ్॥న॥= తాళగతితో పేరెముగాఁ దిరుగుట, Sidling. వల్గితమ్॥ న ॥ = వేగముచేత విడువఁబడి మీఁదికి కాళ్లు కదలించుట, gallop. ప్లుతమ్॥ న ॥ = వేగము చేత నంతమేరయును సమముగాఁ బోవుట, vaulting. ఈ౫ ను, ధారాః॥ స్త్రీ॥=గుఱ్ఱపు గతివిశేషములు, Paces of a horse.
ఘోణా(తు) ప్రోథ (మస్త్రియామ్)।	ఘోణా - ప్రోథమ్॥ న॥ ౨ - గుఱ్ఱపుముక్కు పేళ్లు, The nostrils of a horse
కవికా తు ఖలీనో	కవికా॥స్త్రీ॥-ఖలీనః [పు] ఖలీనమ్॥న॥ ౨-కళ్లెపు

(ఉ-స్త్రీ) శఫం (క్లీబే) ఖురః(పుమాన్)॥
పుచ్ఛో (ఉస్త్రీ) లూమ లాఙ్గూలే వాలహ స్త శ్చ(వాలధిః)।

(త్రిష్వా)పావృత్త లుఠితౌ పరావృత్తే ముహుర్భువి॥ ౫౦౮॥
(యానే చక్రిణి యుద్ధార్థే) శతాఙ్గ స్స్యన్దనో రథః।
(అసౌ) పుష్యరథ (శ్చక్రయానం న సమరాయ యత్)॥ ౫౦౯॥
కర్ణీరథః ప్రవహణం డయనం (చ సమం త్రయమ్)।
(క్లీబే)ఽన శ్శకటో(ఽస్త్రీ స్యా) ద్గన్త్రీ కమ్బలి వాహ్యకమ్॥ ౫౧౦॥
శిబికా యాప్యయానం (స్యాత్)
దోలా ప్రేఙ్ఖా(ఽదికా స్త్రియాం)।

(ఉభౌతు) ద్వైప వైయాఘ్రౌ (ద్వీపిచర్మా

పేళ్లు, The bit of a bridle.

శఫమ్॥ న॥-ఖురః ॥ పు ॥ ౨-గొరిసెల పేళ్లు, A horse's hoof.

పుచ్ఛః॥ ష్ప॥-లూమ॥ న్॥ [ప] లూమమ్-లాఙ్గూలమ్॥ న॥ ౩-గుఱ్ఱము మొదలయినవానితోఁక పేళ్లు, Tail. వాలహస్తః-వాలధిః॥ పు॥ ౨-కేశయుక్తమైనతోఁక పేళ్లు, A bushy tail

ఉపావృత్తః-లుఠితః॥ త్రి॥ ౨-భువి=భూమియందు, ముహుః=పలుమాఱును, పరావృత్తే=పొర్లాడిన గుఱ్ఱముపేళ్లు, A horse rolling himself.

శతాఙ్గః - స్యన్దనః - రథః॥ పు॥ ౩-యుద్ధార్థే = యుద్ధముకొఱకైన,చక్రిణి=బండికండ్లతోఁగూడిన, యానే = వాహనము రథము A war-chariot

పుష్యరథః[పా]పుష్పరథః॥పు॥౧-యచ్చక్రయానం=ఏరథము, సమరాయ=యుద్ధముకొఱకు,న=కాదో, అసౌ=ఇది. A car for travelling or for pleasure

కర్ణీరథః॥ పు॥ - ప్రవహణమ్-డయనమ్॥ న॥ ౩-మనుష్యులుమోయు విమానమను రథముపేళ్లు, A covered litter for women.

అనః॥స్,న॥-శకటః॥ప్న॥ ౨-బండిపేళ్లు, A cart.

గన్త్రీ॥సీ॥-కమ్బలివాహ్యకమ్॥ న॥ ౨-ద్విన్నయెద్దులుదీయుబండిపేళ్లు, A carriage drawn by oxen.

శిబికా॥ సీ॥ - యాప్యయానమ్॥ న॥ ౨-అందలముపేళ్లు. పల్లకియు, A palanquin.

దోలా - ప్రేఙ్ఖా॥ సీ॥ ౨ - ఉయ్యాలపేళ్లు. ఆదిశబ్దముచే మంచాదులకును డోలయనుపేరు కలదు. A hammock or swing.

ద్వైపః-వైయాఘ్రః॥ త్రి॥ ౨ - ద్వీపిచర్మావృతే=పులితోలుచేత కప్పఁబడిన, రథే=రథము పేళ్లు,

నృతేరథే)॥ ౫౧౧॥
A car covered with tiger skin.

(పాణ్డుకమ్బల సంవీత స్యన్దనః) పాణ్డుకమ్బలీ।
పాణ్డుకమ్బలీ॥ న్, త్రి॥ ౧-పాణ్డుకమ్బలసంవీత స్యన్దనః=తెల్లకంబళిచేతఁగప్పఁబడిన రథముపేరు.

(రథే) కామ్బలవాస్త్రా (ద్యాః కమ్బలాదిభి రావృతే)॥ ౫౧౨॥
(త్రిషు ద్వైపాదయో)
కామ్బలమ్॥ త్రి॥౧,వాస్త్రమ్॥ త్రి॥౧-ఇవిమొదలయినవి వరుసగా, కంబళము వస్త్రము మొదలైనవానిచేత కప్పఁబడిన రథముపేళ్లు. ద్వైపాదయః=ద్వైపాదము మొదలుకొని వాస్త్రశబ్దమువఱకు ౫-శబ్దములును॥ త్రి॥

రథ్యా రథకట్యా (రథవ్రజే)।
రథ్యా-రథకట్యా॥ స్త్రీ॥ ౨-రథవ్రజే=రథసమూహముపేళ్లు, A multitude of cars.

ధూః(స్త్రీక్లీబే) యానముఖం
ధూః॥ ర్, స్త్రీ॥-యానముఖమ్॥ న॥ ౨-రథము మొదలయిన వాహనముల ముందుదిక్కు పేళ్లు, Fore-part of a carriage.

(స్యా) ద్రథాఙ్గ మపస్కరః॥ ౫౧౩॥
రథాఙ్గమ్-అపస్కరః [పా] ఉపస్కరః॥ పు॥ ౨-బండికన్ను కాఁడినొగ మొదలైన రథావయవముల పేళ్లు, Any part of a carriage [wheel.

చక్రం రథాఙ్గం
చక్రమ్-రథాఙ్గమ్॥ న॥ ౨-బండికంటి పేళ్లు, A

(తస్యాన్తే) నేమిః(స్త్రీ స్యాత్) (ప్రధిః పుమాన్)
నేమిః॥స్త్రీ॥[న]నేమీ-ప్రధిః॥పు॥౨-తస్యాన్తే = ఆబండికంటికడకమ్మిపేళ్లు, Tire. [పేళ్లు, Nave.

పిణ్డికా నాభి
పిణ్డికా-నాభిః॥ స్త్రీ॥ ౨-బండికంటి నడిమితూము

(రక్షాగ్రకీలకేతు ద్వయో)ర్ణిః॥ ౫౧౪॥
అణిః॥ స్త్రీ॥ ౧-అక్షాగ్రకీలకే = ఇరుసుకడపట బండికన్నుజాఱకుండనుంచినచీల, The pin of the axle.

రథగుప్తి ర్వరూథో(నా)
రథగుప్తిః-వరూథః॥ పు॥ ౨-రథమునురక్షించుకొఱకు పైఁగప్పిన లోహమయమైన కవచము, The fender of a carriage.

కూబరస్తు యుగన్ధరః।
కూబరః-యుగన్ధరః॥ పు॥ ౨- కాఁడికట్టు నొగపేళ్లు, The pole to which the yoke is fixed.

అనుకర్షో (దార్వధఃస్థం)
అనుకర్షః॥పు॥ [పా] అనుకర్షాన్॥ ౧-దార్వధఃస్థమ్=అనొగదిగువనుండు కోడిపీట యను మ్రాని పేరు, Axle-tree or bottom of a carriage.

ప్రాసఙ్గో (నా యుగా ద్యుగః)॥ ౫౧౫॥	ప్రాసఙ్గః॥ పు॥ ౧-యుగాత్ =కాఁడికంటె, యుగః=రెండవ కాఁడిపేరు, A separate yoke.
(సర్వం స్యా ద్వాహనం)యానం యుగ్యం పత్త్రంచ ధోరణమ్।	యానమ్- యుగ్యమ్ - పత్త్రమ్-ధోరణమ్॥ న॥ ౪-సర్వమ్ = సకలమయిన, వాహనమ్ = వాహనములయొక్క పేళ్లు, Any vehicle : horse &c
పరంపరావాహనం (యత్త)ద్వైనీతక (మస్త్రియామ్)॥ ౫౧౬॥	పరంపరావాహనమ్॥ న॥-వైనీతకమ్॥ పు॥ ౨-తేరుమోఁకుపేళ్లు, A mediate vehicle; as a porter carrying a litter or a horse dragging a carriage.
ఆధోరణా హస్తిపకా	ఆధోరణః-హస్తిపకః॥ పు॥ ౨-ఏనుఁగుమావటివానిపేళ్లు, An elephant driver.
హస్త్యారోహా నిషాదినః।	హస్త్యారోహః-నిషాదీ॥ న్॥ పు॥ ౨-ఏనుఁగు నెక్కుదొర, A warrior riding an elephant.
నియన్తా ప్రాజితా యన్తా సూతః క్షత్తాచ సారథిః ॥ ౫౧౭ ॥ సవ్యేష్ఠ దక్షిణస్థౌ (చ సంజ్ఞారథకుటుమ్బినః) ।	నియన్తా॥ఋ॥ - ప్రాజితా॥ ఋ॥ - యన్తా॥ ఋ॥-సూతః-క్షత్తా॥ ఋ॥-సారథిః - సవ్యేష్ఠః [ప] సవ్యేష్ఠా॥ఋ॥ [ప] సవ్యేష్ఠా॥న్॥-దక్షిణస్థః ॥పు॥ ౯-యు, రథకుటుమ్బినః = సారధికి, సంజ్ఞాః = పేళ్లు, A charioteer.
రథిన స్స్యన్దనారోహా	రథీ॥ న్॥-స్యన్దనారోహః॥ పు॥ ౨-రథికునిపేళ్లు రథము నెక్కుదొర, A Warrior in chariot.
అశ్వారోహా(స్తు)సాదినః॥ ౫౧౮॥	అశ్వారోహః-సాదీ॥ న్॥ పు॥ ౨-గుఱ్ఱపురౌతు పేళ్లు, A horseman.
భటా యోధాశ్చ యోద్ధార	భటః-యోధః-యోద్ధా॥ ఋ॥ పు॥ 3-యుద్ధము చేయువానిపేళ్లు, A warrior.
స్సేనారక్షా(స్తు)సైనికాః ।	సేనారక్షః - సైనికాః॥ పు॥ ౨-దండుకాచుతలారులపేళ్లు, Guards or sentinels.
(సేనాయాం సమవేతాయే) సైన్యా (స్తే) సైనికా(శ్చతే)॥ ౫౧౯॥	సైన్యాః-సైనికాః॥ పు॥ ౨-సేనాయామ్=సేనయందు, యే = ఎవరు, సమవేతాః=కూడియున్నారో, తే=ఆచతురంగబలము, Arrayed troops.
(బలినో యే సహస్రేణ	సాహస్రః-సహస్రీ॥ న్॥ పు॥ ౨ - యే=ఎవరు,

ణ) సాహస్రా (స్త్రే) సహస్రిణః।

సహస్రేణ = వేయింటిలెక్కను, బలినః=గుఱ్ఱములు మొదలయిన బలముగలవారో, తే=వారిపేళ్లు, A thousand strong [వానిపేళ్లు, A guard.

పరిధిస్థః పరిచరః సేనానీ ర్వాహినీపతిః॥ ౫౨౦॥

పరిధిస్థః-పరిచరః॥ పు॥ ౨-సేనచుట్టును కాచు సేనానీః॥ఈ॥-వాహినీపతిః ॥పు॥ ౨-సేనాధిపతి పేళ్లు, దళవాయి, A commander or general.

కఞ్చుకో వారబాణో (౨ స్త్రీ)

కఞ్చుకః॥ పు॥ - వారవాణః [పా] బాణవారః॥ప్న॥ ౨-కుబుసమువలె మేనికి మఱు వయినదాని పేళ్లు, గొందలము, Breast-plate, hawberk.

(యత్తు మధ్యే సకఞ్చుకాః। బధ్నన్తి త) త్సారసన మధికాఙ్గో

సారసనమ్॥న॥ - అధికాఙ్గః॥ప్న॥ ఈ౨-ను, సకఞ్చుకాః=కంచుకముతొడిగినవారు, యత్తు=దేనిని, మధ్యే = నడుమున, బధ్నన్తి=కట్టుదురో, తత్ = దానిపేళ్లు, త్రాడుపట్టిమొదలయినవి, A girdle.

(౨-థ) శీర్షకమ్॥ ౫ ౨౧॥ శీర్షణ్యంచ శిరస్త్రే (౨-థ) తనుత్రం వర్మ దంశనమ్। ఉరశ్ఛదః కఙ్కటకో జాగరః కవచో(౨ స్త్రియామ్)॥ ౫౨౨॥

శీర్షకమ్-శీర్షణ్యమ్ - శిరస్త్రమ్॥ న॥ 3 - తలగొమిడికముపేళ్లు, A helmet.

తనుత్రమ్ - వర్మ॥న్॥ - దంశనమ్ [పా] దంసనమ్॥న॥ - ఉరశ్ఛదః-కఙ్కటకః - జాగరః॥పు॥-కవచః॥ప్న॥౭ - జోడుపేళ్లు; జీరాపేళ్లు, Armour; coat of mail.

ఆముక్తః ప్రతిముక్తశ్చ పినద్ధశ్చాపినద్ధ (౨-త్)। సన్నద్ధో వర్మితస్సజ్జో దంశితో వ్యూఢకఙ్కటః॥౫౨౩॥ (త్రిష్వాముక్తాదయో)

ఆముక్తః - ప్రతిముక్తః - పినద్ధః - అపినద్ధః॥ ౪ - కట్టఁబడిన వస్త్రము మొదలయినదానిపేళ్లు, clothed or accoutred. సన్నద్ధః - వర్మితః-సజ్జః - దంశితః-వ్యూఢకఙ్కటః॥ ౫ - జోడుదొడిగినవాని పేళ్లు, Armed or mailed. ఆముక్తాదయః=ఆముక్త శబ్దము మొదలైన శబ్దములు తొమ్మిదియు,॥త్రి॥

(వర్మభృతాం) కావచికం (గణే)।

కావచికమ్॥న॥ ౧ - వర్మభృతామ్=జోడుదొడిగినవారియొక్క, గణే = సమూహాము పేరు, Multitude of armed soldiers.

పదాతి పత్తి పదగ పా

పదాతిః - పత్తిః - పదగః - పాదాతికః - ...

దాతిః పదాజయః ॥ ౫౨౪॥ పద్గశ్చ పదికః — జః-పద్గః - పదికః ॥పు॥ ౭-కాలిబంటుపేళ్లు, A foot-soldier.

(అథ) పాదాతం(పత్తి సంహతిః) । — పాదాతమ్॥ న॥౧-పత్తిసంహతిః=కాలిబంట్లగుంపు పేరు, Infantry.

శస్త్రాజీవే కాణ్డపృష్ఠా యుధీయాయుధికా (స్సమాః)॥ ౫౨౫॥ — శస్త్రాజీవః-కాణ్డపృష్ఠః [పా] కాణ్డస్పృష్టః [పా] స్పృష్టకాణ్డః-ఆయుధీయః-ఆయుధికః ॥ ౪-ఆయుధమునుధరించి జీవనముచేయువానిపేళ్లు, A soldier by profession.

కృతహస్తస్సుప్రయోగవిశిఖః కృతపుఙ్ఖ(వత్) — కృతహస్తః-సుప్రయోగవిశిఖః-కృతపుఙ్ఖః॥ ౩-అమ్ములు గుఱిదప్పక వేయనేర్చినవానిపేళ్లు, Skilled in archery.

అపరాద్ధపృషత్కోఽసౌ (లక్ష్యాద్యశ్చ్యుతసాయకః)॥ ౫౨౬॥ — అపరాద్ధపృషత్కః॥౧-యః=ఎవఁడు,లక్ష్యాత్=గుఱినలన, చ్యుతసాయకః=జాఱిపోయిన బాణము కలవాఁడో, అసౌ=వానిపేరు, Unskilled, missing the butt.

ధన్వీ ధనుష్మాన్ ధానుష్కో నిషఙ్గ్యస్త్రీ ధనుర్ధరః । — ధన్వీ॥న్॥-ధనుష్మాన్॥త్॥-ధానుష్కః-నిషఙ్గీ॥న్॥-అస్త్రీ॥న్॥-ధనుర్ధరః॥౬-విలుకానిపేళ్లు, An archer or bowman.

(స్యా)త్కాణ్డవాంస్తు కాణ్డీర — కాణ్డవాన్॥త్॥-కాణ్డీరః॥౨-అమ్ములేయాయుధము గాఁగలవాఁడు, One fighting only with arrows.

శ్శాక్తీకశ్శక్తిహేతికః॥ ౫౨౭॥ — శాక్తీకః - శక్తిహేతికః॥ ౨-శక్తియేయాయుధముగాఁగలవానిపేళ్లు, A spearman.

యాష్టీక పారశ్వధికా (యష్టిస్వధితిహేతికా)। — యాష్టీకః=Armed with a club పారశ్వధికః=Armed with a battle-axe. ఈరెండును వరుసగా యష్టిస్వధితిహేతికా=దుడ్డుకఱ్ఱయును గండ్రగొడ్డలియు నాయుధముగాఁ గలవారిపేళ్లు.

నైస్త్రింశికోఽ(సిహేతిస్స్యాత్) (సమౌ) — నైస్త్రింశికః॥౧-అసిహేతిః=అడ్డకత్తియే యాయుధముగాఁగలవానిపేరు, Armed with a sword.

ప్రాసికకౌన్తికౌ॥౫౨ — ప్రాసికః-కౌన్తికః॥౨-ఈఁటెవాఁడు, A lancer.

చర్మీ ఫలకపాణి (స్స్యాత్)	చర్మీ॥ న్॥-ఫలకపాణిః ॥ ౨- అరిగవానిపేళ్లు. కేడెముగలవాఁడు, A shield-bearer.
పతాకీ వైజయన్తికః।	పతాకీ॥న్॥-వైజయన్తికః॥ ౨- పడగగలవాని పేళ్లు, టెక్కెముగలవాఁడు, A flag-bearer.
అనుప్లవ స్సహాయ శ్చానుచరో ఽభిచర (స్సమాః)॥ ౫౨౯॥	అనుప్లవః - సహాయః - అనుచరః - అభిచరః [పా]అభిసరః॥౪- తోడువచ్చినవానిపేళ్లు, A companion or follower.
పురోగాగ్రేసర ప్రష్ఠాగ్రతస్సర పురస్సరాః। పురోగమః పురోగామీ	పురోగః-అగ్రేసరః-ప్రష్ఠః- అగ్రతస్సరః- పురస్సరః-పురోగమః- పురోగామీ॥ న్॥౭- ముందరనడచువానిపేళ్లు, A leader.
మన్దగామీతు మన్థరః॥ ౫౩౦॥	మన్దగామీ॥న్॥- మన్థరః॥ ౨- మెల్లగానడచువానిపేళ్లు, Marching slow. [Marching fast.
జఙ్ఘాలో ఽతిజవ (స్తుల్యౌ) జఙ్ఘాకరిక జాఙ్ఘికౌ।	జఙ్ఘాలః - అతిజవః॥ ౨- వడిగానడచువానిపేళ్లు, జఙ్ఘాకరికః- జాఙ్ఘికః॥ ౨- దూరముగాఁబోయి యక్కడి వార్తల నెఱింగించుచు బ్రదుకువాని పేళ్లు, A runner or express.
తరస్వీ త్వరితో వేగీ ప్రజవీ జవనో జవః॥౫౩౧॥	తరస్వీ॥ న్॥-త్వరితః-వేగీ॥ న్॥- ప్రజవీ॥ న్॥-జవనః-జవః॥౬- వేగముగలవానిపేళ్లు, Expeditious.
జయ్యో (యశ్శక్యతే జేతుం)	జయ్యః॥ ౧ - యః జేతుంశక్యతే = అవశ్యము గెలువశక్యమయిన వానిపేరు, Conquerable.
జేయో (జేతవ్యమాత్రకే)।	జేయః॥౧ - జేతవ్యమాత్రకే = సామాన్యముగ గెలువఁదగినవాఁడు, Fit for conquest. [conqueror.
జైత్ర (స్తు) జేతా	జైత్రః- జేతా॥ఋ॥ ౨- గెలుచువానిపేళ్లు, A
(యో గచ్ఛ త్యలం విద్విషతః ప్రతి॥ ౫౩౨॥ సో) ఽభ్యమిత్ర్యో ఽభ్యమిత్రీయో ఽప్యభ్యమిత్రీణ (ఇత్యపి)।	అభ్యమిత్ర్యః - అభ్యమిత్రీయః- అభ్యమిత్రీణః॥౩-యః=ఎవఁడు, విద్విషతః ప్రతి= శత్రువులను గుఱించి, అలమ్=మిక్కిలియు, గచ్ఛతి= యుద్ధమునకుఁబోవుచున్నాఁడో, సః=వానిపేళ్లు, One who ably faces the foe.

ఊర్జస్వల(స్స్వ్య) దూర్జస్వీ (య ఊర్జో౽ తిశయాన్వితః)॥౫౩౩॥(స్యా)

ఊర్జస్వల-ఊర్జస్వీ॥ న్ ॥ ౨ - ఊర్జో౽తిశయాన్వితః = బలాధిక్యముతోఁ గూడినవాని పేళ్లు, Strong; powerful, energetic.

దురస్వాను రసిలో Broad-chested. Strong.

ఉరస్వాన్॥త్॥-ఉరసిలః॥ ౨-ఘనమయినఱొమ్ముగలవానికిని ఱొమ్ములు గలవానికిని పేళ్లు.

రథికో రథిరో రథీ।

రథికః-రథిరః[వా]రథిరః-రథీ॥ న్ ॥ ౩ - రథము మీఁదనుండువాఁడు, A person riding in a car.

కామంగామ్యను కామీనో

కామంగామీ(నా) కామగామీ ॥- అనుకామీనః॥ ౨-(యుద్ధాదులయందు)యథేచ్ఛముగాఁబోవువానిపేళ్లు, One who goes or acts as he lists.

త్యాత్య స్తీన (స్తధా భృశమ్)॥ ౫౩౪॥

అత్యన్తీనః॥౧-తథా-భృశమ్=మిక్కిలియుఁబోవు స్వభావముగలవాఁడు, One who moves much.

శూరో వీరశ్చ విక్రాన్తో

శూరః-వీరః-విక్రాన్తః॥౩-శూరునిపేరు, A hero.

జేతా జిష్ణుశ్చ జిత్వరః।

జేతా॥ఋ॥-జిష్ణుః-జిత్వరః.౩-గెలుచుస్వభావము గలవాఁడు, Victorious; used to conquer.

సాంయుగీనో (రణేసాధు)

సాంయుగీనః॥౧-రణే=యుద్ధమునందు, సాధుః=నేర్పరియైనవానిపేరు, Skilled in war.

(శస్త్రాజీవాదయ స్త్రిషు)॥ ౫౩౫॥

శస్త్రాజీవాదయః = శస్త్రాజీవశబ్దము మొదలు సాంయుగీనశబ్దము వఱకు నున్నశబ్దములును॥ త్రి॥

ధ్వజినీ వాహినీ సేనా పృతనా౽నీకినీ చమూః। వరూథినీ

ధ్వజినీ-వాహినీ-సేనా-పృతనా-అనీకినీ-చమూః-వరూథినీ॥ ఈ॥ ౭-చతురంగములతోఁగూడిన సేనపేళ్లు, An army, or forces.

బలం సైన్యం చక్రం చానీకం (మస్త్రియామ్) ౫౩౬॥

బలమ్-సైన్యమ్-చక్రమ్॥ న॥ అనీకమ్॥ పున్న॥ ౪-గజాదిసేనాంగములకును సేనకును పేళ్లు Part of an army. An army.

వ్యూహస్తు బలవిన్యాసో

వ్యూహః-బలవిన్యాసః॥పు॥ ౨ - సేనయొడ్డణపు పేళ్లు, Array of troops.

(భేదా) దణ్డాదయో (యుధి)।

యుధి = యుద్ధకాలమునందు చేయఁబడు, దణ్డాదయః=దండభోగమండలాసంహతములు మొదలైన

లయినవి, భేదాః=వ్యూహభేదములు. బలము నడ్డముగానిలుపుట దండము, in line. ఒకటికి వెనుక నొకటినిలుపుట భోగము, in column. గుండ్రముగానిలుపుట మండలము, in a circle. వేఱువేఱుగానిలుపుట అసంహతము, in separate order.

Different forms of array.

ప్రత్యాసారో (వ్యూహపార్ష్ణిః)

ప్రత్యాసారః॥పు॥౧-వ్యూహపార్ష్ణిః = వ్యూహమునకు వెనుకనుండుసేనపేరు, The rear.

(సైన్యపృష్ఠే) ప్రతిగ్రహః॥ Reserve.

ప్రతిగ్రహః॥పు॥౧-సైన్యపృష్ఠే=సేనకు వెనుకనన్నూఱువిండ్లపట్టున నుండు ప్రత్యేకమైనసేన.

(ఏకేభైకరథత్ర్యశ్వా) పత్తిః (పఞ్చపదాతికా) A platoon.

పత్తిః॥సీ॥౧-ఏకేభైకరథత్ర్యశ్వా = ఒక యేనుఁగు నొకరథమును మూఁడుగుఱ్ఱములునుగలిగి, పఞ్చపదాతికా=ఐదుగురు కాలిబంట్లునుగలసేన.

(పత్త్యఙ్గై స్త్రిగుణై స్సర్వైః క్రమాదాఖ్యా యథోత్తరమ్)॥ ౫౩౮ ॥ సేనాముఖంగుల్మగణౌ వాహినీ పృతనా చమూః । అనీకినీ

పత్త్యఙ్గైః=పత్త్యవయవములయిన, యథోత్తరమ్=ఉత్తరోత్తరమును, త్రిగుణైః=ముమ్మడింపఁబడిన, సర్వైః=సమస్తములయిన గజరథతురగపదాతులతోఁగూడియున్న యేడుసేనలకు, క్రమాత్=వరుసగా, సేనాముఖము మొదలయిన యేడును, ఆఖ్యాః=పేళ్లు. అనఁగా, ౩- పత్తులుసేనాముఖము. ౩-సేనాముఖములుగుల్మము. ౩- గుల్మములు గణము. ౩-గణములువాహిని. ౩-వాహినులు పృతన.౩-పృతనలుచమువు. ౩-చమువులు అనీకిని. అనియర్థము. సేనాముఖమ్॥న॥-గుల్మః-గణః॥ పు॥-వాహినీ-పృతనా-చమూః-అనీకినీ॥ సీ॥

(దశానీకి) న్యోక్షౌహిణ్యా A complete army.

అక్షౌహిణీ॥సీ॥౧-దశ=పది, అనీకిన్యః=అనీకినులు గూడినసేనపేరు. అనగా ౨౧౮౭౦ ఏనుఁగులు-అన్నిరథములు-౬౫౬౧౦ గుఱ్ఱములు - ౧౦౯౩౫౦ కాలిబంట్లును గలసేన యక్షౌహిణి.

(థ)సంపది॥౫౩౯॥ సం

సంపత్॥ద్॥-సంపత్తిః-శ్రీః-లక్ష్మీః॥ సీ॥ ౪ - సం

పత్తిః శ్రీ (శ్చ) లక్ష్మీశ్చ	పదపేళ్లు, Success or prosperity
విపత్త్యాం విపదాపదౌ॥	విపత్తిః॥-విపత్॥ద్॥-ఆపత్॥ద్॥సీ॥ 3 - ఆపద పేళ్లు, Adversity, poverty.
ఆయుధం (తు) ప్రహరణం శస్త్ర మస్త్ర (మథా స్త్రియాం॥)	ఆయుధమ్- ప్రహరణమ్-శస్త్రమ్ - అస్త్రమ్॥న॥ ४-ఆయుధముపేళ్లు, A weapon.
౫४౦॥ ధను శ్చాపౌ ధన్వ శరాసన కోదణ్డ కార్ముకమ్ । ఇష్వాసో	ధనుః॥స్,న॥[ప]ధనుః॥ఉ, పు ॥ [ప]ధనూః॥సీ॥-చాపః॥పు॥-ధన్వ॥న్॥-శరాసనమ్-కోదణ్డమ్- కార్ముకమ్॥న॥-ఇష్వాసః॥పు॥८-వింటిపేళ్లు, A bow.
(౽ పృథకర్ణస్య) కాలపృష్ఠం (శరాసనమ్)॥	కాలపృష్ఠమ్॥న॥౧-కర్ణస్య=కర్ణునియొక్క,శరాసనమ్=వింటిపేరు, The bow of *Karna*
(కపిధ్వజస్య) గాణ్డీవ గాణ్డివౌ(పున్నపుంసకౌ) ।	గాణ్డీవః-గాణ్డివః॥పు॥ ౨- కపిధ్వజస్య=అర్జునుని యొక్క, శరాసనమ్=వింటిపేరు
కోటి (ర స్యా)టనీ	కోటిః-అటనీ[పా]అటనిః॥సీ॥౨-అస్య=ఈ వింటికొప్పుపేరు, Notched extremity of a bow.
గోధాతలం (జ్యాఘాతవారణే)॥ ౫४౨॥	గోధా॥సీ॥-తలమ్ ॥ న॥-౨- జ్యాఘాతవారణే=వింటినారిదెబ్బతప్పించుటకై చేతఁగట్టుకొనుతోలు పేళ్లు, Leathern fence for the arm.
లస్తక (స్తుధనుర్మధ్యం)	లస్తకః॥పు॥ ౧-ధనుర్మధ్యమ్=వింటినడుముపేరు, Middle of the bow.
మౌర్వీ జ్యా శిఞ్జినీ గుణః।	మౌర్వీ-జ్యా-శిఞ్జినీ॥సీ॥-గుణః॥ పు॥ ४- వింటినారి పేళ్లు, The bow-string.
(స్యా) త్ప్రత్యాలీఢ మాలీఢ (మిత్యాదిస్థాన పఞ్చకమ్) ౫४3॥ Five attitudes in shooting.	ప్రత్యాలీఢమ్-ఆలీఢమ్॥న॥ ౨ను - ఇత్యాది అన్నందుచేత, సమపదమ్, వైశాఖమ్, మణ్డలమ్॥న॥ 3-ను, స్థానపఞ్చకమ్=ఈ౫ను అయిదువిధములైన విలుకాండ్రనిలుకడపేళ్లు. ఎడమకాలు ముందరికి చాఁచినిలుచుట ప్రత్యాలీఢము. కుడికాలుముందరికి చాఁచినిలుచుట యాలీఢము. రెండుకాళ్లు సమముగానిలుచుట సమపదము. రెండుకాళ్లకు నడుమ

	జానెడుఎడముగలుగనిలుచుట వైశాఖము. రెండు కాళ్లను మండలాకారముగనిలుచుట మండలము.
లక్ష్యంలక్షంశరవ్యం (చ)	లక్ష్యమ్-లక్షమ్-శరవ్యమ్॥ న॥ 3 - గురిపేళ్లు, A butt or mark.
శరాభ్యాస ఉపాసనమ్।	శరాభ్యాసః॥పు॥-ఉపాసనమ్॥ న॥౨- విలువిద్య నేర్చుకొనుటపేళ్లు, Archery.
పృషత్క బాణ విశిఖా అజిహ్మగ ఖగాశుగాః॥౫౮౫॥ కలమ్బమార్గణ శరాః పత్రీ రోప ఇషు (ర్ద్వయోః)।	పృషత్కః - బాణః - విశిఖః - అజిహ్మగః - ఖగః - ఆశుగః-కలమ్బః-మార్గణః-శరః [పా] సరః-పత్రీ॥ న్॥-రోపః॥ పు॥ - ఇషుః॥ ప్స॥ ౧౨ - అమ్ముపేళ్లు. An arrow.
ప్రక్ష్వేడనా(స్తు)నారాచాః	ప్రక్ష్వేడనః-నారాచః॥ పు॥ ౨ - నారసము పేళ్లు, An iron arrow.
పక్షో వాజ (స్త్రిషూత్తరే)॥౫౮౬॥	పక్షః-వాజః ॥పు॥ ౨- గఱులపేళ్లు, ఱెక్కలు, Feather of an arrow. ముందుచెప్పఁగల నిరస్త దిగ్ధలిప్తకశబ్దములు-3॥ త్రి॥
నిరస్తః(ప్రహితే బాణే)	నిరస్తః ॥ ౧-ప్రహితే = వేయఁబడిన, బాణే = బాణముపేరు, Shot, as an arrow.
(విషాక్తే)దిగ్ధలిప్తకౌ।	దిగ్ధః-లిప్తకః॥౨- విషాక్తే= విషముచేతఁబూయఁబడిన బాణముపేరు, Poisoned arrow
తూణోపాసఙ్గ తూణీరనిషఙ్గా ఇషుధి (ర్ద్వయోః)॥౫౮౭॥ తూణ్యాం	తూణః-ఉపాసఙ్గః - తూణీరః - నిషఙ్గః ॥ పు॥-ఇషుధిః॥ ప్స॥-తూణీ [ప] తూణా॥ స్త్రీ॥౬- అమ్ములపొదిపేళ్లు, A quiver.
ఖడ్గే(తు)నిస్త్రింశచన్ద్రహాసాసిరిష్టయః। కౌక్షేయకో మణ్డలాగ్రః కరవాలః కృపాణ (వత్)॥	ఖడ్గః- నిస్త్రింశః- చన్ద్రహాసః - అసిః - రిష్టిః- కౌక్షేయకః - మణ్డలాగ్రః-కరవాలః [పా] కరపాలః-కృపాణః ॥ పు ॥ ౯ - ఖడ్గముపేళ్లు, పెద్దకత్తి, A scimitar.
త్సరుః (ఖడ్గాదిముష్టౌ స్యాత్)	త్సరుః॥పు॥౧-ఖడ్గాదిముష్టౌ= ఖడ్గము జముదాడి మొదలయినయాయుధముల పిడిపేరు, పరుజులు.

A hilt or handle.

మేఖలా (తన్నిబన్ధనమ్)।

మేఖలా॥ స్త్రీ॥౧-తన్నిబన్ధనం=ఆయాయుధముజాఱకుండమణికట్టునఁగట్టుకట్టుపేరు, A sword knot.

ఫలకో (ఽస్త్రీ) ఫలంచర్మ

ఫలకః॥పు॥- ఫలమ్-చర్మ॥న॥ న॥౩-అరిగపేళ్లు, కేడెము, A shield.

సంగ్రాహో (ముష్టిరస్య యః)॥ ౫౮౮॥

సంగ్రాహః॥ పు॥ ౧-అస్యయఃముష్టిః= ఈయరిగపట్టు పిడిపేరు, The gripe of a shield.

ద్రుఘణేముద్గరఘనౌ

ద్రుఘణః-ముద్గరః- ఘనః-॥పు॥ ౩ - ఇనుపగుదియపేళ్లు, A mallet.

(స్యా) దీలీ కరవాలికా।

ఈలీ[పా] ఈలిః-కరవాలికా [పా] కరపాలికా॥ స్త్రీ॥ ౨ - తులువకత్తిపేళ్లు, A short sword.

భిన్దిపాల స్సృగ (స్తుల్యౌ) A short arrow.

భిన్దిపాలః[పా] భిణ్డిపాలః-సృగః॥ పు॥ ౨- హస్తప్రమాణమైన విడిచివాటుగుదియపేళ్లు.

పరిఘః పరిఘాతనః॥ ౫౮౯ ॥ (ద్వయోః)

పరిఘః-పరిఘాతనః॥ పు॥ ౨- ఇనుపకట్లగుదియపేళ్లు, A bludgeon.

కుఠార స్స్వధితిః పరశు (శ్చ) పరశ్వధః।

కుఠారః॥పు॥-స్వధితిః॥ పు॥-పరశుః - పరశ్వధః॥ పు॥౪-గండ్రగొడ్డలిపేళ్లు, An axe.

(స్యా) చ్ఛస్త్రీ చాసిపుత్త్రీ(చ)చ్ఛురికాచాసిధేనుకా॥ ౫౯౦॥

శస్త్రీ- అసిపుత్త్రీ - ఛురికా - అసిధేనుకా॥స్త్రీ॥ ౪-సురియకత్తిపేళ్లు, చూరకత్తి, A knife.

(వాపుంసి) శల్యం శఙ్కు (ర్నా)

శల్యమ్॥న॥శఙ్కుః॥ పు॥ ౨- వసిపేళ్లు, సెలకట్టు, A javelin, the pointed end of an arrow.

సర్వలా తోమరో(ఽస్త్రియామ్)।

సర్వలా [పా] శర్వలా॥ స్త్రీ॥- తోమరః॥ న॥ ౨-నేజాపేళ్లు, చిల్లకోల, An iron crow.

ప్రాస(స్తు) కున్తః

ప్రాసః-కున్తః॥ పు॥ ౨- ఈఁటెపేళ్లు బల్లెము, A bearded dart.

కోణ(స్తుస్త్రియః) పాల్యశ్రికోటయః॥౫౯౧॥

కోణః॥పు॥పాలిః- అశ్రిః-కోటిః ॥ స్త్రీ॥ ౪- అంచుపేళ్లు. కొన, Sharp edge of a sword.

సర్వాభిసార స్సర్వౌఘ స్సర్వసన్నహనా

సర్వాభిసారః- సర్వౌఘః- సర్వసన్నహనః॥ పు॥ ౩ - సకలసేనయు యుద్ధమునకు నాయత్తపడుట

(రథకః)।

పేళ్లు, Assembling of a complete army.

లోహాభిసారో౽(స్త్రభృతాం రాజ్ఞాం నీరాజనావిధిః)॥ ౫౫౨॥

లోహాభిసారః॥ పు॥ ౧ - యుద్ధప్రయాణాదుల యందు, అస్త్రభృతామ్ = ఆయుధమునుధరించిన, రాజ్ఞామ్=రాజులయొక్క, నీరాజనావిధిః = ఆయుధములనివాళింపుపేరు, Lustration of arms.

(యత్సేనయా౽భిగమనమరౌ త)దభిషేణనమ్।

అభిషేణనమ్॥న॥ ౧-సేనయా=సేనతో, అరౌ=పగవానికి, అభిగమనంయత్ తత్ = ఎదురుగాఁ బోవుటపేరు, March to repel an army.

యాత్రా వ్రజ్యా౽భినిర్యాణం ప్రస్థానం గమనం గమః॥ ౫౫౩॥

యాత్రా-వ్రజ్యా॥స్త్రీ॥-అభినిర్యాణమ్-ప్రస్థానమ్-గమనమ్॥ న॥-గమః॥ పు॥ ౬ గెలువ నిశ్చయించిన రాజుయొక్కప్రయాణము, March of an assailant.

(స్యా)దాసారః ప్రసరణం

ఆసారః॥పు॥-ప్రసరణమ్॥ న॥ [ప] ప్రసరణీ॥స్త్రీ॥ ౨-అంతట సేనవ్యాపించుట, Surrounding a foe.

ప్రచక్రం చలితా(ర్థకమ్)।

ప్రచక్రమ్ - చలితమ్॥ ౨ - కదలినసేనపేరు. ఇదిఅమరమాలోక్తిచేత॥త్రి॥An army in motion.

(అహితాన్ప్రత్యభీతస్య రణే యాన)మభిక్రమః॥ ౫౫౪॥

అభిక్రమః [పా] అతిక్రమః॥పు॥ ౧-అహితాన్ ప్రతి=శత్రువులనుగూర్చి, అభీతస్య = భయములేని పురుషునియొక్క, రణే = యుద్ధవిషయమై, యానమ్=పోవుటపేరు, A gallant attack.

వైతాలికా బోధకరాః

వైతాలికః-బోధకరః ॥పు॥౨ - వేకువనురాజుల మేలుకొలుపు పాఠకులపేళ్లు, Minstrels that awaken kings at dawn.

చాక్రికా ఘాణ్టికా(ర్థకాః)।

చాక్రికః-ఘాణ్టికః॥ పు॥ ౨-అనేకులుగాఁగూడి స్తోత్రముచేయువారిపేళ్లు, Bards in throngs, who chant in chorus. ఘంటావాద్యముచేత నిద్రమేలుకొలుపు వారిపేళ్లని కొందఱు.

(స్యు)ర్మాగధాస్తు మగధా

మాగధః-మగధః [పా] మధుకః॥ పు॥ ౨-వంశావళిని జదువువారిపేళ్లు, A bard by birth.

వన్దినః స్తుతిపాఠకాః॥

వన్దీ॥న్॥- స్తుతిపాఠకః॥ పు॥ ౨- పరాక్రమాదు

౫౧౫॥

లను స్తుతించు వారి పేళ్లు, A panegyrist.

సంశప్తకా (స్తుసమయా త్సంగ్రామా దనివర్తినః)।

సంశప్తకాః॥ పు॥ ౧-సమయాత్ = ఒట్టు పెట్టుకొనుటవలన, సంగ్రామాత్ = యుద్ధమునుండి, అనివర్తినః = మరలనివారి పేరు, Chosen soldiers sworn not to recede

రేణు (ర్ద్వయోః స్త్రియాం ధూలిః పాంసు(ర్నా న ద్వయో) రజః॥ ౫౧౬॥ చూర్ణే క్షోదః

రేణుః॥ స్త్రీ॥-ధూలిః॥ స్త్రీ॥-పాంసుః[ప]పాంశుః॥ పు॥ రజః॥ స్, న॥ ౪-ధూళి పేళ్లు, Dust చూర్ణః॥ స్త్రీ॥-

పు॥ ౨= ఒకవస్తువును గొట్టిన పొడి పేళ్లు, మొరముతో (గూడిన ధూళి పేళ్లని కొందరు. ఈయాఱును ధూళిపేళ్లని కొందఱు.

స్సముత్పిఞ్జ పిఞ్జలా (భృశమాకులే)।

సముత్పిఞ్జః-పిఞ్జలః॥ పు॥ ౨-భృశమ్=మిక్కిలి, ఆకులే = కలఁగిన సేన మొదలయిన వస్తువు పేళ్లు, An army in great disorder.

పతాకా వైజయన్తీ (స్యా) త్కేతనం ధ్వజ (మస్త్రియామ్)॥ ౫౧౭॥

పతాకా-వైజయన్తీ॥ స్త్రీ॥ - కేతనమ్॥ న॥- ధ్వజమ్॥ స్త్రీ॥౪-టెక్కెము పేళ్లు, A flag or banner.

(సా) వీరాశంసనం (యుద్ధభూమి ర్యాఽతిభయప్రదా।)

వీరాశంసనమ్॥ న॥ ౧-అతిభయప్రదా=మిక్కిలి భయంకరమైన, యా = ఏయుద్ధభూమి గలదో, సా=ఆయుద్ధభూమి పేరు, The post of danger

(అహంపూర్వమహం పూర్వ మి) త్యహంపూర్వికా (స్త్రియా) ॥౫౧౮॥

అహంపూర్వికా॥ స్త్రీ ॥ ౧-అహంపూర్వమ్= నేను ముందుచేసెద, అహంపూర్వమ్ = నేను ముందుచేసెదనని ముందు చొచ్చు, స్త్రియా = క్రియపేరు, Emulation for precedence.

ఆహోపురుషికా (దర్పా ద్యా స్యా త్సంభావనాత్మని)।

ఆహోపురుషికా॥ స్త్రీ॥ ౧-దర్పాత్ =గర్వమువలన, ఆత్మని=తనయందు, సంభావనా = అడ్డము లేని సామర్థ్యముగలదని తలంచుట, Self-exultation.

అహమహమికా (తు సా స్యా త్పరస్పరం యో భవ త్యహంకారః)॥ ౫౧౯॥

అహమహమికా॥ స్త్రీ॥ ౧-పరస్పరమ్=నేనె సమర్థుఁడను నేనె సమర్థుఁడనని వీరుల కొకరి కొకరికి, యః అహంకారః = ఏయహంకారము గలదో, సా=దాని పేరు, Military vaunting.

ద్రవిణం తరస్సహో బల శౌర్యాణి స్థామ శుష్మం చ। శక్తిః పరాక్రమః ప్రాణో | ద్రవిణమ్-తరః॥ స్॥ - సహః॥ స్॥ - బలమ్ - శౌర్యమ్-స్థామ॥న్॥ శుష్మమ్॥న॥ - శక్తిః॥సీ॥-పరాక్రమః-ప్రాణః॥ పు॥ ౧౦-బలిమిపేళ్లు, Strength, bravery.

విక్రమ స్త్వతి శక్తితా॥ ౫౬౦॥ | విక్రమః॥పు॥-అతిశక్తితా॥ సీ॥ ౨-అధికమయిన బలిమి, Heroic valour, Extraordinary prowess

వీరపాణం (తుయత్పానం వృత్తే భావినివా రణే)। | వీరపాణమ్॥న॥ ౧-రణే=యుద్ధము, వృత్తేవా = నడచియుండఁగా నయిన, భావినివా = నడవఁబోవుచునుండఁగానయిన, పానమ్ = వీరులుచేయుమద్యపానముపేరు, Drink of warriors.

యుద్ధ మాయోధనం జన్యం ప్రధనం ప్రవిదారణమ్॥ మృధ మాస్కన్దనం సఙ్ఖ్యం సమీకం సాంపరాయికమ్। (అస్త్రియాం) సమరానీక రణాః కలహ విగ్రహౌ॥ సంప్రహారాభిసంపాత కలి సంస్ఫోట సంయుగాః। అభ్యామర్ద సమాఘాత సంగ్రామాభ్యాగమాహవాః॥ సముదాయః (స్త్రియ) స్సంయ త్సమి త్యాజి సమి ద్యుధః। | యుద్ధమ్ - ఆయోధనమ్ - జన్యమ్-ప్రధనమ్-ప్రవిదారణమ్ - మృధమ్-ఆస్కన్దనమ్-సఙ్ఖ్యమ్ - సమీకమ్ - సాంపరాయికమ్ [పా] సంపరాయికమ్॥ న॥-సమరః - అనీకః-రణః॥ పు॥ - కలహః - విగ్రహః - సంప్రహారః - అభిసంపాతః - కలిః-సంస్ఫోటః - సంయుగః - అభ్యామర్దః - సమాఘాతః - సంగ్రామః - అభ్యాగమః - ఆహవః - సముదాయః॥ పు॥ - సంయత్ - సమితిః ఆజిః సమిత్॥త్॥ - యుత్॥ధ్॥సీ॥ ౩౧ - యుద్ధముపేళ్లు, సంయచ్ఛబ్దమును ఆజిశబ్దమును పుల్లింగములును గలవు, War, battle, combat.

నియుద్ధం బాహుయుద్ధే(ఽథ) | నియుద్ధమ్-బాహుయుద్ధమ్॥ న॥ ౨-భుజయుద్ధము పేరు, పెనఁగులాడుట, Close fight, struggle.

తుములం(రణసంకులే)॥ A confused combat. | తుములమ్॥ న॥ ౧-రణసంకులే = రెండుసేనలు దొమ్మిగాఁ దాఁకుట పేరు, దొమ్మియుద్ధమును

క్ష్వేడా(తు) సింహనాద (స్స్యాత్)	క్ష్వేడా॥స్త్రీ॥-సింహనాదః॥పు॥౨-శత్రువును భంగపెట్టుటకై చేయంబడు బొబ్బరింత పేళ్లు, War-whoop
(కరిణాం) ఘటనా ఘటా ।	ఘటనా - ఘటా ॥ స్త్రీ॥ ౨-ఏనుఁగులయొక్క గుంపు పేరు, Troop of elephants.
క్రన్దనం యోధసంరావో	క్రన్దనమ్॥న॥ - యోధసంరావః॥ పు॥ ౨-యుద్ధమున భటుల మ్రోఁత పేళ్లు, వీరాలాపములని కొందఱు, Mutual defiance of combatants.
బృంహితం కరిగర్జితమ్॥ ౫౬౫॥	బృంహితమ్॥న॥ - కరిగర్జితమ్॥ న॥౨-ఏనుఁగుల మ్రోఁత పేరు, Roaring of elephants.
విస్ఫారో (ధనుషః స్వానః)	విస్ఫారః॥ పు॥ ౧-ధనుషః = వింటియొక్క, స్వానః= మ్రోఁత పేరు, Twang of a bow.
పటహాడమ్బరౌ (సమౌ) ।	పటహః - ఆడమ్బరః॥ పు॥ ౨-యుద్ధమునందలి సంరంభము పేళ్లు, యుద్ధమునందలి నిస్సాణపు మ్రోఁతయని కొందఱు, Drum used in battle.
ప్రసభం (తు) బలాత్కారో హఠో(థ)	ప్రసభమ్॥న॥ - బలాత్కారః-హఠః॥ పు॥ 3-బలాత్కారము పేళ్లు, Violence, force.
స్ఖలితం ఛలమ్ ॥ ౫౬౬॥	స్ఖలితమ్ - ఛలమ్॥ న॥ ౨-యుద్ధమునమర్యాద తప్పుట పేళ్లు, Fraud, stratagem; circumvention
అజన్యం(క్లీబ) ఉత్పాత ఉపసర్గ (స్సమం త్రయమ్) ।	అజన్యమ్॥న॥ - ఉత్పాతః - ఉపసర్గః॥పు॥ 3-ఉత్పాతము పేళ్లు, A portent, Any unusual phenomenon boding calamity.
మూర్ఛా(తు)కశ్మలం మోహో(ఽ)	మూర్ఛా॥స్త్రీ॥-కశ్మలమ్॥ న॥-మోహః॥ పు॥ 3-సొమ్మసిలుట పేళ్లు, మెయిమఱచుట, Fainting.
ప్యవమర్ద(స్తు)పీడనమ్। Devastation. ౫౬౭॥	అవమర్దః॥పు॥-పీడనమ్॥ న॥ ౨-పరచక్రముచేతనైన దేశముయొక్క రాయిడి పేళ్లు, ఒరసికొనుట.
అభ్యవస్కన్దనం త్వభ్యాసాదనం	అభ్యవస్కన్దనమ్ - అభ్యాసాదనమ్॥ న॥ ౨-మోసముచేఁ బరచక్రము నాక్రమించుట పేళ్లు, దోఁపుడు, Striking to disable the foe, Assault.
విజయో జయః ।	విజయః-జయః॥పు॥ ౨-గెలుపు పేళ్లు, Victory.

వైరశుద్ధిః ప్రతీకారో వైరనిర్యాతనం (చ సా)॥

వైరశుద్ధిః॥ స్త్రీ॥- ప్రతీకారః॥ పు॥- వైరనిర్యాతనమ్॥ న॥ 3- పగదీర్చికొనుట పేళ్లు, Revenge.

ప్రద్రావోద్ద్రావ సంద్రావ సందావా విద్రవో ద్రవః। అపక్రమోఽపయానం (చ)

ప్రద్రావః- ఉద్ద్రావః- సంద్రావః- సందావః- విద్రవః- ద్రవః- అపక్రమః॥ పు॥- అపయానమ్॥ న॥ ౮- పాఱిపోవుట పేళ్లు, Flight, retreat.

(రణేభఙ్గః) పరాజయః॥

[భఙ్గః= ఓటమి పేరు, ఓడుట, Defeat.

పరాజయః॥ పు॥ ౧- రణే= యుద్ధమునందలి, భ

పరాజిత పరాభూతౌ

పరాజితః- పరాభూతః॥ త్రి॥ ౨- ఓడినవాని పేళ్లు, Defeated, vanquished.

(త్రిషు) నష్టతిరోహితౌ।

నష్టః- తిరోహితః॥ త్రి॥ ౨- ఓడిదాఁగినవాని పేళ్లు, Missing, having disappeared.

ప్రమాపణం నిబర్హణం నికారణం నిశారణమ్॥ ప్రవాసనం పరాసనం నిషూదనం నిహింసనమ్। నిర్వాపణం సంజ్ఞపనం నిర్గ్రన్థన మపాసనమ్॥ నిస్తర్హణం నిహాననం క్షణనం పరివర్జనమ్। నిర్వాసనం విశసనం మారణం ప్రతిఘాతనమ్॥ ఉద్వాసన ప్రమథన క్రథనోజ్జాసనాని చ। ఆలమ్భ పిఞ్జ విశర ఘాతోన్మాథ వధా (అపి॥ స్యాత్) ౧౨౩॥

ప్రమాపణమ్- నిబర్హణమ్- నికారణమ్- నిశారణమ్ [పా] విశారణమ్- ప్రవాసనమ్- పరాసనమ్- నిషూదనమ్- నిహింసనమ్- నిర్వాపణమ్- సంజ్ఞపనమ్- నిర్గ్రన్థనమ్- అపాసనమ్- నిస్తర్హణమ్- నిహాననమ్- క్షణనమ్- పరివర్జనమ్- నిర్వాసనమ్- విశసనమ్- మారణమ్- ప్రతిఘాతనమ్- ఉద్వాసనమ్- ప్రమథనమ్- క్రథనమ్- ఉజ్జాసనమ్॥ న॥- ఆలమ్భః- పిఞ్జః- విశరః- ఘాతః- ఉన్మాథః [పా] ఉన్మన్థః- వధః॥ పు॥- ఈ 3౦ దియు చంపుట పేళ్లు, Slaughter, killing; destroying.

పఞ్చతా కాలధర్మో దిష్టాన్తః ప్రలయోఽత్యయః। అన్తో నా

పఞ్చతా॥ స్త్రీ॥ [ప] పఞ్చత్వమ్- కాలధర్మః- దిష్టాన్తః- ప్రలయః- అత్యయః- అన్తః- నాశః॥ పు॥- మృత్యుః॥ పు॥- మరణమ్॥ న॥- నిధనః॥ పు॥

స్యో (ద్వయో) ర్మృత్యు ర్మరణం నిధనో (౽స్త్రియామ్)॥ ౧౧౪॥ — ౧౦-చావుపేళ్లు, Death.

పరాసు ప్రాప్తపఞ్చత్వ పరేత ప్రేత సంస్థితాః। మృత ప్రమీతౌ (త్రి ష్వేతే) — పరాసుః - ప్రాప్తపఞ్చత్వః - పరేతః - ప్రేతః-సంస్థితః - మృతః - ప్రమీతః॥ త్రి॥ ౭ - చచ్చినవానిపేళ్లు, Dead, perished

చితా చిత్యా చితిః (స్త్రియామ్)॥ ౧౧౫॥ — చితా-చిత్యా-చితిః॥ సీ॥ ౩॥ సాద, A funeral pile.

కబన్ధో (౽స్త్రీ క్రియాయుక్త మపమూర్ధ కలేబరమ్)। — కబన్ధః॥పు॥౧ - క్రియాయుక్తమ్=నర్తనక్రియతోఁగూడిన, అపమూర్ధకలేబరమ్ = తలపోయినశరీరముపేరు, A headless trunk retaining life.

శ్మశానం (స్యా) త్పితృవనం — శ్మశానమ్-పితృవనమ్॥ న ॥ ౨- శ్మశానముపేళ్లు, వలికిమిట్ట, Cemetery, cremation ground.

కుణప శ్శవ (మస్త్రియామ్) ॥ — కుణపః॥పు॥_శవమ్॥పు॥_౨-పీనుఁగు, Corpse.

ప్రగ్రహో పగ్రహౌ బన్ద్యాం — ప్రగ్రహః-ఉపగ్రహః॥ పు॥- బన్దీ॥సీ॥ ౩ - చెఱసాలనున్న మనుష్యాదుల పేళ్లు, A prisoner, A man or beast confined.

కారా (స్యా) ద్బన్ధనాలయే। — కారా॥ సీ॥-బన్ధనాలయః॥ పు॥ ౨ - చెఱసాలపేళ్లు, A prison or jail

(పుంసి భూ) మ్న్యసవః ప్రాణా(శ్చై)వం) — అసవః॥ఉ, బ॥- ప్రాణాః॥ అ,బ,పు॥_౨-ప్రాణములపేళ్లు, Inspiration and respiration of five sorts.

జీవో౽సుధారణమ్॥ ౧౧౬॥ — జీవః॥ పు॥- అసుధారణమ్॥ న॥ ౨ - ప్రాణములధరించుటపేళ్లు, Life.

ఆయు ర్జీవితకాలో (నా) — ఆయుః॥ స్,న॥-జీవితకాలః॥ పు॥_౨ - ఆయుస్సుపేళ్లు,బ్రతికియుండుకాలము, Age;duration of life.

జీవాతుర్జీవనౌషధమ్। — జీవాతుః॥పు॥- జీవనౌషధమ్॥న॥ ౨-బ్రతికించుమందు, A drug to revive the dead.

ఇతి క్షత్త్రియవర్గః. — క్షత్త్రియులతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

ఊరవ్యా ఊరుజా అర్యా వైశ్యా భూమిస్పృశో విశః॥ ౫౮౭॥

ఊరవ్యః - ఊరుజః - అర్యః-వైశ్యః - భూమిస్పృక్॥క్॥ - విట్॥ శ్॥ పు॥ ౬ - వైశ్యులపేళ్లు, A man of the agricultural or mercantile tribe

ఆజీవో జీవికా వార్తా వృత్తిర్వర్తన జీవనే।

ఆజీవః॥పు॥ - జీవికా-వార్తా- వృత్తిః॥స్త్రీ॥ - వర్తనమ్-జీవనమ్॥న॥ ౬--సామాన్యముగా జీవనోపాయము పేళ్లు, బ్రతుకు, Livelihood; profession

(స్త్రియాం) కృషిః పాశుపాల్యం వాణిజ్యం (చేతి వృత్తయః)॥ ౫౮౯॥

కృషిః॥స్త్రీ॥ = దున్ని పైరుపెట్టుట, Agriculture, పాశుపాల్యమ్॥ న॥ = గోమహిష్యాదులను పాలించుట, Pasture, వాణిజ్యమ్॥ న॥ = బేరమాడుట, Merchandize, ఇతి=ఈరెను, వృత్తయః = ప్రత్యేకముగా వైశ్యవృత్తులపేళ్లు. [శూద్రవృత్తి, Service

సేవా శ్వవృత్తి రనృతం కృషి

సేవా-శ్వవృత్తిః॥ స్త్రీ॥ ౨ - కొలువుగొలుచుట, అనృతమ్॥ న॥ - కృషిః॥ స్త్రీ॥ ౨-దున్నిపైరుపెట్టుట పేరు, Husbandry, agriculture

(రుఞ్ఛశిలం)శ్చ్వృతమ్।

ఋతమ్॥ న॥ ౧- ఉఞ్ఛశిలమ్ = (ఊరులలోఁబడియున్నగింజల నేఱుకొని బ్రతుకుట యుంఛము, Gathering of grains, మళ్లలోఁబడిన యెన్నులు దెచ్చుకొని బ్రతుకుట శిలము, Gleaning ears of corn) ఈ రెంటికిని పేరు

(ద్వే యాచితాయాచితయోః యథాసంఖ్యం) మృతామృతే॥ ౫౯౦॥

మృతమ్, Alms solicited, అమృతమ్॥న॥,Alms unsolicited, ద్వే = ఈ ౨ను, యథాసంఖ్యమ్= వరుసగా, యాచితాయాచితయోః = ఒకరినడిగి బ్రతుకుటకును నొకరి నడుగక బ్రతుకుటకును పేళ్లు

సత్యానృతం (వణిగ్భావః)

సత్యానృతమ్॥ న॥ ౧- వణిగ్భావః= బేరమాడుట, క్రయవిక్రయాదివ్యాపారము, Traffic, commerce

(స్యా) దృణం పర్యుదఞ్చనమ్। ఉద్ధారో౽ర్థప్రయోగస్తుకుసీదం వృద్ధిజీవికా॥ ౫౯౧॥

ఋణమ్ - పర్యుదఞ్చనమ్॥న॥ - ఉద్ధారః॥పు॥ ౩-అప్పుపేళ్లు, Debt.

అర్థప్రయోగః॥పు॥-కుసీదమ్॥న॥-వృద్ధిజీవికా॥స్త్రీ॥ ౩-వడ్డిపేళ్లు, Usury; profession of money lenders

(యాచ్ఞయాప్తం) యాచితకం

యాచితకమ్॥ న ॥ ౧-యాచ్ఞయా = అడుగుట చేత, ఆప్తమ్= పొందఁబడినవస్తువుపేరు, ఎరువును, A loan, a borrowed thing

(నిమయా) దాపమిత్యకమ్ ।

ఆపమిత్యకమ్॥ న॥ ౧ నిమయాత్ = మార్పు కొనుటవలనఁబొందఁబడిన వస్తువుపేరు, A thing obtained by barter ఉత్తమర్ణశబ్దము మొదలు ముందుచెప్పఁగల శబ్దములకు "ఉత్తమర్ణాదయస్త్రిషు" అని లింగము చెప్పఁబడును.

ఉత్తమర్ణాధమర్ణౌ (ద్వౌ ప్రయోక్తృగ్రాహకౌ క్రమాత్)॥

ఉత్తమర్ణః=creditor, అధమర్ణః= debtor, ఈ ౨ను, క్రమాత్ =వరుసగా, ప్రయోక్తృగ్రాహకౌ= అప్పిచ్చినవానికిని అప్పుపుచ్చుకొన్న వానికిని పేళ్లు

కుసీదికో వార్ధుషికో వృద్ధ్యాజీవశ్చ వార్ధుషిః ।

కుసీదికః- వార్ధుషికః - వృద్ధ్యాజీవః - వార్ధుషిః॥ ౪-వడ్డిచేత బ్రదుకువానిపేళ్లు, A usurer

క్షేత్రాజీవః కర్షకశ్చ కృషికశ్చ కృషీవలః॥

క్షేత్రాజీవః-కర్షకః [సా] కార్షకః- కృషికః- కృషీవలః॥ ౪-దున్ని బ్రదుకువాఁడు, A husbandman.

(క్షేత్రం) వ్రైహేయశాలేయం (వ్రీహిశాల్యుద్భవోచితమ్)।

వ్రైహేయమ్, A field fit for corn. శాలేయమ్,-for rice. ఈ ౨ను - వరుసగా, వ్రీహిశాల్యుద్భవోచితమ్ = వడ్లు రాజనాలు పండుటకుఁ దగిన, క్షేత్రమ్=క్షేత్రముపేళ్లు.

యవ్యం యవక్యం షష్టిక్యం (యవాది భవనం హియత్)॥ ౫౮౪॥

యవ్యమ్-యవక్యమ్=షష్టిక్యమ్॥ ఈ౩ను-వరుసగా, యవాదిభవనమ్=యవలు యవకలు షష్టికలు పండుక్షేత్రములకు పేళ్లు

తిల్యతైలీన(వన్మాషోమాణు భఙ్గా ద్విరూపతా)।

తిల్యమ్ - తైలీనమ్॥౨-నువ్వులుపండుక్షేత్రము పేళ్లు. మాష = మినుములు, ఉమా = నల్లయగిసెలు, అణు=చిఱువడ్లు, భఙ్గా=జనుము॥ ఈ ౪ ను- పండుక్షేత్రములకును, ద్విరూపతా= (మాష్యమ్, మాషీణమ్, ఉమ్యమ్, ఔమీనమ్, అణవ్యమ్, ఆణవీనమ్, భఙ్గ్యమ్, భాఙ్గీనమ్, అని) రెండేసిపేళ్లు.

మౌద్గీన కౌద్రవీణాది

మౌద్గీనమ్-కౌద్రవీణమ్॥ ఈ ౨ ను ఆదిపదము

(శేషధాన్యోద్భవ్రీహిచిత మ్)॥ ౫౨౫॥

బీజాకృతం తూప్తకృష్టం

సీత్యంకృష్టం(చ)హల్య (వత్)।

త్రిగుణాకృతం తృతీయాకృతం త్రిహల్యం త్రిసీత్య (మపి తస్మిన్)॥

ద్విగుణాకృతే (తుత త్సర్వం ద్విపూర్వం) శమ్బాకృత (మపీహా)।

Twice ploughed.

(ద్రోణాఢకాది వాపాదౌ) ద్రౌణి కాఢకికాదయః॥ ౫౨౭॥

(ఖారీవాపస్తు) ఖారీక

ఉత్తమర్ణాదయస్త్రిషు।

(పున్నపుంసకయో) ర్వప్రం కేదారః క్షేత్ర (మస్యతు)॥ కైదారకం (స్యాత్)కైదార్యం క్షైత్రం కైదారికం (గణే)।

లోష్టానిలోష్టవః(పుంసి)

చేత మాసూరీణాదిశబ్దములును, శేషధాన్యోద్భవ్రీహిచితమ్= పెసలు,ఆళ్లు, మసూరీలు మొదలయిన యాయాధాన్యములు పండుక్షేత్రములకు పేళ్లు.

బీజాకృతమ్-ఉప్తకృష్టమ్॥౨-ముందువిత్తివెనుక దున్నినక్షేత్రము, Land ploughed after sowing.

సిత్యమ్-కృష్టమ్-హల్యమ్ ॥ 3 - దున్నినక్షేత్రము పేళ్లు, Ploughed, tilled.

త్రిగుణాకృతమ్-తృతీయాకృతమ్- త్రిహల్యమ్- త్రిసీత్యమ్॥౪ - మూఁడుచాళ్లుదున్నినక్షేత్రము పేళ్లు, Thrice ploughed.

ద్విగుణాకృతమ్-ద్వితీయాకృతమ్- ద్విహల్యమ్- ద్విసీత్యమ్॥తత్ =అనునట్టి,పూర్వంసర్వమ్=ఈరను- శమ్బాకృతమ్ [పా] సమ్బాకృతమ్ - అనునది ౧ యు, ఈ ౫ ను, ద్విగుణాకృతే = రెండుచాళ్లు దున్నినభూమియందు వర్తించును.

ద్రౌణికః-ఆఢకికః॥ ఈ ౨ను, ఆదిపదముచేత ప్రాస్థికాదిశబ్దములును వరుసగా నిద్దుము విత్తెడు భూమికిని, తూము విత్తెడు భూమికిని, ఆదిపదముచేత కుంచెడు విత్తుభూమి మొదలయినవానికిని పేళ్లు.

ఖారీకః॥౧ - ఖారీవాపః = పుట్టెడువిత్తులువిత్తు క్షేత్రమునకు పేరు. [జెప్పినశబ్దములు ॥త్రి॥

ఉత్తమర్ణశబ్దము మొదలు ఖారీకశబ్దమువఱకుఁ వప్రమ్॥ప్న॥-కేదారః॥పు॥-క్షేత్రమ్॥న॥ 3- క్షేత్రము పేళ్లు, వరిపండునేల, A field.

కైదారకమ్-కైదార్యమ్ - క్షైత్రమ్ - కైదారికమ్॥న॥-ఈరను, అస్య=ఈక్షేత్రముయొక్క,గణే= సమూహము పేళ్లు. వరిపండునేలలగుంపు, A multitude of fields. [A clod of earth.

లోష్టమ్॥ప్న॥-లోష్టుః॥పు॥ ౨-మంటిగడ్డపేళ్లు,

కోటిశో లోష్టభేదనః ॥ ౫౮ ॥

కోటిశః [పా] కోటీశః-లోష్టభేదనః॥ పు ॥ ౨-మంటిగడ్డలుకొట్టు కొయ్యపేళ్లు, A harrow

ప్రాజనం తోదనం తోత్త్రం

ప్రాజనమ్-తోదనమ్-తోత్త్రమ్॥న॥ 3-మునికోలపేళ్లు, ములుకఱ్ఱ, A goad, a whip.

ఖనిత్ర మవదారణమ్।

ఖనిత్రమ్-అవదారణమ్॥న॥ ౨-గుద్దలిపేళ్లు, A spade or hoe.

దాత్రం లవిత్ర మాబన్ధో యోక్త్రం యోత్త్ర

దాత్రమ్-లవిత్రమ్॥ న ॥ ౨ - కొడవలిపేళ్లు, A sickle.
ఆబన్ధః॥పు॥-యోక్త్రమ్-యోత్త్రమ్ ॥ న ॥ 3-పశువుల మెడనుగట్టుమోకుపేళ్లు

(మధో౽ఫలమ్ ॥ నిరీషం) కూటకం

The body of the plough exclusive of the pole and share.

కూటకమ్॥ న॥౧-అఫలమ్=కఱ్ఱులేనిదియు, నిరీషమ్=ఏఁడికోలలేనిదియునైన నాఁగేటిపేరు అఫలమ్-నిరీషమ్ - కూటకమ్॥ న॥ ఈ3ను-గూని కేపేళ్లని కొందఱు అధోహాలమనియుఁ బాఠముగలదు.

ఫాలః కృషికో

ఫాలః-కృషికః[పా]కృషీకా॥పు॥ ౨-కఱ్ఱుపేళ్లు, The plough-share.

లాఙ్గలం హలమ్ । గోదారణం (చ)సీరో(౽థ)

లాఙ్గలమ్-హలమ్[పా]హాలః॥పు॥-గోదారణమ్॥న॥-సీరః॥పు॥౪-నాఁగేటిపేళ్లు, A plough.

శమ్యా(స్త్రీ) యుగకీలకః॥ ౫౯ ౧॥

శమ్యా॥స్త్రీ॥-యుగకీలకః॥పు॥౨-కాఁడిచీలపేళ్లు, The pin of the yoke.

ఈషా లాఙ్గలదణ్డ(స్స్యాత్)

ఈషా [పా] ఈశా ॥ స్త్రీ॥-లాఙ్గలదణ్డః ॥ పు॥ ౨-ఏఁడికోలపేళ్లు, The shaft of the plough

సీతా లాఙ్గలపద్ధతిః।

సీతా[పా]శీతా-లాఙ్గలపద్ధతిః ॥ స్త్రీ॥౨-నాఁగేటిచాలుపేళ్లు, A furrow

(పుంసి)మేధిః(ఖలే దారు న్యస్తం యత్పశుబన్ధనే)॥ ౫౯ ౨॥

మేధిః॥పు॥౧-ఇది,ఖలే=కళ్లమున, పశుబన్ధనే=పసులఁగట్టునిమిత్తము, న్యస్తమ్=పాతిపెట్టిన, యత్ దారు=కొయ్య, The post of the threshing floor.

ఆశు వ్రీహిః పాటలః

ఆశు॥న॥-వ్రీహిః-పాటలః॥పు॥3-ఎఱ్ఱనివడ్లపేళ్లు, Rice ripening in the rains.

(స్యాత్) శితశూక య

శితశూకః-యవః॥పు॥ ౨-యవలపేళ్లు, Barley.

వా (సమా) । తోక్మ
(స్తు తత్ర హారితే)
కలాయ(స్తు)సతీనకః॥
౫౯3 ॥ హారేణుఖణ్డికౌ
(చాస్మిన్)
కోరదూష స్తుకోద్రవః।
మఙ్గల్యకో మసూ
రో౽
(థ)మకుష్టక మయుష్ట
కౌ॥౫౯౪ ॥ వనముద్గే
సర్షపే (తుద్వౌ)తున్తు
భ కదమ్బకౌ ।
సిద్ధార్థ (స్త్వేషధవ
లో)
గోధూమ స్సుమన
(స్సమౌ)॥ ౫౯౫॥
(స్యా) ద్యావక(స్తు)కు
ల్మాష
శ్చణకో హరిమన్థకః।
(ద్వౌతిలే) తిలపిఞ్జశ్చ
తిలపేజశ్చ (నిష్ఫలే)॥
క్షవః క్షుతాభి జననో
రాజికాకృష్ణికా౽సురీ।
(స్త్రియా) కఙ్గుప్రియ
ఙ్గూ (ద్వే)
అతసీ (స్యా) దుమా
క్షుమా॥ ౫౯౭॥

తోక్మః॥పు॥ ౧- హారితేతత్ర=పచ్చయవలపేరు, Green or unripe barley.

కలాయః సతీనకః[పా]సతీలకః-హారేణుః-ఖణ్డికః॥ పు॥౪-లంకలపేళ్లు, Peas.

[Paspalum frumentaceum.

కోరదూషః- కోద్రవః ॥ పు ॥ ౨ - ఆళ్లపేళ్లు,

మఙ్గల్యకః-మసూరః [పా] మసురః॥ పు ॥ ౨- చిఱుసెనగలపేళ్లు, Lentil.

మకుష్టకః [పా] ముకుష్టకః- మయుష్టకః [పా] మయష్టకః [పా] మపుష్టకః-వనముద్గః॥ పు॥3-అడవిపెసలపేళ్లు, Phaseolus lobatus.

సర్షపః-తున్తుభః [వా] తన్తుభః - కదమ్బకః॥ పు॥3-ఆవాలపేళ్లు, Mustard.

సిద్ధార్థః॥పు॥౧-ధవలఃఏషః = తెల్లనియావాలపేరు, Sinapis glauca. White mustard.

గోధూమః - సుమనః ॥ పు ॥ ౨-గోదుమలు, Wheat.

యావకః [పా] యవకః-కుల్మాషః [పా] కుల్మాసః॥పు॥ ౨ - అలసందలపేళ్లు, కారుమినుములును. Awnless barley.

చణకః-హరిమన్థకః॥పు॥ ౨-సెనగలు, Gram.

తిలపిఞ్జః-తిలపేజః॥పు॥ద్వౌ=ఈ ౨ను. నిష్ఫలే తిలే=పొల్లునువ్వులపేళ్లు, Barren sesamum.

క్షవః-క్షుతాభిజననః [వా] క్షుధాభిజననః ॥ పు॥ రాజికా-కృష్ణికా-ఆసురీ॥ స్త్రీ॥ ౫-నల్లయావాలపేళ్లు, Black Mustard.

కఙ్గుః-ప్రియఙ్గుః॥స్త్రీ॥ ౨-కొఱ్ఱలు,Panick Seed

అతసీ-ఉమా-క్షుమా॥ స్త్రీ॥ 3-నల్లయగిసెపేళ్లు Linseed.

మాతులానీ(తు)భఙ్గా యాం	మాతులానీ-భఙ్గా ॥ స్త్రీ ॥ ౨ - జనుము పేళ్లు, Hemp.
వ్రీహిభేద స్త్వణుః (పుమాన్)।	అణుః॥పు॥౧-వ్రీహిభేదః = చిఱువడ్ల పేరు, Panicum pilosum.
కింశారుస్సస్యశూకం (స్యాత్)	కింశారుః॥పు॥-సస్యశూకమ్॥ న॥ ౨- ధాన్యము యొక్క ముల్లు పేళ్లు, Beard of corn. [of corn.
కణిశం సస్యమఞ్జరీ॥	కణిశమ్॥న॥-సస్యమఞ్జరీ ॥ స్త్రీ॥ ౨-ఎన్ను, Ear
ధాన్యం వ్రీహిః స్తమ్బకరిః	ధాన్యమ్॥న॥-వ్రీహిః-స్తమ్బకరిః॥ పు॥౩- ధాన్యము పేళ్లు, Corn, grain, seed.
స్తమ్బో గుత్స (స్తృణాదినః)।	స్తమ్బః-గుత్సః॥పు॥౨-తృణాదినః=కసవు పైరు మొదలైనవానిగంట్లు, A clump of grass; a sheaf of corn.
నాడీనాలం (చకాణ్డోఽస్య)	నాడీ॥స్త్రీ॥-నాలమ్॥న॥౨- అస్య= ఈతృణాదుల యొక్క, కాణ్డః=కాడ పేళ్లు, ఊఁచలు, Stalk.
పలాలో (ఽస్త్రీ సనిష్ఫలః)॥ ౨౯౯॥	పలాలః॥పు॥౧-నిష్ఫలః=ధాన్యముపోయిన, సః=ఆపూరికట్ట పేరు, Straw. [పొల్లు పేళ్లు, chaff.
కడఙ్గరో బుసం (క్లీబే) (ధాన్యత్వచి) తుషః (పుమాన్)।	కడఙ్గరః॥పు॥-బుసమ్ [పా] బుషమ్॥ న ॥ ౨- తుషః॥ పు ॥ ౧ - ధాన్యత్వచి = ఊముక పేరు, Husk of corn.
శూకో (ఽస్త్రీ శ్లక్ష్ణతీక్ష్ణాగ్రే)	శూకః॥ పు॥ ౧-ఇది, శ్లక్ష్ణతీక్ష్ణాగ్రే= సూక్ష్మమైవాఁడియు నయినవరిముల్లు పేరు, తేలుముల్లు మొదలయినవాని పేరును, Awn; bristle.
శమీ శిమ్బా	శమీ-శిమ్బా [పా] సిమ్బా॥స్త్రీ॥ ౨-కాయధాన్యములునురిచినపొట్టు, A legume or pod.
(త్రిషూత్తరే)॥ ౩౦౦॥	ఉత్తరే= ముందుచెప్పఁగల ఋద్ధ ఆవసితపూతబహులీకృత శబ్దములు రను ॥ త్రి ॥
ఋద్ధ మావసితం(ధాన్యం)	ఋద్ధమ్-ఆవసితమ్[ప] అవసితమ్ ౨- ధాన్యమ్ =నురిచినధాన్యము, Winnowed & stored grain.
పూతం (తు) బహులీకృతమ్।	పూతమ్- బహులీకృతమ్ ॥ ౨- తూర్పెత్తిన ధాన్యము పేళ్లు, Threshed out and winnowed.

(మాషాదయ)శ్శమీధాన్యే శూకధాన్యే (యవాదయః)॥ ౬౦౧॥ శాలయః (కలమాద్యాశ్చ షష్టికాద్యాశ్చ పుంస్యమీ)।

మినుములు పెసలు మొదలైనవి శమీధాన్యములనంబడును, Grain in pods. యవలు గోధుమలు మొదలైనవి శూకధాన్యము లనంబడును, Bearded corn. రాజనాలు ఎఱ్ఱరాజనాలు వొడ్డు రాజనాలు మొదలయినవియు అఱువది దివసములకు పండుధాన్యములు మొదలైనవియు శాలిధాన్యములనంబడును, Rice. ఈమాష యవ శాలి కలమ షష్టికశబ్దములు॥ పు॥

(తృణధాన్యాని) నీవారాః

నీవారః॥ పు॥ ౧- తృణధాన్యాని = ఒకరువిత్తకయే పడి మొలచిపండు గునుకువరి దూసర్లు మొదలయినధాన్యములపేరు, Wild grains.

(స్త్రీ)గవేధుర్గవేధుకా॥ ౬౦౨॥

గవేధుః- గవేధుకా॥ స్త్రీ॥ ౨- అడవిగోదుమలపేళ్లు, Coix barbata.

అయోగ్రం ముసలో (ఽస్త్రీస్యాత్)

అయోగ్రమ్॥న॥-ముసలః॥ ష్ప॥ ౨- రోఁకలిపేళ్లు, A pestle for cleaning rice.

ఉదూఖల ములూఖలమ్।

ఉదూఖలమ్-ఉలూఖలమ్॥న॥ ౨- ఱోటిపేళ్లు, A mortar

ప్రస్ఫోటనం శూర్ప (మస్త్రీ)

ప్రస్ఫోటనమ్॥న॥-శూర్పమ్॥ ష్ప॥ ౨- చేటపేళ్లు, A winnowing basket.

చాలనీ తితఉః (పుమాన్)॥ ౬౦౩॥

చాలనీ॥ స్త్రీ॥- తితఉః॥ పు॥ ౨- జల్లెడపేళ్లు, A sieve or cribble. [A sack or gunny bag.

స్యూత ప్రసేవౌ

స్యూతః [పా] స్యోనః- ప్రసేవః॥పు॥ ౨-పల్లిక,

కణ్డోల పిటౌ

కణ్డోలః-పిటః॥పు॥ ౨-గంపపేళ్లు, A basket.

కటకిలిఞ్జకౌ।(సమానౌ)

కటః-కిలిఞ్జకః॥పు॥ ౨-చాఁపపేళ్లు, A mat.

రసవత్యాం(తు) పాకస్థానం మహానసమ్॥౬౦౪॥

రసవతీ॥స్త్రీ॥-పాకస్థానమ్- మహానసమ్॥ న ॥ ౩- వంటసాలపేళ్లు, A kitchen.

పౌరోగవ(స్తదధ్యక్షః) సూపకారా(స్తు) వల్లవాః। ఆరాలికా ఆన్ధసి

పౌరోగవః॥౧- తదధ్యక్షః = ఆవంటసాలయధికారిపేరు, An overseer of the kitchen సూపకారః-వల్లవః - ఆరాలికః - ఆన్ధసికః-సూదః - ఔద

కా స్సూదా ఔదనికా గుణాః॥ ౬౦౫॥ ఆపూపికః కాన్దవికో భక్ష్యకార (ఇమే త్రిషు)।

నికః- గుణః॥ ౭- వంటవానిపేళ్లు, A cook. ఆపూపికః- కాన్దవికః- భక్ష్యకారః॥ ౩- పిండివంటలువండువానికిఁగాని అమ్మువానికిఁ గాని పేళ్లు, A baker. పౌరోగవశబ్దము మొదలుకొని ఈ ౧౧ ॥త్రి॥

అశ్మన్తముద్ధానమధిశ్రయణీ చుల్లిరన్తికా॥ ౬౦౬॥

అశ్మన్తమ్-ఉద్ధానమ్ [పా] ఉద్ధ్మానమ్॥ న॥- అధిశ్రయణీ-చుల్లిః [ప] చుల్లీః- అన్తికా॥ స్త్రీ॥ ౫- పొయ్యి పేళ్లు, A furnace or fire-place

అఙ్గారధానికా ఽఙ్గారశకట్యపి హసన్త్యపి హసన్యపి (ధన స్త్రీ స్యా) దఙ్గారో ఽలాత ముల్ముకమ్ ॥ ౬౦౭॥

అఙ్గారధానికా-అఙ్గారశకటీ- హసన్తీ- హసనీ॥ స్త్రీ॥ ౪-అగ్నిష్ఠ, కుంపటియు, A portable furnace.

అఙ్గారః॥ పు॥ ౧- నిప్పులపేరు, బొగ్గులపేరు నికొందఱు, Charcoal. అలాతమ్- ఉల్ముకమ్॥ న॥ ౨-కొఱవిపేళ్లు, Half burnt wood. ఈ 3 ను, కొఱవిపేళ్లనికొందఱు, A fire brand.

(క్లీబే) ఽమ్బరీషం భ్రాష్ట్రో (నా)

అమ్బరీషమ్॥ న॥- భ్రాష్ట్రః॥ పు॥ ౨- మంగలము పేళ్లు, A frying pan.

కన్దు (ర్వా) స్వేదనీ (స్త్రియామ్)।

కన్దుః॥ పు॥- స్వేదనీ॥ స్త్రీ॥ ౨- పెనముపేళ్లు, An iron plate or pan. [కాఁగుపేళ్లు, A large jar.

అలిఞ్జర (స్స్యా) న్మణికః కర్కర్యాలూ ర్గలన్తికా॥ ౬౦౮॥

అలిఞ్జరః-మణికః॥ పు॥ [ప] మణికమ్॥ న॥ ౨- కర్కరీ-ఆలూః [పా] అలుః- గలన్తికా॥ స్త్రీ॥ ౩- గడి, గిండివంటికుండ, A pitcher. [డపేళ్లు, A pot.

పిఠరః స్థాల్యుఖా కుణ్డం కలశ (స్తు త్రిషు ద్వయోః)। ఘటః కుటనిపా (వ స్త్రీ) శరావో వర్ధమానకః॥ ౬౦౯॥

పిఠరః॥ పు॥- స్థాలీ-ఉఖా॥ స్త్రీ॥- కుణ్డమ్॥ న॥ ౪-కుం

కలశః॥ త్రి॥-ఘటః॥ పు॥- కుటః- నిపః॥ పు॥ ౪- కడవపేళ్లు, A waterpot.

శరావః॥ పు॥-వర్ధమానకః॥ పు॥ ౨- మూఁకుడుపేళ్లు, A lid. [కుడుపేళ్లు, A seether or boiler.

ఋజీషం పిష్టపచనం కంసో (ఽ స్త్రీ) పానభాజనమ్।

ఋజీషమ్- పిష్టపచనమ్॥ న॥ ౨- బూరెలమూఁ

కంసః॥ పు॥- పానభాజనమ్॥ న॥ ౨- గిన్నెపేళ్లు, కంచము, A goblet; a metallic vessel.

కుతూః (కృత్తిస్నేహ పాత్రే)	కుతూః॥ స్త్రీ॥ ౧-కృత్తిస్నేహపాత్రే=చర్మముతోఁజేసిన తైలపాత్రమునకు పేరు, పెద్ద సిద్దె, A leather bottle for oil.
(సైవాల్పా) కుతుపః (పుమాన్)॥ ౬౧౦॥	కుతుపః॥ పు॥ ౧-అల్పాసైవ = చిన్నసిద్దెపేరు, A small leather bottle.
(సర్వమావపనం) భాణ్డం పాత్రామత్రే(చ) భాజనమ్।	భాణ్డమ్ - పాత్రమ్-అమత్రమ్ - భాజనమ్॥ న॥ ౪,సర్వమ్ = సమస్తమయిన, ఆవపనమ్=ఒక వస్తువునుంచు గోన కడవ మొదలయిన వస్తువుల పేళ్లు, A vessel. [A ladle or spoon.
దర్వీః కమ్బిః ఖజాకా(చ) (స్యా)త్తర్దూర్దారుహస్తకః॥ ౬౧౧॥	దర్వీః-కమ్బిః-ఖజాకా॥ స్త్రీ॥౩-తెడ్డుపేళ్లు, గరిటె, తర్దూః॥ పు॥-దారుహస్తకః॥ పు॥ ౨-చట్టువము పేళ్లు, కొయ్యతెడ్డు, A wooden ladle.
(అస్త్రీ) శాకం హరితకం శిగ్రు	శాకం॥ పు॥-హరితకమ్॥ న॥-శిగ్రుః॥పు॥౩-కూరపేళ్లు, A potherb.
(రస్య తు నాడికా)। కడమ్బ(శ్చ)కలమ్బ(శ్చ)	కడమ్బః-కలమ్బః॥ పు॥ ౨-అస్యనాడికా = ఈ కూరకాడపేళ్లు, Stalk of a potherb.
వేశవార ఉపస్కరః॥ ౬౧౨॥	వేశవారః [పా] వేసవారః-ఉపస్కరః॥ పు॥ ౨-ఇంగువ జీలకఱ్ఱ మొదలయిన సంబారాల పేళ్లు, A condiment, seasoning.
తిన్త్రిడకం(చ)చుక్రం(చ)వృక్షామ్లమ్	తిన్త్రిడీకమ్ [పా] తిన్తిడీకమ్ - తిన్త్రిణీకమ్-చుక్రమ్-వృక్షామ్లమ్॥ న॥ ౩ - చింతపండు పేళ్లు, The tamarind fruit.
(మథ) వేల్లజమ్। మరీచం కోలకం కృష్ణమూషణం ధర్మపత్తనమ్॥	వేల్లజమ్-మరీచమ్ [పా] మరిచమ్ - కోలకమ్-కృష్ణమ్ - ఊషణమ్ [పా] ఉషణమ్ - ధర్మపత్తనమ్॥ న॥ ౬-మిరియాలపేళ్లు, Pepper.
జీరకో జరణో౽జాజీ కణా	జీరకః-జరణః॥ పు॥-అజాజీ-కణా॥ స్త్రీ॥ ౪ - జీలకఱ్ఱపేళ్లు, Cumin.
(కృష్ణేతుజీరకే)। సుషవీ కారవీ పృథ్వీ పృథుః కాలోపకుఞ్చికా॥	సుషవీ [పా] సుశవీ - కారవీ - పృథ్వీ - పృథుః - కాలా - ఉపకుఞ్చికా॥ స్త్రీ॥ ౬ - నల్ల జీలకఱ్ఱపేళ్లు, Nigella Indica.

ఆర్ద్రకం శృఙ్గబేరం (స్యా దథ)	ఆర్ద్రకమ్ - శృఙ్గబేరమ్॥ న॥ ౨-అల్లము పేళ్లు, Ginger.
చ్ఛత్రా వితున్నకమ్। కుస్తుమ్బురుచ ధాన్యాక	ఛత్రా॥ సీ॥-వితున్నకమ్ - కుస్తుమ్బురు-ధాన్యాకమ్॥న॥౪-కొత్తిమిరి పేళ్లు, కొత్తమల్లి, Coiiandei.
(మథ) శుణ్ఠీ మహౌషధమ్ ॥ ౭౧౫॥ (స్త్రీనపుంసకయో) ర్విశ్వం నాగరం విశ్వభేషజమ్।	శుణ్ఠీ॥ సీ॥-మహౌషధమ్ ॥ న॥ - విశ్వమ్॥ పు॥ - నాగరమ్ - విశ్వభేషజమ్॥ న॥ ౫ - సొంటిపేళ్లు, Dııed ginger.
ఆరనాలక సౌవీర కుల్మాషాభిషుతాని(చ)॥ అవన్తిసోమ ధాన్యామ్ల కుఞ్జలాని(చ) కాఞ్జికే।	ఆరనాలకమ్-సౌవీరమ్ - కుల్మాషాభిషుతమ్ [ప] కుల్మాషమ్ - అభిషుతమ్ - అవన్తిసోమమ్ - ధాన్యామ్లమ్-కుఞ్జలమ్-కాఞ్జికమ్ [పా] కాఞ్చికమ్॥ న॥౭-కలిపేళ్లు, కడుగునీళ్లును, Sour gruel.
సహస్రవేధి జతుకం బాహ్లీకం హిఙ్గు రామఠమ్॥	సహస్రవేధి-జతుకమ్-బాహ్లీకమ్ [పా] బాహ్లీకమ్-హిఙ్గు-రామఠమ్॥ న॥౫-ఇంగువ, Asafœtida.
(తత్పత్త్రీ)కారవీ పృథ్వీ బాష్పికా కబరీ పృథుః।	కారవీ-పృథ్వీ - బాష్పికా - కబరీ-పృథుః॥ సీ॥౫-తత్పత్త్రీ=ఆయింగువ మ్రాని పేళ్లు.
నిశాఖ్యా కాఞ్చనీ పీతా హరిద్రా వరవర్ణినీ॥	నిశాఖ్యా - కాఞ్చనీ - పీతా-హరిద్రా-వరవర్ణినీ॥ సీ॥ ౫ - పసుపుపేళ్లు, Turmeric.
(సాముద్రం యత్తు లవణ) మక్షీబం వశిరం (చతత్)।	అక్షీబమ్-వశిరమ్ [పా] వసిరమ్॥ న॥-౨-సాముద్రమ్=సముద్రమునఁ బుట్టిన, యత్తులవణమ్ = ఏ యుప్పుగలదో, తత్ =దాని పేళ్లు, Sea salt.
సైన్ధవో(ఽస్త్రీ) శీతశివం మాణిబన్థం (చ సిన్ధుజే)॥ ౭౧౬॥	సైన్ధవః॥ పు॥-శీతశివమ్ [పా] సితసివమ్-మాణిబన్థమ్[పా]మాణిమన్థమ్-సిన్ధుజమ్॥ న॥౪-సైంధవ లవణము పేళ్లు, Rock salt.
రౌమకే బస్తకం	రౌమకమ్-బస్తకమ్॥ న॥ ౨ - శాంభరి దేశమునందు రుమయను గనిలోఁ బుట్టిన యుప్పు పేళ్లు-చౌటుప్పని కొందఱందురు.
పాక్యం బిడం (చ కృతకే ద్వయమ్)।	పాక్యమ్ - బిడమ్॥ న॥, ద్వయమ్ = ఈ ౨ను, కృతకే=అంటుప్పు పేళ్లు, Factitious salt.

సౌవర్చలేఽక్షం రుచకే	సౌవర్చలమ్-అక్షమ్-రుచకమ్॥ న॥౩ - సౌవర్చలవణమను నుప్పుపేళ్లు. [వర్చలవణముపేరు
తిలకం (తత్ర మేచకే)॥	తిలకమ్॥న॥ ౧ మేచకే=నల్లనైన, తత్ర=ఆ సౌ
మత్స్యణ్డీ ఫాణితం ఖణ్డవికారా	మత్స్యణ్డీ [పా] మత్స్యణ్డీ॥సీ॥ - ఫాణితమ్॥న॥- ఈ ౨ను, ఖణ్డవికారా = శర్కరావికారములు. ఘుటికయగునట్లు కాచినచెఱకుపాగు మత్స్యణ్డీ, Granulated sugar. అర్ధపాకముగాఁ గాచినపాగు ఫాణితము, Inspissated juice of sugar cane.
శర్కరా సితా ।	శర్కరా-సితా॥సీ॥౨-పంచదార, Sugar
కూర్చికా (క్షీరవికృతి స్స్యాత్)రసాలా తు మార్జితా॥ ౯౨౧॥	కూర్చికా ॥ సీ॥ ౧, క్షీరవికృతిః = జున్నుపేరు, Inspissated milk రసాలా - మార్జితా॥సీ॥ ౨-సిగరిపేళ్లు, Curds with sugar & spices. దధిశర్కరామరీచాదికృతమైన లేహ్యముపేళ్లనికొందఱు.
(స్యా) త్తేమనం(తు) నిష్ఠానం	తేమనమ్ - నిష్ఠానమ్॥ న॥ ౨ - మజ్జిగచారు, ఊరుబిండి, Sauce or condiment
(త్రిలిఙ్గా వాసితావధేః) ।	శూలాకృతశబ్దము మొదలు వాసితశబ్దము వఱకు ముందుచెప్పఁగల శబ్దములు॥ త్రి॥
శూలాకృతం భటిత్రం(చ) శూల్య	శూలాకృతమ్-భటిత్రమ్-శూల్యమ్॥ త్రి॥ ౩ - కఱకుట్టుపేళ్లు ఇనుపకత్తిని కుట్టి పక్వము చేయఁబడునది, Roasted on a spit.
ముఖ్యం(తు)పైఠరమ్॥ ౯౨౨॥	ఉఖ్యమ్-పైఠరమ్॥ త్రి॥ ౨ - కుండలోవండిన పిండిమొదలయినదానిపేళ్లు, Boiled in a caldron.
ప్రణీత ముపసంపన్నం	ప్రణీతమ్-ఉపసంపన్నమ్॥ త్రి॥౨- పాకముచేతను రసముచేతనుసమగ్రమైనశాకాదులు, Dressed.
ప్రశస్తం (స్యా త్సుసంస్కృతమ్) ।	ప్రశస్తమ్ [పా] ప్రయస్తమ్ - సుసంస్కృతమ్॥ త్రి॥ ౨-ఇంగువ జీలకఱ్ఱ మొదలయినవిచేర్చి తిరగఁబోసిన పదార్థముపేరు, Seasoned.
(స్యా) త్పిచ్ఛిలం (తు) విజిలం	పిచ్ఛిలమ్ - విజిలమ్॥ త్రి॥ ౨ - మీఁగడగట్టిన దానిపేళ్లు, Greasy; moist; slimy.

సంమృష్టం శోధితం (సమే)	సంమృష్టమ్ - శోధితమ్॥ త్రి॥ ౨-గాలించినదానిపేళ్లు, రాళ్లు లేని యొ వస్తువు, Strained.
విశ్యాణం మసృణం స్నిగ్ధం (తుల్యే)	చిక్కణమ్-మసృణమ్-స్నిగ్ధమ్॥ త్రి॥ 3 - జిడ్డుగలదానిపేళ్లు నిగ్గుగలది చక్కనిది, Unctuous, oily, smooth.
భావితె వాసితే	భావితమ్-వాసితమ్॥ త్రి॥ ౨ - వాసింపఁజేసిన [వస్తువుపేళ్లు, Scented
ఆపక్వం పౌలి రభ్యూషః	అపక్వమ్॥న॥ - పౌలిః-అభ్యూషః॥ పు॥ 3 - సగముడికిన పేళ్లు, Food half dressed.
లాజాః (పుం భూమ్ని చా) అక్షతాః॥ ౬౭॥	లాజాః॥ ౧ - పేలాలపేరు, Fried grain అక్షతాః॥ ౧-అక్షతలపేరు ఈ ౨ను॥ పు, బ॥. లాజశబ్దము॥ స్త్రీ,ప॥, అక్షతశబ్దము॥న, ప॥ఋం గలదు.
పృథుక (స్సాన్త్రీ) చ్చిపిటకో	పృథుకః - చిపిటకః॥ పు॥ ౨ - అటుకుల పేళ్లు, Rice flattened.
ధానా (భృష్టయవే స్త్రియామ్) ।	ధానాః॥ స్త్రీ॥౧-భృష్టయవే=వేయించిన యవలు, Fried barley or rice.
పూపో౽పూపః పిష్టక (స్స్యాత్) కరంభో (దధిసక్తవః)॥ ౬౮॥	పూపః - అపూపః - పిష్టకః॥ పు॥ 3 - పిండివంటపేళ్లు, A cake. కరంభః॥ పు॥ ౧-దధిసక్తవః = పెరుగుగలిపిన వేపుడుపిండిపేరు, Cake mixed with curds.
భిస్సా (స్త్రీ) భక్తమన్ధోఽన్న మోదనో (౽స్త్రీ స) దీదివిః ।	భిస్సా॥స్త్రీ॥-భక్తమ్-అన్ధః॥ న॥-అన్నమ్॥ న॥-ఓదనః॥న్న॥-దీదివిః॥ పు॥ ౬ - వంటకముపేళ్లు, Boiled rice
భిస్సటా దగ్ధికా	భిస్సటా - దగ్ధికా॥ స్త్రీ॥ ౨ - మాడినవంటకము [పేళ్లు, Boiled rice scorched.
(సర్వరసాగ్రే) మణ్డ (మస్త్రియామ్)॥	మణ్డమ్॥ న్న॥ ౧-సర్వరసాగ్రే = నెయ్యి మొదలైన యన్నిరసములపై తేటపేరు, Scum.
మాసరాచామ నిస్రావా (మణ్డభక్తసముద్భవే) ।	మాసరః ఆచామః - నిస్రావః॥పు॥ 3 - భక్తసముద్భవే = అన్నమునుండఁగా వార్చిన, మణ్డ = గంజిపేళ్లు, Scum of boiled rice.
యవాగూ రుష్ణికా శ్రాణా విలేపీతరలా (చసా)॥	యవాగూః-ఉష్ణికా-శ్రాణా - విలేపీ-తరలా॥స్త్రీ॥ ౫-కాపుడుగంజిపేళ్లు, Rice gruel.

మ్రక్షణాభ్యఞ్జనే తై లం కృసర స్తు తిలౌదనః॥	మ్రక్షణమ్ - అభ్యంజనమ్॥ న॥ ౨- తైలము, తలంటు కృసరః॥పు॥ = నువ్వులుకలసినయన్నము.
గవ్యం (త్రిషు గవాం సర్వం)	గవ్యమ్॥త్రి॥ ౧- గవామ్= గోవులయొక్క, సర్వమ్ = పాలు పెరుగు మొదలయిన వానికిని, అవయవములకును పేరు, Belonging to a cow.
గోవి ట్గోమయ (మస్త్రియామ్)।	గోవిట్॥పు,స్త్రీ॥- గోమయమ్॥ న॥౨- ఆవుపేడ పేళ్లు, Cow-dung. [పేరు, Dry cow-dung.
(తత్తు శుష్కం) కరీషో (ఽస్త్రీ) దుగ్ధం క్షీరం పయ (స్సమమ్)॥	కరీషః॥న॥౧- శుష్కంతత్ = ఎండినగోమయపేడ దుగ్ధమ్-క్షీరమ్-పయః॥ న॥స॥౩- పాలు, Milk.
పయస్య (మాజ్య దధ్యాది)	పయస్యమ్॥ న॥౧-ఆజ్యదధ్యాది= నెయ్యి పెరుగు వెన్న మొదలైన దానిపేరు, Prepared from milk.
ద్రప్సం (దధి ఘనేత రత్।)	ద్రప్సమ్॥న॥౧- పెరుగులోనడుగు పెరుగు, నడి పెరుగు,మీఁది పెరుగులకు, (ద్రవము, ఘనము, శరము అని పేళ్లు, అందులో, ఘనేతరత్ = ఘనముదక్క దక్కిన ద్రవముశరము అను పెరుగు ద్రప్సము అనఁబడును, Thin or diluted curds.
ఘృత మాజ్యం హవి స్సర్పిః	ఘృతమ్-ఆజ్యమ్-హవిః॥ న॥- సర్పిః॥ న,స॥ ౪- నేతి పేళ్లు, Ghee; clarified butter.
నవనీతం నవోద్ధృతమ్॥ ౭౯॥	నవనీతమ్-నవోద్ధృతమ్-॥ న॥ ౨- వెన్న పేళ్లు, Fresh butter
(తత్తు) హైయఙ్గవీనం (యత్ హ్యోగోదో హోద్భవం ఘృతమ్)	హ్యోగోదోహోద్భవమ్—హ్యః = తొలునాటి,గో=ఆవుయొక్క,దోహ=పాలపిదుకు, ఉద్భవమ్ = పుట్టిన, ఘృతమ్= నెయ్యిగాని వెన్నగాని, యత్ =ఏదిగలదో, తత్ = అది, హైయఙ్గవీనమ్॥ న॥ ౧-హైయఙ్గవీనమనఁబడును, Butter of yesterday's milk.
దణ్డాహతం కాల శేయ మరిష్ట(మపి)గోరసః॥	దణ్డాహతమ్-కాలశేయమ్-అరిష్టమ్॥న॥ గోరసః॥పు॥ ౪- మజ్జిగమాత్రము, Butter-milk.
తక్రం హ్యుదశ్విన్మ	తక్రమ్ ఉదశ్విత్ -మథితమ్॥ న॥ ౬-కెను-పే

థితం (పాదామ్బ్వర్ధాం బు నిర్జలమ్)।	సగా, పాదామ్బు = నాలుగవపాలునీళ్లుగలసినమజ్జిగకును, అర్ధామ్బు = సగమునీళ్లుగలసినమజ్జిగకును, నిర్జలమ్=నీళ్లుగలియనిమజ్జిగకును పేళ్లు.
(మణ్డం దధిభవం) మస్తు	మస్తు॥న॥౧-దదిభవమ్= పెరుఁగువలనఁబుట్టిన, మణ్డమ్=పరకపేరు పెరుఁగుమీఁది తేట మీఁగడయని కొందఱు, Whey of curds.
పీయూషో (ఽభినవం పయః)॥ ౬౩౧॥	పీయూషః॥పు॥౧- అభినవమ్= నూతనమయిన, పయః=పాలు, అనఁగా నీనిన యేడుదినములలోని యీనుపాలు పేరు. జున్నుపాలు.
అశనాయా బుభుక్షా క్షుత్	అశనాయా - బుభుక్షా - క్షుత్ ॥ ధ్॥ స్త్రీ॥ ౩- ఆఁకలిపేళ్లు, Hunger.
గ్రాసస్తు కబలః (పుమాన్)।	గ్రాసః-కబలః॥పు॥౨-కడిపేళ్లు, A mouthful.
సపీతిః (స్త్రీ)తుల్యపానం	సపీతిః॥స్త్రీ॥- తుల్యపానమ్॥ ౨- కూడిపానముచే[యుటపేరు, Drinking together.
సగ్ధిః (స్త్రీ) సహభోజనమ్॥ ౬౩౨॥	సగ్ధిః[పా]జగ్ధిః॥స్త్రీ॥-సహభోజనమ్॥ న॥ ౨-పొత్తునఁగాని యొకబంతినిగాని కుడుచుటకు పేరు, Eating together.
ఉదన్యా (తు) పిపాసా తృట్తర్షో	ఉదన్యా-పిపాసా-తృట్॥ ష్॥స్త్రీ॥- తర్షః॥ పు॥౪ దప్పిపేళ్లు, Thirst
జగ్ధి (స్తు) భోజనమ్। జేమనం లేప ఆహారో నిఘసో న్యాద (ఇత్యపి)॥	జగ్ధిః॥స్త్రీ॥-భోజనమ్- జేమనమ్॥న॥- లేపః [పా] లేహః-ఆహారః - నిఘసః [పా] నిఘాసః - న్యాదః॥ పు॥౭-భోజనముపేళ్లు, Food, Meal.
సౌహిత్యం తర్పణం తృప్తిః	సౌహిత్యమ్-తర్పణమ్॥న॥-తృప్తిః॥ స్త్రీ॥౩- తనివిపేళ్లు, Satiety.
ఫేలా (భుక్తసముజ్ఝితమ్)।	ఫేలా॥ స్త్రీ॥౧-భుక్తసముజ్ఝితమ్ = భోజనమువలన విడువఁబడినది, భోజనము చేయఁగామిగిలిన యెంగిలి, Orts; leavings of a meal.
కామం ప్రకామం పర్యాప్తం నికామ మేష్టం	కామమ్- ప్రకామమ్-పర్యాప్తమ్-నికామమ్-ఇష్టమ్-యథేప్సితమ్॥ అవ్య॥ ఈ౬ను యథేష్టమైన

యథేప్సితమ్॥ ౬౩౪॥
To the heart's content.

దానిపేళ్లు కడమశబ్దములు తలఁచుగా క్రియావిశేషణములుగనుక॥ న॥, Sufficiently, enough

గోపే గోపాల గోసంఖ్య గోధుగాభీర వల్లవాః।

గోపః-గోపాలః- గోసంఖ్యః-గోధుక్॥హ॥- ఆభీరః-వల్లవః॥ పు॥ ౬- గొల్లవానిపేళ్లు, Herdsman.

(గోమహిష్యాదికం) పాదబన్ధనం

పాదబన్ధనమ్॥ ౧-గోమహిష్యాదికమ్ = ఆవులు ఎనుములు మొదలయిన పసులపేరు, ఇచట 'యాదవంధనం' అని పాఠముగలదు, Stock of cattle

(ద్వౌ గవీశ్వరే)॥ గోమాన్ గోమీ

గోమాన్॥త్॥-గోమీ॥న్॥పు॥ ౨, గవీశ్వరే= ఆవులకుఁగర్తయైనవానిపేళ్లు, Owner of kine.

గోకులం (తు) గోధనం (స్యాద్గవాం వ్రజే)।

గోకులమ్-గోధనమ్॥ న॥౨, గవామ్ = ఆవులయొక్క, వ్రజే=మందపేళ్లు, A cow-pen.

(త్రిష్వా)శిత ఙ్గవీనం (తద్గావో యత్రాశితాః పురా)॥ ౬౩౬॥
Where cattle have dwelt.

ఆశితఙ్గవీనమ్॥ త్రి॥, పురా=మున్ను, గావః= ఆవులు, యత్ర=ఎచ్చట, ఆశితాః = మేపఁబడినవో, తత్ =ఆచోటికిపేరు, Formerly grazed by cattle. "త్రిష్వాసితంగవీనం తద్గావోయత్రోషితాఃపురా" అను పాఠమునందు, ఆశితఙ్గవీనమ్॥ త్రి॥= పూర్వమావు లున్నస్థలముపేరు.

ఉక్షా భద్రో బలీవర్ద ఋషభో వృషభో వృషః। అనడ్వాన్ సౌరభేయో గౌః

ఉక్షా॥న్॥-భద్రః-బలీవర్దః- ఋషభః - వృషభః-వృషః-అనడ్వాన్॥ హ॥- సౌరభేయః-గౌః॥ ఓ॥ పు॥ ౯-ఎద్దుపేళ్లు, A bull or ox.

(ఉక్ష్ణాం సంహతి) రౌక్షకమ్॥ ౬౩౭॥

ఔక్షకమ్॥న॥౧, ఉక్ష్ణామ్= ఎద్దులయొక్క, సంహతిః=సమూహముపేరు, A herd of oxen.

గవ్యాగోత్రా (గవాం)

గవ్యా-గోత్రా॥స్త్రీ॥౨ - గవామ్ = ఆవులగుంపుపేళ్లు, A herd of kine.

(వత్సధేన్వో) ర్వాత్సక ధైనుకే।

వాత్సకమ్॥న॥= A herd of calves. ధైనుకమ్॥ న॥=A herd of milch-cows. ఈ౨ను వరుసగా, వత్సధేన్వోః = దూడలసమూహమునకును లేగటియావులసమూహమునకును పేళ్లు.

(ఉక్షా మహా) న్మహోక్షః (స్యాత్) వృద్ధోక్షః(స్తు)జరద్గవః ॥

మహోక్షః॥పు॥ ౧ - మహాన్ = గొప్పదైన, ఉక్షా=ఎద్దు, A large bull or ox [An old bull

వృద్ధోక్షః-జరద్గవః॥పు॥ ౨ - ముదిసినయెద్దు.

(ఉత్పన్న ఉక్షా) జాతోక్షః

జాతోక్షః॥పు॥ ౧-ఉత్పన్న ఉక్షా = మోయు వయస్సుగలిగి చిక్కుపోనికోడెపేరు, A bullock.

(సద్యోజాతస్తు) తర్ణకః ।

తర్ణకః॥పు॥ ౧-సద్యఃజాతః = అప్పుడుపుట్టినదూడపేరు, A new-born calf

శకృత్కరి (స్తు) వత్స (స్యాత్)

శకృత్కరిః వత్సః॥పు॥ ౨-ఏడాదిలోనిదూడపేరు, A calf.

దమ్య వత్సతరౌ (సమౌ)॥ ౬౩॥

దమ్యః-వత్సతరః॥పు॥ ౨ - మోయనున్నను పనులకుపనికొని వయస్సుగలకోడెపేళ్లు, A steer

ఆర్షభ్య(ష్షండతాయోగ్యః)

ఆర్షభ్యః॥పు॥ ౧-షండతాయోగ్యః=ఆంబోతుగావిడుటకుఁ దగినకోడెపేరు, A steer fit to be set free.

షండో గోపతి రిట్చరః ।

షండః-గోపతిః-ఇట్చరః॥పు॥ ౩ ఆంబోతుపేళ్లు, A bull at liberty

(స్కంధప్రదేశోఽస్య) వహః

వహః॥పు॥౧-అస్య = ఈయెద్దుయొక్క, స్కంధప్రదేశః=మూఁపుపేరు, A bull's shoulder.

సాస్నా(తు)గలకంబలః॥

సాస్నా॥స్త్రీ॥-గలకంబలః॥పు॥ ౨ - గంగడోలు, A bull's dew-lap

(స్యా) న్నస్తిత(స్తు)నస్యోతః

నస్తితః-నస్యోతః॥పు॥ ౨-ముక్కుత్రాడుగట్టిన యెద్దుపేళ్లు, An ox with a rein through his nose.

ప్రష్ఠవాడ్యుగపార్శ్వగః ।

ప్రష్ఠవాట్॥పుం॥-యుగపార్శ్వగః॥పు॥ ౨-నాఁడిమోయు నెద్దులదాపున పనినేర్చుటకుఁ గట్టిన యెద్దుపేళ్లు, Young cattle in training.

(యుగాదీనాంతువోఢారో) యుగ్య ప్రాసఙ్గ్య శాకటాః॥ ౬౪॥

యుగ్యః-ప్రాసఙ్గ్యః-శాకటః॥పు॥ - ఈ క్రమము, యుగాదీనామ్ వోఢారః = వరుసగా కాఁడిమోయు నెద్దునకును రెంటెనకాఁడి మోయు నెద్దునకును బండిమోయు నెద్దునకును పేళ్లు.

(ఖన త్యనేన తద్వోఢాఽస్యేదం) హాలికసై

హాలికః-సైరికః॥పు॥ - ఈ రెండు, అనేన=ఈ నాఁగేటిచేత, యః ఖనతి = ఎవఁడుదున్నుచున్నాఁ

రికా।
Belonging to a plough.

...వానికిని. తద్వోఢారః = దానిమోయునాగికిని, ...ఇదమ్=ఈనాగేటిసంబంధమయిన దానికిని పేర్లు, A plough man , a plough-cattle.

ధూర్వహే ధుర్య ధౌరేయ ధురీణా (స్స)ధురంధరాః॥ ౬౮౨॥

ధూర్వహాః-ధుర్యాః ధౌరేయాః- ధురీణాః-ధురంధరాః॥ పు॥౫-బండి నాఁగేలు మొదలైనభారము వహించు ఎద్దు మొదలైనదానిపేర్లు, A beast of burden.

(ఉభా) వేకధురీణైక ధురా వేకధురావహే।

ఏకధురీణాః-ఏకధురాః-ఏకధురావహాః॥పు॥౩-బండి నాఁగేలు మొదలైనభారములలో నొక్కభారమునే మోయుదానిపేర్లు, Cattle for special burden.

(సతు) సర్వధురీణో (యోభవేత్సర్వ ధురావహః)॥ ౬౮౩॥

సర్వధురీణః॥ పు॥ ౧-బండినాఁగేలు మొదలైన సకలభారమును వహించు వృషభము పేరు, Cattle for any carriage.

మాహేయీ సౌరభేయీ గౌ రుస్రా మాతా చ శృంగిణీ। అర్జున్యఘ్న్యా రోహిణీ (స్యా)

మాహేయీ-సౌరభేయీ-గౌః॥ ఓ॥ -ఉస్రా-మాతా- శృంగిణీ-అర్జునీ- అఘ్న్యా- రోహిణీ॥ సీ॥ ౧౦-ఆవుపేర్లు, A cow

(దుత్తమాగోషు) నైచికీ॥ ౬౮౪॥

నైచికీ॥ సీ॥ ౧-గోషు=ఆవులలో, ఉత్తమా = ఉత్తమమయిన యావుపేరు, An excellent cow.

(వర్ణాది భేదాత్సంజ్ఞాస్స్యు శ్శబలీ ధవలాదయః)।

వర్ణాదిభేదాత్ = వర్ణములు ప్రమాణములు ఆకారములు మొదలయిన వానిభేదమువలన ఆవులకు,శబలీధవలాదయః=శబలీ (Spotted), ధవలా (White),వామనీ(Short),వక్రశృంగా(With crooked horns),ఇవిమొదలైన,సంజ్ఞాః=పేర్లు, స్యుః=అగును.

ద్విహాయనీ ద్వివర్షా (గౌః)

ద్విహాయనీ-ద్వివర్షా॥సీ॥ ౨-రెండేండ్ల వయస్సుగల యావుపేర్లు, A heifer two years old.

ఏకాబ్దా త్వేకహాయనీ॥ ౬౮౫॥

ఏకాబ్దా-ఏకహాయనీ॥సీ॥ ౨-ఏఁడాదివయస్సుగల యావుపేర్లు,—one year old.

చతురబ్దా చతుర్హాయణ

చతురబ్దా-చతుర్హాయణీ॥సీ॥ ౨ - నాలుగేండ్ల వయసుగల యావుపేర్లు,—four years old.

(స్యేవం) త్ర్యబ్దా త్రిహాయణీ।
త్ర్యబ్దా-త్రిహాయణీ॥సీ॥ ౨-మూఁడేండ్లవయసుగలయావు,— three years old [barren cow.

వశా వన్ధ్యా౽
వశా - వన్ధ్యా ॥ సీ ॥ ౨-గొడ్డుటావుపేళ్లు, A

వతోకా(తు) స్రవద్గర్భా(౽థ)
అవతోకా-స్రవద్గర్భా॥సీ॥ ౨-దైవికమునఁజీచుకొనిపోయినయావు, A cow miscarrying by accident

సన్ధినీ ॥ ౬౮౬ ॥ (ఆక్రాన్తా వృషభేణాథ)
సన్ధినీ॥సీ॥౧(వెదమై)వృషభేణ = ఆఁబోతుచేత, ఆక్రాన్తా= వెంటాడఁబడిన యావు, A cow in heat

వేహ ద్గర్భోపఘాతినీ।
వేహత్ ॥త్ ॥-గర్భోపఘాతినీ॥ సీ॥ ౨-ఆఁబోతుపాఱఁగానీచుకొన్నయావుపేళ్లు, A cow miscarrying from unseasonable union with the bull.

(కాల్యో)పసర్యా(ప్రజనే)
ఉపసర్యా॥ సీ॥ ౧-ప్రజనే=ప్రథమ గర్భమునందు, కల్యా=ప్రాప్తమయిన ఋతుకాలముగలిగిన యావుపేరు, A cow fit for the bull.

ప్రష్ఠౌహీ (బాలగర్భిణీ)॥ ౬౮౭॥
ప్రష్ఠౌహీ[హా]పష్ఠౌహీ॥సీ॥౧-బాలగర్భిణీ = బాల్యమునందే తొలిచూలుగల పడ్డపేరు, A pregnant heifer, a cow with calf for the first time.

(స్యా)దచణ్డీ తు సుకరా
అచణ్డీ - సుకరా॥ సీ॥ ౨- సాధువయినయావుపేళ్లు, A tractable cow.

బహుసూతిః పరేష్టుకా।
బహుసూతిః-పరేష్టుకా॥ సీ॥ ౨-పెక్కు ఈఁతలీనినయావుపేళ్లు, A cow bearing many calves.

చిరసూతా బష్కయణీ
చిరసూతా-బష్కయణీ॥ సీ॥ ౨- తఱపియావుపేళ్లు, A cow whose calf is full grown

ధేను(స్స్యా) న్నవసూతికా॥ ౬౮౮॥
ధేనుః-నవసూతికా॥ సీ॥ ౨-లేగటియావుపేళ్లు, A cow recently calved.

సువ్రతా సుఖసన్దోహ్యా
సువ్రతా-సుఖసన్దోహ్యా॥ సీ॥ ౨-సులభముగాపితుకనిచ్చు నావుపేళ్లు, A cow easily milked.

పీనోధ్నీ పీవరస్తనీ ।
పీనోధ్నీ-పీవరస్తనీ॥ సీ॥౨-పెద్దపొదుగుగలయావుపేళ్లు, A cow with a large udder.

ద్రోణక్షీరా ద్రోణ
ద్రోణక్షీరా-ద్రోణదుఘా॥ సీ ॥ ౨- ఇద్దుము

దుఘా | పాలుపితికెడి యావుపేళ్లు.

ధేనుష్యా (బన్ధకేస్థితా)॥ ౬౪౯॥ | ధేనుష్యా॥ సీ॥ ౧- బన్ధకే=కుదువలో, స్థితా = ఉన్నయావుపేరు, A cow pledged

సమాంసమీనా (సా యైవ ప్రతివర్షం ప్రసూయతే)। | సమాంసమీనా॥ సీ॥ ౧-యైవ=ఏయావు, ప్రతివర్షమ్=ప్రతిసంవత్సరమును, ప్రసూయతే=ఈనుచున్నదో, సా = ఆయావుపేరు, A cow calving every year. [Udder.

ఊధ (స్త్రీక్లీబ) మాపీనం (సమౌ) శివక కీలకౌ॥ ౬౫౦॥ | ఊధః॥స్॥ - ఆపీనమ్॥ న॥ ౨ - పొదుగుపేళ్లు, శివకః-కీలకః॥ పు॥ ౨- పసులఁగట్టుగూటము పేళ్లు, A pillar for tying cattle.

(నపుంసి) దామ సన్దానం | దామ॥న్,స్న॥-సన్దానమ్॥ న॥౨- తలుగుపేళ్లు, త్రాడు, A rope or cord.

పశురజ్జు(స్త్రు) దామనీ। | పశురజ్జుః-దామనీ [పా] బన్ధనీ॥ సీ॥ ౨-పసులఁగట్టుదామెన, A foot-rope for cattle.

వైశాఖ మన్థ మన్థాన మన్థానో మన్థదణ్డకే॥ | వైశాఖః-మన్థః-మన్థానః-మన్థాః॥ న్॥- మన్థదణ్డకః॥పు॥౫-కవ్వము, A churning stick.

కుటరో దణ్డవిష్కమ్భో | కుటరః [పా] కురరః-దణ్డవిష్కమ్భః॥ పు॥ ౨- తరికంబము పేళ్లు [A churning-vessel.

మన్థనీ గర్గరీ (సమే)। | మన్థనీ-గర్గరీ॥ సీ॥ ౨- పెరుఁగుద్రచ్చుకడవపేళ్లు,

ఉష్ట్రే క్రమేలక మయ మహాఙ్గాః | ఉష్ట్రః- క్రమేలకః- మయః- మహాఙ్గః॥పు॥ ౪- ఒంటెపేళ్లు, A camel [young camel.

కరభ(శ్శిశుః)॥ ౬౫౨॥ | కరభః ॥ పు ॥ ౧- శిశుః = ఒంటెపిల్లపేరు, A

(కరభాస్స్యు) శ్శృఙ్ఖలకా (దారవైః పాదబన్ధనైః)। | శృఙ్ఖలకాః॥ పు॥౧- దారవైః=మానితోఁజేసిన, పాదబన్ధనైః = కాళ్లబందములతోఁ గూడిన కరభాః=ఒంటెపిల్లలపేరు.

అజా ఛాగీ | అజా-ఛాగీ॥సీ॥ ౨-మేఁకపేళ్లు, A she-goat

తుభ చ్ఛాగ బస్త చ్ఛగలకా అజే॥ ౬౫౩॥ | తుభః- ఛాగః- బస్తః- ఛగలకః- అజః॥ పు॥ ౫- మేఁకపోతు పేళ్లు, A he-goat.

మేఢ్రోరభ్రోరణోర్ణా | మేఢ్రః - ఉరభ్రః - ఉరణః - ఊర్ణాయు-

యు మేష వృష్ణయ ఏడ కే। (ఉష్ట్రోరభ్రాజబృన్దే స్యాత్) ఔష్ట్రకౌరభ్రకాజకమ్॥ ౭౫౪॥	మేషః-వృష్ణిః- ఏడకః॥ పు॥౬. గొఱ్ఱెపేళ్లు, A ram. ఔష్ట్రకమ్॥న॥-ఔరభ్రకమ్॥న॥-ఆజకమ్॥ న॥ ఈ 3 నుపుసగా, ఉష్ట్రోరభ్రాజబృన్దే=ఒంటెలయొక్కయు గొఱ్ఱెలయొక్కయు మేఁకలయొక్కయుగుంపు పేళ్లు.
చక్రీవన్త(స్తు)బాలేయా రాసభా గర్దభాః ఖరాః।	చక్రీవాన్॥త్॥-బాలేయః- రాసభః- గర్దభః- ఖరః॥పు॥౫ గాడిదపేళ్లు, An ass.
వైదేహకః సార్థవాహో నైగమో వాణిజో వణిక్॥ ౭౫౫॥ పణ్యాజీవో ఽప్యాపణికః క్రయవిక్రయిక (శ్చ సః)।	వైదేహకః- సార్థవాహః- నైగమః - వాణిజః- వణిక్॥జ్॥-పణ్యాజీవః- ఆపణికః- క్రయవిక్రయికః ॥పు॥౮-వర్తకుని పేళ్లు, A tiadei, meichant.
విక్రేతా (స్యా) ద్విక్రయికః	విక్రేతా॥ఋ॥-విక్రయికః॥ పు॥౨- అమ్మెడువాని పేళ్లు, A vendei, seller.
క్రాయికః క్రయిక (స్సమౌ)॥ వాణిజ్యంతు వణిజ్యా (స్యాత్)	క్రాయికః-క్రయికః॥ పు॥ ౨- కొనువాని పేళ్లు, [A buyer. వాణిజ్యమ్॥న॥-వణిజ్యా॥ స్త్రీ॥-౨- వర్తకముపేళ్లు, బేరము, Tiaffic
మూల్యం వస్నో ఽప్యవక్రయః।	మూల్యమ్॥ న॥ - వస్నః-అవక్రయః॥పు॥3-వెలపేళ్లు, Price; value
నీవీ పరిపణో మూలధనం	నీవీ॥స్త్రీ॥-పరిపణః॥పు॥-మూలధనమ్॥ న ॥ 3-మొదలిసొమ్ముపేళ్లు, Capital, piincipal
లాభో (ఽధికంఫలమ్)॥ ౭౫౬॥	లాభః॥పు॥౧-అధికమ్= అధికమయిన, ఫలమ్= ఫలముపేరు, బేరమూఁడగామిగిలినసొమ్ము, Profit.
పరిదానం పరీవర్తో నైమేయ నిమయా (వపి)।	పరిదానమ్॥న॥-పరీవర్తః-నైమేయః-నిమయః ॥పు॥౪-ఒకసరకిచ్చి మఱియొకసరకు మార్చుకొనుట పేళ్లు, Barter, exchange.
(పుమా) నుపనిధిర్న్యాసః	ఉపనిధిః-న్యాసః॥ పు॥ ౨- దాచఁబెట్టుటపేళ్లు, A deposit.
ప్రతిదానం (తదర్పణమ్)॥ ౭౫౭॥	ప్రతిదానమ్॥ న॥౧- తదర్పణమ్= ఆదాచఁబెట్టిన వస్తువును తిరుగనిచ్చుట, Return of deposit.

(క్రయే ప్రసారితం) క్రయ్యం క్రేయం (క్రేతవ్యమాత్రకే) । విక్రేయం పణితవ్యం(చ) పణ్యం (క్రయ్యాదయస్త్రిషు)॥ ౭౫౯॥

క్రయ్యమ్॥౧-క్రయే = కొనుటకు, ప్రసారితమ్ = పచరింపఁబడినవస్తువుపేరు, మళిగిలోఁబెట్టినది, Exposed for sale క్రేయమ్॥ ౧-క్రేతవ్యమాత్రకే = కొనుటకుఁ బచరింపఁబడనికొనఁదగిన వస్తుమాత్రమునకుపేరు, Purchasable. విక్రేయమ్- పణితవ్యమ్- పణ్యమ్॥ 3 - అమ్మఁదగిన వస్తువుపేళ్లు, Saleable క్రయ్యాదయః= క్రయ్యశబ్దము మొదలుగాఁగలమైదును॥త్రి॥

(క్లీబే) సత్యాపనం సత్యంకార స్సత్యాకృతిః (స్త్రియామ్)।

సత్యాపనమ్॥న॥- సత్యంకారః॥ పు॥- సత్యాకృతిః॥ స్త్రీ॥ 3-ఒకవస్తువునమ్మెదనని గాని కొనెదననిగాని సత్యముగా వెళ్లనాడుటపేళ్లు, సంచకరము, Ratification of a bargain.

విపణో విక్రయ

విపణః-విక్రయః॥పు॥ ౨-అమ్ముటపేళ్లు, Sale.

(స్సంఖ్యాస్సంఖ్యేయే హ్యాదశ త్రిషు)॥ ౭౬౦॥

సంఖ్యాః=ఏకశబ్దము మొదలయినసంఖ్యావాచకశబ్దములు, ఆదశ= అష్టాదశశబ్దమువఱకు, సంఖ్యేయే=లెక్కపెట్టఁదగిన వస్తువులయందు వర్తించుచు. అవియున్నియు॥త్రి॥ ఉదాహరణము, ఏకః పురుషః- ఏకా స్త్రీ- ఏకంకులమ్-అష్టాదశపురుషాః- అష్టాదశ స్త్రియః - అష్టాదశకులాని, మొదలైనవి.

(వింశత్యాద్యా స్సదైకత్వే సర్వా స్సంఖ్యేయసంఖ్యయోః) ।

వింశత్యాద్యాః = ఏకోనవింశతిశబ్దము మొదలయిన, సర్వాః = తక్కినసంఖ్యావాచకశబ్దములన్నియు,సంఖ్యేయసంఖ్యయోః= లెక్కపెట్టఁదగినవస్తువునందును లెక్కయందును వర్తించును, సదా= ఎల్లప్పుడును, ఏకత్వే= ఏకవచనాంతములై యుండును. ఉదాహరణము, వింశతిర్గావః-గవాంవింశతిః.

(సంఖ్యార్థే ద్విబహుత్వే_స్తః)

ఆ వింశత్యాదులు, సంఖ్యార్థే సతి=మఱియొకసంఖ్యావాచకార్థము లగుచుండఁగా, ద్విబహుత్వే = ద్వివచనము బహువచనములందు నగుచు- ఉ. గవాం ద్వేవింశతీ- గవాం తిస్రో వింశతయః.

(తాసు చానవతేః స్త్రియః) ౬౬౧॥

తాసు = ఆవింశత్యాదులయందు, ఆనవతేః = నవతిశబ్దపర్యంతము, అనఁగా వింశతిత్రింశచ్చత్వారింశత్పఞ్చాశత్షష్టిసప్తత్యశీతి నవతిశబ్దములు, స్త్రియః = స్త్రీలింగములగును. వింశత్యాపురుషైః, వింశత్యాస్త్రీభిః, వింశత్యాకులైః-అని॥ ఉ॥

(పఙ్క్తేః శతసహస్రాదిక్రమా ద్దశగుణోత్తరమ్)।

పఙ్క్తేః=పది మొదలుకొని పరార్ధమువఱకు, దశగుణోత్తరమ్ = పదింట గుణించిన లెక్కలు, క్రమాత్ = వరుసగా, శతసహస్రాది=శతము సహస్రము మొదలైనసంఖ్యలౌను పదిపదులు శతము-పదిశతములు సహస్రమని యిట్లూహించునది.

యౌతవం ద్రువయం పాయ్యం (మితిమానార్థకత్రయమ్)॥ ౬౬౨॥

యౌతవమ్-ద్రువయమ్-పాయ్యమ్॥ న ॥ ఈ 3ను, మానార్థకమ్ = మానశబ్దార్థముగలది. మానమనఁగా తూచుటకును, కొలుచుటకును సాధనములైన తులాఙ్గులిప్రస్థాదులకు సామాన్యనామము.

Measure.

మానం తులాఙ్గులిప్రస్థైః

మానమ్=ఆమానము, తులాఙ్గులిప్రస్థైః=త్రాసుచేతను, అంగులము మొదలయినవానిచేతను, తూము మొదలయినవానిచేతను మూఁడువిధములుగానుండును. దానికి క్రమముగా, ఉన్మానము (by weight), ప్రమాణము (measure of length), పరిమాణము (measure of capacity), అనిపేళ్లు.

(గుఞ్జాః పఞ్చా)ద్యమాషకః।

ఆద్యమాషకః॥ పు॥ ౧- (వెండిగాక తక్కిన) గుఞ్జాఃపఞ్చ= ఐదుగురిగింజలయెత్తుగల బంగారము మొదలయిన దానిపేరు, Equal in weight to five seeds of abrus precatorius.

(తే షోడశా)క్షః కర్షో (ఽస్త్రీ)

అక్షః॥పు॥-కర్షః॥పున్న॥ ౨-షోడశ = పదాఱైన, తే=ఆయాద్యమాషకము ఎత్తుగలదానిపేళ్లు.

పలం (కర్షచతుష్టయమ్)॥ ౬౬౩

పలమ్॥ న॥౧-కర్షచతుష్టయమ్ = నాలుగుకర్షములయెత్తుగలదాని పేరు.

సువర్ణ బిస్తౌ (హే

సువర్ణః-బిస్తః[పా]విస్తః॥ పు॥ ౨- హేమ్నః =

మ్నాఽక్షే)	బంగారముయొక్క,అక్షే=అక్షమెత్తు పేళ్లు.[రు పేరు.
కురుబిస్త(స్తుత్పలే)।	కురుబిస్తః॥ పు॥ ౧-తత్పలే=ఆపలమెత్తు బంగా
తులా (స్త్రియాం ప	తులా॥ స్త్రీ॥ ౧-పలశతమ్=నూఱుపలాలమెత్తు
లశతం)	గలదానిపేరు.
భార (స్స్యాద్వింశతి	భారః[ప]భరః॥పు॥౧,వింశతిఃతులాః = ఇరువది
స్తులాః) ౬౬౫॥	తులములమెత్తుగల దానిపేరు
ఆచితో (దశభారా	ఆచితః॥పు॥[ప]॥ న॥౧-దశభారాః=పదిబారువుల
స్స్యుః)	పేరు. [భారః=బరువుపేరు, A cartload.
(శాకటోభార) ఆచితః।	ఆచితః॥పు॥౧-శాకటః=బండిచేతమోయఁదగిన,
కార్షాపణః కార్షిక	కార్షాపణః-కార్షికః॥ పు॥ ౨-(రెండుగురిగింజల
(స్స్యాత్)	మెత్తువెండి యొకమాషకము, పదాఱుమాషక
	ములొకకర్షము,అట్టి)కర్ష మెత్తువెండిచేఁజేయంబడి
	న టంకముద్ర పేళ్లు. [రాగిముద్ర పేరు.
(కార్షికేతామ్రికే)పణః॥	పణః॥పు॥౧-కార్షికే=కర్షమెత్తుగల,తామ్రికే=
(అస్త్రియా) మాఢ	ఆఢకః॥ప్న॥౧=తూము. ద్రోణః॥ ప్న ॥ ౧ =
క ద్రోణౌ ఖారీ వా	నలుతుము. ఖారీ॥ స్త్రీ॥ ౧=పుట్టి. వాహః॥ పు॥ ౧=
హో నికుఞ్చకః । కుడ	ఇరువదిపుట్లు. నికుఞ్చకః॥ పు॥ ౧=సోల. కుడవః॥
వః ప్రస్థ (ఇత్యాద్యాః	పు॥౧=మానిక ప్రస్థః॥ పు॥ ౧=కుంచము, ఇత్యా
పరిమాణార్థకాః పృథ	ద్యాః=ఇవిమొదలైనవియు, ఆదిపదముచేత మాన
క్)॥ ౬౬౬॥	ప్రవర్తికాదులును, పృథక్=వేర్వేఱుగా, పరిమా
	ణార్థకాః = పరిమాణవాచకములు. ఈయాఢకా
	దు లాయాదేశములకుఁదగినట్లు సంజ్ఞలు గలిగినవి.
(భాగ స్తురీయః) పా	పాదః॥పు॥౧-తురీయః = (ఒక దానియందు) నా
ద (స్స్యాత్)	లవ, భాగః=భాగముపేరు, A quarter.
అంశభాగా(తు) వణ్టకః।	అంశః-భాగః-వణ్టకః॥ పు॥3 పాలిపేళ్లు, part,share.
ద్రవ్యం విత్తం స్వాప	ద్రవ్యమ్-విత్తమ్-స్వాపతేయమ్ - రిక్థమ్- ఋ
తేయం రిక్థ మృక్థం ధ	క్థమ్-ధనమ్-వసు-హిరణ్యమ్-ద్రవిణమ్-ద్యుమ్నమ్॥
నం వసు॥ ౬౬౭॥ హిర	న॥-అర్థః-రాః॥ ఏ॥-విభవః॥ పు॥ ౧3 - ధనము పేళ్లు,
ణ్యం ద్రవిణం ద్యుమ్న	Wealth; substance.

మర్ధ రై విభవా (అపి)। (స్యా) త్కోశ (శ్చ) హిరణ్యం (చ హేమరూప్యే కృతాకృతే)॥ ౬౬౮॥

కోశః[షా]కోషః॥పు॥-హిరణ్యమ్॥ న॥ ౨ - కృతాకృతే=కరఁగినదియు సొమ్ముగాఁజేయఁబడినదియు నగు కృతమును,గనియందుఁబుట్టినపొడియగు అకృతమునగు, హేమరూప్యే = బంగారునకును వెండికిని, Wrought or unwrought gold or silver

(తాభ్యాం యదన్యత్త) త్కుప్యం

కుప్యమ్॥న॥౧-తాభ్యామ్= ఆ వెండిబంగారములకంటె, యత్ అన్యత్ =ఇతరమయినరాగికంచు మొదలయిన లోహము పేరు, Base metals.

రూప్యం (తద్ద్వయమాహతమ్)।

రూప్యమ్॥న॥౧-ఆహతమ్=ముద్ర వేయఁబడిన, తద్ద్వయమ్=ఆ వెండిబంగారములు, Stamped coin.

గారుత్మతం మరకత మశ్మగర్భో హరిన్మణిః॥

గారుత్మతమ్ - మరకతమ్ ॥ న॥-అశ్మగర్భః-హరిన్మణిః॥పు॥౪-పచ్చలపేళ్లు, An emerald.

శోణరత్నం లోహితకః పద్మరాగో(౽థ)

శోణరత్నమ్॥న॥-లోహితకః-పద్మరాగః॥ పు॥ ౩-కెంపులపేళ్లు, A ruby.

మౌక్తికమ్।ముక్తా(౽థ)విద్రుమః(పుంసి)ప్రవాలం(పున్నపుంసకమ్)॥

మౌక్తికమ్ ॥ న ॥ - ముక్తా॥సీ॥ ౨-ముత్తెము పేళ్లు, A pearl. విద్రుమః॥పు॥-ప్రవాలమ్॥ ప్న॥ ౨- పగడము, Coral.

రత్నం మణి(ర్ద్వయోరశ్మజాతౌ ముక్తాదికే౽పి చ)।

రత్నమ్॥న॥-మణిః॥ ప్న॥-ఈ౨ను, అశ్మజాతౌ=శిలాజాతులయిన మరకతాదులకును, ముక్తాదికే౽పిచ=ముత్యమునకు పగడమునకును సామాన్యముగాపేళ్లు, A gem; a precious stone.

స్వర్ణం సువర్ణం కనకం హిరణ్యం హేమ హాటకమ్॥తపనీయం శాతకుమ్భం గాఙ్గేయం భర్మ కర్బురమ్ । చామీకరం జాతరూపం మహారజత కాఞ్చనే॥ రుక్మం కార్త

స్వర్ణమ్-సువర్ణమ్-కనకమ్ -హిరణ్యమ్ - హేమ॥న్॥-హాటకమ్-తపనీయమ్ - శాతకుమ్భమ్ - గాఙ్గేయమ్-భర్మ॥న్॥-కర్బురమ్-చామీకరమ్ - జాతరూపమ్- మహారజతమ్- కాఞ్చనమ్- రుక్మమ్ - కార్తస్వరమ్-జామ్బూనదమ్॥న॥-అష్టాపదః॥ ప్న ॥ ౧౯-బంగారుపేళ్లు, Gold.

స్వర్ణం జామ్బూనద మ
ష్టాపదో (౽స్త్రియాం)
(అలఙ్కార సువర్ణం
య) చ్ఛృఙ్గీకనకమి (త్య
దః)॥ ౬౽౩॥

శృఙ్గీకనకమ్॥న॥౧-ఇతిఅదః = ఈశబ్దము, అల
ఙ్కారసువర్ణమ్ = సొమ్ముగాఁజేసిన బంగారముపే
రు శృంగీ యనిప్రత్యేకనామమును. Gold for ornaments

దుర్వర్ణం రజతం రూ
ప్యం ఖర్జూరం శ్వేత
(మిత్యపి)।

దుర్వర్ణమ్-రజతమ్-రూప్యమ్- ఖర్జూరమ్ [పా] ఖర్జురమ్- శ్వేతమ్॥న॥౫-వెండిపేళ్లు, Silver.

రీతిః (స్త్రియాం) మా
రకూటో (నస్త్రియాం)

రీతిః[పా]రీతీ॥స్త్రీ॥-ఆరకూటః॥ పు॥ ౨ - ఇత్తడి పేళ్లు, Brass

(మథ)తామ్రకమ్॥శు
ల్బంమ్లేచ్ఛముఖం ద్వ్యష్ట
ష్ట వరిష్ఠోదుమ్బరాణిచ।

తామ్రకమ్ - శుల్బమ్- మ్లేచ్ఛముఖమ్-ద్వ్యష్టమ్-వరిష్ఠమ్-ఉదుమ్బరమ్ [ప] ఔదుమ్బరమ్॥న॥ ౬-రాగిపేళ్లు, Copper.

లోహో (౽స్త్రీ)శ
స్త్రకం తీక్ష్ణం పిణ్డం కా
లాయసాయసీ॥ ౬౽౫॥
అశ్మసారో (౽థ)

లోహః॥ పు॥ -శస్త్రకమ్- తీక్ష్ణమ్- పిణ్డమ్-కాలాయసమ్[పా]కృష్ణాయసమ్- అయః॥ స॥ - అశ్మసారః॥పు॥౭-ఇనుముపేళ్లు, Iron.

మణ్డూరం సింహాణ
(మపి తన్మలే)।

మణ్డూరమ్-సింహాణమ్ - [పా] శిఙ్ఘాణమ్॥ న॥ ౨-ఆ యినుపచిట్టెము పేళ్లు, Rust of iron.

(సర్వంచ తైజసం)
లోహం
Any thing metallic.

లోహమ్॥న॥౧ - తైజసమ్= తేజోయుక్తములయిన, సర్వమ్ = సువర్ణరజత తామ్ర రీతి కాంస్య త్రపు సీస ధీవరము లనునెనిమిదికిని పేరు

(వికార స్త్వయసః)
కుశీ॥ ౬౽౬॥

కుశీ॥ స్త్రీ॥౧-అయసః వికారః = ఇనుమునఁజేసిన వానికి నన్నిటికిని పేరు, కఱ్ఱుకే పేరని కొందఱు. Bar iron, wrought iron.

క్షారః కాచో(౽థ)

క్షారః-కాచః॥పు॥ ౨ గాజుపేళ్లు, Glass.

చపలో రస స్సూత
(శ్చ) పారదే।

చపలః- రసః- సూతః - పారదః [ప] పారతః॥ పు॥ ౪- పాదరసముపేళ్లు, Quicksilver

గవలం (మాహిషం

గవలమ్॥ న॥౧-మాహిషమ్= ఎనుముసంబంధ

శృఙ్గ)

మయిన, శృఙ్గమ్=కొమ్ము పేరు, Buffalo's horn.

మభ్రకం గిరిజా మ లే॥ Talc, mica.

అభ్రకమ్-గిరిజమ్-అమలమ్॥ న॥ ౩-అభ్రకము పేళ్లు "గిరిజామలమ్" అని యొక పేరనికొందఱు.

స్రోతోఞ్జనం (తు) సౌ వీరం కాపోతాఞ్జన యా మునే।

స్రోతోఞ్జనమ్-సౌవీరమ్-కాపోతాఞ్జనమ్ - యామునమ్॥న॥౪-సౌవీరాంజనము పేళ్లు, Antimony.

తుత్థాఞ్జనం శిఖిగ్రీవం వితున్నక మయూరకే॥ ౯౮॥ కర్పరీ దార్వికా క్వాథోద్భవం తుత్థం రసాఞ్జనమ్। రసగర్భం తార్క్ష్యశైలం

తుత్థాఞ్జనమ్ - శిఖిగ్రీవమ్ - వితున్నకమ్ - మయూరకమ్- కర్పరీ ॥ స్త్రీ ॥ ౫-తుత్థాంజనము - మైలుతుత్తము, Blue Vitriol దార్వికా॥స్త్రీ॥-క్వాథోద్భవమ్-తుత్థమ్-రసాఞ్జనమ్ - రసగర్భమ్ - తార్క్ష్యశైలమ్॥ న॥ ౬- రసాంజనము, Collyrium. ఇచట తుత్థాంజనము మొదలు-౪ - మైలుతుత్తమునకును, కర్పరీదార్వికాశబ్దములు ౨ - వంటవలనఁబుట్టినమైలుతుత్తమునకును, రసాంజనము మొదలు ౪-ను రసాంజనమునకును పేళ్లనికొందఱు.

గన్ధాశ్మని(తు) గన్ధకః॥ ౯౯॥ సౌగన్ధిక(శ్చ)

గన్ధాశ్మా॥ న్ ॥ - గన్ధకః [పా] గన్ధికః - సౌగన్ధికః॥పు॥ ౩-గంధకము పేళ్లు, Sulphur.

చక్షుష్యా కులాల్యౌ (తు) కులత్థికా।

చక్షుష్యా- కులాలీ - కులత్థికా॥ స్త్రీ॥ ౩ - కుళుత్థాంజనము పేళ్లు

రీతిపుష్పం పుష్పకేతు పౌష్పకం కుసుమాఞ్జనమ్॥ ౧౦౦॥

రీతిపుష్పమ్॥ న ॥ - పుష్పకేతు॥ న ॥ - పౌష్పకమ్[పా]పుష్పకమ్ - కుసుమాఞ్జనమ్॥ న॥ ౩ -కుసుమాంజనము పేళ్లు, Calx of brass.

పిఞ్జరం పీతనం తాలమాలం(చ)హరితాలకే।

పిఞ్జరమ్- పీతనమ్ - తాలమ్ - ఆలమ్ - హరితాలకమ్॥న॥౫-హరిదళము, Yellow orpiment.

గైరేయ మర్థ్యం గిరిజమశ్మజం చ శిలాజతు॥

గైరేయమ్ - అర్థ్యమ్ - గిరిజమ్ - అశ్మజమ్-శిలాజతు॥న॥౫-సిలాజిత్తు, Red chalk; Bitumen.

బోల గన్ధరస ప్రాణ పిణ్డ గోప రసా(స్సమాః)

బోలః - గన్ధరసః - ప్రాణః - పిణ్డః - గోపః [పా] గోసః-రసః [పా] శశః॥ పు॥ ౬ - బోళము పేళ్లు. గోపరసమనియొక పేరుగాకొందఱు. Myrrh.

డిణ్డీరోఽబ్ధికఫః ఫేనః

డిణ్డీరః [పా] హిణ్డీరః - అబ్ధికఫః- ఫేనః॥పు॥౩ సముద్రపునురుగు పేళ్ళు, Cuttle fish.

సిన్దూరం నాగసంభవమ్॥ ౭౮౨॥

సిన్దూరమ్-నాగసంభవమ్॥న॥ ౨-సిందూరము పేళ్లు, Minium, or red lead

నాగ సీసక యోగేష్ట వప్రాణి

నాగమ్-సీసకమ్-యోగేష్టమ్-వప్రమ్॥న॥౪-సీసము పేళ్లు, Lead.

త్రపు పిచ్చటమ్। రఙ్గ వఙ్గే

త్రపు-పిచ్చటమ్-రఙ్గమ్-వఙ్గమ్॥న॥౪ -తగరము పేళ్లు, Tin

(వృథ) పిచు స్తూలోఽథ కమలోత్తరమ్॥ (స్యాత్) కుసుమ్భం వహ్నిశిఖం మహారజన(మిత్యపి)।

పిచుః-తూలః [వ] పిచుతూలః॥ పు॥ ౨-దూది పేళ్లు, Cotton.

కమలోత్తరమ్-కుసుమ్భమ్-వహ్నిశిఖమ్ - మహారజనమ్॥ న॥ ౪- కుసుమపువ్వుపేళ్లు, Safflower; Carthamus.

మేషకమ్బల ఊర్ణాయుః

మేషకమ్బలః-ఊర్ణాయుః॥పు॥ ౨-గొఱ్ఱెవెండ్రుకలచేత నేసినకంబళి పేళ్లు, A woollen blanket.

శశోర్ణం శశలోమని॥ ౭౮౪॥

శశోర్ణమ్-శశలోమ॥న॥ ౨-కుందేటివెండ్రుకల పేళ్లు, Hare's or rabbit's hair.

మధు క్షౌద్రం మాక్షికాది

మధు-క్షౌద్రమ్ మాక్షికమ్ ॥న॥ - ఈ ౩ను, మాక్షికాది=మాక్షికం, భ్రామరం, పౌత్తికములను ౩ను తేనెకు పేళ్లు, Honey.

మధూచ్ఛిష్టం(తు)సిక్థకమ్॥

మధూచ్ఛిష్టమ్-సిక్థకమ్॥ న॥ ౨-మైనము పేళ్లు, Wax

మనశ్శిలా మనోగుప్తా మనోహ్వా నాగజిహ్వికా॥ ౭౮౫॥ నైపాలీ కునటీ గోలా

మనశ్శిలా - మనోగుప్తా- మనోహ్వా - నాగజిహ్వికా॥స్త్రీ॥౪-మణిశిల పేళ్లు, Red arsenic నైపాలీ-కునటీ-గోలా॥ స్త్రీ॥ ౩-నేపాళదేశమునందుఁ బుట్టిన మణిశిల పేళ్లు, మనశ్శిలాదులు, ౭- మణిశిల పేళ్లు.

యవక్షారో యవాగ్రజః। పాక్యో(ఽథ)

యవక్షారః - యవాగ్రజః-పాక్యః॥పు॥౩ - యవక్షారము పేళ్లు, Nitre, Saltpetre.

సర్జికాక్షారః కాపోతస్సుఖవర్చకః॥ సౌవ

సర్జికాక్షారః-కాపోతః-సుఖవర్చకః॥ పు॥ - సౌవర్చలమ్-రుచకమ్॥ న॥ ౫-సజ్జాకారము పేళ్లు.

ర్చులం (స్యాద్) రుచకం | Alkali; Natron.

త్వక్క్షీరీ వంశరోచనా। | త్వక్క్షీరీ॥ సీ॥-వంశరోచనా॥ సీ॥ ౨-తవక్షీరి పేళ్లు, Manna of bamboos. [లపేళ్లు

శిగ్రుజం శ్వేతమరిచం | శిగ్రుజమ్-శ్వేతమరిచమ్॥ న॥ ౨-మునగవిత్తు

మోరటం (మూలమైక్షవమ్)॥ ౬౮౭॥ | మోరటమ్॥ న॥ ౧ - చెఱకువేళ్లు పేరు, Root of sugarcane.

గ్రన్థికం పిప్పలీమూలం చటికాశిర (ఇత్యపి)। | గ్రన్థికమ్-పిప్పలీమూలమ్ - చటికాశిరః॥ స్॥ న॥ [ప] చటికా॥సీ॥-శిరః [పా] సిరః॥ పు॥ ౩-పిప్పలీ మూలము పేళ్లు, Root of long pepper.

గోలోమీ భూతకేశో (నా) | గోలోమీ॥సీ॥-భూతకేశః॥ పు॥ ౨-జటామాంసి పేళ్లు. భూతకేశమనుతృణముపేళ్లని కొందఱు, Root of sweet flag.

పత్త్రాఙ్గం రక్తచన్దనమ్॥ ౬౮౮॥ | పత్త్రాఙ్గమ్ - రక్తచన్దనమ్॥న॥౨ - ఎఱ్ఱనిచందనము పేళ్లు, Red-wood.

త్రికటు త్ర్యూషణం వ్యోషం | త్రికటు-త్ర్యూషణమ్ [పా] త్ర్యుషణమ్-వ్యోషమ్॥న॥౩ - సొంటి పిప్పిలి మిరియాలకూటమి పేళ్లు.

త్రిఫలా (తు) ఫలత్రికమ్॥ | త్రిఫలా॥సీ॥-ఫలత్రికమ్॥న॥ ౨-కరక తాడి ఉసిరికలనెడి మూఁటికూటమి, Three myrobalans.

ఇతి వైశ్యవర్గః. | వైశ్యులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

శూద్రా శ్చావరవర్ణా (శ్చ) వృషలా(శ్చ) జఘన్యజాః॥ ౬౮౯॥ | శూద్రః-అవరవర్ణః-వృషలః - జఘన్యజః॥ పు॥ ౪-శూద్రులపేళ్లు, Men of the fourth tribe.

(ఆచణ్డాలాత్తు) సంకీర్ణా (అమ్బష్ఠకరణాదయః)। | సంకీర్ణాః॥ ౧ - చండాలశబ్దపర్యంతము ముందు చెప్పఁగల అంబష్ఠకరణాదిజాతులు సంకరజాతులనంబడుదురు, Men of mixed origin.

(శూద్రావిశోస్తు) కరణో | కరణః॥ పు॥ ౧ - శూద్రస్త్రీకిని వైశ్యునికినిఁ బుట్టి లేఖనవృత్తిగలవాని పేరు, A scribe.

ఽమ్బష్ఠో (వైశ్యాద్విజ | అమ్బష్ఠః॥ పు॥ ౧ - వైశ్యస్త్రీకిని బ్రాహ్మణుని

ష్యనో)॥ ౬౯౦॥	కిని పుట్టి చికిత్సావృత్తిగలవానిపేరు.
(శూద్రా క్షత్రియ యో)రుగ్రో	ఉగ్రః॥పు॥ ౧-శూద్రస్త్రీకిని క్షత్రియునికిని పుట్టి శస్త్రవృత్తిగలవానిపేరు.
మాగధః (క్షత్రియా విశోః) ।	మాగధః॥పు॥ ౧ - క్షత్రియస్త్రీకిని వైశ్యుని కిని పుట్టి స్తుతిపాఠవృత్తిగలవానిపేరు.
మాహిష్యో (ఽర్యా క్షత్రియయోః)	మాహిష్యః॥పు॥ ౧ - వైశ్యస్త్రీకిని క్షత్రియు నికిని పుట్టి జ్యోతిషశకునస్వరశాస్త్రములు జీవికగాఁ గల వానిపేరు.
క్షత్తా(ఽర్యాశూద్ర యోస్సుతః)॥ ౬౯౧॥	క్షత్తా॥ఋ, పు॥౧ - క్షత్రియస్త్రీకిని శూద్రు నికిని పుట్టి వేఁటవృత్తిగలవానిపేరు. ఆర్యాశబ్ద ము క్షత్రియస్త్రీవాచకము.
(బ్రాహ్మణ్యాం క్షత్రి యా)త్సూతః	సూతః ॥ పు ॥ ౧ - బ్రాహ్మణస్త్రీయందు క్ష త్రియునివలనఁ బుట్టి సారథ్యాదివృత్తిగల వాని పేరు, A charioteer.
(తస్యాం) వైదేహకో (విశః) ।	వైదేహకః ॥ పు ॥ ౧ - బ్రాహ్మణస్త్రీయందు వైశ్యునివలనఁ బుట్టినవానిపేరు వైశ్యస్త్రీకినిశూ ద్రునికిని పుట్టినవానిపేరని కొందఱు
రథకార (స్తు)మాహి ష్యాత్కరణ్యాం యస్య సమ్భవః)॥ ౬౯౨॥	రథకారః ॥ పు ॥ ౧-కరణ్యామ్=కరణస్త్రీయం దు, మాహిష్యాత్ = మాహిష్యపురుషునివలన, యస్య=ఎవనికి, సంభవః = పుట్టుకకలదోవానిపేరు.
(స్యా) చ్చణ్డాల(స్తు జ నితో బ్రాహ్మణ్యాం వృష లేన యః) ।	చణ్డాలః[పా]చాణ్డాలః ॥పు॥ ౧-బ్రాహ్మణ్యామ్= బ్రాహ్మణస్త్రీయందు, వృషలేన = శూద్రునిచేత, యః జనితః=పుట్టింపఁబడినవానిపేరు.
కారు శ్శిల్పీ	కారుః - శిల్పీ ॥ న్॥పు॥ ౨ - కంసాలవానికిని, సాలెవానికిని, మంగలవానికిని, చాకలవానికిని, ముచ్చివానికినిపేళ్లు, An artisan.
(సంహతైస్తైర్ద్వ యో) శ్శ్రేణి (స్సజాతి భిః) । ౬౯౩॥	శ్రేణిః॥పు॥ ౧ - సజాతీయులయిన శిల్పులసం ఘముపేరు, A gu.ld or company of artisans.

కులిక (స్స్యాత్)కుల శ్రేష్ఠీ	కులికః [పా] కులకః-కులశ్రేష్ఠీ ॥న్॥పు॥ ౨ - శిల్పికులములోఁ బ్రధానమైన వానిపేళ్లు, The chief of a guild An artist of high birth.
మాలాకార(స్తు)మాలికః।	మాలాకారః-మాలికః॥పు॥ ౨ - పువ్వులుగట్టి యమ్మువానిపేళ్లు, A florist.
కుమ్భకారః కులాల (స్స్యాత్)	కుమ్భకారః-కులాలః ॥పు॥ ౨ - కుమ్మరవాని పేళ్లు, A potter
పలగణ్డ(స్తు) లేపకః ॥ ౬౯॥	పలగణ్డః-లేపకః ॥పు॥ ౨ - సున్నపుగారచేయువాఁడు, A bricklayer or plasterer. [A weaver
తన్తువాయః కువిన్ద (స్స్యాత్) తున్నవాయ (స్తు) సౌచికః।	తన్తువాయః-కువిన్దః ॥పు॥ ౨ - సాలెవానిపేళ్లు, తున్నవాయః - సౌచికః ॥పు॥ ౨ - చిప్పవాని పేళ్లు, కుట్రుపువాఁడు, A tailor
రఙ్గాజీవ శ్చిత్రకరః	రఙ్గాజీవః-చిత్రకరః॥పు॥ ౨ - చిత్తరువువ్రాయువానిపేళ్లు, A painter
శస్త్రమార్జో ఽసిధావకః॥ ౭౦॥	శస్త్రమార్జః-అసిధావకః॥పు॥ ౨ - ఆయుధములుచికిలిచేయువాఁడు, An armourer A furbisher.
పాదూకృ చ్చర్మకార (స్స్యాత్)	పాదూకృత్-చర్మకారః ॥పు॥ ౨ - గొడగరవాని పేళ్లు, పాదరక్షలుకుట్టువాఁడు, A shoe-maker.
వ్యోకారో లోహకారకః। An iron-smith.	వ్యోకారః-లోహకారకః॥ పు॥ ౨-కరమలవానిపేళ్లు. గనిలోనినుముదెచ్చి శుద్ధలోహముసేయు కోసలాదిదేశ ప్రసిద్ధలోహకారజాతి పేళ్లనియు.
నాడిన్ధమ స్స్వర్ణకారః కలాదో రుక్మకారకే॥	నాడిన్ధమః - స్వర్ణకారః - కలాదః - రుక్మకారకః॥పు॥ ౪-అగసాలవానిపేళ్లు, A goldsmith.
(స్యా) చ్ఛాఙ్ఖికః కామ్బవికః	శాఙ్ఖికః-కామ్బవికః॥పు॥ ౨ - శంఖముచేతకడియాలు మొదలైనవిచేసియమ్మువానిపేళ్లు, A shell-cutter.
శౌల్బిక స్తామ్రకుట్టకః।	శౌల్బికః-తామ్రకుట్టకః ॥పు॥ ౨ - రాగిపనిచేయువానిపేళ్లు, A copper-smith.
తక్షా(తు)వర్ధకి స్త్వష్టా	తక్షా॥న్॥-వర్ధకిః-త్వష్టా॥ఋ॥ - రథకారః - కా

రథకారశ్చ కాష్ఠతట్॥	ష్ఠతట్॥ష్॥పు॥౫ - వడ్లవానిపేళ్లు, A carpenter.
(గ్రామాధీనో) గ్రామతక్షః	గ్రామతక్షః॥ పు॥ ౧ - గ్రామాధీనః = గ్రామమునకు నధీనుఁడయిన కాణాచివడ్లవానిపేరు, A carpenter working for the village.
కౌటతక్షో (౽నధీనకః) ।	కౌటతక్షః॥పు॥౧-అనధీనకః = ఒకరికనధీనుఁడు గాక కూలికి పనిచేయు వడ్లవానిపేళ్లు, An independent carpenter.
క్షురీ ముణ్డీ దివాకీర్తి నాపితాన్తావసాయినః॥	క్షురీ॥న్॥-ముణ్డీ॥ న్॥-దివాకీర్తిః- నాపితః -అన్తావసాయీ॥న్॥పు॥౫-మంగలవానిపేళ్లు, A barber.
నిర్ణేజక(స్స్యా) ద్రజకః	నిర్ణేజకః - రజకః॥పు॥ ౨ - చాకలవానిపేళ్లు, Washerman.
శౌణ్డికో మణ్డహారకః। A vintner.	శౌణ్డికః-మణ్డహారకః॥పు॥ ౨-కల్లమ్మువానిపేళ్లు, A distiller and seller of spirituous liquors.
జాబాల(స్స్యా) దజాజీవీ	జాబాలః - అజాజీవీ॥న్॥[పా] అజాజీవః ॥ పు॥ ౨-మేఁకలనుగాచువానిపేళ్లు, A goatherd.
దేవాజీవ(స్తు) దేవలః॥ ౬౯౯॥	దేవాజీవః [పా] దేవాజీవీ॥ న్॥-దేవలః॥ పు॥ ౨-కూలికి దేవరను బూజించువానిపేళ్లు.
(స్యా) న్మాయా శామ్బరీ	మాయా-శామ్బరీ॥ స్త్రీ॥ ౨ - ఇంద్రజాలము మొదలయిన మాయపేళ్లు, Jugglery.
మాయాకార(స్తు) ప్రతిహారకః।	మాయాకారః - [మాయావీ-మాయీ] -ప్రతిహారకః [పా] ప్రతిహారకః [ప] ప్రతిహారికః॥పు॥ ౨-మాయచేయువానిపేళ్లు, A Juggler.
శైలాలిన(స్తు) శైలూషా జాయాజీవాః కృశాశ్వినః॥ ౨౦౦॥ భరతా (ఇత్యపి) నటాః	శైలాలీ॥న్॥-శైలూషః - జాయాజీవః- కృశాశ్వీ॥ న్॥-భరతః-నటః॥ పు॥ ౬ - నట్టువవానిపేళ్లు, Dancers and tumblers.
చారణా(స్తు) కుశీలవాః।	చారణః-కుశీలవః॥పు॥౨ - దిక్కులయందు సంచరించుబట్టువానికిఁగాని నట్టువవానికిఁగాని పేళ్లు, A wandering actor or singer.

మార్దంగికా మౌరజికాః	మార్దంగికః-మౌరజికః ‖పు‖ ౨ - మద్దెలగొట్టు వానిపేళ్లు, A drummer.
పాణివాదా (స్తు) పాణిఘాః‖ ౧౦‖	పాణివాదః-పాణిఘః ‖పు‖ ౨ - చేతులతాళము గొట్టువానిపేళ్లు, Those who clap their hands to keep time in music.
వేణుధ్మాః (స్యు) ర్వైణవికా	వేణుధ్మాః ‖ఈ‖ - వైణవికః ‖పు‖ ౨-పిల్లనగ్రోవి నూదువారిపేళ్లు, Players on the flute.
వీణావాదా (స్తు) వైణికాః‖	వీణావాదః - వైణికః ‖పు‖ ౨ - వీణవాయించు వారిపేళ్లు, Players on the lute. Lutanists.
జీవాన్తక శ్శాకునికో	జీవాన్తకః-శాకునికః ‖పు‖ ౨ - పక్షులవేటాడువానిపేళ్లు, A fowler. A bird-catcher.
(ద్వౌ) వాగురిక జాలికౌ‖ ౧౨‖	వాగురికః - జాలికః ‖పు‖ ౨ - వల వేటకాని పేళ్లు, A hunter using nets.
వైతంసికః కౌటిక(శ్చ) మాంసిక (శ్చ సమం త్రయమ్) ‖	వైతంసికః-కౌటికః - మాంసికః‖పు‖౩ - మాంసము విక్రయించువానిపేళ్లు, A vender of flesh-meat.
భృతకో భృతిభు క్కర్మకరో వైతనిక (శ్చసః)‖	భృతకః-భృతిభుక్ ‖జ‖ - కర్మకరః-వైతనికః ‖పు‖ ౪ - కూలివానిపేళ్లు A hireling, labourer.
వార్తావహో వైవధికో	వార్తావహః-వైవధికః ‖పు‖ ౨ - కావడిమోయువాఁడు, A chandler; A carrier of loads on a pole. [వాఁడు, A porter.
భారవాహస్తు భారికః‖	భారవాహః-భారికః ‖పు‖-౨-మోపుమోయు
వివర్ణః పామరో నీచః ప్రాకృత(శ్చ) పృథగ్జనః‖ నిహీనో ఽపశదో జాల్మః క్షుల్లక శ్చేతర (శ్చసః)‖	వివర్ణః-పామరః-నీచః - ప్రాకృతః - పృథగ్జనః-నిహీనః - అపశదః [పా] అపసదః - జాల్మః - క్షుల్లకః [ప] ఖుల్లకః - ఇతరః ‖పు‖ ౧౦ -అల్పునిపేళ్లు, A low man following a degrading profession.
భృత్యే దాసేర దాసేయ దాస గోప్యక చేటకాః‖ ౧౪‖ నియోజ్య	భృత్యః-దాసేరః - దాసేయః - దాసః - గోప్యకః- చేటకః- నియోజ్యః - కింకరః - ప్రేష్యః [పా] ప్రైష్యః-భుజిష్యః - పరిచారకః ‖పు‖ ౧౧-బంటు

కింకర ప్రేష్య భుజిష్య పరిచారకాః।	పేళ్లు, చాకిరివాఁడు, A servant or slave.
పరాచిత పరిస్కన్ద పరజాత పరైధితాః॥	పరాచితః- పరిస్కన్దః - పరిజాతః - పరైధితః॥ పు॥ ४ - పెంపుడు బంటుపేళ్లు, A fostered slave
మన్ద స్తున్దపరిమృజ ఆలస్య శ్శీతకో ఽలసో ఽనుష్ణః॥	మన్దః - తున్దపరిమృజః - ఆలస్యః - శీతకః - అలసః - అనుష్ణః॥ పు॥ ౬ - అలసునిపేళ్లు, A lazy man
దక్షే(తు) చతుర పేశల పటవ స్సూత్థాన ఉష్ణ (శ్చ)॥ ౭౭॥	దక్షః - చతురః - పేశలః - పటుః-సూత్థానః- ఉష్ణః॥ పు॥ ౬-నేర్పరిపేరు, A dexterous person.
చణ్డాల ప్లవ మాతఙ్గ దివాకీర్తి జనంగమాః। నిషాద శ్వపచా వన్తే వాసి చాణ్డాల పుక్కసాః॥ ౭౦॥	చణ్డాలః - ప్లవః - మాతఙ్గః - దివాకీర్తిః- జనంగమః-నిషాదః - శ్వపచః - అన్తేవాసీ। న్॥ - చాణ్డాలః - పుక్కసః ॥ పు ॥ ౧౦ - మాలవానిపేళ్లు, A man of the lowest and most despised of the mixed castes
(భేదాః)కిరాత శబర పులిన్దా (మ్లేచ్ఛజాతయః)।	కిరాతః॥ పు॥ ౧-నెమిలిపింఛము మొదలయినవి కట్టుకొని నాంధ్రపేరు శబరః॥పు॥ ౧-ఆకులుగట్టు కొనువాండ్రపేరు. పులిన్దః॥ పు॥ ౧ - తెమభాషయే కాని యొకరిభాష నెఱుంగనివాండ్రపేరు ఈ 3 ను, భేదాః = చండాలభేదములయిన, మ్లేచ్ఛజాతయః-మ్లేచ్ఛజాతులు, Barbarians.
వ్యాధో మృగవధాజీవో మృగయు ర్లుబ్ధక (శ్చసః)॥ ౭౯॥	వ్యాధః-మృగవధాజీవః - మృగయుః - లుబ్ధకః॥ పు॥४-బోయవానిపేళ్లు, A hunter. A deer-killer.
కౌలేయక స్సారమేయః కుక్కురో మృగదంశకః। శునకో భషక శ్శ్వా(స్యాత్)	కౌలేయకః - సారమేయః - కుక్కురః - మృగదంశకః-శునకః - భషకః - శ్వా॥ న్॥ పు॥౭-కుక్కపేళ్లు, A dog.
అలర్క (స్తు సయోగి	అలర్కః॥ పు॥ ౧-సయోగితః = ఔషధప్రయో

శః)॥ ౭౦॥

గసులపలను నెఱ్ఱికృష్ట కుక్క పేరు, A mad dog.

(శ్వా) విశ్వకద్రు(ర్మృ గయాకుశలః)

విశ్వకద్రుః॥పు॥౧ - మృగయాకుశలః = వేట యందు నేర్పుగల, శ్వా=కుక్క-పేరు, A hound.

సరమా శునీ।

సరమా-శునీ॥స్త్రీ॥౨-ఆడుకుక్క పేళ్లు, A bitch

విట్చర (స్సూకరో గ్రామ్యః)

విట్చరః॥పు॥౧ -గ్రామ్యఃసూకరః = ఊరఁబంది పేరు, A village hog.

బర్కర (స్తరుణః పశుః)॥ ౭౧॥

బర్కరః॥పు॥౧-తరుణః=ప్రాయపువయస్సుగల,పశుః=పశుమాత్రమునకు పేరు, Any young animal

ఆచ్ఛోదనం మృగవ్యం (స్యా) దాఖేటో మృగయా (స్త్రియామ్)।

ఆచ్ఛోదనమ్ - మృగవ్యమ్॥ న॥ - ఆఖేటః॥పు॥-మృగయా॥స్త్రీ॥౪-వేఁటపేళ్లు, Chase, hunting

(దక్షిణారు ర్లుబ్ధయోగా)ద్దక్షిణేర్మా (కురఙ్గకః)

౭౧౨॥

దక్షిణేర్మా॥న్, పు॥ ౧-లుబ్ధయోగాత్ = వేఁటకానిబాణముతగులుటవలన, దక్షిణారుః = కుడిదిక్కున గాయముగల, కురఙ్గః=మృగముపేరు, A deer wounded on its right side

చోరైకాగారిక స్తేన దస్యు తస్కర మోషకాః। ప్రతిరోధిపరాస్కన్ది పాటచ్చర మలిమ్లుచాః॥ ౭౩॥

చోరః [పా] చౌరః-ఐకాగారికః- స్తేనః-దస్యుః - తస్కరః-మోషకః - ప్రతిరోధీ॥న్॥ - పరాస్కన్దీ॥న్॥,- పాటచ్చరః-మలిమ్లుచః॥ పు॥౧౦-దొంగపేళ్లు, A thief or robber.

చౌరికా స్తైన్య చౌర్యే (చ) స్తేయం

చౌరికా॥స్త్రీ॥ -స్తైన్యమ్ - చౌర్యమ్ - స్తేయమ్॥ న॥౪-దొంగతనముపేళ్లు, Theft.

లోప్త్రం (తు తద్ధనమ్)।

లోప్త్రమ్॥ న॥ ౧-తద్ధనమ్=దొంగలించినసొమ్ము పేరు, Booty.

వితంస (స్తూపకరణం బన్ధనేమృగపక్షిణామ్)॥ ౭౪॥

వితంసః[పా]వీతంసః॥పు॥ ౧-మృగపక్షిణామ్ = మృగములనుపక్షులను, బన్ధనే=పట్టుటయందు, ఉపకరణమ్ = సాధనమైనయురులు మొదలైనవాని పేరు, A net, chain, or cage.

ఉన్మాథః కూటయన్త్రం (స్యాత్)

ఉన్మాథః॥పు॥-కూటయన్త్రమ్॥ న॥ ౨ - బోను పేళ్లు. గాలమని కొందఱు, A snare or trap.

ద్వాగురా మృగబన్ధనీ।

వాగురా- మృగబన్ధనీ॥ సీ॥ ౨-మృగములనుబట్టువలపేళ్లు, A net.

౯ శుల్బం వరాటకః (స్త్రీతు) రజ్జు (స్త్రీషు) వటీ గుణః॥ ౨౧౫॥

శుల్బమ్॥ న॥-వరాటకః॥ పు॥- రజ్జుః॥ సీ॥-వటీ॥ త్రి॥-గుణః॥ పు॥౫-త్రాడుపేళ్లు, A cord, rope, or string.

ఉద్ఘాటనం ఘటీయన్త్రం (సలిలోద్వాహనం ప్రహేః)।

ఉద్ఘాటనమ్-ఘటీయన్త్రమ్॥ న॥- ఈ౨ను, ప్రహేః = నూతివలన, సలిలోద్వాహనమ్ = నీళ్లెత్తురాట్నముపేళ్లు, A contrivance for raising water.

(పుంసి)వేమా వాయదణ్డః

వేమా॥న్, పు॥ [ప]॥న॥- వాయదణ్డః॥ పు॥౨-కోకలునేయు తాఁకుపలకపేళ్లు, A loom.

సూత్రాణి (నరి)తన్తవః॥

సూత్రమ్॥న॥-తన్తుః॥పు॥ ౨-నూలు, Thread.

వాణి ర్వ్యూతిః (స్త్రియాం తుల్యే) పుస్తం (లేప్యాదికర్మణి)।

వాణిః-వ్యూతిః॥సీ॥౨- నేయుటపేళ్లు,Weaving.

పుస్తమ్॥న॥ ౧- లేప్యాదికర్మణి = లెప్పపుపని మొదలయినదానిపేరు, Plastering, modelling.

పాఞ్చాలికాపుత్త్రికా (స్యా ద్వస్త్రదన్తాదిభిః కృతా)॥ ౨౧౬॥

పాఞ్చాలికా - పుత్త్రికా॥ న॥౨ - వస్త్రదన్తాదిభిః = వస్త్రదంతకాష్ఠాదులచేత, కృతా = చేయఁబడిన బొమ్మపేళ్లు, A doll or puppet.

పిటకః పేటకః

పిటకః-పేటకః॥పు॥౨- బుట్టపేళ్లు, A basket.

పేటామఞ్జూషా(ఉభే)

పేటా[పా] పేడా-మఞ్జూషా॥సీ॥ ౨-మందసముపేళ్లు,A box. ఈ ౪ ను, పర్యాయములనికొందఱు.

విహఙ్గికా । భారయష్టి

విహఙ్గికా[పా]విహఙ్గమా-భారయష్టిః॥ సీ॥ ౨-కావడిబద్ద పేళ్లు, A pole for carrying burdens.

(స్తదాలమ్బి) శిక్యం కాచో(ఉభే)

శిక్యమ్॥న॥-కాచః॥ పు॥ ౨-తదాలమ్బి = ఆకావడిబద్దయందు వ్రేలెడి యుట్టిపేళ్లు, Its slings

పాదుకా ॥ ౨౧౭ ॥ పాదూ రుపానత్ (స్త్రీ)

పాదుకా - పాదూః- ఉపానత్॥ హా॥ సీ॥3- చెప్పుపేళ్లు, A shoe.

(సైవా) నుపదీనాఽ(పదాయతా)।

అనుపదీనా॥సీ॥౧- అపదాయతా = కాలికికొద్దైన, సైవ=ఆచెప్పుపేరు, A boot.

నద్ధ్రీ వర్ధ్రీ వరత్రా

నద్ధ్రీ-వర్ధ్రీ-వరత్రా॥సీ॥ 3-వారుపేళ్లు,A thong.

(స్యాదశ్వాదేస్తాడనీ) కశా॥ ౭౧౯॥

కశా॥ స్త్రీ॥ ౧-అశ్వాదేః=గుఱ్ఱపుమొదలయిన వానిని, తాడనీ=కొట్టుచబుకుపేరు, A whip.

చాణ్డాలికా(తు)కణ్డోలవీణా చణ్డాలవల్లకీ।

చాణ్డాలికా - కణ్డోలవీణా [పా] కటోలవీణా - చణ్డాలవల్లకీ॥స్త్రీ॥౩-మాలవానివీణపేళ్లు, A vulgar lute.

నారాచీ(స్యా)దేషణికా శాణ (స్తు)నికషః కషః॥ ౭౨౦॥

నారాచీ-ఏషణికా॥ స్త్రీ॥ ౨-త్రాసుపేళ్లు, Goldsmith's scales.

శాణః- నికషః- కషః॥ పు ॥ ౩ - ఒరిగల్లుపేళ్లు, సానయు, A touchstone.

వ్రశ్చనః పత్త్రపరశు

వ్రశ్చనః-పత్త్రపరశుః॥పు ॥ ౨ - చిన్నరంపముపేళ్లు, A small saw

రీషికాతూలికా(సమే)।

ఈషికా - తూలికా॥ స్త్రీ॥ ౨-చిత్తరువువ్రాయు కణికపేళ్లు, A pencil or brush.

తైజసావర్తనీ మూషా

తైజసావర్తనీ-మూషా॥స్త్రీ॥ ౨-బంగారు మొదలైనవికరఁగుమూసపేళ్లు, A crucible.

భస్త్రా చర్మప్రసేవికా॥

భస్త్రా-చర్మప్రసేవికా॥ స్త్రీ॥౨-కొలిమితిత్తిపేళ్లు, Bellows.

ఆస్ఫోటనీ వేధనికా A gimlet, or auger.

ఆస్ఫోటనీ [పా] లాస్ఫోటనీ-వేధనికా॥ స్త్రీ॥ ౨-రత్నాదులు తొలులువేయు పిడిసానపేళ్లు.

కృపాణీ కర్తరీ (సమే)।

కృపాణీ-కర్తరీ॥స్త్రీ॥౨-కత్తెరపేళ్లు, Scissors.

వృక్షాదనో వృక్షభేదీ A hatchet. A chisel.

వృక్షాదనః-వృక్షభేదిన్॥ పు॥ ౨-వ్రాఁకులనఱకు గొడ్డలి కత్తి యులి మొదలయినవాని పేళ్లు.

టఙ్కః పాషాణదారణః॥ ౭౨౨॥

టఙ్కః-పాషాణదారణః॥పు ॥ ౨ - రాయిచెక్కెడు ఉలిపేళ్లు, A stone-cutter's chisel.

క్రకచో(ఽస్త్రీ) కరపత్త్రం

క్రకచః॥పు॥-కరపత్త్రమ్॥ న ॥ ౨ - అంపము పేళ్లు, A saw.

(స్యా) దారా చర్మభేదినీ।

ఆరా-చర్మభేదినీ॥స్త్రీ॥౨-ఆరెపేళ్లు, ఇచట 'క్రకచః కరపత్త్రంస్యా దారాచర్మప్రభేదికా' అనియుం బాఠముగలదు. A shoemaker's knife.

సూర్మిః స్థూణాఽయఃప్రతిమా

సూర్మిః[పా]సూర్మీ-స్థూణా-అయఃప్రతిమా॥స్త్రీ॥ ౩-దాగలిపేళ్లు. ఇనుపప్రతిమయు, An anvil; an image of iron.

శిల్పం (కర్మకలాదిక మ్)॥ ౭_౨౩॥

కలాదికమ్ = వాత్స్యాయనుఁడు చెప్పిననృత్త గీతాదిబాహ్యక్రియలు - ౬౪ను, ఆలింగనచుంబనాద్యాంతరక్రియలు- ౬౪ను కళలనఁబడును. అవి మొదలైనకర్మ-అనఁగా స్వర్ణకారాది క్రియలును, శిల్పమ్॥న॥-శిల్పమనంబడును, An art.

ప్రతిమానం ప్రతిబిమ్బం ప్రతిమా ప్రతియాతనా ప్రతిచ్ఛాయా। ప్రతికృతి రర్చా (పుంసి) ప్రతినిధి

ప్రతిమానమ్ - ప్రతిబిమ్బమ్॥న॥-ప్రతిమా - ప్రతియాతనా-ప్రతిచ్ఛాయా-ప్రతికృతిః - అర్చా॥ సీ॥-ప్రతినిధిః ॥ పు ॥ ౮ - విష్ణువు మొదలయినవారి మూర్తులకు సమముగా శిలాదులచేతఁ జేసినప్రతిమపేళ్లు, A image; a statue or picture.

రుపమోపమానం (స్యాత్)॥ ౭_౨౪॥

ఉపమా॥సీ॥-ఉపమానమ్॥న॥_౨-సరిపోల్పఁబడువస్తువులకును సరిపోల్చుటకును పేళ్లు,Resemblance.

(వాచ్యలిఙ్గా) స్సమ స్తుల్య స్సదృక్ష స్సదృశ స్సదృక్। సాధారణ స్సమాన (శ్చ)

సమః-తుల్యః - సదృక్షః-సదృశః-సదృక్॥శ్ ॥ - సాధారణః - సమానః॥౭-సమానవస్తువుపేళ్లు, ఇవి విశేష్యములయొక్క లింగముగలవి, Like,similar.

(స్యురుత్తర పదేత్వమీ) ॥ ౭_౨౫ ॥ నిభ సంకాశ నీకాశ ప్రతీకాశోపమాదయః ।

నిభః-సంకాశః-నీకాశః- ప్రతీకాశః॥ పు॥ - ఉపమా॥సీ॥౫ - ఆదిశబ్దముచేత, కల్ప-భూత-రూప-శబ్దములును, అమీ=ఈ౫ యు, ఉత్తరపదేస్యుః=సమాసమునందు తుదపదములయి సమానవస్తువుపేళ్లవును. ఉదాహరణము:- చన్ద్రనిభః- లక్ష్మీసంకాశా-పద్మనీకాశమ్- సూర్యప్రతీకాశః, మొదలైనవి.

కర్మణ్యా(తు)విధాభృత్యా భృతయో భర్మవేతనమ్॥ భరణ్యం భరణం మూల్యం నిర్వేశః పణ (ఇత్యపి) ।

కర్మణ్యా - విధా - భృత్యా - భృతిః॥సీ॥-భర్మ॥న్ ॥-వేతనమ్ - భరణ్యమ్ - భరణమ్ - మూల్యమ్॥న॥-నిర్వేశః-పణః॥ పు॥ ౧౧-కూలిపేళ్లు, Wages or hire.

సురా హలిప్రియా హాలా పరిస్రు ద్వరుణా

సురా-హలిప్రియా-హాలా-పరిస్రుత్ ॥ త్ ॥-వరుణాత్మజా - గన్ధోత్తమా - ప్రసన్నా-ఇరా - కాద

త్మజా॥గన్ధోత్తమా ప్రసన్నేరా కాదమ్బర్యః పరిస్రుతా। మదిరాకశ్య మద్యే (చా	మ్బరీ-పరిస్రుతా-మదిరా॥స్త్రీ॥-కశ్యమ్-మద్యమ్॥ న॥ ౧౩-కల్లుపేళ్లు, Spirituous liquor.
ప్య)వదంశ (స్తుభక్షణమ్)॥ ౭౨॥ A relish. A condiment.	అవదంశః [పు] ఉపదంశ ॥ పు॥ ౧-మద్యపానము సేయునపుడు నంజుకొనుమాంసము మొదలయినదానిపేరు. భోజనమునందు నంజుకొను ఊరుగాయ మొదలయినదియు.
శుణ్డాపానం మదస్థానం	శుణ్డా॥స్త్రీ॥-పానమ్ - మదస్థానమ్॥ న॥ ౩-కల్లు ద్రాగునింటిపేళ్లు, A tavern.
మధువారా మధుక్రమాః।	మధువారః-మధుక్రమః॥పు॥-౨- వెక్కుమార్లు కల్లుద్రాగువరుసపేళ్లు, Tippling.
మధ్వాసవో మాధవకో మధు మార్ద్వీక (మద్యయోః)॥ ౭౯॥	మధ్వాసవః-మాధవకః॥పు॥-మధు॥న॥౩ - ఇప్పపువ్వులకల్లుపేళ్లు, మార్ద్వీకమ్॥న॥ ౧-ద్రాక్షపండ్లకల్లుపేరు, ఇచటమార్ద్వీకమనుపాఠమున నాలుగును ఇప్పపువ్వులకల్లుపేళ్లు, Spirit distilled from the blossoms of Bassialatifolia.
మైరేయమాసవశ్శీధు	మైరేయమ్ ॥ న॥౧-ఆరెపువ్వుబెల్లము కడుగునీళ్లచేతఁజేసినకల్లు, ఆసవః॥ పు॥ ౧ - పక్వముగానిచెఱకురసమునఁజేసినకల్లు, శీధుః॥పు॥౧-పక్వమయినచెఱకురసమునఁ జేసినకల్లు, Rum.
ర్మేదకో జగల (స్సమౌ)।	మేదకః-జగలః॥ పు ॥ ౨-మద్యము సేయుటకు నానాద్రవ్యములుగూర్చినముద్దపేళ్లు.
సంధానం (స్యా) దభిషవః	సంధానమ్॥న॥-అభిషవః॥ పు॥ ౨-కల్లుసేయుటపేళ్లు, Distillation
కిణ్వం (పుంసితు) నగ్నహూః॥ ౮౦॥	కిణ్వమ్॥న॥-నగ్నహూః[పు]నగ్నహుః॥ పు॥ ౨-మద్యముసేయు మొలకపేళ్లు, నానాద్రవ్యకృతసురాబీజము, Ferment.
కారోత్తర స్సురామణ్డ	కారోత్తరః॥ పు॥-సురామణ్డమ్॥న॥ ౨ - కల్లు

తేటపేళ్లు, Yest, froth.

మాపానం పానగోష్ఠికా।

ఆపానమ్॥న॥-పానగోష్ఠికా॥స్త్రీ॥ ౨ - అనేకులు కూడి మద్యపానము సేయుచోటి పేళ్లు, A place where people drink together.

చషకో (౽స్త్రీ) పానపాత్రం సరకో(౽ప్య)నుతర్షణమ్॥ ౨౩౧॥

చషకః॥పు॥ పానపాత్రమ్॥ న॥-సరకః ॥ (ఇది అపిశబ్దముచేత)॥పు॥-అనుతర్షణమ్॥ న ॥ ౪ - కల్లు ద్రాగుగిన్నె పేళ్లు, A drinking vessel. సరకానుతర్షణశబ్దములు ౨-ను మద్యమునడ్డించుట పేళ్లని కొందఱు, Distribution of liquor.

ధూర్తో ౽క్షదేవీ కితవో ౽క్షధూర్తో ద్యూతకృ(త్సమాః)। (స్యు)ర్లగ్నకాః ప్రతిభువః సభికా ద్యూతకారకాః ॥ ౨౩౨

ధూర్తః-అక్షదేవీ॥న్॥-కితవః - అక్షధూర్తః-ద్యూతకృత్॥త్॥పు॥ ౫ - జూదమాడువాని పేళ్లు, A gamester

లగ్నకః-ప్రతిభూః॥ పు ॥ ౨ - పూటపడువాని పేళ్లు, Surety.

సభికః-ద్యూతకారకః॥ పు॥ ౨ - జూదమాడించువాని పేళ్లు, Keeper of a gaming house.

ద్యూతో ౽(స్త్రియా)మక్షవతీ కైతవం పణ(ఇత్యపి)।

ద్యూతః॥పు॥-అక్షవతీ॥స్త్రీ॥-కైతవమ్ ॥న॥-పణః॥పు॥౪-జూదము పేళ్లు, Gaming.

పణో (౽క్షేషు) గ్లహో

పణః-గ్లహః॥పు॥ ౨-అక్షేషు=జూదములయందలి, పణః=పందెము పేరు, A stake, wager.

౽క్షా (స్తు) దేవనాః పాశకా (శ్చ తే)॥ ౨౩౩॥

అక్షః-దేవనః [పా] దేవకః-పాశకః॥పు॥౩-పాచికలపేళ్లు, Dice

పరిణాయ (స్తుశారీణాం సమన్తాన్నయనే)

పరిణాయః॥పు॥౧-శారీణామ్ = సారెలయొక్క, సమన్తాత్ = అంతట, నయనే = నడుపుటయందు వర్తించును, Moving a piece at play.

(౽స్త్రియాం)। అష్టాపదం శారిఫలం

అష్టాపదమ్-శారిఫలమ్॥పు॥-౨ - జూదమాడు పలక, A checkered board or cloth.

ప్రాణిద్యూతం సమాహ్వయః॥ ౨౩౪॥

ప్రాణిద్యూతమ్॥ న॥-సమాహ్వయః॥ పు॥ ౨ - కోడిపందెము మొదలైనది, A match of cocks &c.

మూ॥ ఉక్తా భూరిప్రయోగత్వా దేకస్మి న్యేఽత్ర యౌగికాః।
తాద్ధర్మ్యా దన్యతో వృత్తా స్తూహ్యా లిఙ్గాన్తరేఽపి తే॥ 23౫॥

టీక॥ అత్ర=ఈ శూద్రవర్గయందు, యౌగికాః = యౌగికములైన, యే=ఏమాలాకార మార్దఙ్గిక వైణవికాది శబ్దములు, భూరిప్రయోగత్వాత్=ప్రయోగబాహుళ్యమువలన, ఏకస్మిన్=ఒక పుంలింగమునందు, ఉక్తాః = చెప్పంబడినవో, తే=ఆశబ్దములు, తాద్ధర్మ్యాత్ = ఆయాధర్మములు గలుగుటవలన, అన్యతః=స్త్ర్యాదులయందు, వృత్తాస్సన్తః=వర్తించుచున్నవై, లిఙ్గాన్తరేఽపి = స్త్రీలింగ నపుంసకలింగములయందును వర్తించుచున్నవి యని, ఊహ్యాః= తెలియందగినవి

యౌగికములయి జాతివాచకములైన కుంభకారాదిశబ్దములు శూద్రాదిశబ్దములవలె పుంలింగస్త్రీలింగములయందును వర్తించుచున్నవనుట. ఉదాహరణము: మాలాకారః పురుషః- మాలాకారీస్త్రీ - మాలాకారం బృన్దమ్. ఇత్యాదులు

ఇతి శూద్రవర్గః = శూద్రులతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

మూ॥ ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిఙ్గానుశాసనే।
భూమ్యాదికాణ్డో ద్వితీయః సాఙ్గఏవ సమర్థితః॥ 23౬॥

టీక॥ ఇతి=ఈ పూర్వోక్తమయిన, నామలింగానుశాసనే=నామలింగానుశాసనమనెడి, అమరసింహకృతౌ= అమరసింహుని గ్రంధమునందు, ద్వితీయః = రెండవదయిన, భూమ్యాదికాణ్డః = భూమి మొదలైనవానిని దెలియఁజెప్పుభాగము, సాఙ్గఏవ = సమగ్రముగానే, సమర్థితః = నెరవేర్పంబడెను.

నామలింగానుశాసనము - ద్వితీయకాండము.

సంపూర్ణము.



అమరకోశము - ద్వితీయకాండము.

పర్యాయపదశేషము.

శ్లో.

57. అవరోహః, a fibrous root from a radicant branch; a scandent plant climbing from the root to the top of a tree.

91. నదీసర్జః, Terminalia Alata glabra.

121. కురణ్టకః = Barleria prionitis.

125. పర్ణాసః = Ocimum sanctum. అర్జకః, Ocimum gratissimum.

163. గాంగేరుకీ, The sharp angled cucumber

172. వితున్నకః, The dwarf myrobalan.

183. ఋషగన్ధా, Osyris Peltata.

184. హాయపుచ్ఛీ, Phaseolus minimus.

202. చిత్రా, Bryonia callosa.

203. గండీరః, Solanum speciosum.

240. రాజహంసః = A white gander with red legs and bill

241. మల్లికః,—with brown legs

శ్లో.

ధార్తరాష్ట్రః,—with black legs and bill శరాటిః, Turdus ginginianus.

277. కాత్యాయనీ, A middle aged widow wearing a dress indicating the practice of austerity.

278. సైరంధ్రీ, A woman living in another's house and practising any art

అసిక్నీ = A young maid-servant of the harem.

279. వారముఖ్యా, The head of a set of harlots.

290. యాతా, Husband's brother's wife.

363. బాలపాశ్యా, An ornament for the hair. పత్రపాశ్యా,—for the forehead

406. ఆదేష్టా, An employer of priests to perform a sacrifice.

శ్లో.

407 ఇజ్యాశీలః, One who frequently sacrifices

409. అనూచానః, One who is completely learned in sacred knowledge సమావృత్తః, One who has taken leave of his preceptor to become a householder

418. దక్షిణాగ్నిః, A fire taken from the consecrated one, or from a domestic fire, and placed towards the south. గార్హపత్యః, The fire perpetually mainted by a householder. ఆహవనీయః, Fire thence taken and prepared for receiving oblations: a consecrated fire. ఆనాయ్యః, The southern fire taken from the householder's hearth and consecrated.

420. అగ్నాయీ, A goddess presiding over the prayers with which burnt-offerings are made.

424. పరమాన్నం, An oblation of rice, milk and sugar.

425. ధ్రువా, A vessel shaped like an Indian fig-leaf and made of the wood of Flacourtia sapida. ఉపభృత్, A round vessel made of the wood of a holy fig-tree జుహూః=A semi-circular vessel made of the wood of Butea. స్రువః, A ladle made of the wood of Mimosa Catechu

428. అమృతమ్, Butter &c. remaining of a sacrifice. విఘసః, Residue of food offered to the gods, to the manes, to a spiritual parent &c.

439 బ్రహ్మాంజలిః, A holy posture adapted to meditation and restraint of thought.

446. బృసీ, A seat made of *kusa* grass.

447. సుత్యా, Extracting the juice of acid asclepias.

456. పరివేత్తా, One married before his elder brother.

584. యవ్యమ్, A field fit for producing barley. యవక్యమ్,— for forced rice. షష్టిక్యమ్,—— for quick-growing rice.

శ్లో.

585. తిల్యమ్,—for sesamum మాష్యమ్,—black kidney beans ఉమ్యమ్,—for panic seed భంగ్యమ్,—for hemp

641. యుగ్యః, An ox yoked.
ప్రాసంగ్యః, An ox in training with a frame on his neck
శాకటః, An ox trained to draught.

652. కుటరః, The post round which the string of the churning-stick passes.

653 శృంఖలకాః, Young camels clogged with wooden rings on their feet

654 ఔష్ట్రకం, A herd of camels.
ఔరభ్రకం, A flock of sheep
ఆజకమ్, A flock of goats

699. దేవాజీవః, A low Brahmana subsisting by attendance

శ్లో.

upon an idol and upon the offerings made to it.

709. కిరాతః, A mountaineer wearing feathers and armed with a bow.
శబరః, A savage wearing leaves.
పులిందః, A mountaineer speaking no intelligible language.

728 అవదంశః, Anything which excites thirst or appetite.

730 మైరేయం, Rum distilled from blossoms of Lythrum fruticosum, with sugar &c.
ఆసవః,—from the raw juice of sugar-cane శీధుః,—from molasses.
మేదకః, Vinous liquor for distilling.

శ్రీరస్తు.

సటీకనామలింగానుశాసనము.

తృతీయకాండము.

గ్రంథకర్త చదువువారికి సులభముగాఁ దెలియుటకై యీసామాన్యకాండమునఁ జెప్పఁగలవర్గలను వానికిఁ బూర్వకాండములయందుఁ జెప్పఁబడినవర్గలతోఁ గలసంబంధమును జెప్పుచున్నాఁడు

మూ॥ విశేష్యనిఘ్నైస్సంకీర్ణైర్నానార్థైరవ్యయైరపి।

లిఙ్గాదిసంగ్రహైర్వర్గాస్సామాన్యే వర్గసంశ్రయాః॥

టీక॥ సామాన్యే=పూర్వకాండములకు సాధారణమైన యీసామాన్యకాండమునందు, విశేష్యనిఘ్నైః = పూర్వోక్తస్త్రీదారాదివిశేష్యములకు అధీనమైన లింగాదులుగల పదములచేతను, సంకీర్ణైః=పరస్పరవిరుద్ధములైన కర్మపారాయణపరస్పర ప్రభృతిశబ్దములచేతను, నానార్థైః = అనేకార్థములుగలనాకాదిపదములచేతను, అవ్యయైరపి=ఆఙ్ మొదలైన అవ్యయపదములచేతను, లిఙ్గాదిసంగ్రహైః=లింగసంగ్రహనామసంగ్రహములచేతను, వర్గాః=విశేష్యనిఘ్న సంకీర్ణ నానార్థ అవ్యయ లింగాదిసంగ్రహములనునైదువర్గలు, (ఉచ్యన్తే=చెప్పఁబడుచున్నవి.) (తే=ఆవర్గలు,)వర్గసంశ్రయాః=ప్రథమద్వితీయకాండవర్గలనే యాశ్రయించినవి తఱుచుగాఁ దమలో నవాంతరవర్గలు గలవి యనిగాని యర్థము.

ఈకాండమున విశేష్యనిఘ్నవర్గయందుఁజెప్పఁగల సుకృత్యాదులు పూర్వకాండములలోని స్వర్గాదులకు విశేషణములుగాను, సంకీర్ణవర్గయందుఁ జెప్పఁగల కర్మాదులు ఆస్వర్గాదులవ్యాపారములుగాను, ఇట్లే యిందలికడమవర్గలయందుఁ జెప్పఁగల నాకాదిశబ్దములు వానికి వాచకాదులుగాను నుండుట దెలియవచ్చును.కావున నీకాండము సామాన్యకాండ మనిపించుకొనును. రెండవపక్షము - నానార్థవర్గయందు కాంతాదివర్గలును అవ్యయవర్గయిం దవ్యయవర్గావ్యయనానార్థవర్గలును నిట్లే లింగాదిసంగ్రహవర్గయందు నున్నవని తెలియవలయును.

ఈశాస్త్రమున "ప్రాయశోరూపభేదేన" అనుసంకేతముచేత తఱుచుగా రూపభేదముచేత లింగమెఱుఁగఁదగినది యైనను నీవిశేష్యనిఘ్న వర్గయందు నట్టిసంకేతము లేదని చెప్పుచున్నాఁడు

మూ॥ స్త్రీదారాద్యై ర్యద్విశేష్యం యాదృశైః ప్రస్తుతం పదైః।
గుణద్రవ్యక్రియాశబ్దా స్తథా స్యు స్తస్య భేదకాః॥ ౨॥

టీక॥ యద్విశేష్యమ్=ఏవిశేష్యమయినయర్థము, యాదృశైః=ఏలింగాదులుగల, స్త్రీదారాద్యైఃపదైః=స్త్రీదారమొదలయిన స్త్రీలింగపుల్లింగనపుంసకలింగపదములచేతను, ప్రస్తుతమ్=ప్రక్రమింపఁబడునో, తస్య=ఆవిశేష్యమునకు, భేదకాః=విశేషణములయిన, గుణద్రవ్యక్రియాశబ్దాః = గుణద్రవ్య క్రియావాచకశబ్దములు, తథాస్యుః = ఆవిశేష్యలింగాదులుగలవే యౌను.

అనఁగా, విశేష్యము ఏలింగమై ప్రక్రమింపఁబడునో గుణద్రవ్యక్రియావాచకములయిన సుకృత్యాదివిశేషణములును ఆలింగములు గలవే యౌనని తాత్పర్యము. ప్రవీణా స్త్రీ- ప్రవీణాఃదారాః - ప్రవీణం కళత్రమ్, అని గుణవాచక విశేషణములకును, ధనినీ స్త్రీ-ధనినో దారాః-ధని కళత్రమ్ అని ద్రవ్యవాచకవిశేషణములకును, క్షేమంకరా స్త్రీ - క్షేమంకరాదారాః-క్షేమంకరం కళత్రమ్అని క్రియావాచకవిశేషణములకును దాహరణములు.

[క్షేమంకరో ఽ రిష్టతాతి శ్శివతాతి శ్శివంకరః।]

క్షేమంకరః-అరిష్టతాతిః-శివతాతిః - శివంకరః॥ ౪-శుభమును జేయువానిపేళ్లు. ఈయర్థశ్లోకమును ప్రక్షిప్తమని కొందఱు, Propitious.

సుకృతీ పుణ్యవా న్ధన్యో

సుకృతీ॥ న్॥-పుణ్యవాన్॥త్॥-ధన్యః॥ ౩-పుణ్యముగలవానిపేళ్లు, Well-fated Fortunate.

మహేచ్ఛ(స్తు)మహాశయః॥ Magnanimous.

మహేచ్ఛః-మహాశయః॥-౨-ఘనమైనమనస్సుగలవానిపేళ్లు. విరివియైన మనస్సుగలవాఁడు.

హృదయాలు స్సుహృదయో

హృదయాలుః-సుహృదయః॥ ౨ - మంచిమనస్సుగలవానిపేళ్లు, Good-hearted.

మహోత్సాహో మహోద్యమః।

మహోత్సాహః-మహోద్యమః॥ ౨-దుష్కరప్రయోజనములయందు ఉద్యోగము గలవానిపేళ్లు Persevering, diligent; persistent.

ప్రవీణే నిపుణాభిజ్ఞ విజ్ఞ నిష్ణాత శిక్షితాః॥౪॥ వైజ్ఞానికః కృతముఖః కృతీ కుశల (ఇత్యపి)।

ప్రవీణః - నిపుణః - అభిజ్ఞః-విజ్ఞః-నిష్ణాతః - శిక్షితః-వైజ్ఞానికః(సా) విజ్ఞానికః-కృతముఖః- కృతీ॥ న్॥-కుశలః॥౧౦-నేర్పరిపేళ్లు, Skilful, conversant.

పూజ్యః ప్రతీక్ష్య

పూజ్యః-ప్రతీక్ష్యః।౨-పూజ్యుడు, Venerable.

స్సాంశయికః స్సంశయాపన్నమానసః॥ ౫॥

సాంశయికః సంశయాపన్నమానసః॥ ౨-సందేహించువాని పేళ్లు, Irresolute. సంశయించిన వస్తువని కొందఱు, Uncertain, dubious.

దక్షిణీయో దక్షిణార్హ(స్తత్ర)దాక్షిణ్య (ఇత్యపి)।

దక్షిణీయః - దక్షిణార్హః - దా[illegible] (సా) దక్షిణ్యః॥ ౩- దక్షిణకు యోగ్యమయినవాని పేళ్లు, Meriting a fee or reward.

(స్యు) ర్వదాన్య స్థూలలక్ష దానశౌణ్డా బహుప్రదే॥ ౬॥

వదాన్యః (సా)వదన్యః-స్థూలలక్షః (సా) స్థూలలక్ష్యః-దానశౌణ్డః - బహుప్రదః॥౪-మిక్కిలి నిచ్చునట్టివాని పేళ్లు, Munificent.

జైవాతృక (స్స్యా)దాయుష్మా

జైవాతృకః- ఆయుష్మాన్॥ త్॥ ౨- దీర్ఘాయుష్మంతుని పేళ్లు, Long-lived.

న్నన్తర్వాణి(స్తు)శాస్త్రవిత్।

అన్తర్వాణిః-శాస్త్రవిత్॥ద్॥ ౨ - శాస్త్రము నెఱింగినవాని పేళ్లు, Skilled in sacred sciences.

పరీక్షకః కారణికో

పరీక్షకః- కారణికః॥ ౨ - ప్రమాణములచేత సత్యమును నిశ్చయించువాని పేళ్లు, Investigating.

వరద(స్తు)సమర్ధకః॥౭॥

వరదః- సమర్ధకః॥ ౨ - కోరినవస్తువు నిచ్చు దేవతాదుల పేళ్లు, Granting a prayer.

హర్షమాణో వికుర్వాణః ప్రమనా హృష్టమానసః।

హర్షమాణః-వికుర్వాణః- ప్రమనాః॥ స్॥ - హృష్టమానసః॥ ౪- సంతోషముతోఁ గూడిన మనస్సు గలవాని పేళ్లు, Joyful, cheerful.

దుర్మనా విమనా అన్తర్మనా (స్స్యా)

దుర్మనాః॥స్॥-విమనాః॥స్॥- అన్తర్మనాః॥స్॥ ౩ - దుఃఖముతోఁ గూడిన మనస్సు గలవాని పేళ్లు, Sad; perplexed.

దుత్క ఉన్మనాః॥౮॥

ఉత్కః-ఉన్మనాః॥ స్॥ ౨-ప్రియమయిన వస్తు

వెప్పుడు దొరకునాయని త్వరగలవానిపేళ్లు, Anxiously wishing for.

దక్షిణేసరలోదారా

దక్షిణః- సరలః- ఉదారః॥ 3 - కుటిలముగాక చక్కనైనమనస్సు గలవానిపేళ్లు, Sincere,candid.

సుకలో(దాతృభోక్తరి)।

సుకలః॥౧-దాతృభోక్తరి = త్యాగభోగములు గలవానిపేరు, Liberal in giving and using.

తత్పరే ప్రసితాఽసక్తా

తత్పరః-ప్రసితః - ఆసక్తః॥ 3 - ఒకపదార్థమునందుఁ దగిలినమనస్సుగలవానిపేళ్లు, Attentive. Closely intent on.

విష్టార్థోద్యుక్త ఉత్సుకః॥ ౯॥

ఇష్టార్థోద్యుక్తః - ఉత్సుకః ॥ ౨ - ఇష్టమైన ప్రయోజనమునం దుద్యోగము గలవాని పేరు, Zealously active. Anxiously striving for.

ప్రతీతే ప్రథిత ఖ్యాత విత్త విజ్ఞాత విశ్రుతాః॥

ప్రతీతః - ప్రథితః - ఖ్యాతః - విత్తః - విజ్ఞాతః-విశ్రుతః ॥ ౬ - ధనాదులచేఁ బ్రసిద్ధుండయినవానిపేళ్లు, Celebrated, famous.

(గుణైః ప్రతీతే తు) కృతలక్షణాఽహతలక్షణౌ॥ ౧౦॥

కృతలక్షణః-ఆహతలక్షణః॥ ౨- గుణైః= త్యాగశౌర్యాదిగుణములచేత, ప్రతీతే= ప్రసిద్ధుఁడయినవానిపేళ్లు, Noted for good qualities.

ఇభ్య ఆఢ్యో ధనీ

ఇభ్యః- ఆఢ్యః- ధనీ ॥ న్ ॥ 3 - ధనికునిపేళ్లు, Opulent, wealthy.

స్వామీ(త్వీ)శ్వరఃపతి రీశితా।అధిభూ ర్నాయకో నేతా ప్రభుః పరివృఢోఽధిపః॥ ౧౧॥

స్వామీ॥ న్॥- ఈశ్వరః- పతిః- ఈశితా॥ ఋ। అధిభూః-నాయకః- నేతా॥ ఋ॥ ప్రభుః- పరివృఢః అధిపః॥ ౧౦-ఏలువానిపేళ్లు, An owner or master

అధికర్ధిస్సమృద్ధ(స్స్యాత్) Prosperous

అధికర్ధిః-సమృద్ధః [పా] సమృద్ధిః॥ ౨ - అధికసంపదగలవానిపేళ్లు, Every way happy.

కుటుమ్బ వ్యాపృత (స్తుయః।స్యా) దభ్యాగారిక (స్తస్మి)న్నుపాధి(శ్చ పుమా నయమ్)॥ ౧౨॥

కుటుంబవ్యాపృతః- అభ్యాగారికః - ఉపాధిః । 3 - కుటుంబపోషణమునం దాసక్తుఁడై యుండువానిపేళ్లు, Attentive to support his family. ఉపాధిశబ్దము నియతపుల్లింగము.

(వరాఙ్గరూపోపేతో
యః) సింహసంహననో
(హి సః)

సింహసంహననః॥౧- వరాఙ్గరూపోపేతః=శ్రేష్ఠ మయినయంగముతోను రూపముతోను గూడు కొన్నవానిపేరు, Handsome and well-shaped.

నిర్ధార్యః (కార్యకర్తా
య స్సమ్పన్నస్సత్త్వ
సమ్పదా)॥ ౧౩॥
Acting fearlessly.

నిర్ధార్యః[పా] నిర్వార్యః॥ ౧-సత్త్వసమ్పదా= ఆపదలయందును కలఁతనొందని ధైర్యసంపదతో, సమ్పన్నః= కూడుకొన్నవాఁడై, యః=ఎవఁడు, కార్యకర్తా=కార్యమును జేయునో, సః=వానిపేరు.

అవాచి మూకో౽

అవాక్-మూకః॥౨-మూఁగవానిపేరు, Dumb.

(థ) మనోజవసః (పితృ
సన్నిభః) ।

మనోజవసః[ప] మనోజవః- పితృసన్నిభః॥ ౨- తండ్రినిబోలినవానిపేరు, Fatherly.

(సత్కృత్యాలంకృ
తాం కన్యాం యో ద
దాతి స)కూకుదః॥ ౧౪॥

కూకుదః॥౧- యః= ఎవఁడు, సత్కృత్య=సత్కరించి, అలంకృతామ్ = అలంకరింపఁబడిన, కన్యామ్=కన్యకను, దదాతి = దానము చేయుచున్నాఁడో, సః=వానిపేరు, One who gives a girl in marriage, decorating her with ornaments.

లక్ష్మీవాన్ లక్ష్మణః
శ్రీలః శ్రీమాన్

లక్ష్మీవాన్॥త్॥ -లక్ష్మణః-శ్రీలః [పా] శ్లీలః-శ్రీమాన్॥ త్॥ ౪- సంపదగలవానికిని ఒప్పిదముగల వానికిని పేళ్లు, Prosperous, happy. [Affectionate.

స్నిగ్ధ(స్తు) వత్సలః ।

స్నిగ్ధః-వత్సలః॥౨- స్నేహముగలవానిపేళ్లు.

(స్యా) ద్దయాలుః కా
రుణికః కృపాలు స్సూర
తః(సమాః) ॥౧౫॥

దయాలుః- కారుణికః- కృపాలుః- సూరతః॥ ౪- దయగలవానిపేళ్లు, Compassionate.

స్వతన్త్రో౽ పావృత
స్స్వైరీ స్వచ్ఛన్దో నిర
వగ్రహః।

స్వతన్త్రః-అపావృతః-స్వైరీ॥న్॥[పా] స్వైరః-స్వచ్ఛన్దః-నిరవగ్రహః ॥ ౫-స్వతంత్రునిపేళ్లు, Unrestrained. Independent.

పరతన్త్రః పరాధీనః
పరవా న్నాథవా (నపి)
౧౬॥ అధీనో నిఘ్న ఆ
యత్తో౽ స్వచ్ఛన్దో

పరతన్త్రః- పరాధీనః- పరవాన్॥ త్॥ - నాథవాన్॥త్॥ ౪-పరాధీనునిపేళ్లు, Dependent. అధీనః-నిఘ్నః-ఆయత్తః- అస్వచ్ఛన్దః - గృహ్యకః॥ ౫- అధీనునిపేళ్లు, Docile. ఈ యు పర్యాయములని

గృహ్యకో (ఽప్యసా)।	కొందఱు.
ఖలపూః (స్యాత్) బ్బహుకరో	ఖలపూః-బహుకరః॥౨- కళ్లమునూడ్చువాని పేళ్లు, A sweeper.
దీర్ఘసూత్రశ్చిరక్రియః॥ ౧౭॥	దీర్ఘసూత్రః-చిరక్రియః॥ ౨ విచారించి మెల్లగా కార్యముఁ జేయువాని పేళ్లు, Dilatory, slow.
జాల్మో ఽసమీక్ష్యకారీ(స్యాత్)	జాల్మః-అసమీక్ష్యకారీ॥న్॥౨-విచారింపక కార్యముఁ జేయువాఁడు, Acting inconsiderately
కుణ్ఠో (మన్దః క్రియాసు యః)।	కుణ్ఠః॥౧-కార్యములయందు అలసుఁడైనవాని పేళ్లు, Indolent.
కర్మక్షమో ఽలంకర్మీణః	కర్మక్షమః-అలంకర్మీణః॥౨-కార్యమును జేయ సమర్థుఁడైనవాని పేళ్లు, Competent to act.
క్రియావాన్ (కర్మసూద్యతః)॥ ౧౮॥	క్రియావాన్॥త్॥౧-కార్యమును జేయ నుద్యోగించినవాని పేరు, Engaged in a business.
(స)కార్మః కర్మశీలో (యః) Laborious.	కార్మః-కర్మశీలః॥౨- ఫలముగలిగినను లేకున్నను కార్యముఁ జేయు స్వభావముగలవాని పేళ్లు.
కర్మశూర(స్తు)కర్మఠః। Finishing carefully.	కర్మశూరః-కర్మఠః॥ ౨-ఫలముగలుగువఱకును కార్యముఁ జేయు తెగువగలవాని పేళ్లు.
కర్మణ్యభు క్కర్మకరః Working for hire	కర్మణ్యభుక్(పా)భరణ్యభుక్ ॥ జ్ ॥-కర్మకరః॥ ౩-కూలిపుచ్చుకొని పనిచేయువాని పేరు.
కర్మకార(స్తు)తత్క్రియః॥ ౧౯॥	కర్మకారః-తత్క్రియః॥ ౨-కూలిలేక పనిచేయువాని పేళ్లు, Working without wages
అపస్నాతో మృతస్నాతః	అపస్నాతః-మృతస్నాతః ॥ ౨ - బంధుసుహృదాదిమరణనిమిత్తమయి స్నానముచేసినవాని పేళ్లు, Bathing after mourning.
ఆమిషాశీ (తు) శౌష్కులః।	ఆమిషాశీ॥న్॥-శౌష్కులః॥ ౨-మత్స్యమాంసములఁదినువాని పేళ్లు, Eating fish and flesh
బుభుక్షిత (స్స్యాత్) క్షుధితో జిఘత్సు రశనాయితః॥ ౨౦॥	బుభుక్షితః-క్షుధితః-జిఘత్సుః - అశనాయితః॥ ౪-ఆఁకలిగొన్నవాని పేళ్లు, Hungry.

పరాన్నః పరపిణ్డాదో	పరాన్నః-పరపిణ్డాదః॥౨-పరాన్నమే భుజించువాని పేళ్లు, Feeding at another's cost.
భక్షకో ఘస్మరోఽద్మరః।	భక్షకః-ఘస్మరః-అద్మరః॥౩ - తిండిపోతు పేళ్లు, Gluttonous. ౪
ఆద్యూన(స్స్యా)దౌదరికో (విజిగీషావివర్జితే) ॥	ఆద్యూనః-ఔదరికః ॥ ౨ - విజిగీషావివర్జితే=వేతే యుద్యోగములేక పొట్టపోసికొనువాని పేళ్లు, Shamelessly voracious.
(ఉభౌ) త్వాత్మమ్భరిః కుక్షిమ్భరి (స్స్వోదరపూరకే)।	ఆత్మమ్భరిః-కుక్షిమ్భరిః॥౨ - పోష్యవర్గమును విడిచి, స్వోదరపూరకే=తనకడుపునే నిండించుకొను వాని పేళ్లు, Selfishly voracious.
సర్వాన్నీన(స్తు)సర్వాన్నభోజీ	సర్వాన్నీనః-సర్వాన్నభోజీ॥న్॥౨- నియమము లేక యన్నితావుల భుజించువాని పేళ్లు, Eating all manner of food
గృధ్ను(స్తు)గర్ధనః ॥ లుబ్ధోఽభిలాషుక స్తృష్ణక్	గృధ్నుః-గర్ధనః-లుబ్ధః-అభిలాషుకః-తృష్ణక్॥జ్॥౫-ఆశగలవాని పేళ్లు, Covetous, greedy.
(సమౌ) లోలుప లోలుభౌ।	లోలుపః-లోలుభః ॥ ౨-మిక్కిలియు నాశగల వాని పేళ్లు, Very covetous
సోన్మాద(స్తూ)న్మదిష్ణు (స్స్యాత్) Frantic.	సోన్మాదః-ఉన్మదిష్ణుః॥౨ - భూతావేశాదులచేత నొడలెఱుఁగనివాని పేళ్లు, Mad, insane.
దవినీత స్సముద్ధతః ॥ ౨౩॥	అవినీతః-సముద్ధతః ॥ ౨ - వినయములేనివాని పేళ్లు, Misbehaving
మత్తే శౌణ్డోత్కట క్షీబాః Intoxicated.	మత్తః-శౌణ్డః-ఉత్కటః-క్షీబః॥౪-మద్యపానాదులచేత నొడలెఱుఁగనివాని పేళ్లు, Drunk
కాముకే కమితాఽనుకః। కమ్రః కామయితాఽభీకః కమనః కామనోఽభికః॥ ౨౪॥	కాముకః-కమితా॥ఋ॥-అనుకః-కమ్రః-కామయితా ॥ ఋ ॥ - అభీకః - కమనః - కామనః - అభికః ॥ ౯ - కాముకుని పేళ్లు. కోరికగలవాఁడు, Lustful
విధేయో వినయగ్రాహీ	విధేయః - వినయగ్రాహీ ॥ న్ ॥-వచనేస్థితః-

వచనేస్థిత ఆశ్రవః ।	ఆశ్రవః॥ ఠ-చెప్పినట్టు చేయువాఁడు,Compliant.
వశ్యః ప్రణేయో Under influence	వశ్యః-ప్రణేయః॥ ౨-ఔషధాదులచేత వశ్యము యినవానిపేళ్లు, Governable.
నిభృత వినీత ప్రశ్రితా (స్సమాః)॥ ౨౫॥	నిభృతః-వినీతః-ప్రశ్రితః [పా] ప్రసృతః॥౩-శిక్షింపఁబడినవానిపేళ్లు, Well trained.
ధృష్టే ధృష్ణుర్వియాత (శ్చ) Shameless	ధృష్టః-ధృష్ణుః(పా)ధృష్ణక్॥జ్॥-వియాతః॥౩-దిట్టతనముగలవానిపేళ్లు, Impudent
ప్రగల్భః ప్రతిభాన్వితే ।	ప్రగల్భః-ప్రతిభాన్వితః ॥ ౨ - అప్పటప్పటికి క్రొత్తగా ప్రకాశించు ప్రజ్ఞగలవానిపేళ్లు, Endowed with genius, bold.
(స్యా)దధృష్టే(తు)శాలీనో	అధృష్టః-శాలీనః॥౨-దిట్టతనము లేనివానిపేళ్లు, Modest; retiring.
విలక్షో విస్మయాన్వితే॥ Astonished. ౨౬॥	విలక్షః-విస్మయాన్వితః॥౨-ఆశ్చర్యముచే ప్రకృతార్థజ్ఞానము లేనివాఁడు, వెఱఁగుపడినవాఁడు.
అధీరే కాతర	అధీరః-కాతరః॥ ౨-వ్యసనాదులచేత వ్యాకులపడినవానిపేళ్లు, Confused.
స్త్రస్నో భీరు భీరుక భీలుకాః।	త్రస్నుః-(పా)త్రస్తః-భీరుః-భీరుకః-భీలుకః॥ ఠ-వెఱచు స్వభావముగలవానిపేళ్లు, Timid.
ఆశంసు రాశంసితరి	ఆశంసుః-ఆశంసితా॥ఋ॥౨-ప్రియవస్తువుఁగోరువానిపేళ్లు, Desirous.
గృహయాలు ర్గ్రహీతరి॥ ౨౭॥	గృహయాలుః-గ్రహీతా॥ ఋ॥ ౨-పుచ్చుకొను స్వభావముగలవానిపేళ్లు, Disposed to take.
శ్రద్ధాలుః (శ్రద్ధయా యుక్తే)	శ్రద్ధాలుః॥ ౧-శ్రద్ధయా=నమ్మికతో, యుక్తే=కూడియున్న వానిపేరు, Believing, faithful.
పతయాలు(స్తు) పాతుకే।	పతయాలుః-పాతుకః ॥ ౨-పడుస్వభావముగలవానిపేళ్లు, Habitually falling.
లజ్జాశీలే ఽపత్రపిష్ణు	లజ్జాశీలః-అపత్రపిష్ణుః॥౨-సిగ్గుపడుస్వభావముగలవానిపేళ్లు, Bashful.
ర్వన్దారు రభివాదకే॥	వన్దారుః-అభివాదకః॥ ౨-మ్రొక్కు స్వభావ

౨౮॥

ము గలవానిపేళ్లు, Polite, respectful.

శరారు ర్ఘాతుకో హింస్రః

శరారుః-ఘాతుకః-హింస్రః ॥ ౩-చంపుస్వభావము గలవానిపేళ్లు, Destructive. mischievous

(స్యా)ద్వర్ధిష్ణు(స్తు)వర్ధనః।

వర్ధిష్ణుః-వర్ధనః॥ ౨-వృద్ధిఁబొందుస్వభావముగలవానిపేళ్లు, Thriving, growing.

ఉత్పతిష్ణు (స్తూ) త్పతితా౽

ఉత్పతిష్ణుః-ఉత్పతితా॥ఋ॥ ౨-ఎగయుస్వభావము గలవానిపేళ్లు, Jumping up

లంకరిష్ణు(స్తు)మణ్డనః॥ ౨౯॥

అలంకరిష్ణుః-మణ్డనః॥ ౨ - శృంగారించుకొను స్వభావము గలవానిపేళ్లు, Fond of ornaments.

భూష్ణుర్భవిష్ణు ర్భవితా

భూష్ణుః-భవిష్ణుః-భవితా॥ ఋ॥౩-కాఁగల వాని పేళ్లు, About to become. పలుమాఱును మొలుచుస్వభావముగల కేశనఖాదులపేళ్లని కొందఱు.

వర్తిష్ణు ర్వర్తన (స్సమౌ)।

వర్తిష్ణుః-వర్తనః॥౨-వర్తించు స్వభావముగలవాని పేళ్లు, Revolving; stationary, abiding

నిరాకరిష్ణుః క్షిప్నుః (స్యాత్)

నిరాకరిష్ణుః-క్షిప్నుః ॥ ౨-తిరస్కరించుస్వభావము గలవానిపేళ్లు, Disdaining, obstructive.

(సాన్ద్ర) స్నిగ్ధ (స్తు) మేదురః॥ ౩౦॥

మేదురః॥ ౧-సాన్ద్ర=దట్టమయి, స్నిగ్ధః=నిగ్గుగలిగిన మేఘపటలాదుల పేరు, Thick with.

జ్ఞాతా (తు) విదురో విన్దుః

జ్ఞాతా॥ఋ॥-విదురః-విన్దుః॥౩-ఎఱుఁగు స్వభావము గలవానిపేళ్లు, Intelligent , knowing

వికాసీ(తు)వికస్వరః।

వికాసీ॥న్॥-వికస్వరః॥౨ - వికసించుస్వభావము గలవానిపేళ్లు, Expanding.

విసృత్వరో విసృమరః ప్రసారీచ విసారిణి॥ ౩౧॥

విసృత్వరః-విసృమరః-ప్రసారీ ॥ న్॥-విసారీ॥న్॥ ౪-నెఱయుస్వభావముగల నీళ్లమీఁది తైలబిందువులు మొదలయినవానిపేళ్లు, Spreading,creeping.

సహిష్ణు స్సహనః క్షన్తా తితిక్షుః క్షమితా క్షమీ।

సహిష్ణుః-సహనః-క్షన్తా॥ ఋ॥-తితిక్షుః - క్షమితా॥ఋ॥-క్షమీ॥ ౬ - స్వభావముచేత నోర్పుగలవానిపేళ్లు, Patient, content

క్రోధనో౽మర్షణః కోపీ

క్రోధనః॥-అమర్షణః - కోపీ॥ న్॥ ౩-స్వభావము

చేత కోపముగలవాని పేళ్లు, Passionate; wrathful.

చణ్డ స్త్వత్యన్తకోపనః॥ 3 ౨॥ చణ్డః-అత్యన్తకోపనః ॥ ౨-మిక్కిలి కోపించుకొనువాని పేళ్లు, Very passionate.

జాగరూకో జాగరితా జాగరూకః-జాగరితా॥ఋ॥ ౨-మేల్కొనియుండువాని పేళ్లు, Wakeful

ఘూర్ణితః ప్రచలాయితః। ఘూర్ణితః-ప్రచలాయితః॥౨- కూరుకుపాటుపడువాని పేళ్లు కూర్చుండిని ద్రపోవువాఁడు, Reeling.

స్వప్నక్ శయాలు ర్నిద్రాలు స్వప్నక్॥జ్॥-శయాలుః-నిద్రాలుః॥3-నిద్రపోతు పేళ్లు,తూఁగుపోతు, Sleepy, sluggish

ర్నిద్రాణ శయితౌ (సమౌ)॥ 33॥ నిద్రాణః[పా] నిద్రితః-శయితః॥ ౨ నిద్రపోవు వాని పేళ్లు, Asleep.

పరాఙ్ముఖః పరాచీన (స్సాత్) పరాఙ్ముఖః-పరాచీనః ॥ ౨ - పెడమొగముగా నున్నవాని పేళ్లు, Averting the face.

దవాఙవ్యధోముఖః। Down-looked. అవాఙ్ ॥ చ్॥-(అపిశబ్దముచేత), అవాచీనః-అధోముఖః॥3-తలవంచుకొన్నవాని పేళ్లు.

(దేవానఞ్చతి) దేవద్ర్యఙ్ Approaching deities. దేవద్ర్యఙ్॥చ్॥౧-దేవాన్ అఞ్చతి = దేవతలను గూర్చి పోవువానికిఁగాని దేవతలనుబూజించువానికిఁగాని పేరు, Adoring deities.

విష్వద్ర్యఙ్ (విష్వగఞ్చతి)॥ 3౪॥ విష్వద్ర్యఙ్॥ చ్॥ ౧-విష్వక్ అఞ్చతి=అంతట నడచువాని పేరు, Going everywhere.

(య స్సహాఞ్చతి) సధ్ర్యఙ్ (స) సధ్ర్యఙ్ ॥ చ్॥ ౧- సహ అఞ్చతి=ఒకరితోడఁ బోవువాని పేరు, Accompanying.

(స)తిర్యఙ్ (య స్తిరో ఽఞ్చతి)। తిర్యఙ్॥చ్॥ ౧-తిరః అఞ్చతి = అడ్డముగానడచు వాని పేరు, Moving tortuously.

వదో వదావదో వక్తా వదః-వదావదః-వక్తా॥ఋ॥ 3-పలుకనేర్చినవాని పేళ్లు, Knowing how to speak.

వాగీశో వాక్పతి (స్సమౌ)॥ 3౫॥ వాగీశః-వాక్పతిః॥ ౨ - నిర్దోషముగాఁ బలుకనేర్చినవాని పేళ్లు, Eloquent.

వాచోయుక్తి పటు వాచోయుక్తిపటుః-వాగ్మీ॥న్ ॥౨-తానుపలుక

ర్వాగ్మీ	నిశ్చయించిన యర్థమును లెస్సగా నిర్వహించి పలుకువాని పేళ్లు, Speaking sensibly.
వావదూకో౽తివక్తరి।	వావదూకః-అతివక్తా॥ ఋ॥ ౨ - అధికముగా మాటలాడువాని పేరు, Talkative, loquacious.
(స్యా)జ్జల్పాక(స్తు)వాచాలో వాచాటో బహుగర్హ్యవాక్॥ ౩౬॥	జల్పాకః- వాచాలః- వాచాటః- బహుగర్హ్యవాక్॥ చ్॥ ౪ - దోషయుక్తముగా పెక్కుమాటలాడువాని పేళ్లు, Talking nonsense
దుర్ముఖే ముఖరాబద్ధముఖౌ	దుర్ముఖః - ముఖరః- అబద్ధముఖః॥ ౩ -అప్రియముగాఁబలుకువాని పేళ్లు, Scurrilous.
శక్లః ప్రియంవదే।	శక్లః [పా] శక్నః- ప్రియంవదః॥ ౨- ప్రియముగాఁ బలుకువాని పేళ్లు, Speaking civilly.
లోహల(స్స్యా)దస్ఫుటవాక్	లోహలః-అస్ఫుటవాక్॥చ్॥ ౨ - వ్యక్తము గాకుండ మాటలాడువాని పేళ్లు, Lisping.
గర్హ్యవాదీ(తు) కద్వదః॥ ౩౭॥	గర్హ్యవాదీ॥ న్॥-కద్వదః ॥ ౨- నిందింపఁదగిన మాటలాడువాని పేళ్లు, కొఱగానిమాటలాడువాఁడు, Speaking ill
(సమౌ) కువాద కుచరౌ	కువాదః [పా] కుపాదః - కుచరః॥ ౨- పరుల దోషమును బలుకువాని పేళ్లు, Censorious
(స్యాదసౌమ్యస్వరో)౽స్వరః।	అస్వరః॥ ౧ - అసౌమ్యస్వరః = చెవులకు నింపుగాని స్వరముగలవాని పేరు, Having a bad voice.
రవణ శ్శబ్దనో	రవణః-శబ్దనః॥ ౨- మ్రోయుస్వభావము గల వాని పేళ్లు, Sonorous.
నాన్దీవాదీ నాన్దీకర(స్సమౌ)॥ ౩౮॥	నాన్దీవాదీ॥ న్॥- నాన్దీకరః॥ ౨ - ఆశీర్వాదముతోఁగూడిన దేవతాదులయొక్క స్తోత్రమును జేయు మంగళపాఠకుని పేళ్లు, Speaker of a prologue.
జడో౽జ్ఞే Idiot, stupid.	జడః - అజ్ఞః॥ ౨- ఇష్టానిష్టసుఖదుఃఖముల నెఱుఁగక పరవశుఁడై యూరకయున్నవాని పేళ్లు.
౽నేడమూక (స్తువక్తుం శ్రోతు మశిక్షితే)।	అనేడమూకః॥౧-వక్తుమ్=పలుకుటకును, శ్రోతుమ్=వినుటకును, అశిక్షితే = శిక్షింపఁబడనివాని

Deaf and dumb	పేరు. అనఁగా చెవిటివానికిని మూఁగవానికిని సరియైనవాఁడు. ఏడమూకయనుపాఠమంగీకరించిచెప్పుడును మూఁగతనమునుగలవానికిపేరని కొందఱు
తూష్ణీంశీల (స్తు) తూష్ణీకో	తూష్ణీంశీలః-తూష్ణీకః॥ ౨-మాటలాడకయూరకుండుస్వభావముగలవానిపేళ్లు, Silent.
నగ్నో ఽ వాసా దిగమ్బరే॥ ౩౯॥	నగ్నః-అవాసాః॥ స॥-దిగమ్బరః॥ ౩- దిసమొలవానిపేళ్లు, Naked.
నిష్కాసితో ఽ వకృష్ట(స్స్యా)	నిష్కాసితః-అవకృష్టః॥ ౨ - వెళ్లఁగొట్టఁబడినవానిపేళ్లు, Expelled. [డినవానిపేళ్లు, Cursed.
దపధ్వస్తస్తుధిక్కృతః।	అపధ్వస్తః- ధిక్కృతః॥ ౨ - తిరస్కరింపఁబ
ఆత్తగన్ధో ఽ భిభూత (స్స్యాత్)	ఆత్తగన్ధః [పా] ఆత్తగర్వః - అభిభూతః॥ ౨- రాజుచేతఁగాని శత్రువుచేఁగాని పోఁగొట్టఁబడినగర్వముగలవానిపేళ్లు, Humbled ; subdued.
దాపిత స్సాధిత(స్సమౌ)। ౪౦॥	దాపితః- సాధితః॥ ౨- రాజుచేదండుగఁగొనఁబడినవానిపేళ్లు, condemned, or adjudged
ప్రత్యాదిష్టో నిరస్త (స్స్యా) త్ప్రత్యాఖ్యాతో నిరాకృతః।	ప్రత్యాదిష్టః-నిరస్తః- ప్రత్యాఖ్యాతః- నిరాకృతః॥ ౪ - న్యాయముచేత పరిహరింపఁబడినవానిపేళ్లు, Removed; set aside.
నికృత (స్స్యా) ద్విప్రకృతో	నికృతః- విప్రకృతః॥ ౨ - పీడింపఁబడినవానిపేళ్లు, Humiliated. Insulted.
విప్రలబ్ధ(స్తు)వఞ్చితః॥ ౪౧॥	విప్రలబ్ధః - వఞ్చితః॥ ౨ - మోసపుచ్చఁబడినవానిపేళ్లు, Deceived; duped.
మనోహతః ప్రతిహతః ప్రతిబద్ధో హత(శ్చసః)।	మనోహతః-ప్రతిహతః-ప్రతిబద్ధః-హతః॥౪-మనస్సున నుత్సాహము చెడినవాఁడు, Disappointed.
అధిక్షిప్తః ప్రతిక్షిప్తో	అధిక్షిప్తః-ప్రతిక్షిప్తః॥ ౨-నిందింపఁబడినవానిపేళ్లు,Censured
బద్ధే కీలిత సంయతౌ॥ ౪౨॥	బద్ధః - కీలితః - సంయతః॥ ౩ - బొండకొయ్య మొదలయినవానిచేత కట్టఁబడినవానిపేళ్లు, Confined in stocks. Fettered.

ఆపన్న ఆపత్ప్రాప్త (స్స్యాత్)

ఆపన్నః - ఆపత్ప్రాప్తః॥ ౨ - ఆపదఁబొందిన వానిపేళ్లు, Oveitaken by calamity Distiessed

కాన్దిశీకో భయద్రుతః।

కాన్దిశీకః-భయద్రుతః॥ ౨ - వెఱచి పాఱిపోవు వానిపేళ్లు, Put to flight

ఆక్షారితః క్షారితోఽభిశస్తే

ఆక్షారితః-క్షారితః-అభిశస్తః॥౩- పరస్త్రీగమన బ్రహ్మహత్యాదులవలన నిందింపఁబడిన వానిపేళ్లు, Calumniated Accused of adultery.

సంకసుకోఽస్థిరే॥ ౪౩॥

సంకసుకః- అస్థిరః ॥ ౨- దేనియందును నిలుకడలేనివానిపేళ్లు, Unsteady. Unceitain.

వ్యసనార్తోపరక్తౌ(ద్వౌ) Afflicted Suffering pain from a cause human or divine.

వ్యసనార్తః-ఉపరక్తః॥ ౨- దైవకృతమనుష్యకృతములయిన శరీరపీడలు గలవానిపేళ్లు. జూదము మొదలైన వ్యసనములుగలవానిపేళ్లని కొందఱు

విహస్త వ్యాకులౌ (సమౌ) । Perplexed.

విహస్తః-వ్యాకులః॥ ౨-శోకాదులచేత వెనుకముందెఱుఁగనివానిపేళ్లు, Confounded, perplexed.

విక్లబో విహ్వలః Oveicome by feai.

విక్లబః- విహ్వలః॥ ౨ - భయాదులచేతఁ దన యవయవములను ధరింప శక్తి లేనివానిపేళ్లు, Unable to contain one's self.

(స్యాత్తు) వివశోఽరిష్టదుష్టధీః॥ ౪౪॥

వివశః- అరిష్టదుష్టధీః॥ ౨ - ఆసన్నమరణము చేత దూషితమైన బుద్ధిగలవాని పేళ్లు, Apprehensive of death.

కశ్యః కశార్హే

కశ్యః - కశార్హః॥ ౨-అపరాధమువలన చబుకుపెట్టుకుఁ దగినవాఁడు, Deserving a whipping.

(సన్నద్ధే) త్వాతతాయీ(వధోద్యతే) ।

ఆతతాయీ॥ న్॥ ౧-వధోద్యతే=చంపుయత్నముగల, సన్నద్ధే=సన్నద్ధునిపేరు, Muiderous

ద్వేష్యే త్వక్షిగతో

ద్వేష్యః - అక్షిగతః॥ ౨ - ద్వేషింపఁదగినవాని పేళ్లు, Hateful, detestable.

వధ్య శ్శీర్షచ్ఛేద్య (ఇమౌసమౌ) ॥ ౪౫॥

వధ్యః-శీర్షచ్ఛేద్యః॥ ౨- చంపఁదగినవానిపేళ్లు, Meiiting beheading.

విష్యో (విషేణ యో వధ్యో)

విష్యః॥ ౧-విషేణ= విషముచేత, యః=ఎవఁడు, వధ్యః = చంపఁదగినవాఁడో వానిపేరు, Meiiting

death by poison

ముసల్యో (ముసలేన యః) ।

ముసల్యః॥ ౧-ముసలేన = రోకటిచేతఁ జంపఁదగినవానిపేరు,—by knocks of a pestle

శిశ్విదానో ఽకృష్ణకర్మా

శిశ్విదానః - అకృష్ణకర్మా॥న్॥౨-మంచియాచారముగలవానిపేళ్లు, Innocent. కొందఱు, శిశ్విదానః-కృష్ణకర్మా॥ ౨ - దురాచారము గలవానిపేళ్లనిరి, Sinful or criminal.

చపలశ్చికుర(స్సమౌ)॥ Rash Inconsiderate ౪౬॥

చపలః - చికురః॥ ౨-దోషమువిచారింపక వధబంధనాదులను జేయువానిపేళ్లు, Committing a crime without considering the guilt

దోషైకదృక్పురోభాగీ

దోషైకదృక్॥శ్॥-పురోభాగీ॥న్॥౨-దోషమునే వెదకువానిపేళ్లు,Malevolent. [Wicked; perverse.

నికృత స్త్వనృజుశ్శఠః।

నికృతః - అనృజుః - శఠః॥ 3-కుత్సితుని పేళ్లు,

కర్ణేజప స్సూచక (స్స్యా)త్పిశునో

కర్ణేజపః - సూచకః - పిశునః॥ 3-కొండెముఁజెప్పువాని పేళ్లు, Informer.

దుర్జనః ఖలః॥ ౪౭॥

దుర్జనః-ఖలః॥౨-దుష్టాత్ముఁడు, Mischief-maker.

నృశంసో ఘాతుకః క్రూరః పాపో

నృశంసః - ఘాతుకః - క్రూరః - పాపః॥ ౪-పరులకు బాధచేయు స్వభావముగలవానిపేళ్లు, Destructive, mischievous. [Fraudulent, crafty.

ధూర్త(స్తు) వఞ్చకః।

ధూర్తః-వఞ్చకః॥ ౨-మోసపుచ్చువానిపేళ్లు,

అజ్ఞే మూఢ యథాజాత మూర్ఖ వైధేయ బాలిశాః॥ ౪౮॥

అజ్ఞః-మూఢః - యథాజాతః - మూర్ఖః- వైధేయః-బాలిశః॥ ౬-ఎఱుకలేనివానిపేళ్లు, Idiot.

కదర్యే కృపణ క్షుద్ర కింపచాన మితంపచాః।

కదర్యః-కృపణః - క్షుద్రః-కింపచానః - మితంపచః॥ ౫-లోభిపేళ్లు, Miser; avaricious.

నిస్స్వస్తుదుర్విధో దీనో దరిద్రో దుర్గతో ఽ(పిసః)॥

నిస్స్వః-దుర్విధః - దీనః-దరిద్రః - దుర్గతః॥ ౫-దరిద్రునిపేళ్లు, Poor; indigent.

వనీపకో యాచనకో మార్గణో యాచకార్థినా।

వనీపకః[పా]వనీయకః - యాచనకః-మార్గణః-యాచకః-అర్థీ॥న్॥ ౫ - అడుగువానిపేళ్లు, Beggar; mendicant.

అహంయు (స్స్యా) దహంకారీ

అహంయుః - అహంకారీ॥ న్॥ ౨-అహంకారముగలవానిపేళ్లు, Proud.

శుభంయు (స్తు)శుభాన్వితః॥ ౫౦॥

శుభంయుః - శుభాన్వితః॥ ౨-శుభముగలవానిపేళ్లు, Happy.

దివ్యోపపాదుకా (దేవాః) of divine origin.

దివ్యోపపాదుకాః॥ ౧- దేవాః=స్వర్గమునందుండు మాతృపితృసంబంధము లేక పుట్టిన దేవతలపేరు.

(నృగవాద్యా) జరాయుజాః। Viviparous.

జరాయుజః॥ ౧-నృగవాద్యాః = మావియందుఁ బుట్టినమనుష్యులు పశువులు మొదలైనవానిపేరు.

స్వేదజాః(క్రిమిదంశాద్యాః)

స్వేదజః॥ ౧-క్రిమిదంశాద్యాః = చెమటవలనఁ బుట్టినపురుగులు ఈఁగలు మొదలయినవానిపేరు. Engendered by damp as worms and insects.

(పక్షిసర్పాదయోఽ)ణ్డజాః॥ Oviparous

అణ్డజః॥ ౧-పక్షిసర్పాదయః=గ్రుడ్డువలనఁ బుట్టిన పక్షులు పాములు మొదలయినవానిపేరు.

ఇతి ప్రాణివర్గః.

ప్రాణివర్గము ముగిసెను.

ఉద్భిద (స్తరుగుల్మాద్యా)

ఉద్భిత్॥ద్॥ ౧ - తరుగుల్మాద్యాః = నేలను వ్రక్కలించుకొని పుట్టువృక్షములు పొదలుకసవు మొదలయినవానిపేరు, Vegetables.

ఉద్భి దుద్భిజ్జ ముద్భిదమ్।

ఉద్భిత్॥ద్॥-ఉద్భిజ్జమ్ - ఉద్భిదమ్॥ ౩-ఆతరుగుల్మాదులకేపేళ్లు, Sprouting, germinating.

సున్దరం రుచిరం చారు సుషమంసాధు శోభనమ్॥ ౫౨॥ కాన్తం మనోహారం రుచ్యం మనోజ్ఞం మఞ్జుమఞ్జులమ్।

సున్దరమ్-రుచిరమ్ - చారు-సుషమమ్ - సాధు-శోభనమ్ - కాన్తమ్ - మనోహరమ్ [పా] మనోరమమ్-రుచ్యమ్ - మనోజ్ఞమ్-మఞ్జు - మఞ్జులమ్॥ ౧౨-చక్కనివస్తువుపేళ్లు, Beautiful or pleasing.

(త) దాసేచనకం (తృప్తే ర్నాస్త్యన్తో యస్య దర్శనాత్)॥ ౫౩॥

ఆసేచనకమ్॥ ౧-యస్య = ఏవస్తువుయొక్క, దర్శనాత్ =చూచుటవలన, తృప్తేః=తనివికి, అన్తః=తుద,నాస్తి= లేదో,తత్ =ఆవస్తువుపేరు, Charming.

అభీష్టే ఽభీప్సితం హృద్యం దయితం వ

అభీష్టమ్ - అభీప్సితమ్ - హృద్యమ్-దయితమ్-వల్లభమ్-ప్రియమ్॥ ౬-మనస్సునకుఁ బ్రియమయిన

ల్లభం ప్రియమ్।
నికృష్ట ప్రతికృష్టార్వ
రేఫ యాప్యావమా
ధమాః ॥ కుపూయకుత్సి
తావద్య ఖేట గర్హ్యాణ
కా (స్సమాః)।
మలీమసం(తు)మలినం
కచ్చరం మలదూషితం॥
పూతం పవిత్రం మే
ధ్యం(చ)।
వీధ్రం (తువిమలార్థక
మ్)।
నిర్ణిక్తం శోధితం మృ
ష్టం నిశ్శోధ్య మనవ
స్కరమ్॥ ౫౬॥
అసారం ఫల్గు
శూన్యం (తు) వశికం
తుచ్ఛరిక్తకే।
(క్లీబే) ప్రధానం ప్రము
ఖ ప్రవే కానుత్తమో
త్తమాః ॥ ముఖ్య వర్య
వరేణ్యాశ్చ ప్రబర్హో
నవరార్ధ్య (వత్)।పరా
ర్ధ్యాగ్ర ప్రాగ్రహర ప్రా
గ్ర్యాగ్ర్యాగ్రీయ మగ్రి
యమ్ ॥ శ్రేయాన్ శ్రే
ష్ఠః పుష్కల (స్స్యాత్)
స్సత్తమ శ్చాతిశోభ నే।
(స్యురుత్తరపదే) వ్యా

వస్తువుపేళ్లు, Beloved, desired.

నికృష్టః-ప్రతికృష్టః-అర్వా॥న్॥- రేఫః [వ] రేపః॥స్॥-యాప్యః-అవమః-అధమః - కుపూయః-కుత్సితః-అవద్యః-ఖేటః-గర్హ్యః-అణకః ॥ ౧౩ - జాత్యాచారాదులచేత నిందితుఁడైనవాని పేళ్లు, Inferior, low.

మలీమసమ్-మలినమ్-కచ్చరమ్ - మలదూషితమ్॥౪-మాసినవస్తువుపేళ్లు, Foul, dirty

పూతమ్-పవిత్రమ్-మేధ్యమ్॥ ౩-పవిత్రమయినవస్తువుపేళ్లు, Purified.

వీధ్రమ్॥ ౧-విమలార్థకమ్=(స్వభావముచేత)నిర్మలమయిన స్ఫటికాదివస్తువులపేరు, Clean.

నిర్ణిక్తమ్-శోధితమ్-మృష్టమ్-నిశ్శోధ్యమ్-అనవస్కరమ్॥౫-కల్మషములేనట్టు శోధింపఁబడినవస్తువుపేళ్లు, Cleansed. [యినవస్తువులపేళ్లు, Pithless.

అసారమ్-ఫల్గు॥౨-సారములేనిదూది మొదల

శూన్యమ్-వశికమ్-తుచ్ఛమ్-రిక్తకమ్ ॥ ౪-రిక్తమైనయిల్లు మొదలయినవానిపేళ్లు, Void, empty.

ప్రధానమ్॥నిత్యనపుంసకలింగము॥-ప్రముఖః-ప్రవేకః-అనుత్తమః - ఉత్తమః - ముఖ్యః-వర్యః-వరేణ్యః-ప్రబర్హః-అనవరార్ధ్యః-పరార్ధ్యః-అగ్రః-ప్రాగ్రహరః-ప్రాగ్ర్యః-అగ్ర్యః- అగ్రీయః - అగ్రియః॥౧౭ ప్రధానవస్తువుపేళ్లు, Chief; principal.

శ్రేయాన్॥స్॥-శ్రేష్ఠః- పుష్కలః-సత్తమః-అతిశోభనః॥౫-మిక్కిలిశ్రేష్ఠునిపేళ్లు, Excellent ప్రధానశబ్దము మొదలు ౨ అను శ్రేష్ఠునిపేళ్లని కొందఱు.

వ్యాఘ్రః-పుఙ్గవ-ఋషభః- కుఞ్జరః - సింహః-

ఘ్ర పుఙ్గ వర్షభ కుఞ్జ
రాః॥౫౯॥ సింహశార్దూ
ల నాగాద్యాః (పుంసి
శ్రేష్ఠార్థగోచరాః) ।

శార్దూలః-నాగః॥ ఈ 2 ను - ఆదిశబ్దముచేత ముఖ చంద్రశబ్దములును, ఉత్తరపదే = సమాసమునం దు త్తరపదములును, శ్రేష్ఠార్థగోచరాః = పూర్వ పదార్థశ్రేష్ఠత్వమును జెప్పును. అప్పుడు, పుంసి స్యుః=పుంలింగములౌను, Pre-eminent.

అప్రాగ్ర్యం (ద్వయ,
హీనే ద్వే) అప్రధానో
పసర్జనే॥ ౬౦॥

అప్రాగ్ర్యమ్-అప్రధానమ్ - ఉపసర్జనమ్ ॥ 3. ప్రధానముకాని దానిపేళ్లు, Secondary, subordinate అప్రధానోపసర్జనశబ్దములు నియతలి॥ న ॥

విశఙ్కటంపృథు బృహ
ద్విశాలం పృథులం మ
హత్ । వడ్రోరువిపులం

విశఙ్కటమ్-పృథు-బృహత్ ॥ ద్ ॥-విశాలమ్-పృథులమ్-మహత్ -వడ్రమ్-ఉరు-విపులమ్॥౯- విరివియైనదానిపేళ్లు, Spacious Copious.

పీన పీవ్నీ (తు) స్థూల
పీవరే॥ ౬౧॥

పీనమ్-పీన॥న్॥-స్థూలమ్-పీవరమ్॥౪-బలిసినదాని పేళ్లు, Fat, large.

స్తోకాల్ప క్షుల్లకాః
సూక్ష్మం శ్లక్ష్ణం ద
భ్రం కృశం తను ।
(స్త్రియాం) మాత్రా
త్రుటీ (పుంసి) లవ లేశ
కణాణవః॥ ౬౨॥

స్తోకః-అల్పః-క్షుల్లకః - సూక్ష్మమ్ - శ్లక్ష్ణమ్-దభ్రమ్-కృశమ్-తను-మాత్రా-త్రుటిః॥నియత స్త్రీ॥-లవః-లేశః-కణః-అణుః॥నియత పు॥౧౪ - కొంచెము యినదానిపేళ్లు, సన్నమైనదియు. Minute, Little, Small.

అత్యల్పేఽల్పిష్ఠ మ
ల్పీయః కనీయోఽణీ
య (ఇత్యపి) ।

అల్పిష్ఠమ్-అల్పీయః॥స్॥-కనీయః॥స్॥-అణీయః॥ స్॥ ... , కనిష్ఠమ్-అణిష్ఠమ్, ఈ ౬ను మిక్కిలి కొంచెమైనదానిపేళ్లు, Very small.

ప్రభూతం ప్రచురం
ప్రాజ్య మదభ్రం బహు
లం బహు ॥ పురుహూం
పురు భూయిష్ఠం స్ఫారం
భూయశ్చ భూరి (చ) ।

ప్రభూతమ్- ప్రచురమ్- ప్రాజ్యమ్ - అదభ్రమ్-బహులమ్-బహు - పురుహమ్ [సా] పురుహూః-పురు-భూయిష్ఠమ్- స్ఫిరమ్ [సా] స్ఫారమ్-భూయః॥ స్ ॥ - భూరి ॥ ౧౨ - అధికమయినదానిపేళ్లు, Much, many.

పరశ్శతా (ద్యాస్తే
యేషాం పరా సంఖ్యా

యేషామ్=ఏవస్తువులకు, శతాదికాత్ =నూరు మొదలయిన సంఖ్యకంటె, పరా=అధికమైన, సం

శతాదికాత్)॥ ౬౮ ॥ More than a hundred, Etc.	ఖ్యా=సంఖ్యగలదో, తే = ఆవస్తువులు, పరశ్శతా ద్యాః=పరశ్శతము మొదలయినపేళ్లుగలవి యౌను. ఇవి సంఖ్యామాత్ర వాచకములయినపుడు ॥ న ॥
గణనీయే గాణేయం Calculable.	గణనీయమ్-గాణేయమ్ [పా] గణేయమ్ ౨- లెక్క పెట్టఁదగిన దానిపేళ్లు, Numerable.
సంఖ్యాతే గణిత	స　　మ్-గణితమ్ ॥ ౨ - లెక్క పెట్టఁబడిన దానిపేళ్లు, Numbered, counted
(మథ)సమం సర్వమ్। విశ్వమశేషం కృత్స్నం సమస్త నిఖిలాఖిలాని నిశ్శేషమ్॥ ౬౯ ॥ సమగ్రం సకలం పూర్ణమఖణ్డం (స్యా) దనూనకే।	సమం-సర్వమ్-విశ్వమ్-అశేషమ్ - కృత్స్నమ్- సమస్తమ్-నిఖిలమ్-అఖిలమ్-నిశ్శేషమ్-సమగ్రమ్- సకలమ్-పూర్ణమ్-అఖణ్డమ్-అనూనకమ్॥ ౧౪ను- ఆదిపదముచేత, సంపూర్ణమ్-పుష్కలమ్ - అవికలమ్-అభిన్నమ్, ఇవి మొదలయినవియు - అంతయు ననునర్థముపేళ్లు, All; entire.
ఘనం నిరన్తరం సాన్ద్రం Without interstices.	ఘనమ్-నిరన్తరమ్-సాన్ద్రమ్॥3-దట్టమయినదాని పేళ్లు, Dense.Clustered together. [Delicate,fine.
పేలవం విరలం తను॥	పేలవమ్-విరలమ్-తను ॥ 3-పలుచనిదానిపేళ్లు.
సమీపే నికటా ౬స న్న సన్నికృష్ట సనీడ (వత్)। సదేశాభ్యాశ సవిధ సమర్యాద సవేశ (వత్) ॥ ఉపకణ్ఠాన్తికాభ్యర్ణాభ్యగ్రా (అప్య)భితో (౬వ్యయమ్)।	సమీపమ్-నికటమ్-ఆసన్నమ్-సన్నికృష్టమ్-సనీడమ్-సదేశమ్-అభ్యాశమ్[పా]అభ్యాసమ్-సవిధమ్- సమర్యాదమ్-సవేశమ్-ఉపకణ్ఠః-అన్తికః-అభ్యర్ణః- అభ్యగ్రః-అభితః॥ ౧౫ - దాపుపేళ్లు. అభితః-అను నది యవ్యయము, Near, proximate.
సంసక్తే (త్వ) వ్యవహిత మపదాన్తర (మిత్యపి) ౭౦॥	సంసక్తమ్-అవ్యవహితమ్-అపదాన్తరమ్॥3-కదిసినదానిపేళ్లు, Adjoining; Contiguous [యినదానిపేళ్లు, Very near.
నేదిష్ఠ మన్తికతమం	నేదిష్ఠమ్-అన్తికతమమ్ ॥ ౨ - మిక్కిలి దాప
(స్యా)ద్దూరం విప్రకృష్టకమ్।	దూరమ్ - విప్రకృష్టకమ్ ॥ ౨ దవ్వయినదాని పేళ్లు, Distant.

దవీయ(శ్చ)దవిష్ఠం(చ) సుదూరం

దవీయః॥స్త్రీ॥- దవిష్ఠమ్ - సుదూరమ్॥ 3-మిక్కిలి దవ్వయినదానిపేళ్లు, Very remote.

దీర్ఘ మాయతమ్॥ ౨౯॥

[ఘ]మ్-ఆయతమ్॥ ౨- నిడుపయినదానిపేళ్లు, [Long.

వర్తులం నిస్తలం వృత్తం

వర్తులమ్- నిస్తలమ్- వృత్తమ్॥ 3- వట్రువైన దానిపేళ్లు, Round. Circular. Globular.

బన్ధురం (తూన్న తానతమ్)।

బన్ధురమ్॥ ౧-ఉన్నతానతమ్ = స్వభావముచేత పొడవై యుపాధివశమున నించుక వంగినదాని పేరు, Naturally high but factitiously bent.

ఉచ్చప్రాంశూన్నతో ద గ్రోచ్ఛ్రితా స్తుఙ్గే

ఉచ్చః - ప్రాంశుః- ఉన్నతః- ఉదగ్రః- ఉచ్ఛ్రితః-తుఙ్గః॥ ౬-పొడుగయినదానిపేళ్లు, High, tall.

౨థ వామనే॥న్యఙ్నీచ ఖర్వ హ్రస్వా (స్స్యుః)

వామనః-న్యక్॥ చ॥-నీచః - ఖర్వః - హ్రస్వః- ౫ - కుఱుచైనదానిపేళ్లు, Short

అవాగ్రే౨వన తానతమ్।

అవాగ్రమ్- అవనతమ్- ఆనతమ్॥ 3 - వంగిన దానిపేళ్లు, Bent down.

అరాలం వృజినం జిహ్మ మూర్మిమ త్కుఞ్చితం నతమ్॥ ౭౧॥ ఆవిద్ధం కుటిలం భుగ్నం వేల్లితం వక్ర(మిత్యపి)।

అరాలమ్ - వృజినమ్- జిహ్మమ్- ఊర్మిమత్ ॥ త్॥- కుఞ్చితమ్- నతమ్- ఆవిద్ధమ్- కుటిలమ్ - భుగ్నమ్ - వేల్లితమ్ - వక్రమ్ ॥ ౧౧ వంకరయైన దానిపేళ్లు, Crooked

ఋజావజిహ్మ ప్రగుణౌ వ్యస్తే(త్వ)ప్రగుణాకులౌ॥ ౭౨॥

ఋజుః-అజిహ్మః-ప్రగుణః॥3- చక్కనైయుండు [దానిపేళ్లు, Straight.

వ్యస్తః-అప్రగుణః- ఆకులః॥ 3- చెదరినదాని పేళ్లు, Confounded.

శాశ్వత(స్తు) ధ్రువో నిత్య సదాతన సనాతనాః।

శాశ్వతః-ధ్రువః-నిత్యః- సదాతనః- సనాతనః॥ ౫-ఎన్నటికిని నాశము లేక యుండుదానిపేళ్లు, Eternal

స్థాస్నుః స్థిరతరః స్థేయా

స్థాస్నుః-స్థిరతరః-స్థేయాన్॥ స్త్రీ॥ 3 - వెక్కుకాలముండుదానిపేళ్లు, Permanent. Firm.

(నేకరూపతయా తు యః ॥ ౭3 ॥ కాలవ్యా

కూటస్థః॥ పు॥ ౧-ఏకరూపతయా = వికారము లేక యొకలాగుననే, యః కాలవ్యాపీ=ఏది నిరవ

పీ స) కూటస్థః	ధికకాలముండునదో యట్టియాత్మాదుల పేరు, Uniform, perpetually the same
స్థావరో జఙ్గమేతరః ।	స్థావరః - జఙ్గమేతరః॥ ౨- కదలకయుండు గిరి వృక్షాదులపేళ్లు, Immovable.
చరిష్ణు జఙ్గమ చరం త్రస మిఙ్గం చరాచరమ్॥	చరిష్ణు- జఙ్గమమ్- చరమ్- త్రసమ్ - ఇఙ్గమ్- చరాచరమ్॥ ౬ - తిరుగులాడుమనుష్యాదులపేళ్లు, Movable.
చలనం కమ్పనం కమ్ప్రం	చలనమ్-కమ్పనమ్ - కమ్ప్రమ్॥ ౩ - కదలుస్వభావముగలయశ్వత్థదళాదులపేళ్లు, Tremulous.
చలం లోలం చలాచలమ్ । చఞ్చలం తరలం చైవ పారిప్లవ పరిప్లవే ॥	చలమ్- లోలమ్- చలాచలమ్- చఞ్చలమ్-తరలమ్- పారిప్లవమ్ - పరిప్లవమ్॥ ౭ - కదలుదానిపేళ్లు, Quaking, moving
అతిరిక్త స్సమధికో	అతిరిక్తః- సమధికః॥ ౨ - మిక్కిలియధికమైన దానిపేళ్లు, Exceeding.
దృఢసన్ధి (స్తు) సంహతః । Strong knit.	దృఢసన్ధిః-సంహతః॥ ౨ - దృఢమయినకీలుగల యవయవాదులపేళ్లు, లెస్సగా నదికినది.
కర్కశం కఠినం క్రూరం కఠోరం నిష్ఠురం దృఢమ్ ॥ ౭౬ ॥ జరఠం	కర్కశమ్ [పా] కక్ఖటమ్ - కఠినమ్-క్రూరమ్- కఠోరమ్-నిష్ఠురమ్-దృఢమ్-జరఠమ్॥ ౭ - బిరుసైన దానిపేళ్లు, గట్టిది, Hard, solid.
మూర్తిమ న్మూర్తం	మూర్తిమత్॥ మూర్తమ్॥ ౨-Material, corporeal.
ప్రవృద్ధం ప్రౌఢ మేధితమ్।	ప్రవృద్ధమ్-ప్రౌఢమ్-ఏధితమ్॥౩-పెరిగినదానిపేళ్లు, Full-grown.
పురాణప్రతనప్రత్న పురాతనచిరంతనాః ॥	పురాణః- ప్రతనః- ప్రత్నః- పురాతనః- చిరంతనః॥౫-ప్రాతదానిపేళ్లు, Old, ancient.
ప్రత్యగ్రో౽భినవో నవ్యో నవీనో నూతనో నవః । నూత్న(శ్చ)	ప్రత్యగ్రః-అభినవః-నవ్యః- నవీనః - నూతనః- నవః-నూత్నః॥౭-క్రొత్తదానిపేళ్లు, New.
సుకుమారం (తు) కోమలం మృదులంమృదు॥	సుకుమారమ్-కోమలమ్ - మృదులమ్-మృదు॥ ౪-మెత్తనిదానిపేళ్లు, Soft.
అన్వ గన్వక్ష మను	అన్వక్॥ చ్॥ - అన్వక్షమ్ - అనుగమ్ - అను

గే౽నుపదం (క్లీబమ వ్యయమ్)।	పదమ్॥ ౪ - వెనుకపోవువానిపేళ్లు, అనుపదమ్॥ న, అవ్య॥ Following.
ప్రత్యక్షం (స్యా) దైన్ద్రియకం Perceptible.	ప్రత్యక్షమ్-ఐన్ద్రియకమ్॥ ౨ - పంచేంద్రియములచేత నెఱుంగఁబడుదానిపేళ్లు, Visible.
అప్రత్యక్ష మతీన్ద్రియమ్॥౭౯॥Beyond the reach of the senses.	అప్రత్యక్షమ్ [పా] అనధ్యక్షమ్ - అతీన్ద్రియమ్॥ ౨- నేత్రాదిపంచేంద్రియములచేత నెఱుఁగఁబడనిరూపరసాదులపేళ్లు, Unperceived: absent.
ఏకతానో౽ నన్యవృత్తి రేకాగ్ర్యైకాయనా (వపి) । (అ) ప్యేకసర్గ ఏకాగ్ర్యో౽ ప్యేకాయనగతో(౽పిచ)॥౮౦॥	ఏకతానః- అనన్యవృత్తిః- ఏకాగ్రః - ఏకాయనః-ఏకసర్గః-ఏకాగ్ర్యః- ఏకాయనగతః॥ ౭- ఏకాగ్రచిత్తునిపేళ్లు, Closely attentive.
(పుం) స్యాదిః పూర్వః పౌరస్త్య ప్రథమాద్యా	ఆదిః॥నియతపుంలింగము॥-పూర్వః-పౌరస్త్యః - ప్రథమః-ఆద్యః॥ ౫ - మొదటిదానిపేళ్లు, Prior, first, initial.
(అథా౽స్త్రియామ్)। అన్తోజఘన్యం చరమ మన్త్య పాశ్చాత్య పశ్చిమాః॥ ౮౧॥	అన్తః॥ప్న॥-జఘన్యమ్- చరమమ్- అన్త్యమ్ - పాశ్చాత్యమ్-పశ్చిమమ్ ॥ ౬- తుదయైనదానిపేళ్లు, Last ; ultimate.
మోఘం నిరర్థకం	మోఘమ్-నిరర్థకమ్॥ ౨ - ప్రయోజనములేని దానిపేళ్లు, Vain, useless.
స్పష్టం స్ఫుటం ప్రవ్యక్త ముల్బణమ్।	స్పష్టమ్-స్ఫుటమ్-ప్రవ్యక్తమ్- ఉల్బణమ్॥ ౪ - ప్రకటమయినదానిపేళ్లు, Apparent, evident.
సాధారణం (తు) సామాన్య	సాధారణమ్-సామాన్యమ్॥౨ - అనేకులకు పొత్తయినదానిపేళ్లు, Common.
మేకాకీ త్వేక ఏకకః॥ ౮౨॥	ఏకాకీ॥న॥- ఏకః- ఏకకః॥ 3- సహాయములేక యొక్కటియైనదానిపేళ్లు, Alone, solitary.
భిన్నా (ర్థకా) అన్యతర ఏక త్వా న్యేతరా (అపి)।	భిన్నః-అన్యతరః-ఏకః-త్వః-అన్యః-ఇతరః॥ ౫- భిన్నార్థకాః= ప్రకృతార్థముకంటె వేఱైనదానిపేళ్లు. ఇవి సర్వనామశబ్దములు, Other, different.

ఉచ్చావచం నైకభేద High and low. ఉచ్చావచమ్-నైకభేదమ్॥ ౨ - అనేకప్రకారములయిన చిత్రాదులపేళ్లు, Variegated.

ముచ్చణ్డ మవిలమ్బి౯౦ ఉచ్చణ్డమ్-అవిలమ్బితమ్ ॥ ౨ - త్వరగలదాని పేళ్లు, Quick, expeditious

అరున్తుద (స్తు) మర్మస్పృక్ Painful అరుంతుదః-మర్మస్పృక్॥ శ్ ॥ ౨-మర్మమును నొప్పించుమాటలు మొదలయినవాని పేళ్లు, Sharp.

అబాధం(తు)నిరర్గలమ్॥ అబాధమ్-నిరర్గలమ్॥ ౨ - అడ్డపాటులేనిదాని పేళ్లు, Unobstructed

ప్రసవ్యం ప్రతికూలం (స్యా) దపసవ్య మపష్ఠు (చ)॥ ౧౮। ప్రసవ్యమ్-ప్రతికూలమ్ - అపసవ్యమ్ - అపష్ఠు॥ ౪-ప్రతికూలమయినదాని పేళ్లు, Contrary.

వామం (శరీరే) సవ్యం (స్యాత్) వామమ్ - సవ్యమ్॥ ౨-శరీరే = శరీరమునఎడమపార్శ్వము పేళ్లు, Left.

అపసవ్యం (తు) దక్షిణమ్। అపసవ్యమ్ - దక్షిణమ్॥ ౨ - శరీరమునఁగుడిదిక్కు పేళ్లు, Right.

సంకటం (నాతు) సంబాధః సంకటమ్-సంబాధః॥ ౨ - ఇరకటపుచోటిపేళ్లు, సంబాధశబ్దము నియతపుంలింగము, Narrow.

కలిలం గహనం (సమే)॥ Impervious. కలిలమ్ - గహనమ్॥ ౨ - చొరరానిదానికిని, ఎఱుఁగరానిదానికిని పేళ్లు, Hard to be understood.

సంకీర్ణే సంకులాకీర్ణే సంకీర్ణమ్-సంకులమ్ - ఆకీర్ణమ్॥౩-ఒకటితో నొకటి కలిసినదాని పేళ్లు, Crowded, confused.

ముణ్డితం పరివాపితమ్। ముణ్డితమ్ - పరివాపితమ్॥ ౨ - గొఱుగఁబడినదాని పేళ్లు, Shaved.

గ్రథితం సన్దితం దృబ్ధం Strung, tied. గ్రథితమ్[పా]గ్రన్థితమ్, గుమ్ఫితమ్ - సన్దితమ్-దృబ్ధమ్॥ ౩ - కూర్పఁబడిన పుష్పమాలికాదుల పేళ్లు.

విసృతం విస్తృతం తతమ్॥ ౧౯॥ విసృతమ్ - విస్తృతమ్-తతమ్॥ ౩ - వ్యాపించినదాని పేళ్లు విరివిగలది, Spread; diffuse.

అన్తర్గతం విస్మృతం (స్యాత్) అన్తర్గతమ్ - విస్మృతమ్॥ ౨ - మఱవఁబడినదాని పేళ్లు, Forgotten.

ప్రాప్త ప్రణిహితే (స మే) ।	ప్రాప్తమ్-ప్రణిహితమ్ ॥ ౨-పొందఁబడినదాని పేళ్లు, Placed, obtained
వేల్లితప్రేఙ్ఖితాఽఽధూత చలితాఽఽకమ్పితా ధుతే ॥ ౮౭॥	వేల్లితః-ప్రేఙ్ఖితః-ఆధూతః - చలితః - ఆకమ్పితః-ధుతః॥ ౬-కదలింపఁబడినదానిపేళ్లు, Shaken.
నుత్త నున్నాస్త నిష్ఠ్యూతావిద్ధక్షిప్తేరితా (స్సమాః) ।	నుత్తః-నున్నః - అస్తః - నిష్ఠ్యూతః-ఆవిద్ధః - క్షిప్తః - ఈరితః ॥ ౭ - త్రోయఁబడినదానిపేళ్లు, Thrown, cast, sent.
పరిక్షిప్తం (తు) నివృతం	పరిక్షిప్తమ్-నివృతమ్॥ ౨ - కోటమొదలయిన దానిచేతఁ జుట్టఁబడినదానిపేళ్లు, Intrenched
మూషితం ముషి తా (ర్థకమ్) ॥ ౮౮॥	మూషితమ్-ముషితమ్ ॥ ౨-దొంగిలింపఁబడిన దానిపేళ్లు, Stolen.
ప్రవృద్ధ ప్రసృతే	ప్రవృద్ధమ్ - ప్రసృతమ్॥ ౨ - కొనసాగి పెరుఁగు దానిపేళ్లు, Expanded; dispersed.
న్యస్త నిసృష్టే	న్యస్తమ్ - నిసృష్టమ్॥ ౨ - ఉంపఁబడినదాని పేళ్లు, Deposited.
గుణితాఽఽహతే ।	గుణితమ్-ఆహతమ్ ॥ ౨-గుణింపఁబడినసంఖ్య [పేళ్లు, Multiplied.
నిదిగ్ధోపచితే	నిదిగ్ధః - ఉపచితః॥ ౨-లేపాదులచేత పేరినదాని పేళ్లు, Plastered.
గూఢ గుప్తే	గూఢమ్ - గుప్తమ్॥ ౨ - దాఁచఁబడినదాని [పేళ్లు, Hidden.
గుణ్ఠితరూషితే॥ ౮౯॥	గుణ్ఠితమ్ [పా] గుణ్డితమ్ - రూషితమ్॥ ౨-ధూళ్యాదులచేత గప్పఁబడినదానిపేళ్లు, Overspread.
ద్రుతావదీర్ణే Melted.	ద్రుతమ్-అవదీర్ణమ్॥ ౨-కరఁగించినదానిపేళ్లు.
ఉద్గూర్ణోద్యతే	ఉద్గూర్ణమ్-ఉద్యతమ్॥ ౨ - పొడవుగానెత్తఁబడినదానిపేళ్లు, Raised; held up.
కాచిత శిక్యితే । Suspended in a swing	కాచితమ్ - శిక్యితమ్॥ ౨-ఉట్టియందుఁ బెట్టఁబడినదాని పేళ్లు "కారితశిక్షితే" అనుపాఠమున తాకకవైదికకర్మములయందు కృతాభ్యాసునిపేళ్లు.
ఘ్రాణ ఘ్రాతే	ఘ్రాణమ్-ఘ్రాతమ్ ॥ ౨ - మూర్కొనఁబడిన

దానిపేళ్లు, Smelled [Smeared, anointed.

దిగ్ధ లిప్తే

దిగ్ధమ్-లిప్తమ్॥ ౨-పూయఁబడినదానిపేళ్లు,

సముదక్తోద్ధృతే (సమే)॥ ౯౦॥

సముదక్తమ్-ఉద్ధృతమ్॥ ౨ - చేఁదఁబడినదాని పేళ్లు, Drawn: raised from a deep place.

వేష్టితం(స్యా) ద్వలయితం సంవీతం రుద్ధ మావృతమ్। Surrounded.

వేష్టితమ్-వలయితమ్-సంవీతమ్-రుద్ధమ్ . ఆవృతమ్॥ ౫ ॥ నద్యాదులచేతఁ జుట్టఁబడిన పట్టణాదుల పేళ్లు, Encompassed, secured from access.

రుగ్ణ భుగ్నే౽(థ)

రుగ్ణమ్-భుగ్నమ్ ॥ ౨- విఱువఁబడినదానిపేళ్లు, Bent, crooked

నిశిత క్ష్ణుత శాతాని తేజితే॥ ౯౧॥

నిశితమ్-క్ష్ణుతమ్-శాతమ్-తేజితమ్ ॥ ౪- వాఁడిగాఁజేయఁబడినవి, Sharpened, whetted.

(స్యాద్వినాశోన్ముఖం) పక్వం

పక్వమ్॥ ౧-వినాశోన్ముఖమ్ = నశింపనాయత్తమయినదానిపేళ్లు పండినది, Mature.

హ్రీణ హ్రీతౌ(తు) లజ్జితే।

హ్రీణః-హ్రీతః-లజ్జితః॥ ౩-సిగ్గువడినదానిపేళ్లు, Ashamed.

వృతే (తు) వృత్త వావృత్తౌ Chosen.

వృతః-వృత్తః-వావృత్తః ॥ ౩ - కన్యాదులచేత వరింపఁబడిన వరుఁడు మొదలయినవాని పేళ్లు

సంయోజిత ఉపాహితః॥ ౯౨॥ Joined

సంయోజితః-ఉపాహితః॥ ౨-వఱియొక పదార్థముతోఁ గూర్పఁబడినదానిపేళ్లు, Annexed.

ప్రాప్యం గమ్యం సమాసాద్యం

ప్రాప్యమ్-గమ్యమ్-సమాసాద్యమ్॥ ౩ - పొందఁదగిన వస్తువుపేళ్లు, Attainable.

స్యన్నం రీణం స్రుతం స్నుతమ్। Dripping.

స్యన్నమ్-రీణమ్-స్రుతమ్-స్నుతమ్ ॥ ౪- కాఱిన నీళ్లు మొదలయినవాని పేళ్లు, Flowing, dropping.

సంగూఢ (స్స్యా) త్సంకలితో౽

సంగూఢః-సంకలితః॥ ౨ - కూర్పఁబడిన సంఖ్యపేళ్లు, Arranged; heaped. Added.

వగీతఃఖ్యాతగర్హణః ॥ ౯౩॥

అవగీతః-ఖ్యాతగర్హణః॥ ౨-నిందింపఁబడినదానిపేళ్లు, Detested.

వివిధ (స్స్యా) ద్బహువిధో నానారూపః పృ

వివిధః- బహువిధః - నానారూపః- పృథగ్విధః॥ ౪ - వెక్కువిధము లయినవస్తువుపేళ్లు, Various,

ధగ్వోధః ।	multiform.
అవరీణో ధిక్కృత (స్స్యాత్)	అవరీణః-ధిక్కృతః॥ ౨ - ధిక్కరింపఁబడినదాని పేళ్లు, Censured, blamed.
దపధ్వస్తో ఽవచూర్ణితః॥ ౯౮॥	అపధ్వస్తః-అవచూర్ణితః॥ ౨- పొడిగాఁగొట్టఁబడినవాని పేళ్లు, Coarsely pounded.
(అనాయాసకృతం) ఫాణ్టం	ఫాణ్టమ్॥౧-అనాయాసకృతమ్=ఆయాసము లేక చేయఁబడిన కషాయాదులు, Easily prepared
స్వనితంధ్వనితం(సమే)।	స్వనితమ్-ధ్వనితమ్॥ ౨- మ్రోయుదాని పేళ్లు, Making a noise.
బద్ధే సన్దానితం మూతముద్దితం సన్దితం సితమ్॥	బద్ధమ్-సన్దానితమ్-మూతమ్ - ఉద్దితమ్ - సన్దితమ్-సితమ్॥౬-కట్టఁబడినదాని పేళ్లు, Bound.
నిష్పక్వం క్వథితం Well-cooked.	నిష్పక్వమ్-క్వథితమ్॥ ౨-ఎనిమిదవపాలు మిగులునట్లు కాఁచఁబడినకషాయాదుల పేళ్లు, Decocted.
(పాకే క్షీరాజ్యహవిషాం) శృతమ్ ।	శృతమ్॥౧-పాలు నెయ్యి హవిస్సులయొక్క పాకము పేరు, Boiled (milk, &c.)
నిర్వాణో (మునివహ్న్యాదౌ)	నిర్వాణః॥౧-మునివహ్న్యాదౌ = శాంతుఁడైన మునికిని అగ్ని మొదలయినదానికిని పేరు, Attained beatitude (as a saint) Put out (as a fire).
నిర్వాత (స్తుగతే ఽనిలే)॥ Become calm.	నిర్వాతః ॥ ౧-గతే అనిలే = సంచారము డిగిన వాయువు పేరు, Wind no longer blowing.
పక్వం పరిణతే	పక్వమ్-పరిణతమ్ ॥ ౨- కాలవశమునఁబరిపాకము బొందిన బుద్ధి మొదలయినదాని పేళ్లు, Ripe.
గూనం హన్నే	గూనమ్-హన్నమ్ ॥ ౨- విడువఁబడినపిష్ఠ పేళ్లు, Passed (as ordure).
మీఢం (తు) మూత్రితే ।	మీఢమ్-మూత్రితమ్॥ ౨ - విడువఁబడినమూత్రము పేళ్లు, Passed (as urine.)
పుష్టే (తు) పుషితం	పుష్టమ్-పుషితమ్॥ ౨ - పోషింపఁబడినపక్షిమృగాదుల పేళ్లు, Nourished.
సోఢే క్షాన్త	సోఢమ్-క్షాన్తమ్ ॥ ౨ - ఓర్వఁబడినతిట్టుకొట్టు మొదలయినవాని పేళ్లు, Borne, endured.

ముద్వాన్తముద్గతే ॥ ౯౭॥	ఉద్వాన్తమ్ - ఉద్గతమ్॥ ౨-క్రక్కఁబడినదాని పేళ్లు, Vomited.
దాన్త (స్తు) దమితే Trained, endured	దాన్తః-దమితః॥ ౨ - ఆచార్యులచేత శిక్షింపఁబడిన శిష్యాదులపేళ్లు. భారక్లేశాదులను సహించినవానిపేళ్లని కొందఱందురు.
శాన్త శ్శమితే	శాన్తః-శమితః ॥ ౨-అడఁపఁబడిన రాగాదుల పేళ్లు, Pacified. Cured Allayed.
ప్రార్థితే ఽర్దితః।	ప్రార్థితః-అర్దితః॥ ౨-అడుగఁబడినవస్తువుపేళ్లు, [Asked.
జ్ఞప్త (స్తు) జ్ఞాపితే Made known.	జ్ఞప్తః జ్ఞాపితః ॥ ౨ - గురూపదేశాదులచేత నెఱింగింపఁబడినదానిపేళ్లు.
ఛన్న శ్ఛాదితే	ఛన్నః - ఛాదితః ॥ ౨ - కప్పఁబడిన దానిపేళ్లు, [Covered.
పూజితే ఽఞ్చితః॥ ౯౮॥	పూజితః-అఞ్చితః [పా] అర్చితః॥ ౨- పూజింపఁబడినదానిపేళ్లు, Worshipped. Revered.
పూర్ణ (స్తు) పూరితే	పూర్ణః-పూరితః॥ ౨-జలాదులచే నిండింపఁబడిన కలశాదులపేళ్లు, Filled, full.
క్లిష్టః క్లిశితే	క్లిష్టః- క్లిశితః॥ ౨-పీడింపఁబడిన మనుష్యాదుల పేళ్లు, Tired, fatigued
ఽవసితే సితః।	అవసితః-సితః॥ ౨-ముగిసినదానిపేళ్లు, Finished.
ప్రుష్ట ప్లుష్టో షితౌ దగ్ధే	ప్రుష్టః-ప్లుష్టః-ఉషితః-దగ్ధః ॥ ౪ - కాల్పఁబడిన దానిపేళ్లు, Burnt.
తష్టత్వష్టౌ తనూకృతే॥	తష్టః-త్వష్టః-తనూకృతః ॥ 3- చెక్కఁబడిన కాష్ఠాదులపేళ్లు, [Pared.
వేధిత శ్ఛిద్రితౌ విద్ధే	వేధితః-ఛిద్రితః-విద్ధః ॥ 3 - బెజ్జము వేయఁబడిన రత్నాదులపేళ్లు, Pierced.
విన్న విత్తౌ విచారితే।	విన్నః-విత్తః-విచారితః ॥ 3 - విచారింపఁబడిన కార్యాదులపేళ్లు, Judged ;discussed.
నిష్ప్రభే విగతారోకౌ	నిష్ప్రభః-విగతః-అరోకః॥3 - కాంతిలేని దివాచంద్రాదులపేళ్లు, Gloomy, obscured.
విలీనే విద్రుత ద్రుతౌ॥ ౧౦౦॥	విలీనః-విద్రుతః-ద్రుతః ॥ 3. కరగినఘృతాదుల పేళ్లు, Liquefied, melted.

సిద్ధే నిర్వృత్త నిష్పన్నౌ
సిద్ధ- నిర్వృత్తః - నిష్పన్నః॥ 3- సిద్ధించినదాని పేళ్లు, Accomplished

దారితే భిన్న భేదితౌ।
దారితః- భిన్నః- భేదితః॥ 3- ప్రక్కలింపఁబడినదానిపేళ్లు, Split.

ఊతం స్యూత ముతం (చేతి త్రితయం తన్తుసంతతే)॥ ౧౦౧॥
ఊతమ్-స్యూతమ్ - ఉతమ్॥ 3- తన్తుసంతతే= పోగులచే నేయఁబడిన వస్త్రాదులపేళ్లు, Woven; stitched.

(స్యా) దర్హితే నమస్యిత నమసిత మపచాయి తార్చి తాపచితమ్।
అర్హితమ్- నమస్యితమ్- నమసితమ్ - అపచాయితమ్- అర్చితమ్- అపచితమ్॥ ౬- నమస్కరింపఁబడిన దేవతాదులపేళ్లు, Honoured, saluted.

వరివసితే వరివస్యిత ముపాసితం చోపచరితం(చ)॥ ౧౦౨॥
వరివసితమ్ - వరివస్యితమ్ - ఉపాసితమ్ - ఉపచరితమ్॥ ౪- సేవింపఁబడిన యుపాధ్యాయునిపేళ్లు, Served, adored.

సంతాపిత సంతప్తౌ ధూపిత ధూపాయితౌ (చ)దూన(శ్చ)।
సంతాపితః- సంతప్తః- ధూపితః- ధూపాయితః- దూనః ॥ ౫ - తపింపఁబడినదానిపేళ్లు, Suffering pain.

హృష్టో మత్త స్తృప్తః ప్రహ్లన్నః ప్రముదితః ప్రీతః॥ ౧౦౩॥
హృష్టః - మత్తః - తృప్తః - ప్రహ్లన్నః - ప్రముదితః - ప్రీతః॥ ౬ - సంతోషించిన వానిపేళ్లు, Pleased; content

ఛిన్నం ఛాతం లూనం కృత్తం దాతం దితం ఛితం వృక్ణమ్।
ఛిన్నమ్-ఛాతమ్- లూనమ్- కృత్తమ్- దాతమ్- దితమ్-ఛితమ్- వృక్ణమ్॥ ౮-కోయఁబడినతృణాదులపేళ్లు, Cut.

స్రస్తం ధ్వస్తం భ్రష్టం స్కన్నం పన్నం చ్యుతం గలితమ్॥ ౧౦౪॥
స్రస్తమ్-ధ్వస్తమ్ - భ్రష్టమ్- స్కన్నమ్ - పన్నమ్- చ్యుతమ్ - గలితమ్॥ ౭ - జాఱిపడిన దానిపేళ్లు, Fallen.

లబ్ధం ప్రాప్తం విన్నం భావిత మాసాదితం(చ) భూతం(చ)।
లబ్ధమ్- ప్రాప్తమ్- విన్నమ్- భావితమ్- ఆసాదితమ్-భూతమ్॥౬- పొందఁబడినదానిపేళ్లు, Obtained.

అన్వేషితం గవేషిత మన్విష్టం మార్గితం
అన్వేషితమ్- గవేషితమ్ - అన్విష్టమ్ - మార్గితమ్ - మృగితమ్ ॥ ౫ - వెదకఁబడిన దానిపేళ్లు,

మృగితమ్॥ ౧౦౫॥ | sought.

ఆర్ద్రం సార్ద్రం క్లిన్నం తిమితం స్తిమితం సమున్న ముత్తం చ। ఆర్ద్రమ్ - సార్ద్రమ్ - క్లిన్నమ్ - తిమితమ్ - స్తిమితమ్ - సమున్నమ్ - ఉత్తమ్॥ ౭ - తడిసిన వస్తువు పేళ్లు, Wet, moistened.

త్రాతం త్రాణం రక్షిత మవితం గోపాయితం (చ) గుప్తం (చ)॥౧౦౬॥ త్రాతమ్ - త్రాణమ్ - రక్షితమ్ - అవితమ్ - గోపాయితమ్ - గుప్తమ్ ॥ ౬ - రక్షింపఁబడిన దాని పేళ్లు, Preserved; saved; guarded.

అవగణిత మవమతావజ్ఞాతే అవమానితం (చ) పరిభూతే। అవగణితమ్ - అవమతమ్ - అవజ్ఞాతమ్ - అవమానితమ్ - పరిభూతమ్ ॥ ౫ - తిరస్కరింపఁబడిన దాని పేళ్లు, Disregarded, despised.

త్యక్తం హీనం విధుతం సముజ్ఝితం ధూత ముత్సృష్టమ్ ౧౦౭॥ త్యక్తమ్ - హీనమ్ - విధుతమ్ - సముజ్ఝితమ్ - ధూతమ్ - ఉత్సృష్టమ్ ॥ ౬ - విడువఁబడిన దాని పేళ్లు, Abandoned, left.

ఉక్తం భాషిత ముదితం జల్పిత మాఖ్యాత మభిహితం లపితమ్। ఉక్తమ్ - భాషితమ్ - ఉదితమ్ - జల్పితమ్ - ఆఖ్యాతమ్ - అభిహితమ్ - లపితమ్॥ ౭ - పలుకఁబడిన దాని పేళ్లు, Spoken, said.

బుద్ధం బుధితం మనితం విదితం ప్రతిపన్న మవసి తావగతే॥౧౦౮॥ బుద్ధమ్ - బుధితమ్ - మనితమ్ - విదితమ్ - ప్రతిపన్నమ్ - అవసితమ్ - అవగతమ్ ॥ ౭ - ఎఱుఁగఁబడినదాని పేళ్లు, Known, understood.

ఊరీకృత మురరీకృత మఙ్గీకృత మాశ్రుతం ప్రతిజ్ఞాతమ్। సంగీర్ణ విదిత సంశ్రుత సమాహిత ముపశ్రుతోపగతమ్॥ ౧౦౯॥ ఊరీకృతమ్ [ప] ఉరీకృతమ్ - ఉరరీకృతమ్ - అఙ్గీకృతమ్ - ఆశ్రుతమ్ - ప్రతిజ్ఞాతమ్ - సంగీర్ణమ్ - విదితమ్ - సంశ్రుతమ్ - సమాహితమ్ - ఉపశ్రుతమ్ - ఉపగతమ్ ॥ ౧౧ - అంగీకరింపఁబడినదాని పేళ్లు, Accepted. Promised.

ఈడిత శస్త పణాయిత పనాయిత ప్రణుత పణిత పనితాని। అపిగీర్ణ వర్ణి తాభిష్టు తే | ఈడితమ్ - శస్తమ్ - పణాయితమ్ - పనాయితమ్ - ప్రణుతమ్ - పణితమ్ - పనితమ్ - అపిగీర్ణమ్ - [ప] గీర్ణమ్ - వర్ణితమ్ - అభిష్టుతమ్ - ఈలితమ్ - స్తుతమ్ ॥ ౧౨ - పొగడఁబడిన దేవతాదుల పేళ్లు,

లితాని స్తుతా (ర్థాని) Praised

భక్షిత చర్విత లిప్త ప్రత్యవసిత గిలిత ఖాదిత ప్సాతమ్ । అభ్యవహృతాన్న జగ్ధ గ్రస్త గ్లస్తాశితం భుక్తే॥ ౧౧౧ ॥

భక్షితమ్-చర్వితమ్-లిప్తమ్ [పా] లీఢమ్ - ప్రత్యవసితమ్ గిలితమ్ - ఖాదితమ్ - ప్సాతమ్ - అభ్యవహృతమ్-అన్నమ్- జగ్ధమ్- గ్రస్తమ్- గ్లస్తమ్ - అశితమ్-భుక్తమ్॥ ౧౩ - భుజింపఁబడిన యన్నాదుల పేళ్లు, Eaten.

క్షేపిష్ఠ క్షోదిష్ఠ ప్రేష్ఠ వరిష్ఠ స్థవిష్ఠ బంహిష్ఠాః । (క్షిప్ర క్షుద్రాభీప్సిత పృథు పీవర బహు ప్రకర్షార్థాః)॥ ౧౧౨॥

క్షేపిష్ఠమ్=మిక్కిలివేగముగలది, Most quick. క్షోదిష్ఠమ్=మిక్కిలిక్షుద్రమయినది, Most small. ప్రేష్ఠమ్=మిక్కిలి ప్రియమయినది, Most dear. వరిష్ఠమ్=మిక్కిలివిరివియైనది, Most large స్థవిష్ఠమ్=మిక్కిలిబలిసినది, Most corpulent. బంహిష్ఠమ్ = మిక్కిలితఱచైనది, Most numerous

సాధిష్ఠ ద్రాఘిష్ఠ స్ఫేష్ఠ గరిష్ఠ హ్రసిష్ఠ బృన్దిష్ఠాః ॥ (బాఢ వ్యాయత బహు గురు వామన బృన్దారకాతిశయే)॥ ౧౧౩॥

సాధిష్ఠమ్=మిక్కిలిపటిలమయినది, Most hard. ద్రాఘిష్ఠమ్=మిక్కిలినిడుపయినది, Most long స్ఫేష్ఠమ్=మిక్కిలియధికమయినది, Most abundant, largest. గరిష్ఠమ్ = మిక్కిలిభారమయినది, Most heavy. హ్రసిష్ఠమ్=మిక్కిలికుఱుచైనది, Most short. బృన్దిష్ఠమ్ = మిక్కిలి మనోహరమయినది, Most handsome.

ఇతి విశేష్యనిఘ్నవర్గః

విశేషణములయినపదసమూహము ముగిసెను.

గ్రంథకర్త తాను మునుపుచెప్పిన రూపభేదాదులచేతను ప్రకృతిప్రత్యయార్థములచేతను నీసంకీర్ణవర్గమందు లింగము నెఱుఁగవలెనని చెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ ప్రకృతిప్రత్యయార్థాద్యైః సంకీర్ణే లిఙ్గమున్నయేత్।

టీక॥ సంకీర్ణే=ఈసంకీర్ణవర్గమందు, ప్రకృతిప్రత్యయార్థాద్యైః = నామార్థ ప్రత్యయార్థ రూపభేద నామవాచ్యములచేతను, లిఙ్గమ్=స్త్రీపున్నపుంసకలింగములను, ఉన్నయేత్ =ఊహింపవలెను. నామార్థముచే నెట్ల

నఁగా "అపరస్పరాః పురుషాః అపరస్పరాః స్త్రియః- అపరస్పరాణి కులాని" - ప్రత్యయమార్గముచేత నెట్లనిన 'శాన్తిః-దాన్తిః' ఇవి 'స్త్రియాం క్తిన్' అనుసూత్రముచేత స్త్రీలింగబోధకమయిన తిప్రత్యయాంతములు గనుక స్త్రీలింగములని యెఱుఁగవలయు రూపభేదసాహచర్యములచే మునుపటివలె నెఱుఁగవలయు.

కర్మ క్రియా	కర్మ॥న్,న॥[ప] పు॥-క్రియా॥ స్త్రీ॥ ౨-చేయుట పేరు Action Act
(తత్సాతత్యేగమ్యే స్యు) రపరస్పరాః॥	అపరస్పరః॥త్రి॥ ౧ - తత్సాతత్యేగమ్యే=ఎడతెగనిగమనాదిక్రియగలసార్థాదులపేరు, Continual (in respect of action)
(సాకల్యాసఙ్గవచనే) పారాయణ పరాయణే।	పారాయణమ్॥ న॥- పరాయణమ్ [పా] తురాయణమ్॥ త్రి॥ ౨- సాకల్యాసఙ్గవచనే = వరుసగా అంతయుననునర్థమునకును (Totality), ఒకవస్తువునందునాసక్తికిని (Adherence, attachment) పేళ్లు.
యదృచ్ఛాస్వైరితా	యదృచ్ఛా-స్వైరితా॥స్త్రీ॥ ౨-విచ్చలవిడివర్తించుటపేళ్లు, Wilfulness, independence.
(హేతుశూన్యాత్వాస్థా) విలక్షణమ్॥౧౧౫॥	విలక్షణమ్॥న॥౧-హేతుశూన్యా = నిష్కారణమయిన,ఆస్థా=ఉనికిపేరు, Causeless state
శమథ(స్తు)శమశ్శాన్తిః	శమథః-శమః॥పు॥-శాన్తిః॥స్త్రీ॥౩ - కామక్రోధాదులులేకయుండుటపేళ్లు, Absence of passion
దాన్తి (స్తు) దమథో దమః।	దాన్తిః॥ స్త్రీ॥-దమథః-దమః॥ పు॥ ౩ - బ్రహ్మచర్యాదికేశమునుసహించుటపేళ్లు, Endurance of the pain of austerities. Self-command
అపదానం (కర్మవృత్తం)	అపదానమ్॥ న॥ ౧-వృత్తమ్=పూర్వము నడిచిన, కర్మ = పరిశుద్ధ వ్యాపారముపేరు, An act accomplished An approved occupation
(కామ్యదానం) ప్రవారణమ్॥ ౧౧౬॥	ప్రవారణమ్[పా]ప్రహారణమ్॥న॥ ౧ - కామ్యదానమ్=కోరిన వస్తువును తానొకఫలము నపేక్షించియిచ్చుటపేరు, A gift made with an object.

వశక్రియా సంవననం | వశక్రియా-సంవననమ్[పా]సంవదనమ్॥న॥ ౨ మణిమంత్రౌషధాదులచేతవశముగాఁ జేసికొనుట, Subduing by charms, drugs or incantations

మూలకర్మ (తు) కార్మణమ్। Witch-craft. | మూలకర్మ॥ న॥ -కార్మణమ్॥ న॥ ౨-మూలికలచేతనైన స్తంభనవశీకరణాదులపేళ్లు, Magic

విధూననం విధువనం | విధూననమ్-విధువనమ్॥ న ॥ ౨ - విదిలించుటపేళ్లు,Tremour. [తొందించుటపేళ్లు,Satisfaction.

తర్పణం ప్రీణనావనే॥ | తర్పణమ్ -ప్రీణనమ్ - అవనమ్॥ న॥ ౭ - తృప్తిపఁ

పర్యాప్తి(స్స్త్రీ) త్పరిత్రాణం హస్తధారణ (మిత్యపి) | పర్యాప్తిః॥సీ॥ - పరిత్రాణమ్ - హస్తధారణమ్ [పా] హస్తవారణమ్ ॥ న॥ ౩ - చంపెదననివచ్చినవాని నడ్డగించుటపేళ్లు, Warding off a blow.

సేవనం సీవనం స్యూతి | సేవనమ్-సీవనమ్॥ న॥-స్యూతిః॥ సీ॥ ౩ - కోకలు మొదలైనవి కుట్టుటపేళ్లు, Sewing.

ర్విదరః స్ఫుటనం భిదా॥ Rending. ౧౧౮॥ | విదరః॥పు॥-స్ఫుటనమ్॥ న॥-భిదా॥ సీ॥ ౩- వ్రక్కలౌటకును వ్రక్కలించుటకును పేళ్లు, Tearing.

ఆక్రోశన మభీషఙ్గః | ఆక్రోశనమ్॥న॥-అభీషఙ్గః॥పు॥ ౨-తిట్టుటపేళ్లు, Curse, imprecation

సంవేదో వేదనా (న నా) | సంవేదః॥ పు॥-వేదనా॥స్త్రీ॥ ౨ - సుఖదుఃఖాద్యనుభవము పేళ్లు, Sensation, perception

సమ్మూర్ఛన మభివ్యాప్తిః | సమ్మూర్ఛనమ్॥న॥-అభివ్యాప్తిః॥ సీ॥ ౨ - అంతటవ్యాపించుటపేళ్లు, Pervading.

యాచ్ఞా భిక్షార్థనార్దనా॥ ౧౧౯ | యాచ్ఞా-భిక్షా-అర్థనా - అర్దనా॥ సీ॥ ౪ - అడుగుటపేళ్లు, Begging, [Cutting.

వర్ధనం ఛేదనే౽ | వర్ధనమ్ - ఛేదనమ్ ॥ న ॥ ౧ - నఱుకుటపేళ్లు,

(థ ద్వే) ఆనన్దన సభాజనే। ఆప్రచ్ఛన Civility; welcome. | ఆనన్దనమ్ [పా] ఆమన్త్రణమ్-సభాజనమ్ - ఆప్రచ్ఛనమ్॥ న॥ ౩- బాంధవాదుల నాలింగనస్వాగతాదులచేత సంతోషపెట్టుటపేళ్లు, Courtesy

(మథా) మ్నాయ స్సమ్ప్రదాయః | ఆమ్నాయః-సమ్ప్రదాయః॥పు॥౨-శిష్యపరంపరాగతమైన యుపదేశము, Traditional doctrine.

క్షయే క్షియా॥ ౧_౨౦॥	క్షయః॥పు॥-క్షియా॥స్త్రీ॥_౨-చెడుటపేళ్లు, Loss.
గ్రహే గ్రాహో	గ్రహః-గ్రాహః॥పు॥ _౨ - పుచ్చుకొనుటపేళ్లు, Seizure, acceptance [Wish.
వశః కాన్తౌ	వశః॥పు॥-కాన్తిః॥ స్త్రీ॥ _౨ - ఇచ్ఛగించుటపేళ్లు,
రక్షణ స్త్రాణే Defence.	రక్షణః॥పు॥-త్రాణః॥_౨-రక్షించుట, Protection.
రణః క్వణే। noise.	రణః-క్వణః॥పు॥_౨-మ్రోయుట, Sound.
వ్యధో వేధే	వ్యధః-వేధః॥పు॥_౨-బెజ్జము వేయుట, Perforation.
పచా పాకే	పచా॥స్త్రీ॥-పాకః॥పు॥_౨-వండుటపేళ్లు, Cooking.
హవో హూతౌ	హవః॥పు॥-హూతిః॥స్త్రీ॥ _౨-పిలుచుట, Calling.
వరో వృతౌ ॥ ౧_౨౧॥	వరః॥పు॥-వృతిః॥ స్త్రీ॥_౨-వరించుట, Engaging.
ఓషః ప్లోషే	ఓషః-ప్లోషః[పా]ప్రోషః॥పు॥ _౨-కాల్చుటకును కాలుటకును పేళ్లు, Combustion, burning.
నయో నాయే Course of conduct.	నయః-నాయః॥పు॥_౨ - పొందించుటపేళ్లు. నీతియు, Guiding; policy. [Growing old.
జ్యాని ర్జీర్ణౌ	జ్యానిః-జీర్ణిః॥స్త్రీ॥ _౨-ముదిమిపేళ్లు, Wearing out.
మో భ్రమౌ ।	భ్రమః॥పు॥-భ్రమిః [ప] భ్రమీ॥స్త్రీ॥ _౨-తిరుగుటపేళ్లు, Whirling; going round
స్ఫాతి ర్వృద్ధౌ	స్ఫాతిః-వృద్ధిః॥స్త్రీ॥_౨- పెరుఁగుటపేళ్లు, Growth.
ప్రథా ఖ్యాతౌ	ప్రథా-ఖ్యాతిః॥ స్త్రీ॥_౨-ప్రసిద్ధిపేళ్లు, Fame.
స్పృష్టిః పృక్తౌ	స్పృష్టిః-పృక్తిః॥ స్త్రీ॥_౨-ముట్టుటపేళ్లు, Touch.
స్నవ స్స్రవే॥ ౧_౨_౨॥	స్నవః-స్రవః॥పు॥_౨-కురియుటపేళ్లు, Dripping.
ఏధా సమృద్ధౌ	ఏధా[పా]విధా-సమృద్ధిః॥ స్త్రీ ॥ _౨-సమృద్ధిపేళ్లు, Thriving. [Throbbing.
స్ఫురణం స్ఫురణే	స్ఫురణమ్-స్ఫురణమ్ ॥ న ॥ _౨ - అదరుటపేళ్లు,
ప్రమితౌ ప్రమా।	ప్రమితిః-ప్రమా॥ స్త్రీ॥ _౨-నిజముగా నెఱుఁగుటపేళ్లు, True knowledge.
ప్రసూతిః ప్రసవే	ప్రసూతిః॥స్త్రీ॥-ప్రసవః॥ పు॥ _౨-బిడ్డను గనుట, Bringing forth. [Pouring forth.
శ్చ్యోతే ప్రాఘారః	శ్చ్యోతః-ప్రాఘారః ॥ పు ॥ _౨- కాఱుటపేళ్లు,

క్లమథః క్లమే॥౧౨౩॥ — క్లమథః-క్లమః॥పు॥ ౨-బడలుటపేళ్లు, Fatigue.

ఉత్కర్షో ౽తిశయే — ఉత్కర్షః-అతిశయః॥పు॥ ౨-దొడ్డతనముపేళ్లు, Excellence.

సన్ధిః శ్లేషే Junction. — సన్ధిః-శ్లేషః॥పు॥ ౨-కదియుటపేళ్లు, Union.

విషయ ఆశ్రయే। Asylum — విషయః-ఆశ్రయః[పా]ఆశయః॥ పు॥ ౨-నిత్యముగానుండుతావుపేళ్లు, Refuge.

క్షిపాయాం క్షేపణం — క్షిపా-క్షేపణమ్॥న॥ ౨ - వ్రేసెచుట, Throwing. Directing.

గీర్ణి ర్గిరౌ — గీర్ణిః-గిరిః॥సీ॥౨-మ్రింగుటపేళ్లు, Swallowing.

గురణ ముద్యమే॥ ౧౨౪॥ — గురణమ్ [పా] గూరణమ్॥న॥-ఉద్యమః॥పు॥ ౨-యత్నముపేళ్లు, Effort, exertion.

ఉన్నాయ ఉన్నయే Inference. — ఉన్నాయః-ఉన్నయః॥ పు ॥ ౨-మీఁదికినెత్తుటకుఁగాని యూహించుటకుఁగానిపేళ్లు, Raising.

శ్రాయ శ్శ్రయణే — శ్రాయః॥పు॥-శ్రయణమ్॥న॥౨-ఆశ్రయించుటపేళ్లు, Reliance. Taking refuge.

జయనే జయః। — జయనమ్॥న॥-జయః॥ పు॥ ౨-గెలుచుట పేళ్లు, Conquest, victory.

నిగాదో నిగదే — నిగాదః-నిగదః॥ పు ॥ ౨-స్పష్టముగాఁబలుకుటపేళ్లు, Discourse, speech.

మాదో మద Joy. — మాదః-మదః॥పు॥౨-గర్వముపేళ్లు, Pride.

ఉద్వేగ ఉద్భ్రమే॥ ౧౨౫॥ — ఉద్వేగః-ఉద్భ్రమః॥పు॥౨- అవ్యవస్థితచిత్తత్వముపేళ్లు, Agitation, regret.

విమర్దనం పరిమలో౽ — విమర్దనమ్॥న॥-పరిమలః॥ పు॥ ౨-కుంకుమాదుల మెదుపుటపేళ్లు, Trituration of perfumes.

భ్యుపపత్తి రనుగ్రహః। — అభ్యుపపత్తిః॥సీ॥-అనుగ్రహః॥పు॥ ౨ - దానాద్యనుగ్రహముపేళ్లు, Conferring a benefit.

నిగ్రహ (స్తద్విరుద్ధస్స్యాత్) — నిగ్రహః॥ పు॥ ౧-తద్విరుద్ధః=ఆయనుగ్రహమునకు విరుద్ధమయిన యుపకారము పేరు, Disfavour. "నిగ్రహస్తునిరోధస్స్యాత్" అను పాఠమున ౨-ను నిగ్రహించుటపేళ్లు, Restraint.

అభియోగ(స్త్వ)భిగ్ర। — అభియోగః-అభిగ్రహః॥ పు ॥ ౨-యుద్ధాదుల

హాః॥ ౧౨౬॥ | యం దెమరుగా నుద్యోగించుటపేళ్లు, Attack. కలహమునకుపిలుచుటయనియు, Challenge to fight.

ముష్టిబన్ధ(స్తు) సంగ్రాహో | ముష్టిబన్ధః-సంగ్రాహః॥౨-గట్టిగాపిడికిలించుటపేళ్లు,పిడికిలిపేళ్లనికొందఱు, Clinching of the fist.

డిమ్బే డమర విప్లవౌ। Irregular war. | డిమ్బః-డమరః-విప్లవః॥పు॥3-కొల్ల మొదలయిన దేశోపద్రవము, Devastation , assault.

బన్ధనం ప్రసితి శ్చారః | బన్ధనమ్॥న॥-ప్రసితిః॥స్త్రీ॥-చారః॥పు॥3-కట్టుసాధనములకు పేళ్లు, Fetters. Ligament.

స్పర్శః స్ప్రష్టోపతప్తరి॥ ౧౨౭॥ | స్పర్శః-స్ప్రష్టా॥ఋ॥-ఉపతప్తా॥ఋ, పు॥ 3-తపింపఁజేయు రోగాదులపేళ్లు, Morbid heat.

నికారో విప్రకార (స్స్యాత్) | నికారః-విప్రకారః॥పు॥౨ - చెడుపనిఁజేసెనని యొకని దుర్జనునిగాఁజేయుటపేళ్లు, Malice. అపకారమాత్రము పేళ్లనికొందఱు, Injury.

ఆకార స్త్విఙ్గ ఇఙ్గితమ్। Hint. | ఆకారః-ఇఙ్గః॥పు॥-ఇఙ్గితమ్॥న॥3-అభిప్రాయమును ప్రకటించు చేష్టపేళ్లు, Indication of sentiment.

పరిణామో వికారో Change of form. | పరిణామః-వికారః॥పు॥౨-పాలుపెరుఁగౌటవలె వేఱురూపమునుబొందు వికారవిశేషముపేళ్లు.

(ద్వేసమే) వికృతి విక్రియే॥ ౧౨౮॥ | వికృతిః-విక్రియా॥ స్త్రీ॥ ౨-పరిణామరూపమైనట్టి కానివేఁడిఁనట్టికానివికారము, Temporary change.

అపహార స్త్వపచయ | అపహారః-అపచయః॥పు॥౨-హానిపేళ్లు, Stealing. Removing.

స్సమాహార స్సముచ్చయః। | సమాహారః-సముచ్చయః॥పు॥౨-చెదరిన వస్తువులను పోగుచేయుట, Gathering together.

ప్రత్యాహార ఉపాదానం | ప్రత్యాహారః॥పు॥-ఉపాదానమ్॥ న॥౨-విషయములవలన నింద్రియమును మరలించుట పేళ్లు, Restraining the organs of sense.

విహార(స్తు)పరిక్రమః॥ ౧౨౯॥ | విహారః-పరిక్రమః॥పు॥ ౨-ఉద్యానాదులయందుఁ గ్రీడార్థమైతిరుగుట, Walking for pleasure.

అభిహారో ఽభిగ్రహ | అభిహారః॥పు॥-అభిగ్రహణమ్॥ న ॥ ౨-ఎదురు

ణం Robbery గా దొంగిలించుట, Seizure in one's presence.

నిర్హారో ఽభ్యవకర్ష ణమ్। నిర్హారః॥ పు॥-అభ్యవకర్షణమ్॥న॥ ౨ - నాటిన ములు మొదలయినవి తీయుట, Extraction.

అనుహారోఽ నుకార అనుహారః-అనుకారః॥పు॥ ౨-సరిపోలుట పేళ్లు, Imitation

(స్యా దర్థస్యాపగమే) వ్యయః॥ ౧౩౦॥ వ్యయః॥పు॥౧- అర్థస్య = అర్థముయొక్క, అపగమే=వ్యయము పేరు, Expenditure.

ప్రవాహ (స్తు) ప్రవృత్తి (స్స్యాత్) ప్రవాహః॥పు॥-ప్రవృత్తిః॥ స్త్రీ॥ ౨- ఎడ తెగక వచ్చు జలాదిపరంపర పేళ్లు, Continuous flow.

ప్రవహో (గమనం బహిః)। Issuing. ప్రవహః॥ పు॥౧- బహిర్గమనమ్ = గృహాదుల నుండి వెలుపలికినడుచుట పేరు, Going forth.

వియామో వియమో యామో యమ స్సం యామ సంయమౌ ॥ ౧౩౧॥ Forbearance. వియామః-వియమః॥ పు॥౨ - పరపీడాదులను చాలించుట పేళ్లు, యామః - యమః॥పు॥ ౨- చాలించుటమాత్రమునకు పేళ్లు, సంయామః - సంయమః॥ పు॥౨- అన్నియు లెస్సగాచాలించుట పేళ్లు, ఈఽను, పర్యాయములనికొందఱు, Restraint.

హింసా కర్మాభిచార (స్స్యాత్) హింసాకర్మ॥న॥-అభిచారః॥పు॥౨- చంపుటకుఁ జేసినహోమాదిక్రియ, Incantation to destroy.

జాగర్యా జాగరా(ద్వయోః)। జాగర్యా॥స్త్రీ॥- జాగరా॥ ప్త్ర॥ ౨ - మేలుకొనియుండుట పేళ్లు, Waking. Watching.

విఘ్నో ఽన్తరాయః ప్రత్యూహః విఘ్నః - అన్తరాయః - ప్రత్యూహః॥ పు॥ ౩ విఘ్నము పేళ్లు, Obstacle; impediment.

(స్యా) దుపఘ్నో ఽన్తికాశ్రయే॥ ౧౩౨॥ ఉపఘ్నః-అన్తికాశ్రయః॥ పు॥౨- సమీపము నందుండు నాధారము, Contiguous support.

నిర్వేశ ఉపభోగ (స్స్యాత్) నిర్వేశః - ఉపభోగః॥ పు॥ ౨-భోగించుట పేళ్లు, Enjoyment.

పరిసర్పః పరిక్రియా। పరిసర్పః॥ పు॥-పరిక్రియా॥స్త్రీ॥౨- చుట్టువాఱుట, Surrounding; encompassing.

విధురం (తు) ప్రవిశ్లే ...ః॥పు॥౨- ఎడఁబాయుట

ఽభిప్రాయ శ్ఛన్ద ఆశయః॥ ౧౩౩॥ — అభిప్రాయః-ఛన్దః [ప] ఛన్దః॥స్॥-ఆశయః॥పు॥ ౩-అభిప్రాయముపేళ్లు, Meaning, intention

సంక్షేపణం సమసనం — ంక్షేపణమ్ - సమసనమ్॥ న॥ ౨ - గొప్పను కొంచెము సేయుట పేళ్లు, Abridgment.

పర్యవస్థా విరోధనమ్। — పర్యవస్థా॥సీ॥-విరోధనమ్॥ న॥ ౨- విరోధించుట పేళ్లు, Contradiction

పరిసర్యా పరీసారః — పరిసర్యా॥సీ॥-పరీసారః॥పు॥ ౨-అంతటతిరుగుట పేళ్లు, Moving about

(స్యా) దాస్యా త్వాసనా స్థితిః॥ ౧౩౪॥ — ఆస్యా- ఆసనా- స్థితిః॥ సీ॥ ౩-ఉనికిపేళ్లు, Stay.

విసారో విగ్రహో వ్యాసః — విస్తారః-విగ్రహః- వ్యాసః॥ పు॥ ౩- విరివిపేళ్లు, Diffusion, expansion.

(సతుశబ్దస్య) విస్తరః — విస్తరః॥పు॥౧-శబ్దస్య=శబ్దసంబంధియైన, సతు= ఆవిరివిపేరు, Lengthy discourse. Prolixity

సంవాహనం మర్దనం (స్యాత్) — సంవాహనమ్ - మర్దనమ్॥ ౨ - ఒడలు పిసుకుటపేళ్లు, Shampooing

వినాశ (స్స్యా)దదర్శనమ్॥ ౧౩౫॥ — వినాశః॥పు॥-అదర్శనమ్॥న॥౨- అగపడకుండుట పేళ్లు, Disappearance.

సంస్తవ (స్స్యా) త్పరిచయః — సంస్తవః- పరిచయః॥ పు॥౨- చిరకాల మొక వస్తువుతోఁ గూడియుండుట, Acquaintance

ప్రసర(స్తు) విసర్పణమ్। — ప్రసరః॥పు॥- విసర్పణమ్॥ న॥౨- తైలబింద్వాదులు జలాదులయందు నెరయుట, Spreading.

నీవాక(స్తు)ప్రయామ (స్స్యాత్) — నీవాకః-ప్రయామః॥పు॥౨- ధాన్యాదులయందలియాదరాతిశయము పేళ్లు, Increased demand for grain in times of scarcity.

సన్నిధి స్సన్నికర్షణమ్॥ ౧౩౬॥ — సన్నిధిః॥పు॥- సన్నికర్షణమ్॥ న॥ ౨ - సమీపమాట, Proximity

లవోఽభిలావో లవనే — లవః-అభిలావః॥పు॥-లవనమ్॥ న॥ ౩-పైరు మొదలైనవి కోయుటపేళ్లు, Reaping.

నిష్పావః పవనే పవః ।

ప్రస్తావ(స్స్యా) దవసరః

త్రసర స్సూత్రవేష్ట
నమ్॥ A shuttle. ౧౩౭॥

ప్రజన (స్స్యా) దుప
సరః

ప్రజనః-ఉపసరః॥ పు॥ ౨- ఆఁబోతు పసులను చూలుచేయం బ్రవర్తించుటపేళ్లు, The impregnation of a cow by the bull. చూలగుకాలమనియు, The season of impregnation.

ప్రసర ప్రణయా (స
మౌ)।

ప్రసరః [పా] ప్రశ్రయః-ప్రణయః॥పు॥౨-ప్రీతిచేతఁ బ్రార్థించుట, Affectionate solicitation.

ధీశక్తి ర్నిష్క్రమో
Intellectual faculty.

ధీశక్తిః-నిష్క్రమః॥పు॥౨- శుశ్రూషాశ్రవణములు మొదలైనబుద్ధిసామర్థ్యముపేరు.

(ఽస్త్రీతు) సంక్రమో
దుర్గసఞ్చరః॥ ౧౩౮॥

సంక్రమః॥ప్న॥-దుర్గసఞ్చరః॥ పు॥ ౨-పోరాని జలప్రవాహాదులయందుఁ బోవుటకుఁ గట్టినకట్ట మొదలయిన వానిపేళ్లు, A difficult passage.

ప్రత్యుత్క్రమః ప్ర
యోగార్థః Preparations for war.

ప్రత్యుత్క్రమః [పా] ప్రత్యుత్క్రాన్తిః -ప్రయోగార్థః [పా] ప్రయుద్ధార్థః॥పు॥౨- యుద్ధము కొఱకు భటులయొక్క యుద్యోగము పేరు.

ప్రక్రమ (స్స్యా) దు
పక్రమః।

ప్రక్రమః-ఉపక్రమః॥పు॥ ౨-ప్రథమారంభమునకుపేళ్లు, A first beginning.

(స్యా) దభ్యాదానము
ద్ఘాత ఆరమ్భ

అభ్యాదానమ్॥న॥-ఉద్ఘాతః- ఆరమ్భః॥ పు॥ ౩-ఆరంభమాత్రమునకుపేళ్లు, Commencement.

స్సమ్భ్రమ స్త్వరా॥
౧౩౯॥

సమ్భ్రమః॥ పు॥- త్వరా॥ స్త్రీ॥ ౨ - వేగిరపడుటపేళ్లు, Haste; Hurry. [ము పేళ్లు, Impediment.

ప్రతిబన్ధః ప్రతిష్టమ్భో

ప్రతిబన్ధః - ప్రతిష్టమ్భః॥పు॥౨-కార్యవిఘాత

ఽవనాయ(స్తు)నియా
తనమ్।

అవనాయః॥ పు॥ - నియాతనమ్ [పా] నిపాతనమ్॥ న॥ ౨ - దిగువద్రొబ్బుటపేళ్లు, Causing to

descend. [ముపేళ్లు, Direct perception.

ఉపలమ్భస్త్వనుభవ స్సమాలమ్భో విలేపనమ్॥ ౧౭౦॥ — ఉపలమ్భః-అనుభవః ॥పు॥ ౨- సాక్షాత్కారముపేళ్లు, Direct perception. సమాలమ్భః॥పు॥-విలేపనమ్॥న॥ ౨-నలుగిడుట పేళ్లు, Smearing with sandalwood, &c.

విప్రలమ్భో విప్రయోగో — విప్రలమ్భః-విప్రయోగః॥పు॥౨-ఎడఁబాసిన స్త్రీపురుషుల శృంగారము పేళ్లు, separation of lovers.

విలమ్భస్త్వతిసర్జనమ్। — విలమ్భః॥పు॥-అతిసర్జనమ్॥ న ॥ ౨ - ఇచ్చుట పేళ్లు, Liberality

విశ్రావ (స్తు) ప్రవిఖ్యాతి — విశ్రావః॥పు॥- ప్రవిఖ్యాతిః [పా] ప్రతిఖ్యాతిః॥ సీ॥ ౨-మిక్కిలి ప్రసిద్ధి పేళ్లు, Celebrity.

రవేక్షా ప్రతిజాగరః ॥ ౧౭౧॥ — అవేక్షా॥సీ॥- ప్రతిజాగరః ॥పు॥ ౨ - ఎచ్చరిక పేళ్లు, Attention. [Reading.

నిపాఠ నిపఠౌ పాఠే — నిపాఠః-నిపఠః- పాఠః॥పు॥ ౩ - చదువుట పేళ్లు, Reading.

తేమ స్తేమా సముద్దనే। — తేమః- స్తేమః॥పు॥-సముద్దనమ్॥న॥ ౩ - తడియుట పేళ్లు, Wetness. [Distress.

ఆదీన వాస్రవౌ క్లేశే — ఆదీనవః-ఆస్రవః-క్లేశః॥ పు ॥ ౩ - క్లేశము పేళ్లు, Distress.

మేలకే సఙ్గ సఙ్గమౌ॥ — మేలకః-సఙ్గః-సఙ్గమః॥పు॥౩-కూడుట, Union.

అన్వీక్షణం విచయనం మార్గణం మృగణామృగః। — అన్వీక్షణమ్ [పా] అన్వేషణమ్, గవేషణమ్ - విచయనమ్ - మార్గణమ్॥ న ॥ - మృగణా॥సీ॥-మృగః॥పు॥ ౫ - వెదకుట పేళ్లు, Searching; research.

పరిరమ్భః పరిష్వఙ్గ స్సంశ్లేష ఉపగూహనమ్॥ ౧౭౩॥ — పరిరమ్భః - పరిష్వఙ్గః-సంశ్లేషః॥ పు ॥-ఉపగూహనమ్॥న॥౪-కౌఁగిలించుట పేళ్లు, Embrace.

నిర్వర్ణనం(తు)నిధ్యానం దర్శనాలోక నేక్షణమ్। — నిర్వర్ణనమ్-నిధ్యానమ్ - దర్శనమ్-ఆలోకనమ్-ఈక్షణమ్॥న॥ ౫- చూచుట పేళ్లు, Sight; seeing,

ప్రత్యాఖ్యానం నిరసనం ప్రత్యాదేశో నిరాకృతిః॥ ౧౭౪॥ — ప్రత్యాఖ్యానమ్-నిరసనమ్ ॥ న ॥ - ప్రత్యాదేశః॥ పు॥-నిరాకృతిః॥ సీ॥ ౪ - తిరస్కరించుట పేళ్లు, Rejection, disallowance.

ఉపశాయో విశాయ — ఉపశాయః-విశాయః॥ పు॥ ౨ -పర్యాయశయ

శ్చ (పర్యాయ శయనా ర్థకా)। | నార్థకా = ప్రహరి దిరుగువాండ్రు వరుస పెట్టుకొని నిద్రపోవుటపేళ్లు, Watching alternately

అర్తనం (చ) ఋతీయా (చ)హృణీయా(చ) ఘృణా(ర్థకాః)॥ ౧౮౫॥ | అర్తనమ్॥ న॥ - ఋతీయా-హృణీయా॥ స్త్రీ॥- ఘృణా॥ ౪ - రోయుటపేళ్లు, Censure , reproach.

(స్యా) ద్వ్యత్యాసో విపర్యాసో వ్యత్యయ (శ్చ) విపర్యయే। | వ్యత్యాసః - విపర్యాసః - వ్యత్యయః - విపర్యయః॥ పు॥ ౪- తడఁబడుటపేళ్లు, Contrariety, opposition.

పర్యయోఽ తిక్రమ (స్తస్మి)న్నతిపాత ఉపాత్యయః॥ ౧౮౬॥ | పర్యయః - అతిక్రమః - అతిపాతః - ఉపాత్యయః॥ పు॥ ౪-క్రమము దప్పిపోవుటపేళ్లు, Transgression

(ప్రేషణం యత్సమాహూయ తత్ర స్యాత్) ప్రతిశాసనమ్। | ప్రతిశాసనమ్॥ ౧ - భృత్యులను బిలిచి పనులకుఁ బంపుట, Sending of a servant on an errand after calling him.

(స) సంస్తావః (క్రతుషు యా స్తుతిభూమి ర్ద్విజన్మనామ్)॥ ౧౮౭॥ | సంస్తావః॥ పు॥ ౧- క్రతుషు=యజ్ఞములయందు, ద్విజన్మనామ్ = ఉద్గాత మొదలయిన బ్రాహ్మణుల యొక్క, స్తుతిభూమిః = స్తోత్రముచేయు భూమి పేరు, A place where the priests stand reciting hymns and prayers ఆస్తోత్రము పేరనికొందఱు.

(నిధాయ తక్ష్యతే యత్ర కాష్ఠే కాష్ఠం స) ఉద్ఘనః। | ఉద్ఘనః॥ పు॥ ౧-యత్ర కాష్ఠే = ఏకొయ్యమీఁద, కాష్ఠమ్= మరియొకకొయ్యను, నిధాయ = పెట్టి, తక్ష్యతే = చెక్కఁబడునో, సః = ఆదాతిమ్రాని పేరు, A carpenter's work-bench.

స్తమ్బఘ్న (స్తు) స్తమ్బఘనః (స్తమ్బో యేన నిహన్యతే) ॥ A hoe. | స్తమ్బఘ్నః- స్తమ్బఘనః॥ పు॥ ౨- యేన= దేనిచేత, స్తమ్బః = కసవుగంటలు, నిహన్యతే = వెల్లగింపఁబడునో,సః=ఆగుద్దలి, A sickle for cutting grass.

ఆవిధో (విధ్యతే యేన తత్ర) An auger. | ఆవిధః॥ పు॥ ౧ - యేన = దేనిచేత, విధ్యతే=రత్నాదులు బెజ్జము వేయఁబడుచున్నదో, తత్ర=బెజ్జము వేయు వజ్రము పొగరు మొదలైనదాని పేరు.

(విష్వక్సమే) నిఘః ।

నిఘః॥ పు॥ ౧- విష్వక్సమే=వెడల్పు నిడుపుసరియయిన వేదికాదులపేరు, Circular, round.

ఉత్కార (శ్చ) నికార (శ్చ ద్వౌ ధాన్యోత్క్షేపణార్థకౌ)॥ ౧౪౯॥

ఉత్కారః- నికారః॥ పు॥ ౨- ధాన్యోత్క్షేపణార్థకౌ=ధాన్యము పొడవుగాఁ గుప్పచేయుటకుఁగాని తూర్పెత్తుటకుఁగాని పేళ్లు, Piling up corn or winnowing.

నిగారోద్గార విక్షావోద్గ్రాహా (స్తుగరణాదిషు)।

నిగారః, Swallowing, ఉద్గారః, Vomiting; విక్షావః, Cough, a sound, ఉద్గ్రాహః, Taking up, replying in argument. పు॥౪- గరణాదిషు=వరుసగా మ్రింగుటకును, క్రక్కుటకును, త్రాయుటకును, ఎగరవేసిపట్టుటకును పేళ్లు. ఉద్గారశబ్దము త్రేఁపునకుం జేరిని కొందఱు

ఆరత్యవరతి విరతయ ఉపరామే

ఆరతిః - అవరతిః - విరతిః॥స్త్రీ॥ - ఉపరామః [ప] ఉపరమః॥పు॥౪- చాలించుటపేళ్లు, Ceasing.

(వాస్త్రియాంతు) నిష్ఠేవః॥నిష్ఠ్యూతిర్నిష్ఠీవన నిష్ఠేవన(మిత్యభిన్నాని)

నిష్ఠేవః॥పు॥-నిష్ఠ్యూతిః॥స్త్రీ॥- నిష్ఠీవనమ్ - నిష్ఠేవనమ్॥న॥౪- ఉమియుటపేళ్లు, Spitting.

జవనే జూతిః

జవనం-జూతిః॥స్త్రీ॥౨-వేగమునఁబోవుట, Speed.

సాతి స్త్వవసానే (స్యాదథ) జ్వరే జూర్తిః॥

సాతిః॥స్త్రీ॥- అవసానమ్॥ న॥ ౨- క్రియాంతము పేళ్లు, Conclusion. End of action.

జ్వరః॥పు॥-జూర్తిః॥స్త్రీ॥ ౨-జ్వరముపేళ్లు, Fever.

ఉదజ (స్తు పశుప్రేరణ)

ఉదజః॥ పు॥౧-పశుప్రేరణమ్= పసులఁదోలుట, Driving of cattle

మకరణి (రిత్యాదయ శ్శాపే) ।

అకరణిః-అజననిః॥స్త్రీ॥-అవగ్రాహః॥ పు॥-ఇవిమొదలయినవి శపించుటయందు వర్తించును, Curse.

(గోత్రాన్తేభ్య స్తస్య బృన్దమి) త్యౌపగవకా (దికమ్)॥ ౧౫౨॥

గోత్రాన్తేభ్యః = అపత్య ప్రత్యయాంతముల యిన ఔపగవ గార్గ్య దాక్ష్యాదిశబ్దములమీఁదను, తస్యబృన్దమితి = వానిసమూహ మనునర్థమునందు,ఔపగవకాదికమ్ = ఔపగవకమ్, గార్గకమ్,

| దాక్షుకమ్॥ న॥- అనునవి మొదలైనశబ్దరూపములు పుట్టుచున్నవి. ఉపగునియొక్క అపత్యములు ఔపగవములు. ఔపగవములయొక్క సమూహము ఔపగవకము. ఇట్లన్యంబులూహ్యములు.

A multitude of descendants of Upagu.

ఆపూపికం శాష్కులిక (మేవ మాద్య మచేతసామ్)। A multitude of loaves and pies. అచేతసామ్ = ప్రాణివ్యతిరిక్తములయిన యపూపములు శష్కులులు మొదలయినవానిసమూహములయందు వరుసగా "ఆపూపికమ్, శాష్కులికమ్" ఇవి మొదలయినవి వర్తించును అవి ॥న॥

(మాణవానాం తు) మాణవ్యం మాణవ్యమ్॥న॥౧-మాణవానామ్ = పిన్నవాండ్ర సమూహము పేరు, A multitude of boys.

(సహాయానాం) సహాయతా॥ ౧౫౩॥ సహాయతా॥ స్త్రీ॥౧- సహాయానామ్= తోడువచ్చినవారి సమూహము పేరు,—of coadjutors.

హాల్యా (హలానాం) హాల్యా॥ స్త్రీ॥౧- హలానామ్ = నాఁగెళ్లగుంపు పేరు,—of ploughs.

బ్రాహ్మణ్య బాడబ్యే (తు ద్విజన్మనామ్)। బ్రాహ్మణ్యమ్-బాడబ్యమ్॥ న॥ ౨- బ్రాహ్మణుల సమూహము పేళ్లు,—of priests.

(ద్వేపర్శుకానాం పృష్ఠానాం) పార్శ్వం పృష్ఠ్య (మనుక్రమాత్)। ౧౫౪॥ పార్శ్వమ్-పృష్ఠ్యమ్॥న॥ ఈ-౨ను, అనుక్రమాత్ =వరుసగా, పర్శుకానామ్ = పక్కయెముకలసమూహమునకును, A multitude of ribs, పృష్ఠము లనెడి యజ్ఞసంబంధులయిన స్తోత్రవిశేషముల సమూహమునకును పేళ్లు, A collection of hymns.

(ఖలానాం) ఖలినీ ఖల్యా (ప్య థ) ఖల్యా॥స్త్రీ॥౨- ఖలానామ్= కళ్లాలసమూహము పేళ్లు, A multitude of threshing floors.

మానుష్యకం (నృణామ్)। మానుష్యకమ్॥న॥ ౧- నృణామ్ = మనుష్యుల సమూహము పేళ్లు,—of men.

గ్రామతా జనతా ధూమ్యా పాశ్యా గల్యా (పృథక్పృథక్)॥ ౧౫౫॥ గ్రామతా,—of villages. జనతా,—of people. ధూమ్యా, Accumulation of smoke. పాశ్యా, Abundance of fetters. గల్యా,—of reeds. ౫- ను, పృథక్పృథక్= వేఱువేఱుగా, గ్రామములు, జను

లు, ధూమములు, పాశములు, తెల్లుకసవులు, ఈ యైదింటి గుంపులపేళ్లు. గల్యా-అనునది కంఠముల సమూహమని కొందఱు,—of throats.

(అపి) సాహస్ర కారీష సాహస్రమ్, A multitude of thousands.

వార్మణాథర్వణాదికమ్। కారీషః of pieces of dry cow-dung వార్మణమ్, Abundance of armour. ఆథర్వణమ్, Collection of incantations. ఈ ర ను, ఆదిశబ్దము చేత ఆఙ్గారమ్* చార్మణమ్† మొదలయిన శబ్దములును వేఱువేఱుగా, సహస్రములు, పిడకలు, కవచములు, అధర్వమంత్రములు, అంగారములు, కేడెములు, మొదలైనవాని సమూహముల పేళ్లు.

*—of burning coals

†—of shields.

ఇతిసంకీర్ణవర్గః. ప్రకృతి ప్రత్యయార్థాదులచేత లింగ భేదము నొందియుండు నానావిధ శబ్దముల సమూహము ముగిసెను.

గ్రంథకర్త యనేకపర్యాయపదములకు నొక యర్థము గలుగునట్లుగా నన్నివర్గలను జెప్పి యిపు డొకపదమునకు ననేకార్థంబులు గలుగునట్లుగా నానార్థవర్గను జెప్పనారంభించి యీశబ్దములు పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పినవో చెప్పనివో యను శంకరాఁగా దాని నివర్తించు చున్నాఁడు.

మూ॥ నానార్థాః కేఽపి కాన్తాదివర్గే ష్వేవాత్ర కీర్తితాః।
భూరిప్రయోగా యే యేషు పర్యాయే ష్వపి తేషు తే॥

టీ॥ అత్ర= ఈగ్రంథమున, నానార్థాః= అనేకార్థములుగల, కేఽపి=ఏయర్థమునందును ప్రసిద్ధప్రయోగములేని కొన్నిశబ్దములు, కాన్తాదివర్గేష్వేవ= కాంతగాంతాదివర్గలయందే, కీర్తితాః = చెప్పఁబడినవి. అనఁగాఁ బర్యాయపదములయందుఁ జెప్పఁబడ లేదనుట. యే=ఏశబ్దములు, యేషు పర్యాయేషు=ఏపర్యాయార్థములయందు, భూరిప్రయోగాః = ప్రచురప్రయోగములుగలవో, తే=ఆశబ్దములు, తేష్వపి=ఆపర్యాయార్థముల యందును, (అపిశబ్దముచే) ప్రసిద్ధముగాని యర్థమును జెప్పుటకొఱకు కాంతాదివర్గలయందును, కీర్తితాః = చెప్పఁబడినవి. అనఁగా నీవర్గయందుఁ

జెప్పఁగలశబ్దములలోఁ గొన్ని పర్యాయములయందుఁ జెప్పనివియుఁ గొన్ని చెప్పినవియు నగు నని తాత్పర్యము.

(ఆకాశే త్రిదివే) నాకో | నాకః॥పు॥౧, ఆకాశే=ఆకాశమునకును, Sky, త్రిదివే=స్వర్గమునకును పేరు, Ether; Heaven

లోకస్తు(భువనే జనే)। ౧౫౭॥ | లోకః॥ పు॥౧,భువనే=స్వర్గాది లోకములకును, World, జనే=జనులకును, (వ) జనసమూహమునకును పేరు, People

(పద్యేయశసిచ)శ్లోకః | శ్లోకః॥పు॥ ౧, పద్యే = నాలుగుపాదములుగల పదసమూహమునకును, Verse, యశసిచ = కీర్తికిని పేరు, glory.

(శరే ఖడ్గేచ) సాయకః | సాయకః॥పు॥ ౧,శరే=బాణమునకును,Arrow ఖడ్గే=ఖడ్గమునకును పేరు, Sword.

జమ్బుకౌ(క్రోష్టు వరుణౌ) | జమ్బుకః॥ పు॥ ౧, క్రోష్టు=నక్కకును, Jackal వరుణౌ=వరుణదేవునికిని పేరు, God of water.

పృథుకౌ(చిపిటార్భకౌ)॥ ౧౫౮॥ | పృథుకః॥పు॥ ౧, చిపిట=అటుకులకును, Fried paddy flattened, అర్భకౌ=పిన్నవానికిని, Infant

ఆలోకౌ (దర్శనోద్ద్యోతౌ) | ఆలోకః॥ పు॥ ౧,దర్శన=చూచుటకును,Sight ఉద్ద్యోతౌ=ప్రకాశమునకును పేరు, Light

(భేరీపటహౌ)మానకౌ। | ఆనకః॥పు॥ ౧, భేరీ=భేరికిని, A double drum పటహమ్=తప్పెటకును పేరు, A drum.

(ఉత్సఙ్గ చిహ్నయోః)రఙ్కః | అఙ్కః॥పు॥ ౧, ఉత్సఙ్గ = తొడకును, Flank చిహ్నయోః=గుఱుతునకును పేరు, Mark.

కలఙ్కో (ఽఙ్కాపవాదయోః)॥ ౧౫౯॥ | కలఙ్కః॥ పు॥ ౧, అఙ్క = గుఱుతునకును Sign; అపవాదయోః=నిందకును పేరు, Slur.

తక్షకో(నాగవర్ధక్యోః) *Chief of snakes. | తక్షకః॥ పు॥ ౧- నాగ*=తక్షకుఁడనుసర్పమునకును, వర్ధక్యోః=వడ్లవానికిని పేరు, Carpenter.

అర్కః (స్ఫటికసూర్యయోః) । | అర్కః॥పు॥౧-స్ఫటిక=స్ఫటికమునకు, Crystal సూర్యయోః=సూర్యునికిని పేరు, The sun.

(మారుతే వేధసి బ్ర | కః॥పు॥ ౧,మారుతే=వాయువు, wind;వేధసి:

ధ్నే పుంసి)కః బ్రహ్మ, Brahma; బ్రధ్నే=సూర్యుఁడు, The sun,
కం (శిరోఽమ్బునోః) ఆత్మ, soul కమ్॥న॥ ౧-శిరః = శిరస్సు, head, అ
౧౬౦॥ మ్బునోః=ఉదకమునకును, water.

(స్యా) త్పులాక (స్తు పులాకః॥పు॥ ౧, తుచ్ఛధాన్యే=క్షుద్రధాన్య
చ్ఛధాన్యే సంక్షేపే భ మునకును (ప)పొల్లవడ్లకును, Shrivelled grain,
క్తసిక్థకే)। సంక్షేపే=సంక్షేపమునకును,brevity, భక్తసిక్థకే=
మెతుకునకును పేరు, boiled rice.

(ఉలూకే కరిణః పు పేచకః॥పు॥ ౧,ఉలూకే=గుడ్లగూబకును, owl,
చ్ఛమూలోపాన్తేచ)పే కరిణః పుచ్ఛమూలోపాన్తే = ఏనుఁగుయొక్క
చకః॥ ౧౬౧॥ తోఁక మొదటనుండు మాంసవిశేషమునకును (ప)
తోఁక మొదటికిని, Root of an elephant's tail.

(కమణ్డలౌచ) కరకః కరకః॥పు॥౧, కమణ్డలౌ=కమండలువు, Water-
pot; చకారమువలన పక్షివిశేషము, curlew; వడ
గండ్లు, hail, దానిమ్మ, Pomegranate.

(సుగతేచ) వినాయ వినాయకః॥ పు॥౧, సుగతే=బుద్ధదేవర, చకా
కః। Obstacle,difficulty. రమువలన విఘ్నేశ్వరుఁడు, Ganesha, గరుత్మంతుఁ
డు, Garuda, గురువు, a spiritual teacher

కిష్కు- (ర్హ స్తే వితస్తౌ కిష్కుః॥పు॥౧,హస్తే=మూర, Cubit, వితస్తౌ=
చ)। జేన, Span, (చ) ముంజేయి, Fore-arm,
కుత్సితుఁడు, Vile man.

(శూకకీటేచ)వృశ్చికః॥ వృశ్చికః॥పు॥ ౧,శూకకీటే=కణుఁదురు, wasp,
*The sign Scorpio of a caterpillar, (చ) తేలు, Scorpion; తేలుమందు
the Zodiac. ౧౬౨॥ ట్టు, Vangueria Spinosa; వృశ్చికరాశి*.

(ప్రతికూలే) ప్రతీక ప్రతీకః॥ ౧, ప్రతికూలే=ప్రతికూలమునకు పే
(స్త్రిష్వేకదేశేతు పుం రయినపుడు॥ త్రి॥, Contrary, ఏకదేశే=అవయవ
స్యయమ్)। మునకును పేరయినపుడు॥ పు॥, a limb.

(స్యా)ద్భూతికం(తుభూ భూతికమ్॥న॥ ౧, భూనిమ్బే=నేలవేమునకును,
నిమ్బేకత్తృణేభూస్తృ Gentian, కత్తృణే = కామంచికసవునకును, భూ
ణేఽపిచ)॥ ౧౬౩॥ స్తృణే=చిప్పకసవునకును పేరు, Fragrant grass.

A certain elegance of construction. | కును, జీలకఱ్ఱకును, An aromatic seed, దీపమునకును, A lamp, *అలంకార విశేషమునకును పేరు.

శాలావృకాః (కపిక్రోష్టు శ్వానః) | శాలావృకః॥పు॥ ౧,కపి=కోఁతి, Ape, క్రోష్టు=నక్క, jackal; శ్వానః=కుక్కకును పేరు. dog

(స్వర్ణేఽపి) గైరికమ్॥ ౧౬౭॥ | గైరికమ్॥న॥౧,స్వర్ణే=బంగారమునకును,Gold; (అపి) జేగురునకును పేరు, Red chalk.

(పీడార్థేఽపి) వ్యలీకం (స్యాత్) | వ్యలీకమ్॥న॥ ౧,పీడార్థే=దుఃఖమునకును,Pain, (అపి)అప్రియమునకును,displeasing,అకార్యమునకును, an improper act.

అలీకం (త్వప్రియే ఽనృతే)। | అలీకమ్॥న॥ ౧,అప్రియే = అప్రియమునకును, Displeasing;అనృతే=అసత్యమునకును,falsehood, లలాటమునకును పేరు, forehead

(శీలాన్వయా)వనూకే (ద్వే) | అనూకమ్॥న॥౧,శీల=స్వభావమునకును, Disposition,అన్వయా=వంశమునకును,race; పూర్వజన్మమునకును పేరు, A former state of existence

శల్కే-(శకలవల్కలే)॥ ౧౬౮ *Scale of a fish. | శల్కమ్॥న॥ ౧,శకల=తునుకకును, Part,వల్కలే=నారకును,bark, *మత్స్యశకవచమునకును పేరు.

(సాష్టేశతేసువర్ణానాం హేమ్న్యురోభూషణే పలే । దీనారేఽపిచ) నిష్కో (ఽస్త్రీ) | నిష్కః॥పు॥ ౧,సువర్ణానామ్=సువర్ణములయొక్క, సాష్టేశతే=౧౦౮కిని, హేమ్ని=బంగారుమాత్రమునకును,gold,ఉరోభూషణే*=ఱొమ్మునవ్రేలు భూషణమునకును, పలే = పలమునకును, A weight, పైఁడిటంకమునకును పేరు. సువర్ణమనఁగా ౮౦ గురిగింజలయెత్తు బంగారము.పలమనఁగా ౩౨౦ గురిగింజలయెత్తు.

*Ornament worn on the breast.

కల్కో- (ఽస్త్రీ శమలైనసోః॥దమ్భే) (ఽపృథ)పినాకో (ఽస్త్రీ శూల శఙ్కరధన్వనోః) । | కల్కః॥ పు॥ ౧, శమల = విష్ఠ, Ordure; ఏనసోః=పాపము, sin , దమ్భే=దంభము, fraud.
పినాకః॥పు॥౧,శూల=శూలమునకును,Trident; శఙ్కరధన్వనోః=శివునివింటికిని, Siva's bow.

ధేనుకా (తు కరేణ్వాం | ధేనుకా॥స్త్రీ॥ ౧, కరేణ్వామ్‌చ = ఆఁడుఏనుఁగు

చ) *Milch cow. నకును, A female elephant,*లేగటావునకును పేరు.

(మేఘజాలేచ) కాలికా॥౧౭౦॥ కాలికా ॥ సీ ॥ ౧, మేఘజాలే=మేఘసమూహమునకును,A succession of clouds;(చ)పార్వతీదేవికిని; నలుపునకును, blackness స్వర్ణాది ధాతుదోషమునకును పేరు, Flaw in gold

కారికా(యాతనా కృత్యోః) కారికా॥సీ॥౧,యాతనా=తీవ్రవేదనకును,Agony, కృత్యోః=చేయుటకును పేరు,action "యాతనావృత్త్యోః"అనుపాఠమున వృత్తియనఁగా సూత్రార్థము నేర్పడఁజెప్పువాక్యము, Explanatory verse

కర్ణికా (కర్ణభూషణే। కరిహస్తాఙ్గులౌ పద్మ కోశ్యాం) *The tip of an elephant's trunk. కర్ణికా॥సీ॥ ౧, కర్ణభూషణే=కర్ణభూషణమునకును, An ear-ring;కరిహస్తాఙ్గులౌ*=ఏనుఁగుతొండము కొనకును, పద్మబీజకోశ్యామ్=తామరపువ్వులోని దుద్దునకును పేరు, the Pericarp of a lotos.

(త్రిషూత్తరే)॥౧౭౧॥ ముందుఁజెప్పఁగల బృందారక శబ్దము మొదలు కాంతశబ్దములు ముగియువఱకు నన్నియు॥ త్రి ॥

బృన్దారకా (రూపి ముఖ్యౌ) *Handsome. బృన్దారకః॥ త్రి॥ ౧, రూపి*=చక్కనిదానికిని ముఖ్యౌ=గుంపులో ముఖ్యుఁడయినవానికిని,Chief

ఏకే (ముఖ్యాన్య కేవలాః)। ఏకః॥ త్రి॥ ౧, ముఖ్య=ప్రధానునికిని, Chief అన్య=ప్రకృతముకంటె వేఱయినవానికిని, other కేవలాః=తోడులేనివానికిని పేరు, Alone, one.

(స్యాద్దామ్భికః) కౌక్కుటికో (యశ్చాదూరేరితేక్షణః)॥ ౧౭౨॥ కౌక్కుటికః॥ త్రి॥ ౧, దామ్భికః=డంబముగలవానికిని, యశ్చ=ఎవఁడు, అదూరే=సమీపప్రదేశమునందు, ఈరితేక్షణః=ప్రేరేపఁబడిన చూపుకలిగినవాఁడో, అట్టిభిక్షువునకును పేరు,

A mendicant who walks always fixing his eyes on the ground for fear of treading upon worms; (hence) a hypocrite.

లాలాటికః (ప్రభోర్భావదర్శీ కార్యాక్షమశ్చయః)। లాలాటికః॥ త్రి॥ ౧, యః=ఎవఁడు, ప్రభోః ప్రభువుయొక్క,భావ=భావమును,దర్శీ=తెలిసికొనవాఁడో వానికిని,Watchful of his master's look

కార్య=కార్యమునందు, అక్షమః=అసమర్థుఁడైన వానికిని పేరు, Incapable of work.

(భూభృన్నితమ్బవలయ చక్రేషు) కటకో (౽స్త్రియామ్)॥ ౧౭౩॥ కటకః॥ ప్న॥ ౧, భూభృన్నితమ్బ=కొండనడిమికిని, Side of a hill; వలయ = కడియమునకును, bracelet, చక్రేషు=రాష్ట్రమునకును, metropolis; [ప] మూఁకకును పేరు, an army.

(సూచ్యగ్రే, క్షుద్రశత్రౌచ లోమహర్షే చ) కణకః। కణకః॥ పు॥ ౧, సూచ్యగ్రే=సూదికొన, The point of a needle; క్షుద్రశత్రౌ=అల్పశత్రువు, a paltry foe, లోమహర్షే=రోమాంచము, horripilation, (చ) ముల్లు, a thorn. ఇచట 'భూభృన్నితమ్బ' యనునది మొదలు ప్రక్షిప్తము.

ఇతి కాన్తాః। కాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

మయూఖ(స్త్విట్కర జ్వాలా) మయూఖః॥ పు॥ ౧,త్విట్=కాంతికిని, Brightness; కర=కిరణమునకును, ray of light; జ్వాలాను=మంటకును పేరు, flame.

(స్వలిబాణౌ) శిలీముఖౌ॥ శిలీముఖః॥ పు॥ ౧, అలి=తుమ్మెదకును, A bee, బాణౌ=బాణమునకును పేరు, an arrow.

శఙ్ఖో (నిధౌ లలాటాస్థ్ని కమ్బౌ నస్త్రీ) శఙ్ఖః॥ ప్న॥ ౧, నిధౌ=నిధివిశేషమునకును, A hundred billions, లలాటాస్థ్ని=నొసటియెముకకును, the bone on the fore-head, కమ్బౌ=శంఖమునకును పేరు, the conch-shell.

(న్ద్రియే౽పి) ఖమ్ ఖమ్॥న॥ ౧, ఇన్ద్రియే = ఇంద్రియము, Organ of sense; (అపి) ఆకాశము, Sky.

(ఘృణిజ్వాలేఅపి) శిఖే శిఖా॥ స్త్రీ॥ ౧, ఘృణి=కిరణమునకును, Ray of light;జ్వాలే=మంటకును,flame;(అపి)సిగకును పేరు, Lock of hair on the head.

ఇతి ఖాన్తాః। ఖాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(శైల వృక్షౌ) నగావగౌ॥ ౧౭౪॥ నగః-అగః॥పు॥ఈ రెండును, శైల=పర్వతమునకును, A mountain; వృక్షౌ=చెట్టునకును పేళ్లు, A tree.

ఆశుగౌ (వాయు విశిఖౌ) | ఆశుగః॥ పు॥ ౧, వాయు = వాయువునకును, Wind; విశిఖౌ=బాణమునకును పేరు, an arrow.

(శరార్కవిహగాః) ఖగాః। | ఖగః॥పు॥ ౧,శర=బాణము,An arrow అర్క=సూర్యుఁడు, the sun, విహగః=పక్షి, a bird.

పతఙ్గౌ(పక్షి సూర్యౌ చ) | పతఙ్గః॥ పు॥ ౧, పక్షి=పక్షికిని, సూర్యౌ=సూర్యునికిని, (చ) మిడుతకును పేరు, A grasshopper

పూగః(క్రముక బృన్దయోః)॥ ౧౭౬॥ | పూగః॥ పు॥ ౧, క్రముక=పోఁకచెట్టు, Areca; బృన్దయోః=సమూహము, multitude.

(పశవోఽపి) మృగా | మృగః॥ పు॥ ౧, పశవః=పశువులకును, cattle; (అపి) లేళ్లకును, deer; మృగశీర్షనక్షత్రమునకును, a constellation, ఏనుఁగుజాతివిశేషమునకును, a kind of elephant; వెదకుటకును పేరు, search.

వేగః (ప్రవాహ జవయో (?) | వేగః॥పు॥ ౧, ప్రవాహ = ప్రవాహమునకును, Stream, జవయోః = వేగమునకును, speed; (అపి) మలమూత్రాది ప్రవృత్తికిని పేరు, Call of nature.

పరాగః (కౌసుమే రేణౌ స్నానీయాదౌ రజస్యపి)॥ ౧౭౭॥ | పరాగః॥ పు॥ ౧, కౌసుమే రేణౌ = పుష్పాదికిని, Pollen of flowers; స్నానీయాదౌ = స్నానసాధనమయిన పిండి మొదలయినవానికిని, fragrant powder, రజస్యపి = ధూళికిని పేరు, dust.

(గజేఽపి) నాగమాతఙ్గౌ | నాగః॥ పు॥౧, గజే=ఏనుఁగునకును, Elephant; (అపి)సర్పమునకును,snake,సీసమునకును పేరు,lead

మాతఙ్గః॥ పు॥ ౧, గజే=ఏనుఁగు, Elephant; (అపి)చండాలునికిని పేరు, A race of mountaineers.

అపాఙ్గ(స్తిలకేఽపిచ)। | అపాఙ్గః॥పు॥౧,తిలకే=బొట్టు, A circlet on the forehead, (అపి) కడకన్ను, Corner of the eye.

సర్గ(స్స్వభావ నిర్మోక్ష నిశ్చయాధ్యాయ సృష్టిషు)॥ ౧౭౮॥ | సర్గః॥ పు॥ ౧, స్వభావ = స్వభావము, nature; నిర్మోక్ష=విడుచుట, Relinquishment ; నిశ్చయ=నిశ్చయము, certainty; అధ్యాయ=కావ్యపరిచ్ఛేదము, chapter; సృష్టిషు=నిర్మాణము, Creation.

యోగ (స్సన్నహనో పాయ ధ్యాన సంగతి యు క్తిషు)। యోగః॥పు॥౧,సన్నహన=కవచాదులు,Armour; ఉపాయ=సామాద్యుపాయములు, means; ధ్యాన=ధ్యానమునకును, Meditation, సంగతి = కూటమి, junction, యు క్తిషు=కూర్పుట, union.

భోగ (స్సుఖేస్త్ర్యాది భృతా వహేశ్చ ఫణ కాయయోః)॥ ౧౭౯॥ భోగః॥పు॥౧,సుఖే=సుఖము, Enjoyment;స్త్ర్యాదిభృతౌ=స్త్రీలు ఏనుఁగులు మొదలయినవానిపోషణము, Hire,అహేః ఫణకాయయోః=పాముపడగ, Expanded head of a serpent, పాముశరీరము, Body of a serpent, భోజనము, eating.

(చాతకే హరిణే పుంసి) సారఙ్గ (శ్శబలేత్రిషు)। సారఙ్గః॥ పు॥ ౧, చాతకే = వానకోయిల, A sort of bird; హరిణే=ఇఱ్ఱి, deer; శబలే=నానావర్ణములుగలవస్తువు॥త్రి॥, Variegated.

(కపౌచ) ప్లవగ ప్లవగః॥ పు॥ ౧, కపౌ = కోఁతి, An ape; (చ) కప్ప, A frog; అనూరుఁడు, the dawn.

(శ్శాపే) త్వభిషఙ్గః (పరాభవే)॥ ౧౮౦॥ అభిషఙ్గః॥పు॥ ౧, శాపే=శాపము, Curse; పరాభవే = తిరస్కారము, defeat; లేని యపవాదము, Groundless imputation; ఆలింగనము, embrace.

(యానాద్యఙ్గే) యుగః (పుంసి)యుగం (యు గ్మే కృతాదిషు)। యుగః॥ ౧, యానాద్యఙ్గే=కాఁడికిపేరైనపుడు॥పు॥, a yoke. యుగ్మే=రెంటికిని, A pair; కృతాదిషు=నాలుగుయుగములకు పేరైనపుడు॥న॥ an age.

(స్వ ర్గేషు పశు వాగ్వజ్రది జ్నేత్ర ఘృణి భూ జలే॥ ౧౮౧॥ లక్ష్యదృష్ట్యా స్త్రియాం పుంసి) గౌ గౌః॥పు,ఓ॥౧, స్వర్గ=స్వర్గము, Heaven; ఇషు=బాణము, an arrow; పశు=పశువు,a bull. వాక్=వాక్కు, speech; వజ్ర = వజ్రాయుధము, the thunderbolt; దిక్=దిక్కు, a region; నేత్ర=కన్ను, an eye; ఘృణి=కిరణము, a ray of light; భూ=భూమి, the earth ; జలే=నీళ్లు, water ; ఈశబ్దము. "స్వర్గేషు జేృచ రశ్మౌచ బలీవర్దేచ గౌః పుమాన్ । స్త్రీ బాణరోహిణీ దృగ్గి గ్వాగ్భూమి ష్వప్సుభూమ్నిచ"॥ అని త్రికాండ శేషమునందుఁ జెప్పినట్లు,

లక్ష్యదృష్ట్యా=ప్రయోగానుసారముచేత, స్త్రియాం పుంసి=స్త్రీలింగపుంలింగములయందూహింపవలను.

ల్లిఙ్గం(చిహ్నే శేఫసోః) లిఙ్గమ్॥ న॥ ౧, చిహ్నే=గుఱుతు, Mark; శేఫసోః=శిశ్నమునకును పేరు, membrum virile.

శృఙ్గం (ప్రాధాన్యసానోశ్చ) శృఙ్గమ్ ॥ న ॥ ౧, ప్రాధాన్య = ప్రభుత్వము, Sovereignty, సానోః=పర్వతశిఖరము, summit of a mountain, (చ)కొమ్ము, A horn; జీవకమను ౧౦ ధద్రవ్యము, a sort of plant.

వరాఙ్గం (మూర్ధగుహ్యయోః)॥ ౧౫౨॥ వరాఙ్గమ్॥ న॥ ౧, మూర్ధ=శిరస్సు, The head; గుహ్యయోః = యోని, pudendum muliebre; ఏనుఁగు, elephant.

భగం (శ్రీకామ మాహాత్మ్య వీర్య యత్నార్క కీర్తిషు)। భగమ్॥న॥ [ప] ॥పు॥ ౧, శ్రీ=ఐశ్వర్యము, Prosperity; కామ=కోరిక, love; మాహాత్మ్య=దొడ్డతనము, excellence; వీర్య=శక్తి, Strength; యత్న=ప్రయత్నము, attempt; అర్క=సూర్యుఁడు, one of the twelve suns; కీర్తిషు=కీర్తి, glory.

॥ఇతి గాన్తాః॥ గాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

పరిఘః (పరిఘాతేఽస్త్రేఽపి) పరిఘః॥పు॥ ౧,పరిఘాతే=హింస, Destruction; అస్త్రే=ఇనుపకట్లగుదియ, an iron club, (అపి)పరిఘయోగము, One of the Yogas in astrology.

ఓఘో (బృన్దేఽమ్భసాం రయే)॥ ౧౫౩॥ ఓఘః॥పు॥ ౧, బృన్దే=సమూహము, Multitude, అమ్భసాం రయే=నీటివేగము, a current of water.

(మూల్యే పూజావిధా) వర్ఘో అర్ఘః॥ పు॥ ౧, మూల్యే=వెల, Price, పూజావిధౌ=పూజసేయుట, Mode of adoration.

(ఽంహో దుఃఖవ్యసనే) ష్వఘమ్। అఘమ్॥ న॥ ౧, అంహః=పాపము, Sin; దుఃఖ=దుఃఖము, pain; వ్యసనేషు = జూదము మొదలైన వ్యసనము, passion.

(త్రి ష్విష్టేఽల్పే) లఘుః లఘుః॥ త్రి॥ ౧, ఇష్టే=ఇష్టమయినది, pleasing; అల్పే=చులుకనయినది, Small, light.

॥ ఇతి ఘాన్తాః. ॥

ఘాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

కాచాః (శిక్యమృద్భేదదృగ్రుజః॥ ౧౮౪॥

కాచః॥ పు ॥ ౧, శిక్య = ఉట్టి, A swing for suspending a load; మృద్భేద=గాజు,glass;దృగ్రుజః=కంటిరోగము, a disease of the eye.

(విపర్యాసే విస్తరేచ) ప్రపఞ్చః

ప్రపఞ్చః॥పు॥౧,విపర్యాసే=వైపరీత్యము, Reverse; విస్తరేచ=విస్తారము, Copiousness.

(పావకే) శుచిః। (మాస్యమాత్యే చాత్యుపధే పుంసి మేధ్యే సితే త్రిషు)॥ ౧౮౫॥

శుచిః॥ పు॥౧,పావకే=అగ్నికిని, Fire; మాసి=ఆషాఢమాసమునకును, name of a month; అత్యుపధే=ధర్మాదిపరీక్షలచేతఁ బరిశుద్ధుఁడయిన, అమాత్యే = మంత్రికిని, a tried minister; శుచిః॥ త్రి॥, మేధ్యే=పవిత్రమయిన వస్తువునకును, Pure; సితే=తెల్లని వస్తువునకును, white.

(అభిష్వఙ్గే స్పృహాయాంచ గభస్తౌచ) రుచిః (స్త్రియామ్)।

రుచిః॥స్త్రీ॥ ౧,అభిష్వఙ్గే=అత్యాసక్తికిని, Passion; స్పృహాయాంచ=ఇచ్ఛకును, desire, గభస్తౌచ=కాంతికిని పేరు, splendour.

॥ ఇతి చాన్తాః. ॥

చాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

[ప్రసన్నే భల్లుకేఽప్యచ్ఛో గుచ్ఛః స్తబకహారయోః। పరిధానాఞ్చలే కచ్ఛో జలప్రాన్తే త్రిలిఙ్గకః॥] అధికపాఠము.

అచ్ఛః॥ పు॥ ౧, ప్రసన్నే=నిర్మలమయినదానికిని,Clear;భల్లుకే=ఎలుఁగుగొడ్డునకును పేరు, a bear.

గుచ్ఛః॥పు॥౧, స్తబక=గుత్తునకును, A cluster; హారయోః=ముత్యాలహారమునకును పేరు, a sort of necklace. కచ్ఛః ॥ ౧, వస్త్రము చెఱఁగునకు పేరైనపుడు॥పు॥, Hem of a garment; కస్సెము నకుపేరైనపుడు॥ త్రి॥, bank or shore.

॥ ఇతి ఛాన్తాః. ॥

ఛాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(కేకి తార్క్ష్యౌ) అహిభుజౌ

అహిభుక్॥జ్,పు॥ఇది, కేకి=నెమిలికిని,A peacock; తార్క్ష్యౌ=గరుత్మంతునికిని పేరు, Garuda.

(దన్తవిప్రాణ్డజా) ద్విజాః॥ ౧౮౬॥

ద్విజః॥పు॥౧,దన్త=నోటిపల్లు, a tooth; విప్ర=బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులు, a regenerate man of the first three tribes; అణ్డజాః=పక్షులుసర్ప

ములు మొదలైన యండజములు, An oviparous animal: a bird &c.

అజా (విష్ణు హరచ్ఛా గా) — అజః॥పు॥౧, విష్ణు=విష్ణువునకును, Vishnu; హర=శివునికిని, Siva, ఛాగాః=మేఁకకును, a goat, బ్రహ్మకును, Brahma, మన్మథునికిని పేరు, Cupid.

(గోష్ఠాధ్వ నివహాః) వ్రజాః । — వ్రజః॥పు॥౧, గోష్ఠ=పసులదొడ్డికిని, A cowpen, అధ్వ=త్రోవకును, a road, నివహాః=సమూహము నకును, a multitude.

ధర్మరాజౌ (జినయమౌ) — ధర్మరాజః॥పు॥౧, జిన=బుద్ధదేవరకును, Buddha; యమౌ=యమునికిని పేరు, The god of death.

కుఞ్జో (దన్తేఽపి న స్త్రియామ్)॥ ౧౮౭॥ — కుఞ్జః॥పు॥౧, దన్తే=ఏనుఁగుదంతమునకును, An elephant's tooth, పొందరింటికిని పేరు, an arbour

వలజే(క్షేత్ర పూర్ద్వారే)వలజా (వల్గుదర్శనా) — వలజమ్॥న॥౧, క్షేత్ర=చేను, A field, పూర్ద్వారే=పట్టణపువాఁకిలి, City gate; వలజా॥స్త్రీ॥, వల్గుదర్శనా=మంచిచూపుగల స్త్రీ, A pretty woman.

(సమే క్ష్మాంశే రణే) ప్యాజిః — ఆజిః॥స్త్రీ॥ ౧, సమేక్ష్మాంశే = చదరమయిన నేలకును, Even ground race-course; రణే=యుద్ధము నకును, War, (అపి) క్షణకాలమునకును, an instant.

ప్రజా (స్యాత్సంతతౌ జనే) ౧౮౮॥ — ప్రజా॥ స్త్రీ ॥౧, సంతతౌ = సంతానమునకును, Progeny, జనే=జనులకును పేరు, people.

అబ్జౌ (శఙ్ఖశశాఙ్కౌ చ) — అబ్జః॥ పు॥ ౧, శఙ్ఖ=శంఖము, A conch; శశాఙ్కౌ=చంద్రుఁడు, the moon, (చ) తామర, the lotus, ధన్వంతరి, Physician of the gods.

(స్వకే నిత్యే) నిజం (త్రిషు) । — నిజమ్॥ త్రి॥౧, స్వకే=తనవస్తువునకును, own, నిత్యే=నిత్యమయినదానికిని పేరు, Perpetual.

ఇతి జాన్తాః. — జాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

(పుంస్యాత్మని ప్రవీణేతు) క్షేత్రజ్ఞో (వాచ్యలిఙ్గకః)॥ ౧౮౯॥ — క్షేత్రజ్ఞః॥ ౧, ఆత్మని=ఆత్మకు పేరయినపుడు॥ పు॥, Soul; ప్రవీణే = నేర్పరికి పేరయినపుడు॥ త్రి ॥, skilful.

సంజ్ఞా (స్యాచ్చేతనా నామహస్తాద్యై శ్చార్థ సూచనా)।

సంజ్ఞా॥స్త్రీ॥౧-చేతనా=బుద్ధికిని,Thought;నామ పేరునకును, Name, హస్తాద్యైః = హస్తాదులచేత, అర్థసూచనా=అర్థముసూచనసేయుటకును, Hint.

దోషజ్ఞౌ (వైద్య విద్వాంసౌ)

దోషజ్ఞః॥పు॥ ౧ - వైద్యునికిని, A physician; విద్వాంసునికినిపేరు, A wise man.

జ్ఞో (విద్వాన్సోమజో ఒపిచ)।

జ్ఞః॥ పు॥ ౧-విద్వాంసునికిని, A wise man; బుధునికినిపేరు, the first of the lunar race.

॥ ఇతి ఞాన్తాః ॥

ఞాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

(కాకేభగణ్డౌ) కరటౌ

కరటః॥పు॥౧-కాక = కాకికిని,A crow.ఇభగణ్డౌ ఏనుఁగుగండస్థలమునకును, An elephant's cheek.

(గజగణ్డ కటీ) కటౌ॥

కటః॥ పు॥ ౧-గజగణ్డ=ఏనుఁగుచెక్కిలికిని, An elephant's cheek. కటీ=మొలకును, The hip.

శిపివిష్టస్తు ఖలతౌ దుశ్చర్మణి మహేశ్వరే)।

శిపివిష్టః॥ పు॥ ౧-ఖలతౌ=బట్టతలవాఁడు, Bald; దుశ్చర్మణి=కుష్ఠరోగి,Leper; మహేశ్వరే=శివుఁడు

(దేవశిల్పిన్యపి) త్వష్టా

త్వష్టా॥ ఋ, పు॥ ౧-దేవశిల్పిని=విశ్వకర్మకును, Divine artist, (అపి) వడ్లవానికిని, A carpenter.

దిష్టం (దైవేఒపి న ద్వయోః)॥　　౧౯౦॥

దిష్టమ్ ॥ న ॥ ౧ - దైవే = పురాకృతకర్మము, Destiny, దిష్టః॥ పు॥ ౧, కాలము, Time.

(రసే) కటుః (కట్వ కార్యే త్రిషు మత్సర తీక్ష్ణయోః)॥

కటుః॥ ౧-రసే=కారమునకుపేరైనపుడు ॥ పు॥, Pungency, అకార్యే=చేయఁదగనిదానికి పేరయిన పుడు॥న॥, Improper act ; మత్సర=మచ్చరముగల వానికిని, Envious, తీక్ష్ణయోః=తీక్ష్ణమయినవస్తువు నకును పేరైనపుడు॥త్రి॥, Fierce.

రిష్టం (క్షేమాశుభాభావే)

రిష్టమ్॥న॥ ౧-క్షేమ=క్షేమమునకును, Happiness, అశుభ=అశుభమునకును, Ill-luck; అభావేషు=నాశమునకును పేరు, Destruction.

ష్వరిష్టే (తు శుభాశుభే)॥　　౧౯౨॥

అరిష్టమ్॥న॥ ౧-శుభ = శుభమునకును, Happiness; అశుభే = అశుభమునకును పేరు, misery.

(మాయా నిశ్చల యం

కూటమ్॥ప్న॥ ౧-మాయా=ఇంద్రజాలము మొ

(యన్త్రేషు కైతవాన్నృత రాశిషు। అయోఘనే శైల శృఙ్గేసీరాఙ్గే) కూట (మస్త్రియామ్॥ ౧౯౩॥	దలయినమాయ, Illusion ; నిశ్చల=కదలని యాకాశాదులు, uniform substance (as the etherial element) ; యన్త్రేషు = మృగాదులనుహింసించు, నురులు మొదలయినవి, a trap; కైతవ=కపటము, fraud; అన్నృత = బొంకు, a lie; రాశిషు = రాశి, Assemblage; అయోఘనే = సమ్మెట, Hammer ; శైలశృఙ్గే = పర్వతశిఖరము, summit of a hill ; సీరాఙ్గే=నాఁగేటికఱ్ఱు, ploughshare.
(సూక్ష్మైలాయాం) త్రుటిః (స్త్రీస్యాత్కాలేఽల్పే సంశయేఽపిచ) ।	త్రుటిః॥ సీ॥ ౧-సూక్ష్మైలాయామ్ = సన్నయేలకులు, Small caidamum; అల్పేకాలే=అల్పకాలము, an instant ; (ప) అల్పే = లేశము, An atom; సంశయే=మరణసంశయము, doubt.
(అ ర్త్న్యుత్కర్షా శ్ర యః)కోట్యోః	కోటిః॥సీ॥ ౧-అర్త్ని=వింటికొప్పునకును, End of a bow; ఉత్కర్షే =అతిశయమునకును, Eminence; అశ్రిః=అంచునకును పేరు, Edge, corner.
(మూలే లగ్నకచే) జటా॥ ౧౯౪॥	జటా॥సీ॥ ౧-మూలే=ఊడకును, A root; లగ్నకచే=జడకును పేరు, Clotted hair.
వ్యుష్టిః (ఫలేసమృద్ధౌచ)	వ్యుష్టిః ॥ సీ ॥ ౧ - ఫలే=ప్రయోజనమునకును, Consequence;సమృద్ధౌ=సమృద్ధికిని పేరు,Opulence.
దృష్టి(ర్జ్ఞానేఽక్ష్ణి దర్శనే)।	దృష్టిః॥ సీ॥ ౧ - జ్ఞానే=జ్ఞానము, Knowledge. అక్ష్ణి=కన్ను, the eye; దర్శనే=చూపు Sight.
ఇష్టి (ర్యాగేచ్ఛయోః)	ఇష్టిః ॥ సీ ॥ ౧ - యాగే=యాగమునకును, A sacrifice; ఇచ్ఛయోః=ఇచ్ఛకును పేరు, Desire.
స్పష్టం (నిశ్చితే బహులేత్రిషు)॥ ౧౯౫॥	స్పష్టమ్॥త్రి॥ ౧-నిశ్చితే=నిశ్చయింపఁబడినదానికిని, The subject of ascertainment; బహులే=బళమైన దానికిని పేరు, much.
కష్టేతు (కృచ్ఛ్రగహనే)	కష్టమ్ ॥ ౧ - కృచ్ఛ్రే = దుఃఖమునకును, Painful; గహనే=చొరరానిదానికిని, Not easily attainable.

(దక్షే మన్దా గదేషు చ)। పటు (ద్వావాచ్య లిఙ్గౌ చ)

పటుః॥౧, దక్షే=సమర్థునికిని, Skillful; అమన్దే=మాంద్యముగానివానికిని, Diligent, అగదేషు=రోగములేనివానికిని పేరు, Healthy. ఈ ౨ను॥ త్రి.

ఇతి టాన్తాః

ఇతి టాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

నీలకణ్ఠ (శ్శివేఽపిచ)

నీలకణ్ఠః॥ పు॥ ౧, శివే=శివునికిని, Siva; అపిశబ్ద. ౧౯౭॥ మునెమలి యనుదానికిని పేరు, a peacock.

(పుంసి) కోష్ఠో(ఽన్తర జఠరం కుసూలోఽన్తర్గృహం తథా)।

కోష్ఠః॥ పు॥ ౧. అన్తర్జఠరమ్ = లోనికడుపునకును, Stomach, కుసూలః=గాదెకును, Granary; అన్తర్గృహం=లోపలియింటికిని పేరు, an apartment.

నిష్ఠా (నిష్పత్తి నాశాన్తా

నిష్ఠా॥ స్త్రీ॥ ౧, నిష్పత్తి = కార్యసమాప్తి, Consummation, నాశే=కానరాకుండుట, Disappearance, అన్తః=చెడుటయను పేరు, Destruction

కాష్ఠో (త్కర్షే స్థితౌ దిశి)॥

కాష్ఠా॥ స్త్రీ॥ ౧, ఉత్కర్షే=ఉత్కర్ష, Excellence; స్థితౌ=మర్యాద, Limit; దిశి=దిక్కు, region.

(త్రిషు) జ్యేష్ఠో(ఽతిశస్తేఽపి)

జ్యేష్ఠః॥ త్రి॥ ౧, అతిశస్తే = మిక్కిలి శ్రేష్ఠుఁడయినవానికిని, Pre-eminent; (అపి) తోడఁబుట్టిన యన్నకును, eldest, వృద్ధునికిని పేరు, very old

కనిష్ఠో(ఽతియువాఽల్పయోః)। * Very young,

కనిష్ఠః॥ త్రి॥ ౧, అతియువా=* మిక్కిలి కొంచెమైన వయస్సుగలవాఁడు, అల్పయోః=అల్పమైనది, small.

ఇతి ఠాన్తాః.

ఇతి ఠాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

దణ్డోఽ (స్త్రీ లగుడేఽపి స్యాత్)

దణ్డః॥ పు॥ ౧, లగుడే=దుడ్డుకోల, a staff, (అపి) సూర్యపార్శ్వవర్తి, companion of the sun, చతుర్థోపాయము, punishment, కష్టము.

గుడో (గోళేక్షుపాకయోః)॥ ౧౯౮॥

గుడః ॥ పు ॥ ౧, గోల = మృత్తికాదులచేతఁ జేయంబడినయుండయును, A globe or ball; ఇక్షుపాకయోః=బెల్లమునకును పేరు, raw sugar.

(సర్పమాంసాత్పశూ) వ్యాడౌ

వ్యాడః ॥ పు ॥ ౧, సర్పే=సర్పమునకును, A serpent; మాంసాత్పశూ=మాంసమునుదిను క్రూరమృగమునకును పేరు, A carnivorous beast.

(భూగోవాచ) స్త్విడా ఇలాః ।

ఇడా-ఇళా॥ సీ॥ ఈ ౨ను, భూ=భూమి, The earth, గో=ఆవు, A cow, వాచః=వాక్కు, speech.

క్ష్వేడా (వంశశలాకా ఽపి)

క్ష్వేడా॥ సీ॥ ౧, వంశశలాకా = వెదురుచివ్వ, A bamboo rod; సింహనాదము, War whoop.

నాడీ (కాలేఽపి షట్క్షణే)॥

నాడీ॥సీ॥ ౧, షట్క్షణే కాలే=ఆఱుక్షణముల కాలము, A measure of time equal to 24 minutes, (అపి) క్రోవినరము, an artery, *కూరకాఁడలు మొదలైనవి

* Hollow stalk.

కాణ్డో (ఽస్త్రీ దణ్డ బాణార్వ వర్గావసర వారిషు) ।

కాణ్డః॥ పు॥ ౧, దణ్డ=కోల, A stem, బాణ=బాణము, an arrow, అర్వ = కుత్సితుఁడు, bad, వర్గ=కావ్యాదులయందు పరిచ్ఛేదము, a chapter; [ప] సమూహము, Multitude; అవసర = అవసరము, opportunity, వారిషు=నీళ్లు, water.

(స్యా)ద్భాణ్డ (మశ్వాభరణేఽ మత్రే మూలవణిగ్ధనే) ॥

భాణ్డమ్॥న॥ ౧, అశ్వాభరణే = గుఱ్ఱాలసొమ్ము, Trappings of a horse, అమత్రే=మృణ్మయాదిపాత్రము, a vessel; మూలవణిగ్ధనే=*వర్తకునిచేత లాభముకొఱకు నుంపఁబడిన మూలధనము.

*Stock or capital.

॥ ఇతి డాన్తాః ॥

॥ డాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను ॥

(భృశ ప్రతిజ్ఞయో)ర్బాఢం

బాఢమ్॥ త్రి॥ ౧, భృశ=మిక్కిలి, Much, ప్రతిజ్ఞయోః = అంగీకారము, Promise.

ప్రగాఢం (భృశకృచ్ఛ్రయోః)।

ప్రగాఢమ్॥త్రి॥౧,భృశ=మిక్కిలి,Much,కృచ్ఛ్రయోః=దుఃఖము, pain; [ప] చొరరాని, difficult.

(శక్త స్థూలౌ త్రిషు) దృఢౌ

దృఢమ్॥ త్రి॥ ౧, శక్త=లావుగల, Able; స్థూలౌ=బలిసిన, bulky.

వ్యూఢౌ (విన్యస్త సంహతౌ)॥ ౨౦౧॥

వ్యూఢః॥ త్రి॥ ౧, విన్యస్త=ఒడ్డుతీర్పఁబడిన సేనకును, Arranged (as an army), సంహతౌ=దట్టమైనదానికిని పేరు, Compact.

॥ ఇతి ఢాన్తాః ॥

॥ ఢాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను. ॥

భ్రూణో (ఽర్భకే స్త్రైణగర్భే)

భ్రూణః॥పు॥ ౧, అర్భకే = పిన్నవానికిని, Child; స్త్రైణగర్భే=స్త్రీలగర్భమునకును, Human fœtus.

బాణో(బలిసుతే శరే) బాణః॥ పు॥ ౧, బలిసుతే=బలిచక్రవర్తికుమారునికిని, శరే=అమ్మునకును పేరు, An arrow.

కణో (ఽతిసూక్ష్మ ధాన్యాంశే) కణః॥పు॥౧,అతిసూక్ష్మ=మిక్కిలికొంచెమైనదానికి,A particle,ధాన్యాంశే=నూకలకును,A grain.

(సంఘాతే ప్రమథే)గణః గణః॥పు॥ ౧, సంఘాతే=సమూహము, Multitude; ప్రమథే=ప్రమథగణము, Siva's attendants.

పణో (ద్యూతాదిషూత్సృష్టే భృతౌ మూల్యే ధనేఽపిచ) పణః॥ పు॥ ౧, ద్యూతాదిషు=జూదము కోడిపందెము మొదలయినవానియందు, ఉత్సృష్టే=ఒడ్డునట్టి, భృతౌ=పందెము,A stake at play;మూల్యే=కూలి, wages, వెల, price; ధనే=ధనము, wealth; (అపి)౩౨గురిగింజలయెత్తు రాగిముద్ర, A weight

(మౌర్వ్యాం ద్రవ్యాశ్రితే సత్త్వ శుక్ల సన్ధ్యాదికే)గుణః॥ గుణః॥పు॥ ౧, మౌర్వ్యామ్=వింటినారి,A bowstring; ద్రవ్యాశ్రితే=ద్రవ్యాశ్రితములయినరూపరసాదులు, an object of sense; త్యాగశౌర్యాదులు, Virtue; సత్త్వ=సత్త్వరజస్తమస్సులు, an ingredient of nature, శుక్ల=శుక్లనీలపీతాదులు, property; సన్ధ్యాదికే = సంధి విగ్రహాదులు, an expedient.

(నిర్వ్యాపారస్థితౌ కాలవిశేషోత్సవయోః) క్షణః క్షణః॥ పు॥ ౧, నిర్వ్యాపారస్థితౌ=వ్యాపారములేక యూరకుండుట,State of being unemployed కాలవిశేష=గడియలోనాలవభాగము,a moment; ఉత్సవయోః=ఉత్సవము, a festival.

వర్ణో (ద్విజాదౌ శుక్లాదౌ స్తుతౌ వర్ణంతు వాఽక్షరే)॥ ౨౦౪॥ వర్ణః॥ ౧, ద్విజాదౌ=బ్రాహ్మణాదిజాతి,Tribe; శుక్లాదౌ = తెలుపుమొదలయిన వన్నె, colour; స్తుతౌ=స్తోత్రము॥ పు॥, praise ఽక్షరము ॥ న॥, A letter.

అరుణో(భాస్కరేఽపిస్యా ద్వర్ణభేదే పిచ త్రిషు)। అరుణః॥ పు॥ ౧, భాస్కరే=సూర్యునికిని, The sun; (అపి) అనూరునికిని, the dawn; వర్ణభేదే=ఎఱుపువస్తువునకును॥త్రి॥, dark red.

స్థాణు (శ్శర్వే — స్థాణుః॥ పు॥ ౧, శర్వే=శివునికిని, Siva, (అపి) మోడుచెట్టునకును పేరు, A pollard.

-ప్యథ)ద్రోణః (కాకే) — ద్రోణః ॥ పు ॥ ౧, కాకే=కాకికిని, A raven, (అపి) నలుతుమునకును పేరు, a measure.

(ఉప్యాజౌరవే) రణః॥ — రణః॥ పు॥ ౧, ఆజౌ=యుద్ధమునకును, War; ౨౦౫॥ రవే=ధ్వనికిని పేరు, sound.

గ్రామణీ (ర్నాపితే పుంసి శ్రేష్ఠే గ్రామాధిపే త్రిషు) । * excellent. — గ్రామణీః॥ పు॥ ౧, నాపితే = మంగలవానికిని, A barber, ॥త్రి॥ శ్రేష్ఠే=*శ్రేష్ఠునికిని, గ్రామాధిపే=గ్రామాధిపతికిని, Superintendent of a village

ఊర్ణా (మేషాదిలోమ్ని స్యా దావర్తే చాన్తరా భ్రువోః)॥ *Wool, felt. — ఊర్ణా॥ సీ॥౧, మేషాదిలోమ్ని=*గొఱ్ఱెకుండేలు మొదలయినవాని రోమమునకును, భ్రువోః=కనుబొమలయొక్క, అన్తరా=నడుమనుండు, ఆవర్తే=సుడికిని, A circle of hair between the eye-brows

హరిణీ(స్యా న్మృగీ హేమప్రతిమా హరితా చ యా) — హరిణీ॥ సీ॥౧, మృగీ=లేడి, A doe, హేమప్రతిమా=బంగారుప్రతిమ, A golden image; యా. హరితా=పచ్చనివన్నెగలది, green.

(త్రిషుపాణ్డౌ చ) హరిణః — హరిణః ॥ ౧, పాణ్డౌ = తెలుపు పసుపువన్నెలు గూడినవన్నెనకు పేరయినపుడు॥ త్రి॥, Yellowish white, (చ) ఇఱ్ఱికిపేరయినపుడు॥ పు॥, A deer.

స్థూణా (స్తమ్భేऽపి వేశ్మనః)॥ — స్థూణా॥సీ॥ ౧, వేశ్మనః స్తమ్భే=ఇంటికి ఒంబము, A house post; (అపి)ఇనుపప్రతిమ, an iron image.

తృష్ణే (స్పృహా పిపాసే ద్వే) — తృష్ణా॥ సీ॥ ౧, స్పృహా = ఆశకును, Desire; పిపాసే=దప్పికని పేరు, thirst

(జుగుప్సాకరుణే) ఘృణే। — ఘృణా॥ సీ॥ ౧, జుగుప్సా=రోతకును, Blame; కరుణే=దయకును పేరు, pity.

(వణిక్పథే చ) విపణిః — విపణిః॥ సీ॥౧,వణిక్పథే=అంగడివీధి,A market; (చ)అంగడి, A stall or shop

(సురా ప్రత్యక్చ)వారుణీ॥ ౨౦౬॥ — వారుణీ॥సీ॥ ౧,సురా=కల్లు,Spirituous liquor; ప్రత్యక్=పడమటిదిక్కు, West.

కరేణు(రిభ్యాం స్త్రీ నే భే)	కరేణుః॥ పు॥ ౧, ఇభే=మగయేనుఁగునకును, కరేణూ॥స్త్రీ॥ ౧-ఇభ్యామ్=ఆఁడు యేనుఁగునకును పేరు.
ద్రవిణం(తుబలేధనే)।	ద్రవిణమ్॥న॥౧,బలే=బలమునకును, Strength; ధనే=ధనమునకును పేరు, wealth.
శరణం (గృహ రక్షిత్రోః)	శరణమ్॥ న॥ ఇది, గృహ = ఇంటికిని, a house, రక్షిత్రోః=రక్షించువానికిని పేరు, Preserver.
శ్రీపర్ణం (కమలేఽపి చ)॥ ౨౦౯॥	శ్రీపర్ణమ్॥ న॥ ౧, కమలే=తామరపువ్వునకును, A lotos, (అపి) నెల్లిచెట్టు, Nelumbiam.
(విషాభిమర లోహేషు)తీక్ష్ణం (క్లీబే ఖరే త్రిషు)।	తీక్ష్ణమ్॥ న॥ ౧, విష=విషము,Poison,అభిమర=యుద్ధము, war, లోహే=ఇనుము, Iron, ఖరే=వాఁడియైనది॥ త్రి॥, sharp.
ప్రమాణం(హేతు మర్యాదా శాస్త్రే యత్తా ప్రమాతృషు)॥ measure, extent.	ప్రమాణమ్॥న॥ ౧, హేతు = ప్రత్యక్షాదిజ్ఞానకారణము,Proof,authority; మర్యాదా=మర్యాద, limit; శాస్త్ర=శాస్త్రము,sacred ordinance; ఇయత్తా=*కొలతతూనికె మొదలైనమానము; ప్రమాతృషు = ఎఱుఁగునది, having a right notion; మఱియు ఏకత్వమునకును పేరనిరభసుఁడు, Unity.
కరణం (సాధకతమం క్షేత్ర గాత్రే న్ద్రియేష్వపి)। *a kind of rythmical pause.	కరణమ్॥ న॥ ౧, సాధకతమం=ఛేదనాదిక్రియలయందుపయోగించుఖడ్గాదులు, Instrument,క్షేత్ర=క్షేత్రము, Field; గాత్ర=శరీరము, body; ఇన్ద్రియేషు=చక్షురాదీంద్రియము, organ of sense, (అపి) కారణము, a cause; క్రియ, performance; గణికుఁడు, a scribe; *నాట్యగీతభేదము.
(ప్రాణ్యుత్పాదే) సంసరణ (మసంబాధే చమూగతౌ॥ ౨౧౦॥ ఘంటాపథే)	సంసరణమ్॥ న॥ ౧, ప్రాణి = ప్రాణులయొక్క, ఉత్పాదే=ఉత్పత్తిరూపమయిన సంసారము,Birth and re-birth, అసంబాధేచమూగతౌ = ఇఱుకటములేని సేననడుచుట, Unresisted march of troops; ఘంటాపథే=పెద్దవీధి, a high way.
(ఉథ వాన్తాన్నే)సము	సముద్ధరణమ్॥న॥౧, వాన్త=క్రక్కిన, అన్నే =

ద్ధరణ (మున్నదే)।	అన్నమునకును, Food vomitted, ఉన్నదే = ఎత్తుటకును పేరు, raising.
(అథ త్రిషు)	ఇఁక ముందుఁ జెప్పఁగల ణాన్త శబ్దములు॥ త్రి॥.
విషాణం(స్యాత్పశుశృఙ్గేభదన్తయోః)॥ ౨౧౨॥	విషాణమ్॥ త్రి॥ ౧-పశుశృఙ్గ = పసరపుకొమ్మునకును, A horn; ఇభదన్తయోః = ఏనుఁగు దంతమునకును పేరు, an elephant's tooth, a tusk.
ప్రవణః (క్రమనిమ్నోర్వ్యాం ప్రహ్వే నాతు చతుష్పథే)।	ప్రవణః॥౧-క్రమ = వాటముగా, నిమ్నోర్వ్యామ్ = పల్లమయిన నేలకును, Declivity; ప్రహ్వే = నమ్రుఁడైనవానికిని పేరైనపుడు॥ త్రి॥, Humble. చతుష్పథే = నాలుగు తెరువులుగూడినచోటికి పేరయినపుడు॥ పు॥, A place where four roads meet.
సంకీర్ణౌ (నిచితాశుద్ధౌ) *Miscellaneous. † impure, mixed.	సంకీర్ణః॥ త్రి॥౧, నిచిత = *మ్లేచ్ఛసంకీర్ణము దేశమన్నట్టు నెరసినదానికిని; అశుద్ధౌ = †సంకీర్ణము జాతి యన్నట్టు మరియొక దానితోఁ గలసినదానికిని పేరు.
ఇరిణం (శూన్యమూషరమ్॥ ౨౧౩॥	ఇరిణమ్ [పా] ఈరిణమ్॥ త్రి॥ ౧, శూన్య = పాడైనదానికిని, Desert, ఊషరమ్ = చౌటినేలకును పేరు, Salt and barren soil.
॥ ఇతిణాన్తాః. ॥	॥ ణాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను. ॥
(దేవసూర్యౌ) వివస్వన్తౌ	వివస్వాన్॥ త్, పు॥ ౧, దేవ = దేవతలకును, A god, సూర్యౌ = సూర్యునికిని పేరు, The sun.
సరస్వన్తౌ (నదార్ణవౌ)। *A river; †the sea.	సరస్వాన్॥ త్, పు॥ ౧, నద = *సరస్వంతమను పేరుగలనదమునకును, అర్ణవౌ = †సముద్రమునకును పేరు. నదమనఁగాఁ బ్రత్యక్ప్రవాహముగలయేఱు.
(పక్షితార్క్ష్యౌ) గరుత్మన్తౌ	గరుత్మాన్॥ త్, పు॥౧, పక్షి = పక్షికిని, A bird; తార్క్ష్యౌ = గరుడునికిని పేరు, Vishnu's vehicle.
శకున్తౌ (భాసపక్షిణౌ)॥ ౨౧౪॥	శకున్తః॥ పు॥౧, భాస = చమురుకాకికిని, Vulture; పక్షిణౌ = పక్షిమాత్రమునకును పేరు, a bird.
(అగ్న్యుత్పాతౌ) ధూమకేతూ	ధూమకేతుః॥ పు॥౧, అగ్ని = అగ్నికిని, fire; ఉత్పాతౌ = ఉత్పాతమునకును పేరు, A comet.

జీమూతౌ (మేఘపర్వతౌ) ।	జీమూతః॥పు॥౧, మేఘ=మేఘమునకును,Cloud; పర్వతౌ=పర్వతమునకును పేరు, Mountain.
హస్తౌ (తుపాణౌ నక్షత్రే) *The asterism corvus.	హస్తః॥పు॥ ౧, పాణౌ=చేయి, A hand; నక్షత్రే=*నక్షత్రవిశేషము, మూర, a cubit.
మరుతౌ (పవనామరౌ)॥ ౨౧౫॥	మరుత్॥పు॥౧, పవన=వాయువునకును, wind; అమరౌ=దేవతలకును పేరు, A deity.
యన్తా (హస్తిపకే సూతే) *A charioteer.	యన్తా॥ఋ,పు॥౧,హస్తిపకే=ఏనుఁగుమావటివాఁడు, An elephant driver, సూతే*=సారథి.
భర్తా(ధాతరి పోష్టరి)। *Supporter;†husband.	భర్తా॥ పు,ఋ॥౧, ధాతరి=మోయువానికిని, A bearer, పోష్టరి=*పోషించువానికిని,†మగనికిని పేరు.
(యానపాత్రేశిశౌ) పోతః *A young animal.	పోతః॥ పు॥౧, యానపాత్రే=ఏఱుదాఁటించునట్టి యోడకును, A boat, *శిశౌ=శిశువునకును పేరు
ప్రేతః (ప్రాణ్యన్తరే మృతే)॥ ౨౧౬॥	ప్రేతః॥ పు॥ ౧, ప్రాణ్యన్తరే=నరకమునందుండు జంతువునకును, Evil spirit, మృతే=చచ్చినవానికిని పేరు, departed soul; dead.
(గ్రహభేదే ధ్వజే కేతుః) *The ninth planet, †a flag,	కేతుః॥ పు॥ ౧, గ్రహభేదే = *కేతుగ్రహము, ధ్వజే=†టెక్కెము, [ప]కాంతి, brightness,ఉత్పాతను, comet, చిహ్నము, Mark.
(పార్థివే తనయే) సుతః ।	సుతః॥ పు॥ ౧, పార్థివే = రాజునకును, King; తనయే=కొడుకునకును పేరు, a son.
స్థపతిః(కారుభేదేఽపి)	స్థపతిః॥పు॥౧,కారుభేదే=శిల్పికిని,An architect, (అపి) బృహస్పతియాగము చేసినవానికిని, A person performing a sacrifice to the planet Jupiter.
భూభృ (ద్భూమిధరే) నృపే) ॥ ౨౧౭॥	భూభృత్॥పు॥౧, భూమిధరే=పర్వతమునకును, Mountain, నృపే=రాజునకును పేరు, king.
మూర్ధాభిషిక్తో(భూపేఽపి)*A crowned king.	మూర్ధాభిషిక్తః॥పు॥౧,భూపే=రాజమాత్రుఁడు,One of the Kshatriya caste, (అపి)*పట్టాభిషిక్తుఁడు.
ఋతుః (స్త్రీకుసుమేఽపిచ) ।	ఋతుః॥పు॥౧,స్త్రీకుసుమేఽపిచ=స్త్రీలరజస్సునకును, A woman's courses; (అపి) వసంతాదిఋతు

పులకును, a season

(విష్ణావప్య) జితావ్యక్తౌ

అజితః॥ పు॥ ౧, విష్ణౌ=విష్ణువు, Vishnu, (అపి) గెలువఁబడనిది॥ త్రి॥, Unconquered అవ్యక్తః॥ పు॥, విష్ణౌ=విష్ణువు, ॥పు॥-(అపి) స్ఫుటముగా నేర్పడనిది॥ త్రి॥, Indistinct. Any invisible principle.

సూత (స్త్వష్టరి సారథౌ)॥ ౨౧౮॥

సూతః॥పు॥౧, త్వష్టరి= వడ్లవానికిని, A cartwright, సారథౌ=సారథికిని పేరు, Charioteer

వ్యక్తః(ప్రాజ్ఞేఽపి)

వ్యక్తః॥౧, ప్రాజ్ఞే=ప్రాజ్ఞునికిని॥పు॥, Wise, (అపి) స్పష్టముగఁ గానికిని॥ త్రి॥, evident.

దృష్టాన్తౌ (ఉభౌ శాస్త్ర నిదర్శనే)।

దృష్టాన్తః॥ పు॥౧, శాస్త్రే= శాస్త్రమునకును, A science, నిదర్శనే = ప్రకృతార్థమునకుఁ బ్రతిగాఁ జూపిచెప్పుటకును పేరు, an example

క్షత్తా(స్యాత్సారథౌ ద్వాస్థే క్షత్త్రియాయాం చ శూద్రజే)॥

క్షత్తా॥పు, ఋ॥౧, సారథౌ=సారథి, Charioteer; ద్వాస్థే=వాకిలిగాచువాఁడు, porter; క్షత్త్రియాయామ్ = క్షత్త్రియస్త్రీయందు, శూద్రజే= శూద్రునివలనఁ బుట్టినవాఁడు, A man of the mixed tribe

వృత్తాన్త (స్స్యాత్ప్రకరణే ప్రకారే కార్త్స్న్యవార్తయోః)॥

వృత్తాన్తః॥ పు॥ ౧, ప్రకరణే=ప్రస్తావమునకును, Topic; ప్రకారే=విధమునకును, mode; కార్త్స్న్యే =అంతయునను నర్థమునకును, Whole; వార్తయోః= వార్తకును పేరు, Rumour.

ఆనర్త (స్సమరే నృత్యస్థాన నీవృద్విశేషయోః)॥ ౨౨౦॥

ఆనర్తః॥పు॥౧, సమరే=యుద్ధమునకును, War; నృత్యస్థాన=నాట్యమాడుస్థలమునకును, A stage, నీవృద్విశేషయోః= పశ్చిమసముద్రతీరమునందుండు దేశవిశేషమునకును పేరు, Name of a country

కృతాన్తో (యమ సిద్ధాన్తదైవాకుశలకర్మసు)।

కృతాన్తః॥పు॥ ౧, యమ=యమునికిని, సిద్ధాన్త=సిద్ధాంతమునకును, Demonstrated doctrine, దైవ=పురాకృతశుభాశుభకర్మమునకును, destiny; అకుశలకర్మసు=పాపకర్మమునకును, sinful act.

(శ్లేష్మాది రసరక్తాది మహాభూతాని తద్గుణాః॥ ౨౨౧॥ ఇన్ద్రియాణ్యశ్మవికృతి శ్శబ్దయోని శ్చ) ధాతవః। * Phlegm, wind and bile. †Blood, flesh, marrow &c. ‡The primary elements. [&c. § their qualities: odour

ధాతుః॥పు॥౧, శ్లేష్మాది* = శ్లేష్మవాతపిత్తములకును, రసరక్తాది† = రసాసృఙ్మాంసమేదోస్థిమజ్జాశుక్లములకును, మహాభూతాని‡ = పృథివ్యప్తేజోవాయ్వాకాశములకును, తద్గుణాః§ = శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములకును, ఇన్ద్రియాణి = త్వక్చక్షుశ్శ్రోత్రజిహ్వాఘ్రాణములకును, The five organs. అశ్మవికృతిః = జేగురు మొదలయిన శిలావికారములకును, Fossil; శబ్దయోనిః = శబ్దములకుఁ గారణమయిన భూవాదిక్రియలకును పేరు, Crude verb.

(కక్షాన్తరేఽపి) శుద్ధాన్తో (నృపస్యాసర్వగోచరే)॥ ౨౨౨॥

శుద్ధాన్తః॥పు॥౧, అసర్వగోచరే = సకలజనులు చూడఁగూడని, నృపస్య = రాజుయొక్క, కక్షాన్తరే = లోకట్టునందు అనఁగా నంతఃపురమునకును, The king's private palace; అపిశబ్దమువలన నంతఃపురస్త్రీకిని పేరు, The king's wife.

(కాసూ సామర్థ్యయోః) శక్తిః * The productive power inherent in causes

శక్తిః॥స్త్రీ॥౧, కాసూ = భల్లమను నాయుధవిశేషమునకును, An iron spear; సామర్థ్యయోః = ప్రభుత్వాది శక్తులకును, Power, (ప)* కారణవస్తువులయందునుండు నొకానొక ధర్మమునకును పేరు

మూర్తిః (కాఠిన్య కాయయోః)।

మూర్తిః॥స్త్రీ॥౧, కాఠిన్య = కఠినత్వము, Matter, కాయయోః = శరీరము, Body; a definite form.

(విస్తారవల్ల్యోః) వ్రతతిః

వ్రతతిః॥స్త్రీ॥౧, విస్తార = విరివికిని, Expansion, వల్ల్యోః = తీఁగకును పేరు, A creeping plant.

వసతీ (రాత్రి వేశ్మనోః)॥ ౨౨౩॥

వసతిః॥స్త్రీ॥౧, రాత్రి = రాత్రికిని, Night; వేశ్మనోః = ఇంటికిని పేరు, A house.

(క్షయార్చయోః) రపచితిః

అపచితిః॥స్త్రీ॥౧, క్షయ = హానికిని, Loss; అర్చయోః = పూజకును పేరు, Worship.

సాతి (ర్దానావసానయోః)।

సాతిః॥స్త్రీ॥౧, దాన = దానమునకును, Gift. అవసానయోః = ముగియుటకును పేరు, Destruction.

ఆర్తిః (పీడాధనుష్కోటి

ఆర్తిః॥స్త్రీ॥౧, పీడా = పీడకును, Pain; ధనుష్కో

టోః)	టోః=వింటికొప్పునకును, End of a bow.
జాతి (స్సామాన్య జ న్మనోః)॥ ౨౨౮॥	జాతిః॥సీ॥ ౧, సామాన్య=గోత్వబ్రాహ్మణత్వాదిజాతులకును,Caste, kind or sort ; జన్మనోః=పుట్టుటకును పేరు, A birth , lineage.
(ప్రచార స్యన్దయో) రీతిః	రీతిః॥ సీ॥ ౧, ప్రచార = వ్యవహారమునకును, Usage ; స్యన్దయోః = జాఱుటకును, Oozing ; చిట్టెమునకును = Scoria of metals ఇత్తళికిని (brass) పేరని రుద్రుఁడు."ప్రకారస్యన్దయోః"అని పాఠముగలదు.
ఈతి (ర్డిమ్బ ప్రవాస యోః)। * Travelling abroad.	ఈతిః॥ సీ ॥ ౧, డిమ్బ = అతివృష్టిమొదలయిన యీతిబాధ లాఱింటికిని, Calamity of season ; ప్రవాసయోః * = ప్రవాసమునకును పేరు.
(ఉదయేఽధిగమే) ప్రాప్తిః	ప్రాప్తిః॥సీ॥౧, ఉదయే=లాభమునకును, Gain; rise; అధిగమే=పొందుటకును పేరు, Obtaining.
త్రేతా (త్వగ్నిత్రయే యుగే)॥ † Second age of the world.	త్రేతా॥సీ॥౧, అగ్నిత్రయే=గార్హపత్యాదులగు మూఁడగ్నులకును, Three sacrificial fires, యుగే † = త్రేతాయుగమునకును పేరు.
(వీణాభేదేఽపి) మహతీ ‡ Narada's harp.	మహతీ॥సీ॥౧, వీణాభేదేఽపి ‡ = నారదునివీణకును, అధికమయినదానికిని పేరు, Greatness.
భూతి (ర్భస్మని సంపది)।	భూతిః॥సీ॥౧, భస్మని=భస్మము, Ashes; సంపది=సంపద, Success ; superhuman power.
(నదీ నగర్యో ర్నాగానాం)భోగవత్య థ	భోగవతీ॥సీ॥౧, నాగానామ్=సర్పములయొక్క, నదీనగర్యోః=నదికిని, పట్టణమునకును పేరు, River of snakes, City of serpents
(సంగరే ॥ ౨౨౯॥ సఙ్గేసభాయాం) సమితిః	సమితిః॥సీ॥౧, సంగరే=యుద్ధమునకును, Combat; సఙ్గే=కూటమికిని, Company; సభాయామ్ = సభకును పేరు, Assembly.
(క్షయవాసావపి) క్షితిః ।	క్షితిః॥సీ॥౧,క్షయ=నాశమునకును,Loss;వాసా=ఉనికికిని, Abode; అపిశబ్దమువలన భూమికిని,Earth.
(రవే రర్చిశ్చ శస్త్రం	హేతిః॥సీ॥౧, రవేః అర్చిశ్చ=సూర్యునికిరణమున

చ వహ్నిజ్వాలాచ) హే తయః॥ ౨౨౭॥

కును, Sun-beam ; శస్త్రంచ=ఆయుధమునకును, Weapon , వహ్నిజ్వాలాచ = అగ్నిజ్వాలకును, Flame, ఆయుధమునకు పేరయినపుడు॥పు॥

జగతీ(జగతి ఛ్ఛన్దో వి శేషేఽపి క్షితావపి)।
* World.

జగతీ॥సీ॥౧,జగతి=*లోకమునకును, ఛన్దోవి శేషేపి= పండ్రెండక్షరములపాదముగలఛందస్సునకును, a sort of metre; క్షితావపి=భూమికిని, Earth.

ప జ్క్తి దశమం)

పజ్క్తిః॥సీ॥౧, దశమమ్=పదియక్షరముల పాదముగల, ఛన్దోఽపి=ఛందస్సునకును, A metre, అపి శబ్దమువలన శ్రేణికిని, A row, పదింటికిని, Ten.

(స్యా త్ప్రభావే ఽ పి)| చాయతిః॥ ౨౨౮॥

ఆయతిః॥సీ॥౧, ప్రభావేఽపి=ప్రభావమునకును; Majesty; అపిశబ్దమువలన భవిష్యత్కాలమునకును, Future time; నిడుపునకును పేరు, Length.

(గతౌ చ)

పత్తిః॥సీ॥౧, గతౌ=నడపునకును, Motion; కాలిబంటునకును, A foot soldier; సేనాభేదమునకును, A platoon.

(మూలేతు) పక్షతిః (పక్షభేదయోః)।

పక్షతిః॥సీ॥౧, పక్షభేదయోఃమూలే=శుక్ల కృష్ణ పక్షములమూలమనఁగా పాడ్యమికిని, First day of a lunar month; పక్షిఱెక్క మొదలుకును, Root of a wing.

ప్రకృతి (ర్యోని లిజ్గే చ) ‡ Material cause. * The constituent elements of the state.

ప్రకృతిః॥సీ॥౧, యోనిలిజ్గే = ఉపాదానకారణములకును‡, స్త్రీపున్నపుంసకలింగములకును, Sex; (చ)* రాజ్యాంగము లేడింటికిని, పౌరశ్రేణులకును, The subjects of a king, స్వభావమునకును, Natura disposition, భగమునకును, Vagina, సత్త్వాదిగుణములయొక్క సామ్యావస్థకును పేరు.

(కై శిక్యాద్యాశ్చ) వృ తయః॥ ౨౨౯॥

వృత్తిః॥ సీ॥ ౧, కైశిక్యాద్యాః=అలంకారశాస్త్రప్రసిద్ధములయిన కైశిక్యాది వృత్తులకును, Style of composition; (చ) జీవికకును, Profession; సూత్రాదివివరణగ్రంథములకును, Gloss.

సికతా (స్స్యు ర్వా

సికతాః॥సీ॥నిత్యబహువచ॥౧, వాలుకా=ఇసు

లుకోఽపి)

కకును, Sand, ఇసుకనేలకును, Sandy ground.

(వేదే శ్రవసి చ) శ్రుతిః । *Holy scripture.

శ్రుతిః॥స్త్రీ॥౧, వేదే=*వేదమునకును, శ్రవసి=చెవికిని, Ear, వినుటకును, Listening; వార్తకును, Rumour.

వనితా (జనితాత్యర్థానురాగాయాంచ యోషితి)॥ ౨౩౦॥

వనితా॥ స్త్రీ॥ ౧, జనిత=పుట్టింపఁబడిన, అత్యర్థ=మిక్కిలియు, అనురాగాయామ్ = ప్రేమగల, యోషితి=స్త్రీకిని, A beloved woman; (చ) స్త్రీమాత్రమునకును పేరు, A woman.

గుప్తిః (క్షితివ్యుదాసేఽపి)

గుప్తిః॥ స్త్రీ॥ ౧, క్షితివ్యుదాసే=నేలగుంటకును, A hole in the ground; (అపి)రక్షించుటకును, Concealment, చెఱసాలకును పేరు, Prison.

ధృతి (ర్ధారణ ధైర్యయోః) ।

ధృతిః॥స్త్రీ॥౧, ధారణ=ధరించుటకును, Holding, ధైర్యయోః=ధైర్యమునకును పేరు, Steadiness.

బృహతీ (క్షుద్రవార్తాకీ ఛన్దోభేదే మహత్యపి)॥ ౨౩౧॥

*A metre; †Greatness

బృహతీ॥స్త్రీ॥౧, క్షుద్రవార్తాకీ=ములకచెట్టు, An egg-plant;[వ]వాకుడుచెట్టు; ఛన్దోభేదే=*తొమ్మిది యక్షరముల పాదముగల ఛందస్సు, మహతీ†=అధికమైనది, (అపి)ఉత్తరీయము, Mantle.

వాసితా (స్త్రీకరిణ్యోశ్చ)

వాసితా [వ] వాశితా ॥ స్త్రీ ॥ ౧, స్త్రీ, Woman; కరిణ్యోశ్చ=ఆఁడుఏనుఁగు, Female elephant.

వార్తా (వృత్తౌ జనశ్రుతౌ) । వార్తం (ఫల్గున్యరోగేచ (త్రి)

వార్తా॥స్త్రీ॥ ౧, వృత్తౌ=జీవనోపాయమునకును, Livelihood, జనశ్రుతౌ=లోకవార్తకును, Rumour; వార్తం॥ న॥ ౧, ఫల్గుని=తుచ్ఛము, Chaff; ॥త్రి॥ అరోగే=రోగములేని, Healthy.

(ష్వప్సు చ) ఘృతామృతే॥ ౨౩౨॥

ఘృతమ్-అమృతమ్॥న॥౨, అప్సు=నీళ్లు, Water; (చ) ఘృత=నేయి, Ghee, అమృతే= అమృతము, Nectar; యజ్ఞశేషము, Residue of a sacrifice; అయాచితము, Unsolicited alms, మోక్షము, Exemption from transmigration.

కలధౌతం (రూప్యహేమ్నోః)

కలధౌతమ్॥న॥౧, రూప్య = వెండికిని, Silver, హేమ్నోః=బంగారమునకును, Gold.

నిమిత్తం (హేతులక్ష్మణోః) ।
నిమిత్తమ్॥న॥ ౧, హేతు = కారణమునకును, Cause, లక్ష్మణోః=చిహ్నమునకును, Token.

శ్రుతం (శాస్త్రావధృతయోః)
శ్రుతమ్॥న॥౧,శాస్త్ర=శాస్త్రము,Science,॥త్రి॥ అవధృతయోః=వినఁబడినది, Heard.

(యుగపర్యాప్తయోః) కృతమ్॥ ౨౩౩॥
కృతమ్॥న॥౧,యుగ=కృతయుగమునకును, The golden age, పర్యాప్తయోః = నివారణమునకును పేరు, Enough

అత్యాహితం (మహాభీతిః కర్మ జీవానపేక్షి చ) ।
అత్యాహితమ్॥న॥౧, మహాభీతిః=మహాభయము, Great dread; జీవానపేక్షి = ప్రాణమునపేక్షింపని, కర్మ=సాహసకర్మము, Valiant act.

(యుక్తే క్ష్మాదావృతే) భూతం (ప్రాణ్యతీతే సమే త్రిషు)॥ ౨౩౪॥
భూతమ్॥ న॥ ౧, యుక్తే = యోగ్యమయినది, Right, క్ష్మాదౌ=పంచభూతములు, An element; ఋతే = సత్యము, Truth, ప్రాణి=ప్రాణిమాత్రము, A living being; అతీతే=భూతకాలము,Past; ॥త్రి॥ సమాసమునందు ఉత్తరపదమై సదృశవస్తువునకు పేరు, Like.

వృత్తం (పద్యే చరిత్రే త్రిష్వతీతే దృఢనిస్తలే) ।
వృత్తమ్॥న॥౧, పద్యే = పద్యము, Verse; చరిత్రే=చరిత్రము, Conduct; ॥త్రి॥ అతీతే=గడచినది, Past; దృఢ=బటువైనది, Firm, నిస్తలే=వట్రువయయినది, Round.

మహ (ద్రాజ్యం చా)
మహత్॥న॥౧, రాజ్యమ్=రాజ్యము, Realm; (చ)దొడ్డవానికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥, Great.

వగీతం (జన్యే స్యాద్గర్హితే త్రిషు॥) ౨౩౫॥
అవగీతమ్॥న॥౧,జన్యే=జనాపవాదము, Calumny; ॥త్రి॥ గర్హితే=నిందింపఁబడినది, Blamed.

శ్వేతం (రూప్యేఽపి)
శ్వేతమ్॥న॥౧, రూప్యే = వెండి, Silver; (అపి) ॥త్రి॥ తెల్లనివస్తువు, White.

రజతం (హేమ్ని రూప్యే సితే త్రిషు) ।
రజతమ్॥ న॥౧, హేమ్ని = బంగారము, Gold, రూప్యే=వెండి, Silver; ॥త్రి॥ సితే=తెల్లనివస్తువు, White.

(త్రిష్వితో)
జగ (దిఙ్గేఽపి)

ఇది మొదలు తాంతశబ్దములన్నియు ॥ త్రి॥
జగత్ = త్రి ॥ ౧, ఇఙ్గే = సంచరించువస్తువు, Movable, (అపి) ॥ న ॥ లోకము, The world; ॥ పు ॥ వాయువు, Air.

ర క్తం (నీల్యాది రాగి చ)॥ ౨౩౬॥

ర క్తమ్॥ త్రి ॥ ౧, నీల్యాది = నీలి మొదలయిన దాని చేత, రాగి = చాయ వేయఁబడిన వస్త్రాదులు, Tinged; (చ) అనురక్తుఁడు, Fond; ఎఱ్ఱనైనది, Red; ॥ న ॥ కుంకుమము, Saffron; నెత్తురు, Blood.

అవదాత (స్సితే పీతే శుద్ధే)

అవదాతః॥ త్రి ॥ ౧, సితే = తెల్లనివస్తువు, White; పీతే = పచ్చనివస్తువు, Yellow, శుద్ధే = పరిశుద్ధమయినవస్తువు, Clean. [నా, తెల్లనివస్తువు, White.

(బద్ధార్జునౌ)సితౌ।
(యు క్తేతి సంస్కృతే మర్షి) ణ్యభినీతో

సితః॥ త్రి ॥ ౧, బద్ధ = కట్టఁబడినది, Bound; అర్జు
అభినీతః॥ త్రి ॥ ౧, యుక్తే = యోగ్యమైనది, Fit; అతిసంస్కృతే = లెస్సగాఁ జేయఁబడినది, Excellent; మర్షిణి = కోపము లేనివాఁడు, Patient; [ప] అమర్షిణి = కోపముగలవాఁడు, Impatient.

(ఽథ)సంస్కృతమ్॥ ౨౩౭॥ (కృత్రిమే లక్షణోపేతేఽప్య)

సంస్కృతమ్॥ త్రి ॥ ౧, కృత్రిమే = చేయఁబడిన ఘటాదులు, Wrought or finished; లక్షణోపేతే = వ్యాకరణలక్షణయుక్తమయినశబ్దము, Grammatically correct; (అపి) లెస్సగాఁ జేయఁబడిన వస్తువు, Excellent, adorned.

నన్తోఽ(నవధావపి)

అనన్తః॥ త్రి ॥ ౧, అనవధౌ = అవధి లేనిది, Infinite; endless; (అపి)॥ పు ॥ ఆదిశేషుఁడు; విష్ణువు; ॥ న ॥ ఆకాశము, The sky; ॥ స్త్రీ ॥ భూమి, Earth.

(ఖ్యాతేహృష్టే) ప్రతీతో

ప్రతీతః॥ త్రి ॥ ౧, ఖ్యాతే = పేరువడ్డవాఁడు, Famous; హృష్టే = సంతోషించినవాఁడు, Glad.

ఽభిజాత స్తు (కులజే బుధే)॥ ౨౩౮॥

అభిజాతః॥ త్రి ॥ ౧, కులజే = కులముగలవాఁడు, Noble, బుధే = పండితుఁడు, Learned.

వివిక్తౌ (పూతవిజనౌ)

వివిక్తః॥ త్రి ॥ ౧, పూత = పవిత్రమైనది, Pure;

విజనౌ=ఏకాంతస్థలము, Desert or lonely

మూర్ఛితౌ (మూఢసోచ్ఛ్రియా)। మూర్ఛితః॥త్రి॥౧,మూఢ=మూర్ఛపోయినది,Insensible,సోచ్ఛ్రియా=వృద్ధిఁబొందినది, High,tall.

(ద్వౌ చామ్లపరుషౌ) శుక్తౌ శుక్తమ్ ॥త్రి॥, ఆమ్ల = ఆమ్లవిశేషము, Sour; vinegar, పరుషౌ=నిష్ఠుర మయినది, Harsh. ఆమ్లవిశేషమనఁగా మంటికుండ మొదలయిన దానియందు తేనె బెల్లము కలిపి ఈమూఁడునుగూర్చి ధాన్యరాశియందు మూఁడురాత్రులు పెట్టినపులుసు.

శితీ (ధవల మేచకౌ)॥ ౨౪౯॥ శితి ॥ త్రి॥ ౧, ధవల= తెల్లనిదానికిని, White, మేచకౌ=నల్లనిదానికినిపేరు, Black

(సత్యే సాధౌ విద్యమానే ప్రశస్తే ఽభ్యర్హితేచ) సత్। సత్ ॥త్రి॥, సత్యే=సత్యము, True; సాధౌ=సాధువు, Right; విద్యమానే=కలిగియున్నది, Existing, ప్రశస్తే=శ్రేష్ఠమయినది, Excellent; అభ్యర్హితే=పూజ్యమయినది, Respected.

పురస్కృతః (పూజితేఽరాత్యభియుక్తే ఽగ్రతఃకృతే)॥ ౨౫౦॥ పురస్కృతః॥త్రి॥, పూజితే=పూజ్యుఁడు,Revered; అరాతి = శత్రువుచేత, అభియుక్తే=ఆక్రమింపఁబడ్డవాఁడు, Distressed by foes, అగ్రతః=ముందుగా, కృతే=చేయఁబడినది, Placed in front.

నివాతౌ (వాశ్రయావాతౌ శస్త్రాభేద్యంచ వర్మయత్)। నివాతః॥త్రి॥, ఆశ్రయ=ఉండుస్థలము, An abode; అవాతౌ = గాలిలేనిచోటు, Free from wind; శస్త్ర=శస్త్రములచేత,అభేద్యమ్=భేదింపరాని,వర్మ=జోడు, యత్ =ఏదో, Safe (as strong armour.)

(జాతోన్నత ప్రవృద్ధాస్స్యు) రుచ్ఛ్రితా ఉచ్ఛ్రితః ॥త్రి॥, జాత=పుట్టినది, Produced; ఉన్నత = పొడవైనది, High, tall; ప్రవృద్ధాః = బహుళమయినది, Grown large.

ఉత్థితా (స్త్వమీ॥ ౨౫౧॥ వృద్ధిమత్ప్రోద్యతోత్పన్నా) ఉత్థితః॥త్రి॥,వృద్ధిమత్ =వృద్ధిఁబొందిన,Increased; ప్రోద్యత=ఉద్యోగముగల, Endeavouring; ఉత్పన్న=పుట్టిన, Born.

ఆదృతౌ (సాదరార్చి ఆదృతః॥ త్రి॥, సాదర=ఆదరించు, Respectful.

తౌ)। — అర్చితౌ=పూజింపఁబడిన, Respected.

॥ఇతి తాన్తాః॥ — ॥ తాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.॥

అర్థో (ఽభిధేయ రై వస్తు ప్రయోజన నివృత్తిషు)॥ ౨౮౨॥

అర్థః॥పు॥, అభిధేయ=శబ్దమునకు వాచ్యమయినది, Meaning; రై=ధనము, Wealth, వస్తు=వస్తువు, Thing, ప్రయోజన=ప్రయోజనము, Purpose, నివృత్తిషు=నివర్తించుట, Prohibition; కోరఁబడునది, Request.

(నిపానాఽఽగమయో) స్తీర్థ(మృషిజుష్టజలే గురౌ)।

తీర్థమ్ ॥ న॥ ౧, నిపాన=నూతియొద్దినీళ్లతొట్టి, A trough of water, ఆగమయోః=శాస్త్రము, Sacred science, ఋషిజుష్టజలే = ఋషులచేత సేవింపఁబడిన జలాశయము, Sacred water, గురౌ = గురువు, Holy instructor; "నిదానాగమయోః" అనిపాఠాంతరము, Ford.

సమర్థ(స్త్రిషుశక్తిష్ఠే సంబద్ధార్థే హితేఽపి చ)॥ ౨౮౩॥

సమర్థః॥ త్రి॥ ౧, శక్తిష్ఠే = మిక్కిలిశక్తిగల, Powerful; సంబద్ధార్థే = అన్వయయోగ్యమయిన యర్థముగల, Connected in sense; హితే=హితమైన, Benevolent.

దశమీస్థౌ (క్షీణరాగ వృద్ధౌ)

దశమీస్థః॥పు॥౧, క్షీణరాగ=నష్టవీర్యుఁడు, impotent; వృద్ధౌ=వృద్ధుఁడు, Very old. [క్తి, A line.

వీథీ (పదవ్యపి)।

వీథీ॥స్త్రీ॥౧, పదవీ=మార్గము, A road; (అపి) పం

(ఆస్థానీ యత్నయో) రాస్థా

ఆస్థా॥స్త్రీ॥ ౧, ఆస్థానీ = సభకును, Assembly, యత్నయోః=యత్నమునకును పేరు, Effort.

ప్రస్థో (ఽస్త్రీ సాను మానయోః)॥ ౨౮౪ ॥

ప్రస్థః॥పు॥ ౧, సాను = కొండనెత్తమునకును. Side of a hill, మానయోః=కుంచమునకును పేరు. A measure of quantity.

॥ఇతి థాన్తాః॥ — ॥ థాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.॥

(అభిప్రాయవశౌ) ఛన్దౌ

ఛన్దః॥ పు॥౧, అభిప్రాయ = అభిప్రాయము, Opinion, వశౌ=అధీనము, Subjection.

వబ్దౌ (జీమూత వత్స

అబ్దః ॥పు॥ ౧, జీమూత=మేఘము, Cloud;

శా)। వత్సరా=సంవత్సరము, A year.

అపవాదా(తు నిన్దాజ్ఞే) అపవాదః॥పు॥౧,నిన్దా=నింద,Defamation; ఆజ్ఞే=ఆజ్ఞ,command.

(దాయాదా)సుతబాన్ధవౌ॥ ౨౮౫॥ దాయాదః ॥పు॥,సుత=కొడుకు, Son; బాన్ధవౌ=జ్ఞాతి, Kinsman.

పాదా (రశ్మ్యఙ్ఘ్రితుర్యాంశాః) పాదః॥పు॥, రశ్మి=కిరణము, A ray of light; అఙ్ఘ్రి=కాలు, A foot, తుర్యాంశాః= నాలవపాలు, A fourth part.

(చన్ద్రాగ్న్యర్కా-)స్తమోనుదః। తమోనుత్ ॥ద్,పు॥,చన్ద్ర=చంద్రుఁడు, Moon; అగ్ని=అగ్ని, Fire; అర్కాః=సూర్యుఁడు, Sun.

నిర్వాదో (జనవాదే —) నిర్వాదః॥పు॥, జనవాదే=నింద, Ill report; (అపి) నిశ్చితమయినవాదము, A controversy decided; వాదులేకుండుట, Absence of contest.

శాదో (జమ్బాల శష్పయోః)॥ ౨౮౬॥ శాదః ॥ పు ॥, జమ్బాల=అడుసు, Mud; శష్పయోః=లేఁతకసవు, Young grass.

(సారావే రుదితే త్రాత) ర్యాక్రన్దో (దారుణే రణే)। ఆక్రన్దః॥పు॥, సారావే=ఆర్తధ్వనితోఁగూడిన,రుదితే=రోదనము,Exclamation in pain , త్రాతరి=రక్షించువాఁడు, A defender; దారుణేరణే=భయంకరమయిన యుద్ధము, Terrific war.

(స్యా) త్ప్రసాదో(ఽనురోధేపి) ప్రసాదః॥పు॥, అనురోధే=అనుసరించుట, Compliance; (అపి)నైర్మల్యము, Clearness; propitiatory offering; ప్రీతికిని, Favour; కావ్యగుణవిశేషమునకును పేరు.

సూద (స్స్యా ద్వ్యఞ్జనేఽపిచ)॥ ౨౮౭॥ సూదః॥పు॥,వ్యఞ్జనే=పప్పుమొదలైనవ్యంజనము Condiment; (అపి) వండెడువాఁడు, A cook.

(గోష్ఠాధ్యక్షేఽపి) గోవిన్దో గోవిన్దః ॥ పు॥, గోష్ఠాధ్యక్షే=ఆవులనేలువాఁడు A cow-herd; (అపి) విష్ణువు, బృహస్పతి

(హర్షే) ఽప్యామోద వన్మదః। ఆమోదః-మదః ॥పు॥ ౨, హర్షే=సంతోషము Joy; (అపి) ఆమోదశబ్దము పరిమళమునకును

Fragrancy; మదశబ్దము గర్వమునకును పేరు, Pride.

(ప్రాధాన్యే రాజలిఙ్గేచ వృషాఙ్గే) కకుదో(౽స్త్రి యామ్)॥ ౨౪౮॥ కకుదః॥పు॥(ప)కకుత్॥ద్,సీ॥౧, ప్రాధాన్యే=ప్రధానమయినది, Chief, రాజలిఙ్గే=రాజచిహ్నము, Royal insignia; వృషాఙ్గే = ఎద్దు మూఁపురము, Hump of a bull.

(స్త్రీ)సంవిత్ (జ్ఞానసంభాషా క్రియాకారాజినామసు)। సంవిత్॥ద్, సీ॥, జ్ఞాన=జ్ఞానము, Knowledge; సంభాషా=సంకేతము, Watchword, (ప) సంభాషణము, Discourse; క్రియాకార = నిశ్చయము, Agreement; ఆజి=యుద్ధము, War, నామసు=నామధేయము, Name.

(ధర్మే రహ)స్యుపనిషత్ ఉపనిషత్॥ద్,సీ॥, ధర్మే=ధర్మము, Religious and moral merit, రహసి=రహస్యము, Privacy. Sacred lore.

(స్యాదృతౌ వత్సరే) శరత్॥ ౨౪౯॥ శరత్॥ ద్, సీ॥, ఋతౌ = శరదృతువు, Sultry season, వత్సరే=సంవత్సరము, A year.

పదం (వ్యవసితి త్రాణ స్థాన లక్ష్మాఙ్ఘ్రి వస్తుషు। పదమ్॥న॥, వ్యవసితి = ఉద్యోగము, Industry, త్రాణ=రక్షించుట, Defence; స్థాన = స్థానము, Place; లక్ష్మ=అడియాలము, Mark; అఙ్ఘ్రి=అడుగు, Foot; వస్తుషు=వస్తువు, Thing.

గోష్పదం (సేవితే మానే) *Spot frequented by kine; గోష్పదమ్॥న॥, సేవితే= *ఆవులుతిరుగు ప్రదేశము; మానే = ఆవులగొరిజదిగఁబడినగుంట, As much as a cow's footstep will hold.

(ప్రతిష్ఠాకృత్య) మాస్పదమ్॥ ౨౫౦॥ ఆస్పదమ్॥న॥, ప్రతిష్ఠా=స్థానము, Place; dignity; కృత్యమ్=చేయఁదగినది, Business;

(త్రిష్విష్ట మధురౌ) స్వాదూ స్వాదు॥త్రి॥, ఇష్ట=ఇష్టమయినది, Desired; మధురౌ=మధురమయినది, Sweet.

మృదూ (చాతీక్ష్ణకోమలౌ)। మృదుః॥త్రి॥, అతీక్ష్ణ=క్రూరముకానిది, Gentle; blunt; కోమలౌ=మెత్తనిది, Soft.

(మూఢాల్పాపటు ని మన్దః॥త్రి॥, మూఢ=మూఢుఁడు, అల్ప=అల్ప

ర్భాగ్యో)మన్దా (స్సుస్య)

మైనది, Little ; అపటు=సమర్థుఁడుకానివాఁడు, Foolish, dull;నిర్భాగ్యః=నిర్భాగ్యుఁడు,Unlucky.

(ర్ద్వౌతు) శారదా ॥ (ప్రత్య గ్రా ప్రతిభౌ) (విద్వ త్సుప్రగల్భౌ) విశారదా ।

శారదః॥త్రి॥, ప్రత్యగ్ర = నూతనమయినది, New;అప్రతిభౌ=సమర్థుఁడుకానివాఁడు, Diffident. విశారదః॥త్రి॥,విద్వత్=విద్వాంసుఁడు, Learned; సుప్రగల్భ=ప్రౌఢుఁడు,Confident.

ఇతి దాన్తాః.

దాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(వ్యామోవటశ్చ) న్యగ్రోధా

న్యగ్రోధః॥పు॥, వ్యామః=బార, A fathom; వటశ్చ=మఱ్ఱిచెట్టు, Banian tree.[=పొడవు, Height.

ఉత్సేధః(కాయఉన్నతిః)

ఉత్సేధః॥పు॥, కాయే=శరీరము, Body; ఉన్నతిః

(పర్యాహారశ్చ మా వివధా వీవధా చ తౌ।

వివధః-వీవధః॥పు॥౨,పర్యాహారశ్చ=వర్తకుఁడు దేశాంతరమునుండి తెచ్చి విక్రయస్థానమందునిచిన వస్తువులు, Storing of corn,(ప)కావడికిని,A yoke for burdens; మార్గశ్చ=మార్గము, A high way.

పరిధి (ర్యజ్ఞియతరోః శాఖాయా ముపసూర్యకే)॥ ౨౫౩॥

పరిధిః ॥పు॥, యజ్ఞియతరోః=యజ్ఞార్హమైనమేడిచెట్టు మొదలైనదానియొక్క,శాఖాయామ్=కొమ్మ, Branch of a tree at a sacrifice; ఉపసూర్యకే=పరివేషము, A misty halo round the sun

(బన్ధకం వ్యసనం చేతః పీడా ఽ ధిష్ఠాన) మాధయః।

ఆధిః॥ పు॥, బన్ధకమ్=క్షేత్రాదులు కుదువపెట్టుట, A pledge; వ్యసనమ్=జూదము మొదలయిన వ్యసనము, Calamity; చేతఃపీడా=మనోదుఃఖము, Anxiety;అధిష్ఠానమ్=ఆశ్రయించుట, Residence.

(స్స్యాత్సమర్థన నీవాక నియమాశ్చ) సమాధయః॥ ౨౫౪॥

సమాధిః॥ పు॥ ౧, సమర్థన=శంకాపరిహారము, Reconciling of differences ; నీవాక=మాట్లాడకుండుట, Silence; [ప] అగ్గువైనధాన్యములయందు జనుల యాదరము, Collecting grain in scarcity; నియమ = వ్రతోపవాసాదులు, Vow; [ప]అంగీకారము, promise; (చ)చిత్తైకాగ్ర్యము, deep meditation.

(దోషోత్పాదే) ఽనుబన్ధ(స్స్యాత్ప్ర)కృత్యాదివినశ్వరే । ముఖ్యానుయాయిని శిశౌ ప్రకృతస్యానువర్తనే)॥ ౨౧౫॥

అనుబన్ధః॥ పు॥, దోషోత్పాదే=దోషోత్పాదనము, Offence; ప్రకృత్యాదివినశ్వరే = ప్రకృతిప్రత్యయాదులయందు నశించిపోవునక్షరము, An indicatory letter not sounded; ముఖ్యానుయాయిని = ముఖ్యులయినతండ్రిమొదలైనవారినిఅనుసరించిపోవు, శిశౌ=శిశువు, A child following an example. ప్రకృతస్య అనువర్తనే = ప్రకృతమయినదియెడతెగకయనువర్తించుట,Continued devotion. ముఖ్యులయినవారి ననుసరించినవారికిని, శిశువునకును పేరని కొందఱు.

విధు(ర్విష్ణౌ చన్ద్రమసి)

విధుః॥పు॥, విష్ణౌ=విష్ణువు,చన్ద్రమసి=చంద్రుఁడు.

(పరిచ్ఛేదే బిలే)ఽవధిః।

అవధిః॥ పు॥, పరిచ్ఛేదే=మర్యాద, Limit; బిలే=బిలము, A hole.

విధి (ర్విధానే దైవే ఽపి

విధిః॥ పు॥, విధానే = చేయుట, Performing; దైవే=దైవము, Fate; (అపి) బ్రహ్మ; ప్రకారము, Form; విధాయకవాక్యము, Command.

ప్రణిధిః (ప్రార్థనే చరే)॥ ౨౧౬॥

ప్రణిధిః॥పు॥, ప్రార్థనే=ప్రార్థన, Request;చరే =వేగులవాఁడు, A spy, situation.

బుధ వృద్ధౌ (పణ్డితే ఽపి)

బుధః॥పు॥-వృద్ధః॥త్రి॥-౨, పణ్డితే=విద్వాంసుడు, Learned. (అపి) వరుసగా, బుధునికిని, (Planet mercury), ముసలివానికిని (old) పేళ్లు.

స్కన్ధ(స్సముదయే ఽపి చ) ।

స్కన్ధః॥పు॥, సముదయే=అధ్యాయాది సమూహము, Multitude; chapter. అపి)మూఁపు,Shoulder; చెట్టుమొదలు, The trunk of a tree; సైన్యము, A troop ; బౌద్ధశాస్త్రోక్తమైనరూపవేదనావిజ్ఞాన సంజ్ఞాసంస్కారములనెడి పంచ స్కంధములు, The five forms of mundane consciousness.

(దేశే నదవిశేషే ఽబ్ధౌ) సిన్ధు(ర్నా సరితి స్త్రి

సిన్ధుః॥ పు॥, దేశే=దేశవిశేషము; నదవిశేషే= నదవిశేషము; అబ్ధౌ=సముద్రము, The sea.

యామ్)॥ ౨౫౭॥ ॥సీ॥,సరితి=నది, A river.

విధా(విధా ప్రకారేచ) విధా॥ సీ॥ [ప] పు॥ విధా=చేయుట, Action; ప్రకారే = ప్రకారము, Manner, form or rule; (చ) గజాన్నము, Fodder, కూలి, Hire.

సాధూ (రమ్యేఽపిచ త్రిషు)। సాధుః॥ త్రి॥,రమ్యే=ఒప్పిదమయినవస్తువు, Handsome; (అపి) సజ్జనుఁడు, Right, virtuous.

వధూ (ర్జాయా స్నుషా స్త్రీ చ) వధూః॥సీ॥, జాయా=పెండ్లాము, Wife, స్నుషా=కోడలు, Daughter-in-law; స్త్రీ=స్త్రీమాత్రము, Woman.

సుధా (లేపోఽమృతం స్నుహీ)॥ ౨౫౮॥ సుధా॥సీ॥, లేప=సున్నముపూయుట, Plaster, అమృతమ్=అమృతము, Nectar; స్నుహీ=జెముడు చెట్టు, Euphorbia Tirucalli.

సన్ధా (ప్రతిజ్ఞా మర్యాదా) సన్ధా॥ సీ॥, ప్రతిజ్ఞా=ప్రతిజ్ఞ, Promise, మర్యాదా=మేర, Limit.

శ్రద్ధా (సంప్రత్యయః స్పృహా)। శ్రద్ధా॥సీ॥, సంప్రత్యయః=భక్త్యతిశయము, Fondness; స్పృహా=ఇచ్ఛ, Belief.

మధు (మద్యే పుష్పరసే క్షౌద్రేఽప్య) మధు॥ న॥, మద్యే=మద్యము, Ardent spirit; పుష్పరసే=పూఁదేనె, Nectar of flowers; క్షౌద్రే=తేనె, Honey; (అపి) చైత్రమాసము ; మధు వను రాక్షసుఁడు, A demon; ॥పు॥ఇప్పచెట్టు, Bassia latifolia.

న్ధం(తమస్యపి)॥౨౫౯॥ అన్ధమ్॥ న॥, తమసి=చీఁకటి, Darkness; (అపి) గ్రుడ్డివానికిపేరైనపుడు॥ త్రి॥, Blind.

(అథ త్రిషు) ముందుఁజెప్పఁగల ధాంతశబ్దములు॥ త్రి॥

సమున్నద్ధా (పణ్డితంమన్య గర్వితౌ)। సమున్నద్ధః॥ త్రి॥,పణ్డితంమన్య=పండితుఁడుగాకయే తానుపండితుఁడనుకొనువాఁడు, Conceited of learning; గర్వితౌ=గర్వముగలవాఁడు, Proud.

బ్రహ్మబన్ధు (రధిక్షేపే నిర్దేశే) బ్రహ్మబన్ధుః॥ త్రి॥,అధిక్షేపే=బ్రాహ్మణకర్మహీనుఁడైన బ్రాహ్మణుఁడు, A nominal Brahmana; నిర్దేశే=ద్వేషముచేత పేర్కొనంబడినవాఁడు, An

unworthy Brahmana

(ధావలమ్బితః ॥౨౬౦॥ అవిదూరో ఽప్యవష్టబ్ధః — అవష్టబ్ధః॥త్రి॥౧, అవలమ్బితః= అవలంబింపఁబడినవాఁడు,Relied on; అవిదూరః=దగ్గఱనున్నది, Near, (అపి) కట్టఁబడినవాఁడు, Bound.

ప్రసిద్ధౌ (ఖ్యాత భూషితౌ) । — ప్రసిద్ధః॥త్రి॥౧, ఖ్యాత=ఖ్యాతిగలవాఁడు;Celebrated; భూషితౌ=అలంకరింపఁబడినది, Adorned.

* ఇతిధాన్తాః. * — * ధాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను. *

సూర్యవహ్నీ) చిత్రభానూ — చిత్రభానుః॥పు॥౧,సూర్య=సూర్యునికిని,Fire; వహ్నీ=అగ్నికిని పేరు, The sun.

భానూ(రశ్మిదివాకరౌ) ॥౨౬౧॥ — భానుః॥పు॥౧, రశ్మి=కిరణమునకును, Ray of light; దివాకరౌ=సూర్యునికిని పేరు, The sun.

భూతాత్మానౌ (ధాతృదేహౌ) — భూతాత్మా ॥న్, పు॥ ౧, ధాతృ= బ్రహ్మకును, Brahma; దేహౌ=దేహమునకును పేరు, Body.

(మూర్ఖనీచౌ) పృథగ్జనౌ। — పృథగ్జనః॥పు॥,మూర్ఖ=మూర్ఖుఁడు,An ignorant man; నీచౌ=హీనజాతివాఁడు,One of low tribe.

గ్రావాణౌ (శైలపాషాణౌ) — గ్రావా॥న్,పు॥౧,శైల=పర్వతము,Mountain; పాషాణౌ= రాయి, Stone.

పత్త్రిణౌ (శరపక్షిణౌ)। ॥౨౬౨॥ — పత్త్రీ॥ న్,పు॥ ౧, శర=బాణము, An arrow; పక్షిణౌ=పక్షి, A bird.

(తరుశైలౌ) శిఖరిణౌ — న్,పు॥ ౧, తరు = వృక్షము, Tree; శైలౌ=పర్వతము, Mountain.

శిఖినౌ (వహ్నిబర్హిణౌ) — శిఖి॥న్,పు॥౧,వహ్ని= అగ్ని, Fire; బర్హిణౌ = నెమిలి, A peacock.

ప్రతియత్నౌ (వుభౌ లిప్సోపగ్రహౌ) — ప్రతియత్నః॥ పు॥౧, లిప్సా= అభిలాష,Desire; ఉపగ్రహౌ = చెఱపట్టుట, Making prisoner; ప్రతీకారము, Retaliation.

(వధ) సాదినౌ॥ (ద్వౌ సారధి హయారోహౌ) — సాదీ॥న్, పు॥ ౧-సారథి = సారథి, Horseman; హయారోహౌ=గుఱ్ఱపురౌతు, Charioteer.

వాజినో (ఽశ్వేషు ప — వాజీ॥న్,పు॥౧,అశ్వ=గుఱ్ఱము, Horse; ఇషు=

క్షిణః) । — బాణము, Arrow; పక్షిణః=పక్షి, bird.

(కులేఽ) ప్యభిజనో(జన్మభూమ్యామప్య) — అభిజనః॥పు॥౧,కులే=కులము, Family; noble birth or descent, జన్మభూమ్యాం = జన్మభూమి, Native country; (అపి) కీర్తి, fame; కులాగతము యున ధ్వజాదులు, retinue.

(ధ)హాయనాః॥ ౨౬౮॥ (వర్షార్చి ర్వ్రీహి భేదాస్స్యుః) — హాయనః॥ పు॥౧, వర్ష=సంవత్సరము, A year; అర్చిః =కిరణము, A ray of light; వ్రీహిభేదాః = ధాన్యవిశేషము, Red rice.

(చన్ద్రాగ్న్యర్కాః)విరోచనాః । — విరోచనః॥ పు॥౧, చన్ద్ర = చంద్రుఁడు, Moon; అగ్ని=అగ్ని, Fire; అర్కః=సూర్యుఁడు, Sun.

(కేశేఽపి) వృజినో — వృజినః॥ త్రి॥, కేశే= వెండ్రుకలకును, Hair;(అపి)॥న॥ పాపమునకును, sin, ॥పు॥ క్లేశమునకును, Distress.

విశ్వకర్మా (ర్కసురశిల్పినోః)॥ The sun. — విశ్వకర్మా॥ న్, పు॥,అర్క= సూర్యునికిని; సురశిల్పినోః=దేవశిల్పికిని, Architect of the gods.

ఆత్మా (యత్నోధృతి ర్బుద్ధి స్స్వభావో బ్రహ్మ వర్ష్మ చ) । — ఆత్మా॥న్,పు॥౧,యత్నః=యత్నము,Care, ధైర్యము,Firmness; బుద్ధిః=బుద్ధి,Intellect; స్వభావః= స్వభావము, Natural disposition [బ్రహ్మ=పరమాత్మ, The supreme Brahma; వర్ష్మ = దేహము, Body; (చ) జీవుఁడు, Sentient soul.

(శక్ర ఘాతుకమత్తేభ వర్షుకాబ్దా) ఘనాఘనాః॥ ౨౬౯॥ — ఘనాఘనః॥పు॥,శక్ర= దేవేంద్రునికిని, Indra; ఘాతుక మత్తేభ = చంపుస్వభావముగల మదపుటేనుఁగునకును, A vicious elephant; వర్షుకాబ్దాః =వర్షించుమేఘమునకును పేరు, A rainy cloud.

అభిమానోఽ (ర్థాది దర్పేఽజ్ఞానే ప్రణయ హింసయోః)। — అభిమానః॥పు॥,అర్థాదిదర్పే = ధనాదులచేతవచ్చినగర్వము, Pride of wealth &c; అజ్ఞానే=అజ్ఞానము, Ignorance; ప్రణయ=ప్రార్థన, Request; హింసయోః=హింస, Killing.

ఘనో (మేఘే మూర్తిగుణే త్రిషు మూర్తే — ఘనః॥పు॥, మేఘే=మేఘము, A cloud; మూర్తి గుణే=కాఠిన్యము,Solidity; ఘనమ్॥ త్రి॥,మూర్తే=క

నిరన్తరే)॥ ౨౬౭॥ | శిలమైన, solid; నిరన్తరే = దట్టమైన, Uniformly extended. ఇది లోహముద్గర (anvil) ముస్తా కాం స్యతాళాదులకును (cymbal) పేరు.

ఇన(స్సూర్యే ప్రభౌ) ఇనః॥పు॥ ౧, సూర్యే = సూర్యునికిని, The Sun; ప్రభౌ = ప్రభువునకును పేరు, A king.

రాజా (మృగాఙ్కే క్షత్రియే నృపే)। రాజా॥ న్, పు॥ ౧, మృగాఙ్కే = చంద్రునికిని; క్షత్రియే = క్షత్రియజాతివానికిని; నృపే = భూమి నేలువానికిని ప్రభువునకును పేరు, A king

వాణిన్యౌ (నర్తకీదూత్యౌ) *A drunken woman. వాణినీ॥ స్త్రీ॥, నర్తకీ = నాట్యమాడుస్త్రీ, A dancing girl; దూత్యౌ = దూతికాస్త్రీ, intriguing woman. "మత్తా*విదగ్ధవాణిన్యౌ" అనిపాఠముగలదు

(స్రవన్త్యామపి) వాహినీ॥ ౨౬౮॥ వాహినీ॥ స్త్రీ,॥ స్రవన్త్యామ్ = నది, River; (అపి) సేనావిశేషము, An army.

హ్రాదిన్యౌ (వజ్రతటితౌ). హ్రాదినీ॥స్త్రీ॥, వజ్ర = వజ్రాయుధము, The thunderbolt; తటితౌ = మెఱపు, Lightning.

(వన్దాయామపి) కామినీ। కామినీ॥ స్త్రీ॥, వన్దాయామ్ = బదనిక, A climbing plant, (అపి) విలాసినియైన స్త్రీ, A loving woman.

(త్వగ్దేహయోరపి) తనుః తనుః॥స్త్రీ॥, త్వక్ = తోలు, The skin, దేహయోః = దేహము, Body; ॥త్రి॥ అల్పమైన, Small; సన్నమైన, thin;

సూనా (ఽధోజిహ్వికాఽపి చ)॥ ౨౬౯॥ సూనా॥స్త్రీ॥, అధోజిహ్వికా = కొండనాలుక, The uvula, (అపి) వధస్థానము, Place of execution.

(క్రతు విస్తారయోరస్త్రీ) వితానం (త్రిషు తుచ్ఛకే। మన్దేఽథ) వితానమ్॥పు॥, క్రతు = యజ్ఞము, A sacrifice; విస్తారయోః = విస్తారము, expansion; ॥త్రి॥ తుచ్ఛకే = రిక్తమైన, empty; మన్ద = మందుఁడు, Dull.

కేతనం (కృత్యే కేతా వుపనిమన్త్రణే)। ౨౭౦॥ కేతనమ్॥న॥, కృత్యే = చేయఁదగినది, An indispensable act; కేతౌ = టెక్కెము, a standard or symbol, ఉపనిమన్త్రణే = బ్రాహ్మణుల నిమంత్రము చేయుట, an invitation.

(వేదస్తత్త్వం తపో) బ్రహ్మ బ్రహ్మా (విప్రః ప్రజాపతిః) । *Holy writ, (ఉత్సాహనే చ హింసాయాం సూచనేచాపి) గన్ధనమ్॥ ౧౨౦॥

బ్రహ్మ॥న్,న॥,*వేదము;తత్త్వమ్=పరమాత్మ,The supreme being;తపః=తిపస్సు,Devotion,॥పు॥బ్రహ్మా పు॥విప్రః=బ్రాహ్మణుడు, ప్రజాపతిః=బ్రహ్మదేవుడు.

గన్ధనమ్॥న॥, ఉత్సాహనే=ఉత్సాహము, Perseverance; హింసాయామ్=హింసించుట, Destruction; సూచనే=ఎఱిఁగించుట, Hint. (అపి) ప్రకాశము, Manifestation.

ఆతఞ్చనం (ప్రతీవాప జవ నాప్యాయ నార్థకమ్) । *Calcining; †Speed; ‡ Gratifying;

ఆతఞ్చనమ్॥ న॥, ప్రతీవాప = *ప్రతివాపము, జవన=†వేగము, ఆప్యాయనార్థకమ్ = ‡తృప్తిచేయుట, ప్రతీవాపమనఁ గరఁగినబంగారు మొదలైనదానిని ద్రవ్యాంతరముతోఁ గూర్చి పొడిచేయుట;పాలు తోడుపెట్టుట, Causing to curdle.

వ్యఞ్జనం(లాఞ్ఛనే శ్మశ్రు నిష్ఠానావయ వేష్వపి) ॥ ౧౨౧॥

వ్యఞ్జనమ్॥న॥,లాఞ్ఛనే=గుఱుతు,A mark,శ్మశ్రు నిష్ఠానావయవేషు = గడ్డము, మీసాలు, Beard; తిమ్మనము, Condiment; స్త్రీపురుషుల గుహ్యావయవములు, Private part of male or female; (అపి) కకారాది వర్ణములు, A consonant.

(స్యా)త్కౌలీనం (లోకవాదే యుద్ధేపశ్వహిపక్షిణామ్) ।

కౌలీనమ్॥న॥,లోకవాదే=లోకాపవాదము, Rumour; పశ్వహిపక్షిణామ్యుద్ధే = పశుసర్పపక్షుల యొక్క యుద్ధము, Combat of animals.

(స్యా)దుద్యానం (నిస్సరణే వనభేదే ప్రయోజనే) ॥

ఉద్యానమ్॥న॥, నిస్సరణే= గృహాదులనుండి వెడలుట, Going forth; వనభేదే = శృంగారపుతోఁట, A garden; ప్రయోజనే=ప్రయోజనము, Purpose.

(అవకాశేస్థితౌ)స్థానం

స్థానమ్॥ న॥, అవకాశే= తావు, Place; తెఱపి, Leisure; స్థితౌ=ఉనికి, Stay.

(క్రీడాదావపి)దేవనమ్।

దేవనమ్॥ న॥, క్రీడాదౌ=క్రీడ, Sport or play; (ఆది)విజిగీషా (emulation); వ్యవహార (business); ద్యుతి(splendour); స్తుతి (praise);-కాంతి (beauty), గతులకును (motion); (అపి) లీలోద్యాన (Pleasure

ground), విలాపము, Grief; జూదము, Gambling.

ఉత్థానం (పౌరుషే తన్త్రే సన్నివిష్టోద్గమేఽపిచ) ॥ ౨౭౮॥ ఉత్థానమ్॥న॥, పౌరుషే = పురుష ప్రయత్నము, Manly exertion, తన్త్రే=సైన్యము, An army; సన్నివిష్టోద్గమే=కూర్చున్నవాఁడు లేచుట, Getting up, (అపి) మలోత్సర్గము, evacuating (by stool &c), హర్షము, Joy.

వ్యుత్థానం (ప్రతిరోధే చవిరోధాచరణేఽపిచ) వ్యుత్థానమ్॥న॥, ప్రతిరోధే= అడ్డపెట్టుట, Obstruction, విరోధాచరణే = ప్రతికూలముచేయుట, Opposition, (అపి) స్వాతంత్ర్యకృత్యము, Independent action. సమాధిమానుట, Ceasing meditation;

(మారణే మృతసంస్కారే గతౌ ద్రవ్యేఽర్థదాపనే॥ ౨౭౯॥ నిర్వర్తనోపకరణానువ్రజ్యాసు చ) సాధనమ్। సాధనమ్॥ న॥, మారణే=చంపుట, Killing; మృతసంస్కారే = మృతునిసంస్కరించుట, Obsequies; గతౌ=గమనము, Motion; ద్రవ్యే=వస్తువు, Substance, wealth, అర్థదాపనే= అప్పుపుచ్చుకొన్నయర్థము నిప్పించుట, Enforcement of the payment of debt; నిర్వర్తన=సాధించుట, Accomplishing; ఉపకరణ=ఉపాయము, Means; అనువ్రజ్యాసు=వెంటఁబోవుట, Following; (చ) సైన్యము, An army; మేఢ్రము, The penis.

నిర్యాతనం (వైరశుద్ధౌ దానే న్యాసార్పణే ౨౮౦॥ నిర్యాతనమ్॥ న॥, వైరశుద్ధౌ=పగసాధించుట, Revenge, దానే = దానము, Gift, న్యాసార్పణే= దాఁచఁబెట్టినది తిరుగనిచ్చుట, Delivery of a deposit; (అపి) అప్పుతీర్చుట, Payment of a debt.

వ్యసనం (విపది భ్రంశే దోషే కామజకోపజే)। వ్యసనమ్॥న॥, విపది=ఆపద, Calamity; భ్రంశే= పడుట, Fall; కామజకోపజేదోషే=కామక్రోధముల వలనఁబుట్టిన స్త్రీద్యూతాదిసప్తవ్యసనములు, Vice.

పక్ష్మా (క్షిలోమ్ని కిఞ్జల్కే తన్త్వాద్యంశేఽప్యణీయసి)॥ పక్ష్మన్, న॥, అక్షిలోమ్ని = ఱెప్ప వెండ్రుకలు, Eyelash; కిఞ్జల్కే=ఆకరువువ్వు, Filament of a flower; తన్త్వాద్యంశే=సూక్ష్మమైననూలు మొదలైన

దానితునుకలు, A short thread; (అపి) పక్షులతుప్పడు, A wing.

(తిథిభేదే క్షణే) పర్వ — పర్వ॥న్, న॥, తిథిభేదే= పున్నమమొదలైనపర్వతిథులు, The full and change of the moon; క్షణే =ఉత్సవము, Festival; పున్నమ పాడ్యమిసంధికిని; కణుపు, A knot or joint, ప్రస్తావము, A chapter;

వర్త్మ (నేత్రచ్ఛదేఽధ్వని)। — వర్త్మ॥న్, న॥, నేత్రచ్ఛదే = ఱెప్ప, Eyelid, అధ్వని= తెరువు, A road.

(అకార్యగుహ్యే) కౌ — కౌపీనమ్॥ న॥, అకార్యే = చేయరానిపని, An unfit act, గుహ్యే = గుహ్యము, Privy part, or [ప] గోచి, covering of privy part.

మైథునం (సఙ్గతౌ రతౌ)॥ ౨౭౮॥ — మైథునమ్॥న॥, సంగతౌ =సంబంధము, Union; రతౌ =సురతము, Copulation.

ప్రధానం (పరమాత్మా ధీః) — ప్రధానమ్॥న॥, పరమాత్మా=పరమాత్మ, The supreme soul; ధీః=బుద్ధి, Intellect, ప్రకృతి, Nature; ప్రధాని, Minister, ముఖ్యుఁడు, Chief.

ప్రజ్ఞానం (బుద్ధిచిహ్నయోః)। — ప్రజ్ఞానమ్॥ న॥, బుద్ధి=బుద్ధి, Knowledge, చిహ్నయోః=గుఱుతు, Token.

ప్రసూనం (పుష్పఫలయోః) — ప్రసూనమ్॥న॥, పుష్ప=పుష్పము, A blossom; ఫలయోః=ఫలము, A fruit.

నిధనం (కులనాశయోః)॥ ౨౭౯॥ — నిధనమ్॥ న॥, కుల=కులము, A family, నాశయోః=నాశము, Death. [నే=పిలుచుట, A calling.

క్రన్దనే (రోదనాహ్వానే — క్రన్దనమ్॥న॥, రోదన=ఏడ్పు, Weeping; ఆహ్వా

వర్ష్మ (దేహప్రమాణయోః)। — వర్ష్మ॥న్,న॥, దేహ= దేహమునకును, Body; ప్రమాణయోః=కొలతకును పేరు, Measure.

(గృహదేహత్విట్ప్రభావాః) ధామన్య — ధామ॥న్,న॥, గృహ=గృహము, A house; దేహ=దేహము, Body, త్విట్=కాంతి, Light; ప్రభావాః=ప్రభావము, Dignity or magesty.

(థ చతుష్పథే)॥ ౨౮౦॥ — సంస్థానమ్॥ న॥, చతుష్పథే=నాలుగు తెరువులు

సన్నివేశేచ) సంస్థానం — గూడినదిక్కు, Meeting of four roads, సన్నివేశే = సన్నివేశము, An open place near a town; (చ) ఆకృతి, Form; మరణము, Death; సన్నివేశమనఁగా అవయవరచనావిశేషమని కొందఱు, Configuration; ఊరుచుట్టునుండు బయలని కొందఱు.

లక్ష్మ (చిహ్నప్రధానయోః) । — లక్ష్మ॥న్, న॥, చిహ్న=గుఱుతు, Token; ప్రధానయోః=ప్రధానము, Chief.

ఆచ్ఛాదనే (సంపిధాన మపవారణ మిత్యుభే)॥ — ఆచ్ఛాదనమ్॥న॥,సంపిధానమ్=వస్త్రము,Clothing; అపవారణమ్=కప్పుట,Covering.

ఆరాధనం(సాధనేస్యా దవాప్తౌతోషణేఽపిచ) — ఆరాధనమ్॥సాధనే=సిద్ధించుట, Accomplishment; అవాప్తౌ=ప్రాప్తి, Attainment, తోషణే=సంతోషించుట, Gratifying.

అధిష్ఠానం (చక్రపుర ప్రభావాధ్యాసనేష్వపి)॥ ౨౫౨॥ — అధిష్ఠానమ్॥న॥,చక్ర=బండికన్ను,Wheel;పుర=పట్టణము,A town, ప్రభావ=ప్రభావము,Dignity; అధ్యాసనేష్వపి = ఆక్రమించుట, Approach.

రత్నం (స్వజాతిశ్రేష్ఠేఽపి) — రత్నమ్ ॥న॥, స్వజాతిశ్రేష్ఠే=స్వజాతిలో శ్రేష్ఠమైనది, Excellent of its kind;(అపి)వజ్రము మొదలైనమణులు, A gem. [వనే=అడవికిని, Forest.

వనే (సలిల కాననే)। — వనమ్॥ న॥, సలిల=ఉదకమునకును, Water; కా

తలినం (విరలే స్తోకే) — తలినమ్॥త్రి॥, విరలే=పలుచనిది, Thin ; [వ] నిర్మలమైనది, Clear; స్తోకే=ఇంచుకంత, Small.

(వాచ్యలిఙ్గా స్తథోత్తరే)॥ ౨౫౩॥ — ఉత్తరే=ముందుఁజెప్పఁగల నాంతశబ్దములు, తథా=ఆతలినశబ్దమువలె, వాచ్యలిఙ్గాః = విశేష్యలింగముగలవి.

సమానా (స్సత్సమైకే స్యుః) — సమానః॥త్రి॥, సత్=సజ్జనునికిని, Virtuous; సమ=సదృశమయినదానికిని, Similar; ఏకే=ఒక్కటైన వస్తువునకును పేరు, Same.

పిశునః॥ త్రి॥, ఖల = దుర్జనునికిని, Wicked;

సూచకౌ=కొండెకానికిని పేరు, Tale-bearer

హీనన్యూనౌ (ఊనగర్హ్యౌ)

హీనః-న్యూనః॥ త్రి॥-౨,ఊన=తక్కువైన, Deficient, గర్హ్యౌ=నిందింపఁబడిన, Blamable.

(వేగిశూరౌ)తరస్వినౌ॥ -౨౮॥

తరస్వీ॥న్,త్రి॥, వేగి=వేగముగల, Swift; శూరౌ=బలవంతమైన, Valiant.

అభిపన్నో (ఽపరాద్ధోఽరిగ్రస్త వ్యాపద్గతావపి)।

అభిపన్నః॥త్రి॥, అపరాద్ధః=అపరాధముచేసిన, Guilty; అరిగ్రస్త=శత్రువుచేతఁ బట్టువడిన, Fugitive, subdued, వ్యాపద్గతావపి = ఆపదబొందిన, Involved in calamity

॥ ఇతి నాన్తాః ॥

॥ నాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను ॥

కలాపో (భూషణే బర్హే తూణీరే సంహతావపి)॥ -౨౯॥ *A quiver;

కలాపః॥పు॥,భూషణే=తొడవు, An ornament;బర్హే=నెమలిపురి, Peacock's tail; తూణీరే=*అమ్ములపొది, సంహతావపి=సమూహము, Multitude.

(పరిచ్ఛదే) పరీవాపః (పర్యుప్తౌ సలిలస్థితౌ)।

పరీవాపః॥పు॥, పరిచ్ఛదే = గుడారము మొదలయినది,Furniture; పర్యుప్తౌ=వెదవెట్టుట, Sowing around; సలిలస్థితౌ = నీళ్లునిలుచుట, Standing water; [ప]నీళ్లయునికిపట్టు, A piece ofwater ,పరిచ్ఛదమనఁగా పరివారమనికొందఱు, Retinue.

(గోధుగ్గోష్ఠపతీ) గోపౌ

గోపః॥పు॥, గోధుక్=గొల్లవాఁడు, A heardsman, గోష్ఠపతీ=ఆవులనేలువాఁడు, The head of a cowpen, [ప] రాజు, A king, అనేకగ్రామాధికారి, Superintendent of a district.

(హరవిష్ణూ)వృషాకపీ॥ -౩౦॥

వృషాకపిః॥ పు॥, హర=శివునికిని, విష్ణూ=విష్ణునకును, [ప] అగ్నికిని, ఇంద్రునికిని పేరు.

బాష్ప (ఊష్మాశ్రు)

బాష్పః॥పు॥, ఊష్మ=ఆవిరికిని, Vapour; అశ్రు=కన్నీళ్లకును పేరు, A tear

కశిపు (స్త్వన్నమాచ్ఛాదనం ద్వయమ్)।

కశిపుః॥పు॥, అన్నమ్=అన్నమునకును, Food; ఆచ్ఛాదనమ్=వస్త్రమునకును, Clothing; ద్వయం=ఈ రెంటికిని పేరు, Food and clothing.

తల్పం (శయ్యాట్టదారేషు)

తల్పమ్॥న॥ [ప] ॥పు॥, శయ్యా=పాన్పునకును, A bed, అట్టు=అట్టళ్ళకును, An upper story; దారేషు=పెండ్లామునకును పేరు, A wife.

(స్తమ్బేఽపి) విటపో (ఽస్త్రియామ్)॥ ౨౨॥

విటపః॥ప్న॥, స్తమ్బే=కసవుగంట, A cluster; (అపి) చిగురు, A sprout; కొమ్మ, A branch.

ప్రాపరూప సురూపాభిరూపా (బుధమనోజ్ఞయోః। భేద్యలిఙ్గాఅమీ)

ప్రాప్తరూపః-సురూపః-అభిరూపః॥త్రి॥౩,బుధ=విద్వాంసునికిని, Learned ; మనోజ్ఞయోః=ఒప్పెడివానికిని పేరు, Pleasing.

(కూర్మీవీణా భేదేఽపి) కచ్ఛపీ॥

కచ్ఛపీ॥స్త్రీ॥,కూర్మీ=ఆఁడుతాఁబేలు, A female turtle; వీణాభేదే=సరస్వతివీణ, A lute.

॥ ఇతిపాన్తాః. ॥

॥ పా న్తనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను. ॥

[(రవర్ణే పుంసి) రేఫ (స్స్యాత్ కుత్సితే వాచ్యలిఙ్గకః)]

రేఫః॥, రవర్ణే=రవర్ణమునకు పేరై నపుడు॥పు॥, కుత్సితే=కుత్సితునికి పేరై నపుడు॥త్రి॥, Vile.

॥ ఇతి ఫాన్తాః. ॥

॥ ఫా న్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(అన్తరా భవసత్త్వేఽశ్వే) గన్ధర్వో (దివ్యగాయనే)।

గన్ధర్వః॥పు॥,అన్తరాభవసత్త్వే=అంతరపిశాచము, The soul after death and previous to its being born again; అశ్వే = గుఱ్ఱము, A horse; దివ్యగాయనే=దేవలోకమునందు పాడునట్టి విశ్వావసువు మొదలయినవారు, A celestial musician.

కమ్బు (ర్నావలయేశఙ్ఖే)

కమ్బుః॥పు॥,వలయే=కడియమునకును,A ring; శఙ్ఖే=శంఖమునకును, A couch or shell.

ద్విజిహ్వౌ (సర్పసూచకౌ)॥

ద్విజిహ్వః॥పు॥,సర్ప=సర్పము, A serpent;సూచకే=కొండెగాఁడు, An informer.

పూర్వో (ఽన్యలిఙ్గః ప్రాగాహ పుంబహుత్వేఽపిపూర్వజాన్)।

పూర్వః॥త్రి॥,ప్రాక్=పూర్వదిక్కున నుండునది, Eastern; పూర్వకాలమునందుండునది, Prior;పూర్వాః॥పు,బ॥,పూర్వజాన్ ఆహ=పూర్వులయినపితృపితామహాదులు, Forefathers; పుంబహుత్వేఽపి=పుంలింగబహువచనములయందు వర్తించును,గంధ

ర్వద్విజిహ్వాపూర్వశబ్దములు 'వబయోరభేద' మను టచేత నీబాంతములయందుఁ జెప్పఁబడియెను.

॥ ఇతిబాన్తాః. ॥ ॥ బాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను. ॥

కుమ్భౌ (ఘటేభమూర్ధాంశౌ) — కుమ్భః॥పు॥, ఘట = కడవకును, A jar; ఇభమూర్ధాంశౌ = ఏనుఁగుకుంభస్థలమునకును పేరు, Frontal globe of an elephant's head.

డిమ్భౌతు (శిశు బాలిశౌ)॥ ౨౯౦॥ — డిమ్భః॥పు॥, శిశు=శిశువునకును, A child; బాలిశౌ=మూర్ఖునికిని పేరు, An ignorant man.

స్తమ్భౌ (స్థూణా జడీభావౌ) — స్తమ్భః॥పు॥, స్థూణా=కంబము, Pillar, జడీభావౌ=మ్రాన్పడియుండుట, Insensibility.

శమ్భూ (బ్రహ్మత్రిలోచనౌ) — శమ్భుః॥పు॥, బ్రహ్మ = బ్రహ్మకును, Brahma; త్రిలోచనౌ=శివునికిని పేరు, Siva

(కుక్షి భ్రూణార్భకా) గర్భాః — గర్భః॥ పు॥, కుక్షి = కడుపుకును, The belly; భ్రూణ = కడుపులోని శిశువునకును, A fœtus; అర్భక=బాలునికిని పేరు, A child.

విస్రమ్భః (ప్రణయేఽపిచ)॥ ౨౯౧॥ — విస్రమ్భః॥ పు॥, ప్రణయేచ = పరిచయము, Acquaintance, (అపి) క్రీడాకలహము, Playful dispute; విశ్వాసము, Confidence.

(స్యాద్భేర్యాం) దున్దుభిః (పుంసిస్యాదక్షే) దున్దుభిః (స్త్రియామ్)। — దున్దుభిః॥, భేర్యామ్=భేరికి పేరయినపుడు॥ పు॥, A large drum; అక్షే=పాచికలయందుండు ఇత్తికకు పేరైనపుడు ॥స్త్రీ॥, A die; అక్షమనఁగా పాచికలని కొందఱు.

(స్యాన్మహారజనేక్లీబం) కుసుమ్భం (కరకే పుమాన్)॥ ౨౯౨॥ — కుసుమ్భమ్॥ న॥, మహారజనే = కుసుమపువ్వు, Safflower,॥పు॥కరకే=కమండలము, A water pot.

(క్షత్త్రియేఽపిచ) నాభి (ర్నా) — నాభిః॥ పు॥, క్షత్త్రియే=క్షత్త్రియుఁడు, (అపి) విజిగీషుఁడయినరాజు, An emperor, ॥స్త్రీ॥ బొడ్డు, Navel; ॥స్త్రీ॥ బండికంటినడిమి, Nave of a wheel; ప్రధానము, Chief point; కస్తూరి, Musk.

సురభిర్గవి చ స్త్రియామ్) ।

సురభిః॥సీ॥, గవి = ఆవు, A cow; (చ) ॥పు॥ వసంతఋతువు, Spring; ॥త్రి॥ మంచిపరిమళము గల, Fragrant; మనోహరమైన, Pleasing.

సభా (సంసది సభ్యే చ)

సభా॥సీ॥, సంసది=ఆస్థానము, A hall; సభ్యే= సామాజికుఁడు, One of a company; (చ)సమూహము, An assembly, ద్యూతమందిరము, A gambling-house.

(త్రిష్వధ్యక్షేఽపి) వల్లభః॥ ౨౯౩॥

వల్లభః॥త్రి॥,అధ్యక్షే=అధ్యక్షుఁడు, A superintendent; (అపి) ప్రియమయినది, Beloved

॥ ఇతిభాన్తాః ॥

॥భాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.॥

(కిరణప్రగ్రహౌ) రశ్మీ

రశ్మిః॥ పు॥, కిరణ=కిరణము, A ray of light; ప్రగ్రహౌ=పగ్గము, A rein [కప్ప, A frog.

(కపిభేకౌ) ప్లవఙ్గమౌ।

ప్లవఙ్గమః॥పు॥, కపి=కోఁతి, An ape: భేకౌ

(ఇచ్ఛా మనోభవౌ) కామౌ

కామః॥ పు॥, ఇచ్ఛా=ఇచ్ఛ, Desire; మనోభవౌ=మన్మథుఁడు, Cupid, కామమ్॥న॥=మిక్కిలి, Much.

(శౌర్యోద్యోగౌ) పరాక్రమౌ॥ ౨౯౪॥

పరాక్రమః॥పు॥, శౌర్య=సామర్థ్యమునకును, Power, valour, ఉద్యోగౌ = చేయవలయుపనులం బ్రారంభించుటకును పేరు, Exertion.

ధర్మాః (పుణ్య యమ న్యాయ స్వభావాఽఽచార సోమపాః) ।

ధర్మః॥పు॥, పుణ్య=పుణ్యము, Moral and religious merit, యమ=యముఁడు, న్యాయ=నీతి, Propriety, స్వభావ=స్వభావము, Nature; ఆచార=ఆచారము, Usage; సోమపాః = సోమయాజి [ప] యజ్ఞము, A sacrifice

(ఉపాయపూర్వ ఆరమ్భ ఉపధాచా) ప్యుపక్రమః॥ ౨౯౫॥

ఉపక్రమః॥పు॥, ఉపాయపూర్వఆరమ్భః=ఉపాయము నెఱిఁగి యారంభించుట, Deliberate undertaking with knowledge of means;ఉపధా చ=అమాత్యాదులను పరీక్షించుట,Test of honesty; (అపి)ఇది మొదలని చెప్పుట, Commencement.

(వణిక్పథః పురం వేదో) నిగమో — నిగమః॥ పు॥, వణిక్పథః = అంగడివీథికిని, A market; పురమ్=పట్టణమునకును, A town; వేదః =వేదమునకును పేరు, Holy writ.

(నాగరోవణిక్)। నైగమౌ (ద్వౌ) — నైగమః॥పు॥, నాగరః=పట్టణమునందున్నవాఁడు, A citizen; వణిక్=వర్తకుఁడు, A trader.

(బలే) రామో (నీల చారుసితేత్రిషు)॥ ౨౯౬॥ — రామః॥పు॥, బలే=బలభద్రుఁడు, ॥త్రి॥ నీల=నల్లనిది, Black; చారు=ఒప్పెడిది, Pleasing, సితే=తెల్లనిది, White.

(శబ్దాది పూర్వోవృన్దేఽపి) గ్రామః — గ్రామః॥పు॥, శబ్ద=శబ్దము, ఆది=మొదలయిన శబ్దములు, పూర్వః = పూర్వమందుండునపుడు,బృన్దే=సమూహమునకు పేరు. 'శబ్దగ్రామః-గుణగ్రామః' అని. A multitude; (అపి)ఊరికిని, A village; స్వరసమూహమునకును పేరు, An octave in music.

(క్రాన్తౌచ) విక్రమః। — విక్రమః॥ పు॥, క్రాన్తౌ=ఆక్రమించుటకును, A stride; overcoming; (చ) పరాక్రమమునకును పేరు, Valour.

స్తోమః (స్తోత్రేఽధ్వరే బృన్దే) — స్తోమః॥పు॥, స్తోత్రే=స్తోత్రము, Praise, అధ్వరే=యాగము, A sacrifice; బృన్దే=సమూహము, An assembly.

జిహ్మః (స్తుకుటిలేఽలసే) — జిహ్మః॥పు॥, కుటిలే = వంకరయైనది, Crooked; అలసే=మందమయినది, Slow, lazy.

గుల్మో (రుక్ స్తమ్బసేనాశ్చ) — గుల్మః॥ పు॥, రుక్=గుల్మరోగము, A disease of the spleen; స్తమ్బ=పొద, A bush; సేనాః=సేనావిశేషము, Body of troops consisting of 9 platoons.

జామిః (స్వసృకులస్త్రియోః)॥ ౨౯౭॥ — జామిః[ప్రా]యామిః ॥స్త్రీ॥, స్వసృ=తోడఁబుట్టినది, A sister, కులస్త్రియోః = కులస్త్రీ, A chaste woman; జామి॥ అవ్య॥=ఆలస్యము.

(క్షితి క్షాన్త్యోః) క్ష — క్షమా॥స్త్రీ॥, క్షితి=భూమికిని, The earth; క్షా

మా(యు క్తే)క్షమం (శ క్తే హి తే త్రిషు) । — క్షాంత్యాః=ఓర్పునకును, Patience; ॥న॥యు క్తే=ఉచిత మయినదానికిని, Fit, ॥త్రి॥ శ క్తే = సమర్థునికిని, Able; హి తే=హితునికిని పేరు, Benevolent.

(త్రిషు)శ్యామా (హరి త్కృష్ణౌ) శ్యామా (స్యాచ్ఛారిబా నిశా)॥ ౨౯౭॥ — శ్యామః॥త్రి॥,హరిత్ =పచ్చనిదానికిని, Green; కృష్ణౌ=నల్లనిదానికిని, Black; శ్యామా॥స్త్రీ॥, శారిబా=సుగంధపాలకును, Convolvulus argenteus; నిశా=రాత్రికిని పేరు, Night.

లలామం (పుచ్ఛ పుణ్డ్రాశ్వ భూషా ప్రాధాన్య కేతుషు) । — లలామమ్ [ప]లలామ॥న్,న॥, పుచ్ఛ=తోఁక, A tail; పుణ్డ్ర=తిలకము, A mark on the fore-head; అశ్వ=గుఱ్ఱము, A horse; భూషా=ఆభరణము, An ornament; ప్రాధాన్య = ప్రధానమయినది, Chief; కేతుషు=టెక్కెము, Flag.

సూక్ష్మ (మధ్యాత్మ మప్య) — సూక్ష్మమ్॥ త్రి॥, అధ్యాత్మమ్=పరమాత్మ, The supreme soul, (అపి) స్వల్పమైనది, An atom.

(దౌ ప్రధానే) ప్రథమం (త్రిషు) ౨౯౮॥ — ప్రథమమ్॥త్రి॥, ఆదౌ = మొదటిది, First; ప్రధానే=ముఖ్యమయినది, Chief.

వామా (వల్గు ప్రతీపౌ ద్వౌ) — వామః॥త్రి॥,వల్గు=మనోహరమయినది, Pleasing; ప్రతీపౌ=ప్రతికూలమయినది, Reverse.

వధమా (న్యూనకుత్సి తౌ) । — అధమః ॥త్రి॥, న్యూన= కొదువమైనది, Low, కుత్సితౌ=నిందింపఁబడినది, Vile.

(జీర్ణంచ పరిభు క్తం చ) యాతయామ (మి దం ద్వయమ్)॥ ౩౦౦॥ — యాతయామమ్॥త్రి॥, జీర్ణంచ=చివికినది, Old; పరిభు క్తంచ=అనుభవింపఁబడినది, Used.

ఇతిమాన్తాః. — మాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(తురఙ్గగరుడౌ) తార్క్ష్యః — తార్క్ష్యః॥పు॥, తురంగ = గుఱ్ఱమునకును, A horse; గరుడౌ=గరుడునికిని పేరు, Garuda.

(నిలయాపచయౌ)క్షయః — క్షయః॥పు॥, నిలయ=ఇంటికిని, A house; అపచయౌ=నాశమునకును పేరు, Destruction.

శ్వశుర్యౌ (దేవరశ్యా — శ్వశుర్యః॥ పు॥, దేవర = మగనితోడఁబుట్టిన

లౌ) — వాఁడు, Husband's brother; శ్యాలౌ=ఆలితోడఁ బుట్టినవాఁడు, Wife's brother.

భ్రాతృవ్యౌ భ్రాతృజద్విషౌ॥ ౩౦౧॥ — భ్రాతృవ్యః ॥పు॥, భ్రాతృజ = తోడఁబుట్టినవానికొడుకు, Brother's son; ద్విషౌ=పగవాఁడు, An enemy.

పర్జన్యౌ (రసదబ్దేన్ద్రౌ) — పర్జన్యః॥పు॥, రసత్ =ఉఱుముచున్న, అబ్ద=మేఘము,A thunder-cloud; ఇన్ద్రౌ=ఇంద్రుఁడు,Indra.

(స్యా) దర్యః (స్వామివైశ్యయోః)। — అర్యః॥ పు॥, స్వామి=ప్రభువు, Master; వైశ్యయోః=వైశ్యుఁడు, Vysia.

తిష్యః (పుష్యే కలియుగే) — తిష్యః॥పు॥, పుష్యే= పుష్యనక్షత్రమునకును, కలియుగే=కలియుగమునకును పేరు.

పర్యాయో (ఽవసరే క్రమే) ॥ ౩౦౨॥ — పర్యాయః॥పు॥, అవసరే=అవసరము, Opportunity; క్రమే=వరుస, Succession.

ప్రత్యయో (ఽధీనశపథ జ్ఞాన విశ్వాస హేతుషు । రన్ధ్రేశబ్దే)ఽ — ప్రత్యయః॥పు॥, అధీన=అధీనము,Subjection; శపథ=శపథము, Oath, జ్ఞాన= తెలివి,Knowledge; విశ్వాస=విశ్వాసము, Trust; హేతుషు= హేతువు, Cause, రన్ధ్రే=అవకాశము, A hole; శబ్దే=కృత్తద్ధితములు మొదలగుప్రత్యయము, An affix.

(థా)నుశయో(దీర్ఘద్వేషానుతాపయోః) ౩౦౩॥ — అనుశయః॥పు॥, దీర్ఘద్వేష=దీర్ఘద్వేషము, An old enmity; అనుతాపయోః = పశ్చాత్తాపము, Repentance.

స్థూలోచ్చయ (స్త్వసాకల్యే గజానాం మధ్యమేగతే) । — స్థూలోచ్చయః॥పు॥, అసాకల్యే=సంపూర్ణము గాకుండుట, Incompleteness ; గజానామ్=ఏనుఁగులయొక్క, మధ్యమే=నడితరమయిన, గతే=(తీవ్రమును మందమును కాని) గమనము, An elephant's middle pace.

సమయా (శ్శపథాఽచార కాల సిద్ధాన్త సంవిదః)॥ ౩౦౪॥ — సమయః॥ పు॥ ౧, శపథ=శపథము, An oath; ఆచార = ఆచారము, Usage; కాల = కాలము, Time; సిద్ధాన్త = సిద్ధాన్తము, Demonstrated

conclusion; సంవిదః=జ్ఞానము; సంకేతము (convention) మొదలయినది.

(వ్యసనా న్యశుభం దైవం విపది) త్వనయా (స్త్రియః)।

అనయః॥పు॥, వ్యసనాని= జూదము మొదలైన సప్తవ్యసనములు, Vice; అశుభం దైవమ్= పూర్వమునం జేసిన యశుభకర్మము, Ill fortune; విపత్ = ఆపద, Calamity.

అత్యయో (ఽతిక్రమే కృచ్ఛ్రే దోషే దణ్డే ఽప్యథ)

అత్యయః॥ పు॥, అతిక్రమే = అతిక్రమించుట, Transgression; కృచ్ఛ్రే = దుఃఖము, Distress; దోషే=దోషము, Fault. దణ్డే=దండము, Punishment; (అపి) నాశము, Destruction.

(థాఽఽపది॥30౫॥ యుద్ధాయత్యోః) స్సంపరాయః

సంపరాయః ॥ పు॥, ఆపది=ఆపద, Calamity, యుద్ధ=యుద్ధము, War, ఆయత్యోః=భవిష్యత్కాలము, Futurity.

పూజ్య(స్తు శ్వశురే ఽపి చ)।

పూజ్యః॥పు॥, శ్వశురే చ=మామ, Father-in-law; (అపి) పూజార్హుఁడు, Respectable.

(పశ్చాదవస్థాయిబలం సమవాయశ్చ) సన్నయః॥ 30౬॥

సన్నయః॥పు॥, పశ్చాత్ అవస్థాయి బలమ్= సేనకు వెనుకనుండుదుము దారిపోఁజు, Rear guard; సమవాయః= సమూహము, Multitude.

(సఙ్ఘాతే సన్నివేశే చ) సంస్త్యాయః

సంస్త్యాయః॥పు॥ సఙ్ఘాతే=సమూహము, Assemblage; సన్నివేశే=ఊరిచుట్టునుండు బయలు, Vicinity; (చ) గృహము, A house.

ప్రణయాః (స్త్వమీ విస్రమ్భ యాచ్ఞా ప్రేమాణః)

ప్రణయః॥పు॥, విస్రమ్భ=పరిచయము, Acquaintance; యాచ్ఞా=అడుగుట, Solicitation; ప్రేమాణః=ప్రేమ, Affection.

(విరోధేఽపి) సముచ్ఛ్రయః॥ 30౭॥

సముచ్ఛ్రయః॥పు॥విరోధే=వైరము, Enmity; (అపి) పొడవు, Elevation.

విషయో (యస్య యో జ్ఞాత స్తత్ర శబ్దాదికేష్వపి)

విషయః॥పు॥, యస్య=ఎవనికి, యః=ఏది, జ్ఞాతః=పరిచయము చేయఁబడునో, తత్ర= అది, Subject matter; శబ్దాదికేషు = శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములు, Object of sense; (అపి) దేశము, Country.

(నిర్యాసేఽపి) కషాయో(ఽస్త్రీ) — కషాయః॥పుం॥,నిర్యాసే=కషాయము,Infusion; (అపి)ఒగరు, Astringent taste;మైపూఁత, Smearing, perfume.

(సభాయాంచ) ప్రతిశ్రయః॥ ౩౦౭॥ — ప్రతిశ్రయః॥పు॥,సభాయామ్=సభ, Assembly; (చ) ఉనికిపట్టు, Refuge; గృహము, House.

ప్రాయో (భూమ్న్యన్తగమనే) — ప్రాయః ॥పు॥, భూమ్ని = బాహుళ్యము, Frequency; అన్తగమనే =మరణార్థమై యాహారము లేకయుండుట, Starving oneself to death; ఇదికాక సమాసమునం దుత్తరపదమయి సదృశార్థమగును, Similar.

మన్యు (ర్దైన్యే క్రతౌ క్రుధి)। — మన్యుః॥పు॥;దైన్యే= దైన్యము, Distress; క్రతౌ=యజ్ఞము, Sacrifice, క్రుధి=కోపము, Anger.

(రహస్యోపస్థయో) ర్గుహ్యం — గుహ్యమ్॥త్రి॥, రహస్య = దాఁచఁదగినది, A secret; ॥న॥ ఉపస్థయోః=స్త్రీపురుషగుహ్యావయవము,Privy part, ॥పు॥ తాఁబేలు, Tortoise.

సత్యం (శపథతథ్యయోః)॥ ౩౦౮॥ — సత్యమ్॥న॥, శపథ=ఆన, An oath; ॥త్రి॥తథ్యయోః = నిజము, Truth; యుగభేదలోకభేదములకును పేరనికొందఱు.

వీర్యం (బలేప్రభావే చ) — వీర్యమ్॥న॥,బలే=సత్తువ, Animal strength;ప్రభావే=ద్రవ్యశక్తి, Dignity; (చ)రేతస్సు, Semen virile; తేజస్సు, Splendour.

ద్రవ్యం (భవ్యేగుణాశ్రయే)। — ద్రవ్యమ్॥న॥,భవ్యే=మంచిపదార్థము,Substance; గుణాశ్రయే= గుణాశ్రయమైనవస్తువు, The substratum of qualities; భవ్యుఁడనఁగా భాగ్యసంపన్నుఁడనియు యోగ్యుఁడనియు కొందఱు. wealthy, right.

ధిష్ణ్యం (స్థానే గృహే భేఽగ్నౌ) — ధిష్ణ్యమ్॥న॥,స్థానే=తావునకును, A place; గృహే = ఇంటికిని, House; భే = నక్షత్రమునకును, An asterism; ॥పు॥అగ్నౌ=అగ్నికిని పేరు.

భాగ్యం (కర్మ శుభాశుభమ్) ॥ ౩౦౦॥ భాగ్యమ్॥ న॥, శుభాశుభమ్=శుభమును అశుభమునైన, కర్మ = కర్మమునకు పేరు, Destiny; good luck; ill fate.

(కశేరుహేమ్నో)ర్గాఙ్గేయం గాఙ్గేయమ్॥ న ॥ ౧, కశేరు = తామరకలువ మొదలయినదాని దుంపకును, A pignut; హేమ్నః=బంగారమునకును పేరు, Gold.

విశల్యా (దన్తికాఽపిచ) విశల్యా॥స్త్రీ॥౧, దన్తికాచ = దంతిచెట్టునకును, (అపి) పాపరచెట్టునకును, తఱిగొట్టు చెట్టునకును, నాఁగేటిచాలికూరకును పేరు.

వృషాకపాయీ (శ్రీగౌర్యోః) వృషాకపాయీ॥స్త్రీ॥౧, శ్రీ=లక్ష్మికిని, గౌర్యోః= పార్వతికిని పేరు.

రభిఖ్యా (నామ శోభయోః)॥ ౩౧౧॥ అభిఖ్యా॥స్త్రీ॥౧, నామ= నామధేయమునకును, Name; శోభయోః= కాంతికిని పేరు, Beauty.

శిక్షా పూజనం సంప్రధారణమ్। ఉపాయః కర్మ చేష్టాచ చికిత్సాచనవ) క్రియాః॥ ౩౧౨॥ క్రియా॥ స్త్రీ॥౧, ఆరమ్భః=ఉద్యోగము, Beginning; నిష్కృతిః = ప్రాయశ్చిత్తము, Atonement; శిక్షా=శిక్ష, Instruction; పూజనమ్ =పూజనము, Worship, సంప్రధారణమ్ = వ్యవహారమునందు నిశ్చయమునుబుట్టించులిఖితసాక్ష్యాదులు, Judicial investigation; ఉపాయః=ఉపాయము, Expedient, కర్మ=వ్యాపారము, Act; చేష్టా=బుద్ధిపూర్వక వ్యాపారము, Practice; చికిత్సా=చికిత్స, Remedy; నవ=ఈతొమ్మిదింటికిపేరు, (చ) ధాత్వర్థము మొదలయినది, A verb.

ఛాయా (సూర్యప్రియా కాన్తిః ప్రతిబిమ్బమనాతపః)। ఛాయా॥స్త్రీ॥౧,సూర్యప్రియా=సూర్యునిభార్య; కాన్తిః=కాంతి,Beauty; ప్రతిబిమ్బమ్=ప్రతిబింబము, Reflected image; అనాతపః=నీడ, Shade.

కక్ష్యా (ప్రకోష్ఠే హర్మ్యాదేః కాఞ్చ్యాం మధ్యేభబన్ధనే)॥ ౩౧౩॥ కక్ష్యా॥ స్త్రీ ॥ ౧, హర్మ్యాదేః = మేడలు మొదలయిన రాజగృహములయొక్క, ప్రకోష్ఠే =అంతరువులు, *Enclosure of an edifice ; కాఞ్చ్యామ్=

* A rope round an elephant's body.	మొలనూలు, A string of bells, మధ్యేభబన్ధనే*=ఏనుఁగునడుమునఁ గట్టుమోకు,
కృత్యా (క్రియా దేవతయో స్త్రిషు భేద్యే ధనాదిభిః)। * Seduced from an alliance.	కృత్యా॥సీ॥,క్రియా= చేయుట, An act; దేవతయోః= దేవతావిశేషము, A certain deity, ॥త్రి॥ ధనాదిభిః=ధనాదులచేత,భేద్యే*= లోఁబఱచుకోనందగిన పరరాష్ట్రరాజులు మొదలయినవారు.
జన్యం (స్యాజ్జనవాదే ఽపి)	జన్యమ్॥త్రి॥, జనవాదే=లోకాపవాదము, A rumour; (అపి) యుద్ధము, ॥పు॥ పెండ్లికొడుకు చెలికాండ్రు, Bride's attendants, పెండ్లికొమారితభృత్యాదులు, Bridegroom's companions, తండ్రి, Father.
జఘ (న్యోఽన్త్యేఽధమేఽపిచ)॥ ३०४॥	జఘన్యః ॥త్రి॥, అన్త్యే=వెనుకఁబుట్టినవాఁడు, Last, అధమేచ = అధముఁడు, Worst, lowest; (అపి) శిశ్నము, The penis.
(గర్హ్యాధీనౌచ) వక్తవ్యౌ	వక్తవ్యః॥త్రి॥, గర్హ్యే = కుత్సితుఁడు, Reprehensible; అధీనే = చెప్పినట్టుచేయువాఁడు, Dependent; (చ)పలుకందగినశబ్దము,Fit to be said.
కల్యౌ (సజ్జ నిరామయౌ)।	కల్యః॥త్రి॥, సజ్జ=సంపాదింపంబడినది, Ready; నిరామయే=రోగములేనిది, Healthy.
(ఆత్మవాననపేతో ఽర్థా) దర్థ్యౌ	అర్థ్యః॥త్రి॥, ఆత్మవాన్ = ఎఱుకగలవానికిని, Intelligent, అర్థాత్ = అర్థమువలన, అనపేతః = ఎడఁబాయనివానికిని పేరు, Wealthy.
పుణ్యం (తుచార్వపి)॥ ३०५॥	పుణ్యమ్॥న॥, చారు= ఒప్పెడిదానికిని, Pleasing; (అపి) సుకృతమునకును పేరు, A good action.
రూప్యం (ప్రశస్తరూపేఽపి)	రూప్యమ్॥ త్రి॥, ప్రశస్తరూపే=సౌందర్యముగలదానికిని, Beautiful; ॥న॥ముద్రవేసినబంగారునకును వెండికిని పేరు, Gold or silver coin.
వదాన్యో (వల్గువాగ	వదాన్యః॥త్రి॥, వల్గువాక్ = లెస్సగామాటలాడు

షి) । వాఁడు, Eloquent; (అపి) దాత, Generous.

(న్యాయ్యేఽపి) మధ్య మధ్యః॥త్రి॥,న్యాయ్యే=ఉచితమయినది, Just, reasonable, (అపి) ॥న్న॥ నడుము, Middle.

స్సామ్యం (తుసున్దరే సోమదైవతే)॥ ౩౧౬॥ సౌమ్యమ్॥త్రి॥,సున్దరే=ఒప్పెడునది,Handsome; సోమదైవతే=సోముఁడు దేవతగాఁగలహవిస్సూక్తములు, Sacred to the moon.

ఇతియాన్తాః. యాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(నివహావసరౌ)వారౌ వారః॥పు॥, నివహా=సమూహము, Multitude; అవసరౌ=అవసరము, Occasion.

సంస్తరౌ (ప్రస్తరాధ్వరౌ) । సంస్తరః॥పు॥, ప్రస్తర = దర్భాదులచేతఁ జేయఁబడినపాన్పు, A bed of grass or bark, అధ్వరౌ=యజ్ఞము, A sacrifice.

గురూ (గీష్పతిపిత్రాద్యౌ) A spiritual teacher. గురుః॥పు॥,గీష్పతి=బృహస్పతి,Jupiter,పిత్రాద్యౌ=తండ్రిమొదలైనపూజ్యులు, A parent or other venerable relative, భారవస్తువు, Heavy, great.

ద్వాపరౌ (యుగసంశయౌ)॥ ౩౧౭॥ ద్వాపరః॥పు॥, యుగ=మూఁడవయుగము, The third age; సంశయౌ=సంశయము, Doubt.

ప్రకారౌ (భేద సాదృశ్యే) ప్రకారః॥పు॥, భేద=భేదమునకును, Difference; సాదృశ్యే=పోలికకును పేరు, Similitude

ఆకారౌ (ఇఙ్గితాకృతీ) । ఆకారః॥పు॥,ఇఙ్గిత=అభిప్రాయసూచకమయినచేష్ట, Hint, ఆకృతీ=అభిప్రాయసూచకమయిన ముఖతాగాదివికారము, Expression of the face; form.

కింశారూ (ధాన్యశూకేషూ) కింశారుః॥పు॥, ధాన్యశూక=వరిముల్లు, Beard of corn; ఇషూ=బాణము, An arrow.

మరూ (ధన్వ ధరాధరౌ) ॥ ౩౧౮॥ మరుః॥పు॥, ధన్వ=నిర్జలభూమి, A country void of water; ధరాధరౌ=పర్వతము, A mountain.

అద్రయో (ద్రుమశైలార్కాః) అద్రిః॥పు॥, ద్రుమ=వృక్షము, A tree; శైల=పర్వతము, A mountain; అర్కాః=సూర్యుఁడు, The sun.

(స్త్రీస్తనాబ్దౌ) పయోధరౌ।	పయోధరః ॥ పు ॥, స్త్రీస్తన = స్త్రీస్తనము, A woman's breast ; అబ్దౌ=మేఘము, A cloud.
(ధ్వాన్తారిదానవా) వృత్రా	వృత్రః॥పు॥,ధ్వాన్త=చీఁకటి, Darkness;అరి=శత్రువు, A foe; దానవాః=వృత్రాసురుఁడు.
(బలి హస్తాంశవః) కరాః॥ ౩౧౯॥	కరః॥పు॥,బలి=అప్పనము, Tax; హస్త=చేయి, Hand; అంశవః=కిరణము, Ray of light.
ప్రదరా (భఙ్గ నారీరుగ్బాణా)	ప్రదరః॥ పు॥,భఙ్గ=విఱుచుట, Splitting ; నారీరుక్ = స్త్రీలయొక్క రక్తస్రావవ్యాధి, Excess of menstiuation, బాణాః=అమ్ము, An arrow.
అస్రాః (కచాఅపి)	అస్రః [పా] అస్రః॥పు॥,కచాః = వెంట్రుకలు, Hair; (అపి) ॥న॥ నెత్తురు, Blood, కన్నీళ్లు, A tear.
గౌః కాలేఽ ప్యశ్మశ్రుర్నా చ) తూబరః॥ ౩౨౦॥	తూబరః॥పు॥,కాలే=కాలమునందు,అజాతశృఙ్గః=కొమ్ములురాని, గౌః=ఎద్దునకును, A hornless bull; అశ్మశ్రుః=గడ్డముమీసమురాని పురుషునికిని పేరు, A beardless man.
(స్వర్ణేఽపి) రాః	రాః॥ఐ,పు॥,స్వర్ణే = బంగారు, Gold, wealth; (అపి) పదార్థము, Property.
పరికరః (పర్యఙ్క పరివారయోః)।	పరికరః॥పు॥, పర్యఙ్క=మంచము, A bed; పరివారయోః=పరివారము, A dependent.
(ముక్తాశుద్ధౌ చ) తార (స్స్యాత్)	తారః ॥పు॥, ముక్తాశుద్ధౌ = ముత్యాలశుద్ధి, Elegance of a pearl; (చ) ॥సీ॥నక్షత్రము,A star; కనుగ్రుడ్డు, The pupil of the eye; ॥త్రి॥ గొప్పధ్వని, A high note.
శారో (వాయౌ సతు త్రిషు ॥ ౩౨౧ ॥ కర్బురే)	శారః॥౧, వాయౌ=వాయువునకు పేరయినపుడు, ॥పు॥, Air; కర్బురే=నానావర్ణములుగలదానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥, Variegated.
(ఽథ ప్రతిజ్ఞాఽఽజి సంవిదాపత్సు) సఙ్గరః।	సఙ్గరః॥ పు॥,ప్రతిజ్ఞా=ప్రతిజ్ఞ, Promise; ఆజి యుద్ధము, సంవిత్ =క్రియానిశ్చయము, Bargain; ఆపత్సు=ఆపద, Calamity.

(వేదభేదేగుప్తవాదే మన్త్రః) మన్త్రః॥పు॥ వేదభేదే= గాయత్ర్యాది వేదమంత్రములు, ... ers of the Vedas; గుప్తవాదే= రహస్యాలోచనము, Secret consultation.

మిత్రో (రవావపి) మిత్రః॥పు॥,రవౌ = సూర్యునికిని, The sun, ౩౨౨॥ (అపి)॥న॥ చెలికానికిని పేరు, A friend.

(మఖేషు యూపఖణ్డేఽపి) స్వరు స్వరుః॥పు॥,మఖ=యజ్ఞము,A sacrifice; ఇషు=బాణము, An arrow; యూపఖణ్డే= యూపస్తంభముయొక్క తునుక, A piece of sacrificial post; (అపి) వజ్రాయుధము, Thunderbolt

(ర్గుహ్యే) ష్యవస్కరః। అవస్కరః॥పు॥,గుహ్యే=స్త్రీపురుషుల గుహ్య ప్రదేశము, Privy part, (అపి) మలము, Excrement, కడవయడుగు అంట్లు, Sweepings.

ఆడమ్బర (స్తూర్యరవే గజేన్ద్రాణాంచగర్జితే)॥ ౩౨౩॥ ఆడమ్బరః॥పు॥,తూర్యరవే=వాద్యధ్వని, Noise of trumpets; గజేన్ద్రాణామ్= ఏనుగులయొక్క, గర్జితే=గర్జనము, Roaring of large elephants; (చ) సంరంభము, Making a show.

అభిహారో (ఽభియోగేచ చౌర్యే సన్నహనేఽపిచ)। అభిహారః॥పు॥,అభియోగే=అపకారము చేయుటకొఱకు నెదిరించి యాక్రమించుట, A brisk assault, చౌర్యే=దొంగిలించుట, Robbery; సన్నహనే=ఆయత్తపడుట, Preparation.

(స్యాజ్జఙ్గమే) పరీవారః (ఖడ్గకోశే పరిచ్ఛదే)॥ పరీవారః॥పు॥,జఙ్గమే=పరిజనము,An attendant, ఖడ్గకోశే=కత్తియొఱ, A scabbard; పరిచ్ఛదే=ఛత్రచామరాద్యుపకరణము, The insignia of dignity.

విష్టరో (విటపీదర్భముష్టిఃపీఠాద్య మాసనమ్) విష్టరః॥పు॥,విటపీ=వృక్షము, A tree; దర్భముష్టిః=దర్భపిడికెలి, A handful of sacred grass;పీఠాద్యంఆసనమ్=పీటమొదలైన యాసనము,A stool.

(ద్వారిద్వాస్థే) ప్రతీహారః (ప్రతీహార్యప్యనన్తరే)॥ ౩౨౪॥ ప్రతీహారః॥పు॥,ద్వారి=వాకిలి, A door; ద్వాస్థే = వాకిటి కావలివాఁడు, A porter; ప్రతీహారీ ॥ న్ ॥ - అనియు రూపముగలదు, వాకిలిగా

చుస్త్రీకి, ప్రతిహారీ॥స్త్రీ॥ అని పేరు, A female porter.

(విపులేనకులే విష్ణౌ)బభ్రు(ర్నా పిఙ్గలే త్రిషు) ।

బభ్రుః॥ పు॥, విపులేనకులే = గొప్పముంగిస, A large ichneumon; విష్ణౌ = విష్ణువు, Vishnu, ॥త్రి॥ పిఙ్గలే=పచ్చనిది, Tawny.

సారో (బలే స్థిరాంశే చ న్యాయ్యే క్లీబం వరే త్రిషు)॥ ౩-౨౬॥

సారః॥పు॥, బలే=సత్తువ, Strength; స్థిరాంశే =స్థిరాంశము, Essence,॥న॥న్యాయ్యే=యుక్తము Propriety, (చ) మెదడు, Marrow, ॥త్రి॥ వరే = శ్రేష్ఠము, Excellent.

దురోదరో (ద్యూతకారే పణే ద్యూతే దురోదరమ్) ।

దురోదరః॥ పు॥, ద్యూతకారే = జూదమాడువాఁడు, A gamester, ॥న॥పణే=పందెము,A stake, ద్యూతే=జూదము, Gaming.

(మహారణ్యే దుర్గపథే) కాన్తారం (పున్నపుంసకమ్)॥ ౩-౨౭॥

కాన్తారమ్॥ ప్న॥, మహారణ్యే = దొడ్డయడవి, A forest; దుర్గపథే = పోవశక్యముకాని త్రోవ, A difficult road.

మత్సరో (ఽన్యశుభద్వేషే. తద్వత్కృపణయోస్త్రిషు) ।

మత్సరః॥పు॥, అన్యశుభద్వేషే. = పరులమేలు చూడఁజాలమికిని, Envy; ॥త్రి॥ మత్సరముగలవానికిని, Envious; కృపణునికిని పేరు, Niggardly.

(దేవాద్వృతే) వర (శ్శ్రేష్ఠే త్రిషు క్లీబే మనాక్ప్రియే)॥ ౩-౨౮॥

వరః॥పు॥, దేవాత్ వృతే = దేవతలవలనఁబొందఁబడినయభీష్టము, A boon; ॥త్రి॥ శ్రేష్ఠే=శ్రేష్ఠవస్తువు, Excellent; మనాక్ప్రియే = ఇంచుకంతప్రియమయినది, A little approved; అపుడు॥అవ్య॥

(వంశాఙ్కురే) కరీరో (ఽస్త్రీ తరుభేదే ఘటే చ నా)।

కరీరః॥ప్న॥, వంశాఙ్కురే= వెదురుకొమ్మ,Shoot of a bamboo; ॥పు॥ తరుభేదే = వెణుతురుచెట్టు, ఘటే=కడవ, A jar.

(నా చమూజఘనే హస్తసూత్రే) ప్రతిసరో (ఽస్త్రియామ్)॥ ౩-౨౯॥

ప్రతిసరః॥పు॥,చమూజఘనే= సేనవెనుకదిక్కు, Rear-guard, ॥ప్న॥ హస్తసూత్రే= పెండ్లిలోఁగట్టు కంకణపుదారము, A string worn on the wrist at wedding.

(యమానిలేన్ద్ర చ

హరిః॥పు॥,యమ = యమునికిని, అనిల=వాయు

ద్రాశ్వర్క విష్ణు సింహాంశు వాజిషు । శుకాహికపిభే కేషు) హరి (ర్నాకపిలే త్రిషు॥ 330॥ — వునకును, ఇన్ద్ర=ఇంద్రునికిని, చన్ద్ర=చంద్రునికిని, అర్క=సూర్యునికిని, విష్ణు=విష్ణువునకును, సింహ=సింహమునకును, అంశు=కిరణమునకును, వాజిషు=గుఱ్ఱమునకును, శుక=చిలుకకును, అహి=పామునకును, కపి=కోఁతికిని, భేకేషు=కప్పకును;॥ త్రి॥ కపిలే=బంగారుచాయ గలదానికిని పేరు, Tawny.

శర్కరా (కర్పరాంశే — శర్కరా॥స్త్రీ॥, కర్పరాంశే= పెంకు, Potsherd; (అపి) మొరపనేల, Soil abounding in stony nodules; పంచదార, Candied sugar.

యాత్రా (స్యాద్యాపనే గతౌ)। — యాత్రా॥స్త్రీ॥, యాపనే=భోజనము మొదలైన వర్తనము, Livelihood; గతౌ=గమనము, Travelling.

ఇరా (భూ వాక్సురా ఽప్సుస్యాత్) — ఇరా॥స్త్రీ॥, భూ=భూమి, The earth; వాక్=వాక్కు, Speech, సురా=మద్యము, Ardent spirit; అప్సు=నీళ్లు, Water.

తన్ద్రీ (నిద్రా ప్రమీలయోః)॥ 331॥ — తన్ద్రీ[పా]తన్ద్రా॥స్త్రీ॥, నిద్రా=నిద్ర, Drowsiness; ప్రమీలయోః=ఒడలెఱుంగకుండుట, Lassitude.

ధాత్రీ (స్యాదుపమాతాఽపి క్షితి ర ప్యామలక్యపి)। — ధాత్రీ॥స్త్రీ॥, ఉపమాతా= దాది, A nurse; క్షితిః=భూమి, The earth; ఆమలకీ = ఉసిరికచెట్టు, An emblic myrobalan.

క్షుద్రా (వ్యఙ్గా నటీ వేశ్యా సరఘా కణ్టకారికా॥ 332॥ త్రిషు క్రూరేఽధమేఽల్పే ఽపి) క్షుద్రం — క్షుద్రా॥స్త్రీ॥, వ్యఙ్గా=అంగహీనురాలు, A crippled woman; నటీ=నాట్యమాడు స్త్రీ, A dancing girl; వేశ్యా=వేశ్య, A whore; సరఘా=తేనెటీఁగ, A bee; కణ్టకారికా=వాకుడుచెట్టు, An egg-plant; ॥త్రి॥ క్రూరే=క్రూరుఁడు, Cruel; అధమే=అధముఁడు, Low; అల్పే=కొంచెమైనది, Trifling; (అపి) కృపణుఁడు, Miserly.

మాత్రా(పరిచ్ఛదే।అల్పేచపరిమాణేచ) మా — మాత్రా॥ స్త్రీ॥, పరిచ్ఛదే=పరివారము, Requisites; అల్పే = కొంచెము, A little; పరిమాణే = కొలఁది, Quantity; (చ) అక్షరావయవము ॥న॥

*Half a short syllable.

త్రం (కార్త్స్న్యే౽వ ధారణే)॥ 333॥ త్రేస్న్యే=సకలము, The whole; అవధారణే=నిశ్చయము, Only.

(ఆలేఖ్యా ౽ శ్చర్య యో) శ్చిత్రం చిత్రమ్॥న॥, ఆలేఖ్య=చిత్తరువు, Painting; ఆశ్చర్యయోః=అద్భుతము, Wonder.

కలత్రం (శ్రోణిభార్య యోః) కలత్రమ్॥న॥, శ్రోణీ=పిఱుఁదు, The hip and loins; భార్యయోః=పెండ్లము, A wife.

(యోగ్యభాజనయోః) పాత్రం పాత్రమ్॥న॥, యోగ్య=యోగ్యుఁడు, Capable; భాజనయోః=భోజనపాత్రము, A vessel; నద్యాదుల రెండుదరులనడుము, The channel of a river.

పత్త్రం (వాహనపక్ష యోః)॥ 334॥ పత్త్రమ్॥ న॥, వాహన = వాహనము, A vehicle; పక్షయోః=ఱెక్క, A wing.

(నిదేశ గ్రన్థయో) శ్శాస్త్రం శాస్త్రమ్॥న॥, నిదేశ=ఆజ్ఞ, Command; గ్రన్థయోః=వ్యాకరణాదిగ్రంథములు, Institutes of a science

శస్త్ర (మాయుధలోహయోః శస్త్రమ్॥న॥, ఆయుధ=ఆయుధము, A weapon; లోహయోః=లోహము, Iron.

(స్యా జ్జటా ౽ంశుక యో) ర్నేత్రం నేత్రమ్॥న॥, జటా=చెట్టువేరు, Root of a tree; అంశుకయోః=వెలిపట్టు చీర, Wove silk bleached; ఇదిగాక కంటికిని పేరు, An eye; The rope of a churn.

క్షేత్రం (పత్నీ శరీర యోః)॥ 335॥ క్షేత్రమ్॥న॥, పత్నీ=పెండ్లము, A wife; శరీరయోః=దేహము, Body; మడి, A field, సిద్ధస్థానము, A holy spot.

(ముఖాగ్రే క్రోడహలయోః) పోత్రం పోత్రమ్॥ న॥, క్రోడహలయోః ముఖాగ్రే=పందిమూతి, Snout of a hog; నాఁగేటికొన, Fore-part of a plough.

గోత్రం (తునామ్ని చ)। గోత్రమ్॥న॥, నామ్ని=నామధేయము, Name; (చ) కులము, Family, race; ద్రవ్యము, Wealth; ॥పు॥ పర్వతము, Mountain; ॥ స్త్రీ ॥ భూమి, The earth; గోసమూహము, A herd of kine.

సత్త్ర (మాచ్ఛాదనే యజ్ఞే సదాదానే వనేః పిచ)॥ 33౬॥ సత్త్రమ్॥న॥, ఆచ్ఛాదనే=గృహము, A house, covering; యజ్ఞే=యజ్ఞవిశేషము, Sacrifice; సదా దానే=ఎడతెగని యీవి, Liberality; వనేచ=వనము, A forest; (అపి) డంభము, Fraud.

అజిరం (విషయే కాయే) అజిరమ్॥న॥, విషయే=శబ్దాదివిషయము, Object of perception, కాయే=శరీరము, Body; (అపి) ముంగిలి, A court-yard; వాయువు, Wind.

వ్యమ్బరం (వ్యోమ్ని వాససి) అమ్బరమ్॥న॥, వ్యోమ్ని = ఆకాశము, The sky; వాససి=వస్త్రము, Apparel.

చక్రం (రాష్ట్రేఽప్య) చక్రమ్॥న॥, రాష్ట్రే=దేశము, Realm; (అపి) సైన్యము, An army; బండికన్ను, Wheel; సుడిగుండము, Whirlpool, కుమ్మరసాన, A potter's wheel; ఆయుధవిశేషము, A sharp discus; ॥పు॥ చక్రవాకపక్షి, A ruddy goose; సమూహము, Multitude.

-క్షరం (తు మోక్షేఽపి) అక్షరమ్॥న॥, మోక్షే=మోక్షము, The final beatitude, (అపి) అకారాదివర్ణము, A letter; పరబ్రహ్మ, The supreme soul.

క్షీర (మప్సు చ)॥ 33౭॥ ...రమ్॥న॥, అప్సు=నీళ్లు, Water; (చ) పాలు, Milk.

(స్వర్ణేఽపి) భూరి చన్ద్రౌ (ద్వౌ) భూరి॥న॥, స్వర్ణే=బంగారము, Gold; (అపి)॥త్రి॥ బహుళము, Numerous చన్ద్రః॥పు॥, బంగారము (అపి) చంద్రుఁడు, కర్పూరము, Camphor; జలము, Water.

(ద్వారమాత్రేఽపి) గోపురమ్। గోపురమ్॥న॥, ద్వారమాత్రే=వాకిలిమాత్రము, Door, (అపి) పట్టణపువాకిలి, A town gate; తుంగముస్తలు, Cyperus grass.

(గుహాదమ్భౌ) గహ్వరే (ద్వే) గహ్వరమ్॥న॥, గుహా = గుహ, A cavern; దమ్భౌ=కపటము, Pride, fraud.

(రహో౽న్తిక) ముప హ్వరే॥౩౩౮॥	ఉపహ్వరమ్ ॥ న ॥ ౧, రహః = ఏకాంతము, Solitude, అన్తికమ్=సమీపము, Near.
(పురో౽ధిక ముప) ర్యగ్రా	అగ్రమ్॥౧,పురః=ముందర, Front; అధికమ్=అధికము, Much; ఉపరి=మీఁద, Top; ॥త్రి॥ ప్రధానము, Chief; ॥ న॥ గ్రాసచతుష్టయ ప్రమాణము యినభిక్ష, Four mouthfuls, కొన, Extremity.
(ణ్యగారే నగరే) పురమ్ । మన్దిరం(చా	పురమ్-మన్దిరమ్॥ న॥ ౨, అగారే = ఇంటికిని, A house, పట్టణమునకును, A town.
ధ)రాష్ట్రో (౽స్త్రీ విషయే స్యాదుపద్రవే)॥	రాష్ట్రః॥పు॥,విషయే=దేశమునకును,Country, ఉపద్రవే=ఉపద్రవమునకును, Calamity.
దరో (౽స్త్రియాం భయే శ్వభ్రే)	దరః॥పు॥, భయే=భయమునకును, Fear; శ్వభ్రే=గుంటకును, A hole in the ground; ఇంచుకంత యను నర్థమునందు ॥అవ్య॥ A little.
వజ్రో(౽స్త్రీ హీరకే పవౌ)।	వజ్రః॥ పు॥, హీరకే = వజ్రమను రత్నము, Diamond; పవౌ=వజ్రాయుధము, Thunderbolt.
తన్త్రం (ప్రధానే సిద్ధాన్తే సూత్రవాయే పరిచ్ఛదే)॥ ౩౪౦॥	తన్త్రమ్॥ న॥ ప్రధానే= ప్రధానుఁడు, Chief; సిద్ధాన్తే=సిద్ధాంతము, Right conclusion, సూత్రవాయే=నూలిపడుగు, A weaver's batten; పరిచ్ఛదే=పరివారము, Dependants.
ఔశీర (శ్చామరే దణ్డే) - ప్యౌశీరం (శయనాసనే)।	ఔశీరః॥పు॥,చామరే = చామరము, A fan; దణ్డే=యష్టి, The handle of a fan; ॥న॥ శయన=శయనము, A bed; ఆసనే=పీఠము, A stool, శయనమనఁగా నిద్రయని కొందఱు. (అపి) ॥త్రి॥వట్టివేళ్ల సంబంధమైనది, Fragrant root of grass.
పుష్కరం (కరిహస్తాగ్రే వాద్యభాణ్డముఖే జలే॥ ౩౪౧॥ వ్యోమ్ని ఖడ్గఫలే పద్మే తీర్థౌషధివిశేషయోః।	పుష్కరమ్॥న॥, కరిహస్తాగ్రే= ఏనుఁగుతొండముకొన, Tip of an elephant's trunk; వాద్యభాణ్డముఖే = మద్దెలమొదలైన వాద్యములముఖము, Head of a drum; జలే=నీళ్ళు, Water, వ్యోమ్ని =ఆకాశము, Sky;ఖడ్గఫలే=కత్తివాదర, Edge

of a scimitar; పద్మ=కమలము, A lotus, తీర్థ= తీర్థవిశేషము, name of a continent; ఓషధివిశేషయోః = ఓషధివిశేషము, A drug

అన్తర (మవకాశావధి పరిధానాన్తర్ధి భేద తాదర్థ్యే॥౩౮౨॥ ఛిద్రాత్మీయ వినా బహిరవసరమధ్యేఽన్తరాత్మని చ)।

అన్తరమ్॥న॥, అవకాశ = ఎడము, Intermediate time or space, అవధి=మర్యాద, Period; పరిధాన=కట్టుకోక, Clothing; అన్తర్ధి = మఱుఁగు, Concealment; భేద=విశేషము, Difference; తాదర్థ్యే = దానికొఱకు, Sake; ఛిద్ర = రంధ్రము, Hole; ఆత్మీయ=తనసంబంధమైనది, Own; వినా=అదివెలిగా, other than; బహిః=వెలుపట, Outside; అవసర = అవసరము, Opportune time; మధ్యే= మధ్యప్రదేశము, inside; అన్తరాత్మని=పరమాత్మ, Supreme soul, (చ) అన్యమైనది, Another.

(ముస్తేఽపి) పిఠరం

పిఠరమ్॥న॥, ముస్తే=తుంగముస్తలు, Cyperus-rotundus; (అపి) కుండ, A vessel, కవ్వపుకోల, A churning stick

(రాజికశేరుణ్యాపి) నాగరమ్॥ ౩౮౩॥

నాగరమ్॥న॥, రాజికశేరుణి=భద్రముస్తలు, Cyperus pertenuis, (అపి)సొంటి, Ginger; ॥త్రి॥నగరసంబంధమయినది, Belonging to a city.

శార్వరం(త్వన్ధతమసే ఘాతుకేభేద్య లిఙ్గకమ్)।

శార్వరమ్॥న॥, అన్ధతమసే= ఘనమయినచీఁకటి, Very dark, ॥త్రి॥ఘాతుకే=చంపుస్వభావముగలది, Destructive.

గౌరోఽ (రుణే సితే పీతే)

గౌరః॥త్రి॥, అరుణే=ఎఱుపువస్తువునకును, Pale red; సితే=తెలుపువస్తువునకును, White; పీతే=పచ్చనివస్తువునకును పేరు, Yellow.

(వ్రణకార్యప్య)రుష్కరః॥ ౩౮౪॥

అరుష్కరః॥త్రి॥, వ్రణకారి = వ్రణమునుచేయునది, Corrosive; (అపి) ॥పు॥ జీడిచెట్టు, Semicarpus Anacardium.

జఠరః (కఠినేఽపిస్యా)

జఠరః॥త్రి॥ఇది, కఠినే = కఠినమయినవస్తువు,

Hard; (అపి)॥న॥కడుపు, The belly.

(దధస్తాదపి) చాధరః। — అధరః॥, అధస్తాత్ =దిగువనుండువస్తువు, Low, (అపి)॥ త్రి॥ హీనుఁడు, Inferior;॥పు॥ పెదవి, The lip.

(అనాకులేఽపి) చైకాగ్ర్యో — ఏకాగ్ర్యః॥ త్రి॥, అనాకులేచ = కలఁకఁబాఱని, Unperplexed, (అపి) సావధానుఁడయిన, Attentive.

వ్యగ్రో (వ్యాసక్త ఆకులే)॥ ౩౮౫॥ — వ్యగ్రః॥ త్రి॥, వ్యాసక్తే=ఒకదానియందు మనస్సు తగిలిన, Eagerly occupied; ఆకులే=కలఁతపడిన, Distracted, perplexed.

(ఉపర్యుదీచ్య శ్రేష్ఠేష్వ) ప్యుత్తర (స్స్యాత్) — ఉత్తరః॥ త్రి॥, ఉపరి=మీఁదికిని, Superior, high; ఉదీచ్య =ఉత్తరపుదిక్కునందుండుదానికిని, Northern, శ్రేష్ఠేషు=శ్రేష్ఠునికి, Excellent; (అపి) ప్రత్యుత్తరమునకును, An answer.

దనుత్తరః। (ఏషాం విపర్యయే శ్రేష్ఠే) — అనుత్తరః॥ త్రి॥, ఏషామ్=వీనియొక్క, విపర్యయే=వ్యత్యాసమునందు అనఁగా మీఁదుగానిదానికిని, Low; ఉత్తరపు దిక్కునం దుండనిదానికిని, Southern, శ్రేష్ఠముగానిదానికిని, Worse; శ్రేష్ఠే=శ్రేష్ఠునికిని, Excellent; ప్రత్యుత్తరము లేనిదానికిని పేరు, Silent, unable to answer.

(దూరానాత్మోత్తమాః) పరాః ॥ ౩౮౬॥ — పరః॥ త్రి॥, దూర=దవ్వయినది, Distant; అనాత్మ-తనకంటె నన్యమయినది, Other; ఉత్తమాః=శ్రేష్ఠమయినది, Pre-eminent.

(స్వాదుప్రియౌ తు) మధురౌ — మధురః॥ త్రి॥, స్వాదు = తియ్యనైనది, Sweet; ప్రియౌ=ఇష్టమయినది, Pleasing.

క్రూరౌ (కఠిన నిర్దయౌ)। — క్రూరః॥ త్రి॥, కఠిన=కఠినమయినది, Hard; నిర్దయౌ=దయలేనివాఁడు, Cruel, pitiless.

ఉదారో (దాతృ మహతోః) — ఉదారః॥ త్రి॥, దాతృ = దానముచేయువాఁడు, Generous; మహతోః=దొడ్డవాఁడు, Great.

ఇతర (స్త్వన్య నీచయోః)॥ ౩౮౭॥ — ఇతరః॥ త్రి॥, అన్య=పరుఁడు, Other; నీచయోః=నీచుఁడు, Low, vile.

(మన్దస్వచ్ఛన్దయోః) — స్వైరః॥ త్రి॥, మన్ద=అలసుఁడు, Indolent; స్వచ్ఛ

న్దయోః=స్వతంత్రుఁడు, Independent, uncontrolled.

శుభ్ర (ముద్దీప్తశుక్లయోః)। శుభ్రమ్ ॥త్రి॥, ఉద్దీప్త=మిక్కిలి ప్రకాశించు, Splendid; శుక్లయోః= తెల్లని, White.

※ ఇతి రాన్తాః. ※ ※ రాన్తనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను ※

(చూడా కిరీటం కేశాశ్చ సంయతా) మౌలయ(స్త్రయః)। ౩౮౮॥ మౌలిః॥పు॥, చూడా=శిఖ, Lock of hair on the head; కిరీటమ్=కిరీటము, A diadem; సంయతాః కేశాశ్చ=ముడిచిన వెండ్రుకలు, Hair tied on the head.

(ద్రుమప్రభేద మాతఙ్గ కాణ్డ పుష్పాణి) పీలవః। పీలుః ॥ పు ॥, ద్రుమప్రభేద = గోఁగుచెట్టు; మాతఙ్గ=ఏనుఁగు, An elephant, కాణ్డ=బాణము, Arrow, పుష్పాణి=పుష్పము, Flower.

(కృతాన్తానేహసోః) కాలః కాలః॥పు॥, కృతాన్త=యముఁడు, Yama; అనేహసోః=కాలము, Time.

(చతుర్థేఽపి యుగే) కలిః॥ ౩౮౯॥ కలిః॥పు॥, చతుర్థేయుగే=నాలవయుగము, The fourth age; (అపి) కలహము, Quarrel.

(స్యాత్కురఙ్గేఽపి) కమలః కమలః॥పు॥, కురఙ్గే=ఇఱ్ఱి, Deer; (అపి) ॥న॥ తామరపువ్వు, Lotus; నీళ్లు, Water, ॥స్త్రీ॥ లక్ష్మి.

(ప్రావారే ఽపిచ) కమ్బలః। కమ్బలః॥ పు॥, ప్రావారే=ఉత్తరీయము, (అపి) కంబళి, A blanket; గంగడోలు, Dewlap; సర్పవిశేషము, Chief of serpents.

(కరోపహారయోః పుంసి) బలిః (ప్రాణ్యఙ్గజే స్త్రియామ్)॥ ౩౯౦॥ బలిః॥పు॥, కర=అప్పనము, Tax; ఉపహారయోః= పూజోపకరణము, An oblation, ॥స్త్రీ॥ ప్రాణ్యఙ్గజే= జంతువుల యవయవములవలనఁ బుట్టినది, అనఁగా నొడలిత్రుళులు, A wrinkle; బలిచక్రవర్తి, A giant.

(స్థౌల్య సామర్థ్య సైన్యేషు)బలం (నా కాక సీరిణోః)। బలమ్॥న॥, స్థౌల్య=బలుపు, Bulkiness; సామర్థ్య=సత్తువ, Strength; సైన్యేషు=సేన, Army; ॥పు॥ కాక=కాకి, A crow; సీరిణోః=బలభద్రుఁడు.

వాతూలః (పుంసి వాత్యాయా మపి వాతాసహే త్రిషు)॥ ౩౫౧ ॥	వాతూలః॥పు॥, వాత్యాయామ్=వాయుసమూహము, Whirl-wind; ॥త్రి॥ వాతాసహే=గాలిసహింపనివాఁడు, Gouty; ఉన్మత్తుఁడు, Insane.
(భేద్యలిఙ్గశ్శఠే) వ్యాలః (పుంసిశ్వాపదసర్పయోః	వ్యాలః॥త్రి॥,శఠే=దుర్జనుఁడు,Wicked, ॥పు॥శ్వాపద=పులి, A tiger;సర్పయోః=పాము, A serpent.
మలో* (ఽస్త్రీపాప విట్కిట్టా)	మలః॥పు॥,పాప=పాపము, Sin; విట్=విష్ఠ, Filth; Excretion; కిట్టాని=వసాశుక్లాది ద్వాదశవిధములయిన దేహమలములు, Dregs; చిట్టెము, Rust.
(న్యస్త్రీ)శూలం (రుగాయుధమ్)॥ ౩౫౨ ॥	శూలమ్॥పు॥, రుక్=శూలరోగము, Colic; ఆయుధమ్=ఆయుధము, A weapon.
(శఙ్కావపిద్వయోః) కీలః	కీలః॥పు॥,శఙ్కౌ=మేకు, A wedge,(అపి) అగ్నిజ్వాల, A flame; ॥ స్త్రీ॥ మోఁచేతిపోటు, A blow with the elbow.
పాలిః(స్త్ర్యశ్ర్యఙ్కపఙ్క్తిషు)।	పాలిః॥స్త్రీ॥,అశ్రి=అంచు, Edge; అఙ్క=చిహ్నము, A mark; పఙ్క్తిషు=పంక్తి, A row; ఇదిగాకమీసాలుగలస్త్రీ, A woman with a beard; ప్రస్థము, A measure of capacity; the hip.
కలా (శిల్పే కాలభేదేఽ)	కలా॥స్త్రీ॥, శిల్పే=చిత్తరువు మొదలయిన పనులయందలినేర్పు,A mechanical art;కాలభేదే=౩౦రెప్పపాట్లుగల కాలము,A measure of time;(అపి) చంద్రునిలోపదియాఱవపాలు, A digit of the moon; విద్య, Skill; వడ్డి, Interest on capital, "త్రి ॥ అవ్యక్తమధురధ్వని"
* A low and inarticulate tone.	
ప్యాలి (స్సఖ్యావలీఅపి)॥ ౩౫౩ ॥	ఆలిః(వ)ఆలీ॥స్త్రీ॥,సఖీ=చెలికత్తె,A companion; ఆవలీ=పంక్తి, A row; (అపి) కట్ట, A bridge.
(అబ్ధ్యమ్బువికృతౌ) వేలా (కాలమర్యాదయోరపి)।	వేలా॥స్త్రీ॥, అబ్ధ్యమ్బువికృతౌ=సముద్రజలవికారము అనఁగా సముద్రము పొంగుట,Tide;కాల=కార్యోచితకాలము,Time,మర్యాదయోః=మర్యాద, Limit;(అపి)చెల్లెలికట్ట, Sea shore; అనాయాసమరణమునకును పేరు, Easy and sudden death.

బహులాః (కృత్తికా గావ్యో) బహులే (గ్నౌ శితౌ త్రిషు)॥ 3౹౪౮॥ బహులాః॥స్త్రీ, బ॥, కృత్తికా=కృత్తికానక్షత్రము, The pleiades, ॥స్త్రీ॥ గావః=గోవులు,(చ)ఏలకులు, ॥త్రి॥ నల్లనివస్తువు; ॥ పు ॥ అగ్ని; కృష్ణపక్షము, The dark fortnight.

లీలా (విలాసక్రియయోః) లీలా॥స్త్రీ॥, విలాస=స్త్రీలశృంగారచేష్ట, Gesture; క్రియయోః=క్రియ, Sport.

ఉపలా (శర్కరాఽపిచ)। ఉపలా ॥ స్త్రీ ॥, శర్కరా = మొరపమన్ను, Stony nodule; చక్కెర, Sugar; (అపి) ॥పు॥రత్నము, A gem; రాయి, A stone.

(శోణితేఽమ్భసి) కీలం కీలాలమ్॥న॥, శోణితే=నెత్తురు, Blood, అమ్భసి=నీళ్లు, Water.

మూల (మాద్యే శిఫా భయోః)॥ 3౹౪౯॥ మూలమ్॥న॥, ఆద్యే=మొదలు, Origin; శిఫా=ఊడ, Root; భయోః =మూలనక్షత్రము, An asterism.

జాలం (సమూహ ఆనాయో గవాక్ష క్షారకా జాలమ్॥న॥,సమూహః=సమూహము, A multitude; ఆనాయః=వల, A net; గవాక్ష=కిటికీ, A window; క్షారకా = పసరుమొగ్గ, An unblown flower; (అపి) గారిడివిద్య, Magic; డంభము, Pride; జాలీ ॥ స్త్రీ ॥ పొట్లచెట్టు, Trichosanthes dioica.

శీల (స్వభావే సద్వృ శీలమ్॥న॥, స్వభావే=స్వభావము, Disposition; సద్వృత్తే=మంచినడత, Good conduct.

(సస్యే హేతుకృతే) ఫలమ్॥ 3౹౫౦॥ ఫలమ్॥న॥,సస్యే= పైరు, Produce, fruit; హేతుకృతే = ప్రయోజనము, Consequence; బాణాగ్రము, Edge of a weapon; డాలు, Shield.

(ఛదిర్నేత్రరుజోః క్లీబం సమూహే) పటలం (ననా)। పటలమ్॥న॥, ఛదిః=ఇంటికప్పు, Roof; నేత్రరుజోః= నేత్రరోగము, Film over the eye; ॥స్త్రీ॥ సమూహే = సమూహము, Multitude.

(అధ స్స్వరూపయో తలమ్॥ ష్ట॥, అధః=క్రిందు, Bottom; స్వరూప

ర స్త్రీ) తలం

యోః=స్వరూపము, Essential character; హస్త కవచము, Leathern fence for the arm; అ అచేతికొట్టు, A slap with the hand.

(స్యాచ్చామిషే) పలమ్॥ 3౫౭॥

పలమ్॥న॥, ఆమిషే=మాంసము, Flesh, (చ) 3౨౦ గురిగింజలయెత్తు, A weight.

(ఔర్వానలేఽపి)పాతాలం

పాతాలమ్ ॥ న॥, ఔర్వానలే = బడబాగ్ని, Submarine fire, (అపి) నాగలోకము, Infernal regions.

చేలం (వస్త్రేఽధమే త్రిషు) ।

చేలమ్॥న॥, వస్త్రే = వస్త్రము, Clothes;॥త్రి॥ అధమే=అధమమైనది, Inferior.

కుకూలం (శఙ్కుభిః కీర్ణే శ్వభ్రే నా తు తుషానలే)॥ 3౫౮ ॥

కుకూలమ్॥న॥, శఙ్కుభిః = మేకులచేత, కీర్ణే= నాటంబడిన, శ్వభ్రే=పల్లము, అనఁగా మేకులునాటిన గుంట, A ditch filled with stakes,॥ పు ॥ తుషానలే=కుమ్ము, A fire made of chaff.

(నిర్ణీతే) కేవల (మితి త్రిలిఙ్గం త్వేక కృత్స్నయోః)।

కేవలమ్॥న॥,నిర్ణీతే=నిర్ణయింపఁబడినది,Absolute; (ఇతి) మాంతమగునవ్యయమనికొందఱు,॥పు॥ఏకే= ఒకటి, Alone;కృత్స్నయోః=అంతయు,Entire,all.

(పర్యాప్తి క్షేమ పుణ్యేషు) కుశలం (శిక్షితే త్రిషు)॥ 3౫౯॥

కుశలమ్॥న॥, పర్యాప్తి=సామర్థ్యము, Adequacy; క్షేమ=శుభము, Welfare; పుణ్యేషు=పుణ్యము, Virtue; ॥ త్రి ॥ శిక్షితే = శిక్షింపఁబడినది, well-versed.

ప్రవాల(మఙ్కురేఽప్యస్త్రీ)

ప్రవాలమ్॥పు॥,అఙ్కురే=మొలక, A shoot, (అపి) చిగురు, Tender leaf; వీణాదండము, Neck of a lute; పగడము, Coral.

(త్రిషు) స్థూలం (జడేఽపిచ)।

స్థూలమ్॥త్రి॥,జడేచ= మందబుద్ధిగల, Stupid; (అపి) బలిసిన, Bulky.

కరాలో (దన్తురే తుఙ్గే)

కరాలః॥త్రి॥, దన్తురే = ఒడ్డుమిట్ట, Uneven; [ప]మిట్టపండ్లవాడు,having projecting teeth,తుఙ్గే =పొడవైనది,High;వెఱపుఁబుట్టించునది,Terrible.

(స్యాదుత్పాదేఫలేపుష్పే) ప్రసవో (గర్భమోచనే)॥ ౩౬౩॥ | ప్రసవః॥పు॥, ఉత్పాదే=పుట్టుక, Production; ఫలే=ఫలము, Fruit, పుష్పే=పుష్పము, Blossom, గర్భమోచనే=ప్రసూతి, Bringing forth.

(అవిశ్వాసేఽపహ్నవే ఽపి నికృతావపి) నిహ్నవః। | నిహ్నవః॥పు॥, అవిశ్వాసే=అవిశ్వాసము, Distrust, అపహ్నవే=దాఁచుట, Concealment, నికృతౌ = తిరస్కరించుట, Denial, (అపి) కపటము, Wickedness.

(ఉత్సేకామర్షయో రిచ్ఛాప్రసవేమహా) ఉత్సవః॥ ౩౬౪॥ | ఉత్సవః॥పు॥, ఉత్సేకే=ఉప్పొంగుట, Elevation; అమర్షయోః = కోపము, Impatience, ఇచ్ఛాప్రసవే=ఇచ్ఛపుట్టుట, Rising of a wish; మహః= పండుగ, Festival

అనుభావః (ప్రభావే చ సతాంచ మతినిశ్చయే)। | అనుభావః॥పు॥, ప్రభావే=ప్రభావము, Dignity; సతామ్=పెద్దలయొక్క, మతినిశ్చయే=బుద్ధినిశ్చయము, Firm opinion, (చ)సాత్త్వికాదిభావమునుగుఱించిన భ్రూవిక్షేపాదులు, Indication of a feeling.

(స్యాజ్జన్మహేతుః) ప్రభవః(స్థానంచాఽద్యోపలబ్ధయే)॥ ౩౬౫॥ | ప్రభవః॥పు॥, జన్మహేతుః=జననమునకు కారణమయినది, Generative cause, origin; ఆద్యోపలబ్ధయే= మొదటఎఱుంగుటకు, స్థానంచ=స్థానమయినది, Place where a thing is first perceived; Source, (చ)పరాక్రమము, Strength

(శూద్రాయాంవిప్రతనయే శస్త్రే)పారశవః (పుమాన్)॥ | పారశవః ॥ పు॥, శూద్రాయాంవిప్రతనయే= శూద్రస్త్రీయందు బ్రాహ్మణునివలనఁ బుట్టినకుమారుఁడు, One born of a brahman in a sudra woman; శస్త్రే=ఆయుధము, Battle-axe.

ధ్రువో(భభేదేక్లీబే తు నిశ్చితే శాశ్వతే త్రిషు)। | ధ్రువః॥పు॥, భభేదే=ధ్రువనక్షత్రము, The polar star; ॥న॥ నిశ్చితే = నిశ్చయింపఁబడినది, Certainty; ॥త్రి॥ శాశ్వతే=నిత్యమయినది, Perpetual, immovable

స్వో జ్ఞా - - - ని | స్వః॥పు॥, జ్ఞాతౌ=జ్ఞాతి, A kinsman, ॥న॥ ఆ

స్వం త్రిష్వాత్మీయే స్వోఽ
స్త్రియాం ధనే)॥ — త్మని=ఆత్మ, The soul; ॥త్రి॥ ఆత్మీయే=తనసంబంధమైనది, Own, ॥పు॥ ధనము, Wealth

(స్త్రీకటీవస్త్రబన్ధేఽపి) నీవీ(పరిపణేఽపిచ) — నీవీ॥సీ॥, స్త్రీకటీవస్త్రబన్ధే = స్త్రీలకటిప్రదేశమందలి పోఁకముడి, The knot of a woman's wearing garment; పరిపణేచ = మొదటిసొమ్ము, Principal; (అపి) పందెముగట్టిన ద్రవ్యము, A stake at play.

శివా(గౌరీఫేరవయోః) — శివా॥సీ॥, గౌరీ=గౌరీదేవి, ఫేరవయోః=నక్క, A jackal; కరకచెట్టు, ఉసిరికచెట్టు, Myrobalan, ॥పు॥శివుఁడు, ॥న॥ శుభము, Auspiciousness.

ద్వన్ద్వం (కలహయుగ్మయోః)॥ ౩౬౭॥ — ద్వన్ద్వమ్॥న॥, కలహ = యుద్ధము, Quarrel; యుగ్మయోః=రెండు, A pair, మిథునము, Union of the sexes.

(ద్రవ్యాసువ్యవసాయేషు) సత్త్వ (మస్త్రీతు జన్తుషు)। — సత్త్వమ్॥న॥, ద్రవ్య = పృథివ్యాదిద్రవ్యములు, Substance, అసు=ప్రాణము, Vitality, వ్యవసాయేషు=ఉద్యోగము, Vigour;॥పు॥ జన్తుషు= జంతువు, An animal.

క్లీబం(నపుంసకం షణ్ఢే వాచ్యలిఙ్గమవిక్రమే)॥ ౩౬౮॥ — క్లీబమ్॥న॥, షణ్ఢే=నపుంసకుఁడు, A eunuch, ॥త్రి॥ అవిక్రమే = పరాక్రమహీనుఁడు, Weak; నపుంసకమ్, Neuter gender.

॥ ఇతి వాన్తాః. ॥ — ॥వాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.॥

(ద్వౌ) విశౌ వైశ్యమనుజౌ) — విట్॥శ్,పు॥,వైశ్య=వైశ్యుఁడు,A man of the commercial tribe;మనుజౌ=మనుష్యుఁడు,a man.

(ద్వౌచారాభిమరౌ) స్పశౌ। Conflict with a dangerous animal. — స్పశః॥పు॥, చార=వేగులవాఁడు, A spy, అభిమరౌ=యుద్ధము, War; [ప] క్రూరమృగములతో పోట్లాట.

(ద్వౌ) రాశీ పుఞ్జమేషాద్యౌ) — రాశిః॥పు॥, పుఞ్జ=ప్రోగు, A heap; మేషాద్యౌ =మేషాదిరాసులు, A sign of the zodiac.

(ద్వౌ) వంశౌ (కులమ — వంశః॥పు॥, కుల = కులము, Family; మస్క

ప్రకాశో (ఽతిప్రసిద్ధేఽపి) — ప్రకాశః॥త్రి॥, అతిప్రసిద్ధే=మిక్కిలిప్రసిద్ధమయినది, Famous; (అపి)॥పు॥ఎండ, Light.

(శిశావజ్ఞేఽపి) బాలిశః। — బాలిశః॥త్రి॥, శిశౌ=పిన్నవాఁడు, Young; అజ్ఞే=ఎఱుకలేనివాఁడు, Ignorant; (అపి) మూర్ఖుఁడు.

(నృశంసఖడ్గౌ)నిస్త్రింశౌ — నిస్త్రింశః॥త్రి॥, నృశంస = హింసించువాఁడు, Cruel, ॥పు॥ ఖడ్గౌ=కత్తి, A sword.

పాశో (బన్ధన శస్త్రయోః)॥ 323॥ — పాశః॥పు॥, బంధన = త్రాడు, A rope; శస్త్రయోః=ఆయుధము, A weapon.

కోశో (ఽస్త్రీ కుడ్మలే ఖడ్గపిధానేఽర్థౌఘదివ్యయోః)॥ — కోశః॥ప్న॥, కుడ్మలే = మొగ్గ, A bud; ఖడ్గపిధానే=కత్తియొఱ, Scabbard; అర్థౌఘ = ధనసమూహము, Treasure; దివ్యయోః = దివ్యప్రమాణభేదము, an oath.

॥ ఇతి శాన్తాః ॥ — ॥ శాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను ॥

(సురమత్స్యా)వనిమిషౌ — అనిమిషః॥పు॥, సుర=దేవత, A god; మత్స్యౌ=మత్స్యము, A fish. [వౌ=మనుష్యుఁడు.

పురుషా(వాత్మమానవౌ) — పురుషః॥పు॥, ఆత్మ=ఆత్మ, The soul; మానవౌ

(కాకమత్స్యాశిఖగౌ) ధ్వాఙ్క్షౌ — ధ్వాఙ్క్షః ॥ పు॥, కాక = కాకి, A crow; మత్స్యాశి =మత్స్యములనుదిను, ఖగౌ = కొక్కెరపక్షి, Any bird which preys on fish

కక్షౌ(చ తృణవీరుధౌ)। — కక్షః॥పు॥, తృణ=కసవు, Grass; వీరుధౌ= తీఁగెపొద, A climbing plant; (చ) చంక, The arm-pit, ఎండినయడవి, A forest of dead trees; ॥న॥పాపము, Sin.

అభీషుః (ప్రగ్రహే రశ్మౌ) — అభీషుః॥పు॥, ప్రగ్రహే=పగ్గము,A rein; రశ్మౌ= కిరణము, A ray of light.

ప్రైషః (ప్రేషణ మర్దనే)। — ప్రైషః॥పు॥, ప్రేషణ=అంపుటకును,Despatch; మర్దనే=పీడించుటకును, Paining. Fatigue.

పక్షః(సహాయే) — పక్షః॥ పు॥, సహాయే=సహాయము, Partisan; (అపి) శుక్లకృష్ణపక్షములు, Fortnight; ఱెక్క,

Wing; పార్శ్వము, Side.

ఉష్ణీష (శ్శిరోవేష్ట కిరీటయోః)॥ 3౨౫॥ — ఉష్ణీషః॥పు॥, శిరోవేష్టే= తలకుచుట్టెడు పాగా మొదలయినవానికిని, A turban; కిరీటయోః=కిరీట మునకును పేరు, A diadem.

(శుక్రలే మూషికే శ్రేష్ఠే సుకృతే వృష భే) వృషః। — వృషః ॥పు॥, శుక్రలే = వీర్యవృద్ధి గలవాఁడు, Lustful; మూషికే= ఎలుక, A rat; శ్రేష్ఠే=శ్రేష్ఠుఁడు, Pre-eminent; సుకృతే=పుణ్యము, Virtue; వృషభే=వృషభము, A bull.

(ద్యూతేఽక్షే శారిఫ లకేఽ)ప్యాకర్షో — ఆకర్షః॥పు॥, ద్యూతే = జూదము, Gaming with dice; అక్షే= పాచికలు, A die; శారిఫలకే= జూదమాడు పలక, A board for playing; (అపి) ఆకర్షించుట, Attraction.

ఽథాక్ష(మిన్ద్రియే) 3౨౬॥ (నాద్యూతాఙ్గే కర్షచక్రే వ్యవహారే కలిద్రుమే)। — అక్షమ్ ॥న॥, ఇన్ద్రియే = ఇంద్రియము, An organ of sense; ॥పు॥ద్యూతాఙ్గే=పాచికలు, A die; కర్షే = ఎనుబదిగురిగింజలయెత్తుగలది, A measure; చక్రే=బండికన్ను, A wheel; వ్యవహారే = వ్యవహారము, A lawsuit; కలిద్రుమే=తాండ్రచెట్టు, The belleric myrobalan.

కర్షూ (ర్వార్తా కరీషా గ్నిః)కర్షూః(కుల్యాభిధా యినీ)॥ 3౨౭॥ — కర్షూః॥పు॥, వార్తా=కృషి, Agriculture; కరీషాగ్నిః = పిడకనిప్పు, Fire with cowdung; ॥స్త్రీ॥ కుల్యాభిధాయినీ=నది, A river.

(పుంభావే తత్క్రియా యాంచ) పౌరుషం — పౌరుషమ్॥న॥,పుంభావే=మగతనము, Virility తత్క్రియాయామ్=పురుషుఁడుచేయుపని, Manly act; (చ) మానిసిచేయెత్తుపొడవు, The height of a man's stature.

విష (మప్సుచ)। — విషమ్॥న॥, అప్సు=నీళ్లు, Water; (చ)విషము Poison.

(ఉపదానే) ఽప్యామిషం (స్యాత్) — ఆమిషమ్॥న॥, ఉపదానే=కానుక, A bribe on Offering; (అపి) మాంసము, Flesh.

(అపరాధేఽపి) కిల్బిష | కిల్బిషమ్॥న॥, అపరాధే = అపరాధమునకును,
329॥ An offence, (అపి) పాపమునకును పేరు, Sin

(స్యాద్వృష్టౌ లోకధా త్వంశే వత్సరే) వర్ష (మస్త్రియామ్) | వర్షమ్॥ప్న॥, వృష్టౌ = వాన, Rain; లోకధాత్వంశే=భారతవర్షము మొదలయిన భూఖండము, A continent; వత్సరే=సంవత్సరము, A year, 'లోకధాత్వ్యంశే' అని పాఠాంతరము.

ప్రేక్షా (నృత్తేక్షణం ప్రజ్ఞా) | ప్రేక్షా॥స్త్రీ॥,నృత్తే=నాట్యము, Dancing, ఈక్షణ=చూచుట, View; ప్రజ్ఞా=బుద్ధి, Intellect

భిక్షా (సేవాఽర్థనా భృతిః)॥ 328॥ | భిక్షా॥స్త్రీ॥,సేవా=సేవించుట, Service; అర్థనా=అడుగుట, Begging; భృతిః=కూలి, Wages.

త్విట్ (శోభాఽపి) | త్విట్॥ష్,స్త్రీ॥, శోభా = కాంతి, Splendour; (అపి) దీప్తి, A ray of light.

(త్రిషు పరే) | తక్కినషాంతములన్నియు॥త్రి॥

న్యక్షం (కార్త్స్న్యే నికృష్టయోః)। | న్యక్షమ్॥త్రి॥,కార్త్స్న్యే=అంతయుననుటకును, Entire; నికృష్టయోః=అధమునకును, Inferior.

(ప్రత్యక్షే ఽధికృతే) ఽధ్యక్షో | అధ్యక్షః॥ త్రి॥, ప్రత్యక్షే=సాక్షాత్తుగా నెఱుఁగఁబడునది, Perceptible;అధికృతే=గ్రామాదులకు నధికారియైనవాఁడు, Superintendent.

రూక్ష (స్త్వప్రేమ్ణ్యచిక్కణే)॥ 330॥ | రూక్షః॥త్రి॥, అప్రేమ్ణి = ప్రేమలేనిది, Unfriendly; అచిక్కణే=పరుసనిది, Rough.

ఇతిషాన్తాః. | షాన్తనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

(రవి శ్వేతచ్ఛదౌ హంసౌ) | హంసః॥పు॥, రవి=సూర్యుఁడు, శ్వేతచ్ఛదా=హంస, Swan, మఱియు లోభములేని రాజు, An unambitious king; విష్ణువు; అంతరాత్మ, The soul; *మత్సరము లేనివాఁడు, ఉత్తమసన్న్యాసి, An ascetic; ఉత్తరపదమయినపుడు శ్రేష్ఠుఁడు.

*One free from malice.

(సూర్య వహ్నీ) విభావసూ। | విభావసుః॥పు॥, సూర్యే = సూర్యునికిని, The sun; వహ్నౌ=అగ్నికిని పేరు, Fire.

వత్సౌ (తర్ణక వర్షౌ | వత్సః॥పు॥, తర్ణక=దూడకును, A calf; వర్షౌ

ద్వా) — సంవత్సరమునకును పేరు, A year.

(సారఙ్గాశ్చ) దివౌకసః॥ ౩౮౧॥ — దివౌకాః॥ స, పు॥, దేవతలు, A god; సారఙ్గాః=చాతకపక్షులు, Cuculus; (చ)పక్షి,A bird.

(శృఙ్గారాదౌ విషే వీర్యే గుణే రాగే ద్రవే) రసః। — రసః॥పు॥, శృఙ్గారాదౌ = శృంగారాదిరసము, Sentiment, విషే=విషము, Poison, నీళ్లు, Water; వీర్యే=బలము,Virility; పాదరసము, Quick-silver; గుణే=మధురాదిషడ్రసములు, Taste; రాగే=అనురాగము,Zeal; ద్రవే=ఆర్ద్రమైనది, liquid, పుల్లనీళ్లు.

(పుం)స్యుత్తంసావతంసౌ (ద్వౌ కర్ణపూరేఽపి శేఖరే)॥ ౩౮౨॥ — ఉత్తంసః-అవతంసః॥పు॥ ౨, కర్ణపూరే=చెవులం బెట్టుపువ్వులు సొమ్ములు మొదలయినవి, An ear-ring; శేఖరే=కిరీటాదిశిరోభూషణములు, A crest.

(దేవభేదేఽనలే రశ్మౌ) వసూ(రత్నే ధనే) వసుః। — వసుః॥పు॥, దేవభేదే=అష్టవసువులు, A class of deities;అనలే=అగ్ని, Fire, రశ్మౌ=కిరణము, A ray of light; ॥న॥ రత్నే=రత్నము, A gem; ధనే ధనము, Wealth.

(విష్ణౌచ) వేధాః — వేధాః॥స,పు॥, విష్ణౌ=విష్ణువునకును,(చ)బ్రహ్మకును, విద్వాంసునికిని పేరు.

(స్త్రీ) త్వాశీః (హితాశంసాఽహిదంష్ట్రయోః)॥ ౩౮౩॥ — ఆశీః॥స, స్త్రీ॥, హితాశంసా=హితమయిన వస్తువుకావలెననుట, Benediction ; అహిదంష్ట్రయోః=పాముకోఱ, Fang of a serpent.

లాలసే (ప్రార్థనౌత్సుక్యే) — లాలసః॥పు॥, ప్రార్థన = వేఁడుకోలు, Request; ఔత్సుక్యే=ఇష్టవస్తువెప్పుడు కలుగునను రాగవిశేషము, Eagerness; ॥త్రి॥ విషయాసక్తుఁడు, Taking pleasure in.

హింసా (చౌర్యాదికర్మ చ) — హింసా॥ స్త్రీ॥, చౌర్యాదికర్మ=దొంగతనము కొట్టుట కట్టుట మొదలయినవి, Mischief, as robbery &c.; (చ) చంపుట, Slaughter.

ప్రసూ (రశ్వాపి) — ప్రసూః॥ స్త్రీ॥, అశ్వా=ఆఁడుగుఱ్ఱము, A mare ;

(భూద్యావా) రోద స్యౌ — రోదసీ॥సీ॥, భూ=భూమి, The earth; ద్యావా=ఆకాశము, The sky.

రోదసీ(చ తే)॥ ౩౮౪॥ — రోదః॥స్,న॥, తే=ఆభూమికిని ఆయాకాశమునకును పేరు, The earth and sky.

(జ్వాలా భాసోర్న పుం) స్యర్చిః — అర్చిః॥స్, స్త్రీ॥, జ్వాలా=మంటకును, Flame, భాసః=కాంతికిని పేరు, Light.

జ్యోతి (ర్భ ద్యోత దృష్టిషు) । — జ్యోతిః॥స్,న॥, భ=నక్షత్రము, A star; ద్యోత=తేజస్సు, Light; దృష్టిషు = దృష్టి, Pupil of the eye. ॥పు॥ సూర్యుఁడు, అగ్ని.

(పాపాపరాధయో) రాగః — ఆగః॥స్,న॥, పాప = పాపము, Sin; అపరాధయోః=అపరాధము, An offence.

(ఖగబాల్యాదినో) ర్వయః॥ ౩౮౫॥ — వయః॥స్, న॥, ఖగ=పక్షి, A bird; బాల్యాదినోః=బాల్య యౌవనాది వయస్సు, Age.

(తేజఃపురీషయో) ర్వర్చో — వర్చః॥స్,న॥, తేజః=తేజస్సు, Splendour; పురీషయోః=విష్ఠ, Ordure.

మహ (స్తూత్సవ తేజసోః) । — మహః॥స్, న॥, ఉత్సవ=పండుగ, Festival; తేజసోః=తేజస్సు, Light.

రజో (గుణేఽపి స్త్రీపుష్పే) — రజః॥స్, న॥, గుణే=రజోగుణము, Quality of passion; స్త్రీపుష్పే=స్త్రీలముట్టు రక్తము, Woman's menses,(అపి)ధూళి,Dust,పుప్పొడి,Pollen.

(రాహౌ ధ్వా తమః॥ ౩౮౬॥ — తమః॥స్, న॥, రాహౌ = రాహువు, Moon's ascending node; ధ్వాన్తే=చీఁకటి, Darkness; గుణే=తమోగుణము, Illusion.

ఛన్దః (పద్యే ఽభిలాషే చ) — ఛన్దః॥స్,న॥, పద్యే = గాయత్రి మొదలయిన ఛందస్సు, Poetical metre; అభిలాషే=ఇచ్ఛ, Desire; uncontrolled conduct; (చ)వేదము. ఇచ్ఛకు పేరయినపుడు అకారాంత పుంలింగముంగలదు.

తపః(కృచ్ఛ్రాది కర్మ చ) । — తపః॥ స్, న॥, కృచ్ఛ్రాదికర్మ = కృచ్ఛ్రము చాంద్రాయణము మొదలయిన తపస్సులు, Aus-

terity; (చ) ధర్మము, Virtue; ॥పు॥ శిశిరఋతువు, మాఖమాసము.

సహో (బలం) సహో (మార్గో) — సహః॥స్, న॥, బలమ్=బలిమి, Strength; ॥పు॥ మార్గః=మార్గశీర్ష మాసము, Winter.

నభః (ఖంశ్రావణో) నభాః॥ 3౮౭॥ — నభః॥స్,న॥, ఖమ్=ఆకాశము, The sky; ॥పు॥ శ్రావణః=శ్రావణమాసము, A month.

ఓక (స్సద్మాఽఽ శ్రయశ్చ) కాః — ఓకః॥స్,న॥ [ప]॥అ,పు॥సద్మ=ఇల్లు, A house; ఆశ్రయః=తావు, An asylum, (చ)పక్షి, A bird.

పయః (క్షీరం పయో ఽమ్బుచ)। — పయః॥ స్,న॥, క్షీరమ్=పాలు, Milk; అమ్బుచ=నీళ్లు, Water.

ఓజో (దీప్తౌ బలే) — ఓజః॥ స్, న॥, దీప్తౌ=తేజస్సు, Splendour, బలే=బలిమి, Strength.

స్రోత(ఇన్ద్రియే నిమ్నగారయే)॥ 3౮౮॥ — స్రోతః॥ స్,న॥, ఇన్ద్రియే=శ్రోత్రాదింద్రియములు, Organ of sense; నిమ్నగారయే=నదీవేగము, Stream of a river.

తేజః (ప్రభావేదీప్తౌచ బలే శుక్రే — తేజః॥ స్,న॥, ప్రభావే=ప్రభావము, Dignity; దీప్తౌచ = కాంతి, Splendour, బలే = బలిమి, Strength; శుక్రే=రేతస్సు, Semen virile; (అపి) తిరస్కారము నోర్వకుండుట, Strength of character, not bearing insult with impunity.

(ఽప్యత స్త్రిషు) . — ఇదిమొదలు సాంతములన్నియు ॥ త్రి ॥ స్త్రీలింగవివక్షయందు బీభత్సశబ్దముతప్ప కడమశబ్దములు ఈకారాంతములౌను.

విద్వా(న్విదంశ్చ) — విద్వాన్॥ స్, త్రి॥, విదన్ = ఎఱుకగలవానికిని, Intelligent; (చ) ఆత్మజ్ఞునికిని, Having a true knowledge of the soul; విద్వాంసునికిని, Learned.

బీభత్సో (హింస్రో — బీభత్సః॥త్రి॥, హింస్రః=చంపుస్వభావముగలవాఁడు, Cruel ; (అపి) రోఁతగలది, Envious; అర్జునుఁడు, Arjuna.

(ఽప్యతిశయేత్వమీ)॥ — ముందరఁజెప్పంబడు జ్యాయశ్శబ్దము మొద

లైనవి రసు స్వార్థాతిశయమునందు వర్తించును.

(వృద్ధ ప్రశస్యయోః) జ్యాయాన్

జ్యాయాన్॥స,త్రి॥, వృద్ధ=మిక్కిలిముదుసలివాడు, Very old, ప్రశస్యయోః = మిక్కిలిశ్రేష్ఠుడు, Very excellent

కనీయాం (స్తుయువాల్పయోః)।

కనీయాన్॥స,త్రి॥, యువా=మిక్కిలిప్రాయపువాఁడు, Very young, అల్పయోః = మిక్కిలియల్పుఁడు, Very small

వరీయాం (స్తూరువరయోః)

వరీయాన్॥స,త్రి॥,ఉరు=మిక్కిలిఘనుఁడు,Very great,వరయోః మిక్కిలిశ్రేష్ఠుఁడు,Very excellent.

సాధీయాన్ (సాధుబాఢయోః)॥ ౩౮౦॥

సాధీయాన్॥స,త్రి॥, సాధు=మిక్కిలిమంచివాఁడు, Very right; బాఢయోః = మిక్కిలిదృఢమైనవాఁడు, Very firm.

॥ ఇతిసాన్తాః ॥

॥ సాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను ॥

(దలేఽపి) బర్హం

బర్హమ్॥ న॥, దలే=ఆకు, A leaf, (అపి) పరివారము, Retinue, నెమిలిపురి, A peacock's tail.

(నిర్బన్ధోపరాగార్కాదయో) గ్రహః।

గ్రహః॥పు॥, నిర్బన్ధ = గ్రహణము, Seizure; ఉపరాగ=చంద్రసూర్యగ్రహణము, An eclipse, అర్కాదయః = సూర్యుఁడు మొదలుగాఁగల నవగ్రహములు, A planet

(ద్వార్యాపీడే క్వాథరసే) నిర్యూహో (నాగదన్తకే)॥ ౩౮౧॥

నిర్యూహః॥పు॥, ద్వారి=వాకిలి, A door; ఆపీడే = సిగనుజుట్టిన పూలదండ, A chaplet; నాగదన్తకే = కొఁణిగకు నాధారముగా గోడనునాటినకొయ్య, Wood jutting out of a hall; క్వాథరసే=కషాయము, Extracted juice

(తులాసూత్రేఽశ్వాదిరశ్మౌ) ప్రగ్రాహః ప్రగ్రహో(ఽపిచ)।

ప్రగ్రాహః-ప్రగ్రహః॥పు॥ ౨, తులాసూత్రే= త్రాసుకోల మొదలైనవానిత్రాటికిని, The string suspending a balance, అశ్వాదిరశ్మౌ= గుఱ్ఱము మొదలుగాఁగలవానిని గట్టుపగ్గము మొదలయినవానికిని పేళ్లు, Halter for horses.

(పత్నీ పరిజనాఽదా నమూల శాపాః)పరిగ్రహాః॥ 3౯౨॥ పరిగ్రహాః॥ పు॥, పత్నీ = పెండ్లము, A wife; Family; పరిజన=పరివారము, Dependent; ఆదాన=పుచ్చుకొనుట, Acceptance; మూల = మొదలు, Origin, root; శాపాః=శపథము, Oath.

(దారేష్వపి) గృహాః గృహాః॥ పు, నిత్యబ॥, దారేషు = పెండ్లము, Wife, (అపి)॥న॥ ఇల్లు, A house.

(శ్రోణ్యామ) ప్యారోహో (వరస్త్రియాః)। ఆరోహః ॥ పు॥, వరస్త్రియాః = ఉత్తమస్త్రీ యొక్క, శ్రోణ్యామ్ = పిఱుఁదు, A woman's waist, (అపి) ఏనుఁగు మావటివాఁడు, Rider of an elephant; ఎక్కుట, Ascent; నిడుపు, Length, పొడవు, Height.

వ్యూహో (బృన్దే) వ్యూహః॥పు॥,బృన్దే=సమూహము, Multitude; (అపి) పౌఁజుబారు తీర్చుట, Array of troops; మిక్కిలియూహ,Reasoning;రచన, Fabrication.

ప్య హిం (ర్వృత్రేఽ) అహిః॥పు॥, వృత్రే=వృత్రాసురుఁడు, A demon; (అపి) పాము, A serpent.

(ప్యగ్నీన్ద్వర్కా-)స్తమోఽపహః॥ 3౯3॥ తమోఽపహః ॥పు॥, అగ్ని = అగ్ని, Fire; ఇన్దు=చంద్రుఁడు, The moon; అర్కాః = సూర్యుఁడు, The sun.

(పరిచ్ఛదే నృపార్హేఽర్థే) పరిబర్హో పరిబర్హః॥పు॥,పరిచ్ఛదే=పరివారము, Retinue; నృపార్హే = రాజునకు యోగ్యమయిన, అర్థే= ఛత్త్రచామరాదివస్తువు, Insignia of royalty.

⁂ఇతి హాన్తాః⁂ ⁂ హాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను. ⁂

(ఽవ్యయాఃపరే)। The following are indeclinable. ఇదిమొదలు లింగాదిసంగ్రహవర్గ దనుకఁ జెప్పఁగలశబ్దము లవ్యయంబులు. అందులో నానార్థావ్యయంబులు ముందుఁజెప్పి వెనుక నేకార్థకావ్యయంబులు చెప్పంబడుచున్నవి.

ఇతి నానార్థవర్గః. { అనేకములైన యర్థములుగల పద సమూహము ముగిసెను. }

ఆఙ్ (ఈషదర్థేఽభివ్యాప్తౌ సీమార్థే ధాతుయోగజే)॥ ౩౯౮॥

టీ.-ఆఙ్ ॥అ॥ ఇది, ఈషదర్థే=ఇంచుక యనునర్థమునందును, ॥ఉ॥ ఆపాణ్డరీభూతముఖచ్ఛవీనామ్, A little, అభివ్యాప్తౌ = ఒక క్రియకు మేరను జెప్పునపుడు దానితోడ నను నర్థమునందును, ॥ఉ॥ఆకుమారంయశః పాణినేః, Including; సీమార్థే=ఒక క్రియకు మేరను జెప్పునపుడు అందాఁకఅనునర్థమునందును,॥ ఉ॥ ఓదకాన్తం ప్రియం పాన్థ మనువ్రజేత్, Up to; ధాతుయోగజే=క్రియయొక్క సంబంధమువలనఁ బుట్టుదానియందు, అనఁగా గ్రియాయోగమువలనఁ బుట్టినక్రియార్థద్యోతకత్వమునందును వర్తించును,॥ఉ॥ఆహరతి.

మూ॥ ఆ (ప్రగృహ్యః స్మృతౌ వాక్యే)

టీ.-ఆ॥అ॥ ఇది,స్మృతౌ=తలంపునందును, Oh (remembering); ॥ఉ॥ ఆ ఏవంకిలతత్, వాక్యే=వాక్యపూరణమునందును వర్తించును, Expletive; ॥ఉ॥ఆ ఏవంను మన్యసే; ఆ అద్య స్వా ద్విష్టభోజనం లబ్ధమితి; ప్రగృహ్యః= దీనికి ప్రగృహ్యమన్నందున సంధిలేదు.

ప్యాః (కోపేతాపపీడయోః) ।

టీ.-ఆః॥అ॥ ఇది, కోప=కోపమునందును, ॥ఉ॥ఆఃరక్షస్తిష్ఠ, తాప=తాపమునందును,॥ఉ॥ఆఃక్వాసిప్రియే; పీడయోః = పీడయందును వర్తించును, ఉ॥ విద్యాంమాతరఃహాః ప్రదర్శ్య నృపశూన్ భక్షస్వ; ఆఃకష్టంవర్తతే. Alas (sorrowfully, angrily, painfully).

(పాప కుత్సేషదర్థే) కు

టీ.-కు॥ అ॥ ఇది, పాప=పాపమునందును, ॥ఉ॥ త్యజేత్కుజనసంగతిమ్, Sinful, కుత్సా=నిందఛాగాసును, ॥ఉ॥కుభోజనమ్, Bad; ఈషదర్థే=ఇంచుక యను నర్థమునందు [illegible] ॥ఉ॥ కవోష్ణమ్, కోష్ణమ్, A little.

ధిక్ (నిర్భర్త్సన నిన్దయోః)॥ ౩౯౯॥

టీ.-ధిక్॥అ॥ ఇది, నిర్భర్త్సన= అదలించుటయందును,॥ఉ॥ ధిక్ గ్రామం నిష్ఠురాలాపమ్, నిన్దయోః = నిందయందునువర్తించును, ॥ఉ॥ ధిగిమాం దేహభృతామసారతామ్. Fy! (menacingly; reproachfully.)

మూ॥చా (న్వాచయ సమాహారేతరేతర సముచ్చయే) ।

టీ.-చ॥అ॥ఇది, అన్వాచయ=రెండుక్రియలలో నొకటిప్రధానమై యొ

కటియ ప్రధానమైయుండుటయను నన్వాచయమునందును,Moreover, ||ఉ|| భిక్షామట గాంచానయ; సమాహార=ఒక క్రియలో నవయవ వస్తువులకు ప్రాధాన్యము లేక సముదాయమే ప్రధానమయియుండుట యనుసమాహారమునందును, And, ||ఉ|| ఛత్త్రోపానహమ్, అశ్వబలీవర్దమ్; ఇతరేతర=పరస్పరసాపేక్షములయిన యవయవవస్తువులకు నొక క్రియతో సంబంధముగలుగుట యనునితరేతరయోగమునందును, Mutually, || ఉ || దేవదత్తయజ్ఞదత్తాభ్యామిదంకార్యమ్; సముచ్చయే=పరస్పరనిరపేక్షములయిన యవయవవస్తువులకు నొక క్రియతో సంబంధముగలుగుట యను సముచ్చయమునందును Also, || ఉ || రాజ్ఞోగౌరశ్వః పురుషశ్చ; పాదపూరణ పక్షాంతర హేతునిశ్చయములయందును వర్తించును.

స్వ(స్త్యాశీః క్షేమపుణ్యాదౌ)

టీ.–స్వస్తి||అ||ఇది,ఆశీః=ఆశీర్వాదమునందును,Well(a benediction);||ఉ|| స్వస్తితేఽస్తులతయాసహావృక్ష; క్షేమ=నిరుపద్రవమునందును, Safety; ||ఉ|| స్వస్తిప్రజాభ్యః; భూతానుకమ్పాతవచేదియంగా రేకాభవేత్స్వస్తిమతీత్వదస్తే, పుణ్య=పుణ్యమునందును, Virtue ; || ఉ || స్వస్తిమాన్ స్వర్గమశ్నుతే, ఆదిశబ్దమువలన శుభాదులయందునువర్తించును, Auspicious &c ||ఉ||ప్రస్థానికంస్వస్త్యయనంప్రయుజ్య.

(ప్రకర్షే లఙ్ఘనే) ఽప్యతి|| ౩౩౬||

టీ.–అతి|| అ|| ఇది, ప్రకర్షే=మిక్కిలియనునర్థమునందును, Very, ||ఉ|| అతివృద్ధః; అతిశేతే; లఙ్ఘనే=దాఁటిననుటయందును, Past; surpassing; excellent. ||ఉ|| అతీతకాలస్త్వహమభ్యుపేతః, అపిశబ్దమువలన పూజయందును వర్తించును.

మూ||స్విత్ప్రశ్నే చ వితర్కే చ)

టీ.–స్విత్||అ|| ఇది,ప్రశ్నయందును, What (interrogative); ||ఉ|| కస్స్విదేకాకీచరతి; వితర్కేచ=వితర్కమునందును వర్తించును, What (doubtingly) ||ఉ||అధస్స్విదాసీ దుపరిస్విదాసీత్.

తు(స్యాద్భేదేఽవధారణే ।

టీ.–తు|| అ|| ఇది, భేదే=భేదమునందును, But(indicating difference), || ఉ || పూజ్యాగౌః కపిలాతుపూజ్యతరా ; అవధారణే=నిశ్చయమందును

వర్తించును, Indeed. ॥ఉ॥ వేదాస్సుప్రమాణమ్.

సకృ (త్స హైకవారే స్యాత్)

టీ.-సకృత్ ॥అ॥ ఇది, సహ=తోడ ననునర్థమునందును, Together;॥ఉ॥ దేవదత్తయజ్ఞదత్తౌ సకృద్భుఞ్జాతే;ఏకవారే=ఒకసారియనునర్థమునందును వర్తించును, Once. ॥ఉ॥ సకృత్ప్రదీయతే కన్యా.

ఆరా (ద్దూర సమీపయోః)॥

టీ.-ఆరాత్ ॥అ॥ఇది, దూర= దూరమునందును, Far; ॥ఉ॥ ఆరాద్గతో దృష్టిపథంవ్యతీతః, సమీపయోః=సమీపమునందునువర్తించును, Near. ॥ఉ॥తమర్చ్యమారా దభివర్తమానమ్.

మూ॥ (ప్రతీచ్యాం చరమే) పశ్చాత్

టీ.-పశ్చాత్ ॥అ॥ఇది,ప్రతీచ్యామ్=పడమటిదిక్కునందును,Westward; ॥ఉ॥ పశ్చాదస్తంగతోరవిః; చరమే = వెనుకదిక్కునందును వర్తించును, Afterwards, lastly; behind. ॥ఉ॥ పశ్చాద్యాతి; శ్రోత్రియేభ్యః పూర్వం దీయతాం పశ్చా దితరేభ్యః

ఉతా(ప్యర్థ వికల్పయోః) ।

టీ.-ఉత॥అ॥ఇది,అప్యర్థ=అప్యర్థమునందును, Also; ॥ఉ॥ఉతభిన్ద్యాచ్ఛిరసాశిలోచ్చయమ్; ఉతదణ్డఃపతిష్యతి; వికల్పయోః=ఇటోఅటో అనువికల్పార్థమునందునువర్తించును, What (doubtingly), either. ॥ఉ॥ ఉతపర్వతోఽభిద్యేత; ఉతత్వ్యేద్వ్రజీ.అప్యర్థమనఁగా దృఢార్థమును ప్రశ్నయును.

(పున స్సదార్థయో) శ్శశ్వత్

టీ.-శశ్వత్ ॥అ॥ ఇది, పునః=మరియు ననునర్థమునందును, Again; ॥ఉ॥ శశ్వత్పశ్యత శబ్దవార్థిలహరీవిద్యోల్బణమ్; సదార్థయోః = ఎల్లపుడు ననునర్థమునందునువర్తించును, Constantly; for ever. ॥ఉ॥ శాశ్వతంవైరమ్.

సాక్షా(త్ప్రత్యక్షతుల్యయోః)॥౩౯౦॥

టీ.-సాక్షాత్ ॥అ॥ఇది, ప్రత్యక్ష= ప్రత్యక్షమునందును, Actually; ॥ఉ॥ సాక్షాద్దృష్టోఽసి; తుల్యయోః = సమానమునందును వర్తించును, Like; in person. ॥ఉ॥ ఏషా సాక్షాల్లక్ష్మీః.

మూ॥(ఖే దానుకమ్పాసన్తోష విస్మయాఽమన్త్రణే) బత।

టీ.-బత॥అ॥ ఇది, ఖేద=ఖేదమునందును, Alas (expressing sorrow),

॥ఉ॥ అహో బత మహత్కష్టమ్; అనుకమ్పా=దయయందును,(—pity), ॥ఉ॥ మారోదీ ర్బతపుత్రత్వమ్, సన్తోష=సంతోషమునందును, (—joy), ॥ఉ॥బతముక్తాస్మకిల్బిషాత్, విస్మయ=ఆశ్చర్యమునందును, (—surprise), ॥ఉ॥ అహో బతాసిస్పృహణీయవీర్యః. ఆమన్త్రణే = పిలుచుటయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ ఏహిబత. Oh! (calling).

హన్త (హర్షేఽనుకమ్పాయాం వాక్యారమ్భవిషాదయోః)॥

టీ.—హన్త॥అ॥ఇది,హర్షే=సంతోషమునందును, Oh (expressing joy,) ॥ ఉ ॥ హన్తజీవితాఃస్మః; అనుకమ్పాయామ్=దయయందును, (—compassion), ॥ఉ॥ మారోదీర్హన్తపుత్రక; వాక్యారమ్భ=వాక్యారంభమునందును, ॥ ఉ॥ హన్త తేకథయిష్యామః, విషాదయోః=దుఃఖించుటయందును వర్తించును, (—greef) ॥ఉ॥హన్త హతాః పథికగేహిన్యః.

మూ॥ప్రతి(ప్రతినిధౌ వీప్సా లక్షణాదౌ ప్రయోగతః)।

టీ.- ప్రతి॥అ॥ ఇది, ప్రతినిధౌ=సదృశార్థమునందును, Instead, ॥ఉ॥ అభిమన్యురర్జునాత్ప్రతి; వీప్సా=గుణక్రియలచేత నన్నివస్తువులను ప్రత్యేకముగావ్యాపింపనిచ్ఛగించుట యనువీప్సయందును, Each; ॥ ఉ ॥ వృక్షం వృక్షంప్రతిసిఞ్చతి; లక్షణ = గురించి, Towards; for; ॥ ఉ ॥ వృక్షంవృక్షంప్రతి విద్యోతతే విద్యుత్; ఆదౌ=మొదలయినదానియందును, ఆదిపదముచేత నొకప్రకారమును బొందినవానిఁగాఁజెప్పుట యను నిత్థంభూతాఖ్యానమునందును, As to,॥ఉ॥సాధుర్మాతరంప్రతి, ప్రయోగతః=ఒకటినిచ్చి మరియొకటిపుచ్చుకొనుట యనుప్రతిదానమునందును, In exchange. ॥ఉ॥ తిలేభ్యోమాషాన్ ప్రతియచ్ఛతి; భాగమునందును వర్తించును, Belonging to (as a portion),॥ఉ॥ యదత్రమాంప్రతి స్యాత్తద్దీయతామ్.

ఇతి (హేతు ప్రకరణ ప్రకాశాది సమాప్తిషు)॥　　౪౦౦

టీ.—ఇతి॥అ॥ ఇది, హేతు=కారణమునందును, Therefore; ॥ఉ॥హన్తీతి పలాయతే; ప్రకరణ=ప్రకారమునందును, Thus, ॥ఉ॥ గౌరశ్వోహస్తీతి జాతిః; ప్రకాశ=ప్రకాశమునందును, Well known as such, ॥ఉ॥ ఇతిప్రాణినః, ఆది=మొదలనునర్థమునందును, Etcoetera, ॥ఉ॥ హేలాలీలేత్యమీహావాః; సమాప్తిషు=ముగియుటయందును వర్తించును, Finis.॥ఉ॥ ఇతి ప్రథమస్సర్గః.

మూ॥ (ప్రాచ్యాం) పురస్తా (త్ప్రథమే పురార్థేఽగ్రత ఇత్యపి)।

టీ.-పురస్తాత్ ॥ అవ్య॥ ఇది, ప్రాచ్యామ్=తూర్పుదిక్కునందును, Eastward, ॥ఉ॥ పురస్తాదుదేతిసూర్యః, ప్రథమే=మొదలనునర్థమునందును, First, ॥ఉ॥ పురస్తాత్క్రియతేకర్మ పశ్చాత్సిద్ధ్యతి తత్ఫలమ్; పురార్థే=తొల్లియనునర్థమునందును, Formerly, ॥ఉ॥ పురస్తాద్రామోఽభూత్; అగ్రతఇత్యపి=ముందర అనునర్థమునందును వర్తించును, In front; ॥ఉ॥ పురస్తాత్సేనా నిర్యాతి.

యావత్తావ (చ్చసాకల్యేఽవధౌ మానేఽవధారణే)॥ ౪౦౧॥

టీ.-యావత్-తావత్ ॥అవ్య॥ ఈ౨ను, సాకల్యే=అంతయు ననునర్థమునందును, As much as (the whole), ॥ఉ॥ యావత్కార్యం తావత్కురు; అవధౌ = మేరయందును, Until, ॥ఉ॥ యావత్ససస్యం క్షేత్రంతావత్కర్ణికిపృష్ఠైఃపరివృతమ్; మానే = పరిమాణమునందును, As many as (number), ॥ఉ॥ యావద్దత్తం తావద్భుక్తమ్; అవధారణే=పరిమాణనిశ్చయమునందును వర్తించును, So much (affirmative), ॥ఉ॥ యావదమత్రం తావద్బ్రాహ్మణా నామన్త్రయస్వ.

మూ॥ (మఙ్గలానన్తరాఽరమ్భ ప్రశ్న కార్త్స్న్యే)ష్వథో అథ।

టీ.-అథో-అథ॥అవ్య॥ ఈ౨ను, మఙ్గల=మంగళార్థమునందును, Auspicious particle; ॥ఉ॥ అథవర్ణసమామ్నాయః; అనన్తర=తర్వాత ననునర్థమునందును, After, ॥ఉ॥ అథప్రజానామధిపః ప్రభాతే;ఆరమ్భ=దొరకొనుటయందును, Now, ॥ఉ॥ అథేదానీమేతన్నిరూప్యతే, ప్రశ్న=అడుగుటయందును, What?, ॥ఉ॥ అథైకధేనోరపరాధచణ్డాద్గురోః కృశాను ప్రతిమా ద్బిభేషి; కార్త్స్న్యేషు=అంతయు ననునర్థమునందును వర్తించును, All (comprehensively), ॥ఉ॥ అథ చురాదయః కథ్యన్తే.

వృథా(నిరర్థ కావిధ్యోః)

టీ.-వృథా॥అవ్య॥ఇది,నిరర్థక=వ్యర్థమనుటయందును,In vain; ॥ఉ॥ప్రాసాదశృఙ్గాణివృథాఽధ్యరుక్షన్;అవిధ్యోః=విధిలేక చేయుటయందునువర్తించును, Improperly,॥ఉ॥ ప్రపచ్యతే స నరకే యో వృథా లభతే పశుమ్.

నానా(ఽనేకోభయార్థయోః)॥౪౦౨॥

టీ.-నానా॥ అ॥ ఇది, అనేక=బహుప్రకారమునందును, Many; ॥ఉ॥

నానాచేష్టైర్జలదలలితై ర్నిర్జితంతంన గేన్ద్రమ్; ఉభయార్థయోః=రెంటియం దును వర్తించును, Both, ॥ఉ॥నానా గ్రాం సమిధంత్యజేత్.

మూ॥ ను (పృచ్ఛాయాంవికల్పేచ)

టీ.-ను॥ అవ్య॥ ఇది, పృచ్ఛాయామ్=ప్రశ్నయందును, What?, ॥ఉ॥ కోనుధావతి, వికల్పేచ=వికల్పమునందును వర్తించును, Or, ॥ఉ॥ భీమో ను ఫల్గునోను యోద్ధా.

(పశ్చాత్సాదృశ్యయో)రను ।

టీ.-అను॥ అ॥ ఇది, పశ్చాత్ = వెనుక అనుసరధమునందును, After, ॥ఉ॥ తమనుధావతి, సాదృశ్యయోః = సాదృశ్యమునందును వర్తించును, Like; మాతరమనుకరోతి; మరియులక్షణా,Indication, ఇత్థంభూతాఖ్యాన, In particular relation; భాగ, A share; వీప్సా, Repetition; సమీప Near, ములయందును వర్తించును,

(ప్రశ్నాఽవధారణాఽనుజ్ఞాఽనునయాఽమన్త్రణే)నను॥౪౦౩॥

టీ.-నను॥ అ॥ ఇది, ప్రశ్న = ప్రశ్నయందును, What?, ॥ఉ॥ నన్వ భోజి; అవధారణా=నిశ్చయమునందును, Certainly, ॥ఉ॥నన్వథగచ్ఛామః, అనుజ్ఞా = అనుమతియందును, Indicating assent, ॥ఉ॥ నన్వాదిశ; అను నయ = ఊఱడించుటయందును, A consolatory and kind expression, ॥ఉ॥ ననుచణ్డిప్రసీదమే, ఆమన్త్రణే=సంబోధనమునందును వర్తించును, Vocative particle, ॥ఉ॥ ననుదేవదత్త.

మూ॥ (గర్హా సముచ్చయ ప్రశ్న శఙ్కా సమ్భావనా) స్వపి ।

టీ.-అపి॥అ॥ ఇది, గర్హా = నిందయందును, Reprehensive particle, ॥ఉ॥ అపిసిఞ్చేత్పలాణ్డుమ్; సముచ్చయ = సముచ్చయమునందును, And, ॥ఉ॥ భీమోఽర్జునోఽపి; ప్రశ్న=ప్రశ్నయందును, Earnest inquiry, ॥ఉ॥ అపిక్రియార్థం సులభం సమిత్కుశమ్, శఙ్కా=అనిష్టము నూహించుట యందును, Doubt or suspicion; ॥ఉ॥ అప్యగచ్ఛేద్వ్యఘ్రః; సమ్భావ నాను=ఇది యిటువలె సంభవించు ననుసంభావనయందును వర్తించును, Possibility and likelihood, even, ॥ఉ॥ సముద్రమపిలఙ్ఘయేత్.

(ఉపమాయాం వికల్పే) వా

టీ.-వా॥అ॥ ఇది, ఉపమాయామ్=పోలికయందును, Like, ॥ఉ॥ ఆశీవి

షో వాసం త్రుద్ధః; వికల్పే=వికల్పమునందును వర్తించును, Or, either; ॥ఉ॥ యవైర్వ్రీహిభి ర్వా యజేత.

సామి (త్వర్ధే జుగుప్సనే)॥ ౨౦౪॥

టీ.—సామి॥అ॥ ఇది, అర్ధే=సగమను నర్థమునందును, Half; ॥ఉ॥ సామినిమీలితాక్షీ, జుగుప్సనే=నిందయందును వర్తించును, Blamably, ॥ఉ॥ సా మ్యధ్యయన మనధ్యాయే.

మూ॥ అమా (సహ సమీపేచ)

టీ.—అమా॥అ॥ఇది,సహ=కూడనను నర్థమునందును, With, ॥ఉ॥ అమావాస్యా; సమీపేచ=సమీపమునందునువర్తించును,Near,॥ఉ॥అమాత్యః.

కం (వారిణి చ మూర్ధ్ని చ)।

టీ.—కమ్॥అ॥ ఇది, వారిణి=నీళ్ళయందును, Water, ॥ఉ॥ కంజంపద్మమ్; మూర్ధ్ని చ=శిరస్సునందును, Head, ॥ఉ॥కన్ధరా; చకారమువలన సుఖమునందునువర్తించును, Pleasure, ease, ॥ఉ॥ కన్దర్పః.

(ఇ వేత్థమర్థయోః) రేవం

టీ.—ఏవమ్॥అ॥ఇది, ఇవ=పోలికయందును, Like, as, ॥ఉ॥ భానురేవం మునిర్భాతి; ఇత్థమర్థయోః = ఈ ప్రకారమనుటయందును వర్తించును, Thus, ॥ఉ॥ ఏవంవాదిని దేవర్షౌ.

నూనం (తర్కే౽ర్థనిశ్చయే) ॥౨౦౫॥

టీ.—నూనమ్॥అ॥ ఇది, తర్కే=ఊహయందును, Perhaps ; ॥ఉ॥నూనమున్నమతి యజ్వనాంపతిః, అర్థనిశ్చయే = అర్థనిశ్చయమునందును వర్తించును,Certainly,॥ఉ॥త్ర్యు ద్రే౽పి నూనం శరణం ప్రపన్నే, ఉత్ప్రేక్షకు,Indicating recollection ॥ఉ॥మదనస్యేవ ధ్రౌనూనంయువతీనాందృశశ్శితాః.

మూ॥(తూష్ణీమర్థే సుఖే) జోషం

టీ.—జోషమ్॥అ॥ఇది,తూష్ణీమర్థే=మౌనమునందును,Silently, ॥ఉ॥ ఇతి జోషమవస్థితేమునౌ, సుఖే=సుఖమునందునువర్తించును , At ease, ॥ఉ॥ జోషమాసీతవర్షాసు.

కిం (పృచ్ఛాయాం జుగుప్సనే)।

టీ.—కిమ్॥అ॥ఇది, పృచ్ఛాయామ్=ప్రశ్నయందును, What?, ॥ఉ॥ కింగతో౽సి; జుగుప్సనే = నిందయందును వర్తించును,Bad. ॥ ఉ ॥ కింరాజాయో న రక్షతి.

నామ(ప్రాకాశ్య సంభావ్య క్రోధోపగమ కుత్సనే)॥ ౪౦౬॥

టీ.-నామ ॥ అ॥ ఇది, ప్రాకాశ్య = ఎఱిఁగింపఁబడిన యర్థమునందును, Evidently, ॥ ఉ ॥ హిమాలయోనామనగాధిరాజః ; సంభావ్య=ఇటువలె సంభవించు ననునర్థమునందును, Possibly, ॥ ఉ ॥ అపిహాసీతానామసంభవిష్యతి; క్రోధ=కోపమునందును, Wrath, ॥ ఉ ॥ అఃకంసస్యభయం నామ గోపాన్నాపిసురద్విషః, ఉపగమ = అంగీకారమునందును, Indignant consent, ॥ఉ॥ అస్తునామధనీకించిదదాతి; [ప] కోపముచేత నంగీకరించుటయందును, Reproach, కుత్సనే=నిందయందును వర్తించును, ॥ఉ॥కోనామాయం ప్రలపతి విభో ర్విర్వికజ్కం సభాయామ్.

మూ॥అలం (భూషణ పర్యాప్తి శక్తి వారణవాచకమ్) ।

టీ.-అలమ్॥ అ॥ ఇది, భూషణ=భూషణమునందును; Ornament, ॥ఉ॥ అలంచకారాస్యవధూరహస్కరః, పర్యాప్తి=పూర్ణమనునర్థమునందును, Enough; ॥ఉ॥ తస్యాలమేషాక్షుదితస్యతృప్త్యై; శక్తి = సమర్థుఁడను నర్థమునందును, Able; ॥ఉ॥ అలందశాస్యవ్యవధాయరాఘవః; వారణవాచకమ్=చాలింపుమను నర్థమునందును వర్తించును, Prohibition; ॥ఉ॥ అలంవివాదేన యథాశ్రుతం త్వయా.

హుం (వితర్కే పరిప్రశ్నే)

టీ.-హుమ్॥ అ॥ ఇది, వితర్కే=ఊహయందును, Indicative of doubt and reflection; ॥ఉ॥ హుంజలంమృగతృష్ణా, పరిప్రశ్నే=ప్రశ్నయందును, ॥ఉ॥ హుందేవదత్తోఽయమ్; కోపమునందును, ॥ఉ॥ హుంనిహన్మిసహసాయుధిశత్రూన్; భర్త్సనంచుటయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ హుంనిర్లజ్జమ్. What (indicating anger, fear, dislike or reproach.)

సమయా(ఽన్తిక మధ్యయోః)॥

టీ.-సమయా॥అ॥ ఇది, అన్తిక=సమీపమునందును, Near,॥ఉ॥గఙ్గా సమయావారాణసీ ; మధ్యయోః=నడిమియందును వర్తించును, Within, midst, ॥ఉ॥ సమయాశైలయోర్నదీ.

మూ॥ పున (రప్రథమే భేదే)

టీ.-పునర్ ॥ అ॥ ఇది, అప్రథమే=మరియు అనునర్థమునందును, Again, ॥ఉ॥ పునర్బభాషేతురగస్యరక్షితా; భేదే=విశేషమునందును వర్తించును,

॥ఉ॥ భ్రాతృషు పునర్దీర్ఘో భవాన్. But, on the contrary.

నిర్నిశ్చయ నిషేధయోః) ।

టీ.-నిర్॥ అ॥ ఇది, నిశ్చయ=నిశ్చయమునందును,Certainly; ॥ఉ॥ నిర్ణయః;నిషేధయోః=నిషేధమునందునువర్తించును, Negation,॥ఉ॥ నిర్ధనః.

(స్యాత్ప్రబన్ధే చిరాతీతే నికటాఽగామికే) పురా॥ ౨౦౮॥

టీ - పురా॥ అ॥ ఇది, ప్రబన్ధే=వాక్యరచనయందును, Text; ॥ఉ॥ పురాణమ్, చిర=దీర్ఘకాలమునందును, Long since; ॥ఉ॥ పురాతనమ్; అతీతే = పోయినకాలమునందును, Old; past, ॥ఉ॥ పురాగతః; నికట=సమీపమునందును, Near, ॥ఉ॥పురాగచ్ఛతి;ఆగామికే=రాఁగలదానియందును, Future, వర్తించును, ॥ ఉ॥ ఆలోకేతేనిపతతిపురాసా బలి వ్యాకులావా; మఱియు నెడతెగనిపాఠమునందును, Ceaseles study; ॥ఉ॥ ఉపాధ్యాయేన పురాఽధీయతేస్మ;పూర్వమనేకకాలము పోయినదానియందును, Long in the past, ॥ఉ॥ పురాతనంత్వాం పురుషంపురావిదః ; ఆసన్నభవిష్యదర్థమందును, Proximate future. ॥ఉ॥ గచ్ఛశీఘ్రపురాదేవోవర్షతి.

మూ॥ ఊరర్యూరీ-చోరరీ (చవిస్తారేఽఙ్గీకృతౌ త్రయమ్)।

టీ..ఊరరీ-ఉరీ[పా]ఊరీ-ఉరరీ॥ అ॥ ఈ ౩ను, విస్తారే=విస్తారమునందును, Expansion, ॥ఉ॥ అర్థిషుస్వయమురీకృతకామ్యః; అఙ్గీకృతౌ=ఈయకొనుటయందును వర్తించును, Assent,॥ఉ॥ అజ్ఞామురరీకృత్యయాతి.

(స్వర్గేచ పరలోకే) స్వర్

టీ.- స్వర్॥అ॥ఇది, స్వర్గే=స్వర్గమునందును, Heaven; ॥ఉ॥స్వర్నద్యాం స్నాతినారదః; పరలోకే=పరలోకమునందును, The next world; చకారమువలన జన్మాంతరమునందును, ॥ఉ॥ స్వర్గతస్య క్రియాఃకుర్యాత్పుత్రఃపరమభక్తితః, స్వర్యాతస్యహ్యపుత్రపత్నీతద్భాగమర్హతి;సుఖమునందును, Happiness; ఆకాశమునందును, The sky, వర్తించును.

(వార్తా సంభావ్యయోః) కిల॥౨౦౯॥

టీ.-కిల॥అ॥ఇది,వార్తా=లోకవాడుకయందును,News,॥ఉ॥జఘానకంసంకిలవాసుదేవః,సంభావ్యయోః=ఇదిసంభవించుననునర్థమునందును, Probably, ॥ఉ॥ అర్జునఃకిలవిజేష్యతేకురూన్; మరియు, అసత్యమందునువర్తించును, Falsely, ॥ఉ॥ గోత్రస్ఖలితంకిలాఽశ్రితమ్. Indicating displeasure.

మూ॥ (నిషేధ వాక్యాలంకార జిజ్ఞాసాఽనునయే) ఖలు।

టీ.- ఖలు॥అ॥ ఇది, నిషేధ = ప్రతిషేధమునందును, Prohibition; ॥ఉ॥ నిర్ధారితేఽర్థేలేఖ్యేనఖలూక్త్వాఖలువాచికమ్; వాక్యాలంకార = వాక్యాలంకారమునందును, Expletive; ॥ఉ॥ అథఖలుభగవాన్; జిజ్ఞాసా=ఎఱుఁగనిచ్ఛయించుటయందును, Indicating enquiry; ॥ఉ॥ కింఖల్వధీతేపుత్త్రః, అనునయే = ఊఱడించుటయందును వర్తించును, A conciliatory expression. ॥ఉ॥ నఖలునఖలు ముగ్ధే సాహసం కార్యమేతత్.

(సమీపో భయతశ్శీఘ్రసాకల్యాభిముఖే)ఽభితః॥ ౪౧౦ ॥

టీ.- అభితః॥అ॥ఇది, సమీప=సమీపమునందును, Near, ॥ఉ॥ వారాణసీ మభితోభాగీరథీ, ఉభయతః=ఇరుపార్శ్వములయందును, On both sides; ॥ఉ॥ శ్రేణీజేఽభితః పాతుకసిద్ధసిద్ధోః; శీఘ్రమునందును, Quickly; ॥ఉ॥ అభిశ్శత్రురాయాతి; సాకల్య=అంతయుననునర్థమునందును,Entirely; ॥ఉ॥ భుక్త్వోఽన్నమభితోఽతిథిః; అభిముఖే=ఎదురుగా ననునర్థమునందును వర్తించును, In front. ॥ఉ॥ అభితోహింసకోదస్తీ మామేవపరిధావతి.

మూ॥ (నామప్రాకాశ్యయోః) ప్రాదుః

టీ.-ప్రాదుః॥అ॥ ఇది, నామ = నామధేయమునందును, Name, ఉ॥ విష్ణోర్దశ ప్రాదుర్భావాః; [ప] సంభావనయందును, ప్రాకాశ్యయోః=ప్రకాశించుదానియందును వర్తించును, Appearance, ॥ఉ॥ ప్రాదురాసీద్వసుంధరా, "జన్మప్రాకాశ్యయోఃప్రాదుః" అనిపాఠముగలదు.

మిథో(ఽన్యోన్యం రహస్యపి)।

టీ.-మిథః॥అ॥ ఇది, అన్యోన్యమ్ = తమలోఁదామను నర్థమునందును, Mutually; ॥ఉ॥ వాసిష్ఠకౌణ్డిన్యమైత్రావరుణాఃమిథోనవివాహ్యాః, రహస్యపి=ఏకాంతమునందునువర్తించును, In private. ॥ఉ॥ మిథస్త్వదాభాషణలోలుపం మనః; మిథఃకృతే మన్మథఏషసాక్షీ.

తిరో (ఽన్తర్ధా తిర్యగర్థే)

టీ.-తిరస్॥ అ॥ ఇది, అన్తర్ధా=కప్పుటయందును, Concealment; ॥ఉ॥ కృష్ణమేఘస్తిరోదధే; తిర్యగర్థే=అడ్డముగాననునర్థమునందునువర్తించును, Awry. ॥ఉ॥ గతంతిరశ్చీనమనూరుసారథేః.

హా (విషాద శుగార్తిషు)॥ ౪౧౧॥

టీ.—హా॥అ॥ ఇది, విషాద=వ్యథపడుటయందును, Alas!, ॥ఉ॥ పుణ్యా న్తః పురమేవహా ప్రవిశతి క్రుద్ధోమునిర్భార్గవః; శుక్ = శోకమునందును, Regret, ॥ఉ॥ హా ప్రియే జనకరాజపుత్త్రి; ఆర్తిషు = పీడయందునువర్తించును, Alas, ॥ఉ॥ హాహతోఽస్మి.

మూ॥ అహా (హేత్యద్భుతే ఖేదే)

టీ.—అహాహ[ప] అహాహా॥అ॥ఇది, అద్భుతే=ఆశ్చర్యమునందును, Indication of wonder, ॥ఉ॥ అహాహామహతాం నిస్సీమానశ్చరిత్రవిభూతయః, ఖేదే=వ్యసనపడుటయందునువర్తించును, Of pain or fatigue, ॥ఉ॥ అహాహాకష్టమపణ్డితతావిధేః ॥ ఉ ॥ అహాహాభిక్షమాణోఽపి క్షుధా సంపీడ్యతే జనః. హి (హేతా వవధారణే)।

టీ.—హి॥అ॥ఇది, హేతౌ = కారణమునందును, Because, ॥ఉ॥ జానామ్యగ్నిరిహాస్తీతి మహాన్ధూమోహిదృశ్యతే, అవధారణే = నిశ్చయమునందునువర్తించును, Indeed, ॥ఉ॥ చన్ద్రోహిశీతః, పరుషోక్తిఃకథంతస్మిన్ బ్రూహి త్వంహి తపోధన.

{ ఇతి నానార్థావ్యయవర్గః=అనేకార్థములుగల అవ్యయపదసమూహము ముగిసెను. }

చిరాయ చిరరాత్త్రాయ చిరస్యాఽ(ద్యాశ్చిరార్థకాః) ॥ ౨౧౨॥

టీ.—చిరాయ-చిరరాత్త్రాయ - చిరస్య ॥అ॥ఈ 3 ను ఆద్యశబ్దముచేత, చిరమ్ - చిరేణ - చిరాత్, అను నవ్యయములును, చిర=బహుకాలమను, అర్థకాః = అర్థమునందువర్తించును, తడవనుట, ॥ఉ॥ చిరాయసంతర్ప్య సమిద్భిరగ్నిమ్; చిరరాత్త్రాయసంచితమ్; చిరస్యదృష్టేవ మృతోత్థితేవ; చిరంనసహతేస్థాతుంపరేభ్యోభేదశఙ్కయా; చిరేణ నాభింప్రథమోదబిన్దవః, చిరాత్సుతస్పర్శరసజ్ఞతాంయయౌ. Long time.

మూ॥ ముహుః పునఃపున శ్శశ్వ దభీక్ష్ణ మసకృ (త్సమాః)।

టీ.—ముహుః - పునఃపునః - శశ్వత్ -అభీక్ష్ణమ్-అసకృత్ ॥అ॥ఈ ౫ ను, సమాః = సమానార్థకములు, అనఁగా మాటిమాటికి అను నర్థమునందు వర్తించును,॥ఉ॥అవేక్షమాణం మహతీంముహుర్ముహుః, పునఃపునస్సూతనిషిద్ధచాపలమ్; వస్వ్యవృత్తిరిమాంశశ్వత్; అభీక్ష్ణమాస్ఫాలయతీవకుమ్భమ్; అసకృదనవగీతం గీతమాకర్ణయన్తః. Again and again; frequently.

స్రాగ్ఝటిత్యఞ్జసాఽహ్నాయ ద్రాఙ్మఙ్క్షుసపది (ద్రుతే)॥ ౪౧౩॥

టీ.—స్రాక్-ఝడితి [పా] ఝటితి-అఞ్జసా - అహ్నాయ-ద్రాక్ - మఙ్క్షు-సపది॥అ॥ ఈ౭ను,ద్రుతే=శీఘ్రమను నర్థమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ స్రాగ్వ్యయో యాతి దేహినామ్; సుతశతమత్యన్తదుర్భరం ఝడితి ; అఞ్జసాయాతితురగః ; అహ్నాయ తావ దరుణేన తమోనిరస్తమ్, ద్రాగ్భవిష్యతి సుఖంతవప్రియే ; మఙ్క్షూదపాదిపరితశ్శపటలైరలీనామ్ ; వచనస్తస్యసపది క్రియా కేవల ముత్తరమ్. Soon, instantly.

మూ॥ బలవత్సుష్ఠు కిముత స్వత్యతీవ (చనిర్భరే)।

టీ.—బలవత్-సుష్ఠు కిముత - సు-అతి - అతీవ ॥అ॥ ఈ౬ను, నిర్భరే=మిక్కిలియను నర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ పునర్వ్యశీత్వా బలవన్నిగృహ్య; సుష్ఠుపీతం మయాఘృతమ్, కిముతాద్యకృతంకార్యమ్, సువృష్టిస్సస్యవర్ధనీ, అతివృష్టి రనావృష్టిః, అతీవ శోభతేరాజా. Much, very.

పృథగ్వినాఽన్తరేణ ర్తేహిరుఙ్నానా (చవర్జనే)॥　　　౪౧౪॥

టీ.—పృథక్-వినా - అన్తరేణ-ఋతే - హిరుక్-నానా ॥అ॥ ఈ౬ను, వర్జనే=అది తప్పించియనుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥కించిద్దత్వా పృథక్క్రియామ్; క్షణమప్యుత్సహతే నమాంవినా ; అన్తరేణ మతంనాస్తి సుఖం సంసారిణాం భువి ; ఋతేరవేః క్షాళయితుం క్షమేత కః; హిరుక్కర్మన మోక్షఃస్యాత్, నానావిష్ణుం మోక్షదో నాస్తిదేవః. Without; except.

మూ॥ యత్తద్యత స్తతో (హేతౌ)

టీ.—యత్-తత్-యతః-తతః ॥అ॥ ఈ౪ను, కారణమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ యద్విద్యాసుప్రగల్భోఽసి తత్సర్వైరపి పూజ్యసే , యతో గఙ్గాఽమ్భసిస్నాత స్తతోనిష్కల్మషోనరః. Because; therefore.

(అసాకల్యేతు) చి చ్చన।

టీ.—చిత్-చన ॥అ॥ ఈ౨ను, అసాకల్యే=కొంతయను నర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ కరోతి కించి దభ్యాసాత్, అపాత్రే కుశలైర్దేయం నకించన ధనం సదా. కించిత్=Some; కశ్చన=Some body.

కదాచి జ్జాతు

టీ.—కదాచిత్ - జాతు ॥అ॥ ఈ౨ను, ఒకానొకప్పుడు అను నర్థము

నందు వర్తించును,॥ఉ॥ కదాచి దాసన్నసఖీముఖేన సా , నజాతుకామః కామానా ముపభోగేన శామ్యతి. Sometimes.

సార్ధం(తు) సాకం సత్రా సమం సహ॥ ౪౧౫॥

టీ.-సార్ధమ్-సాకమ్-సత్రా-సమమ్-సహ ॥అ॥ ఈ ౫ను, తోడ నను నర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సార్ధముద్ధవసీరిభ్యామ్, సాకం శక్తిధరేణ తత్రభవతో దేవాధ్భవానీపతేః; సత్రాకలత్రేణ సుఖంసమశ్నుతే; సమంవధూభిర్వ్యలభీర్యువానః, నిఃశ్వాసధూమంసహరత్నభాభిః. Togethe, with.

మూ॥ (ఆనుకూల్యార్థకం) ప్రాధ్వం

టీ.-ప్రాధ్వమ్॥అ॥ ౧, ఆనుకూల్య=అనుకూలతయను, అర్థకమ్=అర్థము గలది. అనఁగా బంధనహేతుకమైన యానుకూల్యమునందు వర్తించును. ॥ఉ॥ సవ్యేతరమ్ ప్రాధ్వ మితః ప్రయుఙ్క్తే. Conformity.

(వ్యర్థకేతు) వృధా ముధా।

టీ.-వృధా-ముధా॥ ఈ ౨ ను, వ్యర్థకే=వ్యర్థ మనునర్థమందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రయుక్త మప్యస్త్ర మితో వృధా స్యాత్; తత్రభ్రమత్యేవ ముధాషడఙ్ఘ్రిః. In vain.

ఆహో ఉతాహో కిముత (వికల్పే) కిం కి మూత చ ॥ ౪౧౬॥

టీ.-ఆహో [పా] అహో-ఉతాహో-కిముత-కిమ్-కిము-ఉత ॥అ॥ ఈ ౬ను, వికల్పే=వికల్పమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ స్థాణు రయమాహో పురుషః; ఉతాహోస్విద్భవౌరాజా నలఃపరపురఞ్జయః; కిముత త్వం శివ్యౌ బ్రహ్మా; స్థాణురయం కింపురుషః; కిము తేకార్య ము తాన్యదీయకార్యమ్. Either, or (indicating deliberation.)

మూ॥ తు హి చ స్మ హ వై (పాదపూరణే)

టీ.-తు-హి-చ-స్మ-హ-వై ॥అ॥ ఈ ౬ ను, పాదపూరణే = పాదపూరణమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ రామస్తులక్ష్మణంప్రాహ; అహంహియాస్యే నగరమ్ ; సచప్రాహచరాజానమ్ ; మయాస్మభుక్తం నహసా; రామం హప్రాహలక్ష్మణః; తేనవై రాక్షసో హతః. Epletives.

(పూజనే) స్వతి ।

టీ.-సు-అతి ॥అ॥ ఈ ౨ను, పూజనే = పూజార్థమందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సుపన్థా అతిపన్థాశ్చ. Particles of praise and reverence.

దివాఽ(హ్ని)

టీ.—దివా॥ అ॥ ౧,అహ్నీతి=పగటియం దనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ కేచిద్దివా తథారాత్రౌ ప్రాణిన స్తుల్యదృష్టయః. By day

(త్వథ) దోషా(చ) నక్తం(చ రజనా వితి)॥ ౪౧౭॥

టీ.—దోషా-నక్తమ్ ॥అ॥ ఈ౨ను, రజనౌఇతి=రాత్రియం దనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ చోరా దోషా యయుః పథి; నక్తమాపాన భూమిషు. By night.

మూ॥ (తిర్యగర్థే) సాచి తిరో(ఽ) Crooked, bent; awry.

టీ.—సాచి-తిరః ॥అ॥ ఈ ౨ను, తిర్యక్=అడ్డముగానను, అర్థే=అర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సాచిలోచనయుగం నమయన్తీ; తిరోఽచ్ఛతి.

(ప్యథ సంబోధ నార్థకాః।

స్యుః) ప్యా డ్పా డఙ్గ హే హై భో

టీ.—ప్యాట్ - పాట్ [పా] ఫాట్ - అఙ్గ-హే-హై-భోః [పా] భో॥ అ॥ ఈ ౬ ను, సంబోధనార్థకాః = సంబోధనార్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్యాట్ పుత్త్ర పరసర్వదా; పాట్ప్రియే హేృహిమన్దిరమ్; ఫాట్సఖేఫలితశ్చూతః; శ్రూయతామఙ్గవామపి; హేవటో భైక్షుమాహర; హైవృక్షకింకమ్పసే; భోస్సప్తద్వీపవర్తినోరాజాన శ్చేతయధ్వమ్; భోరావణో త్తిష్ఠ మమాగ్రతోయుధి. Vocative particles.

స్సమయానికషాహిరుక్॥

టీ.—సమయా - నికషా - హిరుక్ ॥అ॥ ఈ ౩ ను, సమీపార్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సమయా పర్వతం నదీ; విలఙ్ఘ్యలఙ్కాం నికషా హనిష్యతి; పర్వతస్య హిరుఙ్నదీ; సమయా - నికషా-ఈ౨ను, మధ్యమునందు వర్తించునని కొందఱు. Near; midst.

మూ॥ (అతర్కితేతు) సహసా

టీ.—సహసా॥అ॥౧,అతర్కితే = విచారింపక యనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సహసా విదధీత న క్రియామ్. Inconsiderately;suddenly.

(స్యాత్)పురః పురతోఽగ్రతః

టీ.—పురః-పురతః - అగ్రతః ॥అ॥ ఈ ౩ను, ముందర ననునర్థమునందు వర్తించును, ॥ ఉ ॥ పురస్సఖీనా మనునీత లోచనే; నాసీరధూలి ధవ

లాః పురతః ప్రయాన్తి, ప్రత్యర్థినోఽగ్రతోలేఖ్యమ్. Before, in front.

స్వాహా (దేవ హవిర్దానే) శ్రౌషట్ వౌషట్ వషట్ స్వధా॥౨౮౫॥

టీ.—స్వాహా-శ్రౌషట్ - వౌషట్-వషట్-స్వధా ॥అ॥ ఈ౫ను, దేవ= దేవతలకు, హవిః = హవిస్సుయొక్క, దానే=ఇచ్చుటయందు వర్తించును; ॥ఉ॥ అగ్నయేస్వాహా ; అస్త్రశ్రౌషట్ ; శిఖాయైవౌషట్, వషట్కరోతి, స్వధాపితృభ్యః. Invacations with the offerings made to the gods or manes.

మూ॥ కించి దీషన్మనా (గల్పే)

టీ.—కించిత్-ఈషత్-మనాక్ ॥అ॥ ఈ౩ను, అల్పే = ఇంచుకంతయను టయందు వర్తించును, కొంచెమనుట, ॥ ఉ ॥ కించిత్కుఞ్చితమూర్ధజః ; ఈషదుష్ణంపయః పిబ, మనాక్ విహస్యసన్తుష్టః A little.

ప్రేత్యాముత్ర (భవాన్తరే)।

టీ.—ప్రేత్య-అముత్ర॥అ॥ ఈ౨ను,భవాన్తరే=జన్మాంతరమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రేత్య స్వర్గే మహీయతే; ఇహ చాముత్రచ ఫలం. In the next life

వ ద్వా యథా తథే వైవం(సామ్యే)

టీ.—వత్-వా-యథా-తథా-ఇవ-ఏవమ్॥అ॥ ఈ౬ను, సామ్యే = పోలిక యందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సోమవత్ప్రియదర్శనః ; పుష్పేషు నేత్రైర్నిమ్బిత లోచనైర్వా; తస్యార్థస్య యథాఽఽర్థమ్ ; యథాచైత్రస్తథామైత్రః ; ఇన్దుఃక్షీరనిధావివ , అగ్ని రేవం ద్విజో భస్మసాత్కుర్యాదవమానితః. As; like.

ఽహో హీ (చవిస్మయే)॥

టీ.—అహో-హీ ॥అ॥ ఈ౨ను, విస్మయే = ఆశ్చర్యమునందు వర్తించును, ॥ ఉ ॥ అహో మే సౌభాగ్యం మమచ భవభూతేశ్చ ఫణితౌ ; హతవిధిలసితానాం హీ విచిత్రోవిపాకః. Ah! (indicating surprise.)

మూ॥ (మౌనేతు) తూష్ణీమ్ తూష్ణీకాం

టీ.—తూష్ణీమ్-తూష్ణీకామ్॥అ॥ ఈ౨ను, మౌనే=మౌనమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ మునిస్తూష్ణీమాస్తే ; జపన్నాస్తేమునిర్ధ్రువం తూష్ణీకాం జల మధ్యగః, Silently.

సద్యస్సపది (తత్క్షణే) ।

టీ.—సద్యః-సపది॥అ॥ఈ౨ను, తత్క్షణే = అప్పుడను నర్థమునందువర్తించును, ॥ ఉ ॥ సద్యఃపతతిమాంసేన; సపది ప్రదహ త్యుపేక్షితోఽగ్నిః. Instantly.

దిష్ట్యా సముపజోషం (చే త్యానన్దే)

టీ.—దిష్ట్యా-సముపజోషమ్॥అ॥ ఈ౨ను, ఆనన్దే = సంతోషమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ దిష్ట్యా త్వ మసి మేధావీ; సముపజోషం భవాన్ జయతి. కొందఱు, దిష్ట్యా-శమ్- ఉపజోషమ్- అని మూఁడుపేళ్లుగాఁజెప్పిరి, ॥ఉ॥ శఙ్కరశ్శంకరోతునః; ఉపజోష మిహాస్య హే. Indication of joy.

ఽథాన్తరేఽన్తరా॥౪౨౧॥

మూ॥ అన్తరేణ (చ మధ్యే స్యుః)

టీ.—అన్తరే-అన్తరా-అన్తరేణ ॥అ॥ ఈ౩ను, మధ్యే = నడుమననుట యందు, స్యుః = వర్తించును, ॥ ఉ ॥ ఆవయోరన్తరేజాతాః; అన్తరా త్వాంచమాంచకమణ్డలుః; మృణాలసూత్రామల మన్తరేణ స్థితశ్చలచ్చామరయో ర్ద్వయం సః, Between; amidst.

ప్రసహ్య (తు హఠార్థకమ్) ।

టీ.—ప్రసహ్య॥అ॥ ౧, హఠార్థకమ్ = బలాత్కారమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రసహ్య విత్తాని హరన్తి చోరాః. Forcibly; violently.

(యుక్తే ద్వే) సాంప్రతం స్థానే

టీ.—సాంప్రతమ్-స్థానే॥అ॥, ద్వే= ఈరెండును, యుక్తే = యుక్తమను నర్థమునందు వర్తించును, తగుననుట. ॥ఉ॥స్వయంఛేత్తుమసాంప్రతమ్;సంప్రత్యసాంప్రతంవక్తుముక్తేముసలపాణినా; స్థానేభవానేకనరాధిపస్సన్. Properly.

ఽభీక్ష్ణం శశ్వ (దనారతే)॥ ౪౨౨॥

టీ.—అభీక్ష్ణమ్-శశ్వత్ ॥అ॥ఈ౨ను, అనారతే = ఎల్లపుడునను నర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ అభీక్ష్ణముష్ణైరపి తస్య సోష్మణః; శశ్వద్భాతి. Continually. Perpetually.

మూ॥ (అభావే) నహ్య నో నా(ఽపి)

టీ.—నహి-అ-నో-న॥ ఈ ౪ అవ్యయములును, అపిశబ్దమువలన, అన-అనునదియు, అభావే=లేదనుటయందును, కాదనుటయందును వర్తించును,

॥ఉ॥ నహి స్వాత్మారామం విషయమృగతృష్ణా భ్రమయతి; అవిప్ర ఇవ భాషసే; నోచక్రీ కింకులాలః; నమే కించన దహ్యతే. No; not.

మాస్మ మా ఽలం (చవారణే)।

టీ.-మాస్మ-మా-అలమ్॥అ॥ ఈ౩ను,వారణే=వద్దనుటయందువర్తించును,॥ఉ॥సాధ్వోత్సృజ్య ప్రణయవిముఖో మాస్మభూః రుజ్జయిన్యాః; మాభూదాశ్రమపీడేతి; అలం మహీపాల తవ శ్రమేణ. Negative and prohibitive.

(పక్షాన్తరే) చేద్యది చ

టీ.-చేత్-యది॥అ॥ఈ౨ను, పక్షాన్తరే = పక్షాంతరమునందువర్తించును. ఇటువలెనైననను టి, ॥ఉ॥ సత్యంచేత్తపసాచకిమ్, శుచిమనోయద్యస్తి తీర్థేన కిమ్. If.

(తత్త్వే) త్వద్ధా ఽఞ్జసా (ద్వయమ్)॥

టీ.-అద్ధా-అఞ్జసా॥అ॥. ద్వయమ్= ఈరెండును, తత్త్వే = సత్యమను నర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆరాధితో ఽద్ధామనురప్సరోభిః ; అఞ్జసేతి రురుదుః కచగ్రహైః. Truly.

మూ॥ (ప్రకాశే) ప్రాదు రావి (స్స్యాత్)

టీ.-ప్రాదుః-ఆవిః ॥అ॥ ఈ౨ను, ప్రకాశే = అగపడుటయందువర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రాదురాసీ ద్వసుంధరా, ఆవిర్బభూవ కుశగర్భముఖం మృగాణాం యూథమ్. Apparent

ఓ మేవం పరమం (మతే)।

టీ.-ఓమ్-ఏవమ్-పరమమ్॥అ॥ ఈ౩ను, మతే = అంగీకరించుటయందు వర్తించును, ॥ ఉ ॥ ఓమిత్యుక్తవతోఽథశార్ఙ్గిణఇతి; ఏవం యదాత్థభగవన్, తతః పరమ మిత్యుక్త్వా. Yes.

సమన్తత (స్తు) పరితః సర్వతో విష్వ (గిత్యపి) ॥ ౪౨౪॥

టీ.-సమన్తతః-పరితః-సర్వతః-విష్వక్ ॥ అ ॥ ఈ౪ను, ఇత్యాపి అన్నందున విశ్వతః- సమంతాత్ - అనునదియు అంతటను అనునర్థమునందు వర్తించును,॥ఉ॥ సమన్తతోవర్షతి మేఘసఙ్ఘః; ఆయాన్తిపరితఃశ్రియః; స్వం సర్వతోగామిచ సాధకంచ; విష్వక్తశేషు పతతి స్ఫుటమన్తరిక్షమ్. All around. Every way.

మూ॥ (అకామానుమతౌ)కామమ్

టీ.-కామమ్॥అ॥ ౧, అకామ= మనసురాక, అనుమతౌ = అంగీకరించుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ కామం నృపా స్సన్తు సహస్రశో౽న్యే Acquiescing with reluctance. కొందఱు 'అకామానుమతౌ' అనుపాఠమునంగీకరించి మిక్కిలి యంగీకరించుటయందు వర్తించుననిరి. Willing compliance.

(అసూయోపగమే) ఽస్తు(చ)।

టీ.-అస్తు-చకారమువలన - భవతు॥అ॥ఈ౨ను, అసూయా= ఓర్వమిచేత, ఉపగమే= పొందుటయందు, అనఁగాఁ గోపముచే నంగీకరించుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ధావన్నేవ దశాననః ప్రహరతే మత్ప్రేయసీమస్తువా ; భవతు భవ త్వసుహృజ్జనస్సకామః. Be it so (implying regret in the acquiescence.)

నను చ (స్యాద్విరోధోక్తౌ) Indicating contradiction.

టీ.-నను చ॥అ॥౧-విరోధ=ఒకఁడు పలికినందులకు విరుద్ధముగా, ఉక్తౌ= పలుకుటయందు వర్తించును,॥ఉ॥ననుచాత్ర తుగాగమః కథంభవతి.

కచ్చి (త్కామప్రవేదనే)॥ ౨౦౫॥

టీ.-కచ్చిత్ ॥అ॥౧, కామ=ఇష్టార్థమును, ప్రవేదనే = తెలియఁజేయుటయందు. అనఁగా నిష్టార్థప్రశ్నయందు వర్తించును, ॥ ఉ ॥ కచ్చిజ్జీవతిమే మాతా. I hope.

మూ॥ నిష్షమం దుష్షమం (గర్హ్యే) Improperly, unseasonably

టీ.-నిష్షమమ్-దుష్షమమ్॥అ॥ ఈ౨ను, గర్హ్యే = నిందింపఁదగినదానియందువర్తించును, ॥ ఉ ॥ నిష్షమంవక్తిమూర్ఖః, దుష్షమంవర్తతేవధూః.

యథాస్వం (తు) యథాయథమ్।

టీ.-యథాస్వమ్-యథాయథమ్॥ అ॥ ఈ౨ను, తమతమవస్తువులను వర్గమునందును తాము తామనునర్థమునందును వర్తించును,॥ఉ॥యథాస్వమాశ్రమైశ్చక్రే; యథాయథం పలాయన్తః. As thereto appertaining.

మృషా మిథ్యా (చవితథే)

టీ.-మృషా-మిథ్యా॥అ॥ఈ౨ను, వితథే=అసత్యమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ ఉచ్ఛ్రాయసౌన్దర్యగుణామృషోద్యాః ; మిథ్యావాదిని దూతి బాన్ధవజన స్యాజ్ఞాతపీడాగమే. Falsely.

Properly, Suitably. యథార్థం(తు) యథాతథమ్॥౫౭॥

టీ.-యథార్థమ్-యథాతథమ్॥అ॥ఈ౨ను, సత్యమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥యథార్థముక్త్వాన్యాన్యత్ ; గురుర్వక్తి యథాతథమ్.

మూ॥ (స్యు) రేవం తు పునరై్వవే (త్యవధారణవాచకాః) ।

టీ.-ఏవం-తు-పునః-వా-ఏవ॥ అ॥ఈ౫ను, అవధారణవాచకాః = ఇది య యనునియమార్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఏవమేతద్యథా ప్రాహ విష్ణుస్తు జగతాంపతిః , రావణంతు దురాత్మానమ్ , భవభిర్రాఘవః పునః ; వ్యాసోవాసర్వధర్మజ్ఞః, త్వమేవసాక్షాత్కరణీయఇత్యతః; ఇచట " స్యురేవంతు పునరై్వచే త్యవధారణవాచకాః" అనుపాఠముగలదు. Indeed.

ప్రా (గతీ తార్థకం)

టీ.-ప్రాక్॥అ॥౧, అతీత = జరగినకార్యముయొక్క, అర్థకమ్ = అర్థము గలది, అనఁగా పోయినకాలమునందువర్తించును,॥ఉ॥ ప్రపేదిరేప్రాక్తనజన్మవిద్యాః, Before; anterior.

నూన మవశ్యం(నిశ్చయే.ద్వయమ్)॥ ౫౮॥

టీ.-నూనమ్-అవశ్యమ్॥అ॥ద్వయమ్=ఈ రెండును,నిశ్చయే = నిశ్చయార్థమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ నూనంహన్మాస్మి రావణమ్. అవశ్యంయాతారశ్చిరతరముషిత్వాపివిషయా. Certainly; necessarily.

మూ॥ సంవ(ద్వర్షే)

టీ.-సంవత్ ॥అ॥౧,వర్షే=సంవత్సరమందువర్తించును,॥ ఉ॥ రామఃపఞ్చదశేసంవదయోధ్యాంప్రవివేశహ. A year.

(ఉవరే) త్వర్వాక్

టీ.-అర్వాక్॥అ॥౧, అవరే= మేరగాఁజెప్పవస్తువునకుఁగ్రిందటిదైనకాలమునందును, దేశమునందును వర్తించును. ॥ఉ॥ యామాదర్వాఙ్నభుఞ్జీత; గ్రామాదర్వాఙ్నదీ. Former; prior.

ఆమేవం

టీ.-ఆమ్-ఏవమ్ ॥అ॥ ఈ౨ను, ఒకఁడు చెప్పినదాని నంగీకరించుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆం కరోమి తవ ప్రియమ్, ఏవం కుర్మః. Assent, consent, promise.

స్వాయ (మాత్మనా)

టీ.—స్వయమ్॥ అ ॥ ౧, ఆత్మనా=తనంత ననునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ స్వయంకృతప్రసాదస్య, Self; of himself.

(అల్పే) నీచై

టీ.—నీచైః॥అ॥ ౧, అల్పే=కొంచెమందువర్తించును, ఉ॥ తథాపినీచైర్వినయాదదృశ్యత. Little, low.

(ర్మహ) త్యుచ్చైః

టీ.—ఉచ్చైః॥ సీ॥ ౧, మహతి=అధికమందువర్తించును, ॥ఉ॥ శృఙ్గము చ్చైర్గిరేరిదమ్. Great; high.

ప్రాయో(భూ)

టీ.—ప్రాయః॥అ॥౧, భూమ్ని=తఱచుగా ననునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రాయోనవవధూఃకాన్తమ్, Frequently, generally.

(మ్న్యద్రుతే) శనైః॥

టీ.—శనైః॥అ॥౧, అద్రుతే = మెల్లగా ననునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆలిఙ్గతిశనైశ్శనైః. Slowly.

మూ॥ సనా (నిత్యే) Perpetually, ever.

టీ.—సనా॥అ॥ ౧, నిత్యే=నిత్యమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సనాతనః.

బహి (ర్బాహ్యే)

టీ.—బహిః॥అ॥ ౧, బాహ్యే = వెలుపలననునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ దాపీకుమ్భంబహిర్గ్రామాత్. External; out.

స్మా(తీతే)

టీ.—స్మ॥అ॥ ౧, అతీతే=కడచెననునర్థమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ సేవతే స్మ శయనం పరాఙ్ముఖీ, Formerly.

ఽస్త(మదర్శనే) ।

టీ.—అస్తమ్॥అ॥ ౧, అదర్శనే = కానరాకుండుటయందు వర్తించును ॥ఉ॥ అస్తంగతో రావణః, అస్తంగతోభాస్కరఇతి. Disappearance.

(అస్తి సత్త్వే)

టీ.—అస్తి॥ అ॥ ౧, సత్త్వే = కలదనుటయందు వర్తించును, ॥ ఉ ॥ అస్తిక్షీరా గౌః. Present; now.

(రుషోక్తా) వు

టీ.–॥ఉ॥అ॥ ౧,రుషా=కోపముచేత, ఉక్తౌ=పలుకుటయందువర్తించును. ॥ఉ॥ఉఆగతశ్శత్రుః రుషోక్తౌహుమ్,అనియుపాఠము, ॥ఉ॥వృద్ధాస్తేనవిచారణీయచరితాస్తిష్ఠస్తుహుంవర్తతామ్ Interjection expressing wrath.

ఊం(ప్రశ్నే)

టీ.–ఊమ్॥ అ॥ ౧, ప్రశ్నయందువర్తించును, ॥ఉ॥ ఆగతశ్శత్రురూమ్.

(అనునయే)త్వయి॥

టీ.–అయి॥అ॥ ౧. అనునయే=ఊఅడించుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ అయిముగ్ధే. Encouraging vocative.

మూ॥ (తర్కే) ను (స్యాత్)

టీ.–ను॥అ॥౧, తర్కే=ఊహయందువర్తించును, ॥ఉ॥ అస్తశైలగహనంను వివస్వానావివేశ జలధింను మహీంను. తర్కేతుస్యాత్, అనుపాఠమునందు స్యాత్ అనునదియూహయందు వర్తించుననియర్థము, ॥ ఉ ॥ స్యాత్కిఞ్చిన్నోపపద్యతే. Indicating reflection.

ఉషా(రాత్రేరవసానే) Break of day.

టీ.–ఉషా॥ అ॥ ౧, రాత్రేః=రాత్రియొక్క, అవసానే=అంతమునందు అనఁగా ప్రాతఃకాలమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఉషాజనాఃప్రబుద్ధాస్తే; ఉషాతనోవాయురుపైతిమన్దమ్. Close of the night; morn.

నమో(నతౌ)।

టీ.–నమః॥అ॥ ౧, నతౌ=నమస్కారమునందువర్తించును,॥ఉ॥ నమో విష్ణవే, Hail; salutation, bow.

(పునరర్థే)౽ఙ్గ

టీ.–అఙ్గ ॥అ॥ ౧,పునః=మరియునను, అర్థే=అర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ మూర్ఖస్తు నావమన్తవ్యః కిముఙ్గ విద్వాన్. Again; rather.

(నిన్దాయాం) దుష్ఠు

టీ.–దుష్ఠు॥అ॥ ౧, నిన్దాయామ్= చెడ్డదియనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ దుష్ఠువృత్తిర్దుర్జనస్స్యాత్. ill.

సుష్ఠు (ప్రశంసనే॥ ౨౩౦॥

టీ.–సుష్ఠు॥అ॥౧,ప్రశంసనే=మంచిదియనుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సుష్ఠుభుక్తంమయాగృహే. Well.

మూ॥ [ఆమా(నుగుణ్యే) Oh, yes.

టీ.-ఆమ్॥అ॥౧, ఆనుగుణ్యే=అనుకూలార్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆమ్ జ్ఞాతమ్, Oh; I see it now.

(స్మరణే)౽ హే

టీ.-అహో॥అ॥౧, స్మరణే=స్మరణమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ అహోపూర్వంకృతంమయా. Ah (showing recollection).

ఫ(డ్విఘ్న నిరాకృతౌ)।

టీ.-ఫట్॥అ॥౧, విఘ్న=విఘ్నముయొక్క,నిరాకృతౌ=పోఁగొట్టుటయందు వర్తించును, ॥ ఉ॥ అస్త్రాయఫట్. A word usedin uttering spells to ward off evil.

(అఙ్గీకృతౌస్యా) దథకిం

టీ.-అథకిమ్॥అ॥౧, అఙ్గీకృతౌ=అంగీకారమునందు, స్యాత్ =వర్తించును, ॥ఉ॥ దేవదత్త కిం భోక్ష్యసి; అథకిమ్. Yes; quite so.

(హీనసంబోధనేతు) రే]॥　　　౪౩౧॥

టీ.-రే॥అ॥ ౧, హీన=హీనునియొక్క, సంబోధనే=పిలుచుటయందువర్తించును,॥ఉ॥ రేరేపాపమమాన్తికాదపసర. 'ఆమానుగుణ్యే'అన్నదిమొదలిదివఱకుఁ బ్రక్షిప్తమని కొందఱు. (Used in addressing menials.)

మూ॥ సాయం(సాయే)

టీ.-సాయమ్॥అ॥౧, సాయే = సాయంకాలమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ సాయంతనమల్లికాను. Evening.

ప్రగేప్రాతః (ప్రభాతే) Morning.

టీ.-ప్రగే-ప్రాతః॥అ॥ఈ-రెను,ప్రభాతే=ప్రాతఃకాలమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రగే నృపాణా నుథ తోరణా ద్బహిః, ప్రాతస్సన్ధ్యాముపాసీత.

నికషా(౽న్తికే)।

టీ.-నికషా॥అ॥ ౧, అన్తికే=సమీపమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ విలఙ్ఘ్యలఙ్కాం నికషా హనిష్యతి. Near.

పరుత్పరార్యైషమో(౽బ్దే పూర్వే పూర్వతరే యతి)॥

టీ.-పరుత్-పరారి - ఐషమః॥ అ॥ ఈ3ను వరుసగా, పూర్వేఅబ్దే=పోయినయేటియందును, Last year; పూర్వతర అబ్దే= అంతకుమున్నేటియం

దును, Year before the last; యతి=నడచుచున్న యేటియందును వ ర్తించును, Current year. ॥ఉ॥ పరారిసఞ్చితం వి త్తం పరున్నష్టమభోగతః, ఐషమ శ్చీయతే యత్నా త్తతః కింవా భవిష్యతి.

మూ॥ అద్యా(త్రాహ్న్య)

టీ.-అద్య॥ అ॥ ౧, అత్రఅహ్ని=నడచుచున్న పగటియందు వ ర్తించును, ॥ఉ॥నరలోకేఽద్యదుర్లభః. To-day.

(ధపూర్వేఽహ్నిత్యాదౌపూర్వోత్తరాపరాత్ ।

తథాఽధరాన్యాన్యతరేతరాత్పూర్వేద్యు(రాదయః)॥౪౩౩॥

టీ.-పూర్వోత్తరాపరాత్-అధరాన్యాన్యతరేతరాత్ = పూర్వఉత్తర అపర అధర అన్య అన్యతర ఇతర అనుశబ్దములవలనఁబుట్టిన, పూర్వేద్యురాదయః, పూర్వేద్యుః=నిన్న, Yesterday, ఉత్తరేద్యుః=రేపు, To-morrow; అపరేద్యుః=ఎల్లుండి, The day after to-morrow; అధరేద్యుః=మొన్న, The day before yesterday; అన్యేద్యుః-ఇతరేద్యుః=మఱియొకనాఁడు, Another day; అన్యతరేద్యుః=రెండుదినములలోనొకనాఁడు, One of two days, అనుసర్థములయందు వ ర్తించును,॥ ఉ॥ నిమన్త్రయత పూర్వేద్యుః; నాన్దీముఖాదుత్తరేద్యు ర్వివాహః పరికీర్తితః, ఆగతానపరేద్యుస్తాన్; అధరేద్యుస్సమాగతాః; అన్యేద్యురాత్మానుచరస్యభావమ్; పఞ్చమీషష్ఠ్యో రన్యతరేద్యుః పితరంద్రక్ష్యసి; కష్టదినా దితరేద్యుః ప్రియోద్రష్టవ్యః,

మూ॥ ఉభయద్యు శ్చోభయేద్యుః

టీ.-ఉభయద్యుః-ఉభయేద్యుః ॥అ॥ ఈ౨ను, రెండుదినములనునర్థమునందు వ ర్తించును, ॥ఉ॥ ఉభయద్యురుత్సవః, Both days.

(పరేత్వహ్ని) పరేద్యవి।

టీ.-పరేద్యవి॥అ॥౧, పరేత్వహ్ని=మఱునాఁటియందు వ ర్తించును, ॥ఉ॥ ద్రష్టాస్మి పరేద్యవి సఖాయమ్. Next day.

హ్యో(గతే)

టీ.-హ్యః॥అ॥ ౧, గతే=పోయిన, అహ్ని=దినమందు అనఁగా నిన్నయనునర్థమునందు వ ర్తించును, ॥ఉ॥హ్యస్సర్వమభవత్కార్యమ్. Yesterday.

(ఽనునాగతేఽహ్ని) శ్వః

టీ.-శ్వః॥ అ॥ ౧,అనాగతే=రానట్టి, అహ్ని=దినమందు అనఁగా రేపను

నర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ శ్వఃకార్యమద్యకుర్వీత. To-morrow.

The day after to-morrow పరశ్వ (స్తత్పరేఽహని)॥

టీ.-పరశ్వః ॥అ॥ ౧, తత్పరే=అవతలి, అహని=దినమందు అనఁగా నెల్లుండి యనునర్థమందు వర్తించును, ॥ఉ॥ పరశ్వోవాభవిష్యతి.

మూ॥ తదా తదానీం

టీ.-తదా-తదానీమ్॥ అ॥ ఈ ౨ ను, అప్పుడనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ ఉ ॥ తదాచత్తుష్మతాంప్రీతిః, యదాస్యాత్ప్రియయాసఙ్గః తదానీమేవ మే సుఖమ్. Then, at that time.

యుగప దేకదా At once, at the same time.

టీ.-యుగపత్-ఏకదా ॥ అ॥ ఈ ౨ను, ఒక్కకాలమందనునర్థమందు వర్తించును, ॥ఉ॥ యుగపద్వ్యాన శేదిశః; ఏకదా మిళితాః ద్విజాః.

సర్వదా సదా। At all times.

టీ.-సర్వదా-సదా ॥అ॥ ఈ ౨ను, ఎల్లపుడనునర్థమందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సర్వదా సర్వదోఽసీతి; యాచతే యాచకస్సదా. Always.

ఏతర్హి సమ్ప్రతీదానీ మధునా సామ్ప్రతం (తథా)॥ ౭౫౩॥

టీ.-ఏతర్హి-సమ్ప్రతి-ఇదానీమ్-అధునా-సామ్ప్రతమ్ ॥అ॥ ఈ౫ను, ఇప్పుడనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ ఉ ॥ భవన్త మేతర్హి మనస్విగర్హితే, సమ్ప్రత్యసామ్ప్రతంవక్తుమ్; ఇదానీ మస్మి సంవృత్తః, బలాదలేపాదధునాపిపూర్వవత్; కోన్వస్మిన్సామ్ప్రతంలోకే. Now; at this time.

మూ॥ (దిగ్దేశకాలే పూర్వాదౌ) ప్రాగుదక్ప్రత్యగాదయః।

టీ.- ప్రాగుదక్ప్రత్యగాదయః = ప్రాగుదక్ప్రత్యగాద్యవ్యయములు, పూర్వాదౌ=పూర్వాదులయిన, దిగ్దేశకాలే = దిగ్దేశకాలములయందు వర్తించును. ప్రాక్ ॥అ॥ - ఇదిపూర్వదిక్కునకును, East; పూర్వదేశమునకును, Eastern; పూర్వకాలమునకును, Prior time, పేరు. ॥ఉ॥ ప్రాఙ్ముఖోఽన్నానిభుఞ్జీత; పాగ్గ్రామాగతఃపతదిహేదముపత్యకాసు; ప్రాక్సృష్టేః కేవలాత్మనే. ఉదక్॥అ॥-ఇదిఉత్తరదిక్కునకును, North; ఉత్తరదేశమునకును, Northern; ఉత్తరకాలమునకును, Subsequent; పేరు. ప్రత్యక్॥అ॥ ఇది పడమటిదిక్కునకును, West; పడమటిదేశమునకును, Western; పేరు. ఆదిశబ్దముచేత, అవాక్=South, southern, or former; దక్షిణాత్.

దక్షిణతః-దక్షిణేన=Southward; ఉత్తరాత్-ఉత్తరతః-ఉత్తరేణ=North-ward; అధరాత్ - అధరతః - అధరేణ - అధరస్తాత్=Underneath; పురస్తాత్=Befoie; ఉపరి-ఉపరిష్టాత్=Above; అధస్తాత్=Behind, మొదలయినవి గ్రహింపఁబడును.

ఇత్యవ్యయవర్గః = అవ్యయములయొక్క పదసమూహము ముగిసెను.

గ్రంథకర్త తాను గ్రంథాదియందుఁ జేసిన 'సంపూర్ణ ముచ్యతే వర్గైర్నామలిఙ్గానుశాసనమ్' అను ప్రతిజ్ఞ చొప్పున లింగములతోడ నామముల కనుశాసనముకొఱకు వర్గాంతరమును బ్రారంభించుచున్నాఁడు.

మూ॥ సలిఙ్గశాస్త్రైస్సన్నాదికృత్తద్ధితసమాసజైః॥ ౭౩౬॥
అనుక్తైస్సఙ్గ్రహే లిఙ్గం సంకీర్ణవ దిహోన్నయేత్।

టీ.-ఇహసఙ్గ్రహే = ఈలింగాదిసంగ్రహవర్గయందు, సలిఙ్గశాస్త్రైః= పాణిని వరరుచి మొదలైనవారిచేతఁజెప్పఁబడిన లింగలక్షణములుగల, 'స్త్రియామీదూద్విరామైకాచ్' అనునది మొదలయిన వాక్యములతోఁగూడినట్టి, సన్నాదికృత్తద్ధితసమాసజైః = సనాద్యంతధాతువులమీఁది అప్రత్యయము మొదలయిన కృత్ప్రత్యయములవలనను కేవలధాతువులమీఁది కృత్ప్రత్యయమువలనను, తద్ధితప్రత్యయములవలనను సమాసములవలనను బుట్టిన, అనుక్తైః = పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పఁబడని, 'స్త్రీభావాదావనిక్తిన్' మొదలయిన కృత్ప్రత్యయములతోఁగూడిన వాక్యములచేతను, 'తల్బృన్దేయేని కడ్యచ్త్రా' ఇవిమొదలయిన తద్ధితప్రత్యయములతోఁగూడినవాక్యములచేతను, 'అదన్తైర్ద్విగు రేకార్థః' ఇవి మొదలయినసమాసములతోఁగూడిన వాక్యములచేతను, లిఙ్గమ్ = స్త్రీపుంనపుంసకలింగములను, ఉన్నయేత్ = తెలిసికోవలయును. మరియు దృష్టాంతముచేతను లింగము నెఱుఁగు నుపాయమును జెప్పుచున్నాఁడు. సంకీర్ణవత్ = సంకీర్ణవర్గయందువలెఁ బ్రకృతిప్రత్యయార్థాదులచేతను లింగమును తెలిసికొనవలెను.

ఈవర్గయందుఁ జెప్పునట్టి లింగలక్షణములకుఁ బూర్వవర్గలయందుఁజెప్పిన విశేషవిధులతో విరోధమువచ్చినప్పు డేలక్షణము ప్రవర్తించునను సందేహమును పరిహరించుచున్నాఁడు.

లిఙ్గశేషవిధి ర్వ్యాపీ విశేషై ర్యద్యబాధితః ॥ ౪౩౭॥

= ఈవర్గయందుఁ జెప్పఁబడు సామాన్యమయిన లింగలక్షణము, విశేషైః = ఈశాస్త్రమున నక్కడక్కడఁ జెప్పఁబడిన విశేషవిధులచేత, అబాధితోయది= బాధింపఁబడనిదైన, వ్యాపీ = తాను ప్రవర్తించునదియగును. అనఁగా నీవర్గయందుఁ జెప్పులింగలక్షణము పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పిన విశేషవిధిని విడిచిపెట్టి కడమ దిక్కుననే ప్రవర్తించునని తాత్పర్యము. అది యెట్లన నీవర్గయందు స్వర్గపర్యాయములు పుంలింగములౌను అనువిధి "ద్యోదివౌద్వేస్త్రియామ్" అను విశేషవిధిచోట ప్రవర్తింపదు.

మూ॥ స్త్రియామ్

టీ.—స్త్రియాం అనుపదము 'పుంస్త్వేనభేదానుచరాః' అను పుంలింగాధికార పర్యంత మనువర్తించి వచ్చును, కావున నదివఱకుఁ జెప్పు శబ్దములు స్త్రీలింగములు.

ఈదూద్విరామైకాచ్

టీ.—ఏకాచ్ =ఒకయచ్చుకలిగిన, ఈదూద్విరామా = ఈకారాంత ఊకారాంతశబ్దములు॥సీ॥, ॥ఉ॥ శ్రీః; ధీః; భూః; భ్రూః.

సయోనిప్రాణినామ చ ।

టీ.—యోనికలిగినప్రాణులకుఁ బేరయినశబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ మాతా; యోషిత్; సురభిః, కరేణుః.

నామ విద్యు న్నిశా వల్లీ వీణా ది గ్భూ నదీ హ్రియామ్॥ ౪౩౮॥

టీ.—విద్యుత్ =మెఱపు, నిశా=రాత్రి, వల్లీ=తీఁగె, వీణా = వీణె, దిక్= దిక్కు, భూ=భూమి, నదీ=నది, హ్రీ=సిగ్గు॥ ఈవస్తువులయొక్క, నామ= పేళ్లు, విశేషవిధి బాధలేనివి॥సీ॥, ఇచట వీణాపర్యాయములకును హ్రీపర్యాయములకును, 'జాబూఽస్తమ్ - ఈదూద్విరామైకాచ్, అనువిధుల చేత స్త్రీలింగము సిద్ధించినను విస్పష్టార్థముగాఁ జెప్పినాఁడు. కొందఱు వాణీదిగ్భూనదీధియామ్' అని పాఠము గలదనిరి. మొదటిపక్షమునందు హ్రీపర్యాయములయిన మందాక్షవ్రీడశబ్దములు విశేషవిధిబాధ కలవి గనుక నక్కడ నీ విధిలేదు.

మూ॥ అదన్తై ర్ద్విగు రేకార్థో

టీ.-అదన్తైః = అకారాంతములయిన యుత్తరపదములతోఁ గూడు కొనియున్న, ఏకార్థోద్విగుః=సమాహారమునందలి ద్విగుసమాసము॥ సీ॥, ద్విగుసమాస మన సంఖ్యాపూర్వపదమైన సమాసము,॥ ఉ ॥ పఞ్చా నాం మూలానాం సమాహారః=పఞ్చమూలీ; దశమూలీ; త్రిలోకీ.

న స పాత్రయుగాదిభిః।

టీ.-పాత్రయుగాదిభిః = ఉత్తరపదములయిన పాత్రయుగాది శబ్దము లతోఁగూడియున్న, సః= ఆద్విగుసమాసము, న=స్త్రీలింగము కాదు, ॥ఉ॥ పఞ్చపాత్రమ్, చతుర్యుగమ్, త్రిభువనమ్.

తల్

టీ.-భావార్థమునందును సమూహార్థమునందును స్వార్థమునందును విధింపఁబడిన తల్ ప్రత్యయ మంతముగాఁగల శబ్దములు॥సీ॥, ॥ఉ॥ భావా ర్థమున,పురుషస్యభావః పురుషతా; అశ్వతా, సమూహార్థమున, గ్రామా ణాంసమూహః గ్రామతా, జనతా, బన్ధుతా; సహాయతా; స్వార్థమున, దేవఏవ దేవతా.

బృన్దే యేనికడ్యచ్త్రా

టీ.-బృన్దే=సమూహార్థమునందు విధింపఁబడిన య, ఇని, కడ్యచ్ [పా] కట్యచ్,త్ర, అను ప్రత్యయములంతముగాఁగల శబ్దములు॥సీ॥, ॥ఉ॥ య ప్రత్యయాంతమునకు, పాశానాంసమూహః పాశ్యా; ఈలాగే ఇని ప్రత్య యాంతమునకు ఖలినీ; కడ్యచ్ ప్రత్యయాంతమునకు, రథకడ్యా [పా] ర థకట్యా; త్ర ప్రత్యయాంతమునకు గోత్రా.

వైర మైథుని కాది వుఙ్॥౪౩౯॥

టీ.-వైర=విరోధమునందును, మైథునిక = వివాహమునందును, ఆది శబ్దముచేత వీప్సయందును దండమునందును దానమునందును విధింపఁ బడిన వున్ అను ప్రత్యయమంతముగాఁగల శబ్దములు ॥సీ॥, ॥ఉ॥ విరోధము న, అశ్వమహిషయోర్విరోధః అశ్వమహిషికా; కాకోలూకికా; వివాహ మున, అత్రిభరద్వాజయోర్వివాహః అత్రిభరద్వాజికా, వసిష్ఠకుశికికా; వీప్సయందు, ద్వౌపాదౌదదాతి ద్విపదికాందదాతి; ద్విశతికాందదాతి, దండమునందు, ద్వౌపాదౌదణ్డితః ద్విపదికాందణ్డితః; ద్విశతికాందణ్డితః; దానమునందు, ద్వౌపాదౌవ్యవసృజతి ద్విపదికాంవ్యవసృజతి; ద్విశతి

కాం వ్యవసృజతి, వున్ ప్రత్యయము వుఞ్ ప్రత్యయమునకు నుపలక్షణ ముగనుక వుఞ్ ప్రత్యయాంతములకును కొన్నియెడల స్త్రీలింగములౌను, ॥ఉ॥ శిష్యోపాధ్యాయయోర్భావః శైష్యోపాధ్యాయికా; ఇత్యాదులు.

మూ॥ స్త్రీభావాదావనిక్తిన్ణ్వుల్ణజ్ణ్వుచ్క్యప్ యుచ్ అజ్ అ ఇఞ్ నిశాః॥

టీ – స్త్రీభావాదౌ = స్త్ర్యధికారమందలి భావాద్యర్థములయందు విధింపఁబడిన అని - క్తిన్ - ణ్వుల్ - ణచ్ - ణ్వుచ్ - క్యప్ - యుచ్ - అజ్ - అ - ఇఞ్ - ని - శ అను ప్రత్యయము లంతముగాఁగల శబ్దములు॥ సీ॥, ॥ఉ॥ అజననిః; అకరణిః ఇచట నాక్రోశమునం దని ప్రత్యయము. కృతిః; భృతిః భావార్థమునందు క్తిన్ ప్రత్యయము ప్రవాహికా; ప్రచ్ఛర్దికా ఇచట రోగాఖ్యయందు ణ్వుల్. కారికా; జీవికా ఇచట ధాత్వర్థమునందు ణ్వుల్. వ్యావక్రోశీ, ఒకరినొకరు తిట్టుకొనుట, వ్యాత్యుక్షీ, ఒకరిపై నొకరు నీళ్లుచల్లుకొనుట, ఇచట కర్మవ్యతిహారమునందు ణచ్. భవతఃశాయికా, భవతః ఆసికా, ఇచట పర్యాయార్థమునందు ణ్వుచ్. భవానర్హతి ఇక్షుభక్షికామ్; పయఃపాయికామ్, ఇచట అర్హార్థమునందు ణ్వుచ్. ఇక్షుభక్షికాంమేధారయసి; ఓదనభక్షికామ్, ఇచట ఋణార్థమునందు ణ్వుచ్. ఇక్షుభక్షికా, మే ఉదపాది ఓదనభక్షికా, ఇచట నుత్పత్తియందు ణ్వుచ్. వ్రజ్యా; ఇజ్యా, ఇచట భావార్థమునందు క్యప్ సమజ్యా, నిషద్యా, ఇచట సంజ్ఞయందు క్యప్. మణ్డనా, ఆసనా, ఇచట భావార్థమునందు యుచ్. పచా; ఛిదా, మృజా, ఇచట భావార్థమునందు అజ్. చికీర్షా; జిహీర్షా, ఇచట సన్ ప్రత్యయముమీఁద భావార్థమునందు అప్రత్యయము. కాంకారిమకార్షీః, ఇమాంకారిమకార్షమ్, ఇచట ప్రశ్నాఖ్యానములయందు ఇఞ్. జ్యానిః, గ్లానిః, ఇచట భావార్థమునందు నిప్రత్యయము. శప్రత్యయాంతమునకు, క్రియా, ఇచ్ఛా, ఇత్యాదులు.

ఉణాదిషు నిరూ రీశ్చ

టీ.–ఉణాదులయందలి నిః ఊః ఈః అనునీమూఁడు ప్రత్యయములు నంతముగాఁగల శబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తించును,॥ ఉ ॥ నిప్రత్యయమునకు, శ్రేణిః; శ్రోణిః. ఊప్రత్యయమునకు, ఖర్జూః, కణ్డూః, చమూః. ఈ ప్రత్యయమునకు, తన్త్రీః; లక్ష్మీః ఇత్యాదులు అగ్ని వహ్ని యోని పార్ష్ణి శబ్దములు నిప్రత్యయాంతములయినను పుంలింగము లనువిశేషవిధియున్నది.

జ్యాబూఙన్తం చలం స్థిరమ్॥౮౮౦॥

టీ.—జీ-అనగా, జీప్-జీష్-జీన్, అను ప్రత్యయములు. ఆప్ - అనఁగా లాప్-డాప్-చాప్, అను ప్రత్యయములు ఈయూఙును ఊఙ్ అను ప్రత్యయమును నంతముగాఁగల శబ్దములు, చలమ్=విశేష్యనిఘ్నములు అయినవియు, స్థిరమ్=నియతలింగము లయినవియు॥ సీ॥, ॥ఉ॥ విశేష్యనిఘ్నములయిన జ్యంతములకు, పుంసః ఇయమ్ పౌంస్నీ; ఉపగోరియమ్ ఔపగవీ; నియతలింగములయిన జ్యంతమునకు, కరిణీ; కర్త్రీ, ఇచట జీప్. దాక్షాయణీ; గౌరీ, ఇచట జీష్. శార్ఙ్గరవీ; బైదీ, ఇచట జీన్. అజా ఏడకా రమా, ఇచట లాప్. సురాజా, బహుసీమా, ఇచట డాప్. కారీషగన్ధ్యా, వారాహ్యా, ఇచట చాప్. రమ్భోరూః,కరభోరూః, ఇచట ఊఙ్ ఇత్యాదులు.

మూ॥ తత్క్రీడాయాం ప్రహరణంచేన్మౌష్టా పాల్లవా ణదిక్।

టీ.—తత్ =ఆముష్టిపల్లవాదులు, క్రీడాయామ్=ఈక్రీడయందు, ప్రహరణంచేత్ =ఆయుధమాయెనేని, ఆయర్థమునందు విధింపఁబడిన ణప్రత్యయాంతశబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తించును, ॥ ఉ ॥ ముష్టిఃప్రహరణమస్యాం క్రీడాయామ్ మౌష్టా. ఈలాగున పాల్లవా. ణదిక్ అన్నందున దాండాదులును తెలియవలెను.

ఘఞో ఞ స్సాక్రియాఽస్యాంచే ద్దాణ్డపాతాహి ఫాల్గునీ॥

మూ॥ శ్యైనంపాతాహిమృగయా తైలంపాతాస్వధేతి దిక్।

టీ.—సాక్రియా=ఆదండపాతాదిక్రియ, అస్యాంచేత్ = ఈఫాల్గున్యాదులయందు కలిగినయెడ, ఆయర్థమునందు, ఘఞః = ఘఞంతముమీఁద విధింపఁబడిన, ఞః=ఞ ప్రత్యయాంతము॥సీ॥, ॥ఉ॥ దణ్డపాతోఽస్యాంఫాల్గున్యామితి దాణ్డపాతా ఫాల్గునీ; శ్యేనపాతోఽస్యాం మృగయాయామితి శ్యైనంపాతా మృగయా ; తిలపాతోఽస్యాంస్వధాయామితి తైలంపాతాస్వధా; దిక్ఛబ్దమువలన మౌసలపాతాదులు నీలాగున తెలియవలెను.

స్త్రీ స్యాత్కాచి న్మృణా ల్యాది ర్వివక్షాఽపచయే యది ॥

టీ.—అల్పార్థమునందు వివక్ష కలిగినయెడ మృణాలీశబ్దము మొదలయిన కొన్నిశబ్దములు స్త్రీలింగములౌను. ॥ ఉ ॥ అల్పంమృణాలమ్ మృణాలీ; అల్పోఘటః ఘటీ; ఇట్లే, శస్త్రీ, విషాణీ; పీఠీ, ఖర్జూరీ; అనునివి మొదలయినవి తెలియవలెను. కొన్ని యన్నందున అల్పోవృక్షః వృక్ష

కః; ఇత్యాదులు స్త్రీలింగములుకావు. ఇచటఁ గొందఱు స్త్రీత్వమని చెప్పి స్త్రీత్వవివక్షయందు మృణాల్యాదిశబ్దములు స్త్రీలింగములందురు.

ఈప్రకారముగా లక్షణముచేత లింగనిర్ణయమును జెప్పి యిఁకను కకారాంతాదిక్రమమున లింగనిర్ణయమును జెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ లఙ్కా శేఫాలికా టీకా ధాతకీ పఞ్జికాఽఽఢకీ।
సిధ్రకా శారికా హిక్కా ప్రాచికోల్కా పిపీలికా॥ ౪౪౩॥
తిన్దుకీ కణికా భఙ్గిః సురఙ్గా శూచి మాఢయః।
పిచ్ఛా వితణ్డా కాకిణ్యౌ చూర్ణి శ్శాణీ ద్రుణీ దరత్ ॥ ౪౪౪॥
సాతిః కన్థా కథాఽఽసన్దీ నాభీ రాజసభాఽపిచ।
ఝల్లరీ చర్చరీ పారీ హోరా లట్వాచ సిధ్మలా॥ ౪౪౫॥
లాక్షా లిక్షాచ గణ్డూషా గృధ్రసీ చమసీ మసీ।

టీ.-లంకాశబ్దము మొదలు మసీశబ్దపర్యంతము ౪౩ శబ్దములు స్త్రీలింగములు. ఈశబ్దములకర్థము, లఙ్కా=రావణపట్టణము, శేఫాలికా = వావిలి, టీకా=విషమపదవ్యాఖ్యానము, ధాతకీ=ఆరెమ్రాను, పఞ్జికా=నిశ్శేషపదవ్యాఖ్యానము, ఆఢకీ=తువరిమన్ను, సిధ్రకా=భిల్లుమ్రాను, శారికా=గోరువంకపిట్ట, హిక్కా=వెక్కిళ్లు, ప్రాచికా=అడవియీఁగ, ఉల్కా=కొఱవి, పిపీలికా = చీమ, తిన్దుకీ = తుమ్మికిచెట్టు, కణికా = పరమాణువు, వ్రీహిభేదమును, గోదుమపిండియనికొందఱు, భఙ్గిః=రచనాప్రకారము, సురఙ్గా=కన్నము, సూచిః=సూది, మాఢిః = చిగురాకు, వీచియని కొందఱు, పిచ్ఛా=గంజియు, బూరుగబంకయు, వితణ్డా=స్వపక్షస్థాపనములేనివాదము, కాకిణీ = కర్షమెత్తులోనాలవపాలు, పలములో నాలవపాలని కొందఱు, చూర్ణిః=గద్యభేదము, శాణీ=సాన, ద్రుణీ=చెవిఁదూఱుపాము, తాఁబేలనికొందఱు, దరత్=మ్లేచ్ఛజాతి, చఱియయనికొందఱు, సాతిః=దానము, తీవ్రవేదన యనికొందఱు, కన్థా = బొంత, కథా = చరిత్ర, ఆసన్దీ=పెండ్లిపీఁట, శవవాహనమని కొందఱు, నాభిః=బొడ్డు, రాజసభా=రాజుకొలువుకూటము, ఝల్లరీ=వాద్యవిశేషము, చర్చరీ=నృత్తవిశేషము, పారీ=ఏనుఁగుకాలిగొలుసు, హోరా = లగ్నాంశము, లట్వా = ఊరఁబిచ్చిక, సిధ్మలా=పూతిమత్స్యశోదము, సిబ్బెముగలదియు, లాక్షా=లత్తుక, లిక్షా=పేనుగ్రుడ్డు, గణ్డూషా=పుక్కిలించుట, గృధ్రసీ=రొండిలోనివాత

వ్యాధి, చమసీ-సోమపానపాత్రము, మసీ=మసి.

ఇతి స్త్రీలిఙ్గసంగ్రహః.

పుంస్త్వే

టీ.-ముందు నపుంసకే అనువఱకుఁ జెప్పఁబడు శబ్దములు పుంలింగమందు వర్తించుననుట.

సభేదానుచరా స్సపర్యాయా స్సురాసురాః ॥ ౨౨౬ ॥

టీ.-సపర్యాయాః = అమర నిర్జరాది పర్యాయములతోడను దైత్య దైతేయాది పర్యాయములతోడను కూడుకొనియున్న, సురాసురాః= సురశబ్దమును అసురశబ్దమును, సభేదానుచరాః = తమతమలో విశేషములయిన యింద్రాగ్న్యాది దేవతలపేళ్లతోను నముచిశంబరరావణాది రాక్షసులపేళ్లతోను తమతమయనుచరులయిన హాహాహూహూ మాఠరపింగళాదులపేళ్లతోను చండముండప్రహస్తాదులపేళ్లతోను పుంలింగములౌను. ఈశబ్దములలోవిశేషవిధిగల శబ్దములందీవిధి ప్రవర్తింపదు.

మూ॥ స్వర్గ యాగాద్రి మేఘాబ్ధి ద్రు కాలాసి శ రారయః।
కర గణ్డోష్ఠ దోర్దన్త కణ్ఠ కేశ నఖ స్తనాః॥ ౨౨౭॥

టీ.-స్వర్గ=స్వర్గము, యాగ=యజ్ఞము, అద్రి=పర్వతము, మేఘ = మేఘము, అబ్ధి=సముద్రము, ద్రు=వృక్షము, కాల=కాలము, అసి=ఖడ్గము, శర=బాణము, అరి=శత్రువు, కర=హస్తమును, అప్పనమును, కిరణమును, గణ్డ=కపోలము, ఓష్ఠ=అధరము, దోః=బాహువు, దన్త=దంతములు, కణ్ఠ=కంఠము, కేశ=కేశములు, నఖ=గోళ్లు, స్తన=స్తనములు, ఈ ౨౨ వస్తువులపేళ్లు సంభవించిన దిక్కున వీని విశేషములపేళ్లును॥ పు ॥ వీనిలో దేనికి విశేషవిధియున్నదో యక్కడ నీవిధిప్రవర్తింపదు. అదియేలాగన, స్వర్గవాచకములయిన ద్యోదివ్ శబ్దములును, వృక్షవిశేషవాచకములయిన హరిచందనశింశుపాశబ్దములును, కాలవిశేష వాచకములయిన తిథిప్రతిపదాదులును, బాణవాచకమయిన ఇషుశబ్దమును, కిరణవాచకములయిన దీధిత్యాదులును, ఓష్ఠవాచకమయిన దశనవాసశ్శబ్దమును, బాహువాచకములయిన భుజబాహువులును, దంతవిశేష వాచకములయిన దంష్ట్రాశీర్షిషాణిశబ్దములును, కేశవిశేషవాచకములయిన జటాసటాశబ్దములును, నఖవాచకములయిన నఖనఖరశబ్దములును, విశేష

విధి కలిగియున్నవి కనుక నక్కడ నీవిధి ప్రవర్తింపదు.

మూ॥ అహ్నాహాన్తాః

టీ.—అహ్నాంతములయినపూర్వాహ్ణాపరాహ్ణాది శబ్దములును, అహాంతములయిన ద్వ్యహత్ర్యహాది శబ్దములును ॥పు॥, అత్యహ్నో భోజనమ్-నిరహ్నో వేళా; అనుదిక్కుల నన్యపదార్థము నపుంసకమయినను స్త్రీలింగమయినను అహ్నాంతశబ్దములు పుంలింగములేయని కొందఱు.

క్ష్వేడభేదా

టీ.—విశేషవాచకములయిన సౌరాష్ట్రిక శౌక్లికేయాదిశబ్దములు ॥పు॥, కాకోల కాలకూటాదిశబ్దములకు విశేషవిధియున్నందున నచ్చట నీవిధి ప్రవర్తింపదు.

రాత్రాన్తాః ప్రాగసఙ్ఖ్యకాః ।

టీ.—ప్రాగసఙ్ఖ్యకాః=సంఖ్యాపూర్వపదములుగాని, రాత్రాన్తాః = రాత్రాంతములయిన పూర్వరాత్ర అపరరాత్ర అర్ధరాత్రాదిశబ్దములు ॥పు॥, రాత్రాంతమయినను సమాహారమునందు 'అహోరాత్రమ్' అనికల దు. అతిరాత్రః అనుదిక్కున నన్యపదార్థము భిన్నలింగమయినను ॥ పు ॥ అనికొందఱు. సఙ్ఖ్యాపూర్వపదమయినపుడు, గణరాత్రమ్ - పఞ్చరాత్రమ్, అని॥న॥.

శ్రీవేష్టా(ద్యాశ్చ) నిర్యాసా

టీ.—శ్రీవేష్ట-శ్రీవాస-సరలద్రవ, అనునవి మొదలయిన, నిర్యాసాః= మ్రానిబంకపేళ్లు॥పు॥.

అసన్నన్తా అబాధితాః॥ ౨౨౫॥

టీ.—అబాధితాః=విశేషవిధులచేత బాధింపఁబడని, అసన్నన్తాః = అఙ్గిరస్ పురోధస్ మొదలయిన యసంతములును, సుపర్వన్ ప్లీహన్ మొదలయిన యన్నంతములును॥పు॥, అబాధితాః-అన్నందున 'యశస్ పయస్ నామన్' అనుదిక్కుల నీవిధి ప్రవర్తింపదు.

మూ॥ కశేరు జతు వస్తూని హిత్వా తు రు విరామకాః ।

టీ.—కశేరుజతువస్తూని=కశేరు జతు వస్తు అనుశబ్దములను, హిత్వా= విడిచి, తురువిరామకాః=తు అనువర్ణము నంతముగాఁగల హేతు సేతు మొదలైన శబ్దములును, రు అనువర్ణము నంతముగాఁగల చరు గురు

మొదలైన శబ్దములును॥పు॥, కశేరుజతువస్తుశబ్దములు॥న॥, ఇది యుప లక్షణము గనుక దారు శ్మశ్రు కుస్తుమ్బురు మస్తు శబ్దములును॥న॥.

క ష ణ భ మ రో పాన్తాయద్య దన్తా అమీ అథ॥ ౪౪౯॥

మూ॥ ప థ న య స టో పాన్తా

టీ.–క-ష-ణ-భ-మ-ర-ప-థ-న-య-స-ట - ఈ ౧౨ - వర్ణములు ను పాంతములుగాను అకారమంతముగాను గలిగినశబ్దములు ॥పు॥ వరుసగా ॥ఉ॥ అర్కః; స్ఫటికః; వృషః; నికషః; గణః; గుణః, కుమ్భః; కలభః; వ్యామః; గ్రామః; హారః; సారః, ధూపః; సూపః; అర్థః; శపథః, స్తనః; జనః; కులాయః, తన్తువాయః; రసః, దాసః, ఘటః; పటః; ఇత్యాదులు.

గోత్రాఖ్యా శ్చరణాఽహ్వాయాః।

టీ.–గార్గ్యః-వాసిష్ఠః, అనునవి మొదలైనగోత్రాపత్యమును జెప్పుపేళ్లును, కఠః-బహ్వృచః-ఛన్దోగః, అనునవి మొదలయిన వేదశాఖాధ్యేతపేళ్లును॥పు॥.

నా మ్న్యకర్తరి భావేచ ఘ ఞ జబ్న ఙ్ణ ఘాథుచః॥ ౪౫౦॥

టీ.–నామ్ని = సంజ్ఞయందును; అకర్తరి = కర్తృవ్యతిరిక్తకారకము నందును, భావేచ = ధాత్వర్థమాత్రమునందును, యథాసంభవముగా విధింపఁబడిన ఘఞ్ అచ్ అప్ నఙ్ ణ ఘ అథుచ్ అను నీయేడు ప్రత్యయము లంతముగాఁ గలశబ్దములు విశేషవిధిలేనిచోట॥పు॥ ,॥ఉ॥సంజ్ఞయందు ఘఞ్ఞునకు పాదః, రోగః,వేశః, కర్తృవ్యతిరిక్తకారకమునందు ఘఞ్ఞునకు ప్రక్రియతఇతిప్రాకారః, ప్రసీదన్త్యస్మిన్నితిప్రాసాదః; రజ్యతేఅనేనేతిరాగః; భావార్థమునందు ఘఞ్ఞునకు త్యాగః, భోగః, అచ్ప్రత్యయమునకు నయః; జయః;చయః; అప్ప్రత్యయమునకు కరః; గరః;లవః, నఙ్ ప్రత్యయమునకు యజ్ఞః, యత్నః; ణప్రత్యయమునకు న్యాదః; ఘప్రత్యయమునకు ఉరచ్ఛదః, దన్తచ్ఛదః; అథుచ్ప్రత్యయమునకు వమథుః, వేపథుః; ఇత్యాదులు.

మూ॥ ల్యుః కర్తరి

టీ.–కర్తరి=కర్త్రర్థమునందు విధింపఁబడిన, ల్యుః=ల్యు ప్రత్యయాంతములైన,నన్దనః-రమణః-దహనః - అనునవి మొదలయిన శబ్దములు॥ పు॥.

ఇమని జ్భావే

టీ.–భావే=భావార్థమునందు విధింపఁబడిన, ఇమనిచ్=ఇమనిచ్ప్రత్య

యాంతములయినప్రథిమన్-గరిమన్,అనునివిమొదలయినశబ్దములు॥ పు॥

శో ఘో కిః ప్రాది తో౽న్యతః।

టీ.—కః=భావార్థమునందు విధింపఁబడిన కప్రత్యయాంతము లయిన, ప్రస్థః- విఘ్నః - ఆఖూత్థః - శ్యైనోత్థః, అనునవి మొదలయిన శబ్దములును, ప్రాదితః=ప్ర-పరా అనునవిమొదలయిన యుపసర్గలకంటె, అన్యతః=వేరయిన సుబంతమును కర్తృపదముగాఁగల, ఘోః=ఘుసంజ్ఞిక ధాతువు మీఁద నధికరణార్థమునందు విధింపఁబడిన,కిః = కిప్రత్యయాంతములయిన అమ్బుధిః-ఇషుధిః, అనునివి మొదలయిన శబ్దములు॥ పు॥.

ద్వన్ద్వే౽శ్వబడబా వశ్వబడబానసమాహృతే॥　　౨౫౧॥

టీ.—సమాహారవ్యతిరిక్తమయిన అశ్వబడబా అను ద్వంద్వసమాస రూపమయినశబ్దము ॥పు॥, ఇచట "పూర్వవదశ్వబడబౌ" అనుసూత్రము నందు ద్వివచనము వివక్షితము గాదని తెలియఁజేయుటకై అశ్వబడబాః అనిబహువచనమును ప్రయోగించినాఁడు. సమాహారమునందు॥న॥.

మూ॥ కాన్తస్సూర్యేన్దు పర్యాయ పూర్వో౽యఃపూర్వకో౽పిచ ।

టీ.—సూర్యపర్యాయ శబ్దములును చంద్ర పర్యాయ శబ్దములును అయశ్శబ్దమునుపూర్వములుగాఁగల కాంతశబ్దము॥పు॥, ॥ఉ॥ సూర్యకాన్తః; రవికాన్తః; ఇన్దుకాన్తః; చన్ద్రకాన్తః; అయస్కాన్తః;అపిచఅన్నందున లోహకాన్తశబ్దమును॥పు॥ అని కొందఱు.

మూ॥ వటక శ్చానువాకశ్చ రల్లకశ్చ కుడఙ్గకః॥　　౨౫౨॥
పుఙ్గో న్యూఙ్ఖ స్సముద్గశ్చ విటపట్టఘటాః ఖటః।
కోట్టా౽రఘట్ట హట్టాశ్చ పిణ్డ గోణ్డ పిచిణ్డవత్ ॥　　౨౫౩॥
గడుః కరణ్డో లగుడో వరణ్డ శ్చ కిణో ఘుణః ।
దృతి సీమన్త హరితో రోమ న్థోద్గీథ బుద్బుదాః॥　　౨౫౪॥
కాసమర్దో౽ర్బుదః కున్దః ఫేన స్తూపౌ సయూపకౌ।
ఆతపః క్షత్రియే నాభిః కణప క్షుర కేదరాః॥　　౨౫౫॥
పూర క్షురప్ర చక్రాశ్చ గోల హిఙ్గుల పుద్గలాః।
వేతాల మల్ల భల్లాశ్చ పురోడాశో౽పి పట్టిసః॥　　౨౫౬॥
కుల్మాషో రభస శ్చైవ సకటాహః పతద్గ్రహః ।

టీ.—వటకశబ్దము మొదలుకొని పతద్గ్రహశబ్దపర్యంతములయిన శబ్ద

ములన్నియు ॥ పు॥, ఈశబ్దములలోఁ గొన్నిటికి నర్థము, కుడఙ్గకః = పొద, న్యూఙ్ఖః=ఎడతెగక యుచ్చరించిన యోఊ ఓంకారములు, ఘటః=తక్కెడ, ఖటః=తృణవిశేషము, కోట్టః=దుర్గవిశేషము, అరఘట్టః=దొడ్డబావి, హట్టః=అంగడివీథి, గోణ్టః=దేశవిశేషము, వరణ్డః=ముఖరోగము, ధృతిః=తోలుతిత్తి, ఉద్గీథః=సామవేదప్రణవము, కాసమర్దః=కసింద, స్తూపః=మన్ను మొదలయినవానిదిన్నె, కణపః=ఆయుధవిశేషము, కేదరః = వృక్షవిశేషము, పశువిశేషమును, పూరః=ప్రవాహము, క్షురప్రః=శరవిశేషము, చుక్రః=పుల్లప్రబ్బలి, గోలః = వర్తులాకారమైన మృత్పిండము మొదలగునవి, ఇంద్రియాధారావయవ విశేషమును, విధవాపుత్త్రుఁడును, హిఙ్గులః=ఇంగిలీకము, పుద్గలః=జీవుఁడు, పరమాణువును, కుల్మాషః=అర్ధపక్వములైన ముద్గగోధుమాదులు, రభసః = త్వర, కటాహః = బహుద్రవ్యాధారమైన మృణ్మయాదిభాండ విశేషము, పతద్గ్రహః=తమ్మపడిగ, తక్కినవానియర్థంబులూహ్యంబులు.

॥ ఇతి పుల్లిఙ్గశేషః. ॥

నపుంసకేఽన్యత్

టీ.-అన్యత్ = స్త్రీలింగ పుంలింగములకంటె వేఱయిన ముందుచెప్ప, నపుంసకే=శబ్దరూపమంతయు నపుంసకమున వర్తించును, ద్విహీనేఽన్యచ్చ అనుసారమున నిదియ యర్థము.

ఖారణ్య పర్ణశ్వభ్ర హిమోదకమ్॥ ౪౫౭॥

మూ॥ శీతోష్ణ మాంస రుధిర ముఖాక్షి ద్రవిణం బలమ్।

ఫలహేమశుల్బలోహం సుఖదుఃఖశుభాశుభమ్॥ ౫౮॥

మూ॥ జలపుష్పాణి లవణం వ్యఞ్జనా న్యనులేపనమ్।

టీ.-ఖ=ఆకాశమును, ఇంద్రియమును,తక్కినశబ్దములయర్థము సుబోధ్యము. ఈయాకాశాదివస్తువులపేళ్లను సంభవించినదిక్కున వీని విశేషములపేళ్లను విశేషవిధిబాధితములుకానివి॥ న॥.

[భయామృత శకృత్వస్త్ర చాపాభరణ లాఞ్ఛనమ్॥ ౪౫౯॥

మూ॥ దార్వోషధమృధాపత్య హ్రద యోదరకాకుదమ్।

పత్త్రనాజిర శృఙ్గార్మ ద్వారబర్హోడు మానసమ్॥ ౪౬౦॥

మూ॥ ధ్వాన్తంచా

టీ.—ఈ శ్లోకము లధికములని కొందఱుచెప్పిరి. ఇందుకర్థము:—భయము మొదలైన అకె వస్తువులపేళ్లు విశేషవిధిచే బాధింపఁబడనివి॥న॥.

ఉవ్యక్తలిఙ్గస్య భణితౌ యత్ప్రియుజ్యతే।]

టీ.—అవ్యక్తలిఙ్గస్య = స్త్రీయనిగాని పురుషుఁడనిగాని యెఱుఁగఁబడని వస్తువుయొక్క, భణితౌ=చెప్పుటయందు, యత్ప్రియుజ్యతే=ఏశబ్దము ప్రయోగింపఁ బడుచున్నదో అది॥న॥, ఇందుకు "స్త్రీవాపుమాన్వాకింతస్య జాతం తద్బ్రాహ్మపణ్డిత" అని॥ఉ॥.

కోట్యాశ్శతాదిసఙ్ఖ్యాఽన్యా

టీ.—కోట్యాః=కోటిశబ్దముకంటె, అన్యా = వేఱైన, శతాదిసఙ్ఖ్యా=శత సహస్రాది సంఖ్యావాచకములు॥న॥, కోటిశబ్దము॥సీ॥.

వా లక్షౌ నియుతం చ తత్॥

టీ.—లక్షౌ=లక్షశబ్దము, వా=వికల్పముగా॥న॥పక్షమునందు॥సీ॥, తత్ = ఆలక్షయే, నియుతమ్=నియుత మనిపించుకొనును.

మూ॥ ద్వ్యచ్కమసిసుసన్నన్తం

టీ.—ద్వ్యచ్కమ్=రెండచ్చులుగలిగిన, అసిసుసన్నన్తమ్=అస్ - ఇస్ - ఉస్ - అన్, అనునివి యంతములుగాఁగల శబ్దములు॥న॥, ॥ఉ॥ అసంతమునకు, యశః; పయః. ఇసంతమునకు, సర్పిః; హవిః. ఉసంతమునకు, వపుః; ధనుః. అన్నంతమునకు, నామ; రోమ. ఇత్యాదులు,

యదనాన్తమకర్తరి।

టీ.—అకర్తరి = కర్త్రర్థవ్యతిరిక్తములయిన కరణాధికరణ భావాద్యర్థములయందు విధింపఁబడిన ల్యుట్ప్రత్యయము మొదలయిన ప్రత్యయములకు నాదేశమగు, అనాన్తంయత్ =అన అనునది యంతముగాఁగల శబ్దములు॥ న॥, కరణార్థమునందు, సాధ్యతేఅనేనేతిసాధనమ్; అధికరణార్థమునందు, అధిక్రియతేఅస్మిన్నితి అధికరణమ్; భావార్థమునందు, పచనమ్ ఇత్యాదులు.

త్రాన్తం సలోపధం శిష్టం

టీ.—త్రాన్తమ్=త్రఅనునక్షరముఅంతముగాఁగల పత్త్ర గాత్రకలత్రాదిశబ్దములును, సలోపధమ్ = లకారోపధములైన కుల ఫల జలాదిశబ్దములును, శిష్టమ్=విశేషవిధిబాధితములుగానివి॥ న॥, కొందఱు సలోపధమను

దానికి సకారోపధములును లకారోపధములును నని యర్థముచెప్పి యవస బిసాదులును॥న॥అందురు. కొందఱు 'త్రాన్తంసనోపధం'అనిపాఠముంచెప్పి కేవలత్రాంతములైన పాత్రకలత్రాదులును సకారోపధములై త్రాంతములైన వస్త్రశస్త్రాదులును నకారోపధములై త్రాంతములైన అస్త్రతన్త్రాదులును॥న॥ అందురు.

రాత్రం ప్రాక్సఙ్ఖ్యయాఽన్వితమ్॥

టీ.—సఙ్ఖ్యయా ప్రాక్ = సంఖ్యావాచకమయిన పూర్వపదముతో, అన్వితమ్=కూడిన, రాత్రమ్=రాత్రశబ్దము॥ న॥, ॥ఉ॥ గణరాత్రమ్; త్రిరాత్రమ్; ఇత్యాదులు.

మూ॥ పాత్రాద్యదన్తై రేకార్థో ద్విగు ర్లక్ష్యానుసారతః।

టీ.-పాత్రాద్యదన్తైః పాత్రశబ్దము మొదలుగాఁగల అకారాంతములయిన యుత్తరపదములతోఁ గూడినదై, ఏకార్థః=సమాహారార్థమునందువర్తించిన, ద్విగుః=ద్విగుసమాసము.లక్ష్యానుసారతః=ప్రయోగానుసారమువలన॥న॥, ॥ఉ॥పఞ్చపాత్రమ్;త్రిభువనమ్; చతుర్యుగమ్, ఇత్యాదులు.

ద్వన్ద్వైకత్వావ్యయీభావౌ

టీ.—ద్వన్ద్వైకత్వ=సమాహారార్థమునందు వర్తించిన ద్వంద్వసమాసమును, అవ్యయీభావౌ=అవ్యయీభావసమాసమును॥న॥, ఉ॥ సమాహారద్వంద్వమునకు పాణిపాదమ్; అశ్వబలీవర్దమ్, అవ్యయీభావమునకు ఉపకుమ్భమ్; యథావిధి.

పథ స్సఙ్ఖ్యాఽవ్యయాత్పరః॥ ౪౬౨॥

టీ.—సఙ్ఖ్యా = సంఖ్యనుజెప్పుశబ్దములు, అవ్యయాత్ =అవ్యయపదములు వీనికంటె, పరః=పరమై కృతసమాసాంతమయిన, పథః = పథశబ్దము విశేషవిధిబాధితముగానిది॥న॥, ॥ఉ॥ సంఖ్యాపూర్వకమునకు త్రిపథమ్; చతుష్పథమ్, అవ్యయపూర్వకమునకు విపథమ్; దుష్పథమ్.

మూ॥ షష్ఠ్యా శ్ఛాయా బహూనాంచే ద్విచ్ఛాయం

టీ.—షష్ఠ్యాః అనునీపదము 'కన్థోశీనరనామసు'అనుపర్యంత మనువర్తించును. షష్ఠ్యాః = షష్ఠ్యంతముకంటెఁ బరమైన, ఛాయా ఛాయా శబ్దమంతముగాఁగల తత్పురుష సమాసము, బహూనాంచేత్ = ఆఛాయ

బహువస్తువుల సంబంధియైన ॥న॥, విచ్ఛాయమ్-అనునదియు దాహరణము, వీనాంపక్షిణాంఛాయా విచ్ఛాయమ్, అనివిగ్రహము.

సంహతౌసభా ।

శాలార్థాఽపి పరా రాజా మనుష్యార్థా దరాజకాత్ ॥ ౪౬౩॥

మూ॥ దాసీసభం నృపసభం రక్షస్సభ మిమాదిశః ।

టీ.-షష్ఠ్యంతముకంటెఁ బరమయిన, సంహతౌ = సమూహార్థమునం దువర్తించిన, సభా=సభాశబ్దమంతముగాఁగల తత్పురుషసమాసము॥న॥, షష్ఠ్యంతములయి, అరాజకాత్ =రాజశబ్దవ్యతిరిక్తములైన, రాజాఽమనుష్యార్థాత్ = రాజపర్యాయములకంటెను రక్షఃపిశాచాది వాచకములకంటెను, పరా=పరమై, శాలార్థాఽపి=శాలార్థకమునైన, సభా=సభాశబ్దమంతముగాఁగల తత్పురుషసమాసమును ॥న॥, దాసీసభమనునది మొదలు ౩ను, క్రమముగా నుదాహరణములు ఇమాదిశః అన్నందున నీలాగే యుదాహరణాంతరములు తెలియవలెను.

ఉపజ్ఞోపక్రమాన్తశ్చ తదాదిత్వప్రకాశనే॥   ౪౬౫॥

మూ॥ కోపజ్ఞ కోపక్రమాఽది

టీ.-ఉపజ్ఞోపక్రమాన్తః=ఒకరుచెప్పకయేతనచేతనెఱుఁగఁబడిన వస్తువు ఉపజ్ఞా అనఁబడును, ఒకరుచెప్పకయే తనచేత నారంభింపఁబడిన వస్తువు ఉపక్రమః అనఁబడును. ఇట్టి యుపజ్ఞోపక్రమశబ్దము లంతములుగాఁగల షష్ఠీతత్పురుషసమాసములు, తదాదిత్వప్రకాశనే = ఆయుపజ్ఞోపక్రమములకు మొదలుతోఁచునపుడు॥న॥, ॥ఉ॥ కోపజ్ఞమ్, కోపక్రమమ్, ఇచట కస్యఉపజ్ఞా; కోపజ్ఞమ్, కస్యఉపక్రమః; కోపక్రమమ్, అనివిగ్రహములు, ఇందుకు క అనఁగా బ్రహ్మ అతనిచేత నొకరుచెప్పకయే మొదట నెఱుఁగఁబడినదియనియు, నతనిచేతనే నొకరుచెప్పకయే మొదట నారంభింపఁబడినది యనియు నర్థము. ఆరెంటికిని వరుసగా వేదమును సర్గమును విశేష్యములు. ఆదిశబ్దముచేత 'ప్రాచేతసోపజ్ఞం రామాయణమ్' ఇత్యాదులు తెలియవలెను.

కన్థోశీనర నామసు ।

టీ.-ఉశీనర=ఉశీనరదేశమునందలి, నామసు = సంజ్ఞవిషయమయినపుడు, కన్థా=కన్థాశబ్దమంతముగాఁగల షష్ఠీతత్పురుషసమాసము॥ న॥, సౌ

శమీనాంకన్థాసౌశమీకన్థమ్ ఆహ్వరకన్థమ్ ఇత్యాదు లుదాహరణములు.

భావే న ణ క చిద్భ్యోఽన్యే సమూహే భావకర్మణోః॥ .

మూ॥ అదన్తప్రత్యయాః

టీ.-నణక చిద్భ్యః=నప్రత్యయణప్రత్యయక ప్రత్యయ చకారేత్ప్రత్యయములకంటె, అన్యే = ఇతరములైన, భావే=ధాత్వర్థమునందు విధింపఁబడిన కృత్ప్రత్యయములును,సమూహే=సమూహార్థమునందును, భావకర్మణోః = భావకర్త్రార్థములయందును విధింపఁబడిన, అదన్తప్రత్యయాః=అకారాంత తద్ధిత ప్రత్యయములును నంతముగాఁగలశబ్దములు ॥న॥, ॥ఉ॥ కృత్ప్రత్యయములకు భావార్థమునందు వస్తవ్యమ్, ఇచట తవ్యప్రత్యయము; జేయమ్, ఇచట యత్; బ్రహ్మభూయమ్, ఇచట క్యప్; సాంరావిణంవర్తతే, ఇచట ఇనుణ్, అకారాంతతద్ధితములకు సమూహార్థమునందు, భిక్షాణాం సమూహోభైక్షమ్; గార్భిణమ్; యావతమ్, ఇచట అణ్; భావకర్త్రార్థములయందు శుక్లస్యభావఃకర్మవా శౌక్ల్యమ్; బ్రాహ్మణ్యమ్, ఇచట ష్యఞ్; యత్నః, న్యాదః; ఆఖూత్థ, జయః; ఇవిమొదలయిన నణకచిత్ప్రత్యయాంతములు॥పు॥.

పుణ్యసుదినాభ్యాం త్వహః పరః ।

టీ.-పుణ్యసుదినాభ్యామ్ = పుణ్యసుదినశబ్దములకంటె, పరః = పరమైయుండు కృతసమాసాంతమైన, అహః=అహశ్శబ్దము॥న॥, ॥ఉ॥ పుణ్యాహమ్; సుదినాహమ్; ఇచట సుదినశబ్దము శోభనమాత్రవాచకము.

క్రియాఽవ్యయానాం భేదకా న్యేకత్వే

టీ.-క్రియాఽవ్యయానామ్=క్రియలకును అవ్యయములకును, భేదకాని = విశేషణములయినశబ్దములు ॥న॥,అవి ఏకత్వేఽపి అన్నందున నేకవచనాంతములును ॥ఉ॥ క్రియావిశేషణములకు మన్దం పచతి, మృదుపచతి; అవ్యయవిశేషణములకు శ్వశ్శోభనమ్; శోరమణీయమ్.

ఇఁకను గొన్ని నపుంసకములను స్వరూపముచేఁ జెప్పుచున్నాడు.

ఉప్యుక్తతోటకే॥ ౮౬౭॥

మూ॥ చోచం బర్హం గృహస్థూణం తిరీటం మర్మయోజనమ్ ।
రాజసూయం వాజపేయం గద్య పద్యే కవేః కృతౌ॥౮౬౮॥
మాణిక్య భాష్య సిన్దూర చీర చీవర పఞ్జరమ్ ।

లోకాయతం హరీతాలం విదలం స్థాల బాహ్లీకమ్॥ ౪౬౯॥

టీ.—ఉక్థశబ్దము మొదలు బాహ్లీకశబ్దపర్యంతమైన శబ్దములు॥న॥, వీనిలోఁ గొన్నిటికర్థములు. ఉక్థమ్=సామవిశేషము, తోటకమ్=వృత్తవిశేషము, చోచమ్=తాటిపండు, తిరీటమ్=చుట్టుట, లోకాయతమ్=చార్వాకశాస్త్రము, విదలమ్ = దాడిమవిత్తులు, పెసలు మొదలైనవానిబేడలనికొందఱు, స్థాలమ్=భోజనపాత్రము.

॥ ఇతి నపుంసకలిఙ్గశేషః. ॥

మూ॥ పున్నపుంసకయోః శేషో

టీ.—ఇది స్త్రీపుంసాధికారమువఱకనువర్తించును, శేషః = పున్నపుంసకవివరణములయందుఁ జెప్పఁబడు అర్ధర్చాదిశబ్దములు॥ప్న॥.

ఽర్ధర్చ పిణ్యాక కణ్టకాః।
మోదక స్తణ్డక టఙ్క శ్శాటకః ఖర్వటోఽర్బుదః॥ ౪౭౦॥
మూ॥ పాతకోద్యోగచరక తమాలామలకా నడః।
కుష్ఠం ముణ్డం శీధు పుస్తం క్ష్వేడితం క్షేమ కుట్టిమమ్॥
సఙ్గమం శతమా నార్మ శమ్బ లావ్యయ తాణ్డవమ్।
కవికం కన్దకార్పాసం పారావారం యుగన్ధరమ్॥ ౪౭౧॥
పూయం ప్రగ్రీవ పాత్రీవే యూషం చమస చిక్కసే ।

టీ.—ఇందులోఁ గొన్నిటికర్థము, అర్ధర్చః=ఋక్కులోసగము, తణ్డకః=భూషణము [పా] దణ్డకః, శాటకః=అల్పవస్త్రము, ఖర్వటః=గ్రామశతమధ్యమునందునుండు ప్రధానగ్రామము[ప] ఉపగ్రామము [ప]కంటకావృతగ్రామము [పా] కర్పటః=చిన్నపంచ, చరకః=వైద్యగ్రంధము, పుస్తమ్ = పూయుట మొదలయినక్రియ, పుస్తకమును [పా]బుస్తమ్=మాంసవిశేషము, శతమానమ్ = పలిమెడువెండి, తూమెడుధాన్యము మొదలయినవియనికొందఱు, అర్మ=నేత్రరోగము, నకారాంతము, అకారాంతమనికొందఱు, శమ్బలమ్ = సంబళము, అవ్యయమ్ = అవ్యయశబ్దములు, కవికమ్ [పా]కవియమ్[పా]కవీయమ్=కళ్లెము, యుగన్ధరమ్=రథమునొగలు, పర్వతవిశేషమనికొందఱు, పూయమ్=చీము, ప్రగ్రీవమ్=కిటికి, మదనచేతులనికొందఱు, పాత్రీవమ్ = యజ్ఞోపకరణము, యూషమ్=పెసలు మొదలయినదానికట్టు, చమసమ్ = యజ్ఞపాత్రము, చిక్కసమ్=యవాదులపిష్టము.

అర్ధర్చాదౌ ఘృతాదీనాం పుంస్త్వం యద్వైదికం ధ్రువమ్ ॥
మూ॥ తన్నోక్తమిహ లోకేఽపి తచ్చేదస్త్యస్తు శేషవత్ ।

టీ.-అర్ధర్చాదౌ = అర్ధర్చాది గణమునందు, ఘృతాదీనామ్=ఘృతక్షీరాది శబ్దములకు, యత్ పుంస్త్వమ్=ఏ పుంలింగము చెప్పఁబడెనో అది, ధ్రువమ్=నిశ్చయముగా, వైదికమ్ = వేదసిద్ధము, తత్ =కనుక, ఇహ = ఇక్కడ, నోక్తమ్=చెప్పఁబడలేదు, లోకేఽపి=లోకమునందును, తత్ =ఆ పుంలింగప్రయోగము, అస్తిచేత్ =కలిగినయెడ, శేషవదస్తు= శేషమువలెనగును. అనఁగా 'శేషంతుజ్ఞేయం శిష్టప్రయోగతః' అని ముందు చెప్పుచున్నాఁడు. అక్కడ శేషమనఁగా నీశాస్త్రమునందుఁ దానుజెప్పని నామలింగ నిర్ణయములు ఏలాగున శిష్టప్రయోగమువలనఁ దెలియఁదగినవో యాలాగున నిక్కడను తెలియవలెనని యర్థము.

ఇతి పున్నపుంసకలిఙ్గశేషః.

స్త్రీపుంసయోః

టీ.-ఇది స్త్రీనపుంసకాధికారమువఱ కనువర్తించును.

అపత్యాన్తాః

టీ.-అపత్య = అపత్యార్థమునందు విధింపఁబడిన అణ్ ఇఞ్ యఞ్ మొదలయిన ప్రత్యయములు, అన్తాః = అంతముగాఁగల శబ్దములు॥ప్స॥, ॥ఉ॥ఔపగవః, ఔపగవీ; దాక్షిః, దాక్షీ; గార్గ్యః, గార్గీ.

ద్విచతుష్షట్ప దోరగాః॥౪౭౪॥

మూ॥ జాతిభేదాః

టీ.-ద్విచతుష్షట్పద = ద్విచతుష్షట్పద జాతులఁజెప్పు శబ్దములును, ఉరగాః = సర్పవాచకశబ్దములును ॥ప్స॥, ॥ఉ॥ ద్విపదజాతికి-పురుషః, పురుషీ; కుక్కుటః, కుక్కుటీ ; చతుష్పదజాతికి-మృగః, మృగీ; షట్పదజాతికి-భ్రమరః, భ్రమరీ; సర్పవాచకములకు-ఉరగః, ఉరగీ, ద్విపదజాతు లుపలక్షణము కనుక, మత్స్యః, మత్సీ; ఇత్యాదులును॥ప్స॥.

పుమాఖ్యాశ్చ స్త్రీయోగైస్సహ

టీ.-పుమాఖ్యాః = పురుషవాచకములయిన ప్రష్ఠగోపాల గణకాది శబ్దములు ; స్త్రీయోగైస్సహ=పురుషసంబంధమువలన స్త్రీలనుజెప్పు ప్రష్ఠీ గోపాలీ గణకీ ఇత్యాది శబ్దములతోడ ॥ప్స॥, ఇచట మఱియొక వ్యా

ఖ్యానము, స్త్రీ=స్త్రీవ్యక్తి, యోగైః = పురుషసంబంధములచేత, పుమాఖ్యాః=ప్రష్ఠగోపాలాది పురుషనామములను పొందునని, ఈ ౨ వ్యాఖ్యానములయందును ప్రష్ఠగోపాలాది ప్రాతిపదికములు పురుషులను స్త్రీలను జెప్పి ద్విలింగములౌననుట; రెండవ వ్యాఖ్యానమునందు, 'సహ' అనుపదము ముందటి మల్లకపదముతోఁ జేరుచున్నది.

మల్లకః।

యోని ర్వారాటక స్స్వాతి ర్వర్ణకో ఝూటలో మనుః॥ ౨౭౫॥

మూ॥ మూషా సృపాటీ కర్కన్ధూ ర్యష్టి శ్శాటిః కటీ కుటీ।

టీ.-మల్లకశబ్దము మొదలు కుటీశబ్దము పర్యంతములయిన శబ్దములు॥ప్స॥, ఇందులోఁ గొన్నిటికి నర్థము, మల్లకః=ప్రమిద, వర్ణకః=నీలిమొదలయిన వన్నెలు, [పా]వల్లకీ=వీణె, ఝూటల = మొక్కపుచెట్టు, ఇయం మనుః=మనువుపెండ్లాము [పా]ఇయంమునిః=తపస్విని,సృపాటీ = పరిమాణ విశేషము, నదీవిశేషమును, కుటీ=గుడిసె.

⁂ ఇతి స్త్రీపుంలిఙ్గశేషః. ⁂

స్త్రీనపుంసకయోః

టీ.-ఈపదము త్రిలింగాధికారమువఱకనువర్తించును.

భావక్రియయోష్ష్యఞ్ క్వచిచ్చవుఞ్॥

మూ॥ ఔచిత్య మౌచితీ మైత్ర్యం మైత్రీ వుఞ్ ప్రాగుదాహృతః।

టీ.-భావక్రియయోః=భావార్థకర్మార్థములయందువిధింపఁబడిన, ష్యఞ్=ష్యఞ్ప్రత్యయాంతములును, వుఞ్=వుఞ్ప్రత్యయాంతములును, క్వచిత్ = ఒకానొకదిక్కున॥స్న॥, ష్యఞ్ప్రత్యయాంతమునకు ఉదాహరణములు- ఔచిత్యమ్,ఔచితీ; మైత్ర్యమ్, మైత్రీ;అని ఇది దిక్ప్రదర్శనముకనుక, వైదగ్ధ్యమ్,వైదగ్ధీ; ఆనుపూర్వ్యమ్, ఆనుపూర్వీ ఇవి మొదలయినవి తెలియవలెను, క్వచిచ్చ అన్నందున బ్రాహ్మణ్యమ్; దార్ఢ్యమ్;శౌక్ల్యమ్; మొదలయునవినపుంసకము లేను, వుఞ్=వుఞ్ప్రత్యయాంతములు, ప్రాక్=మునుపే, అనఁగామనుష్యవర్గాదులయందు, ఉదాహృతః=చెప్పఁబడియున్నవి, అది యెట్లన్న, చోరికా ఆహోపురుషికా వార్ధకమ్ అని, క్వచిచ్చ అన్నందున వుఞ్ ప్రత్యయాంతములు కొన్ని స్త్రీలింగములే కొన్ని నపుంసకలింగములే

కొన్ని రెండులింగములును కాఁబట్టి ప్రయోగములవలన తెలిసికొనఁ దగినది.

షష్ఠ్యన్తప్రాక్పదా స్సేనా ఛాయా శాలా సురా నిశాః॥ ౪౭౭॥
మూ॥ స్యుర్వాన్నృసేనం శ్వనిశం గోశాల మితరేచ దిక్।

టీ.—షష్ఠ్యంతపూర్వపదముగాఁ గల సేనా ఛాయా శాలా సురా నిశా శబ్దములు॥స్న॥,స్యుః=ఔను, నృసేనమిత్యాదు లుదాహరణములు. ఇతరే చ అన్నందున = వృక్షచ్ఛాయమ్-యవసురమ్ అనునవియుం దెలియవలెను. ఇచట వా అన్నందున నృసేనా-వృక్షచ్ఛాయా-గోశాలా-యవసురా-శ్వనిశా,అని స్త్రీలింగోదాహరణములును తెలియవలెను. శ్వనిశ మనఁగా కృష్ణచతుర్దశి.

ఆబన్నన్తోత్తరపదో ద్విగు శ్చాపుంసినశ్చలుప్॥ ౪౭౮॥
మూ॥ త్రిఖట్వంచ త్రిఖట్వీచ త్రితక్షంచ త్రితక్ష్యపి।

టీ.—ఆబన్నన్త = ఆబంతమును అన్నంతమును, ఉత్తరపదః = ఉత్తర పదముగాఁగల, ద్విగుశ్చ = ద్విగుసమాసము, అపుంసినశ్చలుప్=అనఁగా అన్నంతనకారములకు లోపమువచ్చుననియర్థము, ॥ఉ॥ త్రిఖట్వమ్; త్రిఖట్వీ మొదలైనవి

ఇతి స్త్రీనపుంసక శేషః

త్రిషు పాత్రీ పుటీ పేటీ వాటీ కువలదాడిమా॥ ॥౪౭౯॥

టీ.— పాత్రీశబ్దము మొదలాఁగుశబ్దములు మూఁడులింగములయందు వర్తించును.

ఇతి త్రిలింగ శేషః.

పరలిఙ్గం స్వప్రధానే ద్వన్ద్వే తత్పురుషేఽపిచ ।

టీ.—స్వప్రధానేద్వన్ద్వే = ఇతరేతరయోగద్వంద్వమునందును, తత్పురుషేఽపిచ=తత్పురుషసమాసమునందును, పరలిఙ్గమ్ = పరపదముయొక్క లింగమువచ్చును, ॥ఉ॥ ఇతరేతరయోగద్వంద్వమునకు-కుక్కుటమయూర్యౌ;మయూరీకుక్కుటౌ; తత్పురుషమునకు-అర్థపిప్పలీ; కరకిసలయమ్.

ఇతి పరవల్లిఙ్గ శేషః.

అర్థాన్తాః ప్రాద్యలం ప్రాప్తాఽఽపన్నపూర్వాః పరోపగాః॥౪౮౦॥

టీ.—అర్థాన్తాః=అర్థశబ్దమంతముగాఁగలసమాసములును, ప్రాద్యలం ప్రాప్తాఽఽపన్నపూర్వాః=ప్రాద్యుపసర్గలును అలంశబ్దమును ప్రాప్తశబ్దమును

ఆపన్నశబ్దమును పూర్వముగాఁగలసమాసములును, తత్పురుషములయినను, పరోపగాః=విశేష్యలింగముగలవి, అర్థాంతములకు ॥ఉ॥ బ్రాహ్మణాయాయమ్ బ్రాహ్మణార్థస్సూపః; బ్రాహ్మణార్థాయవాగూః; బ్రాహ్మణార్థంపయః; ప్రాదులకు॥ఉ॥అతిక్రాన్తఃఖట్వామ్ అతిఖట్వఃపురుషః, అతిఖట్వాస్త్రీ; అతిఖట్వంకులమ్, ఇత్యాదులు. అలంపూర్వమునకు॥ ఉ॥ అలంజీవికాయై; అలంజీవికః;అలంజీవికా, అలంజీవికమ్. ఈలాగున ప్రాప్తజీవికః, ఆపన్నజీవికః, అనునవియు.

మూ॥ తద్ధితార్థే ద్విగుః

టీ.-తద్ధితార్థే = తద్ధితార్థమునందువిధింపఁబడిన, ద్విగుః=ద్విగుసమాసమువిశేష్యలింగముగలది, ॥ ఉ ॥ పఞ్చసుకపాలేషుసంస్కృతఃపఞ్చకపాలః పురోడాశః, పఞ్చకపాలాయవాగూః; పఞ్చకపాలం హవిః.

సఙ్ఖ్యా సర్వనామ తదన్తకాః।

టీ.-సఙ్ఖ్యా=సంఖ్యావాచకశబ్దములును, సర్వనామ=సర్వనామశబ్దములును, తదన్తకాః=అవియంతముగాఁగలశబ్దములును విశేషవిధిలేనివి విశేష్యలింగముగలవి, ॥ఉ॥ సంఖ్యావాచకములకు-ఏకః పురుషః; ఏకాస్త్రీ; ఏకంకులమ్, ఇత్యాదులు. సర్వనామములకు-సర్వః, సర్వా; సర్వమ్; ఇత్యాదులు. సంఖ్యాంతములకు-పరమైకః; పరమైకా; పరమైకమ్, ఇత్యాదులు. సర్వనామాంతములకు-పరమసర్వః; పరమసర్వా; పరమసర్వమ్ ఇత్యాదులు.

బహువ్రీహి రదిఙ్నామ్నా మున్నేయం త దుదాహృతమ్॥౭౨౧॥

టీ.-అదిఙ్నామ్నామ్ = దిగ్వాచకశబ్దములకంటె వేఱయినశబ్దములకు వచ్చిన, బహువ్రీహిః = బహువ్రీహిసమాసము విశేష్యలింగము గలది యగును. తదుదాహృతమ్=దానికినుదాహరణము, ఉన్నేయమ్=ఊహింపఁదగినది, ఎట్లనఁగా, చిత్రాపటా యస్య చిత్రపటఃపురుషః; చిత్రపటాస్త్రీ, చిత్రపటంకులమ్, ఇత్యాదులు.

మూ॥ గుణ ద్రవ్య క్రియా యోగోపాధయః పరగామినః।

టీ.-గుణ=గుణమును, ద్రవ్య=ద్రవ్యమును, క్రియా = క్రియయును, యోగోపాధయః=ప్రవృత్తినిమిత్తముగాఁగల శబ్దములు, పరగామినః = విశేష్యలింగముగలవి, ॥ ఉ ॥ గుణోపాధులకు - శుక్లాశాటీ, శుక్లఃపటః,

శుక్లంవస్త్రమ్; ద్రవ్యోపాధులకు-దణ్డీపురుషః; దణ్డినీస్త్రీ; దణ్డికులమ్; క్రియోపాధులకు - పాచకః పురుషః; పాచికా స్త్రీ; పాచకం కులమ్, ఇత్యాదులు.

కృతః కర్త్రర్యసంజ్ఞాయాం

టీ.—అసంజ్ఞాయామ్=సంజ్ఞావ్యతిరిక్తమయిన, కర్తరి=కర్త్రర్థమునందు విధింపఁబడిన, కృతః = కృత్ప్రత్యయాంత శబ్దములు విశేష్యలింగములు గలవి, ॥ఉ॥ కర్తా; కర్త్రీ; కర్తృ, కుమ్భకారః; కుమ్భకారీ; కుమ్భకారమ్ ఇత్యాదులు. సంజ్ఞయందు-సింహః, వ్యాఘ్రః, అని॥పు॥

కృత్యాః కర్తరి కర్మణి॥ ౨౮-౨॥

టీ.—కర్తరి = కర్త్రర్థమునందును, కర్మణి=కర్మార్థమునందును విధింపఁబడిన, కృత్యాః=కృత్యప్రత్యయములంతముగాఁగల శబ్దములు విశేష్యలింగములుగలవి, ॥ఉ॥ కర్త్రర్థమునందు - భవ్యస్తరుః; భవ్యాలతా; భవ్యం ఫలమ్; కర్మార్థమునందు - వక్తవ్యః; వక్తవ్యా; వక్తవ్యమ్; భావార్థమునందు - స్థాతవ్యమ్, అని ॥న॥

మూ॥ అణాద్యన్తాస్తేనరక్తాద్యర్థే నానార్థభేదకాః।

టీ.—తేనరక్తాద్యర్థే = దానిచేత నిదిచాయవేయఁబడినది అనునిది మొదలైనయర్థములయందు విధింపఁబడిన, అణాద్యన్తాః = అణ్ప్రత్యయము మొదలైన తద్ధితప్రత్యయము లంతముగాఁగల శబ్దములు, నానార్థభేదకాః=నానార్థములకు విశేషణములై విశేష్యలింగము గలవియౌను, ॥ఉ॥ కుసుమ్భేనరక్తః, కౌసుమ్భఃపటః; కౌసుమ్భీశాటీ; కౌసుమ్భంవస్త్రమ్; ఇన్ద్రోదేవతాఽస్య, ఐన్ద్రఃపురోడాశః; ఐన్ద్రీబుక్; ఐన్ద్రంహవిః, కొందఱు "నానార్థభేదకాః" అనునది ప్రత్యేకముచేసి నానార్థవాచకములైనశబ్దములు విశేష్యలింగములు గలవియౌనని యర్థముచెప్పి యందుకు నుదాహరణములు, శివోరుద్రః-శివాగౌరీ-శివంభద్రమ్-అని చెప్పుదురు.

ఇతి వాచ్యలిఙ్గ శేషః.

షట్సంజ్ఞకాస్త్రిషు సమా యుష్మదస్మత్తిజవ్యయమ్॥౨౮-౩॥

టీ.—షట్సంజ్ఞకాః=షట్సంజ్ఞశబ్దములును, యుష్మత్ = యుష్మచ్ఛబ్దమును, అస్మత్ =అస్మచ్ఛబ్దమును, తిజ్ =తిజంతములును, అవ్యయమ్=అవ్య

యమును, త్రిషుసమాః=మూఁడులింగములయందు నేకరూపములై యుండును, షట్సంజ్ఞకములనఁగా షకారాంత నకారాంత సంఖ్యావాచకములును కతి శబ్దమును, ॥ఉ॥ షకారాంతసంఖ్యకు, షడిమే; షడిమాః; షడిమాని; నకారాన్తసంఖ్యకు, పఞ్చప్రాణాః, పఞ్చస్త్రియః; పఞ్చఇన్ద్రియాణి; కతిశబ్దమునకు, కతిపురుషాః; కతిస్త్రియః; కతికులాని; యుష్మచ్ఛబ్దమునకు, త్వంపుమాన్ , త్వం స్త్రీ; త్వంనపుంసకమ్; అస్మచ్ఛబ్దమునకు, అహంపుమాన్ ; అహంస్త్రీ ; అహంనపుంసకమ్, తిఙన్తమునకు, పచతిపుమాన్; పచతిస్త్రీ, పచతినపుంసకమ్; అవ్యయమునకు, ఉచ్చైర్గిరిః, ఉచ్చైశ్శాలా, ఉచ్చైర్గృహమ్.

ఇత్యలిఙ్గ ప్రకరణమ్.

మూ॥ పరం విరోధే

టీ.-విరోధే=విరోధమనఁగా నన్యత్ర చరితార్థములైన రెండులక్షణములొకయుదాహరణమందుప్రాప్తించుట, అట్టి విరోధమీలింగాదిసంగ్రహవర్గయందుఁ జెప్పినలక్షణములకు సంభవించిన దిక్కున, పరమ్ = పరమైనలక్షణముచేత విధింపఁబడులింగమే నిర్ణయింపఁదగినది. అదియెట్లన, అసురపర్యాయములు పుంలింగములని పుంలింగశేషమునందుఁ జెప్పిన లక్షణము రాక్షసాదిశబ్దములయందుఁ జరితార్థము. అసంతములు నపుంసకములని నపుంసకలింగ శేషమందుఁ జెప్పినలక్షణము యశశ్శబ్దాదులయందుఁ జరితార్థము. ఈరెండు లక్షణములును రక్షశ్శబ్దమందు ప్రాప్తములాయెను గనుక నిచట పరమైద్వ్యచ్కమసినున్నంత మనుల క్షణము చే విధింపఁబడిన నపుంసకలింగమే నిర్ణయింపఁదగినది. ఈలాగున నక్కడక్కడ నూహించునది.

శేషంతుజ్ఞేయం శిష్టప్రయోగతః।

టీ.- శేషమ్ = ఈశాస్త్రమునందుఁ జెప్పఁబడనినామములును లింగములును, శిష్టప్రయోగతః=మహాకవిప్రయోగమువలన, జ్ఞేయమ్ = తెలియఁదగినది.

ఇతి లింగాదిసంగ్రహవర్గః.

మూ॥ ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిఙ్గానుశాసనే।
తృతీయకాణ్డ స్సామాన్య స్సాఙ్గఏవ సమర్థితః॥

టీ.—ఇతి=పూర్వోక్తమైన, నామలిఙ్గానుశాసనే = నామలింగానుశాసనమను, అమరసింహకృతౌ = అమరసింహునియొక్క గ్రంథమునందు తృతీయః=మూఁడవదయిన, సామాన్యకాణ్డః=సామాన్యకాండము, సాఙ్గఏవ=సమగ్రముగానే, సమర్థితః=నెఱవేర్పఁబడియెను.

నా మ లిం గా ను శా స న ము నం దు

తృతీయకాండము సంపూర్ణము.

